

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БАШТАННИК ОКСАНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 35:342.5-048.23 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ВЛАДИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Спеціальність 25.00.01 – теорія та історія державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.В. Баштанник

Науковий консультант – Бородін Євгеній Іванович, Заслужений
працівник освіти України, доктор історичних наук, професор

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Баштанник О.В. Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління. – Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Міністерство освіти і науки України, Дніпро, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління, аналізу закономірностей, особливостей, тенденцій та основних чинників розвитку державотворення. Розроблено комплекс дослідницьких гіпотез, що формують науковий обшир предметної сфери дисертаційної роботи, уточнено структурно-функціональний зміст інституціональної детермінації державної влади в системі публічного управління (на основі структурної моделі реалізації державної влади). Запроваджено і охарактеризовано функціональний зміст наукової платформи «Реалізація державної влади», й відповідно – структурно-функціональний зміст реалізації державної влади в системах управління (загальний аналіз). Наголошено на особливостях інституціональної парадигми реалізації державної влади в умовах правового режиму воєнного стану. Запропоновано аналіз інституціональних імперативів суспільного розвитку як основи формування інституціональної парадигми реалізації державної влади.

Ідентифіковано поняття легітимності у публічному управлінні, що має три основні складові: правову, соціальну та процедурну; легітимність ідентифіковано не лише як теоретичну категорію, але і як практичний інструмент забезпечення стабільності та ефективності держави. У дисертації визначено зміст поняття «інституціональні реформи», що у контексті ППРДВ показано як комплекс цілеспрямованих змін у структурі, функціях, принципах і механізмах реалізації державної влади, спрямованих на оптимізацію системи

державного управління, підвищення її ефективності, прозорості, підзвітності та адаптивності до сучасних викликів; також подано аналіз поняття інституціональної реформи в політичній, юридичній, економічній сфері та державному управлінні. На основі поняття «інституціонального поля» уточнено сутність Normative Institutionalism (нормативний інституціоналізм). У практичному аспекті запропоновано використання резильєнтної інституціональної парадигми реалізації державної влади (р-ІПРДВ) в умовах війни в Україні. Розроблена функціональна модель 4С-формату інституціонального поля, яка включає кластер інституціональних альтерацій та вплив правового режиму воєнного стану (ПРВС).

У дисертаційній роботі знайшли свій розвиток сучасні поняття і категорії науки державного управління на основі встановлення властивостей інституціоналізації державної влади, інституціональної структури влади, що в свою чергу дозволило запропонувати авторський підхід до розуміння суспільних феноменів (інституціональна зміни, інституціональна стійкість, інституціональна легітимність, інституціональна довіра, інституціональна адаптація, інституціональна інновація, інституціональна фрагментація, інституціональна ефективність, інституціональна відповідальність), які проходять процес конституювання в різних політико-правових системах, але на основі стандартних політико-правових алгоритмів. У дисертації на основі авторських розробок концептуалізовано обґрунтування структури легітимного інституціонального управління під час державних і безпекових криз (NISF).

Представлено формат інституціональної платформи як організаційно-функціональної системи, що забезпечує визначення, виконання та контроль інститутами (держави і суспільства) власних функцій з метою досягнення цілей реалізації функцій держави як базової детермінанти суспільного розвитку. Доведено, що формування та імплементація концептів «path dependence» та «path interdependence» (а також як феномен концептів «шляху» – «path independence») як фундаментальних положень нормативного і нового

інституціоналізму працює в усталених форматах реалізації державної влади, але лише у вигляді дескриптивної моделі.

На основі критичного аналізу наявних підходів запропоновано авторський концепт «шлях ствердження» («path assertion», повна назва «path sovereignty assertion»), що представляє новий підхід до розуміння суверенітету, який поєднує адаптацію до глобалізованого світу з активним утвердженням національних інтересів. Концепція «path assertion» є особливо актуальною для країн, які прагнуть зміцнити свій суверенітет у складних геополітичних умовах, зберігаючи баланс між стабільністю та адаптивністю.

У роботі виокремлено і концептуалізовано феномен інституціональних парадоксів, які виникають у процесі забезпечення державного управління в умовах сучасних викликів, визначено термін «сучасні феномени інституціональних парадоксів», детерміновано категорії «інституціональна процедура», та «неінституціональна процедура», запропоновано комплексну дослідницьку платформу – «тріада інституціональних парадоксів». Особливу увагу приділено такій характеристиці сучасних адміністративно-правових режимів як легітимність. Доведено, що інституціональною деформацією адміністративно-правового режиму виступає квазі-легітимність інститутів. На основі авторських досліджень запропоновано теоретичну модель формалізації концепту «інституціональний порядок» як складника інституціональної парадигми в умовах змінних параметрів. У роботі проведено теоретичний аналіз і наведено практики вирішення інституціональних криз, наведена порівняльна класифікація криз, а також уточнена класифікація криз в умовах воєнного стану. Наголошено, що інституціональні кризи можуть бути штучними, виокремлено три альтернативні сценарії (в контексті інституціональної парадигми).

Досліджено конституювання ІПРДВ у контексті впливу на суверенітет і політичну автономію держав на основі аналізу проблем політичної легітимності, представлена авторська модель детермінації поняття «суверенітет» на рівні національної держави. З цією метою актуалізовано і

проведено аналіз трьох інституціональних криз – кризи глобалізації, кризи мультикультуралізму та кризи ідентичності, визначено системну кризу глобалізації як процесу, детерміновано інституціональну парадигму «Суверенітет 3.0», представлено формат реалізації інституціональної парадигми інтеграційного процесу, наведено порівняльну таблицю взаємозв'язку принципів і засад суверенітету ЄС та країн-членів ЄС. Проведено аналіз зарубіжного досвіду функціонування державних інститутів, акцент зроблено на досвіді Великої Британії. Досвід Великої Британії продемонстрував унікальну здатність поєднувати централізовану модель управління з елементами децентралізації через деволюцію, що дозволяє ефективно адаптуватися до сучасних викликів.

Розроблена концепція інституціональної матриці в публічному управлінні як інтегрована багаторівнева система взаємопов'язаних формальних і неформальних інститутів, охарактеризовано функціональний зміст інституціональної матриці, здійснено формалізацію побудови інституціональної матриці (державноуправлінський контекст), наведена описативна модель методологічного забезпечення ППРДВ на основі інституціональної матриці (операційний підхід).

У дисертації досліджені інституціональні імперативи суспільного розвитку як основа формування ППРДВ в системі публічного управління, обов'язкові правила, норми та принципи, які формують рамки діяльності інститутів. Новизна полягає у визначенні імперативів як базових регуляторів, що поєднують правові, адміністративні, соціальні та етичні основи управління. Це дозволяє створювати ефективну систему управління, яка відповідає національним і глобальним викликам.

Доведено, що результируючим фактором функціонування інституціональних матриць є інституціональна спроможність, що забезпечує можливість регулювати певний тип суспільних відносин в політичній системі або систему в цілому (у випадку держави) на основі нормативно-ціннісних засад (дотримання прав і свобод людини, реформування системи управління

за європейськими стандартами та європейськими цінностями та ін.). На основі зазначеного підходу формалізовано поняття «інституційної спроможності» як прояву ІПРДВ, що враховує як проблематику функціонування конкретних органів державної влади, установ та організацій, так й інтегрує механізми прогнозування та моделювання в системі органів державної влади, а застосування розробленої методики формалізації даних забезпечує проведення порівняльного аналізу, визначення динаміки інституціональних змін та вироблення управлінських рішень на основі кількісної оцінки параметрів спроможності. Обґрунтовано необхідність використання інституціонального форсайту як інструменту прогнозування майбутніх змін в інституціональному середовищі та розробки превентивних заходів щодо адаптації системи публічного управління до цих змін.

Розроблена у дисертації Концепція інституціональної взаємодії є сучасним форматом інституціонально спроможної держави, що враховує специфіку функціонування державної влади в умовах воєнного стану, спрямована на адаптацію управлінських процесів до кризових умов, забезпечення стабільності та ефективності державного управління. Концепція впроваджена в діяльності органів державної влади, що відображено в довідках про впровадження.

У дисертації розроблено поняття інституціональної медіації як механізму узгодження інтересів, вирішення конфліктів та забезпечення взаємодії між різними інститутами державної влади, громадянського суспільства, бізнесу та міжнародними організаціями. Інституціональна медіація визначена частиною ІПРДВ, яка забезпечує баланс між стабільністю та адаптивністю державних інститутів, функціонує як механізм узгодження інституціональних імперативів (верховенство права, прозорість, соціальна згуртованість) із динамічними змінами в суспільстві, виступає інструментом вирішення інституціональних парадоксів, таких як баланс між автономністю інститутів і їхньою відповідальністю перед суспільством. Доведено, що медіація допомагає уникнути деінституціоналізації через забезпечення довіри

до державних інститутів, забезпечує безперервність державного управління в умовах криз та впливає на формування механізмів стримувань і противаг.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано поняття «інституціональна екосистема» як сукупність взаємопов'язаних формальних і неформальних інститутів, що взаємодіють між собою та з зовнішнім середовищем, забезпечують реалізацію державної влади в системі публічного управління. Розкрито структуру та функції інституціональної екосистеми, визначено її роль у забезпеченні стійкості та адаптивності державного управління. У межах ППРДВ інституціональна екосистема виконує роль практичного інструменту реалізації принципів, ідей та процесів, властивих сучасному державному управлінню.

Ключові слова: державна влада, державне управління, інститут, інституціональна парадигма, інституціональна спроможність, інституціональні альтерації, публічне управління, реалізація державної влади, суверенітет.

Bashtannyk O.V. Institutional paradigm of realization of state power in the system of public administration. – Qualification scientific work. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Sciences in public administration, speciality 25.00.01 – Theory and History of Public Administration, Dnipro University of Technology, Ministry of Education and Science of Ukraine, Dnipro, 2025.

The dissertation research is devoted to the substantiation of the theoretical and methodological principles of the institutional paradigm of the implementation of state power in the public administration system, the analysis of patterns, features, trends and main factors of the development of state formation.

A set of research hypotheses has been developed that form the scientific scope of the subject area of the dissertation work, the structural and functional content of the institutional determination of state power in the public administration system has

been clarified (based on the structural model of the implementation of state power). The functional content of the scientific platform «Implementation of state power» has been introduced and characterized, and accordingly – the structural and functional content of the implementation of state power in management systems (general analysis). The features of the institutional paradigm of the implementation of state power under the legal regime of martial law have been emphasized. An analysis of institutional imperatives of social development as the basis for the formation of the institutional paradigm of the implementation of state power has been proposed.

The concept of legitimacy in public administration is identified, which has three main components: legal, social and procedural; legitimacy is identified not only as a theoretical category, but also as a practical tool for ensuring the stability and efficiency of the state.

The dissertation defines the meaning of the concept of «institutional reforms», which in the context of the institutional paradigm is shown as a complex of targeted changes in the structure, functions, principles and mechanisms of implementing state power, aimed at optimizing the system of public administration, increasing its efficiency, transparency, accountability and adaptability to modern challenges; an analysis of the concept of institutional reform in the political, legal, economic spheres and public administration is also presented. Based on the concept of «institutional field», the essence of Normative Institutionalism is clarified. In the practical aspect, the use of a resilient institutional paradigm of implementing state power in the conditions of war in Ukraine is proposed. A functional model of the 4C format of the institutional field is developed, which includes a cluster of institutional alterations and the influence of the legal regime of martial law.

In the dissertation work, modern concepts and categories of the science of public administration have been developed based on establishing the properties of the institutionalization of state power, the institutional structure of power, which in turn allowed us to propose an author's approach to understanding social phenomena (institutional change, institutional stability, institutional legitimacy, institutional

trust, institutional adaptation, institutional innovation, institutional fragmentation, institutional efficiency, institutional responsibility), which undergo the process of constitution in various political and legal systems, but on the basis of standard political and legal algorithms. The dissertation, based on the author's developments, conceptualizes the justification of the structure of legitimate institutional management during state and security crises.

The author presents the format of the institutional platform as an organisational and functional system that ensures the definition, implementation and control by institutions (the State and society) of their own functions in order to achieve the goals of implementing the functions of the State as a basic determinant of social development. It is proved that the formation and implementation of the concepts of «path dependence» and «path interdependence» (as well as the phenomenon of the concepts of «path» - «path independence») as fundamental provisions of normative and new institutionalism works in the established formats of exercising state power, but only in the form of a descriptive model.

Based on a critical analysis of existing approaches, the author proposes the concept of «path assertion» (full name «path sovereignty assertion»), which represents a new approach to understanding sovereignty, combining adaptation to the globalised world with active assertion of national interests. The concept of «path assertion» is particularly relevant for countries seeking to strengthen their sovereignty in a complex geopolitical environment, while maintaining a balance between stability and adaptability.

The article distinguishes and conceptualises the phenomenon of institutional paradoxes arising in the process of ensuring public administration in the context of modern challenges, defines the term «modern phenomena of institutional paradoxes», determines the categories of «institutional procedure» and «non-institutional procedure», and proposes a comprehensive research platform – «triad of institutional paradoxes». Particular attention is paid to such a characteristic of modern administrative and legal regimes as legitimacy. It is proved that the institutional deformation of the administrative and legal regime is the quasi-

legitimacy of institutions. On the basis of the author's research, the author proposes a theoretical model of formalisation of the concept of «institutional order» as a component of the institutional paradigm under conditions of variable parameters. The paper provides a theoretical analysis and practices of resolving institutional crises, a comparative classification of crises, and a refined classification of crises under martial law. It is emphasised that institutional crises can be artificial, and three alternative scenarios (in the context of the institutional paradigm) are identified.

The dissertation studies the constitution of the institutional paradigm in the context of its impact on the sovereignty and political autonomy of states on the basis of analysis of the problems of political legitimacy, presents the author's model of determination of the concept of «sovereignty» at the level of the national state.. The author analyses the foreign experience of functioning of state institutions, with a focus on the experience of the United Kingdom. The UK experience has demonstrated a unique ability to combine a centralised model of governance with elements of decentralisation through devolution, which allows for effective adaptation to modern challenges.

The concept of institutional matrix in public administration as an integrated multi-level system of interrelated formal and informal institutions is developed, the functional content of the institutional matrix is characterised, the formalisation of the institutional matrix construction (public administration context) is carried out, and a descriptive model of methodological support for the institutional paradigm based on the institutional matrix (operational approach) is presented.

The dissertation examines the institutional imperatives of social development as the basis for the formation of an institutional paradigm in the public administration system, mandatory rules, norms and principles that form the framework for the activities of institutions. The novelty lies in the definition of imperatives as basic regulators that combine legal, administrative, social and ethical foundations of governance. This allows for the creation of an effective governance system that meets national and global challenges

It is proved that the resultant factor in the functioning of institutional matrices is institutional capacity, which provides an opportunity to regulate a certain type of social relations in the political system or the system as a whole (in the case of the State) on the basis of normative and value-based principles (observance of human rights and freedoms, reforming the governance system in accordance with European standards and European values, etc.) On the basis of this approach, the concept of «institutional capacity» as a manifestation of the institutional paradigm is formalised, which takes into account both the problems of functioning of specific public authorities, institutions and organisations, and integrates forecasting and modelling mechanisms in the system of public authorities, and the application of the developed methodology for data formalisation provides for comparative analysis, determination of the dynamics of institutional changes and development of managerial decisions based on a quantitative assessment of capacity parameters. The necessity of using institutional foresight as a tool for predicting future changes in the institutional environment and developing preventive measures to adapt the public administration system to these changes is substantiated.

The Concept of Institutional Interaction developed in this thesis is a modern format of an institutionally capable state that takes into account the specifics of the functioning of public authorities under martial law, and is aimed at adapting management processes to crisis conditions, ensuring stability and efficiency of public administration. The concept has been implemented in the activities of public authorities, as reflected in the implementation certificates.

This dissertation develops the concept of institutional mediation as a mechanism for reconciling interests, resolving conflicts and ensuring interaction between various institutions of state power, civil society, business and international organisations. Institutional mediation is defined as a part of the EITI that ensures a balance between the stability and adaptability of state institutions, functions as a mechanism for reconciling institutional imperatives (rule of law, transparency, social cohesion) with dynamic changes in society, and acts as a tool for resolving institutional paradoxes, such as the balance between the autonomy of institutions

and their responsibility to society. It is proved that mediation helps to avoid deinstitutionalisation by ensuring trust in public institutions, ensures continuity of public administration in times of crisis, and influences the formation of checks and balances.

On the basis of the study, the article substantiates the concept of ‘institutional ecosystem’ as a set of interrelated formal and informal institutions that interact with each other and with the external environment, ensuring the exercise of state power in the public administration system. The author reveals the structure and functions of the institutional ecosystem and defines its role in ensuring the sustainability and adaptability of public administration. Within the framework of the institutional paradigm, the institutional ecosystem serves as a practical tool for implementing the principles, ideas and processes inherent in modern public administration.

Key words: state power, state administration, institution, institutional paradigm, institutional capacity, institutional alternations, institutional matrices, institutional paradoxes, public administration, realisation of state power, sovereignty.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації
Монографії

1. Баштанник О.В. Політико-інституційна парадигма політичної науки: теоретико-методологічні основи. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2015. 240 с.

2. Баштанник О.В. (2023). Парадигмальні засади дослідження та функціонування політичних інститутів у контексті реалізації державної влади. In *Worldview explications of modernism and postmodernism* (pp. 1-24). Riga: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-357-6-1>.

статті, опубліковані щонайменше у двох різних періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core

Collection та/або Scopus

3. Voronina, Y., **Bashtannyk, O.**, Komarnytska, H., Saevich, R., & Paterukha, N. (2023). Change Management and Implementation of Changes in the Field of Public Administration. *Economic Affairs (New Delhi)*, 68(04), 2207-2220 (**Scopus**). <https://doi.org/10.46852/0424-2513.4.2023.29>.

Особистий внесок автора: проведено аналіз досвіду змінних парадигм з позицій економічного підходу, виявлено особливості реформи публічного управління.

4. Kryshchanovych, S., Syniuk, O., Yadukha, S., Blyznyuk, A., **Bashtannyk, O.**, & Ravliuk, V. (2023). Determining strategic priorities for forming state policy to provide financial and economic security under martial law. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 6(53), 287–299 (**Scopus**). <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4237>.

Особистий внесок автора: проведено аналіз історичного досвіду державотворення та виявлено особливості реформи публічного управління на етапах державотворення.

5. Sydoruk, O., Bobrovska, O., Pasichnyi, R., **Bashtannyk, O.**, Hordiichuk, O., & Kozak, I. (2024). The role and competences of local self-government in achieving the goals of sustainable development in the process of state participation and artificial intelligence as important tools. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 14(01), XLI, 188-194 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140141/papers/A_31.pdf. (<https://wos-journal.info/journalid/5403>).

Особистий внесок автора: проведено розробку інституціонального змісту участі держави в процесі управлінського впливу на формування цілей сталого розвитку.

6. Melnyk, O., Popov, M., **Bashtannyk, O.**, Lapychak, N., Kurnosenko, L., & Khavarivska, H. (2024). The production safety strategies for enhancing food quality through ecological imperatives in the context of national security. *International Journal of Design & Nature and Ecodynamics*, 19(3), 927-935 (Scopus). <https://doi.org/10.18280/ijdne.190322>.

Особистий внесок автора: проведено аналіз інституціональної спроможності держави вирішувати питання у сфері національної безпеки.

7. Zayats, D., Serohina, N., **Bashtannyk, O.**, Akimova, L., Akimov, O., & Mazalov, A. (2024). Economic Aspects of Public Administration and Local Government in the Context of Ensuring National Security. *Economic Affairs (New Delhi)*, 69(02), 979-988 (Scopus). <https://doi.org/10.46852/0424-2513.3.2024.23>.

Особистий внесок автора: проведено аналіз історичного досвіду державотворення та виявлено особливості реформи публічного управління на етапах державотворення.

8. **Bashtannyk, O.**, Bobrovska, O., Yefimenko, L., Fimyar, S., Brazhko, O., & Oliinyk, N. (2024). Public management of economic development under the conditions of martial law and the post-war period as a factor of economic security and sustainable development of Ukraine. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 1411–1420. (Scopus) <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2257>.

Особистий внесок автора: *проведено аналіз особливостей формування інституціональних засад публічного управління в умовах воєнного стану.*

9. Zaporozhets T., Hornyk V., **Bashtannyk O.**, Pasichnyi R., & Putintsev A. (2023). Institutionalization of information policy in the digital space of post-war Ukraine. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 13(02), XXXVIII, 16-23 (WoS CC: ESCI).
https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130238/papers/A_02.pdf (<https://wos-journal.info/journalid/5403>).

Особистий внесок автора: *охарактеризовано систему критеріїв інституціональної ефективності.*

10. Bilyk, O., **Bashtannyk, O.**, Pasichnyi, R., Kalyayev, A., & Bobrovska O. (2023). Formation and implementation of mechanisms of electronic management of the regional education system. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 13(02), XXXVIII, 6-15 (WoS CC: ESCI).
https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130238/papers/A_01.pdf (<https://wos-journal.info/journalid/5403>).

Особистий внесок автора: *проаналізовано парадигмальні засади формування основ цифрового менеджменту.*

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України за науковою спеціальністю

25.00.01 – теорія та історія державного управління

11. Баштанник О.В. Інституціональна/інституційна спроможність інститутів політичної системи як аналітична категорія та функціональний аспект публічного управління. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 2. С. 83-88.
<https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.2.15>.

12. Баштанник О.В. Стратегія реформування державного управління як чинник підвищення спроможності держави. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 35. С. 77-81.
<https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.35.14>.

13. Баштанник О.В. Становлення неоінституціональної парадигми реалізації державної влади в умовах трансформації національної системи управління. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 131-136. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.3/20>.

14. Баштанник О.В. Концептуальні засади визначення феномену спроможності в сучасній методології державного управління. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 2. С. 10-18. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-2>.

15. Баштанник О.В. Виміри розбудови національної системи стійкості у контексті внутрішньо і зовнішньополітичних пріоритетів України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 36. С. 7-11. <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.36.1>.

16. Баштанник О.В. Методологічні основи дослідження політичних інститутів: історичний інституціоналізм та аналіз функціонування інститутів державної влади. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 4. С. 7-11. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.4.1>.

17. Баштанник О.В. Інституціональна парадигма реалізації державної влади: концептуалізація базових параметрів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 4. С. 1-6. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.4/01>.

18. Баштанник О.В. Спроможність держави як суб'єкта публічного управління в політичній системі України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія «Державне управління»*. 2023. Вип. 2 (19). С. 90-97. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-2-10>.

19. Баштанник О.В. Економічна безпека як складова інституційної спроможності та конкурентоспроможності держави. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 37. С. 100-105. <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.37.19>.

20. Баштанник О.В. Аспекти цілепокладання в контексті реалізації інституційних інтеракцій в системі державного управління. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 6. С. 11-17. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.1>.

21. Баштанник О.В. Координація інституційних інтеракцій в системі державного управління: особливості та основні чинники. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 4. С. 9-18. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-4-2>.

22. Баштанник О.В. Реалізація державної влади в системах управління на засадах респонсивності як умова демократичного врядування: інституціональний підхід. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. № 1. С. 17-24. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-1-3>.

23. Баштанник О.В. Управління змінами як основа стратегії реформування державного управління в контексті сталого розвитку та національної стійкості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 1. С. 7-13. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.1>.

24. Баштанник О.В. Інституціональні імперативи системної розбудови національної стійкості держави. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 2. С. 7-13. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.2.1>.

25. Баштанник О.В. Інституційна криза як визначальний чинник трансформації управлінських відносин у політичній системі суспільства. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. № 2. С. 14-20. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-2-2>.

26. Бородін Є.І., Баштанник О.В. Дихотомія правових та політичних основ реалізації державної влади як феномен системи публічного управління. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 3. С. 7-13. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.1>.

Особистий внесок автора: *проведено аналіз сутності політичних основ реалізації державної влади*.

Статті, опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію

27. Bashtannyk, O. (2024). Institutional capacity of the Ukrainian parliament in the conditions of modern security threats. *Academia Polonica (Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej)*, 63(2), 119-128. (Polish scientific and professional electronic journals) <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/1285/1229>.

28. Lukina T., Shevchenko S., Shulga N., Fast A., Pravosud O., **Bashtannyk O.** State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience. *AD Alta journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11, Issue 1 : Spezial issue : 16. P. 38-44 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110118/papers/A_07.pdf.

Особистий внесок автора: *проведено аналіз інституціональних засад державної освітньої політики.*

29. Bakhov I., Syniavska A., Sheliukh O., Ishchuk N., Terekhova L., **Bashtannyk O.** Recent trends in translators training in Ukraine and Europe. *AD Alta journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11, Issue 1, : Spezial issue: 16. P. 69-75 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110118/papers/A_12.pdf.

Особистий внесок автора: *розроблено методологію порівняльного аналізу національного та зарубіжного досвіду реалізації галузевих програм.*

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації

30. Баштанник О.В. Основні передумови трансформації та особливості подальшого розвитку дослідницької стратегії політико-інституційної парадигми політичної науки. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2015. № 2 (118). С. 111-118. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_2_23.

31. Баштанник О.В. Особливості інституціональної системи політики як структуруючої основи простору її реалізації. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2015. № 12/1 (128). С. 6-11. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_12\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_12(1)_3).

32. Баштанник О.В. Можливості і загрози організації політичного порядку в інституційному вимірі політичної системи. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2016. № 4 (132). С. 136-142. <https://doi.org/10.15421/1716091>.

33. Баштанник О.В. Національна держава в наднаціональному союзі: інституціональні структури, інституційні норми та глобальна ідентичність (приклад ЄС). *Науковий журнал «Politicus»*. 2017. № 1. С. 174-178. http://politicus.od.ua/1_2017/37.pdf.

34. Баштанник О.В. Новий інституціоналізм в політико-інституційній парадигмі: конкретизація змісту поняття та параметрів дослідницької стратегії. *Науковий журнал «Politicus»*. 2017. № 2. С. 52-56. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7643/1/Bashtannik.pdf>.

35. Баштанник О.В. Проблема викривлення комунікації в управлінських відносинах та відтворення політичного порядку. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 7. С. 17-23. <https://doi.org/10.15421/171889>.

36. Баштанник О.В. Інституціоналізм раціонального вибору: теоретико-методологічні основи та українська політична наука. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22. № 11. С. 37-46. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171996>.

37. Баштанник О.В. Соціологічний інституціоналізм як напрям нового інституціоналізму політичної науки: методологія та її реалізація в українських політологічних дослідженнях. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. № 9-10. С. 5–14. <https://doi.org/10.15421/172080>.

38. Bashtannyk O. The effect of individual identity on social-political processes at the point of view of the new institutionalism political theory. *Науковий журнал «Регіональні студії»*. 2022. № 30. С. 40–44. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.6>.

39. Баштанник О.В. Функціонування інституту громадських рад у форматі дослідницької стратегії нового інституціоналізму політичної науки. *Науковий журнал «Регіональні студії»*. 2022. № 28. С. 40-46. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.28.7>.

40. Баштанник О.В. «Локальна і урбаністична політика» як навчальна дисципліна та напрям досліджень у сучасній українській політичній науці *Науковий журнал «Регіональні студії»*. 2023. № 33. С. 7-14. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.33.1>.

41. Баштанник О.В., Горкава В.В. Феміністичний аналіз особливостей функціонування політичних інститутів: дослідження ролі жінок у політиці та в інституціях влади. *Політологічний вісник*. 2024. Вип. 92. С. 362-370. <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.362-370>.

Особистий внесок автора: *проведено аналіз інституціональних засад функціонування політичних інститутів*.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях) за науковою спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління

42. Баштанник О.В. Інституційна спроможність у площині взаємодії громадянського суспільства та держави: формати проєктного дослідження. *Сімдесят восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали міжнар. мультидисциплінарної наук. інтернет-конф., м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 28-29.09. 2023 р. Львів. 2023. С. 120-122.

43. Баштанник О.В. Інституційна спроможність територіальної громади: аспект кадрового забезпечення. *Міжнародний форум «Безпечна, комфортна, спроможна, територіальна громада» – 2023* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 11-13.10. 2023 р. Дніпро. 2023. С. 217-219.

44. Баштанник О.В. Аналіз стратегічного виміру реформування державного управління як відповіді на виклики сьогодення в рамках досліджень з проблематики публічного управління. *Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи* : матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, м. Дніпро, 27 жовтня 2023 р. Дніпро. 2023. С. 18-21.

45. Баштанник О.В. Інституціональна парадигма реалізації державної влади в сучасних дослідженнях із публічного управління та адміністрування.

Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття : збірник тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ конф., м. Житомир, 7-8 грудня 2023 р. Житомир. 2023. С. 21-23.

46. Баштанник О.В. Особливості інституційних інтеракцій у політичній системі сучасної України. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття* : матеріали VI міжнародної наук. конф., м. Черкаси, 8 грудня 2023 р. Вінниця. 2023. С. 50-52.

47. Баштанник О.В. Формування національної системи стійкості у контексті забезпечення національної безпеки України. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : матеріали ІХ Всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, м. Одеса, 15 грудня 2023 р. Львів – Торунь (Україна - Польща). 2023. С. 19-22.

48. Баштанник О.В. Методологічні основи дослідження інституціональної спроможності політичних інститутів. *The process and dynamics of the scientific path* : collection of scientific papers of the V International Scientific and Theoretical Conference, Athens, Hellenic Republic, February 9, 2024. Vinnytsia. 2024. P. 23-24.

49. Баштанник О.В. Неінституціональна парадигма реалізації державної влади: основи концептуалізації. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація* : матеріали I міжнар. наук. конф., м. Кременчук, 16 лютого 2024 р. Вінниця. 2024. С. 93-95.

50. Баштанник О.В. Інституційна стійкість як основа цілепокладання для реалізації інституційних інтеракцій в системі управління. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : збірник матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 22 лютого 2024 р. Полтава. 2024. С. 10-13.

51. Баштанник О.В. Децентралізація реалізації державної влади як реформа взаємовідносин інституцій виконавчої влади на місцевому рівні і органів місцевого самоврядування. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations* : collection of scientific papers of the V

International Scientific and Theoretical Conference, Amsterdam, The Netherlands, February 23, 2024. Vinnytsia (Ukraine). 2024. P. 81-82.

52. Баштанник О.В. The features of maintenance for institutial capacity of the Verkhovna Rada of Ukraine in modern conditions. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique : c avec des matériaux de la VI conférence scientifique et pratique internationale*, Paris, République Française, Mars 1er, 2024. Vinnytsia (Ukraine). 2024. P. 85-88.

53. Баштанник О.В. Особливості реалізації державної влади інститутами управління в умовах воєнного стану. *Ways to reform public administration and management under martial law in Ukraine* : collection of scientific papers of the International scientific conference, Riga, Republic of Latvia, March 06-07. 2024. Riga (Republic of Latvia). 2024. P. 5-8.

54. Баштанник О.В. Особливості структурування координат інституційних інтеракцій в системі державного управління України. *Наукова весна* : матеріали XIV міжнародної наук.-техн. конф. аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 27-29 березня 2024 р.). Дніпро. 2024. С. 258-259.

55. Баштанник О.В. Стратегічний вимір проектування розвитку інституційної взаємодії в системі управління. *Scientific forum: theory and practice of research* : collection of scientific papers «SCIENTIA»with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, Valencia, Kingdom of Spain, April 5, 2024. Vinnytsia (Ukraine). 2024. P. 37-39.

56. Баштанник О.В. The concept of state capacity in modern scientific discourse of governing. *Перспективи розвитку суспільно-гуманітарних наук в умовах євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Біла Церква, 11-12 квітня 2024 р. Біла Церква. 2024. С. 51-54.

57. Баштанник О.В. Інституційна спроможність та конкурентоспроможність держави: аспект економічної безпеки. *World economy and civilizational progress amidst polystructural changes: economic-technological, resource, political-legal, security-social factors* : collection of scientific papers of

the International scientific conference, Uzhhorod (Ukraine), April 16–17. 2024. Riga (Republic of Latvia). 2024. P. 191-194.

58. Баштанник О.В. Управління змінами як складова реформування державного управління в контексті забезпечення національної стійкості. *Управління інноваційним процесом в Україні: завдання під час війни та післявоєнної відбудови* : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 16-17 травня 2024 р. Львів. 2024. С. 18-20.

59. Баштанник О.В. Інституційна спроможність політичних інститутів: методологічний інструментарій дослідження. *Політико-правові засади модернізації України: внутрішній та зовнішній виміри* : матеріали XXV Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 04 червня 2024 р. Харків. 2024. С. 68-71.

60. Баштанник О.В. The content of the concept of capacity as a research problem in modern public administration. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід* : матеріали IV міжнар. наук. конф, м. Луцьк, 07 червня 2024 р. Вінниця. 2024. С. 51-53.

61. Баштанник О.В. Інституціональна спроможність громадянського суспільства та особливості взаємодії з державою. *Чорноморські наукові студії* : матеріали X Всеукраїнської мультидисциплінарної конф., м. Одеса, 17 травня 2024 р. Одеса. 2024. С. 225-228.

*Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації
(апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях)*

62. Баштанник О.В. Концепція порядку в суспільно-політичних дослідженнях: інституціональний аспект. *Сучасні соціально-гуманітарні дискурси* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Дніпро, 21 березня 2015 р. Дніпро. 2015. Ч. 1. С. 10–12.

63. Баштанник О.В. Структурування інституціональної системи політики в теорії нового інституціоналізму політичної науки. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 6-7 листопада 2015 р. Дніпро. 2015. С. 86–91.

64. Баштанник О.В. Вплив наднаціональних політичних інститутів ЄС на формування цивілізаційної ідентичності Європи. *Ідентичності та політичні інститути* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 27 квітня 2016 р. Ніжин. 2016. С. 17–20.

65. Баштанник О.В. Передумови інституціональної кризи у наднаціональному механізмі управління ЄС: економічний фактор. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 4-5 листопада 2016 р. Дніпро. 2016. С. 143–147.

66. Баштанник О.В. Інституціональні основи міжнародного співробітництва та теорія інституціоналізму політичної науки: приклад ЄС. *Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 11-12 листопада 2016 р. Київ. 2016. С. 92–95.

67. Баштанник О.В. Регіональна інтеграція та національна ідентичність в Європі: внутрішні кордони суверенності інституціонального управління. *Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 22-23.09. 2017 р. Львів. 2017. С. 76–80.

68. Баштанник О.В. Психологічні концепції в теорії інституціоналізму: double bind як підґрунтя політичного порядку. «UChoice: 4P» Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology : матеріали Всеукр. третьої міждисциплінарної наук.-практ. конф., м. Одеса, 6 жовтня 2017 р. Одеса. 2017. С. 11–15.

69. Баштанник О.В. Соціологічний інституціоналізм у політико-інституційній парадигмі політичної науки. Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій : матеріали II Всеукр. наук. конф., м. Дніпро, 26-27 жовтня 2018 р. Дніпро. 2018. С. 9–11.

70. Баштанник О.В. Інституціоналізм раціонального вибору: пояснювальні можливості та методологічні обмеження. Розвиток суспільних наук в сучасних умовах: теорія, методологія, практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18-19 жовтня 2019 р. Київ. 2019. С. 25–29.

71. Баштанник О.В. Соціологічний інституціоналізм в сучасних українських дослідженнях політики: аналіз міжнародних політичних процесів. *Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9-10 жовтня 2020 р. Київ. 2020. С. 28–31.

72. Баштанник О.В. Історичний інституціоналізм у дослідженні державно-політичних інститутів. *Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 12-13 листопада 2021 р. Київ. 2021. С. 92–95.

73. Баштанник О.В. The gender parameters of individual identity in institutionalized sphere of politics. *Розвиток суспільних наук в сучасних умовах: теорія, методологія, практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23-24 вересня 2022 р. Київ – Львів – Торунь. 2022. С. 26–28.

74. Баштанник О.В. Проблематика дерусифікації топоніміки у контексті викладання навчальної дисципліни «Локальна і урбаністична політика». *Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали міжнар. наук. інтернет-конф., м. Львів (Україна), м. Переворськ (Польща), 21-22 лютого 2023 р. Львів. 2023. С. 155–158.

75. Баштанник О.В., Горкава В.В. Аналіз ролі жінок у політиці та в інституціях влади на прикладі сучасної України. *Перспективи розвитку суспільно-гуманітарних наук в умовах євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Біла Церква, 11-12 квітня 2024 р. Біла Церква. 2024. С. 19–23.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	29
ВСТУП	30
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	48
1.1. Теоретична ідентифікація категорій і понять дослідження інституціональної парадигми реалізації державної влади	48
1.2. Концептуалізація інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління у межах сучасного наукового дискурсу	74
1.3. Структурно-функціональний зміст реалізації державної влади в системах управління (на основі аналізу системи органів державної влади)	95
1.4. Теоретико-методологічні засади інституціональної парадигми в науковому дискурсі: феномен дослідницької респонсивності	116
Висновки до розділу 1	149
РОЗДІЛ 2	
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ АЛЬТЕРАЦІЙ	153
2.1. Методологічні аспекти формування інституціональної парадигми в публічному управлінні: концептуалізація базових параметрів на основі теорії і практики державного управління	153
2.2. Конституційно-правові засади реалізації державної влади: інституціональний вимір загальної методології ППРДВ	180

2.3. Зміст і сутність альтерацій у форматі інституціональної парадигми реалізації державної влади: методологія інституціонального кластера	201
2.4. Інституціональні реформи в публічному управлінні: еволюція та методологія на основі моделі інституціональної синергії та інновацій	217
Висновки до розділу 2	246
РОЗДІЛ 3	
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	249
3.1. Адміністративно-організаційні напрями реалізації державної влади в особливих умовах: інституціональний формат	249
3.2. Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління: історичні особливості інституціонального регулювання реалізації державної влади	283
3.3. Державноуправлінський зміст концепту Normative Institutionalism: теоретичні засади та практичний вимір ІПРДВ в умовах воєнного стану	305
Висновки до розділу 3	339
РОЗДІЛ 4	
ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК НАПРЯМ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	341
4.1. Проблема інституціонального ствердження суверенітету: історичний контекст та державноуправлінський зміст в межах інституціональної платформи публічної влади	341
4.2. Формування інституціональної платформи реалізації концепту « <i>path assertion</i> » та системні виклики реалізації державної влади	365
4.3. Проблема деформації інституціональних платформ і відтворення інституціонального порядку у процесі державотворення	393

4.4. Теоретичний аналіз і практики вирішення інституціональних криз у форматі інституціональної парадигми реалізації державної влади	412
Висновки до розділу 4	424
РОЗДІЛ 5	
ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО СПРОМОЖНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: СУЧАСНІ УПРАВЛІНСЬКІ КОНЦЕПТИ	428
5.1. Конституювання інституціональної парадигми реалізації державної влади у контексті впливу на суверенітет і політичну автономію держав: проблеми політичної легітимності.....	428
5.2. Інституціональні матриці як платформа реалізації концепту «path assertion»: теоретико-методологічний аналіз	454
5.3. Інституціональні імперативи суспільного розвитку як основа формування ІПРДВ в системі публічного управління	486
5.4. Концепт інституціональної спроможності в системі публічного управління як категорія формування ІПРДВ на засадах інституціональної взаємодії	507
Висновки до розділу 5	539
ВИСНОВКИ	542
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	555
ДОДАТКИ	620

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

ІМ – інституціональна матриця

ІПл – інституціональна платформа

ІПРДВ – інституціональна парадигма реалізації державної влади

р- ІПРДВ – резильєнтна інституціональна парадигма реалізації державної влади

ІР – інституціональні реформи

І.Рег – інституціональне регулювання

І.Ф. – інституціональний framework

МВА – місцева військова адміністрація

НІ – нормативний інституціоналізм

р-НІ – резильєнтний нормативний інституціоналізм

НІ РДВ – наукова платформа реалізації державної влади

ОВА – обласна військова адміністрація

ПРВС – правовий режим воєнного стану

Р-НІ – резильєнтний нормативний інституціоналізм

ТІ – теорія інституціоналізму

ATA-ID (Adaptive Transparent Accountability-based Institutional Design) –

адаптивний та прозорий інституційний дизайн на основі підзвітності

IAC (англ.) – кластер інституціональних альтерацій

LRML (Legal Regime Martial Law) – правовий режим воєнного стану

NISF (Normative Institutional Sovereignty Framework) – нормативна

інституціональна структура суверенітету

ЕД-модель – ендодинамічна модель

ISIM (Institutional Synergy and Innovation Model) – модель інституціональної синергії та інновацій

IAC (Institutional Alterations Cluster) – кластер інституціональних альтерацій

ВСТУП

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена трансформаційними процесами, що впливають на функціонування державної влади та систему публічного управління практично в усіх країнах. В умовах глобалізації, цифровізації, зростання суспільних очікувань, загострення економічних, соціальних та політичних міждержавних суперечностей виникає потреба переосмислення змісту реалізації державної влади через призму інституціональної парадигми.

Сучасний етап розвитку Української державності характеризується інституціональними трансформаціями, змістовно детермінованими повномасштабною збройною агресією РФ проти України, що актуалізує розробку фундаментальних засад функціонування системи публічного управління у форматі теорії інституціоналізму. Інтегрований аналіз трансформаційних процесів у системі публічного управління України демонструє докорінну зміну стандартних інституціональних патернів та механізмів. З методологічної точки зору особливої значущості набуває інституціональна парадигма, яка забезпечує теоретико-методологічний інструментарій для аналізу інституціональної спроможності держави, адаптаційного потенціалу та організаційної резильєнтності органів влади в умовах змінних характеристик і властивостей публічного управління.

Наведена проблематика визначає необхідність науково-теоретичного і практичного обґрунтування концептуальних засад інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління. Теоретичною основою дисертації стали праці науковців, які досліджували концептуальні засади теорії державного управління, а саме М.Ажажи, О.Акімова, Л.Акімової, О.Антонової, Л.Антонової, О.Ахмедової, В.Бакуменка, Є.Бородіна, О.Бобровської, О.Бондаренка, В.Бульби, З.Бурик, К.Ващенко, Р.Войтович, Л.Гаєвської, В.Голубь, Н.Гончарук, Л.Гонюкової, Д.Грицишена, І.Грицяка, С.Домбровської, І.Драгана, І. Драган,

Н. Драгомирецької, В. Дрешпака, І. Дробота, В. Загорського, О. Зубчика, Н. Калашник, Ю. Кальниша, С. Квітки, І. Квеляшвілі, В. Колтун, В. Копанчука, М. Кравченко, С. Кравченка, О. Кравчука, Т. Крушельницької, В. Куйбіди, М. Лахижі, Н. Липовської, І. Лопушинського, Т. Маматової, В. Мороз, С. Мороз, О. Непомнящого, Н. Нижник, А. Новака, Л. Новак-Каляєвої, Н. Обушної, О. Пархоменко-Куцевіл, П. Петровського, А. Помази-Пономаренко, О. Поступної, Л. Приходченко, Л. Прудіус, О. Пухкала, А. Рачинського, Є. Романенка, О. Руденко, І. Семенець-Орлової, С. Серьогіна, О. Сидорчук, Г. Ситника, В. Сичової, Н. Сорокіної, В. Стрельцова, О. Сушинського, Т. Тарасенко, В. Тертички, І. Хожило, І. Чикаренко, Ю. Шарова, І. Шпекторенка, О. Федорчак, Т. Ярового та інші.

Значний вплив на формування методологічної основи дисертаційного дослідження здійснили фундаментальні праці Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені Кураса, зокрема, аналітична записка авт. кол. під кер. чл.-кор. НАН України О. Рафальського «Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення» (2023); монографія за ред. чл.-кор. НАН України О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. Майбороди «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни» (2023); монографія авт. кол. під кер. та за ред. чл.-кор. НАН України Г. Зеленько «Політична система України: конституційна модель та політичні практики» (2023); аналітична доповідь за ред. чл.-кор. НАН України Г. Зеленько «Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації» (2014). Дисертаційне дослідження також базувалося на працях провідних науковців галузі суспільних наук щодо інституціональної основи функціонування системи органів влади, особливостей суспільних відносин в сучасній Україні – К. Вітмана, Ю. Шайгородського, Т. Бутченка, І. Петренка, В. Ребкала, С. Телешуна, В. Переверзія, О. Кондратенка, М. Кармазіна, О. Дмитренка, Ю. Ніколайця, С. Чуніхіної, Ю. Остапця.

На конституційно-правових та інституціональних аспектах публічноуправлінської діяльності акцентовано увагу у працях дослідників-юристів В.Авер'янова, В.Борденюка, С.Дубенко, Т.Коломоєць, Є.Легези, Ю.Легези, Н.Нижник, М.Оніщука, Н.Плахотнюк, О.Петришина, М.Потіпа, В.Цветкова, В.Шаповала, Ю.Шемшученка та інших.

Інституціональна парадигма реалізації державної влади у дисертаційному дослідженні базується на працях зарубіжних дослідників, зокрема, таких як: Д.Норт, Дж.Ходжсон, О.Вільямсон, Е.Остром, Р.Коуз, Т.Веблен, М.Олсон, Д.Аджемоглу, А.Грейф, П.Девід, М.Аокі, К.Менар, Дж.Коммонс, Р.Нельсо, Дж.Стігліц. Важливу роль для формулювання базових категорій дисертації відіграло дослідження «Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty» (D. Acemoglu, James A. Robinson, 2012), яке мало концептуальне значення для уточнення авторського підходу при розробці інституціональної парадигми реалізації державної влади (ІПРДВ). Включення спектру базових категорій, а також аналіз періодів інституціональної еволюції дозволили сформуванню основи інтегрованої ІПРДВ.

Аналіз наукових і нормативних джерел показав, що за наявності значних наукових напрацювань у сфері аналізу інституціонального розвитку системи публічного управління малодослідженими залишились проблеми інституціонального змісту публічного управління, інституціональної спроможності державної влади та інституціональної адаптивності в системі публічноуправлінської діяльності. Очевидною проблемою є невідповідність інституціональної структури системи публічного управління комплексним викликам сучасного суспільно-політичного та економічного розвитку національних держав, що актуалізує необхідність трансформації такої структури на основі теоретико-методологічного осмислення інституціональних змін. Важливим аспектом сучасних суспільних відносин є питання легітимності державної влади, яке безпосередньо пов'язане з довірою громадян до державних інститутів. Саме інституціональна парадигма дозволяє оцінити, наскільки державні структури відповідають очікуванням суспільства,

визначити практичні засади підвищення їх легітимності. Це особливо актуально у сучасних демократичних країнах в умовах політичної поляризації, деформації класичних моделей суспільних відносин, поширення популістських рухів, які можуть підривати стабільність функціонування державних інститутів.

Джерельною базою дисертаційного дослідження є: Конституція України, законодавчі акти України, нормативно-правові акти зарубіжних країн, міжнародно-правові документи; теоретичні розробки науковців, які працюють у галузі державного управління, права, історії України, економіки, політології та інших наук; норми законодавства ЄС та країн-членів ЄС. Міждисциплінарний характер дослідження, що поєднує теоретичні положення науки державного управління, історичної, політичної, соціологічної, юридичної та економічної науки, дозволив забезпечити комплексний підхід до вивчення інституціональних аспектів публічного управління.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри державного управління і місцевого самоврядування Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» у межах теми науково-дослідної роботи «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (ДР 0122U002375). Автором виокремлено інституціональні імперативи національної стійкості та проблеми сталого розвитку держави в контексті реалізації управління змінами; структуровано виміри розбудови національної системи стійкості; досліджено стан забезпечення національної безпеки (зокрема, в умовах правового режиму воєнного стану).

Наукові результати дисертаційної роботи корелюють з темами науково-дослідних робіт кафедри політології (з 2024 р. – кафедри політології, соціології та публічного управління) Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: 1) «Трансформаційний процес в Україні: основні проблеми консолідації демократії та умови їх вирішення» (ДР

0114U006097), у межах якої автором обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження трансформаційних процесів в інституціональній системі управління національної держави, що впливають на структурування реальних владних відносин та формування відповідних управлінських механізмів; 2) «Демократія і сталий розвиток в Україні: концептуально-теоретичні та процесуально-інституційні засади» (ДР 0116U002264), у межах якої автором досліджено: проблеми інституціоналізації неформальних управлінських відносин та впливу даних процесів на функціонування політичної системи національної держави (проблеми демократичних трансформацій в Україні); особливості функціонування інституціональної системи управління національної держави в рамках наднаціонального міждержавного об'єднання (перспективи європейської інтеграції України); 3) «Сталий політичний розвиток України в умовах демократичного транзиту та європейської інтеграції» (ДР 0119U100299), у межах якої автором обґрунтовано формування інституціональних основ сталого політичного розвитку, а також реформування систем управління з метою реалізації європейської інтеграції; 4) «Особливості формування сталої (консолідованої) демократії в Україні: теоретико-методологічний, політико-інституційний та політико-комунікаційний виміри» (ДР 0122U001332), у межах якої автором досліджувались особистісний та локальний рівні функціонування інституціональних основ управлінських відносин в рамках конструювання системи консолідованої демократії.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретико-методологічних засад і практичне обґрунтування інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління в контексті сучасних викликів і загроз для суверенітету і незалежності держави як складової забезпечення національної стійкості та модернізації управлінських процесів в умовах правового режиму воєнного стану.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- систематизувати теоретико-методологічні підходи щодо

концептуалізації інституціональної парадигми в системі публічного управління та визначити основні напрями еволюції державних інститутів у національному дискурсі;

- розвинути методологію інституціональних альтерацій в публічному управлінні, запропонувати модель кластеру інституціональних альтерацій як новітньої детермінанти методологічного забезпечення інституціонального підходу для аналізу систем управління;

- охарактеризувати особливості нормативно-правового забезпечення реалізації державної влади, сформувані на цій основі комплекс інституціональних імперативів;

- визначити пріоритетність інституціонального підходу в загальній методології управлінської діяльності та обґрунтувати його визначальну роль у формуванні сучасної парадигми реалізації державної влади в умовах трансформації конституційно-правових засад державного управління;

- здійснити розробку і розвиток концептуальних понять і категорій науки державного управління, що відтворюють зміст інституціональної парадигми реалізації державної влади;

- обґрунтувати зміст інституціональної спроможності органів державної влади, на основі характеристик управлінських інститутів, іманентно властивих сучасній системі публічного управління;

- розробити нормативно-орієнтовану концепцію інституціонального дизайну у публічному управлінні, яка включає механізми трансформації державних інститутів, побудовані на принципах респонсивності, супервентності та транспарентності;

- розкрити сутність теоретико-методологічного підходу щодо мінімізації залежності від попереднього інституціонального алгоритму в системі публічного управління, запропонувати чинники розвитку механізмів проактивного формування управлінських рішень для подолання інституціональної інерції на основі авторського концепту «path assertion» («path sovereignty assertion»);

- дослідити особливості європейського досвіду формування інституціональних стандартів публічного управління у форматі виявлення сучасних тенденцій розвитку систем державної влади на основі концепту суверенітету;

- розвинути теоретико-методологічні засади наукового аналізу адміністративно-правових, історичних, організаційних, інформаційно-комунікативних, соціально-адаптивних засад публічного управління і на цій основі запропонувати Концепцію інституціональної взаємодії в системі органів державної влади.

Об'єктом дослідження виступає державна влада як суспільний системоутворюючий феномен, що характеризується сукупністю формальних та неформальних взаємозв'язків, механізмів реалізації владних повноважень та організаційно-правових форм здійснення публічного управління.

Предметом дослідження виступає інституційна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління.

Методи дослідження. Методологія дисертаційного дослідження базується на комплексному застосуванні методів наукового аналізу: системний підхід, сутність застосування якого полягає у дослідженні реалізації державної влади як цілісної системи взаємопов'язаних елементів, що дозволило визначити структурно-функціональні зв'язки в публічному управлінні, виявити форми і методи реалізації державної влади; історичний метод (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 4.1, 5.1) дозволив простежити еволюцію інституціональних детермінант, дослідити тенденції розвитку державотворення, проаналізувати системні реформи в їх історичному розвитку та вивчити зарубіжний досвід реалізації державної влади; власне, інституціональний підхід забезпечив аналіз місця інституціональної парадигми в публічному управлінні, дослідження конституційно-правових засад реалізації державної влади, вивчення адміністративно-організаційних напрямів в умовах війни та післявоєнного відновлення, трансформацію

процесу реалізації державної влади та аналіз системних реформ. Метод порівняльного аналізу (підрозділи 5.1, 5.2) забезпечив аналіз адміністративних систем управління та вивчення досвіду раціоналізації публічного управління в контексті євроінтеграції, дослідження зарубіжного досвіду та типології систем управління. Метод правового аналізу (підрозділи 2.1, 3.2, 4.4, 5.2) дозволив дослідити конституційно-правові засади реалізації державної влади, проаналізувати функціональний аспект управління в умовах воєнного стану, оцінити регулюючий вплив адміністративних процедур та конституційний зміст реформування як компоненти інституціональної парадигми. Метод моделювання забезпечив розробку моделей аналізу функціонування системи державної влади на основі концепту суверенності. Методологія багаторівневого управління (підрозділи 4.3, 5.1, 5.2) дозволила дослідити суб'єкти забезпечення інституціональної спроможності та формування національної системи інституціональної стабільності. Метод стратегічного планування (підрозділи 1.1, 1.2, 2.5, 3.4, 4.1, 5.3, 5.4) забезпечив обґрунтування суспільної потреби в ефективному управлінні та формування нової доктрини державного управління. Діяльнісний підхід (підрозділи 2.1, 3.4, 5.4) забезпечив аналіз форм і методів реалізації державної влади, механізму інституціональних інтеракцій. Наведені методи дисертаційного дослідження забезпечили можливість застосування міждисциплінарного підходу, інтеграцію теоретичних концепцій, розвиток методологічного інструментарію та формування нових аналітичних моделей інституціонального формату державного управління.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є комплексним дослідженням, в якому з урахуванням сучасних тенденцій розвитку управлінської науки обґрунтовано вирішення теоретичних проблем формування інституціональної парадигми реалізації державної влади та практичних завдань забезпечення інституціональної спроможності органів державної влади та системи влади загалом з метою реалізації функцій держави, демократизації державотворчих процесів і систем управління.

На основі одержаних наукових результатів сформульовано нові положення, які становлять наукову новизну й полягають у тому, що в дисертаційній роботі:

уперше:

- розроблено та запропоновано інтегровану інституціональну парадигму реалізації державної влади в системі публічного управління, яка поєднує формальні управлінські процедури та неформальні практики шляхом гармонізації їх функцій і ролей у забезпеченні державноуправлінського впливу; в основі парадигми: 1) інституціональна матриця як модель взаємодії інститутів влади національного, регіонального та локального рівнів; 2) авторський підхід до формування інституціональної парадигми, що на відміну від наявних підходів, базується на аналізі взаємовпливу регулятивного, нормативного та комунікативного складників державної влади, й на такій основі розроблено структуру легітимного інституціонального управління в умовах державних і безпекових криз, при цьому акцент зроблено на організаційно-правовому аспекті, що забезпечує приведення управлінських процесів у відповідність до регулятивних рамок і нормативних процедур, дозволяє виявляти інституціональну дискретність в системі публічного управління та розробляти ефективні організаційно-правові механізми її подолання; 3) воєнно-адміністративна модель публічного управління, яка поєднує принципи військового регулювання та адміністративного управління для забезпечення інституціональної спроможності системи державної влади, у тому числі, в умовах воєнного стану; 4) методологія інституціонального дизайну та інституціональної медіації; 5) концепція інституціональної взаємодії;

- виокремлено системне дослідження інституціональних інтеракцій (як зміни в структурі, функціях і механізмах інститутів) та формування кластеру інституціональних альтерацій в процесі реалізації державної влади в системах управління як самостійний напрям у науці державного управління; розроблено модель кластеру інституціональних альтерацій як новітньої детермінанти

методологічного забезпечення інституціонального підходу для аналізу систем управління; розроблена концептуальна модель інституціональної синергії та інновацій, що представляє собою комплексну методологічну основу для проведення інституціональних реформ, й доведено доцільність застосування методології системного підходу до процесу інституціонального реформування системи державної влади за окремим науковим напрямом;

- розроблено теоретико-методологічний підхід до аналізу та оцінювання інституціональної спроможності в системі органів державної влади як здатності державних інститутів ефективно виконувати законодавчо встановлені функції в умовах змін і викликів; такий підхід заснований на моделі резильєнтної інституціональної парадигми реалізації державної влади («р-ІПРДВ»); впровадження моделі забезпечує здатність інститутів, представлених у системі управління, адаптуватися до змінних умов, усталено та ефективно функціонувати в умовах криз чи конфліктів, забезпечувати довіру суспільства; інституціональна спроможність базується на механізмах гнучкості, самоорганізації та інновацій, які дозволяють інститутам реагувати на виклики (зберігаючи власну структуру та функціональність) та інтегративній моделі формування основ інституціональної взаємодії як базового патерну поведінки суб'єктів системи публічного управління; даний підхід включає: 1) матрицю оцінювання інституціональної конгруентності, що дозволяє зіставляти функції й завдання органів влади з їхньою спроможністю забезпечувати результативність у контексті внутрішньосистемної узгодженості; 2) систему індикаторів інституціональної стабільності, яка відображає рівень стійкості соціально-економічного та управлінського середовища до внутрішніх і зовнішніх викликів; 3) механізм моніторингу інституціональних трансформацій, що базується на аналізі динамічних змін інституціональних параметрів і процесів із забезпеченням корекції відповідно до виявлених відхилень. Авторський підхід дозволяє: виявляти інституціональні конфлікти, формувати їх класифікацію та впроваджувати механізми для їх мінімізації у межах інституціональних реформ; враховувати

наявні та прогнозовані інституціональні парадокси через використання розробленої системи критеріїв оцінки інституціональної ефективності; забезпечувати раннє виявлення латентних інституціональних криз за допомогою формалізованої методики аналізу, яка базується на використанні системи інтегральних показників оцінювання стану спроможності, й дозволяє ідентифікувати приховані структурні дисбаланси, ризики організаційного перевантаження, зниження ефективності взаємодії між суб'єктами публічного управління та потенційні загрози порушення стійкості системи публічного управління загалом;

- теоретично обґрунтовано модель подолання проявів інституціональної інертності у системі публічного управління, що базується на поєднанні системного та інституціонального підходів; розроблено новий інституціональний концепт «шлях ствердження (суверенітету)» («path assertion»), що виступає методологічною основою для досліджень інституціонального феномену суспільного розвитку в умовах ствердження національного суверенітету. На відміну від наявних концептів залежності («past dependence» та «path interdependence», запропонований концепт «path assertion» включає багаторівневу систему механізмів трансформації усталених управлінських практик, яка охоплює регулятивний (нормативно-правові акти та інституціональні імперативи), організаційний (інституціональні структури та повноваження), інформаційно-комунікативний (інституціональна взаємодія між суб'єктами управління) та соціально-психологічний (подолання інституціональної інерції) рівні; при цьому акцентовано на понятті «інституціональна довіра» як соціальному інструменті сучасного публічного управління для забезпечення ефективності державного управління, розробки механізмів соціальної згуртованості та забезпеченні інституціональної легітимності;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат у науці державного управління в частині уточнення змісту категорій і понять: «інституціональна парадигма

реалізації державної влади» на основі класичного (теоретико-методологічного), трансформаційного і ціннісно-соціального підходів; «інституціональна адаптація» – як багатовимірний процес системного адаптування формальних та неформальних інститутів державної влади до трансформаційних змін у суспільно-політичному середовищі, що характеризується здатністю владних структур до самоорганізації, трансформації внутрішніх процесів та модифікації управлінських практик з метою збереження інституціональної стійкості та підвищення ефективності функціонування в умовах зовнішніх викликів при одночасному забезпеченні балансу між інноваційністю та консервативним змістом інституціональних форм; «інституціональний патерн» – комплексний феномен публічного управління (історично сформована та регулярно повторювана модель організаційної поведінки суб'єктів владних відносин), що відображає закріплені у практиці діяльності владних структур алгоритми взаємодії, способи розв'язання управлінських завдань та механізми інституціональної адаптації, які забезпечують передбачуваність та стійкість функціонування системи державної влади; «інституціональний простір» – інтегральна характеристика сукупності інституціональних взаємодій у системі публічного управління, що відображає складну архітектуру формальних структур, неформальних мереж та комунікативних практик, які забезпечують синергетичний ефект у процесах реалізації державної влади та визначають потенціал інституціональної еволюції управлінської системи та інші, розробка яких була здійснена на основі аналізу модернізації системи державного управління в Україні у 1991–2024 рр.;

– концептуальні засади інституціональної модернізації, що забезпечує формування нових інституціональних патернів і механізмів прийняття рішень на основі принципів належного врядування, спрямованої на розвиток інституційної спроможності органів влади, поліпшення показників ефективності їх діяльності та побудові прозорості, адаптивної системи публічного управління. На цій основі формалізовано концепт

інституціональних імперативів шляхом уточнення їх ролі у створенні нормативно-правової основи, яка стимулює системність у прийнятті рішень, активує адаптивність інститутів та сприяє демократизації управлінських процесів, створює передумови для ефективної реалізації політики національної стійкості, яка базується на тісному взаємозв'язку між державними, суспільними та міжнародними інститутами управління;

– методологічні підходи до забезпечення інституціональної стійкості держави шляхом переходу до багаторівневої моделі управління, яка вимагає: посиленої координації між різними рівнями влади (локального, регіонального, національного, наднаціонального) в умовах зміщення фокусу інституціонального співробітництва від традиційних рамкових механізмів до більш адаптивних форм взаємодії (відповідно до концепції «path interdependence»), зростання фрагментації політичної та економічної координації (відповідно до концепції «path independence»), а також зниження ефективності традиційних механізмів управління; на основі принципу супервентності забезпечує створення адаптивних форм управління, враховує динамічні зміни адміністративного простору. На цій основі формалізовано поняття «інституціональна комплементарність», яка проявляється у взаємодоповнюваності формальних інститутів (правових норм, адміністративних структур, організаційних механізмів) і неформальних інститутів (традицій, соціокультурних норм, громадських ініціатив), адже формальні інститути створюють необхідну правову та організаційну базу, а неформальні – сприяють інтеграції цих правил у реальне суспільне життя, адаптуючи державну політику до локального контексту, а інституціональна комплементарність виступає ключовим фактором стійкості, інноваційності та результативності публічного управління;

дістали подальшого розвитку:

– методологія структурно-функціонального аналізу трансформаційного процесу в системі державного управління та дослідження його інституціональних форм, й на цій основі запропонована методологічна

платформа – «тріада інституціональних парадоксів» як комплексне явище в системі публічного управління, що відображає фундаментальні протиріччя у процесах інституціональних реформ: «парадокс інституціональної трансформації» – розкриває протиріччя між необхідністю реформування інститутів та їх обмеженою здатністю до самостійної зміни внутрішнього алгоритму, і проявляється у ситуаціях, коли державні інститути мають ініціювати та впроваджувати реформи, спрямовані на власну трансформацію, що створює внутрішній конфлікт інтересів; «парадокс інституціональної легітимності» – відображає складне протиріччя між потребою збереження суспільної довіри та невідворотним її зниженням у процесі реформ, і посилюється тим, що успішність реформ значною мірою залежить від рівня легітимності інститутів, які їх впроваджують; «парадокс інституціональної наступності» – відображає протиріччя між необхідністю збереження ефективних практик та потребою в оновленні і проявляється у питаннях кадрової політики держави;

– теоретико-методологічні засади інституціональної трансформації системи державного управління, що на відміну від наявних підходів, базуються на комплексному врахуванні парадигмальних змін у реалізації державної влади та включають: розширену систему критеріїв оцінювання інституціональної спроможності органів влади в умовах правового режиму воєнного стану та післявоєнного відновлення; методологію аналізу інституціональних бар'єрів при впровадженні управлінських інновацій; інструментарій забезпечення інституціональної легітимності владних структур у процесі реалізації Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 рр.; оцінювання інституціональної ефективності процесів модернізації публічного управління в контексті європейської інтеграції України;

– практичні підходи до розширення числа критеріїв ефективності публічного управління, що базуються на інтеграції інституціональних індикаторів, які характеризують спроможність державних органів до

виконання управлінських функцій у сучасних умовах; зокрема, удосконалено підходи до оцінювання діяльності органів державної влади, що акцентують увагу на інституціональних особливостях їх функціонування. Наголошено на таких інституціональних індикаторах як оцінка рівня адаптивності органів влади до змін у законодавстві, їх здатність до ефективного міжвідомчого співробітництва, оперативність прийняття рішень та обсяг використання цифрових технологій у процесах управління. Запропонована система індикаторів дозволяє відстежувати динаміку трансформаційних процесів, зокрема, аналізувати, як швидко інститути адаптуються до змін зовнішнього середовища – безпекових, економічних чи соціальних криз, та наскільки ефективно вони трансформують внутрішні структури, щоб відповідати новим викликам. На цій основі сформована функціональна модель 4С-формату інституціонального поля, визначені адміністративно-правові засади реалізації державної влади в умовах правового режиму воєнного стану, уточнено поняття успішності інституціональних трансформацій в умовах ПРВС, що доповнене оцінкою суспільної реакції на управлінські нововведення (зокрема, аналізується громадська підтримка реформ через опитування, медіа-аналітику, інструменти вимірювання суспільного сприйняття напрямів реалізації державної влади).

Практичне значення роботи. Концептуальні положення, висновки та рекомендації дисертації мають практичне спрямування, враховані при напрацюванні напрямів адміністративного реформування в Україні. Висновки та рекомендації дисертаційного дослідження були використані:

– Комітетом Верховної Ради України з питань свободи слова при підготовці проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» враховано Концепцію інституціональної взаємодії (довідка про впровадження № 04-29/12–653 від 11.11.2024 р.); та Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів (лист про впровадження № 110д9/10-2024/130725 від 13.06.2024 р.);

– Державною службою України з надзвичайних ситуацій у процесі реалізації посилення інституціональної спроможності та розробки умов адаптивності управлінських технологій в системі ДСНС України, впровадженні Концепції інституціональної взаємодії в умовах правового режиму воєнного стану (довідка про впровадження № 05-4200/11 від 25.10.2024 р.);

– Державним агентством водних ресурсів України при використанні результатів дисертаційного дослідження в частині інституційного посилення та координації діяльності суб'єктів державного управління (довідка про впровадження № 6480/01/11-24 від 12.11.2024 р.)

– Південним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції при використанні результатів дисертаційного дослідження щодо інституціонального забезпечення діяльності територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади в умовах правового режиму воєнного стану, розробки та впровадження Концепції інституціональної взаємодії (довідка про впровадження № 57221/14.3–10 від 01.11.2024 р.);

– Херсонською обласною військовою адміністрацією при використанні результатів дисертаційного дослідження у діяльності органів влади Херсонської області у частині визначення індикаторів і механізмів забезпечення інституційної спроможності (довідка про впровадження № 01-01-58-12095/0/24/ від 12.11.2024 р.);

– Львівською обласною військовою адміністрацією при використанні результатів дисертаційного дослідження у частині визначення інституціональних особливостей взаємодії органів влади в особливий період (довідка про впровадження № 5/36-11904/0/2-24/1-0001-1 від 04.10.2024 р.);

– Дніпропетровською обласною радою при використанні результатів дисертаційного дослідження у процесі виконання Програми впровадження державної політики органами виконавчої влади у Дніпропетровській області на 2016-2025 роки, у частині характеристик інституціональних режимів

діяльності органів влади (довідка про впровадження № 2699/0/2-24 від 12.11.2024 р.);

– Волинською обласною радою при використанні результатів дисертаційного дослідження у процесі виконання Стратегії розвитку Волинської області на 2021-2027 роки, зокрема у частині розробки алгоритмів інституціональної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування (довідка про впровадження № 1510/51/2-24 від 30.09.2024 р.);

– Департаментом освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації – у процесі виконання регіональної цільової соціальної програми «Освіта Дніпропетровщини до 2024 року» у частині удосконалення діяльності департаменту в умовах правового режиму воєнного стану (довідка про впровадження № 8466/0/211-24 від 26.11.2024 р.);

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, в якій на основі проведених досліджень отримано нові обґрунтовані теоретичні та методологічні результати. Наукові результати, висновки та положення, винесені на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, наведено у списку публікації.

Апробація результатів дисертаційного дослідження.

Основні ідеї й положення дисертаційного дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних та зарубіжних: «Міжнародний форум «Безпечна, комфортна, спроможна, територіальна громада» - 2023» (Дніпро, 2023); «Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи» (Дніпро, 2023); «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття» (Житомир, 2023); «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (Львів - Торунь, 2023); «Політичні трансформації сучасного суспільства» (Полтава, 2024); «Ways to reform public administration and management under martial law in Ukraine» (Riga (Republic of Latvia), 2024); «Наукова весна : матеріали XIV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених» (Дніпро, 2024); «Перспективи

розвитку суспільно-гуманітарних наук в умовах євроінтеграції» (Біла Церква, 2024); «World economy and civilizational progress amidst polystructural changes: economic-technological, resource, political-legal, security-social factors» (Ужгород, 2024); «Управління інноваційним процесом в Україні: завдання під час війни та післявоєнної відбудови» (Львів, 2024); «Політико-правові засади модернізації України: внутрішній та зовнішній виміри» (Харків, 2024); «Чорноморські наукові студії» (Одеса, 2024) та інші.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в 75 наукових працях, з яких: 1 одноосібна монографія; 1 розділ у колективній монографії; 10 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях (індексованих у НМБ Scopus і Web of Science); 16 статей у фахових наукових виданнях України з публічного управління та адміністрування; 16 статей у фахових наукових виданнях України з політичних наук; 1 стаття у періодичному виданні зарубіжної країни; 32 тез доповідей у матеріалах конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 678 сторінок, у тому числі 554 сторінки основного тексту. Дисертація містить 34 рисунки, 48 таблиць. Список використаних джерел складається з 567 найменувань. У роботі 5 додатків на 58 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Теоретична ідентифікація категорій і понять дослідження інституціональної парадигми реалізації державної влади

Наукове завдання теоретичної ідентифікації категорій і понять дослідження інституціональної парадигми реалізації державної влади (ІПРДВ) полягає у розробці концептуальної моделі інституціональної парадигми, що включатиме системну класифікацію основних категорій і понять, визначення їх взаємозв'язків, а також розкриття теоретико-методологічних основ їх функціонування. Це завдання передбачає: по-перше, аналіз і узагальнення існуючих підходів до визначення понять і категорій, таких як «інституціональна парадигма», «державна влада», «інституціональна адаптація», «інституціональна стійкість» та інших, з урахуванням сучасних теорій управління, економічної науки, політичної науки, права тощо.

По-друге, розробку системної класифікації ключових понять з акцентом на їх функціональну роль у системі публічного управління, відмінності та спільні риси між формальними й неформальними інститутами реалізації державної влади. По-третє, ідентифікацію методологічних зв'язків між категоріями, які обумовлюють формування інтегративної моделі інституціональної парадигми, що враховує соціокультурні, правові й організаційні аспекти реалізації державної влади. По-четверте, обґрунтування методологічних принципів і підходів, які визначають засади функціонування інституціональної парадигми, включаючи принципи ефективності, прозорості, стійкості та інноваційності. По-п'яте, формування нового визначення «інституціональна парадигма» як категорії сучасної науки, що забезпечує стратегічну й операційну резильєнтність державної влади в умовах змін у

зовнішньому середовищі. По-шосте, визначення потенційних методів і критеріїв оцінки відповідності реалізації державної влади засадам розробленої у дослідженні інституціональної парадигми. По-сьоме, методологічна ідентифікація базових категорій і понять з позицій науки державного управління: інституціональна парадигма, державна влада, публічне управління, інституціональна адаптація, інституціональна спроможність, інституціональні імперативи, інституціональний патерн.

Загалом, парадигма як окремий науковий термін характеризується смисловою багатозначністю, що, втім, зосереджена навколо концепту форматування системи операцій у певному процесі. Такими операціями можуть бути складові наукового дослідження (в даній інтерпретації парадигма згадується найперше), або елементи іншої діяльності, наприклад, пов'язані із реалізацією владних відносин. Інституціональна парадигма базується на розумінні того, що ефективне управління суспільством вимагає встановлених чітких норм та механізмів, які регулюють діяльність державних інституцій та забезпечують їхню здатність відповідати на виклики та потреби суспільства.

Дисертаційне дослідження базується на концептуальних підходах провідних дослідників наукового напрямку в державному управлінні – реалізації державної влади: В.Авер'яновим [1-4], Н.Нижник [5-7], В.Бакуменком [8-10], Ю.Шаровим [11-13], які сформували сучасну науку державного управління, створили теоретичний фундамент сучасних наукових шкіл у державному управлінні, детермінували принципи і методи аналізу систем державного управління. Важливо визначити той факт, що реалізація державної влади виступає процесом організованого функціонування державної інституціональної системи, політичних механізмів та інструментів впливу, правової визначеності державноуправлінських рішень, що спрямований на управління суспільством, забезпечення стабільності політичного порядку, захист легітимності влади та задоволення колективних інтересів через збалансовану взаємодію суб'єктів влади і суспільства.

З позицій системного підходу інституціональна парадигма реалізації державної влади (ІПРДВ) є сукупністю підходів, принципів, механізмів і практик, що визначають спосіб функціонування сучасної держави відповідно до її конституційних засад, забезпечує цілісність системи державного управління, адаптивність до внутрішніх і зовнішніх викликів, відповідність демократичним цінностям і ефективність прийняття рішень. ІПРДВ діє на кількох рівнях: фундаментальному, функціональному, інституціональному, адаптивному та інноваційному рівнях.

На *фундаментальному рівні* парадигма ґрунтується на базових цінностях, закріплених у Конституції України, таких як верховенство права, повага до прав і свобод людини, демократичні засади суспільного життя та соціальна відповідальність держави. У її основі лежить національна ідентичність, правова культура й історичний досвід державотворення. Крім того, вона враховує потреби суспільства та зовнішні обставини, що впливають на функціонування держави. У цьому контексті у дисертації враховані наукові результати і доробки таких провідних науковців як: М. Білинська [14], Ю.Битяк [15], В.Борденюк [16-18], Т.Бутирська [19], Р.Войтович [20], І.Грицьак [21], О.Оржель [30-31] та інші.

Інституціональний рівень визначає структуру системи державної влади, формальні й неформальні норми та правила її функціонування, й регламентує механізми взаємодії між складовими влади, територіальними рівнями управління, місцевим самоврядуванням та іншими суб'єктами. Забезпечуючи ці механізми, держава формує ефективну архітектуру взаємовідносин між різними інститутами. У цьому контексті у дисертації використані праці вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких, зокрема, В. Стрельцов [32], І.Лозицька [33], Ю.Кальниш [34], О.Руденко [35], Л.Гаєвська [36-37], Т.Маматова [38-40], І.Шпекторенко [41-47], А.Баштанник [48-52],

На *функціональному рівні* інституціональна парадигма визначає конкретні процеси та процедури, що забезпечують реалізацію державних функцій. Це стосується як ухвалення управлінських рішень, так і їх реалізації

відповідно до чинного законодавства. Державні органи взаємодіють через регламентовані процеси, які забезпечують координацію, ефективність та прозорість. Особливого значення набувають механізми моніторингу й оцінювання виконання завдань, що покладаються на органи державної влади. У цьому контексті у дисертації враховано підходи І. Драган [54-56], І. Драгана [57-58], Н. Сорокіної [59]. Дослідження Н. Сорокіної виступили аспектом врахування мораль-етичних складників формування ІПРДВ як неформальних норм суспільних відносин [60-63]

На *адаптивному рівні* парадигма спрямована на забезпечення здатності держави пристосовуватися до змінних умов і реагувати на виклики, що виникають під час війни чи в умовах післявоєнного відновлення. інституціональна парадигма має гнучку ієрархічну структуру, що забезпечує ефективні як вертикальні, так і горизонтальні зв'язки між рівнями влади. Вертикальні зв'язки працюють між різними рівнями державного управління – від центрального до місцевого, горизонтальні – між органами влади одного рівня чи міжгалузевими структурами. За цим напрямом важливими виступили наукові розробки І. Хожило, присвячені аналізу як теоретичного- контексту державного (публічного) управління [64], так і особливостям сучасної методологічної компоненти реалізації державної влади в системах управління [65-67]. Також важливою компонентою роботи виступили роботи Н. Липовської [68-74], присвячені методології і практиці сучасної публічно-управлінської діяльності у широкому спектрі проблем – від безпекових питань формування імперативів державної політики до секторальних особливостей сучасної моделі державної влади.

На *інноваційному рівні* – ІПРДВ охоплює впровадження нових технологій та управлінських практик, які сприяють підвищенню ефективності та прозорості діяльності державних органів. Основними напрямками інновацій є цифровізація процесів управління, розвиток електронних платформ для взаємодії з громадянами (та локальними спільнотами), а також використання сучасних аналітичних інструментів для прийняття рішень. Важливим внеском

у формування сучасної наукової бази досліджень науки державного управління виступали праці Дніпровської наукової школи інноватики у сфері цифрових чинників державного управління під керівництвом С.Квітки, здійснені за важливими напрямками сучасного трансформаційного тренду в державному управлінні – цифровізації, у межах якої ним сформована дослідницька методологія інформаційного забезпечення в системі державної влади, цифрових алгоритмів управління [76-85].

Суттєвий внесок у дослідження проблематики інституційної спроможності належить А.Помазі-Пономаренко, яка сформувала в межах науки державного управління власні підходи щодо безпекових, секторальних та загальнотеоретичних засад державного управління у контексті інституційно спроможної держави. При цьому особливо важливим виступає безпековий складник [86-90]. Варто виокремити також суттєвий доробок у науці державного управління О.Кравцова щодо теоретико-методологічному обґрунтуванні наукових підходів до формування національної моделі стійкості в умовах цифрового суспільства та розробленні на цій основі концептуальних засад для реалізації ефективних стратегій розвитку держави, територій і громад в Україні в умовах зовнішніх викликів [91-97]. Важливим аспектом дослідження сучасного інституціоналізму в Україні виступають дослідження Т.Ярового, присвячені широкій дослідницькій сфері, перш за все сучасним політичним аспектам розвитку демократії, проблемам лобізму та безпеки [98-100].

У концептуальному змісті теорії державного управління, дослідження теоретико-методологічних засад державного управління як цілеспрямованого впливу держави на стан і розвиток суспільних процесів та відносин з метою досягнення цілей реалізації функцій держави через діяльність органів державної влади ІПРДВ визначена нами також і як комплексна теоретико-методологічна система, що інтегрує принципи, механізми та інструменти здійснення владних повноважень, та базується на таких ключових підходах:

1) *на класичному підході*, що у межах забезпечує фундаментальні засади державного управління, включно з нормативно-правовою основою, організаційними механізмами та адміністративними процедурами;

2) *на трансформаційному підході*, що орієнтований на динамічну адаптацію інституцій до суспільних трансформацій через впровадження інноваційних практик публічного управління;

3) *на ціннісно-соціальному підході*, що спрямований на досягнення балансу між ефективністю управління та соціальною справедливістю через інтеграцію суспільних цінностей, етичних норм і культурних традицій;

4) *на технологічному підході*, який акцентує увагу на впровадженні сучасних цифрових технологій, електронного урядування та інноваційних інструментів для підвищення ефективності, прозорості та адаптивності системи публічного управління; саме цей підхід забезпечує інтеграцію цифрових платформ для взаємодії з громадянами, автоматизацію адміністративних процесів та використання аналітичних систем для прийняття управлінських рішень;

5) *на партисипативному підході*, що передбачає активне залучення громадянського суспільства до процесів прийняття рішень, впровадження механізмів громадської участі, мережових структур управління та партисипативних технологій; даний підхід спрямований на зміцнення довіри до державних інституцій, підвищення їхньої легітимності та забезпечення більшої чутливості до потреб і вимог суспільства.

6) *на гуманізаційно-легітимаційному підході*, що базується на людиноцентричних принципах публічного управління, прозорих процедурах та механізмах підзвітності, спрямованих на формування суспільної довіри до державних інституцій та забезпечення їх легітимності через відповідність суспільним очікуванням, демократичним принципам і нормативно-ціннісним уявленням;

7) *на ризик-орієнтованому підході*, який акцентує увагу на управлінні ризиками та кризами в умовах динамічних змін адміністративного простору,

передбачає впровадження механізмів раннього попередження, стратегічного планування та адаптивного управління, що дозволяє державним інституціям зберігати стійкість і функціональність навіть у кризових ситуаціях, таких як воєнний стан.

Варто систематизувати базові категорії поняття «реалізація державної влади». По-перше, *фундаментальні категорії ІПРДВ* (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Фундаментальні категорії ІПРДВ з позицій науки державного управління
(1 рівень інституціоналізації – платформа інституціоналізації влади)

№	Категорія	Визначення	Ознаки
1.	Державо-творення	Системний, цілеспрямований процес формування, розвитку та вдосконалення держави як основної форми організації суспільства, що включає становлення її інституцій, механізмів управління з урахуванням політичних, соц.-економіч. і культурних факторів	Системність, що охоплює формування та розвиток державних інститутів, правових основ і управлінських механізмів легітимність, правову регламентацію, демократичність, врахування історичної специфіки та інноваційність у впровадженні управлінських рішень
2.	Державна влада	Особлива форма публічної політичної влади, що має легальний характер, спирається на апарат примусу, володіє монополією на нормотворчість	Легітимність, легальність, монополія на примус, суверенність, універсальність
3.	Державний суверенітет	Верховенство державної влади всередині країни, незалежність у зовнішніх відносинах	Територіальна цілісність політична незалежність правова автономія економічна самостійність
4.	Демократичне врядування	Процес управління суспільством, заснований на принципах демократії, участі громадян у прийнятті рішень, верховенстві права, прозорості та підзвітності органів влади, досягнення суспільного блага та захист прав і свобод кожної особи	Принципи політичної рівності, захисту прав людини, верховенства права, інклюзивності процесів прийняття рішень та забезпечення соціальної справедливості
5.	Державна політика	Сукупність усіх заходів і дій, спрямованих на досягнення суспільно значущих цілей, комплекс принципів державної політики,	Суспільний характер, державна організованість, нормативність, системність, адаптивність

Продовження таблиці 1.1

№	Категорія	Визначення	Ознаки
6.	Національна безпека	Стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних викликів національним інтересам у всіх сферах життєдіяльності	Здатність держави ефективно протидіяти загрозам, зберігаючи при цьому основні цінності, суверенітет та територіальну цілісність
7.	Національні інтереси	Сукупність стратегічно важливих цілей, завдань та пріоритетів, які визначають основні напрямки розвитку держави та забезпечення її суверенітету, безпеки, економічного добробуту й культурної ідентичності	Стратегічна довгостроковість, спрямованість на захист державного суверенітету та територіальної цілісності, забезпечення національної безпеки, збереженням культурної та історичної самобутності; економічний добробут країни, інтеграція у світову систему з дотриманням принципу пріоритетності внутрішніх потреб
8.	Правова держава	Концепція та практика організації влади, що базується на верховенстві права, підпорядкуванні державної влади закону й гарантуванні прав і свобод людини	Верховенство права, принцип поділу влади, незалежність органів судової влади, гуманізаційний концепт державного управління

Джерело: сформовано автором на основі аналізу та узагальнення [101-110]

Наведені категорії легітимізують владу, забезпечують її правомірність через державний суверенітет, конституційний лад і принципи правової держави, інтегрують національні інтереси та демократичне врядування, координують механізми управління. При цьому поділ влади й державна безпека забезпечують стабільну взаємодію політичних та управлінських інститутів, гарантують адаптацію до зовнішніх і внутрішніх викликів шляхом реалізації державної політики та інструменти демократичного врядування.

З позицій науки державного управління поняття і категорії першого рівня інституціоналізації являють собою ключові концепти науки державного управління, адже визначають засадничі принципи функціонування державної влади; формують теоретико-методологічну базу для аналізу, оцінювання та реформування державних інституцій; сприяють розробці стратегічних рішень, покликаних забезпечувати ефективність публічного управління [111-115]. Таким чином, зазначені категорії виконують роль *наукової платформи інституціоналізації влади на основі ІПРДВ*, забезпечують цілісність, стабільність і розвиток державного управління на основі демократичних принципів, а також одночасно є фундаментальними науковими орієнтирами та базисом для практичної реалізації управлінських рішень. Такі категорії визначають структуру подальших рівнів інституціоналізації, формують методологічну базу для розвитку інститутів, забезпечують єдність системи державного управління, створюють основу для інституціональних трансформацій.

У контексті науки державного управління такі категорії виконують роль:

- 1) методологічного базису дослідження державно-управлінських процесів;
- 2) концептуальної основи для розробки державноуправлінських механізмів;
- 3) критеріальної бази оцінки ефективності державного управління;
- 4) орієнтирів для інституціонального розвитку. Фундаментальність цих категорій підтверджується їх історичною сформованістю, теоретичною обґрунтованістю, практичною значущістю та системною цілісністю.

Другий рівень інституціоналізації влади охоплює функціональні поняття та категорії, що деталізують механізми взаємодії влади в межах політичної, економічної, соціальної й правової систем. Ці категорії є прикладними, відтворюють практичну реалізацію принципів суверенітету, демократії, закону та державної політики, конкретизацію функціонального змісту державних органів, інститутів громадянського суспільства та окремих громадян у процесі управління. Вони дозволяють відстежувати ефективність ухвалених рішень, а також забезпечують можливість адаптації управлінських процесів до змін у

внутрішньому та зовнішньому середовищі. Крім того, ці категорії сприяють інтеграції норм права, економічних пріоритетів та соціальних ініціатив у єдину систему публічного управління, спрямовану на сталий розвиток і зміцнення державної спроможності. Особливого значення набуває здатність таких категорій адаптуватися до змінних умов, зокрема в контексті цифровізації державного управління та необхідності забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

Таблиця 1.2

Фундаментальні категорії ППРДВ з позицій науки державного управління
(2 рівень інституціоналізації влади – функціонал)

№	Категорія	Визначення	Ознаки
1.	Державний апарат	Система інститутів державної влади, що здійснюють управління суспільством для реалізації політики, правопорядку та досягнення цілей держави	Наявність інституціонально спроможної законодавчої, виконавчої та судової влади; розподіл повноважень; централізована координація; урегульованість законодавством
2.	Державні інститути	Органи та організації, створені для функціонування держави з метою забезпечення законності та реалізації функцій державної влади	Офіційний статус; законодавча регламентація; виконання публічних функцій; вертикальна ієрархія підпорядкування
3.	Місьцеве самоврядування	Можливість та реальна здатність територіальної громади вирішувати питання місцевого значення	Територіально обмежений характер, автономність у межах законодавства, обов'язковість забезпечення інтересів громади, виборність органів управління
4.	Публічне адміністрування	Діяльність державних органів і місцевого самоврядування з організації управлінських процесів, забезпечення послуг населенню	Орієнтація на суспільні потреби; раціональність і ефективність рішень; прозорість і підзвітність; виборність або призначення керівництва
5.	Публічний контроль	Механізм моніторингу й перевірки виконання державної політики, дотримання законності та ефективності роботи органів влади й підлеглих структур	Регулярність перевірок, прозорість процедур; орієнтація на забезпечення законності; повноваження органів контролю визначені законом
6.	Публічні послуги	Діяльність державних або місцевих органів, спрямована на задоволення потреб громадян в адміністративних або інших послугах	Орієнтованість на населення, доступність і якість, стандартизація процесу надання, відповідальність органів влади за результат

Продовження таблиці 1.2

№	Категорія	Визначення	Ознаки
7.	Прозорість влади	Принцип, що забезпечує доступність інформації про діяльність органів влади, відкритість процедур та підзвітність прийнятих рішень	Доступ до публічної інформації, відкритість планування і прийняття рішень; звітність перед громадськістю, відсутність корупційних бар'єрів
8.	Система стримувань і противаг	Інструмент для обмеження повноважень і балансування між різними гілками влади, щоб уникнути домінування однієї з них	Розподіл функцій між гілками влади, взаємний контроль гілок влади, врегулювання конфліктів між гілками, законодавче закріплення

Джерело: сформовано автором на основі аналізу [116-120].

З позицій формування ІПРДВ важливо також виокремити *3 рівень інституціоналізації* – рівень формалізації інституціонального регулювання в системі державної влади з визначенням операційних категорій (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Операційні категорії ІПРДВ з позицій науки державного управління
(3 рівень інституціоналізації влади – *інституціональне регулювання*)

№	Категорія	Визначення	Ознаки
1.	Політико-адміністративна система	Система взаємодії політичної та адміністративної сфер управління в державі, що забезпечує реалізацію державної політики	Взаємодія політичного керівництва та виконавчих органів, побудова відносин в системі політичних посад, розподіл відповідальності
2.	Управлінські рішення	Дії органів влади, виражені у правових та адміністративних актах, документах та діях, спрямованих на врегулювання суспільних відносин і розв'язання проблем	Колективний або індивідуальний характер, орієнтація на суспільне благо; ґрунтується на аналізі правоохоронного й громадського контексту
3.	Державна служба	Професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів	Професійність і компетентність, політична нейтральність, ієрархічність структури, нормативна регламентація, стабільність кадрового складу, відповідальність за прийняті рішення
4.	Електронне врядування	Форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності ОДВ	Цифровізація послуг, інтеграція інформаційних систем, інтероперабельність, електронна ідентифікація

5.	Державно-приватне партнерство	Система відносин між державними та приватними партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності між ними	Довгостроковість суспільних відносин, інвестиційний характер, суспільна значущість, правова регламентація
6.	Державні процедури	Встановлений порядок здійснення управлінської діяльності, прийняття адміністративних рішень, розгляду і вирішення адміністративних справ	Нормативна визначеність, обов'язковість виконання, процесуальна форма, документальне оформлення

Джерело: сформовано автором на основі аналізу [121-125].

Отже, інституціоналізація державної влади відображає формування, розвиток та закріплення структур, механізмів і процедур, які визначають зміст, форму та способи реалізації влади. Перший рівень інституціоналізації охоплює фундаментальні принципи та засади організації влади. Саме тут формується нормативно-ідеологічна основа для функціонування держави – правова держава, поділ влади, державний суверенітет, конституційний лад, демократичне врядування, національні інтереси тощо. Цей рівень слугує платформою, яка задає базові цінності, легітимність та концептуальну єдність державного управління. Другий рівень – це рівень механізмів реалізації, де фундаментальні засади 1-го рівня перетворюються на конкретні інструменти, функції та процедури управління. До цього рівня належать такі категорії, як державний апарат, публічне адміністрування, система стримувань і противаг, державний контроль, місцеве самоврядування тощо. Цей рівень забезпечує функціонування базових ідей через інституціональні механізми, які регламентують взаємодію гілок влади, їхню відповідальність і ефективність. Саме на цьому рівні формуються зв'язки між абстрактними принципами (1-й рівень) і їхньою практичною реалізацією (3-й рівень).

Третій рівень – це прикладний рівень практичного впровадження та реалізації механізмів влади через конкретні заходи й результати. Сюди входять адміністративні послуги, електронне врядування, державно-приватне партнерство, регіональне управління тощо. На цьому рівні реалізуються всі

концепти та інструменти управління, спрямовані на задоволення потреб громадян, створення доступних і якісних послуг, залучення громадськості та оцінку дій влади.

Формальна логіка трьох рівнів інституціоналізації влади є ієрархічною, і кожен рівень забезпечує функціонування наступного. Очевидним науковим результатом виступає дескриптивна модель інституціоналізації влади як платформи ІПРДВ (рис.1.1).

Рис.1.1. Дескриптивна модель інституціоналізації влади як платформи ІПРДВ

Джерела: дослідження автора з урахуванням розробок: О.Акімова [125-127], Н.Липовська [128], Є.Бородіна [129-131], Д.Міщенко [132].

Перший рівень характеризує суспільні цінності, принципи, ідеї, які мають забезпечити організацію державної влади. Другий рівень пояснює сутність функціонування механізмів реалізації державної влади, що дозволяють виконувати закладені принципи державотворення, такі як функціонування державного апарату чи система стримувань і противаг. Третій рівень формує зміст діяльності органів державної влади на практиці: які послуги, результати і механізми створюються для громадян і держави. Якщо хоча б один із рівнів не буде функціональним, система інституціоналізації державної влади стане неспроможною. Так, за відсутності 1-го рівня (фундаментальних засад) державне управління стає хаотичним і нелегітимним. За відсутності 2-го рівня (механізмів реалізації) фундаментальні засади залишаються лише деклараціями, без практичного втілення. Водночас, за відсутності 3-го рівня (практичної реалізації) влада втрачає зв'язок із громадянами та не вирішує їхніх потреб, що врешті призводить до недовіри суспільства до держави. Саме тому формальний зміст інституціональної спроможності детермінований функціями управління, іманентно властивими конкретним інститутам. Рівні інституціоналізації взаємопов'язані та поєднані інституціональною парадигмою. Але водночас така структура не є завершеною: залежно від викликів сучасності формує наступні рівні – для функцій, для структури, для принципів тощо реалізації влади. При цьому міжнародний рівень, який забезпечує інтеграцію влади на міжнародній арені, або глобальний технологічний рівень, що запроваджує сучасні інструменти (штучний інтелект, інтернет речей) у державне управління. ІПРДВ поєднує ці рівні, забезпечуючи їхню взаємодію, і водночас формує нові структури інституціоналізації у відповідь на виклики часу.

Авторська дослідницька стратегія враховує науковий підхід професора Н.Драгомирецької щодо системи органів державної влади як організованої, відокремленої сукупності державних органів, які мають спільне цільове призначення, забезпечують функціональну самодостатність і діють в ієрархічній структурі із суворою субординацією [133, С. 5-13]. Підходи

Н.Драгомирецької характеризуються міждисциплінарним осмисленням державного управління, яке ґрунтується на сучасних принципах сталого розвитку, що поступово змінюють парадигму організації діяльності влади. Варто вказати на наукову позицію Н.Драгомирецької щодо ролі інформації у прийнятті управлінських рішень, а інформаційний потенціал, за її концепцією, є не просто інструментом підготовки рішень, а важливим елементом, який здатний впливати на організаційні процеси та сталість функціонування державної влади. Це підкреслює стратегічне значення інформації як ресурсу, на якому базується найважливіший принцип сталого розвитку: ефективність і довгострокові перспективи управління. Власне, за науковою моделлю Н.Драгомирецької, парадигма сталого розвитку є ключовим орієнтиром для формування засад діяльності органів влади. Таким чином, концепція державної влади Н.Драгомирецької спрямована на створення функціонально інтегрованої та інформаційно підготовленої системи [134-136].

Сучасний дослідницький дискурс ІПРДВ характеризується такими основними аспектами: 1) перехід від формалізму до системного осмислення інститутів, що визначаються як динамічні структури, які поєднують формальні та неформальні правила й адаптуються до змінних умов, інтегрують принципи сталого розвитку у контексті сучасних викликів: економічних, соціальних та екологічних; 2) акцент на інформаційному потенціалі, як ключовому ресурсі, який посилює ефективність управлінських рішень; 3) включення неінституціональних підходів, адже дослідники звертають увагу на культурне середовище, історичні традиції й неформальні соціальні практики інститутів; 4) кризове управління, яке передбачає спроможність інститутів виступати суб'єктами, здатними діяти в умовах нестабільності; 5) цифровізація та інновації, як важливі фактори досліджень інституційної модернізації; 6) легітимність і довіра в державному управлінні; 7) практичні імплікації, формалізовані як поєднання особливостей гнучких інституціональних структур, розвитку механізмів інституціональної адаптації,

впровадження інноваційних управлінських практик, створення систем моніторингу та оцінки [137-140].

При визначенні базових термінів у сфері реалізації державної влади варто акцентувати, *по-перше*, на критеріях детермінації: *фундаментальність* терміну (місце у загальній термінології державного управління); *системність* визначення (наявність логічного зв'язку з іншими поняттями); *міждисциплінарність* (поєднання політико-правової, соціальної і управлінської складової); *актуальність* (врахування ключових сучасних викликів – цифровізація, воєнний стан, децентралізація); *юридична основа* (основні терміни закріплені в законодавстві або міжнародних угодах, або мають змістовний зв'язок з закріпленими термінами, або мають єдине тлумаченні в сучасній науці); *універсальність* (значення термінів зрозуміле для широкого кола); *практичність* (поняття стосується реальних механізмів функціонування держави); *збалансованість* (баланс між функціями держави та участю суспільства); *функціональність* (терміни відповідають конкретним управлінським або регуляторним функціям); *однозначність* (визначення термінів є чіткими, простими та відповідають їх суті). При цьому варто вказати на той факт, що саме ІПРДВ поєднує зміст категорій та робить їх універсальними для різних галузей науки. *По-друге*, важливо наголосити на характеристиці структурних елементів ІПРДВ (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Базові поняття у сфері реалізації державної влади (РДВ):
структурні елементи

№	Категорія	Визначення	Ознаки
1.	Суб'єкти РДВ	Органи державної влади, посадові особи, уповноважені здійснювати державну владу	Органи влади (державної влади та у функціональному змісті – органи місцевого самоврядування у межах, встановлених законами України
2.	Об'єкти РДВ	Сфери суспільного життя, на які безпосередньо впливає державна влада та які вона регулює	Громадяни і юридичні особи – права, обов'язки та відповідальність в межах правового поля, економічні, соціальні, політичні та культурні сфери, які перебувають під впливом владних функцій; природні ресурси та територія держави.

Продовження таблиці 1.4

№	Категорія	Визначення	Ознаки
3.	Функції в системі РДВ	Основні напрями діяльності держави у процесі її реалізації повноважень	Регулювання, контроль, захист, стабілізація
4.	Організаційно-правові механізми РДВ	Сукупність інструментів і процедур, через які реалізується державна влада	Законодавчо закріплені владні повноваження, нормативно-правова база, яка регламентує порядок діяльності органів влади та їхні рішення, інституціональні правила й адміністративні процедури
5.	Інструменти реалізації ДВ	Засоби впливу суб'єктів влади на об'єкти	Видача нормативно-правових актів, адміністративний контроль і нагляд; економічні інструменти (податкова політика, фінансування програм, економічне стимулювання); політичні заходи, інформаційно-комунікативні засоби для інформування громадян та залучення їх до ухвалення рішень
6.	Принципи реалізації ДВ	Фундаментальні установки, які визначають методи і способи її здійснення	Справедливість, законність, демократизм, прозорість, підконтрольність
7.	Ресурси РДВ	засоби, що використовуються для досягнення поставлених цілей	Людські, матеріально-фінансові, політичні, інформаційні
5.	Інструменти реалізації ДВ	Засоби впливу суб'єктів влади на об'єкти, секторальні моделі реалізації (освітні, безпекові, культурні тощо)	Видача нормативно-правових актів, адміністративний контроль і нагляд; економічні інструменти (податкова політика, фінансування програм, економічне стимулювання); політичні заходи, інформаційно-комунікативні засоби для інформування громадян та залучення їх до ухвалення рішень
6.	Принципи реалізації ДВ	Фундаментальні установки, які визначають методи і способи її здійснення	Справедливість, законність, демократизм, прозорість, підконтрольність
7.	Ресурси РДВ	засоби, що використовуються для досягнення поставлених цілей	Людські, матеріально-фінансові, політичні, інформаційні

Джерело: узагальнення автора на основі праць [141-153].

По-третє, важливо охарактеризувати організаційний формат реалізації державної влади (з позицій розробки ІПРДВ), адже сутність ІПРДВ спрямована на організаційно-розпорядчу діяльність органів влади (таб.1.5).

Таблиця 1.5

Базові поняття у сфері реалізації державної влади: *організаційний формат*

№	Категорія	Визначення	Ознаки (складові)
1.	Державний орган	Структурна одиниця державного апарату, що має владні повноваження та реалізує функції держави	Компетенція (сфера відповідальності та впливу), повноваження (права та обов'язки), організаційна структура (внутрішня будова), правовий статус (законодавче регулювання), ресурсне забезпечення (матеріальне, фінансове, кадрове)
2.	Державна служба	Професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах	Правовий статус службовців (права, обов'язки, гарантії), професійні компетенції (знання, навички, досвід), службова ієрархія (підпорядкування) етичні норми (стандарти поведінки); система мотивації та кар'єрного зростання
3.	Управлінський процес	Послідовність дій та заходів, спрямованих на досягнення цілей державного управління	Планування (визначення цілей та шляхів їх досягнення); організація (розподіл ресурсів та повноважень); координація (узгодження дій); контроль (моніторинг виконання); оцінка ефективності (аналіз результатів)
4.	Організаційна культура	Система цінностей, норм поведінки та традицій, що формують специфіку діяльності державного органу	Організаційні цінності (принципи діяльності), управлінські практики (методи роботи), інституціональні патерни, комунікаційні патерни (способи взаємодії), традиції (усталені форми поведінки), професійна етика (стандарти поведінки)
5.	Адміністративний менеджмент	Система управління організаційними процесами в державних органах	Управлінські рішення (процес прийняття та реалізації), документообіг (інформаційне забезпечення), ресурсне забезпечення (розподіл та використання), кадрова політика (управління персоналом), інноваційний розвиток (впровадження нових технологій та методів)

Джерело: систематизовано автором на основі праць В.Аверьянова [1-4].

Особливості кожного організаційного складника відображають специфіку різних аспектів державного управління, від структурної побудови органів влади до принципів прийняття управлінських рішень. У своїй сукупності ці поняття забезпечують комплексне розуміння механізмів функціонування державної влади та створюють основу для вдосконалення

системи державного управління. При цьому цілісність системи організаційних складників забезпечує єдність підходів до формування та реалізації державної політики на всіх рівнях влади.

Правовий режим воєнного стану в Україні визначив сутність державного управління в умовах зовнішньої агресії РФ від 2022 року і дотепер. При цьому законодавчі акти формалізували зміну організаційної структури системи державного управління від початку агресії проти України у 2014 році, перш за все Закони України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про військово-цивільні адміністрації», «Про основи національного спротиву» [154-156].

Сучасні національні держави (концепт «Nation-state») [157-162] у нових геополітичних реаліях стикаються з новими викликами, серед яких – необхідність адаптації до глобальних змін, збереження суверенітету, впровадження цифрових технологій, забезпечення інституціональної спроможності держави загалом та легітимності органів державної (публічної) влади, модернізація управлінських процесів в контексті сучасних принципів управління. Водночас, в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення особливої актуальності набуває питання стійкості суспільних інститутів, їх здатності ефективно функціонувати в умовах кризових ситуацій, забезпечувати національну безпеку та сприяти відновленню країни. Саме тому проблема інституціонального змісту реалізації державної влади є ключовою для розуміння сучасних процесів публічного управління, й охоплює питання інтеграції формальних і неформальних інститутів, адаптації до цифровізації, впровадження інноваційних механізмів управління, подолання інституціональної інерції, здійснення інституціональних реформ та забезпечення належного врядування. У цьому контексті виникає потреба у формуванні інституціональної парадигми, яка б враховувала сучасні виклики та загрози, забезпечувала ефективність і стабільність функціонування системи публічного управління, а також сприяла модернізації (або трансформації) управлінських процесів.

Важливо вказати на першочергову доцільність формування понятійного

ряду ІПРДВ, що змістовно розкриватиме сутність авторських підходів.

Перш за все, мова йде про комплекс дослідницьких гіпотез, що формують науковий обшир предметної сфери дисертації. *Гіпотеза № 1 (розвиток формальної структури і функціонування системи)* – базова *гіпотеза роботи*: реалізація державної влади є результативною лише за умови побудови інституціональної парадигми, яка інтегрує взаємодоповнювані формальні та неформальні інститути, забезпечуючи ефективність, прозорість і стійкість у системі публічного управління. Формальні інститути, такі як суб'єкти та об'єкти управління, нормативно-правова база, адміністративні процедури, стандарти та регламенти, створюють основу для правового регулювання та організаційної стабільності. Водночас неформальні інститути, включаючи соціальні традиції, культурні цінності, моральні настанови та етичні принципи, значною мірою впливають на сприйняття формальних структур суспільством, їхню легітимність та життєздатність. При цьому ефективність реалізації державної влади залежить від узгодженості між цими двома типами інститутів, що дозволяє забезпечити баланс між стабільністю та гнучкістю у публічному управлінні [163-165].

Гіпотеза 1 також включає припущення, що інституціональна ефективність органів державної влади залежить від здатності системи публічного управління забезпечувати прозорість і підзвітність, що досягається через взаємодію формальних і неформальних механізмів. Формальні інститути створюють нормативно-правову основу для прийняття рішень, тоді як неформальні інститути сприяють формуванню довіри, легітимності та підтримки з боку суспільства. Взаємодія між цими інститутами дозволяє подолати інституціональну інерцію, стимулювати інституціональні інновації та забезпечувати стійкість системи публічного управління.

Гіпотеза 1 враховує, що результативність реалізації державної влади залежить від здатності інституцій адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, зберігаючи при цьому баланс між інноваційністю та консервативним змістом інституціональних форм. Це включає впровадження

інтегративної моделі реалізації державної влади, яка поєднує формальні та неформальні механізми управління, забезпечуючи адаптивність і стійкість системи публічного управління. Така модель має враховувати принципи інституціонального балансу, що визначають розподіл повноважень і зон відповідальності між різними рівнями публічного управління.

Гіпотеза № 1 передбачає, що інституціональна парадигма має бути спрямована на створення «управлінської екосистеми», яка включає нормативно-правову базу, організаційні механізми, традиції, цінності та поведінкові патерни. Ця екосистема повинна забезпечувати системність у прийнятті рішень, активувати адаптивність інститутів, сприяти демократизації управлінських процесів і створювати передумови для ефективного реалізації політики національної стійкості. Особливу увагу слід приділити формуванню інституціональної легітимності, яка базується на тісному взаємозв'язку між державними, суспільними та міжнародними інституціями.

Гіпотеза № 2 (адаптивність і модернізація): успішна реалізація державної влади залежить від можливості і здатності сформувати інституціональну парадигму реалізації державної влади, яка забезпечує адаптивність системи публічного управління до змін у політичному, соціальному та економічному середовищі, базується на інтеграції класичного, трансформаційного та ціннісно-соціального підходів, що дозволяє поєднувати фундаментальні засади державного управління з інноваційними практиками та орієнтацією на соціальну справедливість. Така парадигма повинна враховувати динамічний характер суспільних трансформацій, які вимагають від державних інституцій здатності до самоорганізації, трансформації внутрішніх процесів та модифікації управлінських механізмів [166-170].

Адаптивність системи публічного управління передбачає впровадження гнучких форм управління, які дозволяють оперативно реагувати на виклики та кризові ситуації, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення. Це включає розробку механізмів раннього попередження, стратегічного планування, управління ризиками та кризами, а

також впровадження інноваційних технологій, таких як цифровізація управлінських процесів, електронне урядування та автоматизація адміністративних процедур. Інституціональна парадигма має забезпечувати системність у прийнятті рішень, активувати адаптивність інститутів та сприяти демократизації управлінських процесів, що створює передумови для ефективної реалізації політики національної стійкості [171-174].

Гіпотеза № 3 (інституціональна стійкість (резильєнтність)): реалізація державної влади стає ефективною за умови формування інституціональної парадигми, яка базується на принципах стійкості, взаємодоповнюваності та координації між суб'єктами влади, створюючи гнучку і резильєнтну систему публічного управління. Гіпотеза передбачає, що ефективність реалізації державної влади досягається при формуванні інституціональної парадигми, яка дозволяє адаптуватися до зовнішніх викликів, зберігаючи при цьому функціональну цілісність та цільову орієнтацію системи управління. Стійкість, взаємодоповнюваність та координація є основними елементами моделі, де резильєнтність державної системи є ключовим фактором її здатності функціонувати в умовах невизначеності. Стійкість відображає здатність системи публічного управління зберігати ефективність за будь-яких умов. Це включає як структурну незмінність, що базується на фундаментальних принципах законності та демократичності, так і механізми адаптації. Стійкість передбачає реалізацію цільового призначення владних органів: тобто всі інститути координують діяльність для реалізації спільних завдань, таких як забезпечення сталого розвитку, економічної стабільності чи національної безпеки [175-177].

Гіпотеза № 4 (інституціональна комплементарність): ефективність реалізації державної влади визначається рівнем впровадження інституціональної парадигми, яка забезпечує взаємодоповнюваність формальних і неформальних інститутів та їх гармонійне функціонування в системі публічного управління, що сприяє посиленню легітимності управлінських рішень. Отже, ефективність реалізації державної влади

значною мірою залежить від впровадження сучасної інституційної парадигми, яка зосереджена на гармонізації формальних і неформальних інститутів у межах системи публічного управління. Підхід базується на ідеї, що лише взаємодоповнюваність формальних і неформальних інститутів здатна забезпечити стійке, справедливе та легітимне управління, яке відповідає викликам сучасності. Основна увага приділяється формуванню інтегрованої системи, в якій збалансовані офіційно визначені механізми влади (формальні інститути) та неформальні практики, що діють у суспільстві (традиції, соціальні норми, громадські ініціативи) [178-180].

Легітимність управлінських рішень формується через дві складові: юридична легітимність, яка базується на відповідності рішень формальним нормам та законам; та соціальна легітимність, яка визначається рівнем суспільного визнання рішень, базованого на довірі та врахуванні інтересів громадян. У цій гіпотезі наголошується, що соціальна легітимність неможлива без інтеграції неформальних інститутів у систему публічного управління. Традиції, звичаї, громадські ініціативи й інші елементи соціального капіталу стають частиною управлінського процесу. Це дозволяє державній владі не лише «здійснювати вплив зверху», але й адаптувати свої рішення до реальних потреб локальних спільнот.

Гіпотеза № 5 (спроможність та ефективність): інституціональна парадигма, орієнтована на підвищення спроможності органів влади через інтеграцію принципів належного врядування, прозорості, підзвітності та ефективності, є визначальним елементом успішної реалізації державної влади в системі публічного управління. Інституціональна парадигма реалізації державної влади безпосередньо пов'язана з підвищенням інституційної спроможності органів влади через системну інтеграцію принципів належного врядування. При цьому ефективність державного управління досягається шляхом впровадження механізмів прозорості та підзвітності, які забезпечують не лише формальне дотримання процедур, але й реальну результативність управлінських рішень. Належне врядування як концептуальна основа

передбачає створення системи взаємопов'язаних інституцій, які функціонують на засадах відкритості, участі громадськості та відповідальності. Отже, підвищення інституціональної спроможності органів влади відбувається через формування адаптивних механізмів управління, що враховують як формальні процедури, так і неформальні практики взаємодії. Це дозволяє створити ефективну систему прийняття рішень, яка базується на принципах Good governance та забезпечує легітимність владних інституцій [181-185].

Очевидним інтегративним поняттям тут виступає «інституціональна спроможність». При цьому на основі досвіду України таке поняття є скоріше описовим, ніж самостійним. У цьому контексті варто навести практичні приклади з досвіду інших держав, зокрема, Швеції. Зокрема, досвід Швеції – як модель інституціональної спроможності через децентралізацію. Швеція є яскравим прикладом країни, яка успішно реалізувала інституціональну спроможність через децентралізацію управлінських функцій. У 1990-х роках Швеція провела масштабну реформу, спрямовану на передачу повноважень від центрального уряду до місцевих органів влади. Ця реформа дозволила місцевим адміністраціям адаптувати політики та програми відповідно до специфічних потреб своїх громад. Показником ефективності управління виступає та обставина, що децентралізація сприяла раціоналізації управлінських процесів, оскільки місцеві органи влади стали більш чутливими до потреб населення. Вони отримали можливість швидше реагувати на соціальні виклики, такі як забезпечення освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг. А залучення громадян підвищило рівень довіри до державних інститутів. Це, в свою чергу, зміцнило легітимність влади та сприяло розвитку інституціональної спроможності. Шведська модель демонструє, як інституціональна спроможність може бути реалізована через адаптацію до місцевих умов, що є важливим аспектом у сучасному державному управлінні.

Швеція активно впроваджує цифрові технології в державне управління, що є важливим елементом інституціональної спроможності. Наприклад, програма «Digital First» передбачає, що всі нові послуги державного

управління повинні бути доступні в цифровому форматі. Це не лише спрощує доступ громадян до державних послуг, але й підвищує прозорість та підзвітність державних інститутів. Реформа спрямована на модернізацію та трансформацію шведського державного сектора шляхом надання пріоритету цифровим каналам і послугам, є частиною ширшої стратегії використання можливостей, які надає цифровізація, і позиціонування Швеції як світового лідера в сфері цифрових інновацій [186].

В умовах ПРВС в Україні розробка ІПРДВ набуває особливого значення, спрямованого на підвищення спроможності органів влади в екстремальних умовах. Сформовані дослідницькі гіпотези є частиною теоретичного підґрунтя формування ІПРДВ, що дозволяє ідентифікувати механізми організаційної стійкості, інституціональної адаптації та інновацій у державному управлінні (рис. 1.2) та розробити практичні рекомендації для підвищення ефективності державного управління в умовах постійних змін та викликів. Структурна модель реалізації державної влади (рис. 1.2) базується на інституціональному підході, який забезпечує чітке визначення координаційних, регулятивних та виконавчих функцій органів державної влади в системі публічного управління. Застосування структурної моделі в інституціональному вимірі створює методологічну основу для ефективної реалізації державної влади через взаємодію всіх її складових. Ключовими елементами ІПРДВ виступають:

- конституційно-правове регулювання на основі створення та удосконалення нормативно-правової бази функціонування державної влади;
- інституціональний контроль шляхом забезпечення системного нагляду за діяльністю органів влади та дотриманням законності;
- стратегічне управління ресурсами, оптимізація розподілу та використання державних ресурсів;
- формування державної політики та інноваційний розвиток на основі впровадження технологій та методів управління в діяльність органів влади та розробки стратегічних напрямів розвитку держави та механізмів їх реалізації.

Модель (рис. 1.2) передбачає інституціональну адаптацію –

трансформацію функцій органів державної влади відповідно до суспільних викликів. Аналітичні підходи в структурі моделі, дозволяють оцінювати ефективність владного впливу на всіх рівнях реалізації державної політики.

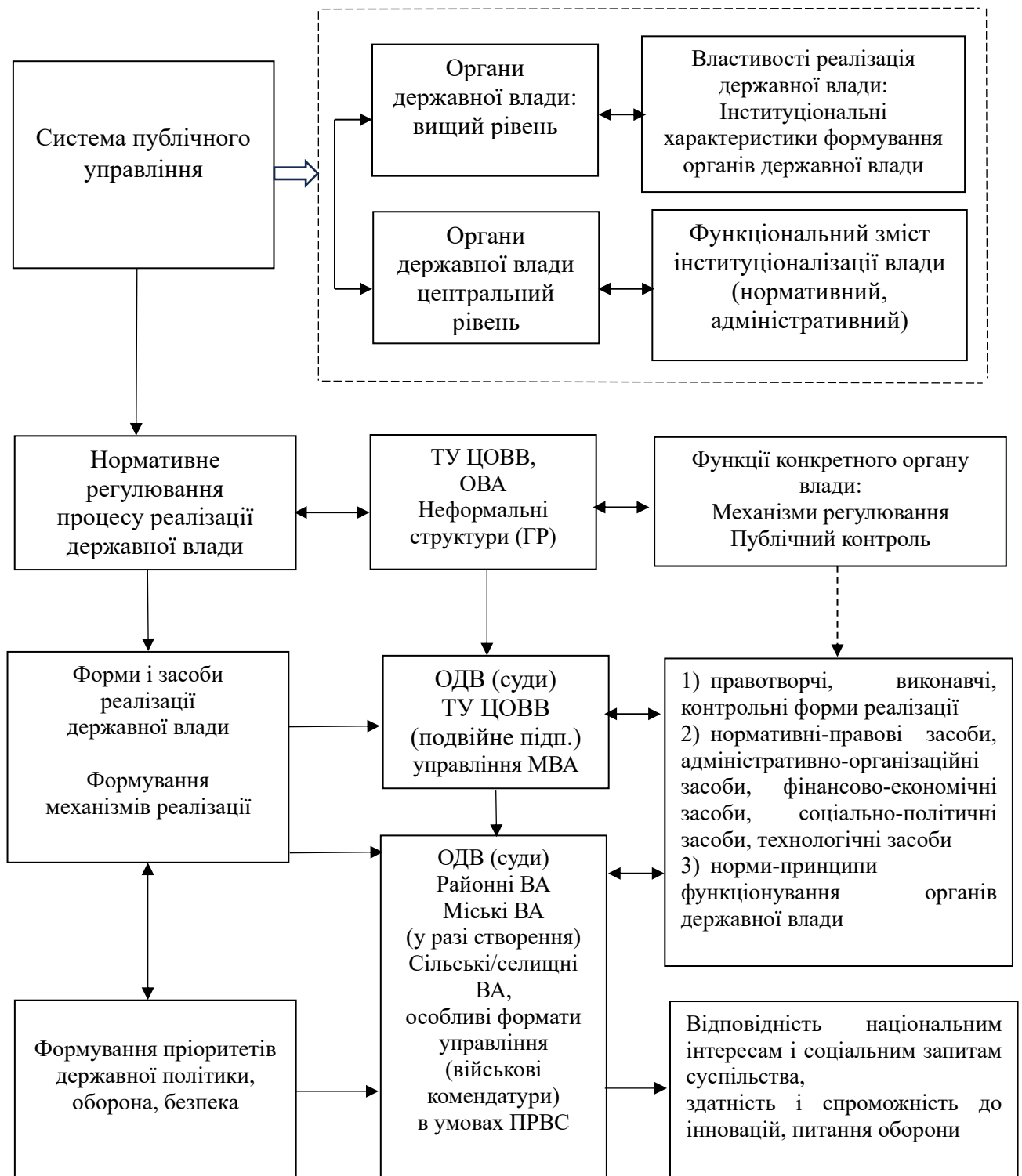

Рис. 1.2. Структурно-функціональний зміст інституціональної детермінації публічного управління

Джерело: дослідження автора [187-190].

Таким чином, інституціональна парадигма розглядається як багатовимірна система, що включає нормативні, когнітивні та культурні компоненти. Теоретична ідентифікація категорій і понять дисертаційного дослідження базується на системному аналізі інституціональної парадигми реалізації державної влади. Це дозволяє розкрити її багатовимірний характер, враховуючи як формальні, так і неформальні аспекти функціонування державних структур. ІПРДВ також є основою для інтеграції наукових галузей, що формалізували сучасний інституціоналізм та визначили інституціональну детермінанту як базову предметну сферу. При цьому розробка визначення поняття «реалізації державної влади» для політичної, економічної, юридичної науки та державного управління є важливим кроком, обґрунтованим як теоретичними, так і практичними потребами. Головною метою цього стало створення єдиного понятійного апарату, який дозволяє забезпечити системний, узгоджений і ефективний підхід до аналізу механізмів здійснення державної влади. Таке визначення сприяє подоланню існуючих розбіжностей у трактуванні процесів реалізації влади різними науковими дисциплінами, а також створює базу для впровадження комплексних реформ в системі публічного управління.

1.2. Концептуалізація інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління у межах сучасного наукового дискурсу

В авторських розробках 2011-2023 рр. формалізовано інституціональну та неоінституціональну парадигму в межах теорії політичної науки [190-200]. На нашу думку, у контексті ІПРДВ так само мова йде про принципи, механізми і культурно-історичні закономірності розвитку системи реалізації влади. Інституціональна парадигма об'єднує різні аспекти теорії політики та управління, розглядаючи державу як сукупність взаємопов'язаних інституцій, правил і культурних орієнтацій, що організують функціонування суспільства.. У межах структурно-функціонального змісту інституціонального підходу ці

форми і засоби формують упорядковану форму організації публічного управління, забезпечуючи зв'язок між владними рішеннями та їх реалізацією. Формування інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління є ключовим завданням, яке безпосередньо пов'язане з конституюванням наукової платформи «Реалізація державної влади» для наукових галузей у сфері суспільних наук. При цьому політичні інститути (лат. *institutum* – установа) є специфічним різновидом соціальних інститутів, виникнення і розвиток яких філософ історії Д.Віко пояснював як процес поступової гуманізації душевної організації людини [201, с. 472]. Очевидно, в процесі соціальної комунікації виникла необхідність охорони інтересів тих, хто не здатний був цього зробити самостійно – як відзначають Е.Іммергут і К.Андерсон, це започаткувало діалектику індивідуального фактору в політиці та її організуючих структур [202, р. 348]. У процесі наукового осмислення проблем соціальної комунікації стала очевидною обмеженість підходу до її організації виключно на основі вимог практичності та вигоди [203].

Наукова платформа «Реалізація державної влади» (НП РДВ) – це концептуальна і практична основа, що об'єднує наукові підходи, методології, аналітичні інструменти та інституційні механізми галузей наук (у нашому дослідженні – політичної, юридичної, економічної науки та науки державного управління) для вивчення, розробки та вдосконалення реалізації державної влади. НП РДВ слугує фундаментом для побудови і розвитку інституціональної парадигми, системно інтегруючи принципи державного управління, інституціональної взаємодії та функціонально-стратегічного підходу. Метою розробки платформи є формування універсальної теоретико-методологічної основи для ефективної реалізації державної влади, що враховує інституціональні принципи, сучасні виклики й потреби сталого розвитку суспільства. Це дозволяє у межах даного дослідження вирішити такі завдання: 1) розробка базових теоретичних концепцій реалізації державної влади в контексті інституціональної парадигми; 2) системний аналіз

механізмів і структур державної влади з урахуванням функціонального наповнення; 3) обґрунтування інституціональних детермінант реалізації владних повноважень; 4) узагальнення наукових досліджень у сфері інституціонального управління і державної влади; 5) формування стратегічних підходів до оцінки й оптимізації державного управління через призму інституціонального підходу.

З позицій аналізу внутрішньої структури (рис. 1.1) НП РДВ містить кілька взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують її системність, інтегративність та функціональність. По-перше, *теоретичний складник*, що включає: інституціональну концепцію реалізації державної влади; основи державного управління через структурно-функціональну парадигму; методологію аналізу владної діяльності на основі інституціональної моделі; законодавче, моральне та демократичне обґрунтування принципів державної влади; історичний розвиток інституціональних підходів до реалізації державної влади [204-207].

По-друге, *методологічний складник*, що включає: розробку інноваційних методів аналізу ефективності реалізації державної влади; моделі управлінського прогнозування результатів владної діяльності; створення алгоритмів взаємодії суб'єктів влади різних рівнів та інституціонального визначення; інструменти аналізу впливу державних інститутів на стабільність і розвиток суспільства [208-210].

По-третє, *інституціональний складник*, що включає: визначення ролі та значення інститутів влади; аналіз механізмів горизонтальної та вертикальної взаємодії між владними суб'єктами; дослідження ролі громадянського суспільства у процесах реалізації державної влади; побудова моделей підзвітності та прозорості діяльності інститутів влади [211-214].

По-четверте, *функціональний складник*, що включає: опис функцій державної влади у внутрішньосистемних механізмах управління (нормотворча, виконавча, контрольна); розподіл та координацію функцій держави на загальнонаціональному, регіональному та локальному рівнях;

розробку механізмів реалізації державної політики в конкретних сферах (економічна, соціальна, екологічна, цифровізація); управління кризовими ситуаціями та стабілізація державних процесів [215-216].

По-п'яте, *аналітично-інформаційний складник*, що включає: систематизацію даних про ефективність державного управління; оцінку взаємодії між суб'єктами влади на основі кількісних і якісних показників; формування цифрових платформ для моніторингу владної діяльності; використання великих даних (Big Data), прогнозних моделей і штучного інтелекту [217-218].

По-шосте, *інноваційний складник*, що включає: використання новітніх технологій (цифрове урядування, цифрові послуги); інтеграція інноваційних підходів для вдосконалення механізмів влади; акцент на адаптацію управлінських рішень до умов глобалізації, цифровізації тощо [219].

По-сьоме, *практико орієнтований складник*, що включає: розробку практичних рекомендацій для органів влади; підготовку кадрів у сфері державного управління з орієнтацією на інституціональний підхід; проведення навчальних програм і тренінгів для владних структур; формування кейсів для моніторингу і модернізації механізмів реалізації владних функцій [220-222].

Розробка НП РДВ вирішує низку завдань: по-перше, встановлення єдності підходів до процесу реалізації державної влади, щоб уникнути фрагментації в діяльності різноманітних інститутів; по-друге, формалізує системний підхід, згідно з яким всі елементи публічного управління та їх механізми будуть узгоджені на законодавчому, виконавчому і судовому рівнях; по-третє, інтегрує наукові досягнення в реальну практику державного управління, тобто врахувати результати політичних, економічних і юридичних досліджень; по-четверте, забезпечує формування чітких механізмів оцінки ефективності діяльності інститутів публічної влади на основі стандартів правової, функціональної та економічної результативності. Інституціональна парадигма також служить інструментом для модернізації системи публічного управління національної держави, спрямовуючи її на досягнення сучасних

демократичних стандартів. При цьому еволюційно виникає явище «подвійної інституціоналізації» – наявності інституційних форм, що діють одночасно і не перебувають у логічній єдності, наприклад, запроваджені законодавчим шляхом нові демократичні інститути та радянські норми і практики, що продовжують існувати на рівні традиційної легітимності інститутів. Феномен норми продовжує існування в інституціональному аналізі, що вказує на елемент наступності в розвитку ІПДРВ.

Ми ідентифікували політологічний підхід щодо інституціоналізації влади, й при цьому зазначаємо, що мультидисциплінарна розробка поняття «реалізація державної влади» у форматі інституціональної парадигми стає ключовим кроком для створення такого уніфікованого підходу, який дозволить реформувати державне управління та суттєво підвищити його спроможність, відповідати викликам сьогодення. Тракткування сутності політичних інститутів в класичному інституціоналізмі та новій інституційній теорії (що оформилася у 80-ті рр. ХХ ст.), змістовно відрізняються.

У першому випадку інститут визначається як формалізована організаційна структура, що здійснює свої функції в системі політичної практики відповідно до вимог, цінностей та легітимності її існування та нормативна система політичних взаємовідносин, що оптимальним способом пов'язують та регламентують позиції і поведінку громадян. У той же час, в теорії нового інституціоналізму під політичними інститутами мають на увазі складні комплекси, що містять у собі формальні та неформальні правила, систему норм, символів, моральних шаблонів, які в свою чергу формують сенсові рамки позицій та дій індивідів, що справляють визначальний вплив на індивідуальний вибір через формування оцінки переваг [223;224, С. 61-62]. Слід додати, що два означені типи характеристик політичного інституту відповідають традиціям реалізації дослідницьких стратегій політико-інституційної парадигми політичної науки, котрі вчені зазвичай виділяють в інституційній теорії. Проте, вони пов'язані між собою періодом, коли інституційні дослідження знаходилися на перехідному етапі свого розвитку та

зосереджувалися на вивченні трансформацій політичних інститутів. К.Бойме зазначав, що новий інституціоналізм розвинувся у межах теорії модернізації, і в цій теорії головним чинником суспільних змін виступає розвиток політичних інститутів. Також дослідник наголошував на значному впливі макротеоретичної порівняльної політології у поверненні інститутів в політичну науку, оскільки в порівняльних дослідженнях політичних систем інститути розглядалися в ролі як залежної, так і незалежної змінної водночас [225].

Згодом в сутнісному вимірі політичних інститутів Д.Норт виділив три головних складові: 1) обмеження неформального характеру (традиції, звичаї тощо), що формуються стихійно та спонтанно, а трансформуються дуже повільно; 2) формальні правила (норми закону в тій чи іншій формі), які встановлюються і підтримуються свідомо (або за допомогою примусу) та можуть бути змінені водночас; 3) механізми примусу, що забезпечують дотримання обох видів правил [226]. Таким чином, сучасна політико-інституційна теорія має два об'єкти аналізу – в полі дослідження вчених залишаються інститути-структури, поряд з чим увагу отримують стійкі зразки практик міжіндивідуальної взаємодії, які можуть бути інституціоналізованими формалізованим чином.

На нашу думку, формальні правила створюють *інституціональну модель* системи управління, задають її рамки та визначаючи функціональні напрями, зокрема, норми права є основою легітимності державної влади, формують механізми її контролю, стримувань і противаг; гнучкість системи державного управління дозволяє доволі швидко адаптувати формальні правила до мінливих умов або нових викликів (наприклад, ухвалення надзвичайних законів під час криз). У цьому контексті важливими є механізми державного примусу, які стимулюють дотримання формальних норм, забезпечуючи їх виконання через відповідальність посадовців, застосування санкцій або адміністративного держконтролю.

Нами наголошувалося у авторських працях, що державні інститути

можуть як володіти власною ідентичністю, так і функціонувати в полі впливу неформалізованої ідентичності певної макро- або мікроспільноти (релігійної, етнічної та інших). Основним елементом інституту є правила, що усталені та пов'язані один з одним через ідентичності, які надають відчуття приналежності до груп та полегшують розпізнавання ролей в них. Саме вони, згідно підходам Дж.Марча та Й.Олсена, як на мікрорівні взаємодії «раціональних» індивідів, так і на рівні дії мікросоціальних сил розглядаються також основними елементами аналізу [220, р. 10].

Що ж до безпосереднього визначення поняття, то у своїй більш ранній роботі Дж.Марч та Й.Олсен під інститутом розуміли сукупність норм, правил та шаблонів поведінки, які визначають відповідні дії у межах відносин між ролями та ситуаціями, володіють певним репертуаром процедур [227, р. 21-22]. Згодом вказані науковці переосмислили визначення інституту як відносно стійкого набору правил та організаційних практик (що вбудовані в системи розуміння і ресурсів), який є гнучким до переваг та очікувань індивідів, а також відносно незалежним від їх волі та змін зовнішніх обставин [227, р. 10]. Втім, вплив зовнішніх обставин може бути досить суттєвим, до того ж інститути як правила та особливо як структури не є цілком константними величинами – вони також здатні змінюватися.

Державне управління з огляду на позицію інституціональної парадигми політичної науки розглядає формальні й неформальні інститути не як протилежності, а як взаємодоповнюючі елементи, що забезпечують стійкість системи державної влади. Інститути-структури (формальні правила) потребують етичних, культурних і поведінкових рамок, які задаються традиціями та звичаями (неформальні інститути). Зокрема, у певних системах місцевого самоврядування формальні механізми ухвалення рішень можуть опиратися на традиційні форми, такі як збори мешканців населеного пункту (неформальна процедура, яка згодом може бути формалізована у вигляді норм місцевого управління). Важливо також вказати, що Д.Норт справедливо акцентує на ролі механізмів примусу як третього компонента, що пов'язує

формальні та неформальні інститути [226]. У державному управлінні механізми примусу забезпечують впровадження та контроль за виконанням правових норм і соціальних стандартів. Вони слугують важливим засобом підтримки стабільності та порядку. Отже, сучасна інституціональна теорія включає два основні об'єкти – інститути-структури та стійкі зразки практик інституціональної взаємодії. З точки зору державного управління, цей підхід дозволяє розглядати державу як адаптивну систему, яка встановлює формальні рамки регулювання соціальних відносин, інтегрує неформальні правила в державну практику, використовує механізми примусу для забезпечення стабільності та ефективності функціонування інституцій.

Здатність до змін (трансформацій) Дж.Марч та Й.Олсен визначають постійною властивістю інститутів, що вказує на те, яким саме чином вони виникають та відтворюються [227, р. 13]. У цьому полягає одна з відмінностей традиції класичного інституціонального аналізу та оновленої інституціональної теорії, яка вказує на зв'язок цих напрямків політико-інституційної парадигми політичної науки через дослідження інституційних трансформацій. Концепція Д.Норта щодо інститутів, яка базується на трьох ключових складових інституціоналізації (неформальні обмеження, формальні правила та механізми примусу), може бути екстрапольована на концепцію наукової платформи інституціоналізації влади. На основі цього формується можливість створити структуровану модель реалізації державної влади, яка органічно інтегрує компоненти Д.Норта у процес формування інститутів через науковий погляд на їхню еволюційну динаміку та механізми функціонування. З цих позицій варто проаналізувати функціональний зміст НП РДВ (табл. 1.6). Розробка змісту поняття «реалізації державної влади» на основі концепту Д.Норта має фундаментальне значення для розвитку галузей науки у контексті формування єдиного понятійно-категоріального апарату для міждисциплінарних досліджень та створення методологічної бази для комплексного аналізу процесів державного управління.

При цьому ми пропонуємо виокремити чотири базових напрями

розвитку наукової платформи «Реалізація державної влади»: 1) для політичної науки визначення ППРДВ створює методологічну основу дослідження механізмів здійснення влади, політичних процесів та інститутів; 2) для економічної науки забезпечує розуміння впливу владних механізмів на економічні процеси та регулювання на основі інституціоналізму як визначального концепту; 3) для юридичної науки визначення ППРДВ формує правове підґрунтя для нормативного закріплення владних повноважень на основі нормативно-правового закріплення інституціонального впливу, запровадження імперативу «легітимності» для публічноуправлінської діяльності; 4) для науки державного управління НП РДВ виступає базисом для розробки управлінських рішень, визначення алгоритмів управлінської діяльності, розробки теоретико-методологічних засад ППРДВ (табл.1.6).

НП РДВ враховує історичну та філософську значущість свого об'єкта дослідження, інтегрує гуманітарний світогляд цих наук у власну міждисциплінарну основу, при цьому у дисертації використовуються також методи дослідження, що детерміновані в цих галузях науки. Однак у межах платформи не акцентується увага на історії та філософії як центральних наукових галузях предметного поля, оскільки її завдання лежать у площині прикладного дослідження та розробки практичних механізмів удосконалення державного управління. Історія та філософія формують теоретико-ціннісний базис дослідження, але сама платформа орієнтована на оперативне вирішення сучасних викликів шляхом створення методологій, технологій і систем управління, адаптованих до структур інститутів. При цьому ми вважаємо за доцільне зазначити на окремих чинниках, зокрема: по-перше, історична наука розглядає розвиток форм і механізмів державної влади в контексті змін суспільно-політичних систем. НП РДВ дозволяє провести зв'язок між історичними аналогами і сучасними моделями управління (зокрема, розвиток демократичних форм влади, еволюція принципів верховенства права, централізація чи децентралізація управління мають глибоке коріння в історичних етапах).

Таблиця 1.6

Функціональний зміст наукової платформи «Реалізація державної влади»

Функція	Ключові завдання	Очікувані результати	Інструменти реалізації
Аналітична функція	Проведення аналізу діяльності органів влади створення прогнозів щодо ефективності реалізації державної політики	Визначення слабких місць у діяльності органів влади розробка рекомендацій для підвищення ефективності державної політики	Системи моніторингу та збору стат. даних впровадження аналітичного програмного забезпечення; аналітичні моделі
Науково-методична функція	Методичні підходи для підвищення ефективності ОДВ, обґрунтування інституціональних змін у системі ОДВ, планування інститут. реформ	Удосконалення механізмів управління запровадження інноваційних методик у роботу державних інституту	Наукові дослідження та публікації методи стратегічного планування, діяльність експертних рад
Інтегративна функція	Взаємозв'язок між владою та громадянським суспільством, формування платформ для співпраці	Підвищення рівня довіри між владою і громадянами, створення основ для вирішення соціально-економічних проблем	Інтерактивні платформи для діалогу проведення круглих столів, онлайн-обговорень, консультацій
Регуляторна функція	Сприяння вдосконаленню нормативно-правової бази формування системи координування між гілками та рівнями влади.	Запровадження сучасної та ефективної нормативно-правової бази покращення координації між органами влади різних рівнів підвищення підзвітності державних установ	Юридичні аналізи правових норм платформи документообігу інструменти моніторингу виконання законодавства, внутр. розпорядків
Інноваційно-управлінська функція	Впровадження інноваційних технологій, розвиток механізмів електронної демократії й цифрової інфраструктури	Цифровізація адміністративних послуг, підвищення доступності державних послуг для громадян, комунікації між громадянами і владою	Використання платформ цифрового урядування автоматизація процесів, застосування штучного інтелекту

Джерело: розроблено автором.

По-друге, на різних історичних етапах розвитку формування державних інститутів залежало не лише від політичної потреби (прото-респонсивність),

але й від історичних, культурних і релігійних факторів, що вплинули на способи реалізації влади. По-третє, філософія зосереджується на загальних питаннях влади, її сутності, легітимності, джерелах, способах застосування. НП РДВ може бути використана для перевірки теоретичних постулатів філософії влади на прикладі конкретної управлінської діяльності. По-четверте, одним із ключових питань філософії є методи та межі застосування публічної влади, моральна основа прийняття рішень, й НП РДВ допомагає оцінити, наскільки ці принципи втілюються у реальних управлінських процесах. По-п'яте, філософські концепти пов'язані з вектором розвитку суспільства, впливом влади на свободу, справедливість, рівність, реалізуються через інституційні механізми, й НП РДВ дозволяє втілити ці абстрактні концепції в програми реального управління.

Отже, варто визначити, що при формуванні НП РДВ слід зважати на ключові відмінності з позицій «структура – функція» в системі ОДВ, адже, наприклад, юридична наука фокусується на правовій формі реалізації влади, забезпеченні законності та правопорядку; політична наука концентрується на владних відносинах, механізмах впливу та легітимності влади; економічна наука зосереджена на ефективності розподілу ресурсів та економічних механізмах реалізації влади; і власне, державне управління орієнтоване на практичну реалізацію владних повноважень та надання публічних послуг (табл. 1.7).

Так, з позицій економічної науки доцільно визначити реалізацію державної влади як системний процес застосування економічних, регуляторних та інституційних механізмів впливу на економічні відносини через формування та імплементацію економічної політики, розподіл і перерозподіл ресурсів, регулювання ринкових процесів та забезпечення інституціональних умов для сталого економічного розвитку з метою максимізації суспільного добробуту та економічної ефективності.

Таблиця 1.7

Порівняльна таблиця підходів до розуміння «реалізації державної влади»
в галузях науки у форматі наукової платформи

Критерій порівняння	Юридична наука	Політична наука	Економічна наука	Державне управління
Основний фокус	Нормативно-правове регулювання та законність здійснення влади	Владні відносини та політичні механізми впливу	Економічні механізми та ефективність розподілу ресурсів	Здійснення управлінських функцій, надання публ. послуг
Ключові механізми	Правотворчість, право-застосування, правовий примус, правовий контроль	Політичні інститути, владні комунікації, політична легітимація, політична участь	Фіскальні механізми, монетарні інструменти, регуляторна політика	Адміністративні процедури, управлінські рішення, сервісні механізми
Цілі реалізації	Забезпечення верховенства права, захист прав і свобод, правопорядок, законність	Стабільність політичного порядку, легітимність влади, політичний консенсус	Економічна ефективність, оптимальний розподіл ресурсів, економічне зростання	Якість публічних послуг, задоволення потреб громадян, сталий розвиток
Суб'єкти реалізації	Органи державної влади, посадові особи,	Політичні інститути, політичні актори, групи впливу, громадянське суспільство	Економічні регулятори, фінансові інститути, контр. органи	Публічна адміністрація, державні службовці, ОМС, стейкхолдери
Інструменти впливу	Нормативно-правові акти, судові рішення, правові санкції, правові процедури	Політичні рішення, ідеологічний вплив, політичні технології	Податки та збори, державні видатки, регуляторні норми, екон.стимули	Адміністративні регламенти, управлінські технології, цифрове врядування
Критерії ефективності	Відповідність закону, правова визначеність, захищеність прав, дієвість правових норм	Легітимність, політична стабільність, суспільна підтримка, баланс інтересів	Економічне зростання, ринкова рівновага, оптимальність розподілу, економ. безпека	Результативність управління, якість послуг, задоволеність громадян, досягнення цілей
Методи дослідження	Формально-юридичний аналіз, порівняльно-правовий, моніторинг	Політичний аналіз, інституційний аналіз, порівняльний аналіз, case-study	Економічний аналіз, статистичні методи, моделювання, прогнозування	Управлінський аналіз, процесний підхід, оцінка ефективності, бенчмаркінг

Джерело: узагальнено автором.

З позицій політичної науки, реалізація державної влади є процесом організованого застосування державної інституціональної системи, політичних механізмів та інструментів впливу, спрямований на управління суспільством, забезпечення стабільності політичного порядку, захист легітимності влади та задоволення колективних інтересів через збалансовану взаємодію суб'єктів влади і суспільства. З позицій юридичної науки реалізація державної влади – це нормативно-врегульована, інституційно організована та правозастосовна діяльність органів державної влади, спрямована на виконання функцій і досягнення мети держави шляхом ухвалення та впровадження правових рішень, забезпечення їх виконання, підтримання правопорядку. Трансформація предметного поля феномену реалізації державної влади спостерігається у форматі правового режиму воєнного стану (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Трансформація змісту поняття «Реалізація державної влади» в умовах ПРВС

Критерій порівняння	Юридична наука	Політична наука	Економічна наука	Державне управління
Основний фокус	Забезпечення законності правових обмежень, захист прав і свобод в межах ПРВС	Централізація влади, забезпечення легітимності рішень, політичний режим	Мобілізація ресурсів, економічна стабільність, функціонування критичної інфраструктури	Координація дій органів влади, забезпечення публічних інтересів і надання життєво необхідних послуг
Ключові механізми	Правовий примус, запровадження надзвичайних заходів, воєнні накази, особливі рішення судових органів	Посилення виконавчої вертикалі, зміцнення політичної влади, протидія дестабілізації, антикризові рішення	Перерозподіл ресурсів, регулювання ринків, воєнні економічні плани, забезпечення оборонної промисловості	Управління кризовими ресурсами, координація між політичною владою та воєнною організацією держави, критичні сервіси
Цілі реалізації	Захист конституційного ладу, легітимність обмежень і спец. заходів, вимоги національної безпеки	Централізація і зміцнення влади, мобілізація суспільства, протидія інформаційній війні, довіра до уряду	Сталий розподіл ресурсів, підтримка економічної стійкості, задоволення оборонних потреб держави	Прискорення процедур ухвалення рішень, забезпечення життєдіяльності населення, вирішення гуманітарних проблем

Продовження таблиці 1.8

Критерій порівняння	Юридична наука	Політична наука	Економічна наука	Державне управління
Суб'єкти реалізації	Органи військового управління, правоохоронні органи, державні органи з особ. повноваженнями	Політичне керівництво держави, органи виконавчої влади, громадсько-політичні організації	Економічні регулятори, державна оборонна промисловість, приватна економіка під держ. контролем	Центральні та місцеві органи влади, гуманітарні штаби, органи мобілізації населення та ресурсів, суб'єкти життєзабезпечення
Інструменти впливу	Примусове вилучення майна, особливий порядок управління територіями, закони і нормативи ПРВС	Декларації надзвичайних повноважень, посилення влади Президента України, надзвичайні політичні механізми	Парламентський контроль за оборонними витратами, воєнна економіка, державне регулювання цін та поставок, логістика та ресурсообіг	Тимчасовий перерозподіл повноважень, централізація управління через спеціальні структури, електронні мобілізаційні механізми
Критерії ефективності	Дотримання правових засад, легітимність обмежень, мінімізація зловживань владою, адаптація правових норм до воєнних умов	Політична стабільність, довіра населення, дієвість політичних рішень, репутація держави в умовах війни	Робота ключових галузей економіки, контроль над стратегічними галузями і ресурсами, мінімізація економічних втрат	Оперативність управлінських рішень, скорочення бюрократії у кризових ситуаціях, забезпечення базових потреб людей, взаємодія між владою та населенням
Особливості підходу	Жорстке дотримання законності в умовах обмеження прав, введення примусових заходів на правових основах,	Вироблення надзвичайних механізмів прийняття рішень, фокус на антикризову мобілізацію суспільства	Максимальна концентрація ресурсів, створення контрольованої воєнної економіки, державна підтримка крит. галузей та оборонної сф.	Зосередженість на швидкості та координації дій, орієнтація на забезпечення виживання суспільства, висока відповідальність органів управління за безперебійні публічні послуги
Методи дослідження	Нормативно-правовий аналіз, законодавчий моніторинг, порівняння воєнних та цивільних режимів управління	Політичне моделювання кризових ситуацій, аналіз централізації влади, визначення легітимності обмежень	Економічне прогнозування оборонних витрат, емпіричний аналіз фінансових рішень, оцінка використання ресурсів	SWOT-аналіз систем управління, практичні дослідження антикризових заходів, моніторинг взаємодії владних органів і військових сил

Джерело: дослідження автора.

Варто вказати на комплекс базових детермінант ІПРДВ з позицій проведеного порівняльного аналізу. По-перше, слід запровадити поняття «процес організованого застосування інституціональної структури держави», за яким акцентується увага на тому, що реалізація державної влади є чітко структурованим і керованим процесом, та передбачене використання наявних інститутів для практичного втілення владних рішень (парламент, уряд, суд, правоохоронні органи тощо) виключно на основі норм Конституції України як першоджерела.

По-друге, у межах міждисциплінарного підходу доцільно визначити поняття «політичні механізми та інструменти впливу», яке включає як формальні (закони, регламенти, постанови), так і неформальні (переговори, коаліції, ідеологічний вплив) механізми, та показує, що влада у політичному контексті реалізується не лише через примус чи право, але й через переконання, пропаганду та консенсус.

По-третє, поняття «вплив, спрямований на управління суспільством» визначає основну мету державної влади як регулювання суспільних відносин з урахуванням розподілу ресурсів, ролей та обов'язків, а державне (публічне) управління включає як безпосереднє прийняття рішень, так і контроль за їх виконанням. Так само, поняття «забезпечення стабільності» акцентує на ролі держави у створенні та підтриманні соціальної стабільності, де різні суб'єкти взаємодіють у межах усталених правил (право, традиції, норми).

По-четверте, поняття «забезпечення легітимності влади» детермінує стан, за яким влада не може існувати без загальної підтримки суспільством, а легітимність є основою політичної довіри й забезпечується через прозорість, відповідальність і досягнення суспільного блага, задоволення колективних інтересів, що вказує на мету реалізації державної влади – підтримка добробуту суспільства, забезпечення прав громадян, вирішення спільних потреб і викликів. Це включає як матеріальні аспекти (економіка, безпека), так і нематеріальні (національна ідентичність, соціальна справедливість).

По-п'яте, термін «збалансована взаємодія суб'єктів влади і суспільства» відображає концепт взаємозалежності між державою та громадянським суспільством, а реалізація влади передбачає не лише вплив влади на суспільство, але й зворотній зв'язок та громадянську участь.

Зауважимо, що акцент на понятійно-термінологічній складовій дослідницького процесу не є чимось виключним у нашому випадку постмодерного бачення, а фіксує загальну тенденцію розвитку філософії наукового знання, яка була започаткована у ХХ ст. Вивчення специфічних характеристик та особливостей функціонування соціальних інститутів є одним з ключових аспектів для суспільних наук загалом, а визначення вказаних параметрів відносно політичних інститутів цілком правомірно назвати одним із центральних для ідентифікації політичної науки як академічної дисципліни зокрема. Зокрема, для розробників політико-інституційної теорії однією з центральних аксіом стало кредо, а за силою аргументації майже гасло – «institutions matter» (з англ. – «інститути мають значення»), що можливо витлумачити як наголос на інституційних структурах, інституціоналізованих практиках взаємодії та зв'язках при дослідженні правових, економічних, соціально-культурних та ін. феноменів реалізації владних відносин на різних рівнях організації політичної взаємодії (від локального до глобального).

З метою комплексного аналізу особливостей парадигмальних основ дослідження та функціонування інститутів у контексті реалізації державної влади в системі публічного управління доцільно виокремити вивчення наступних складових даної проблематики: 1) парадигмальних аспектах дослідження феномену «інституту» у вимірі сучасних суспільних наук; 2) інституціональній парадигмі політичної науки у концептуалізації її базових параметрів; 3) інституціональній парадигмі реалізації державної влади через її основні складові елементи. Таким чином, в результаті проведеного дослідження ми зможемо отримати комплексні висновки щодо основного предмету аналізу як у теоретико-методологічному зрізі (політико-інституційна парадигма), так і у прикладному вимірі (ІПРДВ).

Здатність до детермінації як одна з ознак стратегічного спрямування дослідницької теорії є характеристикою знання парадигмального типу, програмні аспекти якого значно підвищують статус отриманих в результаті наукового дискурсу висновків, які вже несуть відбиток застосованої теорії. Очевидно, що сучасна наукова теорія орієнтована переважно на природничі науки, адже саме в їх середовищі може бути встановлене домінування однієї, конкретної парадигми. В.Віндельбанд підкреслював, що у той час як фізика, хімія та інші природничі науки намагаються виявити загальні, тенденції та закономірності у явищах природи, гуманітарні науки ставлять собі за мету описати індивідуальні, неповторні явища і процеси суспільного життя» [228]. У суспільних науках парадигма виступає як певного роду метатеорія з деякими центральними положеннями, які характерні для всього різноманіття напрямків, дослідницьких шкіл та концепцій, які походять від неї. Такі гіпотези можуть досить далеко відходити від вихідних параметрів «предметного ядра», проте наступність наукової теорії зберігається і конструюється певного роду спільна дослідницька стратегія, яка, наприклад, може базуватися навіть на одному гаслі (зазначене «institution matters»).

Доцільно проаналізувати вплив філософських основ реалізації наукових досліджень у сфері ППРДВ. Як зазначає в даному контексті М.Казаков, «майже половину минулого століття криза гуманітарних наук ХХ століття та конфлікти всередині наукових спільнот готували нову наукову парадигму. В епохах «історичного зміщення» філософський світ вкотре був зрушений з місця та позбавлений рівноваги дегуманізацією життя, двома світовими війнами, постіндустріальним способом виробництва, поп-артом, духовною кризою. Перехід від «нео-» до «пост-» став відміткою виходу старого філософського мислення з кризи, коли замість старих ідей, які перевдягались у нові плаття та подавались у вигляді чогось нового – перехід до постмодерну» [229]. На сьогоднішній день актуальність зазначених аспектів розвитку науки не тільки не зменшилася, але навіть отримала нові імпульси для зростання, оскільки постійно підживлюється через вплив соціально-культурних процесів.

Дестабілізація загальноприйнятих цінностей і нові технологічні (інформаційні) досягнення людства не є негативним трансформуючим фактором культури, адже це новий виток розвитку культури, на початку якого відбувається «переоцінка цінностей», а потім створюються нові зразки культурних традицій, виникають нові світоглядні й естетичні системи, що спрямовані на осмислення нового стилю життя та нового світогляду» [230]. Оновлення стилю життя в цілому стало можливим завдяки зрушенню традиційних ціннісних основ у масовій свідомості, оскільки вони перестали кореспондувати до турбулентних змін у навколишній реальності. Зокрема, Т. Озерова у своїй статті конкретизує, що «нормативно-ціннісна структура аксіології епохи постмодерну має такі характерні параметри:

- явна і якісна зміна статусу цінностей традиційної моральності (колективізм еволюціонує в комунітаризм; креативність віддає перевагу працьовитості; космополітизм доповнюється формами локального патріотизму; громадянський патріотизм змінюється культурним, національний – локальним, «ізолюючий» – «відкритим»);

- зміна статусу і якісного наповнення цінностей модерну (свобода як автономія перетворюється на свободу вибору; індивідуалізм автономної особистості заміщається індивідуалізмом модульного суб'єкта моралі; домінування матеріальних цінностей знижується під впливом нового типу духовності);

- висунення толерантності як самодостатньої моральної цінності, яка лежить в основі будь-яких взаємодій всіх приватних систем аксіології;

- формування нового універсалізму (всі системи моральності репрезентують себе в єдиному дискурсивному полі, параметри якого визначаються глобальними функціями моральності на сучасному етапі)» [231].

Відзначення особливостей аксіології постмодерну представляє для нас не тільки загально культурну цікавість, а і сприяє розширенню дослідницьких рамок щодо аналізу функціонування в цілому системи освіти, як безпосередньо пов'язаної зі сферою науки. В.Зінченко з цього приводу

конкретизує, що «новий, постмодерністський, світогляд має значний освітній потенціал, який складають: перетворення освітнього простору з метою відтворення екзистенційної цілісності природного, соціального та інших світів людини; синтез знань про природу (природничих) і про дух (соціогуманітарних); можливість осмислення дійсності з різних світоглядних позицій, їх дискурс; формування синтетичного образу – наукової картини світу – за допомогою синтезу знань, їх диференціації та інтеграції; надбання знанням світоглядного, аксіологічного контексту з метою визначення життєвих орієнтацій людини; усвідомлення еволюційності, поновлення світу як стимул до оновлення знань і переосмислення дійсності; можливість співвіднесення наукових, ненаукових (позанаукових) форм знання з метою визначення цільових пріоритетів, саморозвитку і самоорганізації особистості (як синергетичної системи)» [232].

Проблема застосування теорії наукових парадигм для суспільних наук була вирішена М.Мастерман у 1965 р., яка зауважила, що навіть у природничих науках не обов'язково панує єдина парадигма, а у суспільних зовсім неможливо. Вона запропонувала класифікувати науки з позицій наявності у них однієї (моно-), двох, трьох і більш (полі-) домінуючих парадигм, а суспільні науки відносити до мультипарадигмальних [233]. М.Савостьянова вважає, що зріла наука як структура об'єднана принципом парадигми, який визначає її основну сутнісну і функціональну характеристику – парадигмальність [234]. Видається необхідним дещо скоригувати її – це зріла наукова теорія (причому метатеоретичного рівня) може бути об'єднана в парадигмальним форматом концептуалізації, а в конкретній сфері наукового знання таких парадигм повинно бути декілька.

Прихильники парадигмального підходу до науки зазначають, що парадигми набувають панівного статусу тому, що їх використання приводить до успіху швидше, ніж задіяння конкуруючих стратегій вирішення проблемних ситуацій. Як підкреслює Є.Кулик, специфіка запропонованого Т.Куном образу науки полягає в тому, що логіко-методологічні чинники втрачають свою

надісторичну нормативність і стають функціонально залежними від типу вирішуваних проблем і панівного у відповідний історичний період способу діяльності наукового товариства [235]. Нормативний порядок регулює роботу вчених над конкретними явищами та процесами емпіричного характеру, оскільки він зумовлений положеннями твердого ядра програми та її допоміжних гіпотез, які поділяються в середовищі дослідників. Аналітична відокремленість дослідницької програми дозволяє говорити про певного роду автономність такої метатеорії в просторі більш загальної області наукового знання, яка реалізується через конституювання основного ідейного формату та пошук ресурсів для нових напрямків розвитку.

Синтез ідей Т.Куна та І.Лакатоса [236] дозволив визначити парадигму як комплексну дослідницьку стратегію, що поєднує метафізично-філософську метатеоретичність та соціологічну конвенційність парадигмального аспекту із більш прикладною конструктивністю та можливістю співмірності теоретичних побудов науково-дослідницької програми. Вся інституціональна теорія в сучасних суспільних науках сутнісно може бути ідентифікована як парадигма, що складається з декількох дослідницьких програм, які засновані на інтегрованих стратегіях аналізу – різноаспектному аналізі структур, процесів та норм в інституціоналізованій площині політики.

Зокрема, для політичної науки поняття «реалізація державної влади» – це процес застосування державної інституціональної системи, політичних механізмів та інструментів впливу, спрямований на управління суспільством, забезпечення стабільності політичного порядку, захист легітимності влади та задоволення колективних інтересів. У такому розумінні поняття ІПРДВ варто вказати на такі властивості: по-перше, процес організованого застосування державної інституціональної системи вказує, що реалізація державної влади є чітко структурованим і керованим процесом, на основі використання наявних інститутів для практичного втілення владних рішень (парламент, уряд, суди, правоохоронні органи тощо); по-друге, поняття «політичні механізми та інструменти впливу» включають як формальні (закони, регламенти,

постанови), так і неформальні (переговори, коаліції, ідеологічний вплив) механізми, та показує, що влада у політичному контексті реалізується не лише через примус чи право, але й через переконання, пропаганду та консенсус.

У межах ІПРДВ розробка визначення інституціонального змісту для поняття «реалізація державної влади» є необхідним, оскільки це поняття є ключовим для аналізу, розуміння та вдосконалення механізмів функціонування будь-якої держави. Його значення проявляється у кількох наукових і практичних аспектах, пов'язаних із політичною, економічною, юридичною наукою та державною управлінською діяльністю.

Так, для політичної науки розробка ІПРДВ дозволяє аналізувати сутність, структуру та принципи функціонування державної влади як фундаментальної категорії політики, допомагає розкрити взаємодію між владними інститутами, вивчати механізми їх легітимності та дослідити, як влада впливає на політичну стабільність, інтеграцію суспільства та формування державної політики. Адже очевидно, що без детального визначення неможливо об'єктивно аналізувати вплив соціальних груп, еліт чи громадян на реалізацію державних рішень.

Для економічної науки інститут державної влади визначає правила і регламенти функціонування економічних інститутів, шляхом розробки і прийняття законів, які регулюють ринок, податки чи монетарну політику. Тому визначення «реалізації державної влади» дає змогу зрозуміти, яким чином державні органи можуть ефективно здійснювати регуляторну функцію в економічній сфері для забезпечення економічного зростання, вирішення кризи чи стабілізації державного бюджету. Це також важливо для вивчення взаємозв'язків між владою та ринковими механізмами, формує модель державного контролю над ресурсами та стратегіями економічного розвитку.

Для юридичної науки поняття «реалізації державної влади» є основоположним для визначення правової природи дій органів державної влади. Юридична наука потребує чіткого розуміння, як у рамках правового поля здійснюються владні повноваження, як нормативно-правові акти

забезпечують прийняття управлінських рішень. Інституціоналізація терміну «реалізація державної влади» сприяє аналізу специфіки правозастосування, зокрема в умовах демократії та правової держави. Інституціоналізація терміну сприяє виявленню потенційних дисбалансів та суперечностей у правозастосуванні між різними галузями, а також розробці комплексних стратегій для забезпечення цілісності та ефективності державної влади в демократичному суспільстві.

1.3. Структурно-функціональний зміст реалізації державної влади в системах управління (на основі аналізу системи органів державної влади)

З метою реалізації завдань дослідження важливо дослідити структурно-функціональний зміст реалізації державної влади в системах управління. Це дозволяє визначити проблемні аспекти реалізації, оптимізувати взаємодію між рівнями та елементами системи, забезпечити адаптивність до сучасних викликів (рис.1.3). Визначення «реалізації державної влади» об'єднує напрацювання суспільних наук, як основа для міждисциплінарних підходів.

Структурно-функціональний зміст реалізації державної влади в системах управління базується на завданні охарактеризувати розподіл управлінських процесів, функцій та організаційних елементів у рамках складної адміністративної системи, що забезпечує ефективну діяльність органів влади для досягнення суспільних цілей. Основна теза цього підходу – ефективність реалізації державної влади залежить від моделі «структура управління – функції управління».

По-перше, *система органів державної влади як фундаментальна складова державного управління*, яка охоплює різні рівні та складові влади, взаємодія яких сприяє стабільності та розвитку країни. Ефективність цієї системи залежить від нормативного забезпечення, адекватного розподілу інституціональних повноважень, належного кадрового і фінансового ресурсу,

а також від успішності реформ, таких як децентралізація, судова реформа та боротьба з корупцією.

Рис. 1.3. Структурно-функціональний зміст реалізації державної влади в системах управління (загальний аналіз)

Джерело: дослідження автора.

По-друге, ключовим аналітичним складником ІПРДВ є *механізм трансформації державних інститутів* відповідно до соціальних запитів і стратегічних цілей держави. Це передбачає: формування прозорої системи розподілу функцій і повноважень між рівнями влади; розроблення механізмів координації між гілками влади, які запобігають дублюванню функцій і забезпечують ефективність ухвалення рішень; моніторинг і аудит державних програм для перевірки відповідності їх реальних результатів початковим цілям

і соціальним запитам. Одним із центральних аспектів є аналітично-стратегічна функція ІПРДВ, адже слід акцентувати увагу на: інституціональній відповідності функціям – наскільки повноваження органів влади корелюються із реальними потребами суспільства та наскільки вони забезпечені ресурсами; адаптивності інституціональної системи держави загалом, перш за все, як система управління реагує на зміни зовнішнього середовища; розподіл ресурсів за пріоритетами державної політики.

По-третє, *функціональна структура державного управління у межах ІПРДВ* потребує стратегічного підходу до декількох критичних аспектів її функціонування: раціоналізації вертикального розподілу повноважень в системі публічного управління; ефективної комунікації між міністерствами, агенціями та іншими органами державної влади; розвитку громадянської участі (громадські слухання, електронне урядування, мобілізація довіри).

По-четверте, *необхідність врахування неформальних практик у функціонуванні формальних інститутів* базується на змісті публічного управління, його ролі як інтегративного процесу, що забезпечує взаємодію держави й суспільства на основі спільних цілей, цінностей та механізмів. Адже неформальні практики – це не лише реакція на недоліки формальних інститутів, але й ціннісний ресурс, що сприяє гнучкості й адаптивності державного апарату до динамічних змін середовища.

По-п'яте, особливу увагу необхідно приділити *питанням підвищення інституціональної / інституційної спроможності* державних органів та їх адаптації до викликів сучасності. Інституціональна спроможність визначає здатність державних структур виконувати свої завдання через ефективне використання матеріальних, кадрових та інформаційних ресурсів.

По-шосте, у межах ІПРДВ важливим компонентом є *формування дієвих механізмів оцінки результативності публічного управління*, що дозволяє вчасно виявляти проблеми та шляхи їх вирішення. Це включає такі критичні аспекти: розробка чітких ключових показників ефективності (англ. CPI) для державних органів, які відображають досягнення стратегічних цілей;

моніторинг публічного управління в режимі реального часу через спеціальні електронні платформи; звітність перед суспільством як механізм підвищення прозорості та відповідальності органів державної влади.

По-сьоме, *інтеграція міжнародного досвіду у реформуванні системи державного управління* дозволяє вийти на якісно новий рівень функціонування органів влади. У цьому контексті важливо: адаптувати найкращі міжнародні практики до локальних умов і викликів (наприклад, скандинавські моделі прозорого державного управління, німецька система федерального розподілу завдань тощо); розвивати міжнародне співробітництво з метою обміну досвідом, залученням експертів та інвесторів до трансформаційних процесів; забезпечити гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, особливо у контексті євроінтеграції або глобальних ініціатив (боротьба з корупцією, дотримання прав людини, сталий розвиток).

По-восьме, *інтеграція цифрових технологій та інноваційних підходів у систему державного управління* як критичний фактор модернізації ІПРДВ. Це включає: розвиток цифрової інфраструктури та електронних сервісів для громадян; впровадження систем електронного документообігу та управління даними; використання технологій штучного інтелекту та аналітики великих даних для прийняття управлінських рішень; забезпечення кібербезпеки державних інформаційних систем; розвиток цифрових компетенцій державних службовців. Особлива увага приділяється характеристикам інституціональної «інтероперабельності» системи державної влади, що забезпечує ефективну взаємодію різних органів влади та надання інтегрованих послуг громадянам.

По-дев'яте, *формування системи управління знаннями та розвитку людського капіталу* в контексті ІПРДВ. Це включає: створення ефективної системи професійного навчання та підвищення кваліфікації державних службовців; розвиток лідерського потенціалу в системі державного управління; впровадження інноваційних методів управління персоналом та мотивації. Особлива увага приділяється формуванню нової управлінської культури, орієнтованої на результат та інновації (рис.1.4).

Рис. 1.4. Організація системи органів державної влади як середовище конституювання ІПРДВ

Інституціональна парадигма за таким підходом базується на теоретичному положенні, що всі елементи систем управління мають базуватись на певній організаційно-правовій, культурній і політичній основі, яка обумовлює їхню поведінку, взаємодію та функціональність у досягненні соціально значущих цілей. Адже ІПРДВ дозволяє систематично визначити засади розподілу функцій в адміністративних структурах, проаналізувати відповідність функцій та ресурсів, а також зрозуміти, як державні управлінські інституції взаємодіють між собою, адаптуються до зовнішніх факторів і відповідають на виклики. При цьому доцільно повернутися до термінологічних конструктів з позицій функціональних характеристик, зокрема, концепту сумісності (інтероперабельності). Поняття «інтероперабельності» як технічного терміну (термін ІТ) при аналізі реалізації державної влади у контексті ІПРДВ нами самостійно не пропонується. Втім, це поняття може бути визначений (за методологією А.Осьмака) як здатність органів державної влади всіх рівнів, організацій та інформаційних систем ефективно співпрацювати, обмінюватися даними, інформацією та координувати свої дії для досягнення спільних цілей.

Такий підхід поєднує як технологічний, так і організаційний рівень, забезпечуючи злагодженість функціонування державних інституцій. Інтероперабельність як описова характеристика може бути визначена ключовою складовою системи публічного управління у сучасних умовах, які вимагають швидкого реагування на зміни та запити суспільства.

Ми підтримуємо підхід А.Осьмака щодо обґрунтування механізмів забезпечення інтероперабельності сервісної діяльності органів публічної влади. Запропонована автором уніфікована ситуаційно-комунікативна модель інтероперабельної системи сервісної діяльності органу публічної влади дійсно виявляє залежність ефективності публічного управління від застосування визначеної конфігурації цифрових механізмів, яка забезпечуватиме інтероперабельність сервісної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [237].

Разом з тим, вважаємо, що поняття інтеперабельності у широкому форматі застосовувати в загальному дискурсі державного (публічного) управління доцільно більшою мірою диверсифіковано, і подати у вигляді інтегрованої моделі підходів у контексті класичного формату інституціонального підходу. Ми пропонуємо поєднати класичні характеристики терміну «інтеперабельність» (англ. «interoperability – сумісність» – у визначенні Кембриджського словника англ. мови) і респонсивності як ключового фактору розвитку інституціональної системи публічного управління [238].

З позицій сучасної тенденції щодо застосування технічної термінології у сфері управління, варто визначити інтеперабельність системи державної влади як здатність органів державної влади, організацій та інформаційних систем ефективно співпрацювати, обмінюватися даними, інформацією та координувати свої дії для досягнення спільних цілей. Адже таке поняття охоплює як технічний, так і організаційний рівні, забезпечуючи злагодженість функціонування державних інститутів. Інтеперабельність є ключовою складовою ефективного публічного управління у сучасних умовах, які вимагають швидкого реагування на зміни та запити суспільства. При цьому нераціональним є підхід використання технічних (технологічних) термінів в управлінських системах без додаткового змістовного обґрунтування.

Варто зазначити, що з позицій аналізу функціональної спеціалізації органів державної влади (у форматі ППРДВ), кожен інститут державної влади виконує чітко визначені функції відповідно до норм Конституції України та законів України. Саме роль і структура інститутів дозволяють забезпечувати стабільність функціонування держави, як у мирний час, так і під час воєнного стану. У стандартних умовах розподіл повноважень між складовими державної влади та інститутами держави відбувається на основі принципу розподілу і взаємодії влади, закріпленого Конституцією України (стаття 6). Верховна Рада України ухвалює закони, затверджує бюджет, здійснює парламентський контроль. Кабінет Міністрів України, ЦОВВ спеціалізуються на реалізації

державної політики. Судова влада забезпечує ефективне правосуддя, захищає права громадян та контролює дотримання законів. Інституційно ці функції є стабільними, притаманними загалом всім країнам і мають за мету забезпечення поступового соціального, економічного та політичного розвитку. Разом з тим, структурно-функціональний аналіз дозволяє сформувавши ІІРДВ в оригінальній конструкції, на основі класичної моделі публічної влади.

У період дії правового режиму воєнного стану інституціональна структура зазнає суттєвих модифікацій, зумовлених нагальною необхідністю забезпечення оборони, громадського порядку та стабільності держави. В рамках інституціональної парадигми це пов'язано з тим, що традиційні функції державних органів тимчасово змінюються, а їх діяльність адаптується під особливості воєнного часу. Зокрема, роль окремих інститутів державної влади значно посилюється, зокрема, роль Президента України, Ради національної безпеки і оборони (РНБО) та структур безпеки. Конкретизується функціонування Воєнного Кабінету, Ставки Верховного Головнокомандувача, Генерального Штабу, місцевих військових адміністрацій. При цьому важливо вказати, що це відбувається у конституційно-правовому полі реалізації ІІРДВ.

Ці зміни забезпечують централізацію управління, швидку координацію дій та оперативне прийняття рішень у надзвичайній ситуації, що є критичними для виживання держави. Водночас зберігається потреба у подальшій адаптації інститутів до післявоєнного періоду, зокрема відновлення демократичної рівноваги та забезпечення інтеграції нових практик у довгострокову систему управління. Це вимагає поступового розмежування надзвичайних функцій і повернення до стандартів демократичного врядування, що гарантує стабільність конституційного устрою. Крім того, особливу увагу слід приділити збереженню довіри громадян до державних інститутів через прозорість перехідних процесів та посилення інклюзивності у прийнятті рішень. Забезпечення прозорих комунікацій та активне залучення громадян до процесів прийняття рішень сприятиме відновленню довіри до державних інститутів та підтримці демократичних цінностей у суспільстві (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Організація системи органів державної влади як середовище конституювання ІПРДВ в умовах ПРВС

Отже, в умовах протидії збройній агресії проти України система органів державної влади зазнала змін у частині посилення ролі і впливу військового керівництва, разом з тим, базові принципи ІПРДВ не змінились, а мілітарний концепт посилив визначеність такої парадигми. Інституціональна парадигма дозволяє чітко окреслити спеціалізацію державних органів за умов воєнного стану. Адже у період мирного стану кожен інститут виконує свої стандартні функції, спрямовані на розвиток суспільства та забезпечення стабільності, натомість під час правового режиму воєнного стану спостерігається суттєва зміна функціональної спеціалізації.

Так, більшість повноважень зосереджується у виконавчих і безпекових інститутах, тоді як законодавча гілка обмежується підтверджувальною та підтримуючою роллю. Це доводить, що державна система здатна адаптуватися до викликів війни без втрати своєї інституційної структури. На наш погляд, заявлені як результати дослідження поняття «мілітарної парадигми публічного управління» (В.Черниш, В.Баштанник) [240-241] є більшою мірою описовими, ніж теоретично-узагальненими, не дозволяють розвинути такий концепт до парадигмального рівня в науці державного управління.

Ми вважаємо, що доцільно використати методологічний підхід Д.Норта, і у процесі екстраполяції визначити, що ІПРДВ в умовах правового режиму воєнного стану – це сукупність організаційних принципів, структур та механізмів діяльності державних інститутів, побудованих на спеціалізації та адаптації функцій органів влади відповідно до нагальних суспільних потреб, викликаних загрозами національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності. ІПРДВ визначає зміщення акценту із звичайного функціонування органів влади в рамках демократичного процесу до режиму централізації, оперативності прийняття рішень і підпорядкування інститутів єдиній меті забезпечення обороноздатності та стабільності держави. ІПРДВ в умовах правового режиму воєнного стану

передбачає тимчасову трансформацію управлінських механізмів із фокусом на забезпеченні обороноздатності, публічної безпеки та централізованого управління. Основним завданням ІПРДВ залишається збереження державності, незалежності й дотримання положень права навіть у кризових умовах, що підкреслює стабільність інституціональної системи України як в мирний час, так і у період правового режиму воєнного стану (табл. 1.9). Очевидним є контраст між інституціональними механізмами функціонування у мирний час та під час дії ПРВС, що визначає зміни у їх функціях, структурі влади та пріоритетах.

Таблиця 1.9

Структурно-функціональний аналіз функціонування системи органів державної влади у форматі ІПРДВ

Складова влади / сектор	Мирний час: структура	Мирний час: функції	Воєнний стан: структура	Воєнний стан: функції
Законодавча влада	Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, діє автономно	1. Прийняття законів. 2. Бюджетна політика. 3. Контроль над виконавчою владою	Статус Верховної Ради не змінюється, порядок функціонування змінюється	1. Швидке ухвалення оборонних законів і надзвичайних актів. 2. Делегування частини контрольних функцій Президенту України та ЦОВВ
Виконавча влада	Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади та МДА автономно	1. Реалізація законодавчих ініціатив. 2. Управління економікою, соціальними й політичними процесами	Кабінет Міністрів підпорядковується РНБО та Президенту, місцеві адміністрації отримують статус МВА	1. Центральний орган координації всіх ресурсів для оборони. 2. Мобілізація економіки та ресурсів. 3. Реалізація рішень Президента України та ГШ
Судова влада	Конституційний Суд України, Верховний Суд, суди загальної і спеціалізованої юрисдикції	1. Розгляд правових спорів. 2. Захист прав і свобод громадян. 3. Контроль за законністю та конституційністю дій інших органів влади	Судова система зберігає свою структуру	1. Розгляд справ, пов'язаних із НБ, військовими злочинами, тероризмом, 2. Забезпечення правового контролю за діями влади

Продовження таблиці 1.9

Складова влади / сектор	Мирний час: структура	Мирний час: функції	Воєнний стан: структура	Воєнний стан: функції
Президент України	Президент України – глава держави, гарант Конституції, координатор зовнішньої та внутрішньої політики	1. Контроль над виконавчою владою. 2. Представництво на міжнародній арені. 3. Захист Конституції України й нагляд за виконанням державної політики	Президент України координаційний центр, повною мірою реалізує повноваження Верховного Головнокомандувача у воєнний час	1. Прийняття ключових оперативних рішень. 2. Централізація управління через РНБО. 3. Координація секторів безпеки, виконавчої влади та мобілізаційних процесів
Сектор безпеки та оборони	Збройні Сили України (ЗСУ), СБУ, Національна поліція, Державна прикордонна служба, Державне бюро розслідувань (ДБР), інші безпекові органи	1. Правопорядок у мирний час. 2. Охорона державних кордонів. 3. Протидія злочинності та тероризму	Сектор безпеки поглинає управлінські функції., Створення військових адміністрацій, які діють спільно із цивільною владою, ЗСУ відіграють провідну роль	1. Захист суверенітету й територіальної цілісності. 2. Нейтралізація військових загроз, виявлення та боротьба з диверсіями, терористичними групами. 3. Управління мобілізацією
Рада національної безпеки і оборони (РНБО)	РНБО діє як консультативно-дорадчий орган при Президентові України в мирний час.	1. Розробка політики у сфері національної безпеки та оборони. 2. Аналіз ризиків для держави й координація дій органів влади у випадку надзвичайних ситуацій	РНБО стає ключовим центром стратегічного планування та координації дій всіх державних органів	1. Прийняття оперативних рішень у кризових ситуаціях. 2. Забезпечення централізованого командування сектором оборони. 3. Формування загальних стратегій захисту держави

Джерело: узагальнено автором на основі [239].

На основі використання структурно-функціонального підходу варто детально проаналізувати, як інститути державної влади адаптують свою

діяльність до нових умов, які саме зміни наявні у частині розподілу повноважень, адміністративних процедур прийняття рішень і системи взаємодії між складовими влади. При цьому важливо зауважити, що хоча функції інститутів зазнають суттєвого перерозподілу, загальна система державного управління залишається статичною, з очевидним акцентом на централізації та оперативності, що на нашу думку, є об'єктивно виправданим.

Інституціональна парадигма у звичайному форматі (мирний період) орієнтована на підтримання стабільності суспільного розвитку, реалізацію конституційних приписів, функцій. Натомість у межах правового режиму воєнного стану пріоритетна увага приділяється злагодженості та оперативності функціонування інститутів державного управління. Це стає можливим через тимчасовий перерозподіл владних повноважень на користь виконавчої влади та сектора безпеки, які інтегрують своє управління під єдиним керівництвом координаційного центру в особі Президента України як Верховного Головнокомандувача ЗСУ. Таким чином, під час дії ПРВС спостерігається централізація державного управління із концентрацією ресурсів і повноважень у секторах, безпосередньо відповідальних за національну безпеку, оборону та стабільність. Така трансформація змінює звичний розподіл владних функцій для досягнення єдиної пріоритетної мети гарантування виживання держави в умовах екзистенційних викликів.

Оскільки структурно-функціональний аналіз є одним з основних методологічних підходів для вивчення процесів трансформації державних інституцій, ми у межах цього підходу маємо дослідити, як структурні елементи системи органів державної влади (посадові особи, інститути, вертикальні та горизонтальні взаємозв'язки) виконують свої функції в умовах централізованого управління в рамках ПРВС. Основна увага має бути приділена їх внеску у досягненні основної мети: забезпечення оперативної та ефективної відповіді на

загрози, що виникають у надзвичайних умовах. Для цього пропонується комплекс моделей формування ІПРДВ в умовах ПРВС.

Модель 1 (модель мобілізаційної централізації) – структурно-функціональний аналіз системи державної влади на основі моделі централізації. У межах такої моделі структура державної влади зазнає суттєвих змін у напрямку підвищення концентрації повноважень. Основні елементи системи формують структуру у чіткій ієрархії:

1) Президент України як ключовий координаційний центр: Верховний Головнокомандувач ЗСУ, який приймає стратегічні рішення у сфері оборони, безпеки та мобілізації ресурсів; вища посадова особа, яка координує діяльність РНБО, Кабінету Міністрів України та інших органів через вертикалізацію влади. Президент України делегує частину оперативних функцій спеціалізованим кризовим органам;

2) Кабінет Міністрів України як вищий виконавчий орган забезпечує мобілізацію ресурсів для реалізації воєнних, соціально-економічних завдань; здійснюється посилення повноважень міністерств у пріоритетних напрямках (оборона, безпека, соціальний захист);

3) РНБО України виступає як центральний кризовий штаб, що забезпечує координацію між секторами оборони, безпеки й економіки, розробку оперативних механізмів реагування на загрози, інтеграцію діяльності виконавчих та правоохоронних структур;

4) Верховна Рада України виступає як інститут обмеженого інституціонального впливу, здійснює законодавчий процес легітимізації урядових законопроектів, трансформаційний перехід від ініціативного законодавства до ролі ратифікаційного органу державної влади;

5) місцеві військові адміністрації є повністю підзвітними центральній виконавчій владі, здійснюють виконання ролі координаторів з місцевих адміністративних, оборонних і господарських питань;

б) органи судової влади забезпечують дотримання конституційних прав і свобод, організацію діяльності судів в особливих умовах.

У такій системі державної влади у межах парадигми централізованого управління кожен структурний елемент виконує чітко визначені функції, які є не лише їх базовою метою, але й адаптованими до умов ПРВС (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Структурно-функціональна трансформація системи ОДВ в умовах правового режиму воєнного стану (модель мобілізаційної централізації)

Структурний елемент	Основні функції в умовах ПРВС
Президент України	Прийняття стратегічних рішень щодо обороноздатності держави, централізація вертикалі влади, розподіл ресурсів між пріоритетними напрямками на основі принципу концентрації
Кабінет Міністрів України	Реалізація урядової політики через оперативні рішення, управління економічними, соціальними й матеріально-технічними ресурсами, мобілізація критичних галузей
РНБО України	Синхронізація роботи силових структур, ініціювання та контроль виконання рішень Президента України і Кабінету Міністрів України, моніторинг криз та оперативна реакція.
Верховна Рада України	Видання нормативно-правових актів за окремою процедурою, правових рішень, законодавче забезпечення ключових ініціатив виконавчої влади, формальний контроль легітимності рішень
Військові адміністрації	Управління регіональною безпекою, виконання завдань оборонного характеру, контроль громадського порядку на місцевому рівні
Судова система	Координація та контроль діяльності інститутів конституційної системи правосуддя та правоохоронних органів на рівні держави та у відповідному регіоні (начальників обласних військових адміністрацій, голів апеляційних судів та ТУ ДСА

Джерело: узагальнено автором на основі [239].

Структурно-функціональний аналіз функціонування моделі централізації в системі ПРДВ (модель 1) показує, що перевагами централізованої системи виступають: швидкість адаптації системи, потужна мобілізація зусиль та ресурсів, оперативне ухвалення рішень, виключення багаторівневого контролю

або конкурентних підходів (особливо між інститутами) сприяє швидкому реагуванню; стабільний контроль в умовах кризи. Але недоліками є зниження ролі парламенту та судів, відсутність дискусій і публічного впливу може призводити до сприятливих умов для авторитарних проявів, зосередження надмірної кількості задач в одному центрі прийняття рішень. Це може бути малоефективним у складних кризах, а виключення місцевих громад і громадянського суспільства з процесу ухвалення рішень може призвести до зниження рівня довіри населення.

Модель 2 (модель децентралізованої інтеграції) – структурно-функціональний аналіз системи державної влади на основі моделі децентралізації. У межах такої моделі структура державної влади реалізує ІПРДВ через механізми децентралізації. Відповідно до цієї парадигми, державні інститути мають функціонувати на основі адаптації, інклюзивності та соціальної довіри. Механізми реалізації моделі 2 (структура і функції державних органів не змінюються):

1) співпраця місцевих військових адміністрацій і військових штабів, військові адміністрації працюють у поєднанні з органами місцевого самоврядування, отримуючи достатню автономію для розв'язання питань регіональної безпеки та гуманітарної допомоги;

2) Верховна Рада України зберігає свою функцію як інституція балансу влади, зосереджуючи діяльність на моніторингу рішень виконавчої влади та забезпеченні прозорості;

3) реалізація принципів субсидіарності – усі права та повноваження, що не є критичними для національного рівня, передаються регіональним і місцевим органам; залучення громадянського суспільства.

Модель децентралізованої інтеграції посилює роль локальних інститутів (локальних спільнот), створюючи ефективний простір для реалізації принципів

субсидіарності та громадської участі. Це зменшує адміністративне навантаження на центральні органи, зберігаючи баланс влади між національним і місцевим рівнями, і спрямувати ресурси на стратегічні завдання (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Структурно-функціональна трансформація системи ОДВ в умовах правового режиму воєнного стану (модель централізованої інтеграції)

Структурний елемент	Основні функції в умовах ПРВС
Президент України	Прийняття стратегічних рішень щодо обороноздатності держави, координація вертикалі влади, розподіл ресурсів між пріоритетними напрямками, формування напрямів інституціональної взаємодії
Кабінет Міністрів України	Реалізація урядової політики через оперативні рішення, управління економічними, соціальними й матеріально-технічними ресурсами, розробка політики і нормативних актів для підтримки інституціональної інтеграції, централізоване забезпечення ресурсами місцевих органів влади, координація між секторами економіки, безпеки та соціального захисту
РНБО України	Синхронізація роботи силових структур, ініціювання та контроль виконання рішень Президента України і Кабінету Міністрів України, моніторинг криз та оперативна реакція, моніторинг безпекових ризиків на всіх рівнях, координація між центральними та місцевими органами у сфері безпеки, розробка стратегій реагування на локальні та національні загрози
Верховна Рада України	Законодавче забезпечення ключових ініціатив виконавчої влади, формальний контроль легітимності рішень, законодавче забезпечення процесів децентралізації, ухвалення нормативних актів для розширення повноважень місцевого самоврядування, контроль за дотриманням принципів прозорості та підзвітності
Військові адміністрації	Управління системою регіональної безпеки, виконання завдань оборонного характеру, контроль громадського порядку на місцевому рівні, співпраця місцевих військових адміністрацій і військових штабів, військові адміністрації працюють у поєднанні з органами місцевого самоврядування, розв'язання питань регіональної безпеки та гуманітарної допомоги
Судова система	Модернізація діяльності системи правосуддя на основі мілітарної парадигми публічного управління, посилення ролі Верховного Суду у функціонуванні системи правосуддя, реформування нормативної основи здійснення правосуддя на основі законодавства, актів Верховного Суду

Джерело: узагальнено автором на основі [239].

Важливим доповненням аналізу формату ІПРДВ виступає також *модель гібридної адаптації*, що поєднує елементи централізації та децентралізації, створюючи гнучку систему публічного управління, яка здатна адаптуватися до

різних викликів в умовах ПРВС. Ця модель спрямована на досягнення балансу між ефективністю централізованого управління та гнучкістю децентралізованих механізмів (табл. 1.12). Модель гібридної адаптації є перспективним підходом до організації системи державної влади в умовах правового режиму воєнного стану. Основна ідея моделі полягає у збереженні централізованого управління для стратегічних і критичних напрямків (оборона, безпека, мобілізація ресурсів).

Таблиця 1.12

Структурно-функціональна трансформація системи ОДВ в умовах правового режиму воєнного стану (модель гібридної адаптації)

Структурний елемент	Основні функції в умовах ПРВС
Президент України	Зберігає функції стратегічного управління, прийняття ключових рішень у сфері оборони, безпеки та мобілізації ресурсів, делегує частину оперативних функцій Кабінету Міністрів, РНБО та МВА для забезпечення гнучкості, контролює координацію між рівнями управління механізмами цифрового моніторингу
Кабінет Міністрів України	Виконує функції оперативного управління, забезпечує реалізацію урядової політики через координацію між секторами економіки, безпеки та соціального захисту, розробляє нормативно-правову базу для підтримки децентралізації та інтеграції локальних спільнот у загальнодержавну політику, забезпечує ресурсами місцеві органи влади для виконання делегованих повноважень
РНБО України	Виконує функції кризового штабу, забезпечує моніторинг безпекових ризиків на всіх рівнях, координує діяльність силових структур, центральних і місцевих органів влади у сфері безпеки, розробляє стратегії реагування на загрози, інтегруючи дані з регіонів
Верховна Рада України	Виконує функцію балансу влади, забезпечуючи прозорість і легітимність рішень виконавчої влади, ухвалює нормативно-правові акти для підтримки децентралізації та розширення повноважень місцевого самоврядування, контролює дотримання принципів прозорості та підзвітності
Військові адміністрації	Працюють у поєднанні з органами місцевого самоврядування, отримують управлінську автономію для вирішення питань регіональної безпеки, гуманітарної допомоги та соціального захисту, виконують роль координаторів між місцевими громадами, громадськими організаціями та центральною владою
Судова система	Формування нової моделі здійснення правосуддя в Україні, яка враховує нові форми судового самоврядування в умовах ПРВС, удосконалення правозастосовної діяльності органів судової влади

Джерело: узагальнено автором на основі [239].

Інтеграція громадянського суспільства, цифрових технологій та принципів прозорості сприяє підвищенню ефективності та легітимності управлінських рішень. Модель гібридної адаптації поєднує елементи централізації та децентралізації, що робить її особливо ефективною в умовах правового режиму воєнного стану. Такий підхід забезпечує баланс між стратегічним управлінням централізованих структур, які відповідають за обороноздатність держави, і оперативністю місцевих органів влади, що реагують на системні виклики на місцях. Завдяки тісній інтеграції місцевих військових адміністрацій із органами самоврядування, ця модель посилює прозорість і підзвітність прийняття рішень, оскільки залучає волонтерські організації, громадські ініціативи й місцеві громади до спільної роботи. Такий підхід усуває небезпеку надмірної централізації влади, що може підірвати демократичні принципи, та водночас зберігає ключову функцію стратегічного контролю, яка реалізується через Президента України, Кабінет Міністрів України та РНБОУ.

Модель особливо актуальна для умов, коли зовнішні загрози й військові агресії вимагають єдності політики, але також передбачають швидку реакцію регіональних органів на нестандартні виклики. Гібридна адаптація дозволяє державі залишатися стійкою в кризовий період та забезпечувати ефективну відбудову повоєнної інфраструктури завдяки співпраці всіх рівнів влади й активному залученню громадянських інституцій. ІПРДВ на основі структурно-функціонального аналізу визначає логіку функціонування інституцій у різних умовах. У першій моделі система органів державної влади адаптується до воєнного стану через централізацію й швидкість рішень, що дозволяє ефективно протистояти загрозам, але посилює ризик авторитаризму. У другій моделі ІПРДВ забезпечує баланс влади та громадської довіри, але знижує управлінську швидкість через складність координації. Третя модель має потенціал для оптимального розвитку, але різниться наголосом на ефективність чи

демократичність, що відповідно формує основу вибору залежно від потреб конкретного історичного контексту.

Саме тому діяльність державної влади в умовах мирного часу та під час правового режиму воєнного стану, безпосередньо пов'язана з інституціональними імперативами суспільного розвитку, особливо у контексті феномену національної стійкості. Інституціональні імперативи виступають як правила, принципи та обмеження, що визначають діяльність органів державної влади в межах процесів суспільного управління, спрямовані на досягнення стабільності, розвитку та адаптації суспільних відносин до кризових умов. Феномен національної стійкості як спроможність державного та суспільного механізмів зберігати функціональність і захищати свої базові цінності в умовах внутрішніх або зовнішніх загроз. Доцільно також зберегти структуру системи державної влади, оскільки структурна побудова забезпечує прогнозованість інституціонального розвитку.

Важливо вказати за цих обставин, що технологічний розвиток виступає самостійною компонентою ІПРДВ, адже впровадження цифрових платформ в рамках ІПРДВ дозволяє зміцнити ефективність комунікації між органами державної влади національного та регіонального рівня, міжвідомчими структурами та військовими адміністраціями. Зокрема, інтегровані онлайн-платформи для передачі оперативної інформації значно підвищують швидкість реагування в реальному часі, й такі механізми можуть бути особливо корисними для взаємодії між оперативними органами (РНБОУ, Генеральний Штаб ЗСУ, оперативні командування (ОК) та локальні військові адміністрації), що дозволяє уникати розривів у вертикальних комунікаціях під час кризових ситуацій ПРВС.

Отже, в умовах правового режиму воєнного стану ІПРДВ зазнає суттєвих трансформацій під впливом цифровізації та глобалізації. Технологічний розвиток стає не просто інструментом модернізації, а критичним фактором забезпечення

національної безпеки та стійкості державного управління. Варто зауважити, що за теорією Д.Норта, неформальні обмеження діють поза регулюванням держави чи примусу та формуються спонтанно через культурний, соціальний чи історичний контекст. В умовах ПРВС (на основі наукової платформи інституціоналізації) неформальні обмеження можуть брати на себе наступні ролі: формування інституціональних традицій, ціннісні установки у процесі інституціоналізації, наприклад, пріоритет суспільного блага, публічного інтересу чи екологічності політики; міжособистісні відносини та практики взаємодії між суб'єктами інституціоналізації, які створюють довіру до процесу. Правовий режим воєнного стану, як особливий режим функціонування держави, може бути деталізований і змодельований на основі концепції Д.Норта, зокрема, шляхом інтеграції механізмів примусу, формальних правил та неформальних обмежень. У цьому контексті воєнний стан передбачає уточнення наукової платформи інституціоналізації на основі принципів кризового управління, що забезпечує стабільність владної системи й ефективність управлінських рішень на основі посилення нормативної (формальної) компоненти. У межах воєнного стану механізми формального примусу активно посилюються як базовий інструмент забезпечення дотримання як формальних, так і неформальних правил. Неформальні механізми примусу відіграють критично важливу роль, задовольняючи потребу суспільства в солідарності та створюючи додатковий тиск на суб'єктів управління.

Наукова платформа інституціоналізації в рамках ПРВС враховує наступні ключові аспекти:

- 1) інтеграція неформальних обмежень у систему формальних правил – воєнний стан спирається на колективну готовність громадян до виконання вимог держави. Завдяки посиленню інституціональної культури та соціального впливу,

держава отримує змогу ефективно реалізовувати формальні використання патріотичних цінностей, надання допомоги без прямого застосування примусу;

2) адаптивність формальних правил у складній правовій системі - формальні механізми, затверджені владою, дозволяють швидко реагувати на виклики кризи та змінювати норми залежно від умов;

3) механізми примусу виступає як стабілізуюча сила, адже примус у межах ПРВС діє через правовий і силовий контроль за виконанням основних функцій, з іншого – через формування солідарності в суспільстві.

Це створює унікальну синергію, де формальні та неформальні механізми державного примусу взаємно посилюють один одного, забезпечуючи ефективне функціонування держави в умовах воєнного стану.

1.4. Теоретико-методологічні засади інституціональної парадигми в сучасному науковому дискурсі: феномен галузевої дослідницької респонсивності

Аналіз особливостей конституювання інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління показує, що:

По-перше, інституціональна парадигма є однією з ключових концепцій сучасної науки, яка досліджує роль інститутів у формуванні, функціонуванні та розвитку систем управління. Її сутність полягає у визнанні того, що суспільні процеси не можуть бути повністю зрозумілими без урахування впливу соціальних, економічних, політичних, правових та культурних інститутів. Адже інститути, як формальні (закони, правила, організації), так і неформальні (традиції, звичаї, норми поведінки), створюють рамки, в яких відбувається економічна діяльність, і визначають її ефективність.

По-друге, інституціональна парадигма є важливим інструментом для розуміння механізмів функціонування державної влади, особливо в умовах

кризових ситуацій, таких як правовий режим воєнного стану. У цьому контексті інститути виступають не лише як регулятори суспільних відносин, але й як механізми забезпечення стабільності, безпеки та ефективного управління;

По-третє, інституціональна парадигма дозволяє оцінити ефективність різних моделей державного управління, таких як мобілізаційна централізація, децентралізована інтеграція, гібридна адаптація – у контексті забезпечення національної безпеки та обороноздатності.

З метою визначення теоретико-методологічних засад ІПРДВ важливо, перш за все, проаналізувати напрями наукових досліджень відповідно до паспортів наукових спеціальностей галузей наук, які акцентують увагу саме на інституціональному підході, тому що вони відображають ключові напрямки сучасного наукового дослідження процесу реалізації державної влади та дають змогу чітко окреслити предметну сферу, в якій розглядаються інститути та інституційні зміни. Аналіз цих паспортів є обґрунтованим у контексті теми, адже вони деталізують, як інституціональна парадигма інтегрується в дослідження світового та національного господарства, управління економічними процесами та державного регулювання.

Паспорти спеціальностей систематизують теоретико-методологічну основу та науково-практичні аспекти наукового дослідження ІПРДВ, які є невід'ємною частиною інституціонального підходу. Зокрема, в них визначаються форми, методи, механізми та інструменти реалізації державної влади, що дозволяє комплексно досліджувати взаємодію інститутів, що допомагає встановити логічні зв'язки між формуванням інституціонального середовища, його розвитку і практичного застосування у сфері державного управління, зокрема в умовах кризових ситуацій, таких як воєнний стан. Також цей аналіз спрямований на виявлення загальних закономірностей і специфіки функціонування інститутів у різних секторах економіки, як на глобальному, так і національному рівнях.

Паспорти наукових спеціальностей обґрунтовують інтеграцію інституціонального підходу в наукові спеціальності, перш за все, суспільних наук.

Про це наочно свідчить предметна сфера паспортів галузі економічної науки. Так, формула спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини [241] за змістом визначає: теоретико-методологічні та науково-практичні дослідження сучасного стану світового господарства, тенденції та перспективи його розвитку, форм та особливостей міжнародних економічних відносин і їх регулювання (п. 26. Міжнародні організації та глобальна *інституалізація*). Формула спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством за змістом визначає: функціонування державних систем та механізмів управління економікою на галузевому, міжгалузевому та регіональному рівнях, методи і економічні важелі регулювання економічних процесів та їх ефективність; ефективність функціонування національного господарства; економічну політику держави, шляхи та засоби її реалізації; форми, методи та важелі державного регулювання національної економіки. Предметним напрямом є «Державне регулювання *інституціональних* змін в національній економіці, роздержавлення власності та приватизація, управління державними корпоративними правами» [242].

Наукова спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит – досліджує рух фінансових ресурсів, формування та використання капіталу, доходів і грошових фондів, що опосередковують розподіл та перерозподіл вартості ВВП у суспільстві на макрорівні, грошова, фінансова і кредитна системи та їх інституційна інфраструктура, функціонування державних фінансів, фінансового і страхового ринків, фінансова внутрішня і зовнішня політика держави та її складові. При цьому напрямами досліджень визначено «12. Фінансова безпека держави, суб'єктів підприємництва та фінансових *інститутів*» [243].

Отже, у межах економічної науки інституціональна парадигма розглядає економіку як складну систему, в якій інститути виконують регулюючу функцію, забезпечують стабільність, передбачуваність та зниження трансакційних витрат, що є необхідними умовами для ефективного функціонування ринків. З позицій мультидисциплінарного підходу, слід визначити специфіку економічного концепту у загальному дискурсі: 1) правові інститути гарантують захист прав власності, що стимулює інвестиції та економічне зростання; 2) політичні інститути, у свою чергу, визначають правила гри для економічних суб'єктів, впливаючи на розподіл ресурсів і формування економічної політики; 3) соціальні інститути, такі як освіта чи культура, сприяють формуванню людського капіталу, що є основою інноваційного розвитку.

Загальновідомо, що інституціоналізм як *загальний підхід в економіці* виник у відповідь на обмеження класичної та неокласичної економічної теорії, які ігнорували вплив інституційного середовища. Його основоположники, такі як Т.Веблен, Д.Коммонс та У.Мітчелл, наголошували на необхідності врахування історичного, соціального та політичного контексту в економічному аналізі. Т.Веблен, зокрема, ввів поняття «інституціональної еволюції», яке підкреслює, що інститути змінюються під впливом технологічного прогресу та змін у суспільних цінностях [244-245]. Д.Коммонс зосередився на ролі колективних дій у формуванні інститутів [246-247], а У.Мітчелл досліджував вплив інституційних змін на економічні цикли [248-249]. Сучасний економічний інституціоналізм охоплює широкий спектр досліджень, від аналізу трансакційних витрат до вивчення механізмів інституційних змін. Одним із ключових напрямів є новий інституціоналізм, який акцентує увагу на формальних правилах і механізмах їхнього дотримання. Наприклад, Д.Норт досліджував, як інститути впливають на довгостроковий економічний розвиток, підкреслюючи важливість прав власності та ефективної судової системи [250-251]. Інший напрям, пов'язаний із

дослідженням неформальних інститутів, розглядає, як соціальні норми та традиції впливають на економічну поведінку. Отже, інституціональна парадигма також має прикладне значення для розробки економічної політики. Вона дозволяє зрозуміти, чому одні країни досягають високого рівня економічного розвитку, тоді як інші залишаються у стані стагнації. Наприклад, країни з ефективними інститутами, такими як незалежна судова система, прозорі механізми прийняття рішень та низький рівень корупції, мають кращі економічні показники. Натомість слабкі інститути можуть призводити до неефективного використання ресурсів, соціальної нерівності та економічної нестабільності.

Інституціоналізм пропонує глибокий аналіз ролі інститутів у забезпеченні стійкого економічного розвитку. Це робить його незамінним для формування ефективної економічної політики та вирішення глобальних викликів, таких як нерівність суб'єктів економічної політики, зміна клімату чи економічна криза. Інституціональна парадигма реалізації державної влади є концептуальним підходом, що досліджує механізми функціонування державних інститутів, їх роль у забезпеченні економічної стабільності, розвитку, регулювання та управління суспільними процесами. Самостійним напрямом економічної науки інституціональний підхід не виступає (у контексті змісту паспортів наукових спеціальностей), але варто виділити ключові аспекти економічної науки, що розвиває зміст ІПРДВ, адже охоплює різні рівні, напрями та механізми державного управління і формують основу для розуміння ролі держави як регулятора економічних процесів і забезпечення ефективного функціонування економіки:

1) аналіз суспільного виробництва: дослідження його структури, закономірностей розвитку, інноваційних чинників економічного зростання.

2) економічні категорії та закони: вивчення основних економічних понять, законів і закономірностей, які визначають функціонування економічних систем.

3) економічні відносини власності: аналіз форм власності, їхньої ефективності та впливу на економічний розвиток.

4) соціально-економічні моделі: розробка кібернетичних і соціально-економічних моделей для прогнозування та управління економічними процесами.

З позицій акценту на механізмах державного регулювання економіки на різних рівнях інституціональна парадигма реалізується через державну політику, спрямовану на підтримку макроекономічної стабільності, стимулювання економічного зростання та забезпечення соціальної справедливості, зокрема, через:

1) структурну політику – формування та реалізацію структурної політики для забезпечення збалансованого розвитку економіки;

2) антикризове управління – розробку регуляторів і важелів для подолання кризових явищ;

3) інвестиційну та інноваційну політику – впровадження механізмів для стимулювання інвестицій та інноваційного розвитку;

4) економічну безпеку – забезпечення стійкості національної економіки через механізми регулювання ризиків і захисту стратегічних ресурсів.

Інституціональна парадигма в міжнародному контексті формує сучасний економічний концепт через інтеграцію національної економіки у світову систему, використання міжнародних ресурсів і адаптацію до глобальних викликів, що підкреслює роль держави у глобальних економічних процесах:

1) міжнародні кредитні відносини: регулювання міжнародних фінансових потоків і кредитних механізмів;

2) глобальні виклики економічного розвитку: аналіз механізмів функціонування глобальних ринків і формування глобальної економічної системи;

3) інформатизація та інтелектуалізація: впровадження сучасних технологій і науково-технічного обміну для підвищення конкурентоспроможності національної економіки;

4) геоекономічна стратегія України: визначення регіонально-інтеграційних пріоритетів і стратегій міжнародної економічної діяльності.

З позицій управління фінансовими ресурсами інституціональна парадигма підкреслює важливість фінансової прозорості та підзвітності через:

1) методологію бухгалтерського обліку, розробку систем обліку, які відповідають міжнародним стандартам;

2) контроль фінансових результатів, аналіз і аудит фінансово-господарської діяльності підприємств;

3) оптимізацію витрат, побудову системи облікової інформації для підвищення ефективності управління.

З позицій нашого дослідження варто представити роль ІПРДВ у межах економічної науки у вигляді ендодинамічної моделі впливу інституціональної парадигми реалізації державної влади на економічну систему національної держави (ЕД-модель), схематично представленої на рис. 1.6. ЕД-модель сприяє гармонізації внутрішньої економічної політики із глобальними трендами, забезпечуючи сталий розвиток та інтеграційну рівноправність у міжнародній економіці. Формування ЕД-моделі дозволяє систематизувати взаємозв'язок державних інститутів із економічними механізмами, врахувати багатofакторний вплив глобальних змін на національну економіку. ЕД-модель акцентує увагу на адаптації державного управління до нових викликів, оптимізації фінансових ресурсів і розвитку стратегій, орієнтованих на довгострокову економічну стабільність. Такий підхід дозволяє державі не лише реагувати на зовнішні фактори, а й впливати на формування нових принципів у глобальній економічній

системі, зокрема через розвиток інновацій, фінансової прозорості та ефективності управління.

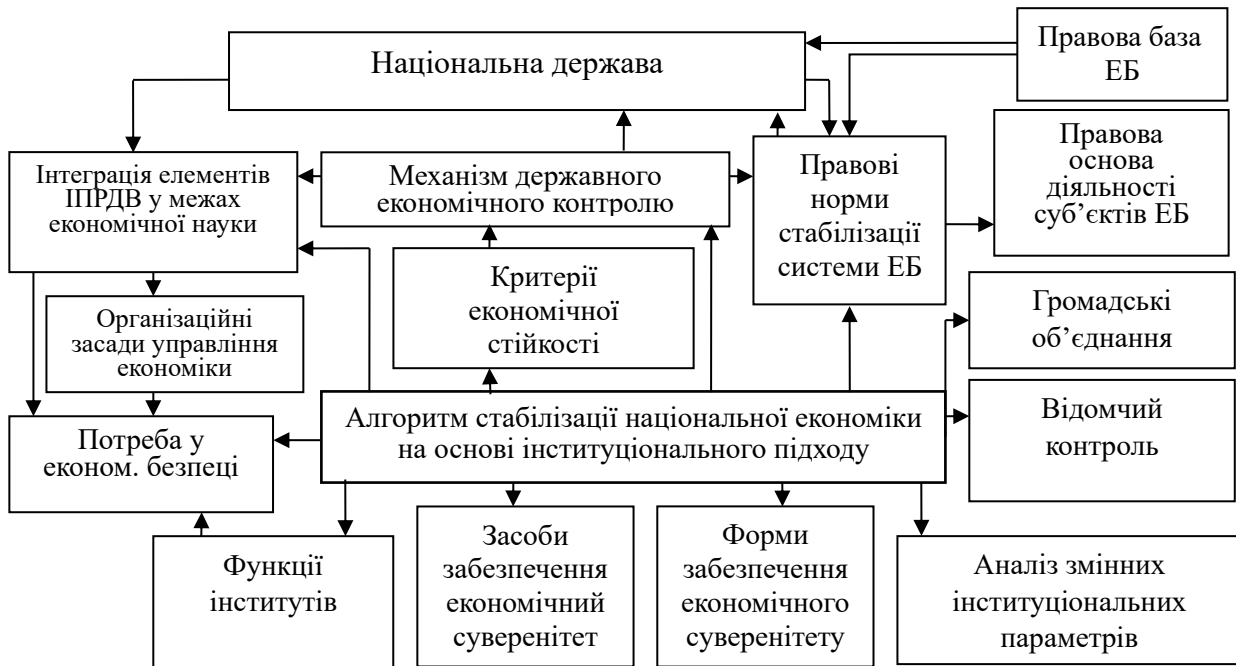

Рис. 1.6. Ендодинамічна модель аналізу впливу ІПРДВ на економічну систему національної держави – (ЕД-модель)

Джерело: дослідження автора.

ЕБ – економічна безпека.

Таким чином, ІПРДВ інтегрує процеси публічного управління на макро- та мікрорівнях, забезпечуючи стабільність, інноваційність та адаптивність державної влади до внутрішніх і зовнішніх викликів. Ключовим елементом моделі є координація державних, бізнесових та громадських інтересів шляхом ефективного регулювання, прозорості та підзвітності інститутів. ЕД-модель підкреслює важливість комплексного підходу до управління ресурсами (фінансовими, людськими, природними), зокрема через застосування цифрових технологій, інноваційного підходу та стратегічного планування. ЕД-модель спирається на адаптивність та динамічність, дозволяючи трансформувати управлінські рішення залежно від зміни економічних та соціальних умов.

З позиції науки державного управління, ендодинамічна модель слугує інструментом для формування ефективної інституціональної архітектури, спрямованої на забезпечення економічної безпеки, соціальної справедливості та сталого розвитку. Механізм ЕД-моделі передбачає баланс між централізованим стратегічним управлінням і регіональною децентралізацією для врахування специфіки локальних економічних потреб. Результатом впровадження моделі є удосконалення управлінської інфраструктури, посилення конкурентоспроможності економічної системи держави та підвищення довіри населення до публічних інститутів.

Система державного управління, як об'єкт теорії державного управління, ґрунтується на розвитку та функціонуванні державних інститутів, котрі виступають регуляторами економічних, соціальних і політичних відносин. ЕД-модель передбачає, що еволюція державних інститутів (податкової системи, державних агентств, фінансових регуляторів) має базуватися на принципах стабільності, гнучкості та легітимності. Відповідно до теорії державного управління, успішне функціонування економічних інститутів прямо залежить від наступності державної політики та регулятивного впливу через організацію діалогу між державою й іншими учасниками економічних відносин.

Наука державного управління позиціонує теоретичне обґрунтування моделей суспільного розвитку як процес інтеграції концептуальних понять та категорій. ЕД-модель пристосовується до змін в економічних системах шляхом побудови багаторівневого управлінського механізму, який балансує координацію центральних і регіональних органів влади. ЕД-модель на основі принципів цифровізації державного управління, забезпечує оновлення управлінських інструментів через аналітичні, інформаційні та прогностичні технології. Це дозволяє прискорити перехід до інноваційної економіки. Адже згідно з ЕД-модель, ключовими об'єктами управлінського впливу є система суспільних

відносин: економіка, соціальна сфера, культурний розвиток громадян. Основними суб'єктами управління є державні інститути (парламент, уряд, регулятори, судова система) та громадянське суспільство, що діє в межах сучасного соціального дискурсу. У моделі підхід до управління є відкритим і прозорим, а держава виступає не лише як регулюючий інститут, але й як активний учасник економічного процесу, здатний створювати умови для інклюзивного розвитку економіки та соціальної справедливості. ЕД-модель в межах ІПРДВ виступає як інструмент, який не лише регулює сучасне, але й проектує майбутнє, зосереджуючись на довгострокових перспективах сталого розвитку економіки та суспільного середовища. ЕД-модель завдяки акценту на інституціональні чинники створює ефективну основу для національного і глобального розвитку, інтегруючи сучасні фінансові, економічні та управлінські рішення.

Таким чином, паспорти спеціальностей економічної науки містять усі галузеві складники інституціональної парадигми реалізації державної влади, зокрема в аспекті державного регулювання економіки. Вони охоплюють економічні, організаційні, соціально-економічні та інституційні аспекти функціонування національної економіки, забезпечуючи її стабільність, ефективність і здатність до адаптації у кризових ситуаціях.

Ми пропонуємо визначити формульний підхід з позицій економічного змісту ІПРДВ (на основі аналізу паспортів наукових спеціальностей економічної науки):

Інституціональна парадигма реалізації державної влади (економічний підхід) = Теоретико-методологічні засади + економічні важелі державного регулювання + фінансово-бюджетні механізми + управління ресурсами + регулювання ринкових процесів + міжнародна економічна інтеграція.

Теоретико-методологічні засади економічного підходу: інститути визначають фундаментальні правила та ідеї, на яких базується економічна

система держави, інститути задають рамки, у яких створюються й впроваджуються економічні теорії, що керують діяльністю суб'єктів економіки.

Важливо вказати на роль соціологічної науки у формуванні ІПРДВ. Так, паспорт спеціальності 22.00.01 – теорія та історія соціології включає аналіз розвитку та функціонування соціальних об'єктів, причинні зв'язки між ними, соціальних взаємозв'язки в загальному вигляді. Історія соціології зосереджена на питаннях виникнення, еволюції репрезентації різноманітних способів розв'язання соціальної проблематики, що актуальна у певний період розвитку суспільства та притаманна тим чи іншим течіям, школам і напрямкам соціологічної думки. Напрямами реалізації інституціональної парадигми слід визначити: п. 1) вивчення систем загальних і специфічних законів, що відбивають і закріплюють типові, відносно постійні зв'язки в суспільстві, його соціальних інститутах і внутрішніх системах, у структурі соціальних відносин; та п. 3) вивчення логіки та доказів, що використовуються для обґрунтування соціальних прогнозів, тенденцій та закономірностей розвитку соціального життя суспільства, його соціальних інститутів і структурних ланок [252].

У межах спеціальності 22.00.03 – соціальні структури та соціальні відносини – досліджується структурний підхід в соціальних науках та його застосування в соціології, зокрема, гносеологічний та онтологічний зміст понять: «соціальна структура», «соціальні відносини», «соціальна мобільність», «соціальний статус», «соціальна роль», а напрямами формалізації ІПРДВ слід визначити всі пункти спеціальності, перш за все, п. 14. Проблема урегулювання та інституалізації соціальних відносин [253].

Спеціальність 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології – фокусує увагу на спеціальних соціальних об'єктах: особистість, колектив, організації, інституції, міста, села та інші регіональні утворення, вікові, професійні та інші групи, а також галузі суспільного життя і соціальні аспекти форм суспільної

свідомості. Це зокрема, такі напрями як: п. 2) вивчення специфічних закономірностей, тенденцій, що виражають і закріплюють відносно постійні зв'язки в соціальних інституціях, групах, організаціях чи способах їх взаємодії; та п. 3) вивчення шляхів, умов розбудови понятійно-категоріального апарату, що відображає специфіку функціонування соціальних інституцій, інших структурних ланок соціуму [254].

Аналіз паспортів спеціальностей соціологічних наук (22.00.01, 22.00.03, 22.00.04) дозволяє розкрити соціологічний вимір інституціональної парадигми реалізації державної влади та її вплив на суспільні процеси. З точки зору соціологічної науки, ця парадигма відображає системний підхід щодо розуміння взаємодії державних інститутів із соціальними структурами та процесами. Вона базується на соціологічному аналізі закономірностей виникнення, становлення та еволюції соціальних інститутів як основи взаємодії держави і суспільства.

Основні компоненти моделі інституціональної парадигми реалізації державної влади в соціологічному контексті розкривають взаємозв'язок між соціальними відносинами, механізмами інституціоналізації та роллю державної влади як регулятора суспільних процесів (рис.1. 7). Соціальні відносини є ключовим елементом, що визначає взаємодію соціальних груп із державними інститутами, впливаючи на стабільність управлінських процесів. У цьому контексті досліджуються як горизонтальні зв'язки між рівноправними суб'єктами публічного управління, так і вертикальні відносини, що відображають ієрархічну структуру взаємодії між державою та суспільством. Соціальні відносини є ключовим елементом, що визначає взаємодію соціальних груп із державними інститутами, впливаючи на стабільність управлінських процесів. У цьому контексті досліджуються як горизонтальні зв'язки між рівноправними суб'єктами публічного управління, так і вертикальні відносини, що відображають ієрархічну структуру взаємодії між державою та суспільством.

Рис. 1.7. Інституціонально-конвергентна модель соціодинаміки державної влади (як елемент ІПРДВ)

Джерело: дослідження автора на основі [252-254].

Механізми інституціоналізації забезпечують формування стабільних норм і правил взаємодії через діяльність державних інститутів. Ці механізми закріплюють соціальні відносини у вигляді організаційних структур і соціальних механізмів, які регулюють поведінку індивідів і груп у суспільстві. Інституціоналізація сприяє стабільності соціального порядку, створюючи передумови для ефективного функціонування державної влади.

Державна влада як фактор регулювання відіграє центральну роль у впливі на економічну, політичну та соціальну сфери, враховуючи соціологічний контекст. Вона забезпечує функціонування суспільних відносин через механізми

підзвітності, прозорості та легітимності, що сприяє довірі до інституцій. Функціональна логіка моделі інституціонально-конвергентної моделі соціодинаміки державної влади передбачає три ключові аспекти. По-перше, вплив інститутів на соціальну поведінку реалізується через формування стандартів поведінки на індивідуальному та груповому рівнях, що досягається створенням соціальних норм і механізмів санкцій. По-друге, соціальна інтеграція спрямована на мінімізацію конфліктів між різними соціальними групами, забезпечуючи їхню взаємодію та гармонізацію через публічне управління. По-третє, стабільність і динаміка соціальної системи досягається завдяки балансу між стійкістю інституційного ладу та його адаптацією до змін, що дозволяє державній владі ефективно реагувати на виклики сучасного суспільства. Таким чином, модель демонструє, як ІПРДВ сприяє інтеграції та динамічному розвитку соціальної системи через взаємодію соціальних відносин, інституційних механізмів і регулятивної ролі держави.

Соціологічний контекст ІПРДВ підкреслює значущість соціальних інститутів як системоутворюючих елементів, що забезпечують стабільність і адаптивність суспільства до змін при реалізації державної влади. У фокусі соціологічного аналізу знаходяться механізми інституціоналізації владних відносин, їх вплив на соціальну структуру та стратифікацію суспільства. Розуміння соціологічних аспектів ІПРДВ є важливим для формування ефективної системи публічного управління, що враховує складну природу соціальних відносин і процесів. Таким чином, соціологічний вимір доповнює та збагачує розуміння механізмів реалізації державної влади в контексті соціальних трансформацій та розвитку суспільства. Варто вказати на формульний підхід до розробки ІПРДВ з позицій соціологічної науки:

Формула інституціональної парадигми реалізації державної влади (соціологічний підхід) = Теоретико-методологічні засади + соціальна структура

+ соціальні норми та цінності + соціальна взаємодія + соціальна інституціоналізація + соціальний контроль + соціальні інститути влади.

Теоретико-методологічні засади у соціології інститути розглядаються як усталені, повторювані та відтворювані форми соціальної взаємодії, що регулюють поведінку людей і структурують суспільні відносини. Теоретико-методологічні засади соціологічного підходу до ППРДВ включають концепції соціальної дії (М.Вебер) [255-256], соціальної структури (Т.Парсонс) [257-258], соціального конфлікту (Р.Дарендорф) [259], соціального обміну (Дж.Хоманс, П.Блау) [260-261] та інші теорії, які пояснюють, як інститути формуються, функціонують і змінюються в суспільстві. Важливо виділити соціальну структуру – стійку систему зв'язків і відносин між елементами суспільства (індивідами, групами, інститутами). Інститути є ключовими елементами соціальної структури, що організують і впорядковують соціальні відносини, визначають соціальні позиції (статуси) і ролі, розподіляють ресурси і владу, забезпечують соціальну інтеграцію та стабільність (інститут сім'ї, інститут освіти, інститут держави). Також варто вказати на соціальні норми як правила поведінки, що регулюють взаємодію між людьми в соціумі та суспільні цінності. При цьому інститути відіграють ключову роль у здійсненні соціального контролю, застосовуючи санкції (позитивні та негативні) до тих, хто дотримується або порушує соціальні норми. ППРДВ з соціологічної точки зору фокусується на вивченні того, як соціальні інститути впливають на формування, функціонування та легітимацію державної влади, а також на взаємодію держави та суспільства.

Важливе місце у концептуалізації методологічної платформи ППРДВ відіграють здобутки юридичної науки. На нашу думку, саме паспорти спеціальностей юридичної науки містять ключові складники, які відображають інституціональну парадигму реалізації державної влади, яка базується на системному підході до організації, функціонування та розвитку державних

інститутів, що забезпечують регулювання суспільних відносин, захист прав і свобод громадян, а також підтримання правопорядку. У паспортах спеціальностей юридичної науки чітко простежуються функціональні елементи, які формують основу інституціональної парадигми.

По-перше, важливо вказати на спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень – в межах якої досліджуються загальні закономірності виникнення та тенденції розвитку держави і права, їх структурно-функціональні характеристики, становлення конкретно-історичних державно-правових форм, еволюцію теоретичних уявлень людства про політику, право та державу. Акцент робиться на понятті правової норми, галузях і інститутах права та їх класифікаціях; законодавстві та його структурі, тлумаченні законодавства, а також історії становлення та функціонуванні окремих державних інститутів, галузей та інститутів права, історії правової культури [262].

По-друге, спеціальність 12.00.02 досліджує конституційні засади побудови держави та суспільства, основні права, свободи й обов'язки людини та громадянина, інститути безпосередньої демократії, конституційні основи організації та діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, а також Конституцію України та конституційно-правові норми, конституційно-правові інститути. Це одна з найбільш комплексних галузей права, оскільки аналізуються всі інститути державної влади на предмет структури і функціональності. Разом з тим, мова у межах спеціальності йде про інститути та форми безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування [263].

По-третє, спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право – є ключовою в контексті даного дослідження, оскільки саме вона дозволяє розглянути юридичні аспекти впливу інституціональної парадигми. Ця спеціальність охоплює кілька напрямків, які

безпосередньо стосуються механізмів регулювання державної влади, управління суспільними відносинами й впливу правових інститутів на економічну та адміністративну систему. Варто вказати, що напрямом цієї спеціальності є, у тому числі – теорія державного управління, а сама спеціальність є галуззю юридичної науки, яка досліджує суспільні відносини, що формуються в ході забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі державного та самоврядного управління у сферах економічного, соціально-культурного та адміністративно-політичного розвитку; суспільні відносини, що складаються у сфері формування, розподілу і використання коштів публічних грошових фондів, та суспільні відносини, що складаються у сфері обігу інформації, створення, формування, зберігання, поширення, використання, охорони і захисту інформаційних ресурсів, створення та використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки [264].

По-четверте, варто вказати, що у межах спеціальності 12.00.10 – судоустрій, прокуратура та адвокатура – акцентує увагу на правовій природі судової влади, її функціях, структурі та взаємозв'язку з іншими складовими державної влади. Це відображає інституціональний підхід до організації судової системи як ключового елемента державного механізму. Визначення правового статусу суддів, прокурорів, адвокатів та інших суб'єктів правозахисної діяльності є важливим аспектом інституціоналізації державної влади у її публічному аспекті [265].

По-п'яте, у межах спеціальності 12.00.11 – міжнародне право – розглядається взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом держави, що також є складником інституціональної парадигми. Визначення суверенітету, правової відповідальності держави, а також механізмів імплементації міжнародних норм у національне законодавство відображає інституціоналізацію державної влади в контексті глобалізації [266].

По-шосте, у спеціальності 12.00.12 – філософія права – аналізуються світоглядні засади взаємозв'язку права, держави та суспільства. Це включає дослідження генези правової держави, морально-правових основ взаємної відповідальності держави й особи, а також соціокультурних чинників правової соціалізації. Такі аспекти підкреслюють роль інститутів у формуванні правової культури та забезпеченні легітимності державної влади [267].

По-сьоме, у спеціальності 19.00.06 – юридична психологія – досліджуються психологічні механізми, які впливають на правову поведінку, правосвідомість та ефективність правозастосування. Це включає аналіз професійної етики суддів, прокурорів, адвокатів і співробітників правоохоронних органів, що є важливим для інституціоналізації державної влади через забезпечення високих стандартів професійної діяльності [268].

Варто вказати на формульний підхід з позицій юридичного змісту ІПРДВ: *Інституціональна парадигма реалізації державної влади (юридичний підхід) = Теоретико-методологічні засади + конституційно-правові аспекти + адміністративно-правове забезпечення + галузеве регулювання + діяльність судових та правоохоронних інститутів + міжнародне інституціональне право + професійні стандарти та взаємодія інститутів.* Модель такого підходу зображена на рис. 1. 8. Таким чином, паспорти спеціальностей юридичної науки містять напрями дослідження складників ІПРДВ, охоплюють правові, організаційні, соціокультурні та психологічні аспекти функціонування державних інститутів, акцентують увагу на стабільності, ефективності та легітимності у сучасному суспільстві.

Модель нормативного функціонування державної влади на основі ІПРДВ (юридичний підхід) (рис. 1.8) представляє комплексну модель інституціонального функціонування державної влади, яка базується на взаємопов'язаних елементах: конституційних та адміністративних реформах (з

урахуванням євроатлантичної інтеграції), різних аспектах реалізації державної влади (в форматі нового конституціоналізму та системі державних органів), а також конституційних моделях правопорядку та державного управління.

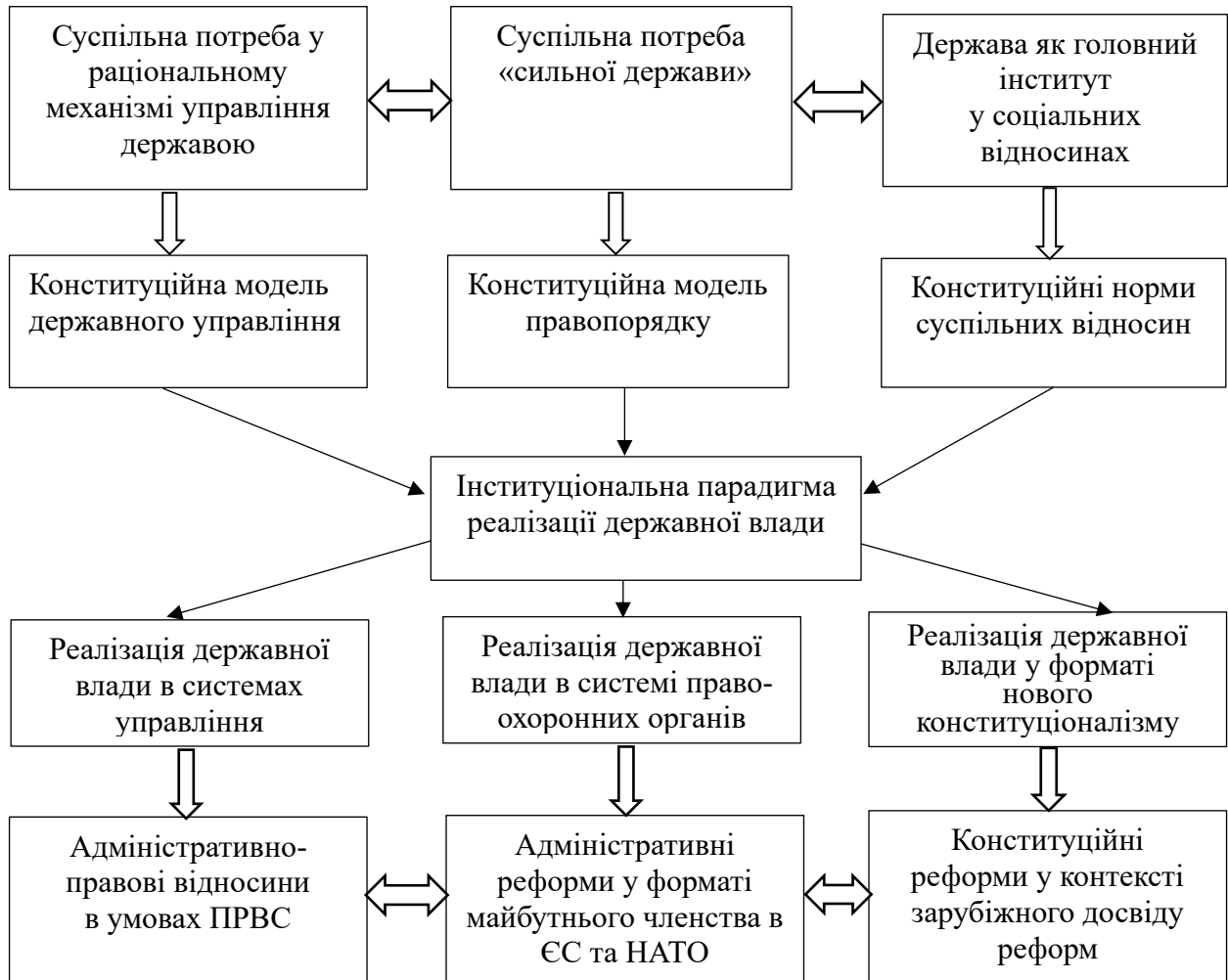

Рис. 1.8. Модель нормативного функціонування державної влади на основі ІПРДВ (юридичний підхід)

Джерело: розроблено автором.

Модель відображає як нормативно-правові аспекти (конституційні норми, адміністративно-правові відносини), так і суспільні запити (потреба у

інституціонально спроможній державі та раціональному механізмі управління), демонструє системний характер державної влади в сучасних умовах.

У контексті предметної сфери дисертації напрямами забезпечення конституювання ІПРДВ виступають:

1) дослідження загальних закономірностей виникнення та тенденцій розвитку держави, вивчення структурно-функціональних характеристик державних інститутів, аналіз становлення конкретно-історичних державно-правових форм;

2) конституційні засади побудови держави та суспільства, інституціональна організація державної влади система стримувань і противаг між гілками влади, конституційно-правовий статус органів державної влади, механізми взаємодії державних інституцій, дослідження системи органів виконавчої влади, вивчення механізмів державного управління;

3) аналіз адміністративно-правових засад діяльності органів влади, дослідження державної служби як інституту, механізми реалізації державної влади, способи взаємодії державних органів, форми здійснення владних повноважень, інституціональні механізми прийняття рішень;

4) забезпечення законності в державному управлінні, механізмів контролю за діяльністю органів влади, системи правових гарантій функціонування державних інститутів, відповідальності державної влади.

Юридична наука забезпечує комплексне дослідження інституціональної парадигми реалізації державної влади через аналіз її теоретичних, конституційних, адміністративних, соціальних, кримінальних, судових та філософських аспектів. Усі ці складники спрямовані на вивчення механізмів функціонування державних інститутів, їх взаємодії із суспільством, забезпечення прав і свобод людини, а також підтримання соціальної стабільності. Таким чином, ІПРДВ у межах юридичної науки є ключовою концепцією.

Важливий внесок у формування інституціонального підходу у сучасному науковому дискурсі суспільних відносин належить політичній науці. Інституціоналізм виступив наріжним каменем політичної науки, її сутнісною ознакою. При цьому особливий формат інституціоналізму у контексті спеціальностей цієї галузі виглядає найбільш предметно і відображає багатовимірний підхід до вивчення політичних явищ, процесів та інститутів. Інституціональна парадигма ґрунтується на системному аналізі політичної реальності, що охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти функціонування політичних інститутів, їх взаємодії та впливу на суспільство. У паспортах спеціальностей політичної науки визначено ключові напрями досліджень, які деталізують основні етапи становлення цієї парадигми (табл. 1.13).

Таблиця 1.13

Формування та розвиток інституціональної парадигми в політичній науці

Спеціальність	Формула спеціальності	Основні напрями досліджень	Аспекти ІПРДВ
23.00.01 – Теорія та історія політичної науки [269]	Дослідження теоретико-методологічних засад політичної науки, її функцій і завдань	Проблема об'єкта та предмета політичної науки, історія політичної думки, закономірності політичного життя, політична наука як інструмент соціальних перетворень	Формування ІПРДВ через аналіз історичних і методологічних основ політичної науки, її ролі в та трансформації політичної реальності
23.00.02 – Політичні інститути та процеси [270]	Дослідження проблем легітимізації та функціонування політичних інститутів, закономірностей політичних процесів	Політична система та її складові, типологія політичних систем, механізми стримувань і протипаг, взаємозалежність пол. інститутів і форм державного правління, трансформаційні процеси в політичних системах	Інституціональна парадигма розглядається через аналіз політичних інститутів, їх взаємодії, ролі у забезпеченні стабільності та модернізації суспільства
23.00.03 – Політична культура та ідеологія [271]	Дослідження проблем політичної культури, ідеологій, трансформації свідомості	Політична культура та ідеологія в умовах демократизації, вплив на політичну свідомість, політичні цінності, ідеали, національна ідея, політична етика, толерантність,	Інституціональна парадигма інтегрує цінності, ідеали та політичні орієнтації, які формують основу для стабільного функціонування політ. систем

Продовження таблиці 1.13

Спеціальність	Формула спеціальності	Основні напрями досліджень	Аспекти ІПРДВ
23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку [272]	Дослідження політичних процесів у міжнародному вимірі, проблем розвитку, війни, регіо. інтеграції	Міжнародні відносини та світова політика, проблеми війни та миру, глобалізація та антиглобалізм, регіональні конфлікти та їх розв'язання, Україна в міжнародних інтеграційних структурах	Інституціональна парадигма розглядається як спосіб забезпечення стабільності та безпеки через МО та інтеграцію національних інтересів у глобальні процеси
23.00.05 – Етно-політологія та етнодержавознавство [273]	Дослідження проблем життєдіяльності етноісторичних спільнот у політичній сфері багатонаціональної країни	Етнополітика в системі державотворення, політизація етносів і етнізація політики, етнонаціональні конфлікти, роль політичної нації в демократичних суспільствах	Інституціональна парадигма спрямована на врегулювання міжетнічних конфліктів, забезпечення прав меншин і формування політичної нації

Джерело: розроблено автором на основі [269-273].

Такий підхід дозволяє не лише теоретично осмислити політичні інститути, але й застосувати ці знання для аналізу конкретних політичних ситуацій, розробки стратегій реформування та прогнозування політичних процесів. Отже, інституціональна парадигма в політичній науці є не просто академічною конструкцією, а потужним інструментом для розуміння та практичного впливу на політичну реальність. Завдяки своїй інтеграційній природі, інституціональна парадигма збагачує політичну науку міждисциплінарними зв'язками, використовуючи напрацювання соціології, економіки та права для глибшого розуміння політичних явищ. Це, у свою чергу, сприяє розробці більш обґрунтованих та ефективних політичних стратегій та рішень, спрямованих на покращення управління та суспільного добробуту

Важливо виокремити спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси, у межах якої деталізовано інституціональну парадигму шляхом аналізу політичної системи, складових та структурно-функціонального змісту (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Концептуальна схема дослідження становлення та розвитку інституціональної парадигми в політичній науці

Джерело: дослідження автора.

На основі аналізу напрямів наукових досліджень представлена схема інституціональної парадигми політичної науки (таб.1.14).

Концептуальна схема інституціональної парадигми як предмету політичної науки

Інституційна парадигма політичної науки	Комплекс підходів	Методологічна орієнтованість	Трансформація об'єкта аналізу	Сутність предмета аналізу	Ідеологічна складова
Класичний інституціоналізм	Політико-правові підходи: - формально-легальний; - ідеографічний; - інтерпретативний;	Філософсько-правові: механіцизм, раціоналізм, позитивізм, історична школа права	Держава як втілення політичної влади → держава як один з інститутів політичної системи	Засноване на нормах права та раціонально обґрунтоване функціонування ОДВ	Консерватизм – стабілізація державного ладу та регулювання суспільного життя
Перехідний тип інституційних досліджень	Політико-культурні підходи: - історико-порівняльний; - системний; - структурно-функціональний	Соціо-культурні: історія, антропологія, культурологія, соціологія, економіка	Неформальні фактори впливу на політику → неформальні усталені зразки поведінки	Процеси становлення та трансформації інститутів політичної системи суспільства	Західноцентризм – обґрунтування універсальних норм та структур для зразків трансформації
Новий інституціоналізм	Полідисциплінарний комплекс підходів: - соціологічний; - економічної науки; - психологічн. та ін.	Між-дисциплінарність: економіка, біологія, психологія, історія, соціологія, лінгвістика та ін.	Коло пріоритетів: інтереси акторів, стратегії колективної взаємодії, організаційні структури	Нормативні правила, неформальні практики взаємодії, формалізовані інститути	Плюралізм - множинність форм та типів феноменів інституційної природи

Джерело: узагальнено автором.

Варто вказати на формульний підхід з позицій політологічного контексту ППРДВ: *Інституціональна парадигма реалізації державної влади* (політологічний підхід) = *Теорія, історія та методологія політичної науки + легітимізація та функціонування політичних інститутів + закономірності політичних процесів + політичні цінності + політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку + політична сфера + політична нація.*

На відміну від класичних наукових галузей, у сучасній науці державного управління спостерігається недостатня розробленість інституціонального підходу до аналізу механізмів здійснення державної влади, про що свідчить порівняно невелика кількість наукових розробок стосовно такого іманентно політичного об'єкта аналізу, як власне інститути управління з позицій виокремлення як самостійного напрямку науки. Зокрема, у паспортах спеціальності 25.00.00 – державне управління поняття «інститут» (інституціональний) згадується лише один раз у межах спеціальності 25.00.03 – державна служба [274]. І справа тут не тільки в апріорності понять.

Аналіз паспортів наукових спеціальностей галузі «Державне управління» вказує на такі причини недостатньої розробленості інституціонального концепту: по-перше, розфокусованість досліджень – напрями наукового пошуку охоплюють широкий спектр тем, від теорії державного управління до місцевого самоврядування та державної служби, що призводить до деконцентрації на конкретних інституціональних аспектах. По-друге, перевага функціонального підходу, адже акцент робиться на функціях, завданнях, повноваженнях органів державної влади та місцевого самоврядування, що призводить до недооцінки ролі інститутів як формальних і неформальних правил, норм і організацій, які формують поведінку акторів у сфері державного управління. По-третє, недостатня увага до історичного контексту – хоча у паспорті спеціальності 25.00.01 згадуються історичні джерела виникнення державного управління, в

інших спеціальностях історичний контекст інституціонального розвитку недостатньо врахований, що ускладнює розуміння еволюції інститутів та їх впливу на сучасні управлінські процеси. По-четверте, обмежений міждисциплінарний підхід. І по-п'яте, головне – слабкий акцент на неформальних інститутах, адже у дослідженнях переважно розглядаються формальні інститути, такі як органи державної влади та місцевого самоврядування. Недостатня увага приділяється неформальним інститутам, таким як традиції, звичаї, цінності та соціальні норми, які також суттєво впливають на державне управління.

Варто вказати на формульний підхід з позицій державноуправлінського контексту ІПРДВ: *Інституціональна парадигма реалізації державної влади (державноуправлінський підхід) = Теоретико-методологічні засади державного управління + механізми формування державних інститутів + закономірності розвитку державотворчих процесів + принципи функціонування органів влади + механізми формування та реалізації державної політики + системний аналіз державного управління + взаємовідносини держави та суспільства + еволюція управлінських моделей + адміністративно-організаційні напрями державотворення*. Відсутність єдиної методологічної бази, наявність сегментованих підходів та методології ускладнює формування цілісного уявлення про систему державного управління. Це призводить до фрагментації знань і ускладнює розробку комплексних рішень для управлінських викликів. Для поглибленого вивчення інституціонального концепту в науці державного управління необхідно: збільшити фокус досліджень на інститутах як ключових елементах системи державного управління; розширити міждисциплінарний підхід; приділяти більше уваги історичному контексту та еволюції інститутів; враховувати роль неформальних інститутів у формуванні управлінських

процесів. Побудова концептуальної схеми інституціональної парадигми у межах науки державного управління і виступає предметом дисертації.

Загалом, варто наголосити, що парадигмальний формат дослідження проблематики управлінських відносин на рівні інститутів є досить поширеним серед вітчизняних вчених, однак відсутній комплексний підхід до розуміння інституціональних механізмів реалізації державної влади, особливо в умовах трансформаційних процесів та кризових ситуацій. У цьому контексті виникає необхідність не лише аналізу існуючих інститутів, але й створення нових моделей їхньої взаємодії, що відповідають сучасним викликам, таким як глобалізація, цифровізація та соціальні трансформації. Ми вважаємо, що доцільним виступає впровадження поняття інституціонального дизайну, як інтегрованого процесу створення, адаптації та вдосконалення державних інститутів, їх структур, функцій і механізмів взаємодії. Таким чином, інституціональний дизайн виступає як логічне продовження інституціональної парадигми, забезпечуючи її практичну реалізацію через розробку моделей, які гармонійно враховують сучасні виклики, культурні, соціальні, політичні та економічні особливості суспільства.

Власне, поняття інституціонального дизайну слід розуміти як інтегрований процес створення, адаптації та вдосконалення державних інститутів, їх структур, функцій і механізмів взаємодії, що поєднує теоретичні засади, практичні підходи та міждисциплінарні методи з метою забезпечення ефективного управління, стабільності та розвитку суспільства.

Ми використовуємо власний дослідницький підхід щодо концепту інституціонального дизайну, з урахуванням позицій британських дослідників, серед яких, зокрема, Р.Родс, Г.Стокер, К.Хей, Г.Маргеттс, П.Данліві, М.Лохлін, М.Бевір, М.Моран, В.Лаундес, Дж.Ходжсон [275-284]. Саме британські науковці інтегрують міждисциплінарні підходи, поєднують політичну науку, економіку, соціологію та право, що сприяє більш глибокому розумінню інституціональних

процесів. Це важливо, оскільки інституціональний дизайн вимагає комплексного аналізу, що включає різні аспекти функціонування держави.

Загальний аналіз праць науковців і авторський підхід дозволили запропонувати таке визначення інституціонального дизайну (ІД) – як своєрідної «архітектури» державного управління (його структури), яка постійно перебуває у динаміці, та адаптується до викликів сучасності. ІД є процесом, що поєднує управлінську діяльність і науку для створення гармонійної взаємодії між інститутами. ІД – це не просто набір правил чи структур, а жива система, яка реагує на зміни у суспільстві, інтегрує новітні технології, враховує культурні особливості та забезпечує баланс між стабільністю і прогресом. Призначення ІД полягає у створенні умов, за яких державна влада не лише виконує свої функції, але й стає інструментом розвитку, довіри та інновацій. Це процес, у якому кожен елемент – від конституційних норм до цифрових платформ – працює як частина єдиного механізму, спрямованого на досягнення суспільного добробуту.

Сутність ІД полягає у розробці інституціональних моделей, які гармонійно враховують сучасні виклики, культурні, соціальні, політичні та економічні особливості суспільства, забезпечують їх взаємодію на різних рівнях – від локального до глобального. ІД, як складник інституціональної парадигми, спрямований на досягнення стратегічних цілей держави через інтеграцію політичної науки, соціального прогнозування, культурних цінностей і технологій управління, й при цьому інституціональний дизайн дозволяє не лише аналізувати наявні інститути, але й формувати нові моделі інституціональної взаємодії, що відповідає стратегічним цілям державного управління як сфері діяльності, й очевидно, у теоретичному аспекті – як завданням галузі науки державного управління, так і системи публічного управління загалом. Власне, сучасна концепція ІД дозволяє не лише описати існуючі інститути, але й запропонувати інноваційні підходи до їхнього вдосконалення.

Отже, сутність інституціонального дизайну полягає у створенні цілісної архітектури державної влади на основі наукової концепції, яка охоплює як нормативно-правові аспекти, так і організаційні, соціокультурні та технологічні складові, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до модернізації макросистеми публічного управління. Інституціональний дизайн спрямований на вирішення таких завдань, як оптимізація взаємодії між рівнями управління, підвищення ефективності прийняття державноуправлінських рішень, забезпечення контролю діяльності державних інститутів.

У дисертаційному дослідженні ІД розглядається як ключовий інструмент для подолання інституціональної інерції та формування нових управлінських патернів. Основними принципами ІД є адаптивність, прозорість, підзвітність, стійкість та інноваційність. Адаптивність передбачає здатність інституцій змінюватися відповідно до динамічного зовнішнього середовища, зберігаючи при цьому свою функціональність. Прозорість забезпечує відкритість процесів прийняття рішень, що сприяє підвищенню довіри громадян до державних інститутів. Підзвітність визначає чіткі механізми контролю за діяльністю органів влади, що дозволяє уникнути зловживань і підвищити ефективність управління. Стійкість інститутів забезпечує їхню здатність функціонувати в умовах кризових ситуацій, таких як воєнний стан або економічна нестабільність. Інноваційність передбачає впровадження нових технологій і підходів, які сприяють модернізації системи управління. ІД також включає процес моделювання, який дозволяє прогнозувати наслідки інституціональних змін і розробляти оптимальні сценарії розвитку. Наприклад, у контексті реформування системи державного управління в Україні ІД може бути використаний для створення моделей децентралізації, які враховують специфіку регіонального розвитку та забезпечують ефективну взаємодію між центральними та місцевими органами влади. Крім того, ІД сприяє

впровадженню цифрових технологій у систему публічного управління, що дозволяє підвищити оперативність і прозорість процесів прийняття рішень.

Наша дослідницька стратегія інституціонального дизайну базується на моделі адаптивної прозорості підзвітності, ATA-ID (англ. Adaptive Transparent Accountability – based Institutional Design). Ця модель враховує як внутрішні потреби держави, так і зовнішні виклики, такі як глобалізація, цифровізація та соціальні трансформації. Ключові елементи ATA-ID: прогнозування за допомогою штучного інтелекту, інтерактивні платформи регуляції, автоматизовані механізми впровадження змін, експериментальні економічні моделі, гнучкість у кризових ситуаціях. Технологічним рішенням моделі ATA-ID виступає теоретична модель динамічного інституційного дизайну (англ. Strategic Multi-Agent Responsive Transformational Institutional Design, SMART-ID) – інноваційний підхід до інституціонального дизайну, який поєднує традиційні інституціональні механізми з сучасними технологіями та адаптивними системами управління. Основна новизна полягає в динамічній адаптації інститутів, мультисуб'єктному підході, технологічних інноваціях.

SMART-ID є етапним рішенням у розвитку інституціонального дизайну, що орієнтується на інтеграцію традиційних управлінських механізмів із трансформаційними інноваціями, враховуючи виклики сучасної епохи цифровізації, глобалізації та постійних соціальних змін. Основний акцент цієї моделі – на забезпеченні динамічної адаптації інститутів шляхом мультисуб'єктного підходу, який передбачає тісну співпрацю державних, приватних і громадських акторів для впровадження ефективних управлінських механізмів. Технологічною основою SMART-ID є автоматизовані системи управління, що базуються на аналізі великих даних і використанні алгоритмів штучного інтелекту для прогнозування подій і розробки інституційних рішень у реальному часі. Ця технологічна адаптація дозволяє зменшити вплив

інституційної інерції, пришвидшуючи процеси трансформації державних органів через інноваційні платформи регуляції, що забезпечують прозорість і оперативну комунікацію між ключовими суб'єктами.

SMART-ID пропонує експериментальні економічні та управлінські моделі, які дозволяють тестувати нові інституціональні стратегії в режимі обмеженого ризику, регулюючи потенційні помилки до широкомасштабного впровадження. У порівнянні з традиційними інституційними підходами, SMART-ID створює конкурентну перевагу завдяки інтеграції технологій, орієнтації на довгострокову ефективність та стійкість під час криз. Отже, на основі ATA-ID та SMART-ID враховується взаємозалежність між різними елементами системи публічного управління (підсистема державної влади у пріоритеті) та забезпечується їх ефективна взаємодія. ATA-ID враховує прогностичний потенціал сучасної науки, що дозволяє розробляти інституціональні моделі, які не лише відповідають сучасним викликам, але й передбачають можливі сценарії розвитку. ATA-ID дозволяє розглядати державну владу як інтегровану систему, де всі інститути взаємодіють на основі принципів адаптивності, прозорості та підзвітності, забезпечує здатність державної влади не лише реагувати на поточні виклики, але й передбачати майбутні зміни, що є важливим для стабільності та розвитку. ATA-ID може бути основою для реформ у сфері державного управління, забезпечення участі громадян у політичних процесах (рис. 1.10).

Авторський концепт інституціонального дизайну виступає основою дослідницької стратегії дисертації та одночасно – науковою платформою для аналізу, розробки і формування технологій впровадження ІПРДВ у практику. ІД також дозволяє враховувати зарубіжний досвід реформування державного управління, який може бути адаптований до українських реалій.

Рис. 1.10. Дескриптивна модель інституціонального дизайну ATA-ID як елемента ІПРДВ

Наприклад, успішні практики європейських країн у сфері децентралізації та цифровізації управлінських процесів можуть стати основою для розробки національної моделі інституціонального дизайну. Водночас важливо враховувати специфіку українського контексту, зокрема, необхідність забезпечення стійкості державних інститутів в умовах воєнного стану та інших кризових ситуацій. АТА-ІД виступає динамічним підходом до проектування державних інститутів (структури та функцій), і передбачає використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект та великий аналіз даних, для постійного автоматизованого моніторингу, симуляції та вдосконалення економічних механізмів в режимі реального часу. Основна ідея полягає у тому, щоб замінити статичні моделі інститутів на динамічні, які постійно аналізують дані про поведінку учасників ринку, суспільні тенденції з адаптацією правил й механізмів згідно з реальними умовами.

У контексті ППРДВ необхідно визначити такі ключові аспекти предмету галузі науки державного управління: по-перше, *інституціональний підхід як методологічна основа*. Це включає акцент на взаємодії формальних (закони, державні структури) та неформальних (традиції, звичаї, соціальні норми) інститутів, які складають систему державного управління. Варто підкреслити, що інституціональний підхід дозволяє інтегрувати різні галузі знань для комплексного аналізу державної влади.

По-друге, *міждисциплінарний характер досліджень*. У текстах паспортів спеціальності 25.00.00 необхідно відобразити взаємозв'язок державного управління з іншими галузями науки, такими як філософія, історія, соціологія, політологія, економіка та право.

По-третє, *еволюція теорії та методології державного управління*. У паспортах галузей науки слід відобразити історичний розвиток теорії державного управління, включаючи еволюцію концепцій, методів і підходів. Особливу увагу

варто приділити інституціональним змінам, які вплинули на формування сучасних моделей управління. Це дозволить показати, як історичні, соціальні та культурні чинники впливають на розвиток державних інститутів.

По-четверте, *типологія та моделювання систем державного управління*, що актуалізує включення аналізу типології систем державного управління (централізовані, децентралізовані, змішані) та їх моделювання. Інституціональний підхід дозволяє створювати моделі, які враховують специфіку національних традицій, соціокультурні особливості та сучасні виклики, такі як глобалізація та цифровізація.

Крім того, інституціональна парадигма дозволяє оцінювати ефективність реформ, врахувати національні особливості та історичного контексту, а також специфіку розвитку державних інститутів в Україні, та розробляти рекомендації для підвищення ефективності державної влади, а також підкреслити роль соціокультурних і політичних чинників у формуванні державного управління. Це включає аналіз політичних режимів, їх динаміки, ролі політичних партій, а також взаємодії державної влади з громадянським суспільством. Аналіз системи розподілу влади, статусу глави держави, функцій уряду та інших органів виконавчої влади.

Висновки до розділу 1

1. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади інституціональної парадигми реалізації державної влади як нового наукового напрямку в державному управлінні, що базується на комплексному поєднанні формальних і неформальних інститутів, механізмів та процедур. Визначено, що інституціональна парадигма створює концептуальну основу для розуміння трансформаційних процесів у системі державної влади, забезпечуючи її адаптивність, стійкість та відповідність суспільним очікуванням в умовах динамічних змін середовища та викликів сучасності. При цьому інституціональна

парадигма є також сукупністю підходів, принципів і правил, які визначають основні параметри функціонування системи управління, її основою є принципи, що визначають структуру, організацію, функції та взаємодію різних суб'єктів – державних органів, місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін.

2. ППРДВ спрямована на забезпечення цілісності та ефективності управління через встановлення нормативів і механізмів, що регулюють участь суб'єктів у прийнятті рішень. ППРДВ враховує потребу в інтеграції формальних і неформальних інститутів та орієнтується на результативність і стійкість системи. Інституціональна парадигма формує базову основу для визначення ролі кожного суб'єкта системи управління відповідно до їх прав і обов'язків. Вона забезпечує взаємодію між різними рівнями влади, сприяючи дотриманню принципу субсидіарності, що є ключовою ознакою сучасного управління. У рамках такої парадигми створюються механізми, які дозволяють ефективно вирішувати проблеми через співпрацю національних та місцевих інститутів. Визначено, що інституціональна парадигма створює концептуальну основу для розуміння трансформаційних процесів у системі державної влади, забезпечуючи її адаптивність, стійкість та відповідність суспільним очікуванням в умовах динамічних змін середовища та викликів сучасності.

3. Структурно-функціональний аналіз ППРДВ в умовах ПРВС у рамках централізованого управління показав, що структура органів державної влади стає високоієрархічною та переорієнтовується на оборонно-мобілізаційні цілі. Основною функцією інститутів виступає виконання високоефективного командно-адміністративного управління, забезпеченого посиленням вертикальним контролем, при цьому ризиками слід визначити зниження демократичності, перевантаження політичного центру влади й складність повернення до звичайного функціонування після завершення кризового стану.

4. У дисертації запропоновано визначити наявний інституціональний дизайн в системі публічного управління як багатовимірну концепцію – інструмент для систематизованого проектування, аналізу та моделювання структури державного управління, де всі аспекти інституційної системи співвідносяться у чітко визначених координатах. Особлива увага приділяється аналізу динаміки та адаптивності інститутів, а також подоланню їх залежності від зовнішнього впливу. Такий підхід є практично орієнтованим і дозволяє розробляти збалансовані управлінські рішення та прогнозувати наслідки реформ. Встановлено, що ефективність реалізації державної влади в сучасних умовах залежить від здатності інституціональної системи адаптуватися до викликів, зберігаючи при цьому стійкість основних механізмів управління. Визначено ключові характеристики інституціональної парадигми: гнучкість формальних процедур, інтеграція неформальних практик, прозорість механізмів прийняття рішень, підзвітність владних структур та їх орієнтація на суспільні потреби, що забезпечує легітимність державної влади.

5. Доведено міждисциплінарний характер інституціональної парадигми, що інтегрує теоретичні та методологічні підходи соціології, політології, права, економіки та інших наук для формування цілісного розуміння процесів державного управління. Такий синтез дозволяє розглядати державну владу як складну адаптивну систему, що функціонує через взаємодію формальних і неформальних інститутів, забезпечуючи легітимність управлінських рішень та їх відповідність демократичним принципам і суспільним цінностям.

6. Розроблено теоретичну модель інституціональної парадигми, яка включає шість основних підходів: системно-інституціональний, структурно-функціональний, процесуально-правовий, організаційно-управлінський, інформаційно-комунікативний та гуманізаційно-легітимаційний. Ця модель створює методологічну основу для аналізу та оптимізації процесів державного

управління, враховуючи як формальні структури та процедури, так і неформальні інститути та механізми взаємодії. Визначено практичну значущість інституціональної парадигми для реформування системи державного управління в Україні, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Обґрунтовано, що впровадження інституціонального підходу дозволяє підвищити адаптивність державної влади до кризових явищ, забезпечити прозорість управлінських процесів, посилити довіру суспільства.

Основні результати дослідження, що надані у цьому розділі, були опубліковані у фахових наукових виданнях і включені до списку публікацій автора за темою дисертації [1;4;8;13;16; 22;30;45;49].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ АЛЬТЕРАЦІЙ

2.1. Методологічні аспекти формування інституціональної парадигми в публічному управлінні: концептуалізація базових параметрів на основі теорії і практики державного управління

У науковому дослідженні парадигма може виступати в двох основних вимірах: як дослідницька стратегія для певної множини об'єктів та як безпосередньо предмет дослідження, коли ми аналізуємо особливості організації суспільних відносин стосовно певної проблематики. Уявлення про сутність парадигми як дослідницької стратегії можливо скласти на основі значного обсягу наукового доробку, основними працями серед якого слід назвати роботи Т.Куна у сфері загального наукознавства [285]. Серед вагомих вітчизняних напрацювань з цього аспекту вказуємо підхід П.Петровського, який охарактеризував парадигму як «постмодерну модель пізнання, що дозволяє визначити об'єкт дослідження з точки зору типових форм реалізації практичних інтересів та пріоритетних цінностей, класифікувати дії суб'єктів суспільно-владних відносин як свідоме об'єднання на основі ідентичного розуміння вихідної соціальної реальності, спільного бачення концептуальних засад здійснюваних трансформацій та шляхів і засобів їхнього досягнення» [286-287]. Систематизуючи різні підходи до визначення поняття парадигми, Н.Андрейчук узагальнює, що «цілком можливо виділити спільну семантичну ознаку, наявність якої засвідчує семантичну цілісність цього полісемічного терміна, а саме: первинна основа, що задає параметри для наслідування» [288, с. 257]. Таким чином, феноменологія парадигмальності може виходити за рамки розвитку наукових досліджень і бути експлікованою також на вимір соціальних відносин. У такому аспекті стає

можливо говорити про конструювання парадигм в різних типах організації суспільної діяльності, і в першу чергу, в діяльності управлінській, що здатне трансформувати її сутнісне осмислення.

Варто зазначити, що парадигмальна реконструкція владних відносин спонукає виокремлювати рівень їх метасистемного функціонування і аналізу, за якого в основу цих процесів покладаються чинники вищого порядку, такі як, наприклад, права людини. Л.Новак-Каляєва представляє аспекти формування новітньої парадигми публічної влади і зазначає, що «новітня парадигма управління базується на зміні алгоритму взаємовідносин державних органів із населенням та організаціями, що виражають різні інтереси. Йдеться про перехід від відносин однозначної підпорядкованості й підлеглості до взаємодії та взаємопідтримки на всіх етапах управлінського циклу. Зміни відбуваються в двох напрямках: з одного боку, докладаються зусилля щодо підвищення якості послуг, які надаються державою населенню, зокрема в освіті, охороні здоров'я, соціальному страхуванні тощо, з іншого – формуються нові механізми залучення громадян до процесу прийняття та реалізації управлінських рішень» [289-291].

Звертаючись до метафілософського рівня осмислення сутності державного управління, ми на сьогодні можемо вести мову про множину парадигмальних підходів до розуміння особливостей його реалізації, що є характерним для постсучасного періоду розвитку науки. Загалом, така множина може бути окреслена у просторі постмодерної парадигми управління, основні параметри якої у своїх статтях узагальнює професор О.Руденко, і вказує на те, що «активне застосування в державному управлінні принципів постнеокласичної науки (нелінійність, індетермінізм) наприкінці 1970-х рр. поклато початок формуванню постмодерної парадигми, яка звертає увагу на розвиток складних систем та управління ними, проблеми міжсистемної взаємодії, питання геополітики та глобального управління. Основою цієї парадигми стала концепція

«постмодерного державного управління» (Ч.Фокс, Х.Міллер), у межах якої відбувається синтез принципів синергетики, аксіології, універсалізму, соціальної інженерії, структурного функціоналізму Т.Парсонса, неофункціоналізму, праксеології, організаційної кібернетики, неолібералізму [292]. Варто вказати на підходи професора О.Руденко у частині формування теоретичного підґрунтя авторської концепції ППРДВ і визначити кілька ключових аспектів, які свідчать про значний її внесок у формування інституціональної парадигми реалізації державної влади в Україні.

По-перше, публікації О.Руденко демонструють глибоке розуміння механізмів державного управління в умовах сучасних викликів, що вказує на глибину розробок професора О.Руденко, прагнення до створення інноваційних механізмів управління, які можуть реагувати на потреби суспільства [293]. По-друге, О.Руденко активно досліджує питання цифровізації публічного управління. Її роботи, такі як «Цифровізація місцевого самоврядування на основі використання штучного інтелекту в контексті сталого розвитку» [294], вказують на важливість впровадження новітніх технологій у державну практику. Це не лише підвищує ефективність управлінських процесів, але й сприяє прозорості та підзвітності органів влади, що є критично важливим для формування довіри громадян до державних інститутів. По-третє, публікації О.Руденко також акцентують увагу на важливості інституційної співпраці між державою та громадянським суспільством [295]. Наукові розробки, що досліджують державно-громадянське партнерство, підкреслюють необхідність залучення громадян до процесів прийняття рішень, що сприяє більшій легітимності державної влади. Це є важливим аспектом інституціональної парадигми, оскільки забезпечує більш широкий спектр інтересів у процесах управління. Крім того, професор О.Руденко активно досліджує питання національної безпеки, що є важливим елементом формування інституційної парадигми. Її роботи, присвячені

аналізу загроз національній безпеці, вказують на необхідність комплексного підходу до управління безпекою, що включає як державні, так і недержавні інституції [296]. Це підкреслює важливість інтеграції різних акторів у процеси забезпечення безпеки, що є ключовим для стабільності держави. Таким чином, внесок професора О.Руденко у формування складників інституціональної парадигми реалізації державної влади в Україні є значним, а дослідження охоплюють важливі аспекти, які сприяють розвитку ефективних механізмів управління, підвищенню прозорості та підзвітності, а також інтеграції громадян у процеси державного управління. Це визначає роботи О.Руденко важливими для подальшого розвитку публічного управління в Україні, особливо в умовах сучасних викликів і трансформацій.

Важливо відзначити і наукові розвідки професора І.Квеліашвілі. Наша концептуалізація ІПРДВ методологічно спирається на праці дослідниці, що охоплюють широкий спектр питань, від фінансово-економічної безпеки підприємств до впровадження європейських принципів в адмініструванні та ролі митного контролю в умовах євроінтеграції. По-перше, дослідження І.Квеліашвілі у сфері фінансово-економічної безпеки підприємств підкреслюють важливість контролю за господарською діяльністю як основи для стабільного розвитку. Це має прямий вплив на ІПРДВ, оскільки ефективне управління економічними процесами є ключовим для забезпечення фінансової стійкості держави [296]. По-друге, її роботи щодо інновацій у публічному управлінні акцентують увагу на необхідності впровадження нових підходів та концепцій для підвищення ефективності державного управління. Це включає аналіз теоретичних основ інновацій, що сприяє формуванню адаптивної та гнучкої системи державного управління. По-третє, дослідження правових основ та особливостей публічного управління в бюджетній сфері є важливим для розуміння механізмів фінансового управління на державному рівні. Аналіз українського та зарубіжного досвіду

дозволяє виявити найкращі практики та адаптувати їх до національних умов, що сприяє підвищенню ефективності бюджетної політики [297]. По-четверте, роботи І.Квеліашвілі щодо впровадження європейських принципів надання адміністративних послуг підкреслюють важливість адаптації української системи державного управління до європейських стандартів. Це включає аналіз проблем та перспектив впровадження таких принципів, що сприяє формуванню більш прозорої та ефективної системи надання послуг громадянам [298]. По-п'яте, дослідження ролі митного контролю у забезпеченні економічної безпеки в умовах євроінтеграції є важливим для розуміння механізмів захисту економічного інтересів держави, а наведений аналіз тенденцій розвитку систем публічного управління дозволяє виявити найкращі практики митного контролю та адаптувати їх до українських реалій [299].

Крім того, роботи І.Квеліашвілі мають важливе значення для розробки складників ІПРДВ. Зокрема, дослідження методології наукових досліджень і системного підходу у сфері публічного управління сприяє формуванню науково обґрунтованих підходів до концептів управління. Наукові роботи щодо впровадження концепцій управління митною справою європейських країн, комунікаційної стратегії у митній сфері, хоча і мають галузеву спрямованість, загалом вирішують важливу проблему нормативного регулювання [300].

З огляду на наявну визначеність методологічних орієнтирів, виникає ймовірність досить різноспрямованого розвитку дослідницьких стратегій стосовно управлінської діяльності, що ми можемо відзначити, вивчаючи різноманіття репрезентованих у науковому просторі дослідницьких парадигм вітчизняних провідних науковців. Так, О. Суший концептуалізує соціокультурну парадигму державного управління. Автор зазначає, що «у центрі розроблюваної нами методологічної матриці дослідження державного управління в рамках соціокультурної парадигми знаходиться категорія (ідея) психосоціокультурного

механізму державного управління як системотвірного чинника нових соціальних реалій. Уявлення щодо психосоціокультурного механізму (або механізмів) розвитку державного управління орієнтоване на досягнення глибинного підґрунтя, сутнісних засад та зв'язків між різноманітними процесами соціальної дійсності» [301, с. 62]. К.Романенко вважає за можливе виокремлювати маркетингову парадигму державного управління, розглядаючи в її якості теорію менеджменту. Як пише дослідниця, «в інтерпретації вказаної теорії управління носить діяльнісний характер, прямо пов'язане з особистісним та соціокультурним контекстом управлінської діяльності і на практичному рівні орієнтоване на конкретні механізми реалізації управлінських рішень. Діяльнісний підхід у теорії менеджменту дає можливість вибудувати не абстрактну, а працюючу систему соціальної детермінації механізмів державного управління» [302, с. 101].

Аналіз конкретних рівнів реалізації владних відносин показує, що зазвичай особливим чином у процесі реалізації державної влади визначено інституціональний рівень, оскільки такий рівень найбільше кореспондує до нормативно-формалізованих аспектів політичного процесу. У науковому просторі відносно його вивчення сформувалися усталені дослідницькі орієнтації, серед яких можливо навести концептуалізацію політико-інституційної парадигми політичної науки. «Політико-інституціональна парадигма може бути типовим прикладом внутрішнього прогресу в суспільних науках (державному управлінні, політології), оскільки в її рамках відбулася еволюція дослідницької традиції (від традиційного інституціоналізму до неоінституціоналізму) через актуалізацію культурно-ціннісних аспектів проблем модернізації перехідних суспільств (70-80-ті рр. ХХ ст.) та надання значення вченими неформально традиційним каналам впливу на ці процеси» [303, С. 15]. Розглянутий приклад із сфери політологічних досліджень представляє нам зразок наукового виміру даної проблематики, але варто зазначити, що цим виміром інституціональні дослідження не обмежуються.

Так, Г.Ситник представляє до уваги «інституційно-цивілізаційну парадигму, яка не тільки визначає нову методологічну основу досліджень проблем безпеки (інституціоналізм як один із перспективних напрямів розвитку теорії національної безпеки), а й надає додаткові інструментальні можливості для раціоналізації системного переходу від потреб у безпеці (від людини до міжнародної спільноти включно) до пошуку раціональних варіантів управлінських стратегій, орієнтованих на задоволення вказаних потреб. Зокрема, є можливість інтегрувати в соціально-правових інститутах системи національної безпеки усі її характеристики, оскільки у кожному інституті має міститися інформація стосовно того, які суб'єкти безпеки беруть участь у її забезпечення, їх статус та право на ресурси, вказівка на центр, що є організатором взаємодії, сукупність мотивів активності учасників вказаної взаємодії тощо» [304, с. 21]. У формулюванні даного визначення ми можемо спостерігати свого роду зміщення дослідницьких орієнтирів до напрацювання практичних рекомендацій із досліджуваної проблематики, а також посилення прикладної складової у парадигмальності як форматуванні зв'язків між одиницями аналізу. І.Алексєєнко розглядає ще більш посилений варіант емпіричного спрямування парадигмального аналізу та пише про президентську республіку як парадигму взаємодії політичних інститутів. «Президентська республіка як парадигма взаємодії політичних інститутів характеризується збереженням на своїй посаді глави виконавчої влади навіть за кризових обставин. До наступних виборів його не можна ні замінити, ні усунути. Тому питання про зміну президента, який втратив довіру свого народу, та партій, що його підтримували, залишається надзвичайно складним» [305, с. 76].

У прикладному вимірі конструювання парадигмальності як властивості певного сегменту суспільних відносин є необхідність виокремлення тих складових, що репрезентують її комплексність як феномену наукового

дослідження. Концептуалізуючи ІПРДВ, ми можемо вирізнити такі елементи її конституювання в просторі суспільних відносин: 1) інституціональну спроможність; 2) інституціональні інтеракції; 3) стратегію інституціональної розбудови; 4) інституціональні реформи. Таким чином, варто форматувати систему реалізації владних відносин, базуючись на критерії визначення головних параметрів: суб'єктів, взаємодії між ними, стратегії розвитку означених явищ і процесів. Особливе значення має розробка теоретико-методологічних засад і практичне обґрунтування ІПРДВ в системі публічного управління в контексті сучасних викликів і загроз для національної безпеки держави.

Характеризуючи суб'єктність елементів інституціональної взаємодії у відносинах управління, варто звернутися до категорії інституціональної / інституційної спроможності. У даних понять є певна смислова диференціація, для пояснення якої ми звертаємося до підходу О.Рось, яка посиляється на приклади застосування термінології щодо інституціональної / інституційної спроможності у документації міжнародних організацій. Оскільки, наприклад, «у документах Європейської Комісії відзначається, що зміцнення інституційної спроможності спрямоване передусім на інституції (системи і структури), однак зміцнення спроможності індивідів (тобто штату інституцій) може бути так само важливим для зміцнення здатності інституцій діяти більш ефективно і результативно» [306, с. 98-99], то О.Рось пропонує розуміти інституційну спроможність як «здатність інституції виконувати свої функції через забезпечення належного рівня процесів, організації та ресурсів відповідної інституції» [307, с. 99]. Таким чином, коли ми ведемо мову про інституціональну спроможність, то маємо на увазі здатність регулювати певний тип суспільно-політичних відносин в політичній системі або систему в цілому (у випадку інституту держави).

Дослідження взаємодії між елементами інституціональної системи приводить нас до необхідності реконструкції механізму рушійних сил реалізації

інституціональної інтеракції. У даному контексті частково можливо спиратися на підхід В.Голубь, яка характеризує інституціоналізацію інтеракцій держави і суспільства як основу формування ефективної держави. Професор В.Голубь виокремлює «інституціоналізацію нового рівня суспільно-політичних відносин у системі публічного управління – формування нових інституціональних рамок інтеракцій держави і суспільства, що впливає на переформатування офіційно закріплених систем влади, політики і управління за рахунок представництва громадянських інтересів, формування нових політико-управлінських систем, органів завданням яких є представництво і відстоювання інтересів громадянського суспільства, формування суб'єктності неполітичних акторів у сфері політики і управління» [308, с. 13]. Однак, на нашу думку, при цьому не слід забувати про те, що між державою і громадянським суспільством має зберігатися певна дистанція у відносинах управління, оскільки інакше ми ризикуємо зіткнутися або з деволуцією інститутів управління, або етатизацією інститутів громадянського суспільства.

Аналізуючи стратегічний вимір моделювання інституціональної структури владних відносин, ми, як правило, в аспекті постановки цілей подальшого розвитку, відзначаємо необхідність реформування існуючої системи управління. Варто назвати Стратегію реформування державного управління України на 2022-2025 рр. (далі – Стратегія), яка була схвалена 21 липня 2021 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 831-р. У Стратегії серед очікуваних результатів проведення реформи виокремлюється розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави [309]. Досягнення вказаних результатів є необхідним не лише для виконання завдань, поставлених її розробниками перед структурами, що відповідальні за певний елемент впровадження Стратегії, але головним чином є важливим з огляду на мету вищого

порядку. У даному випадку такою метою є побудова в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду. Таким чином, інституціональна парадигма реалізації державної влади є науково-практичним підходом, який зосереджується на вивченні, організації та функціонуванні інституціональних механізмів державної влади з урахуванням їх базових параметрів, що закладені в теорії державного управління, спрямована на визначення ролі та функцій інститутів влади у забезпеченні державної політики, суспільного порядку та захисту прав громадян.

На основі аналізу Стратегії (табл.2. 1) слід запропонувати визначити сутність інституціональної парадигми реалізації державної влади як науково-практичного підходу, який зосереджується на вивченні, організації та функціонуванні інституціональних механізмів державної влади з урахуванням їх головних параметрів, що закладені в теорії державного управління. ППРДВ спрямована на визначення ролі та функцій інститутів влади у забезпеченні державної політики, суспільного порядку та захисту прав громадян, й на основі концептуальних положень теорії державного управління варто структурувати за ключовими параметрами. По-перше, інституціональна структура державної влади як системи органів влади, що виконують владні функції, взаємозв'язків між ними та визначення суб'єктності. По-друге, горизонтальна взаємодія, забезпечення співпраці та балансу між складовими влади. По-третє, вертикальна взаємодія як реалізація ієрархічного принципу між центральними, регіональними й місцевими органами влади. Очевидно, що основна роль інституцій полягає у забезпеченні ефективного виконання функцій та стабільності державного управління через чітке розмежування і координацію повноважень між різними інститутами.

Таблиця 2.1

Аналіз змісту Стратегії реформування державного управління до 2025 р.
у контексті інституціональної парадигми

Параметр інституціональної парадигми	Елементи Стратегії реформування	Відповідність парадигмі	Пропозиції щодо покращення
Інституціональна структура	1) ЦОВВ продовжують виконувати функції реалізації політики, що знижує їх потенціал до формування політики, 2) удосконалення організаційної структури центральних органів виконавчої влади, 3) усунення дублювання функцій між органами	<i>Часткова:</i> структура реформується, але дублювання функцій залишається проблемою	Провести функціональний аудит Стратегії для чіткого розподілу функцій між органами
Правова основа	Застаріле законодавство щодо державного планування та підзвітності, розробка нових нормативно-правових актів для вдосконалення планування та звітування	<i>Часткова:</i> нормативна база оновлюється, але потребує інтеграції з реформою державних фінансів	Забезпечити синхронізацію реформ у сфері планування та фінансів
Функціональний параметр	Недостатньо ефективного планування діяльності ЦОВВ, відсутність чіткого розподілу функцій формування та реалізації політики, удосконалення координації діяльності ЦОВВ	<i>Часткова:</i> функціональний розподіл залишається нечітким	Впровадити механізми стратегічного планування з орієнтацією на результат
Інструментальний параметр	Впровадження електронного документообігу, цифрова інфраструктура для надання адміністративних послуг, цифрового архіву	<i>Висока:</i> цифрові інструменти активно впроваджуються	Забезпечити інтеграцію всіх цифрових систем
Процедурний параметр	Спрощення адміністративних процедур, проведення публічних консультацій із громадськістю, запровадження підзвітності щодо результатів діяльності органів влади	<i>Часткова:</i> процедури вдосконалюються, але підзвітність залишається слабкою	Розробити механізми регулярного звітування перед громадськістю

Продовження Таблиці 2.1

Параметр ІПРДВ	Елементи реформування	Стратегії	Відповідність парадигмі	Пропозиції щодо покращення
Організаційний параметр	Узгодження діяльності Кабінету Міністрів України із довгостроковим баченням розвитку держави, координація формування та реалізації політики, Актуалізація завдань структурних підрозділів	планування	<i>Часткова:</i> організаційна координація потребує вдосконалення	Посилити механізми міжвідомчої взаємодії та координації
Інноваційно- адаптивний параметр	Цифровізація адміністративних послуг, розвиток електронного урядування, навчання державних службовців із питань проектного менеджменту, стратегічного планування та європейської інтеграції		<i>Висока:</i> інновації активно впроваджуються	Розширити програми навчання цифровим навичкам для державних службовців
Принцип законності	Удосконалення законодавчої бази для реформування, забезпечення підзвітності органів виконавчої влади		<i>Часткова:</i> законодавча база оновлюється, але підзвітність потребує посилення	Забезпечити незалежний моніторинг законності впровадження реформ
Принцип ефективності	Орієнтація на результат, а не на процес, проведення оцінки якості надання адміністративних послуг		<i>Часткова:</i> ефективність оцінюється, але не завжди враховується в плануванні	Розробити систему індикаторів ефективності для оцінки діяльності органів влади
Принцип субсидіарності	Передача повноважень на місцевий рівень, забезпечення доступності адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг		<i>Часткова:</i> передача повноважень не завжди підкріплена ресурсами	Забезпечити фінансову та кадрову підтримку місцевих органів влади
Принцип інноваційної адаптивності	врахування міжнародного досвіду (SIGMA, європейська інтеграція), розробка програм підвищення кваліфікації державних службовців		<i>Висока:</i> інноваційність і адаптивність є ключовими елементами стратегії	Забезпечити адаптацію міжнародного досвіду до національних умов

Джерело: узагальнено автором на основі [305].

Стратегія [309] демонструє значний прогрес щодо відповідності інституціональній парадигмі, особливо в частині цифровізації, інноваційності та розвитку людського капіталу.

Важливо виокремити такі особливості формалізації ППРДВ. *По-перше*, аналіз впливу формальних інститутів на систему публічного управління (рис.2.1).

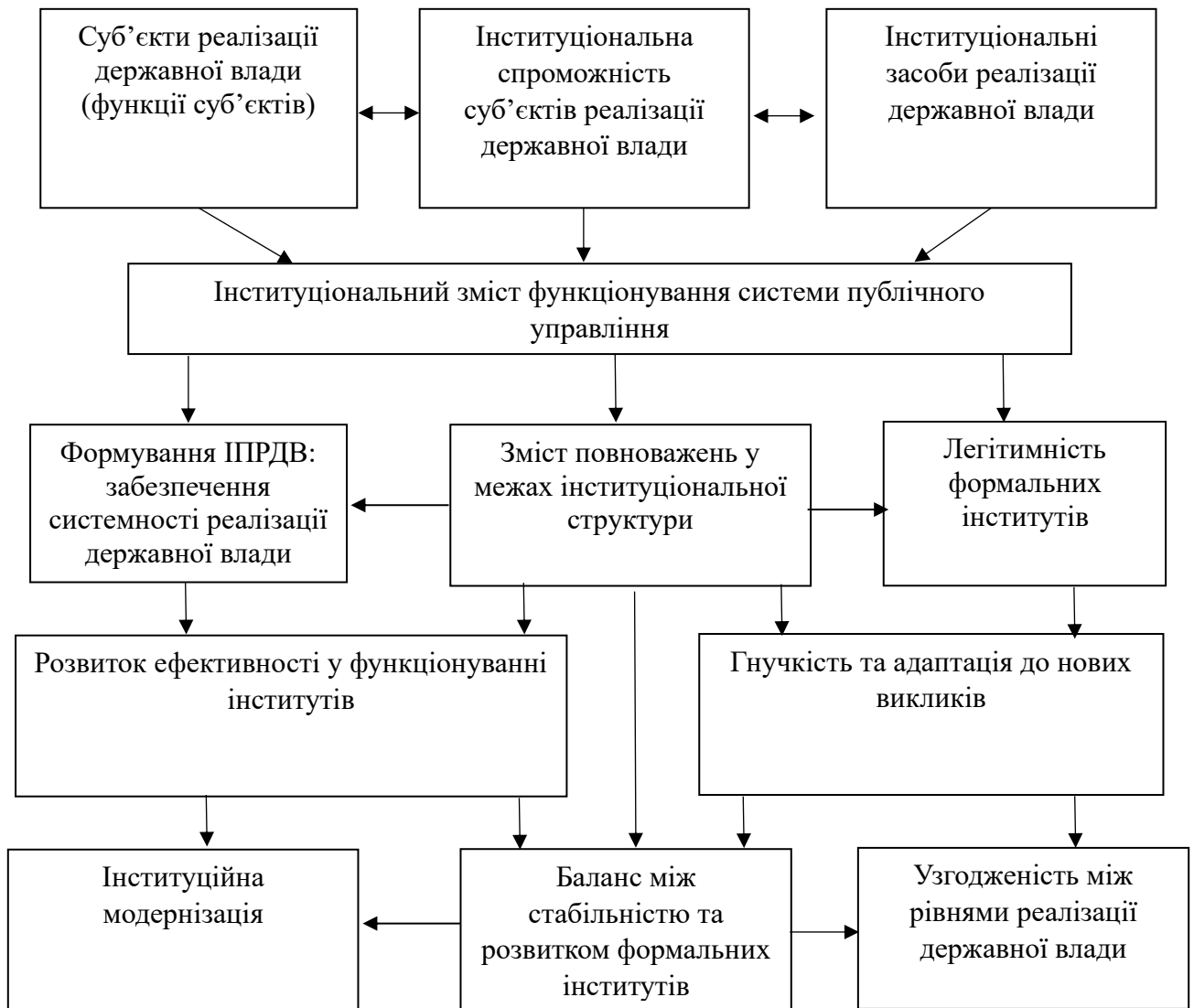

Рис. 2.1. Модель формалізації ППРДВ з позицій аналізу формальних інститутів (на основі Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 рр.)

Джерело: дослідження автора.

Розробка визначення поняття «реалізації державної влади» є не лише теоретичним завданням, а й практичним інструментом для удосконалення системи публічного управління. На основі аналізу Стратегії є можливість побудувати модель формалізації інституціональної парадигми публічного управління. Так само доцільно уточнити категорію «реалізація державної влади» як інтегрованого процесу практичного здійснення управлінських функцій уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації через застосування комплексу адміністративних механізмів, інструментів та процедур, спрямованого на ефективне надання публічних послуг, забезпечення суспільного розвитку та задоволення публічного інтересу шляхом координованої взаємодії органів влади різних рівнів, громадянського суспільства та інших стейкхолдерів у межах визначених повноважень та відповідно до принципів належного врядування

Правова визначеність і регламентовані процедури дозволяють не лише ефективно реалізовувати завдання державної політики, але й швидко адаптувати інститути до нових викликів, таких як інституціональні реформи або співпраця з міжнародними структурами. Отже, формальні інститути – це законодавчо закріплені, структурно впорядковані та функціонально визначені елементи системи публічного управління, які забезпечують легітимну реалізацію державної влади через встановлені нормативно-правові механізми, адміністративні процедури, регламенти та стандарти, створюючи інституціональну основу для ефективного функціонування держави та взаємодії з суспільством. Водночас, фундаментальним для розуміння функціонування формальних інститутів є принцип легітимності, особливо в контексті публічного управління. Легітимність визначає ступінь визнання та підтримки інститутів суспільством, що є ключовим чинником їхньої ефективності. У державному управлінні легітимність проявляється через довіру громадян до органів влади, дотримання законів, прозорість процесів прийняття рішень та підзвітність. На

відміну від економічної та політичної науки, які зосереджуються на аналізі стимулів, розподілу ресурсів і влади, державне управління акцентує увагу на практичній реалізації державної (публічної) політики, забезпеченні суспільних благ і створенні умов для сталого розвитку. Легітимність у публічному управлінні має три основні аспекти: правову, соціальну та процедурну складові. Правова легітимність базується на відповідності діяльності органів влади чинному законодавству. Це означає, що всі дії державних структур повинні бути закріплені у правових актах, які визнаються суспільством. Соціальна легітимність залежить від рівня довіри громадян до влади, що формується через ефективність управління, забезпечення справедливості та рівності. Процедурна легітимність стосується прозорості процесів прийняття рішень, участі громадян у цих процесах та підзвітності органів влади.

На відміну від економічної науки, яка аналізує стимули та поведінку індивідів у ринкових умовах, державне управління зосереджується на колективних діях та забезпеченні суспільного добробуту. У цьому контексті легітимність є основою для формування довіри між державою та громадянами. Політична наука, у свою чергу, досліджує розподіл влади та вплив різних груп на прийняття рішень. У цьому контексті легітимність політичних інститутів визначає, наскільки ефективно вони можуть виконувати свої функції. У публічному управлінні ці механізми також важливі, але вони мають практичний вимір, пов'язаний із забезпеченням стабільності та ефективності державного апарату. На цій основі ми пропонуємо розширену концепцію впливу формальних інститутів у контексті державного управління (табл. 2.2).

Легітимність у публічному управлінні також пов'язана з питанням централізації та децентралізації влади. Наприклад, в державах із високим рівнем централізації легітимність державних інститутів залежить від здатності центрального уряду забезпечувати суспільні блага на всій території країни.

Таблиця 2.2

Розширена концепція формальних інститутів у контексті реалізації державної влади

Компонент концепції	Зміст та характеристики	Аналіз з позицій принципу поділу влади	Конституційний зміст
Визначення	Формальні інститути – організована, офіційно закріплена система правил, механізмів і структур, що регламентує діяльність органів державної влади з метою реалізації функцій держави, впливу на суспільні процеси в рамках публічного правового порядку	Формальні інститути забезпечують незалежність і взаємодію законодавчої, виконавчої та судової влади, визначаючи їх межі та компетенції	Відображені у конституційних нормах, які закріплюють основні принципи функціонування системи державної влади; наприклад, організація органів влади та розподіл їхніх повноважень
Функціональне призначення	Регламентація діяльності органів влади та суб'єктів публічної політики, забезпечення верховенства права, запровадження механізмів стримувань і противаг	Втілюють принцип поділу влади через механізми стримувань і противаг між гілками влади, забезпечуючи збалансованість та уникнення концентрації влади	Забезпечується статтями конституцій, які регламентують функції кожної зі складових влади (законодавчої, виконавчої, судової) та визначають межі їх компетенції
Основні функції	Регулятивна (формування правил діяльності); організаційна (структуризація взаємодії), контрольна (забезпечення відповідності законам); стабілізацій (створення умов для публічного правопорядку)	Поділ функцій влади дозволяє уникнути надмірних повноважень та забезпечити ефективний контроль за виконанням обов'язків кожною з гілок влади	Конституційно визначені механізми, які регламентують законодавчу функцію (прийняття законів), виконавчу (реалізація законів) та судову (правосуддя)
Принципи функціонування	Легітимність як суспільне визнання, підзвітність (прозорість діяльності), нормативність (законодавче закріплення), адаптивність до змін	Принципи стримувань і противаг реалізуються через контроль і підзвітність в системі ОДВ, чим забезпечується ефективність і легітимність всієї системи державної влади	Конституційно закріплені гарантії механізмів підзвітності, такі як парламентський контроль (законодавча влада), адміністративний контроль (виконавча влада), конституційна незалежність судових органів

Продовження таблиці 2.2

Компонент концепції	Зміст та характеристики	Аналіз з позицій принципу поділу влади	Конституційний зміст
Взаємозв'язок із державними функціями	Опосередкування відносин держава-суспільство, інкорпорація політичної волі в управлінські рішення, забезпечення балансу централізацій-децентралізації	Гарантується розподілом компетенцій між різними рівнями органів влади (національний, регіональний, місцевий рівень) з дотриманням принципів субсидіарності та управлінської автономії	Конституційні норми про повноваження та компетенції органів влади різних рівнів (зазвичай окремі розділи конституцій, присвячені державним органам, місцевому самоврядуванню)
Соціально-історичний аспект	Еволюційний розвиток політичних систем, адаптація до глобальних викликів, відповідь на суспільні потреби	Історично принцип поділу влади став основою демократичних моделей державного управління, забезпечуючи баланс між політичною централізацією та громадськими свободами	Відображений у положеннях конституцій різних країн, які формувалися як відповідь на суспільний запит на обмеження абсолютної влади монархій або тоталітарних режимів
Оптимізація державного управління	Перехід до результат-орієнтованої системи, розвиток демократичних механізмів, усунення бюрократичних перепон	Забезпечується шляхом чіткого розмежування повноважень і механізмів підзвітності в органах влади, що дозволяє ефективно використовувати ресурси і адаптувати систему до сучасних викликів	Конституційно прописані механізми реформи адміністративної системи, наприклад децентралізація, оптимізація рівнів управління, електронне урядування
Значення для сучасного державного управління	Активний інструмент впливу держави на суспільство, механізм сприяння суспільному розвитку, гарант відповідності діяльності влади суспільним інтересам	Забезпечують реалізацію принципів демократичного управління та ефективного розв'язання конфлікту між складовими влади на основі взаємодії для досягнення загальнодержавних цілей	Конституційна державна модель визначає основні засади співпраці між гілками влади, спираючись на демократичні принципи, гарантії прав і свобод людини та верховенство права

Джерело: систематизовано автором на основі [310-313].

У децентралізованих системах легітимність залежить від ефективності місцевих органів влади, які мають більше повноважень у прийнятті рішень. Крім того, легітимність у публічному управлінні має динамічний характер. Вона може змінюватися залежно від ефективності державних інститутів, рівня корупції, економічної ситуації та інших факторів. Принцип легітимності є ключовим для державного управління, оскільки він визначає здатність держави реалізовувати свої функції та забезпечувати суспільний добробут, про що вказував Д.Бітем, який аналізував різні аспекти легітимності влади, запропонував тривимірну модель легітимації, що базується на визнанні, перевагах і попередніх зобов'язаннях [314]. Легітимність у цьому контексті є теоретичною категорією і практичним інструментом, який дозволяє забезпечити стабільність, ефективність і довіру до державних інститутів. Легітимність (інституціональна) виступає основою феномену інституціональної спроможності. Одним із ключових елементів функціонування формальних інститутів є адміністративні процедури, які досліджували не тільки Д.Марч та Д.Олсен, а й Б.Х'єрн та Д.Портер [315], які запропонували новий підхід до аналізу реалізації політики через концепцію «структур реалізації». Такі структури визначають, як формальні інститути (включно з адміністративними процедурами) впливають на реалізацію державних програм. Автори акцентували важливість розуміння адміністративних процедур як конкретних механізмів, що визначають взаємодію між політиками та їх реалізацією. Це набір дій, який регулює порядок ухвалення рішень, виконання адміністративних функцій і надання послуг. Наприклад, порядок розгляду звернень громадян, видача дозволів чи ліцензій є типовими прикладами адміністративних процедур. Вони мають бути прозорими, ефективними та зрозумілими для громадян. Ефективна робота формальних інститутів можлива лише за умов належного нормативного регулювання. Закони, підзаконні акти, кодекси й інші нормативно-правові документи утворюють базу, на якій

ґрунтується робота органів державної влади. У добре функціонуючій системі управління нормативні акти повинні бути чіткими, несуперечливими та заздалегідь передбачати можливість їх реалізації в практичній діяльності. Це означає необхідність регулярного оновлення нормативно-правової бази, вдосконалення адміністративних процедур і підвищення якості публічних послуг. Регламенти, які регулюють взаємодію між різними рівнями державної влади, забезпечують безперервність і координованість процесів управління.

Стандарти управління відіграють ключову роль у забезпеченні якості державних послуг. Вони створюють загальні вимоги до швидкості, якості й доступності послуг, які громадяни отримують від держави. У сучасному адміністративному управлінні одним із важливих викликів є забезпечення відповідності стандартам не лише на рівні розробки нормативних документів, а й на етапі їх реалізації. Формальні інститути виконують також важливу функцію у процесах соціального контролю. Вони визначають межі дозволеної поведінки та окреслюють механізми відповідальності за їх порушення. Це створює основу для правопорядку, який є передумовою стабільного функціонування суспільства й забезпечення розвитку держави. Безпека, права й свободи громадян завжди повинні бути пріоритетом у діяльності органів державної влади. Використання стандартизованих процедур позитивно впливає на рівень довіри до державних інститутів [316].

Цифровізація державного управління сприяє автоматизації адміністративних процедур і зниженню рівня корупції в формальних інституціях. Використання електронних платформ і систем моніторингу дозволяє зробити процеси управління прозорими та доступними для відстеження громадянами. Це підвищує рівень довіри до діяльності державних установ і загальну ефективність адміністративного управління. Формальні інститути потребують постійного моніторингу та оцінки їх ефективності для уникнення стагнації. Актуалізація

їхньої діяльності дозволяє створювати підґрунтя для стабільного розвитку суспільства. Реформування в сфері публічної служби, зокрема оптимізація процедур та модернізація регламентів, є важливими кроками до забезпечення якісного управлінського середовища.

Разом з тим, ІПРДВ передбачає врахування впливу неформальних інститутів. Неформальні інститути, такі як соціальні традиції, культурні цінності, моральні настанови та етичні принципи, відіграють важливу роль у функціонуванні суспільства, оскільки формуються упродовж історичного розвитку соціальних спільнот і надають зміст суспільним відносинам. Ці інститути не фіксуються в правових актах, але суттєво впливають на поведінку громадян та роботу формальних структур. Унікальна роль неформальних інститутів полягає в тому, що вони зумовлюють життєздатність формальних правил, їх прийняття суспільством і фактичне виконання.

Перш за все, соціальні традиції є одним із фундаментальних компонентів неформальних інститутів, а моральні настанови є більш суб'єктивною складовою неформальних інститутів. Так, у суспільстві під час кризового періоду може змінюватися роль моральних принципів: цінності солідарності й жертви набувають більшого значення, ніж за нормальних умов. Етичні принципи є певною мірою універсальними. Вони орієнтовані на встановлення загальнолюдських моральних орієнтирів, таких як чесність, повага, гідність і відповідальність. Варто вказати, що неформальні інститути здатні адаптуватися до сучасних викликів. Зокрема, сучасні цінності, які економлять час або сприяють інноваціям, інтегруються в суспільство шляхом трансформації неформальної культури. Для прикладу, цифровізація вимагала впровадження нових елементів культури, таких як цифровий етикет, захист особистих даних або цифрова солідарність. Саме тому, неформальні інститути мають велике значення й у сфері державного управління. Громадяни не лише оцінюють законодавство, але й

засвоюють позицію урядових структур через свою призму цінностей і моралі. Наприклад, якщо уряд впроваджує нові реформи, але вони не узгоджуються з уявленням громадян про справедливість, опір цим реформам може бути значним.

При цьому зазначимо, що економічна діяльність так само залежить від неформальних практик. Наприклад, у різних країнах роль довіри в бізнес-стосунках є різною. Там, де культура довіри є сильною, бізнес-партнерства формуються ефективніше, а умови співпраці є більш стабільними. Неформальні інститути мають великий вплив на систему управління через громадську участь. Чим активніші громадяни у висловленні своєї позиції, тим більше вони формують нові моральні орієнтири та стандарти суспільного життя. Наша концепція ІПРДВ базується на класичному взаємовпливі формальних та неформальних інститутів (рис. 2.2). Вважаємо, що неформальні інститути – комплекс норм поведінки, традицій, культурних цінностей, моральних настанов та етичних принципів, що не закріплені законодавчо, але мають ключовий вплив на функціонування формальних структур та сприйняття державної влади суспільством.

Отже, неформальні інститути, як історично сформовані, соціально закріплені та культурно обумовлені правила, норми, традиції, цінності та поведінкові патерни, відіграють ключову роль у функціонуванні системи публічного управління. Такі інститути не мають формального правового закріплення, але суттєво впливають на реалізацію державної влади через механізми суспільної легітимації та соціального контролю. У цьому контексті важливо розглянути не лише їхню позитивну роль, але й потенційні ризики, які вони можуть створювати для ефективності державного управління.

По-перше, сутність неформальних інститутів акцентує увагу на їх ролі як морального, культурного та етичного підґрунтя для формальних інститутів. Проте неформальні інститути можуть не лише підтримувати формальні структури, але й підірвати їх ефективність. Це створює замкнене коло, де неформальні інститути

не лише не сприяють розвитку, але й закріплюють нерівність і політичну нестабільність.

Рис. 2.2. Модель розробки інституціональної парадигми реалізації державної влади з позицій аналізу впливу неформальних інститутів

Джерело: розроблено автором.

По-друге, неформальні інститути є продуктом історичних і соціальних процесів, які формуються в умовах конфлікту між різними групами суспільства. У цьому контексті важливо враховувати, що неформальні інститути можуть бути

як інклюзивними, так і екстрактивними. Інклюзивні неформальні інститути сприяють соціальній згуртованості, довірі до влади та ефективності управління. Натомість екстрактивні неформальні інститути, такі як корупційні мережі чи клієнтелізм, підривають довіру до влади, створюючи бар'єри для демократизації та сталого розвитку.

По-третє, важливість балансу між формальними та неформальними інститутами, що розглядається як необхідна умова для стабільного розвитку держави. При цьому цей баланс є динамічним і залежить від політичного контексту. Наприклад, у країнах із слабкими формальними інститутами неформальні практики часто стають основним механізмом регулювання суспільних відносин. Це може бути як позитивним явищем, коли неформальні інститути компенсують недоліки формальних структур, так і негативним, коли вони закріплюють нерівність і політичну нестабільність. Таким чином, баланс між формальними та неформальними інститутами повинен враховувати специфіку кожного суспільства та його історичний контекст, а самі неформальні інститути можуть бути як джерелом стабільності, так і причиною конфліктів. Наприклад, у країнах із високим рівнем політичної централізації неформальні інститути можуть сприяти стабільності, забезпечуючи гнучкість у прийнятті рішень. Водночас у країнах із слабкою централізацією неформальні інститути можуть стати джерелом конфліктів, коли різні групи використовують їх для досягнення власних цілей. Це особливо актуально для країн із перехідною економікою, де неформальні інститути часто відіграють ключову роль у процесах реформування.

По-четверте, з позицій детермінації поняття історичних «критичних моментів» (D. Acemoglu, J. Robinson), які визначають розвиток інституціональної системи, неформальні інститути можуть відігравати вирішальну роль у формуванні нових, формальних правил гри. Наприклад, під час соціальних

трансформацій неформальні інститути досить часто виступають основою для формування нових формальних структур. Це підкреслює важливість врахування неформальних інститутів у процесах реформування державного управління. Історичні «критичні моменти» (узагальнюючи підходи D.Acemoglu and J.Robinson) – це ключові події або сукупність факторів, які радикально змінюють існуючий баланс політичної, економічної чи соціальної влади в суспільстві, створюючи умови для значних змін у розвитку інституцій. Вони є переломними моментами, що визначають напрямок еволюції суспільства, сприяючи або переходу до інклюзивних інститутів, які забезпечують рівність і розвиток, або до екстрактивних інститутів, які концентрують владу та ресурси в руках еліти [317].

По-п'яте, очевидним є взаємозв'язок між неформальними інститутами та політичною легітимністю. У запропонованому визначенні неформальні інститути розглядаються як механізм суспільної легітимації. Проте цей механізм може працювати як у позитивному, так і в негативному напрямку. Наприклад, у країнах із високим рівнем корупції неформальні інститути можуть підривати легітимність влади, створюючи відчуття несправедливості серед громадян. Водночас у країнах із високим рівнем довіри до влади неформальні інститути можуть зміцнювати легітимність, сприяючи ефективності управління.

Таким чином, запропоноване визначення неформальних інститутів потребує розширення, щоб врахувати їхній подвійний характер і динамічну природу. Вони можуть бути як джерелом стабільності, так і причиною конфліктів, як механізмом підтримки формальних структур, так і інструментом їх підриву. У сучасному контексті розбудови державного управління важливо враховувати не лише позитивний потенціал неформальних інститутів, але й ризики, які вони створюють для ефективності управління та легітимності влади.

Воєнний стан в Україні, спричинений повномасштабною агресією РФ, є одним із найважливіших критичних моментів у сучасній історії нашої держави.

Цей період характеризується радикальними змінами в політичній, економічній та соціальній сферах, які визначають траєкторію розвитку інституцій та майбутнє держави. По-перше, з позицій політичного аспекту – війна змусила Україну централізувати владу для ефективного управління ресурсами та забезпечення обороноздатності, що створило умови для швидкого ухвалення рішень, але водночас підвищило ризики зловживання владою. По-друге, економічний аспект – війна спричинила значні економічні втрати, зокрема руйнування інфраструктури, скорочення ВВП та зростання безробіття. Водночас цей критичний момент стимулював розвиток нових секторів економіки, таких як оборонна промисловість, цифрові технології та волонтерський рух, й інтеграція цих секторів у післявоєнну економіку може сприяти формуванню інклюзивних економічних інститутів, які забезпечать рівні можливості для всіх громадян. По-третє, соціальний аспект – громадянське суспільство в Україні стало ключовим гравцем у боротьбі за незалежність і демократичні цінності, а волонтерські ініціативи, самоорганізація громад та активна участь у міжнародній інституціональній допомозі демонструють високий рівень соціальної згуртованості. Це створює можливості для формування інклюзивних соціальних інститутів, які базуватимуться на довірі, співпраці та взаємній підтримці.

При цьому варто вказати на ймовірні ризики інститутів. Наприклад, централізація влади може стати підґрунтям для авторитарних тенденцій, а економічна криза для зростання корупції та нерівності, обмеження прав і свобод громадян, хоча й передбачені легітимно (у контексті норм Конституції України), можуть мати довгострокові наслідки для демократичного розвитку. Але недостатня координація між формальними й неформальними інститутами може призвести до деінституціоналізації, зниження довіри громадян до державної влади та послаблення її здатності реагувати на суспільні запити. Це потребує посилення демократичних механізмів контролю за діями уряду (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розширена концепція впливу неформальних інститутів на систему державного управління

Компонент концепції	Зміст та характеристики	Аналіз з позицій принципу поділу влади	Конституційний зміст
Визначення	Неформальні інститути – це сукупність юридично не визначених правил, норм, традицій, звичаїв і практик, які впливають на поведінку суб'єктів державного управління та суспільства, доповнюють або заміняють формальні інститути	Неформальні інститути можуть підтримувати або підривати принцип поділу влади, залежно від того, чи сприяють вони прозорості та підзвітності, чи створюють тіньові механізми впливу	Неформальні інститути не закріплені в конституції, але можуть впливати на реалізацію норм конституції через практики, які формуються в процесі взаємодії органів влади та суспільства
Функціональне призначення	Забезпечення гнучкості в управлінні, доповнення формальних інститутів у ситуаціях, де вони неефективні, формування соціального капіталу через довіру та взаємодію між громадянами та владою	Неформальні інститути можуть виступати як механізм стримувань і противаг, коли формальні інститути не виконують своїх функцій, або ж створювати паралельні структури влади, що підривають її легітимність	Конституційний зміст може бути опосередкованим через вплив неформальних інститутів на формування політичної культури, яка визначає, як реалізуються конституційні норми на практиці
Основні функції	Регулятивна (вплив на поведінку через соціальні норми), інтегративна (сприяння соціальній згуртованості), адаптивна (забезпечення гнучкості в умовах змін), контрольна (неформальний контроль за владою)	Неформальні інститути можуть підтримувати баланс між складовими влади через неофіційні домовленості, але також можуть створювати умови для корупції або концентрації влади в руках окремих політичних груп	Конституційно не закріплені, але можуть впливати на реалізацію формальних норм через традиції, звичаї та неофіційні практики, які формуються в суспільстві або серед політичної еліти
Принципи функціонування	Адаптація до змін, легітимність (визнання суспільством), відсутність офіційного закріплення, взаємодоповнюваність	Принцип поділу влади може бути посилений через неформальні механізми співпраці між складовими влади, але також може бути порушений через «тіньові» домовленості або «тіньові» впливи	Конституційно не регламентовані, але можуть бути інтегровані в практику реалізації конституційних норм через політичну культуру, традиції та неофіційні домовленості

Продовження таблиці 2.3.

Компонент концепції	Зміст та характеристики	Аналіз з позицій принципу поділу влади	Конституційний зміст
Взаємозв'язок із державними функціями	Підтримка формальних інститутів у реалізації державних функцій, забезпечення соціальної стабільності, формування довіри між владою та громадянами	Неформальні інститути можуть сприяти ефективному виконанню державних функцій через неофіційні механізми співпраці між гілками влади, але також можуть створювати умови для зловживань владою	Конституційний зміст може бути опосередковано визначений через вплив неформальних інститутів на реалізацію функцій держави, наприклад, через неофіційні механізми вирішення конфліктів або забезпечення правопорядку
Соціально-історичний аспект	Формуються на основі історичних традицій, культурних особливостей і соціальних практик, еволюціонують разом із суспільством	Історично неформальні інститути часто виступали компенсаторним механізмом у періоди слабкості формальних інститутів, забезпечуючи мінімальний рівень стабільності та управління	Відображаються в історичному розвитку політичної культури та практик, які впливають на реалізацію конституційних норм у конкретному соціальному та історичному контексті
Оптимізація державного управління	Використання неформальних інститутів для підвищення ефективності управління, мінімізація негативного впливу «тіньових» практик, інтеграція неформальних механізмів у формальні структури (громадські ради)	Оптимізація можлива через створення механізмів прозорості та підзвітності, які дозволяють інтегрувати позитивні аспекти неформальних інститутів у систему поділу влади	Конституційний зміст може бути посилений через врахування ролі неформальних інститутів у процесах реформування державного управління, наприклад, через інституціоналізацію успішних неформальних практик
Значення для сучасного державного управління	Забезпечення гнучкості та адаптивності системи управління, формування довіри до влади, доповнення формальних інститутів у кризових ситуаціях	Неформальні інститути можуть сприяти стабільності системи поділу влади, але також створювати ризики для її ефективності	Конституційний зміст може бути посилений через врахування ролі неформальних інститутів у формуванні політичної культури та забезпеченні ефективної взаємодії між владою та суспільством

Джерело: досліджено автором за методологією [317].

Однією з важливих складових інституціональної трансформації є розвиток системи національної безпеки, яка має адаптуватися до нових загроз і викликів, створених воєнним станом. Економічні інститути також змушені змінюватися, пристосовуючи свої механізми до умов воєнного часу, що включає нові моделі ресурсного забезпечення та інвестицій. Такі аспекти не визначені у працях D.Acemoglu and J.Robinson прямо, проте очевидно, є логічними у межах їх парадигмального підходу, й зокрема – здатність різних груп діяти колективно для досягнення своїх цілей, формування коаліцій, розподіл політичної влади та вплив на інститути. Ми вказуємо на особливості:

По-перше, суспільна мобілізація, яка стала ще одним ключовим аспектом цього періоду, і проявляється у зростанні громадянської активності, коли люди об'єднуються для вирішення спільних проблем і захисту своїх інтересів. Це сприяє формуванню нових механізмів взаємодії між владою та суспільством, побудованих на принципах солідарності та довіри. Значним явищем є розвиток волонтерського руху, який забезпечує критично важливу допомогу у вирішенні гуманітарних, логістичних і безпекових задач.

По-друге, європейська інтеграція, яка виступає важливим напрямом, що набуває нового імпульсу в умовах війни. Прискорення адаптації України до європейських стандартів управління та законодавства є важливою умовою максимальної інтеграції в європейський простір, коли відбувається впровадження інклюзивних інституцій, які сприяють відкритості влади та врахуванню інтересів різних груп суспільства.

2.2. Конституційно-правові засади реалізації державної влади: інституціональний вимір загальної методології ППРДВ

Конституційно-правові засади реалізації державної влади формують основу функціонування всього державного механізму, визначають засадничі принципи, форми та способи здійснення владних повноважень у контексті

інституціональної парадигми. Базовими елементами виступають конституційні засади поділу влади, верховенства права та законності, які створюють нормативну основу для інституціональної архітектури державної влади. Конституційно-правові чинники є ключовим елементом у формуванні структури органів державної влади. У межах інституціональної парадигми такі чинники визначають спосіб організації держави, встановлюють правові формати здійснення державної влади, забезпечують її легітимність та функціональну ефективність. Конституція України формує основоположний юридичний базис, в межах якого відбувається функціонування державної влади, встановлюючи засадничі принципи реалізації владних функцій.

У контексті конституційних змін 2004-2019 рр. методологія аналізу функціонування і реалізації державної влади зазнала значних змін, переважно у підсистемі формальних інститутів. При цьому постійна зміна формул підпорядкування окремих ЦОВВ призвела до фрагментації реалізації державної влади в окремих галузях і структурах управління. Ухвалення нових конституційних норм і принципів реалізації державної влади, спрямованих на перерозподіл владних повноважень сформували нову реальність для інституціонального розвитку держави.

Запроваджені в умовах воєнного стану механізми державного управління продемонстрували унікальний приклад інституціональних альтерацій, коли інститути влади змушені функціонувати в умовах обмеженого часу на прийняття рішень, надзвичайної централізації повноважень та загрози для правового порядку. Врахування цього досвіду у рамках розробленої інституціональної парадигми дозволяє виявити не тільки сильні сторони системи управління, але й слабкі аспекти, які потребують корекції. Крім того, трансформаційні процеси пов'язані з цифровізацією, модернізацією державно-управлінських систем і необхідністю посилення соціального контракту між інституціями влади та громадянами. Інституціональна парадигма акцентує увагу на важливості синхронізації суспільних очікувань із функціональними цілями інституційних трансформацій, створюючи нові моделі співпраці влади

та громадянського суспільства. Методологічний вимір розробленої парадигми охоплює міждисциплінарний підхід, який спирається на поєднання інституціонального аналізу, системного та структурного підходів, а також використання інструментів політико-правового прогнозування. Методологія дослідження інституціональних альтерацій слугує основою для оцінки стабільності інститутів і розробки механізмів їхньої адаптації до зовнішніх умов. Це забезпечує можливість визначення конкретних теоретичних і практичних рішень для системи державного управління.

Таким чином, формування інституціональної парадигми реалізації державної влади є доцільним та необхідним у сучасному контексті. Воно не лише пояснює складні процеси, які відбуваються у системі державної влади в умовах інституціональних змін, але й пропонує інструменти для їх осмислення, адаптації та розвитку. Ця парадигма стає платформою для дослідження інституційного середовища, головним завданням якого є забезпечення балансу між стабільністю та інновацією при інтеграції до європейського правового простору. Конституція будь-якої демократичної держави виконує роль найвищого юридичного акту, який не лише встановлює порядок реалізації державної влади, але й закладає фундамент для функціонування всієї політичної та правової системи держави. Для України це питання посилене історичним, соціальним і політичним контекстами, що супроводжується трансформаціями державних інститутів та формуванні інституціональної парадигми реалізації державної влади.

Конституційно-правові засади реалізації державної влади в Україні визначаються системою принципів, закладених у Конституції України 1996 року, таких як верховенство права, поділ і взаємодія гілок влади, демократія, правова держава, влада народу, соціальна справедливість; вони встановлюють як суб'єкти владних функцій (органи державної влади та посадові особи), так і способи реалізації їх компетенції, визначаючи правила і межі впливу на сферу суспільного життя.

Особливого значення інституціональний зміст конституційно-правових норм набуває у періоди криз чи трансформацій, таких як зміна влади, перегляд конституційних норм чи введення правового режиму воєнного стану. Зокрема, право на введення надзвичайних або тимчасових адміністративно-правових режимів реалізації державної влади (наприклад, ПРВС) актуалізує питання: як зберегти баланс між забезпеченням функцій держави та дотриманням конституційних прав і свобод громадян. Інституціональний підхід дозволяє оцінити, як формальні засади (наведені у тексті Конституції України [318]) реалізуються в межах інституціональної взаємодії. Адже нестабільність, прихований вплив чи слабкість формального інституту порушує інституціональний баланс. Концепти інституціональної парадигми очевидні вже у процесі аналізу тексту Преамбули Конституції України (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз положень Преамбули Конституції України з позицій методологічного конструкту ІПРДВ

Концептуальна засада	Зміст та ідеї	Функція
Верховна Рада України як суб'єкт	Верховна Рада діє від імені Українського народу, представляючи громадян усіх національностей	Роль парламенту як органу народного представництва, джерела суверенної законодавчої ініціативи
Суверенна воля народу	Український народ як єдине джерело суверенітету, самостійно визначає політичну, економічну та соціальну систему держави	Підкреслює легітимність влади та джерело її походження - народ України
Історія державотворення	Українська державність базується на історичних традиціях	Забезпечує зв'язок між поколіннями, підкреслює легітимність державності
Право на самовизначення	Українська нація та весь народ реалізували міжнародно-правове визнане право на власну державність	Легітимізує українську незалежність у внутрішньому та міжнародному просторі відповідно до принципів ООН
Цінність прав і свобод людини	Захист прав людини як основоположна мета державної діяльності, створення умов для гідного життя кожного громадянина	Підкреслює соціальну функцію держави та зобов'язання дбати про громадян

Продовження таблиці 2.4

Концептуальна засада	Зміст та ідеї	Функція
Громадянська взаємодія	Заклик до єдності всіх громадян, незалежно від національності, релігії чи мови, задля суспільного миру і стабільності	Формує політичну культуру гармонії та толерантності, як умову соціальної єдності
Європейська ідентичність	Належність України до європейської цивілізації, культурних і соціальних традицій європейського простору	Визначає стратегічний зовнішньополітичний напрямок України
Євроатлантичний курс	Гарантія незворотності євроінтеграції України в напрямку ЄС і НАТО, відповідно до прагнень народу	Конституює курс на інтеграцію в європейське та євроатлантичне співтовариство для забезпечення безпеки та розвитку
Демократична, соціальна, правова держава	Орієнтація на розвиток демократичних інститутів, захист соціальних прав і впровадження верховенства права	Підкреслює ключові характеристики держави, передбачені Конституцією України
Морально-етична відповідальність	Усвідомлення відповідальності перед Богом, історією та майбутніми поколіннями за функціонування держави.	Формує етичну засаду державної політики, звертаючи увагу на спадкову відповідальність влади і суспільства
Соціальний розвиток і добробут	Забезпечення гідних умов життя для всіх громадян України	Виражає прагнення держави до покращення добробуту громадян як ключової мети державотворення
Народовладдя і представницька демократія	Народ України реалізує владу безпосередньо або через обрані органи (переважно Верховну Раду України як орган представництва)	Відображає демократичні основи Конституції України та забезпечення суверенної волі народу.

Джерело: узагальнено автором.

У межах таблиці систематизовано ключові концептуальні засади, які закладені в Преамбулі Конституції України, і формують основу ідеології сучасного українського державотворення. Ці засади окреслюють основні напрямки діяльності держави, визначають її ціннісну основу та методологію управління, направляючи владу на забезпечення стабільності, добробуту та розвитку суспільства.

По-перше, ідея демократичної легітимності (суверенітет народу). Головний принцип конституційної детермінації означає, що джерелом влади в Україні є її народ, який формує державну владу через інституційні механізми

(вибори, референдуми, громадські участі), що забезпечує легітимність державних органів, які виконують свої функції відповідно до волевиявлення громадян, що є суттю демократичного управління.

По-друге, імперативність прав і свобод людини, й цей принцип ставить людину, її права, свободи та гідність у центрі державної політики. Конституційна норма про те, що «права і свободи людини визнаються найвищою цінністю», є основоположною як для законотворчості, так і для діяльності виконавчої та судової влади. Усі інститути влади базуються на принципі гуманізму та соціальної справедливості, й очевидно, що структурна композиція ППРДВ включає гуманізаційну компоненту.

По-третє, єдність концептуальних засад державного і суспільного розвитку у контексті формування стратегій і програм – як секторальних (галузевих), так і загальних. Цей принцип передбачає гармонізацію відносин між державними інститутами та інститутами громадянського суспільства, визначає, що держава не є самодостатньою системою (абсолютно спроможною в управлінському контексті), а існує для забезпечення добробуту, розвитку та стабільності суспільства. При цьому державна політика у вигляді стратегій і програм повинна орієнтуватися на гармонійний розвиток економічної, політичної, соціальної та культурної сфер життя суспільства.

По-четверте, наступність історичного шляху (у форматі path dependence). Значна кількість інституційних досліджень у політичній науці проводиться в рамках аналітичної стратегії історичного інституціоналізму, що виник як відповідь на панування групових теорій політики та структурного функціоналізму в політичній науці в 1960-70-х рр. У порівнянні з двома іншими версіями парадигми нового інституціоналізму, частиною якої він є, історичний інституціоналізм робить наголос на значенні пройденого історичного шляху в утвердженні інституцій. Квінтесенцією ідейного базису є тут просте, на перший погляд, твердження – «історія має значення» («history matters») та феномен «шляху залежності» («path dependence»). Р.Патнем в своїй роботі «Становлення демократії. Громадянські традиції в сучасній Італії»

(1993) наочно продемонстрував залежність сучасного розвитку різних регіонів від тиску їх історичного спадку, особливо – від наявності традицій громадянської політичної культури і «соціального капіталу» як конкретного їх прояву (довіра між громадянами, їх здатність взаємодіяти для досягнення спільних значущих цілей). Він аналізував адміністративну реформу в Італії 1970-х рр. та виявив розбіжності у функціонуванні тих самих інституцій на історично авторитарно-патримоніалістському півдні та демократично-республіканській півночі країни за суттєвої різниці рівнів розвитку соціального капіталу [319].

За Р.Патнемом, «path dependence» означає, що пункт прибуття залежить від пункту відправлення, а отже можливості трансформації держави залежать від історії її інститутів та культурно-цивілізаційної приналежності. Втім, це не фаталізм, а, скоріше, детермінізм – минуле визначає майбутнє, але не абсолютно і його можливо змінити [319]. У якості прикладу для відзначення ролі ідеї історичного спадку в європейській політичній науці, Е.Іммергут і К.Андерсон наводять модель С.Роккана, що є однією з центральних для розуміння розбудови партійних систем та заснована на ідеї історичної послідовності і часткових альянсів у суспільстві, які утворюються внаслідок різноманітних конфліктів, що призвели до інкорпорації «кліважів» (розколів) у інститутах політичного представництва [202, р. 349]. На їх думку, політичну систему в контексті історичного інституціоналізму загалом можливо розглядати як результат політичних конфліктів, результати якого, в свою чергу залежать від політичного вибору та існуючих до того структур – нова держава будується на базі напівзруйнованих інститутів минулого і саме політична еліта обирає, як багато з минулого вона бажає зберегти в політичній системі.

Частина вчених-економістів аргументують на користь того, що включення в політичну науку феномену «шляху залежності» відбулося саме з їх подачі, проте не всі дослідники даного феномену з цим згодні. П.Девід вважає, що «шлях залежності» не може складати великий інтерес для економістів, тому що світ ринкової економіки не надає, за своєю природою,

необхідних умов для розгортання «ефекту колії» [320]. Економічна система у її нормальній, саморегульованій динамічній рівновазі просто не дозволить вкорінення неефективних форм ведення господарської діяльності – тут, як в еволюційній теорії Ч.Дарвіна, «виживає сильніший» (найбільш пристосований і ефективний). Проте, зворотна ситуація все ж може відбутися – якщо вкорениться специфічний політичний порядок у державі. Для держави самостійна економічна система виступає як соціально неефективна і тоді починається штучне конструювання шляху залежності (наприклад, при намаганні побудувати комуністичний політичний режим).

Щоправда, знаменитий попередник «path dependence», поняття QWERTY-ефекту був визначений дослідниками технологічного розвитку в межах економічної теорії, і вже пізніше був запозичений до політичної науки. Однак, надалі дослідники інституційного розвитку прагнули відійти від такого початкового розуміння «шляху залежності», зосередивши увагу на те, яким чином установи змінюються в часі, адже вони не залишаються стабільним. Виходячи, з цього, Т.Боас пропонує «комполит-стандартну» модель «шляху залежності», яка показує, як додаткові зміни політичних інститутів можуть накопичуватися одна за одною і приводити до фундаментальних трансформацій [321, р. 35]. Завдяки використанню даної моделі стає можливим дослідження декількох шарів інституційної структури різного ступеня складності в комплексі, адже часто їх аналітично неможливо роз'єднати і вивчати окремо.

Для отримання відповідей на питання, які ставить перед нами дослідження концепції залежності від шляху, Й.Грінер звертається до можливостей морфогенетичної соціальної теорії. Згідно з вказаним підходом, ми маємо досліджувати спочатку вплив структурного та ідейного (культурного) базису на організаційну систему (розглядаються окремо один від одного, аби з'ясувати всі можливі канали і фактори впливу та його інтенсивність) [322].

Я.Лустик вважає, що історичному інституціоналізму, в певній мірі, притаманне мислення в категоріях дарвінівського еволюціонізму – через надзвичайно важливе для обох значення історії (адже сама по собі еволюція теж є історичним явищем: у фокусі її уваги дослідження фактичного феномену у розвитку, через призму безлічі варіантів можливого) [323, р. 188-189, 205-206]. Отже, використовуючи при дослідженні політичних інститутів феномен «шляху залежності», ми повинні не лише вміти розпізнати ту нитку історії, яка проходить через весь процес розвитку і конструювання організації, але також віднайти аналітичні можливості для адекватного прояснення причинно-наслідкових зв'язків та тих факторів, які і зумовлюють трансформацію інститутів в динамічному вимірі.

Конституція України закріплює історичний феномен державотворення, пов'язуючи сучасну Україну з її історичним минулим, культурою та традиціями. Преамбула підкреслює значення боротьби українського народу за незалежність і встановлює суспільний зв'язок між минулими поколіннями та сучасним державотворенням. Історична наступність є не лише символічним принципом, а й чинником, що визначає повагу до національних традицій і культурної ідентичності в процесі розбудови держави.

Преамбула Конституції України закріплює цивілізаційний вибір України – інтеграцію до європейського співтовариства та встановлення партнерських відносин із західними країнами: « ... піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [318]. Визначені цінності включають демократію, верховенство права, права людини, економічну свободу, парламентаризм і соціальну солідарність. Крім того, євроінтеграція та євроатлантична орієнтація визначають стратегічну мету держави в міжнародному середовищі, спрямовуючи внутрішні реформи у відповідність до загальноєвропейських стандартів. У Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (стаття 11) закріплено, що засадами зовнішньої політики, серед іншого,

виступає: «поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації; ... забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [324].

Отже, систематизовані в таблиці 2.4 засади не просто фіксують основи державотворення, а й задають вектор розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави, орієнтованої на загальноєвропейські цивілізаційні цінності. Вони формують як стратегічне бачення розвитку держави, так і прикладні механізми для реалізації цього бачення. Особливу увагу варто приділити викликам у сфері верховенства права. Наявність ефективної судової системи як базового інституційного чинника є вирішальною для забезпечення легітимності рішень усіх інших інститутів влади, оскільки саме судова гілка забезпечує баланс між правами громадян та рішеннями виконавчої і законодавчої гілок влади. Інституціональний вимір також стимулює розвиток громадянського суспільства як ключового партнера держави. Конституційний порядок повинен забезпечувати механізми участі громадян у прийнятті рішень через референдуми, законодавчі ініціативи, партії та організації. Інституціональний аналіз дозволяє оцінити політичні ризики та шукати оптимальні моделі розподілу й корекції владних функцій. Воєнний стан як найскладніший режим реалізації державної влади стає випробуванням для всієї інституціональної системи.

Системний підхід до аналізу норм Конституції України, зокрема щодо «суверенної волі народу» та її реалізації, дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язок між структурою державної влади та її функціями в умовах трансформацій. Українська модель державної влади представлена законами, що визначають поділ влади на три гілки (законодавча, виконавча, судова), кожна з яких має чітко встановлені повноваження і функціональну спрямованість. Водночас визначальним чинником функціонування цієї структури є суверенна воля народу, яка виступає джерелом, що легітимізує владу та визначає межі її діяльності. Захист прав і свобод, підтримання

громадянської єдності та реалізація стратегічних цілей держави – це функції, які є інтегративними для всіх гілок влади. При цьому кожна з них виконує свою роль: Верховна Рада України через законодавчу діяльність формує загальні принципи функціонування держави, Кабінет Міністрів України і Президент України забезпечують виконання цих рішень. При цьому реформовані структури влади повинні зберігати функцію забезпечення інтегрованості суспільства, що є проявом суверенної волі народу. Дескриптивна модель такого підходу представлена на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Теоретична модель формування методологічних засад ІПРДВ на основі системного підходу

Джерело: розроблено автором.

Системний підхід у процесі формалізації ІПРДВ допомагає зрозуміти, що жоден компонент конституційно-правових засад не може існувати у відриві від інших. Принципи конституційного устрою визначають загальні цілі та засади, які потім деталізуються у нормативній базі та структурі механізмів і інструментів реалізації. Функціонування цих механізмів у свою чергу має підпорядковуватися функціональному призначенню інституцій, яке забезпечується через їхню постійну взаємодію.

Умови інституціональних трансформацій, такі як інституціональні реформи, інституціональні кризи чи зовнішні виклики до функціонування інституцій, вимагають динамічної адаптації функцій і механізмів державної влади до нових потреб, зберігаючи базові принципи публічного управління. Наприклад, реформа децентралізації в Україні демонструє перерозподіл функцій між центральною владою і місцевим самоврядуванням, але водночас зберігає принцип унітарності держави, хоча і не містить достатнього нормативного навантаження. Системний підхід також дозволяє встановити, яким чином дисфункція одного з елементів системи може дестабілізувати всю систему державної влади. Саме тому гармонізація принципів, механізмів і функцій у межах моделі реалізації державної влади на основі системного є ключовою умовою стабільного розвитку держави відповідно до вимог ІПРДВ, й одночасно – забезпечує конституційну легітимність публічної влади загалом.

Застосування системного підходу дозволило сформулювати практичну платформу ІПРДВ, у межах якої імперативи конституційного устрою реалізуються в державотворчому процесі. Це перш за все, нормативна база, яка чітко регламентує порядок діяльності органів влади, розподіл повноважень між ними та їх організаційну структуру, адже Конституція України виступає нормативною основою розробки законодавчих актів, що забезпечують функціонування інститутів влади відповідно до конституційних принципів. У системному підході ці механізми виконують функцію зв'язку між національними ідеологічними конструктами, закладеними в принципах, та їх практичною реалізацією. У межах ІПРДВ цей механізм функціонує як спосіб

балансування відносин між інститутами, мінімізує ефект монополізації влади, навіть виправданий особливими адміністративно-правовими режимами.

У контексті функціонального змісту та інституціональних інтеракцій системний підхід дозволяє оцінити ефективність діяльності органів влади і ступінь їхньої координації, що може характеризуватися інституціональною дихотомією: органи законодавчої, виконавчої та судової влади повинні функціонувати відповідно до конституційного принципу верховенства права, але мають зберігати незалежність і автономність своїх функцій. Власне, зміст Конституції України чітко характеризує системний характер ІПРДВ, адже у тексті закріплено базові принципи, які формують спроможність державного управління:

1) суверенітет і незалежність (стаття 1) визначають Україну як самостійну державу, що діє на основі власного суверенітету, що є основою для самостійного формування інституціональної системи, яка реалізує волю народу;

2) народовладдя (стаття 5) закріплює, що народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади, отже всі інститути державної влади мають діяти в інтересах народу, а їхня легітимність залежить від волевиявлення громадян;

3) поділ влади (стаття 6) забезпечує розподіл функцій між законодавчою, виконавчою та судовою складовими влади, що є ключовим елементом ІПРДВ;

4) верховенство права (стаття 8) гарантує, що всі органи влади діють у межах конституції та законів, що є основою для забезпечення правової визначеності та стабільності [318].

Важливо вказати, що Конституція України передбачає механізми, які дозволяють системі державної влади адаптуватися до інституціональних змін. У такому змісті мова йде про адаптивний підхід, який дозволяє оцінювати гнучкість та ефективність інститутів у кризових ситуаціях.

Адаптивний підхід до реалізації державної влади, у контексті дисертаційного дослідження, є методологією, що враховує особливості

сучасного державного управління в умовах як правової стабільності, так і динамічних змін, зокрема під час надзвичайних станів, таких як воєнний стан. Методологія адаптивного підходу заснована на концепції, що потреби забезпечення стабільності державного апарату, легітимності влади та ефективності виконання функцій мають відповідати викликам сучасності. Використання адаптивного підходу у межах ППРДВ під час воєнного стану в Україні є критично важливим для мобілізації ресурсів та організації державних структур завдяки системі правового регулювання, закріпленого у Конституції України (зокрема, статті 64 і 106). Це забезпечує адаптацію механізмів функціонування органів влади до змінних умов, водночас зберігаючи стабільність і верховенство права як базові принципи. Особливість конституційно-правового механізму ПРВС полягає у тому, що такий механізм дозволяє конституційно зменшити обсяг гарантованих прав і свобод на законодавчо визначений термін, з метою забезпечення національної безпеки та захисту суверенітету. У цьому контексті ми використовуємо підхід до поняття інституціональних альтерацій, розроблений В.Баштанником та В.Чернишом, що є новим форматом для ідентифікації базових понять в державному управлінні [240].

Ми підтримуємо ідею поняття «інституціональних альтерацій» як оптимальної методологічної компоненти, проте вважаємо за доцільне вказати на дискусійні моменти у дослідженнях зазначених науковців. По-перше, акцент на лінійній відповідності державного управління критеріям ЄС (євроцентризм) може обмежувати врахування специфіки українського контексту та ігнорувати альтернативні моделі розвитку, стримувати (частково обмежувати) розвиток національного політичного процесу. По-друге, хоча людиноцентрична концепція у В.Баштанника та В.Черниша є важливою [240], її абсолютизація призвела до недооцінки ролі інших чинників, таких як економічна ефективність, соціальна справедливість та екологічна стабільність, на чому автори не акцентують увагу. І по-третє, визначений цими

дослідниками фокус на національній стабільності може обмежувати простір для необхідних інституціональних змін та адаптації до нових викликів.

На основі досліджень вказаних науковців ми розвинули і детермінували інституціональні альтерації (ІА) як частину ІПРДВ з позицій визначення ІА як багатогранного процесу трансформації державних інститутів, що охоплює фундаментальні зміни в їх структурі, функціях, процедурах, нормах, цінностях, а також у характері їхніх взаємодій між собою та із зовнішнім середовищем, й при цьому такі зміни відбуваються одночасно. Априорі, інституціональні альтерації є динамічним процесом, який відбувається під впливом зовнішніх та внутрішніх викликів: глобалізація, кризи та надзвичайні ситуації (включно з ПРВС), соціальні та політичні трансформації, внутрішні дисфункції та неефективність – які можуть виступати каталізатором для глибинних змін у структурі та функціонуванні інститутів.

На нашу думку, інституціональні альтерації охоплюють широкий спектр змін, які можна класифікувати за різними вимірами:

1) за сферою впливу: *структурні альтерації* (зміни в організаційній структурі інститутів, ієрархії, кількості підрозділів, створення нових органів влади або ліквідація старих, перерозподіл повноважень між рівнями управління (централізація/децентралізація); *функціональні альтерації* (зміни в основних функціях та завданнях інститутів, перегляд їхніх мандатів, розширення або звуження сфери відповідальності, переорієнтація на нові види діяльності; *процедурні альтерації* (зміни в правилах, процедурах, регламентах, технологіях прийняття рішень та здійснення діяльності інститутів, впровадження нових методів управління, цифрових технологій, зміни в бюрократичних процесах); *нормативні/ціннісні альтерації* (зміни в цінностях, нормах, принципах, організаційній культурі, етичних кодексах, які лежать в основі діяльності інституцій, перегляд їхніх ідеалів та місії);

2) за темпом та характером впливу: *радикальні альтерації* (фундаментальні зміни, що руйнують старі структури та створюють принципово нові інституційні моделі, часто пов'язані з кризами, революціями

або кардинальною зміною політичного режиму); *поступові (еволюційні) альтерації* – повільні зміни, що відбуваються поетапно, шляхом накопичення малих змін та адаптацій, часто є результатом довгострокових соціальних, економічних або технологічних тенденцій; *плановані альтерації* – зміни, що свідомо ініціюються та спрямовуються державою, реалізуються через реформи, програми розвитку, законодавчі зміни; *спонтанні (незаплановані) альтерації* – зміни, що виникають як непередбачуваний результат зовнішніх обставин, криз, соціальних рухів, технологічних проривів або внутрішньої самоорганізації інституцій.

3) за спрямованістю: *прогресивні альтерації* – зміни, що спрямовані на покращення ефективності, легітимності, справедливості, прозорості, підзвітності державного управління, на його адаптацію до нових викликів та потреб суспільств; *регресивні альтерації* – зміни, що ведуть до погіршення якості державного управління, його неефективності, корупції, зниження рівня демократії, порушення прав людини, або консервації застарілих та неефективних інституційних форм.

Розуміння типології інституціональних альтерацій дозволяє більш глибоко аналізувати процеси трансформації державного управління, прогнозувати їхні наслідки та розробляти стратегії ефективного управління змінами, особливо в умовах нестабільності та швидких змін, що характерні для сучасного світу та, зокрема, для України в умовах воєнного стану.

Під час дії ПРВС інституціональні альтерації проявляються через зміну порядку розподілу повноважень між інститутами влади без зміни конституційної детермінанти, що є складовою адаптивного механізму ІПРДВ. Так, функціональна централізація влади, яка надає Президентіві України як Верховному головнокомандувачу ЗСУ, додаткові повноваження (стаття 106 Конституції України), є тимчасовою функцією, і обмежується виключно періодом дії воєнного стану. ІПРДВ у цьому аспекті слугує методологічною платформою, яка узгоджує ці інституціональні зміни із принципами конституціоналізму. Це означає, що навіть у кризових умовах повноваження

органів виконавчої влади мають спиратися на законодавчий рівень, наприклад, шляхом затвердження урядових дій Верховною Радою України або здійсненніям конституційного контролю. Особливої уваги у межах адаптивної методології набуває сучасна стратегія гармонізації між централізацією під час воєнного стану і посткризовим поверненням до демократичного функціонування системи державної влади. Використання раціонального механізму ППРДВ у межах адаптивного підходу дозволяє державним інституціям захищати довгострокові інтереси населення шляхом тимчасового обмеження демократичних процедур, наприклад, через запровадження військових адміністрацій (стаття 118 Конституції України) [318]. В умовах сучасної агресії це вже забезпечило функціональність управління на тимчасово окупованих та прифронтових територіях, водночас залишаючи можливість інтеграції цих змін у систему післявоєнного урядування.

Методологія нашого дослідження передбачає відповідний алгоритм: на *першому етапі* мобілізуються ресурси виконавчої влади, адже в рамках ПРВС передбачено можливість швидкої адаптації міжгалузевої координації в діяльності державних інститутів (зокрема, у сфері оборонних, економічних і гуманітарних функцій). На *другому етапі* реалізується стратегія стабілізації через поступове повернення до сталого функціонування правових і управлінських процедур. Інституціональні альтерації, що лежать в основі адаптивного підходу, побудовані на правових механізмах, які дозволяють упорядковувати діяльність державних інституцій у надзвичайних ситуаціях і під час швидко змінюваних викликів.

В умовах ПРВС інституціональні альтерації набувають особливого характеру, оскільки вони забезпечують оперативність прийняття рішень в умовах воєнних дій, збереження конституційного ладу при посиленні виконавчої влади, ефективну координацію між цивільною та військовою адміністраціями, баланс між централізацією управління та збереженням місцевого самоврядування. Конституційно-правові засади в методології адаптивного підходу визначають рамки та механізми запровадження ПРВС, та

включають: процедуру запровадження та скасування воєнного стану, межі можливого обмеження конституційних прав і свобод, особливості функціонування органів державної влади загального та спеціального призначення, механізми парламентського контролю за діями виконавчої влади.

На основі проведеного дослідження варто зазначити, що інституціональні альтерації охоплюють зміни, пов'язані з переглядом принципів організації та функціонування інститутів державної влади, а їх завдання полягає у забезпеченні здатності інституцій ефективно вирішувати суспільно значущі цілі навіть у кризових умовах (табл. 2.5).

Отже, інституціональні альтерації можуть стосуватися: 1) внесення змін до законодавчо-конституційного регулювання функцій органів влади; 2) змін у структурі органів влади шляхом створення, ліквідації або розширення повноважень; 3) перегляду механізмів координації між різними рівнями та гілками влади; 4) розвиток нових форм взаємодії між державою й суспільством (цифровізація, публічний контроль тощо).

Інституціональні альтерації ми визначаємо як конституційно-правові, структурно-функціональні та організаційні зміни в процесі реалізації державної влади, що здійснюються на основі нормативно-правових механізмів з метою адаптації державних інститутів до викликів і загроз при збереженні базових конституційних принципів та забезпеченні безперервності владних функцій. При цьому дотичне поняття «*інституціональна модернізація*» слід детермінувати як комплекс фундаментальних змін в системі державного управління, спрямованих на удосконалення механізмів реалізації державної влади з урахуванням суспільних запитів, інноваційних підходів до управління та необхідності дотримання конституційних принципів і демократичних цінностей.

Таблиця 2.5

Методологія адаптивного підходу щодо аналізу особливостей адміністрування у межах ПРВС

Складова адаптивного підходу	Мета	Сучасні виклики в Україні	Механізми реалізації в межах ІПРДВ	Рекомендації для вдосконалення
Стабільність інституційної системи	Збереження конституційно визначеного функціонування влади у кризових умовах	Воєнний стан і збройна агресія, енергетична криза, ризики політичної фрагментації	Конституційні механізми воєнного стану, централізоване управління критичною інфраструктурою, міжнародна співпраця	Посилення судової системи, розвиток регіональної стійкості, створення резервних механізмів управління
Гнучкість управління	Адаптація механізмів реалізації влади до змінних умов	Необхідність швидкого реагування, баланс централізації/децентралізації, координація з міжнародними партнерами	Спрощені процедури прийняття рішень, делегування повноважень на місця, цифровізація управління	Запровадження інструментів кризового менеджменту, модернізація електронного урядування
Легітимність влади	Забезпечення суспільної довіри та міжнародного визнання	Суспільна напруга через війну, потреба в прозорості, міжнародне позиціонування	Регулярна комунікація з громадськістю, антикорупційні механізми	Посилення публічного контролю, розвиток медіа-комунікацій, міжнародний аудит
Ефективність у досягненні стратегічних цілей	Виконання функцій держави без втрати легітимності чи продуктивності	Реалізація воєнних стратегій і оборонної політики, євроінтеграція в умовах війни, потреба у відновленні економіки та стратегічному плануванні на післявоєнний період, формування нових національних імперативів розвитку	Залучення зовнішньої допомоги (гранти, пільгові кредити, виплати із «заморожених» активів РФ, військова підтримка), реалізація мобілізаційної економіки, використання цифрових сервісів («Дія»)	Розробка довгострокових планів відновлення України з урахуванням регіональних потреб, забезпечення прозорої міжнародної допомоги, прийняття управлінських рішень на центральному рівні, що суспільно схвалюються

Продовження таблиці 2.5				
Складова адаптивного підходу	Мета	Сучасні виклики в Україні	Механізми реалізації в межах ІПРДВ	Рекомендації для вдосконалення
Координаційна ефективність	Узгодження дій різних гілок влади	Складність координації в умовах війни, міжвідомча конкуренція, інформаційні розриви	Координаційні ради, єдині інформаційні системи, регламенти взаємодії	Створення кризових штабів, розвиток міжвідомчих платформ, стандартизація процедур
Інституційна спроможність	Забезпечення ефективного виконання функцій держави	Обмеженість ресурсів, кадрові виклики, технологічні потреби	Оптимізація держапарату, професійний розвиток, технологічна модернізація	Впровадження СРІ, розвиток держслужби, інноваційні рішення
Ресурсна забезпеченість	Оптимальне використання наявних ресурсів	Обмеженість бюджету, залежність від міжнародної допомоги, інфраструктурні втрати	Мобілізація ресурсів, міжнародні гранти, оптимізація витрат	Диверсифікація джерел фінансування, проектний менеджмент, ресурсний аудит
Інноваційність управління	Впровадження сучасних методів держуправління	Технологічне відставання, опір змінам, безпекові ризики	Цифрова трансформація, інноваційні проекти, пілотні програми, кейси	Розвиток цифрових компетенцій, стимулювання інновацій, кібербезпека
Стратегічна орієнтованість	Досягнення довгострокових цілей розвитку	Невизначеність післявоєнного періоду, геополітичні ризики, економічні виклики	Стратегічне планування, моніторинг виконання, коригування планів	Сценарне планування, гнучкі методології, міжнародна експертиза
Соціальна відповідальність	Забезпечення соціальних гарантій для населення, соціальний паритет	Соціальна напруга, внутрішня і зовнішня міграція, гуманітарні потреби	Соціальні програми, гуманітарна допомога, громадські ініціативи	Розвиток соціального діалогу, підтримка вразливих груп, громадський моніторинг, трансформація Гром. рад

Джерело: розробка автора на основі узагальнення [240:325].

Вважаємо правомірним визначати *інституціональні альтерації*:

1) як *системні трансформації державноуправлінських структур та механізмів*, що відбуваються відповідно до сутності і змісту конституційно-правових норм та спрямовані на оптимізацію владних відносин, підвищення ефективності державного управління та адаптацію інституціональної системи до сучасних викликів при збереженні фундаментальних засад конституційного ладу (адаптивний підхід).

Інституціональні альтерації є ключовим елементом адаптивного підходу до реалізації державної влади, які спрямовані на вдосконалення, зміну або пристосування державних інституцій відповідно до викликів і умов, що постійно змінюються. Вони дозволяють зберігати стабільність державного управління під час кризових ситуацій, забезпечувати його гнучкість та ефективність шляхом перегляду правового функціонування, структури та механізмів взаємодії державних органів. Для України це питання особливо актуальне в контексті сучасного виклику повномасштабної війни та періоду трансформацій, пов'язаних із відновленням, обороною та адаптацією до глобальних змін;

2) як *комплекс цілеспрямованих змін у системі органів державної влади*, що здійснюються на основі правових механізмів та демократичних процедур з метою модернізації інституційної структури держави, забезпечення її відповідності суспільним потребам та міжнародним стандартам при дотриманні принципу наступності державного управління (нормативно-правовий підхід);

3) як *законодавчо регламентований процес реорганізації та адаптації системи державного управління*, що передбачає інноваційні підходи до організації владних інститутів, оптимізацію їх функціональних можливостей та підвищення ефективності діяльності при збереженні конституційних гарантій та стабільності державного механізму (інновативний підхід).

Водночас, слід вказати на особливість застосування, власне, інституціонального підходу щодо дослідження інституціональних альтерацій

з позицій ІПРДВ. Інституціональний підхід дозволяє розглядати ІПРДВ як складну адаптивну дослідницьку стратегію, що забезпечує для системи державної влади здатність до самоорганізації та модифікації структур та функцій відповідно до зовнішніх викликів та внутрішніх потреб (розділ 1). У контексті дослідження інституціональних альтерацій цей підхід забезпечує розуміння механізмів іманентних змін на різних рівнях державної влади, від центральних органів до місцевих державних адміністрацій. Особлива увага в рамках інституціонального підходу приділяється дослідженню механізмів забезпечення інституціональної пам'яті та наступності в процесі реалізації альтерацій. Це дозволяє формувати рекомендації щодо подальшого вдосконалення механізмів державного управління та планування післявоєнного відновлення країни, а також створює основу для розробки механізмів попередження та вирішення інституціональних конфліктів, забезпечуючи стабільність системи державної влади загалом.

2.3. Зміст і сутність альтерацій у форматі інституціональної парадигми реалізації державної влади: методологія інституціонального кластера

У контексті нашого дослідження інституціональні альтерації виступають «простором багатоваріантності», у якому система може самоорганізовуватися, трансформуватися і створювати нові механізми управління, що враховують сучасні виклики. У межах ІПРДВ державна влада розглядається як система, що здатна переходити через етапи кризового динамізму (точки біфуркації), у форматі яких і визначається динаміка розвитку. Основним внеском синергетичної методики у формат інституціональних альтерацій є розуміння того, як зміни у певних інституціях і взаємодіях між ними можуть створювати ефекти нелінійного резонансу або синергії. Це дозволяє прогнозувати складні наслідки альтерацій та мінімізувати ризики дестабілізації всієї системи державної влади. Ключовими складниками даної методики виступають:

1) Точки біфуркації у процесі ІА слід розуміти у контексті станів системи ОДВ, коли наявні структури державного управління стають неефективними через зміну умов функціонування, отже, виникає потреба їх трансформації. ІА виступають вектором, що формує один із можливих сценаріїв розвитку системи влади. Так, запровадження військових адміністрацій у межах воєнного стану, декомпозиція механізмів регіонального управління тощо. На основі синергетичного підходу ми пропонуємо категорію *інституціональної суперпозиції* – як основи формування принципів реалізації державної влади, у межах якого в ситуації впливу декількох факторів на систему державної влади одночасно їх сумарний ефект дорівнює сумі ефектів кожного фактору окремо, за умови, що ці фактори не впливають один на одного.

Зокрема, у контексті особливостей реалізації державної влади це може означати, що економічні, соціальні, політичні та культурні компоненти формують загальний результат управління, збільшують ефективність управлінських рішень, якщо вони функціонують автономно, без негативного інтеграційного впливу. Наприклад, підвищення рівня цифровізації в управлінні може привести до покращення підзвітності органів влади, якщо одночасно впроваджуються механізми фінансування і навчання персоналу.

Варто зазначити, що інституціональна суперпозиція може бути особливо актуальною в умовах інституціональної кризи або трансформації, коли система державної влади стикається з множинними викликами. У таких випадках системи, що здатні швидко адаптуватися та змінювати свою поведінку в результаті зовнішніх впливів, можуть виявитися більш стійкими.

2) Самоорганізація інститутів передбачає, що системні кризи часто ініціюють глибинні правомірні зміни в інститутах влади, які пристосовуються до нових умов без втрати власної функціональності, а власне альтерації забезпечують гармонізацію між необхідністю змін і збереженням сталості.

3) Нова адаптивна трансформація на основі синергетичних зв'язків: упровадження змін, які приводять до позитивного ефекту через взаємну інтеграцію нових та наявних елементів системи.

У контексті аналізу змісту наближених понять, що вживаються у вітчизняній та зарубіжній літературі, слід охарактеризувати зміст сучасних категорій в системі інституційних альтерацій (табл. 2.6). Синергетична методика дозволяє аналізувати, як інституціональні альтерації впливають на горизонтальні та вертикальні зв'язки у системі управління. Адже зміна функцій або структури одних органів впливає на ефективність роботи інших. Інституціональні альтерації в синергетичному розумінні, по суті, виступають засобами формування нового конституційного порядку у державній владі через максимальне використання внутрішніх резервів і можливостей системи для самоорганізації.

Запровадження терміну «інституціональні альтерації» є доцільним у науковому та практичному дискурсі, оскільки такий термін дозволяє деталізувати процеси змін у державних інститутах, підкреслюючи їх специфіку в українському конституційно-правовому просторі.

Отже, під «інституціональними альтераціями» слід розуміти не лише механічні зміни, а й складні, інтерактивні процеси адаптації та еволюції, які відбуваються в результаті будь-яких структурних змін у системі прийняття рішень. Так, у контексті європейської інтеграції «інституціональні альтерації» стосуються змін, які відбуваються в структурах і функціях інституцій, що регулюють політичні, адміністративні та правові аспекти ЄС. Ключова мета інституціональних альтерацій - забезпечити повноцінну інтеграцію країни до європейського інституційного простору шляхом глибоких системних перетворень.

Запровадження терміну «інституціональні альтерації» є доцільним у науковому та практичному дискурсі, оскільки такий термін дозволяє деталізувати процеси змін у державних інститутах, підкреслюючи їх специфіку в українському конституційно-правовому просторі.

Таблиця 2.6

Порівняльний аналіз категорій і понять у сфері інституціональних альтерацій на основі вітчизняної та зарубіжної теорій інституціоналізму

Критерій порівняння	Інституціональні зміни	Інституціональна адаптація	Інституціональні трансформації	Інституціональна гнучкість	Інституціональні альтерації
Сутність поняття	Загальний процес зміни інституцій, їх норм, правил та практик	Пристосування інституцій до нових умов зі збереженням базової структури	Глибинна перебудова інституційної системи з можливою зміною фундаментальних засад	Здатність конституційної системи пристосовуватися до змін без формальних поправок	Системні, правомірні, цілеспрямовані зміни у структурі, функціях та механізмах діяльності державної влади в умовах змінних викликів
Масштаб змін	Від локальних до системних	Переважно функціональні та структурні	Системні зміни	Обмежені рамками конституційного ладу	Від локальних змін у взаємодії органів влади до системних реформ
Часові рамки	Довго- та короткострокові	Середньострокові	Довгострокові	Постійний процес	Як правило, середньострокові та кризові, з переростанням у довгострокові
Правова основа	Нормативно-правові акти різних рівнів	Існуюча правова база з можливістю її модифікації	Зміна правової бази, включно з основними законами	Конституційні механізми та їх тлумачення	Конституційно-правові засади, закони, нормативні акти, відповідність Конституції України
Мета змін	Покращення ефективності інституцій	Забезпечення життєздатності в нових умовах	Фундаментальне оновлення системи	Збереження стабільності при змінних умовах	Адаптація, підвищення ефективності влади в умовах криз та відновлення системного балансу
Механізми реалізації	Законодавчі зміни, адміністративні реформи, структурні зміни	Модифікація процедур, оптимізація функцій, адаптація практик	Системні реформи, міна парадигми управління, інституційна реорганізація	Судове тлумачення, конституційна практика, неформальні зміни	Створення нових або адаптація існуючих органів влади, делегування повноважень перебудова взаємодії та координації

Продовження таблиці 2.6

Критерій порівняння	Інституціональні зміни	Інституціональна адаптація	Інституціональні трансформації	Інституціональна гнучкість	Інституціональні альтерації
Ініціатори змін	Законодавча влада, виконавча влада, громадянське суспільство	Виконавча влада, адміністративні органи, експертне середовище	Політична еліта, міжнародні актори, суспільний запит	Конституційні суди, парламент, національна правова доктрина	Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, ЦОВВ та місцеві державні адміністрації
Гнучкість процесу	Середня	Висока	Низька	Висока	Висока: в умовах криз, середня: у довгостроковій перспективі
Ризики	Непоследовність змін, опір стейкхолдерів, інституціональні конфлікти	Тимчасовий характер змін, неповна адаптація, втрата ефективності	Системні кризи, інституціональний колапс, високі витрати	Правова невизначеність, конституційні конфлікти, втрата легітимності	Можливість консервації неефективних змін, фрагментарність реформ, тиск на конституційні обмеження
Контроль	Нормативний та адміністративний	Функціональний та результативний	Політичний та суспільний	Конституційний та судовий	Ефективний контроль державних органів за дотриманням законодавства, громадський контроль
Застосування в кризових умовах	Обмежене	Ефективне	Ризиковане	Помірно ефективне	Високоєфективне, особливо в умовах воєнного стану або кризи
Теоретична база	Інституціональна теорія, теорія організацій, теорія модернізації	Теорія адаптивного управління, теорія систем	Теорія революційних змін, теорія модернізації, теорія транзиту	Конституційна теорія, теорія правової держави, теорія судового тлумачення	Інституціональна теорія, теорія управління кризами

Джерело: узагальнено автором на основі [326-330].

Загальну характеристику досліджуваних понять складають:

- інституційні зміни (англ. institutional change) – найбільш поширений термін, що описує процеси трансформації інституцій;
- інституційна адаптація (англ. institutional adaptation) – термін, який найближче відповідає змісту запропонованої концепції інституціональних альтерацій;
- інституційна трансформація (англ. institutional transformation) – характеризує глибинні структурні зміни в інституціях у довгострокових реформах, зокрема у періоди післявоєнного відновлення;
- інституціональна гнучкість (англ. institutional flexibility) – здатність інституцій адаптуватися до змінних умов шляхом змін у структурі, функціях, процедурах і взаємодіях без суттєвого порушення або заміни основних елементів системи.

Отже, концепт інституціональних альтерацій відображає спеціалізований підхід до змін державних інституцій у рамках адаптивного управління, орієнтованого на український контекст (кризи, війна, необхідність реформування). Найбільш близьким до «інституціональних альтерацій» є поняття «institutional adaptation», однак альтерації мають більш широкий спектр охоплення, що включає як структурно-функціональні адаптації, так і повноцінну трансформацію державного апарату за умови збереження стабільності. Інституціональні альтерації як приклад нелінійних змін часто зустрічаються в масштабних кризах: війна, природні катастрофи, техногенні аварії тощо. У таких ситуаціях держава повинна залишатися функціональною, навіть коли статичні управлінські моделі більше не відповідають реальності. Наприклад, гнучке реагування фіскальної системи під час кризи через альтерації (зміни у фінансових відносинах, розподіленні податкових надходжень) забезпечує водночас і адаптацію, і стабільність.

Важливо, що термін «альтерація» (від лат. «alteratio» – змінення, зміна) означає модифікацію або корекцію чогось базового без втрати первинної сутності. У контексті державних інститутів це дозволяє акцентувати увагу на

гнучкому оновленні чи зміні окремих елементів системи при збереженні загальної структури або базових принципів (наприклад, конституційного ладу). У міжнародній термінології такі поняття, як *change*, *adaptation*, *transformation*, мають занадто широкий або вузькоспеціалізований характер. Термін «альтерація» демонструє саме збалансованість між суттєвими змінами (*transformation*) і незначними корективами *adaptation*).

Поняття «*institutional change*» фокусується на змінах у сукупності правил, норм і процедур, які впливають на функціонування інститутів (зокрема, в економічній теорії та політичній науці), є надто широким і включає як кардинальні, так і незначні зміни з не завжди чітким нормативно-правовим підґрунтям. Інституціональні альтерації, натомість, сприяють акцентуванню на змінах у конституційно- та нормативно-правовому закріпленні механізмів функціонування інститутів державної влади, здійснених у рамках збереження України як правової держави [326-327].

Поняття «*institutional adaptation*» застосовується до змін, які спрямовані на адаптацію інститутів до зовнішніх або внутрішніх викликів, і часто має прикладний, ситуативний характер. Термін «*інституціональні альтерації*» підкреслює, що такі зміни можуть бути не лише реактивними (адаптацією до викликів), але й превентивними чи стратегічними, спрямованими на довготривалу оптимізацію функціонування інститутів [328].

Поняття «*institutional flexibility*» акцентує увагу на еластичності інститутів – їх здатності адаптуватися, реагувати на зміни чи виклики через тимчасові або постійні модифікації у своїй структурі, функціях чи політиці. Зазвичай цей термін застосовується в контексті: швидкого реагування на зовнішні виклики (зокрема, економічні, соціальні чи геополітичні кризи); здатності балансувати між стабільністю (збереження базових структур) та змінами (корекція окремих елементів); підвищення ефективності управління шляхом гнучких організаційних змін [329].

При цьому сучасна наука державного управління може обмежити використання поняття «*institutional flexibility*». Адже таке поняття фокусується

переважно на функціональному аспекті діяльності інститутів, лишаючи поза увагою системний аналіз змін, закріплених у нормативно-правовому полі; не враховує ступінь глибини та принциповості змін, оскільки може охоплювати лише мінімальні або тимчасові модифікації, що не зачіпають базових засад інститутів; є більш узагальненим і менш пов'язаним з конституційно-правовими механізмами, які є фундаментальними в багатьох правових системах, включно з українською [330].

З позицій ІПРДВ, альтерації передбачають реалізацію змін у межах існуючої конституційної рамки та правового поля без порушення базових принципів державності. Термін включає модифікацію як структур (наприклад, створення нових або реорганізацію існуючих органів влади), так і функцій інститутів, що дозволяє забезпечити їхню більшу ефективність та відповідність сучасним викликам, зміни в системі управління мають стратегічний характер, наприклад, через реалізацію євроінтеграційного курсу, впровадження принципів децентралізації чи адаптацію інституцій до умов воєнного стану.

Інституційні альтерації слід також визначити як процеси зміни та адаптації інституціональних норм, структур і практик у відповідь на зовнішні та внутрішні виклики, що можуть проявлятися через модифікації існуючих політик, процедур або ролей, що дозволяє інститутам адаптуватись до нових умов, зберігаючи свою легітимність і ефективність. Вони є результатом політичної динаміки, взаємодій і історичного контексту, що зумовлює необхідність інституційних змін для забезпечення стійкого функціонування організацій у мінливому середовищі.

Отже, інституціональні альтерації є основою адаптивного підходу, який дозволяє державі діяти ефективно навіть у надзвичайних умовах, таких як війна. Їх впровадження забезпечує баланс між гнучкістю та стабільністю, дозволяючи оперативно реагувати на виклики, зберігати правову єдність та закладати основи для післявоєнного відновлення та розвитку України. Завдяки альтераціям українська система державного управління демонструє здатність

адаптуватися до нових реалій, не втрачаючи демократичних засад, закріплених у Конституції України.

У сучасній вітчизняній науці державного управління сформований усталений комплекс методологічних підходів до аналізу базових предметних сфер. Втім, розширення дослідницьких орієнтирів вчених із врахуванням системних факторів впливу на політичний процес, особливостей інституціональної взаємодії, еволюції нормативного потенціалу владних відносин спонукає до трансформації методологічних основ. Новітні дослідження інституціональних складових системи державного управління реалізуються в координатах парадигмального формату аналізу, тому що це сприяє максимальній продуктивності при виконанні дослідницьких завдань.

Варто визначити, що інституціональні альтерації – це системні, правомірні зміни в структурі, функціях та механізмах діяльності органів державної влади, що здійснюються відповідно до конституційно-правових засад з метою забезпечення їх адаптивності до внутрішніх і зовнішніх викликів при збереженні базових принципів державного устрою та безперервності владних повноважень. Інституціональні альтерації у цьому контексті варто розглядати як системний процес, у якому інститути публічної влади, громадянського суспільства, міжнародні та приватні актори обмінюються ресурсами, інформацією, рішеннями чи повноваженнями для реалізації державних політик. На цій основі ми пропонуємо включити у контент методологічного забезпечення ІПРДВ поняття *кластеризації інституціональних альтерацій* як методологічний підхід до вивчення взаємодії інститутів та ключових суб'єктів державної влади з урахуванням подібності їх функцій, цілей, механізмів комунікації та ролі в реалізації державних функцій, при цьому інститути структуруються у відповідні кластери залежно від їх взаємозв'язків, координації та спільного впливу на систему державного управління.

Загалом, кластерний підхід – це методологія, яка орієнтується на групування пов'язаних елементів складних систем або факторів в єдині

категорії, що дозволяє більш глибоко аналізувати такі комплексні системи або процеси. У контексті управління і розвитку механізмів інституціональної взаємодії кластерний підхід дозволяє об'єднати різні сфери, щоб виявити взаємозв'язки між ними і досягти цілісного розуміння проблем та можливостей. Кластерний підхід базується на розумінні, що різні складові частини системи не функціонують ізольовано; вони взаємодіють, впливають одна на одну і можуть мати суттєвий вплив на результативність усієї системи. Універсальність кластерного підходу дозволяє його застосування в різних сферах – від бізнесу та економіки до соціальних і політичних процесів. Кластерний підхід акцентує увагу на інтеграції різних елементів, що допомагає зрозуміти, як зміни в одній області можуть вплинути на інші, що є особливо важливим для планування, аналізу та прийняття рішень у складних середовищах [332]. У контексті європейської інтеграції кластерний підхід використовується для структурованої оцінки готовності країн-кандидатів до вступу в Європейський Союз, забезпечуючи комплексний та гнучкий фокус на ключових аспектах трансформаційних процесів.

Традиційні механізми оцінки готовності країн-кандидатів до вступу в ЄС були занадто лінійними, передбачали оцінку окремих секторів економіки та права без урахування їх взаємозв'язку та впливу на загальну стабільність і функціонування держави. Це ускладнювало виявлення системних проблем, які могли негативно вплинути на інтеграцію країни в європейське співтовариство.

Кластерний підхід об'єднав пов'язані сфери політики в єдині кластери, що дозволило: 1) оцінити взаємодію між різними секторами та їхній спільний вплив на загальний прогрес країни-кандидата; 2) акцентувати увагу на ключових реформах, необхідних для успішної інтеграції в ЄС; 3) підвищити ефективність для розподілу ресурсів та зусиль, спрямованих на підтримку країн-кандидатів у процесі реформ; 4) забезпечити гнучкість, адже враховується специфіка кожної країни-кандидата та адаптується процес оцінки до її індивідуальних потреб та можливостей; 5) сприяти політичній підтримці, оскільки такий підхід допомагає підвищити політичну підтримку процесу

розширення як в країнах-членах ЄС, так і в країнах-кандидатах, оскільки він забезпечує більш прозорий та обґрунтований процес оцінки спроможності країн-кандидатів на вступ [331-333].

У процесі європейської інтеграції кластерний підхід став особливо привабливим через його здатність ефективно вирішувати складні проблеми, пов'язані з підготовкою країн-кандидатів до вступу в ЄС. Перш ніж пояснити чому, варто розглянути кілька аспектів, які впливають на вибір цього методу.

По-перше, кластерний підхід дозволяє структурувати численні критерії та вимоги, які країни-кандидати мають виконати. Це важливо, оскільки процес вступу включає вимоги, що стосуються політики, економіки, права, соціальних стандартів тощо. Розділення на окремі кластери забезпечує глибший аналіз кожної сфери та зменшує ризик втрати важливих елементів.

По-друге, кластерний підхід підвищує адаптивність та гнучкість оцінювальної системи. Країни можуть поступово долати вимоги в рамках окремих кластерів, що спрощує процес оцінки та допомагає виявити проблеми конкретних секторів раннього етапу. Це дозволяє ЄС надавати ціленаправлену допомогу та експертизу тим країнам, що потребують особливої підтримки.

По-третє, кластерний підхід робить процес вступу більш зрозумілим для населення країни-кандидата, оскільки кожен кластер легко ідентифікується з конкретними реформами, які потрібно провести. Це може підвищити обізнаність суспільства та сприяти підтримці реформ на локальному рівні. Крім того, важливо зазначити соціальний аспект впровадження кластерного підходу, адже саме він надає можливість для спільної роботи між державними органами, приватним сектором та громадянським суспільством. Таке партнерство збільшує шанси на успішне виконання вимог, оскільки воно формує середовище для обміну інформацією та досвідом [336].

Таким чином, кластерний підхід виявився ефективним рішенням для складної задачі європейської інтеграції, забезпечуючи більш організований, гнучкий і прозорий процес підготовки країн до вступу в ЄС. З позицій формування авторської ІПРДВ важливо охарактеризувати кластери, які

використовуються в процесі вступу країн-кандидатів до Європейського Союзу, й саме такі кластери формують інституціональну матрицю ЄС:

Кластер 1 (основи) – охоплює основоположні принципи демократії, прав людини та правових норм, які є важливими для функціонування ЄС.

Кластер 2 (внутрішній ринок) – зосереджений на створенні функціонального внутрішнього ринку ЄС на основі принципу «4 свобод» (вільного руху виробничих факторів), що забезпечує вільний обіг товарів, послуг, капіталу та людей.

Кластер 3 (конкуренція та державна допомога) – фокусується на забезпеченні функціонування конкуренції у внутрішньому ринку та регулювання державної допомоги.

Кластер 4 (економічний і соціальний розвиток) – зосереджений на економічному зростанні, соціальній інтеграції й забезпеченні сталого розвитку.

Кластер 5 (екологічна політика) – присвячений екологічним викликам, включаючи зміни клімату та охорону навколишнього середовища.

Кластер 6 (зовнішня політика та безпека) – охоплює зовнішню політику, безпеку та співпрацю з міжнародними організаціями [338].

Такі кластери слугують методологічною основою для реформ, є важливими інструментами для оцінки готовності країн до інтеграції в ЄС. Кожен кластер визначає конкретні вимоги, які країни-кандидати повинні враховувати на етапі підготовки до членства. По-перше, кластерний підхід дозволяє розглядати ефективність імплементації норм права ЄС як частину більш широкої системи державного управління, враховуючи, що правові норми впливають на різні аспекти суспільного життя (економіка, екологія, соціальна політика). Це забезпечує комплексний аналіз і усвідомлення взаємозв'язків між різними інститутами та законодавчими актами. По-друге, він сприяє формуванню крос-секторальних груп, де різні інститути можуть спільно працювати для імплементації норм права ЄС, що підвищує

узгодженість дій та уникнення дублювання зусиль. Це особливо важливо в умовах, коли необхідно враховувати принципи, закладені в нормах права ЄС.

Кластерний підхід також дозволяє ідентифікувати і подолати бар'єри між інститутами, що можуть заважати реалізації європейських норм на місцевому рівні, завдяки чому державна влада може приймати більш зважені та ефективні рішення, що відповідають принципам легітимності, прозорості та підзвітності. Впровадження кластерного підходу зміцнює інституціональні спроможності державних установ, оскільки вимагає від них координації та інтеграції дій, що відповідає засадам норм права ЄС та сприяє успішному розвитку демократичних процесів у країні. Формалізацію кластерного підходу визначає EU accession process, а використання терміну «кластер» в документі означає структурований підхід до відведення різних політик і вимог, які країни-кандидати повинні виконати для інтеграції [338].

Авторська концепція кластеризації оптимізує розуміння складних процесів взаємодії, значно підвищуючи ефективність теоретичного аналізу та практичного управління. Кластер інституціональних альтерацій (англ. Institutional Alterations Cluster, IAC) – це організована взаємодія системи інститутів, які займаються впровадженням, адаптацією та реалізацією управлінських змін, спрямованих на модернізацію державного управління. Такий кластер орієнтований на управління трансформаційними процесами, що можуть бути викликані кризою, реформами, посткризовим відновленням чи глобальними викликами. З позицій досліджень базових понять, здійснених у розділі 1, варто уточнити таке трактування як: «IAC» – тимчасова або постійна група взаємопов'язаних інститутів, які діють у режимі координації для досягнення інституційних альтерацій у конкретній сфері державного (публічного) управління. Кластер характеризується системною взаємодією, спрямованою на реалізацію інституціональних реформ, адаптацію до кризових умов або підвищення ефективності роботи окремих інституцій. Це поняття також можливо визначити як структурно-функціональну сукупність взаємопов'язаних державних органів, установ, правових норм, процедур та

інших елементів інституціонального середовища, що об'єднані спільною метою, компетенцією чи функціональним призначенням для забезпечення функціонування системи державного управління, її адаптації до викликів і реалізації стратегічних завдань у межах нормативно-правової платформи.

Очевидно, що кластер інституціональних альтерацій формується із взаємопов'язаних елементів (державних органів, правових норм, управлінських процедур), які забезпечують комплексне вирішення завдань у межах певної сфери (наприклад, системи виконавчої влади, системи судової влади, система місцевого самоврядування, система національної безпеки тощо). Взаємозалежність означає, що ефективність функціонування окремого елемента безпосередньо залежить від взаємодії з іншими елементами кластеру.

Поняття «кластер інституціональних альтерацій» є логічною еволюцією концептуальних підходів до аналізу державного управління, оскільки воно дозволяє: 1) поєднати системність кластерного підходу з процесами глибоких, проте збалансованих змін інституційної системи (альтерацій); 2) забезпечити детальний опис та аналіз конкретних груп інститутів, які зазнають змін у межах певної реформи чи адаптації; 3) долати надмірну фрагментацію в управлінській системі шляхом узагальнення змін і функціональної синхронізації в межах єдиної політики; 4) запровадити системний підхід, що враховує як інституційну гнучкість, так і стратегічність інституційних альтерацій, орієнтуючись на сталість і ефективність функціонування (рис.2.4).

Функціонально, ІАС фокусується на: 1) *трансформаційній природі системи державної влади* (інституціональні альтерації включають зміну функцій, структур, процесів та стратегій у процесі стандартного алгоритму управління; 2) *координації інститутів державної влади у межах системи* (формування кластерів дозволяє зменшувати управлінську стохастичність, уникати дублювання функцій управління і забезпечувати прозорість інституціональних змін; 3) *форматі альтерацій* (локальному (на рівні регіонів чи секторів), національному (реформи державного управління) або глобальному (адаптація до міжнародних норм чи стандартів)).

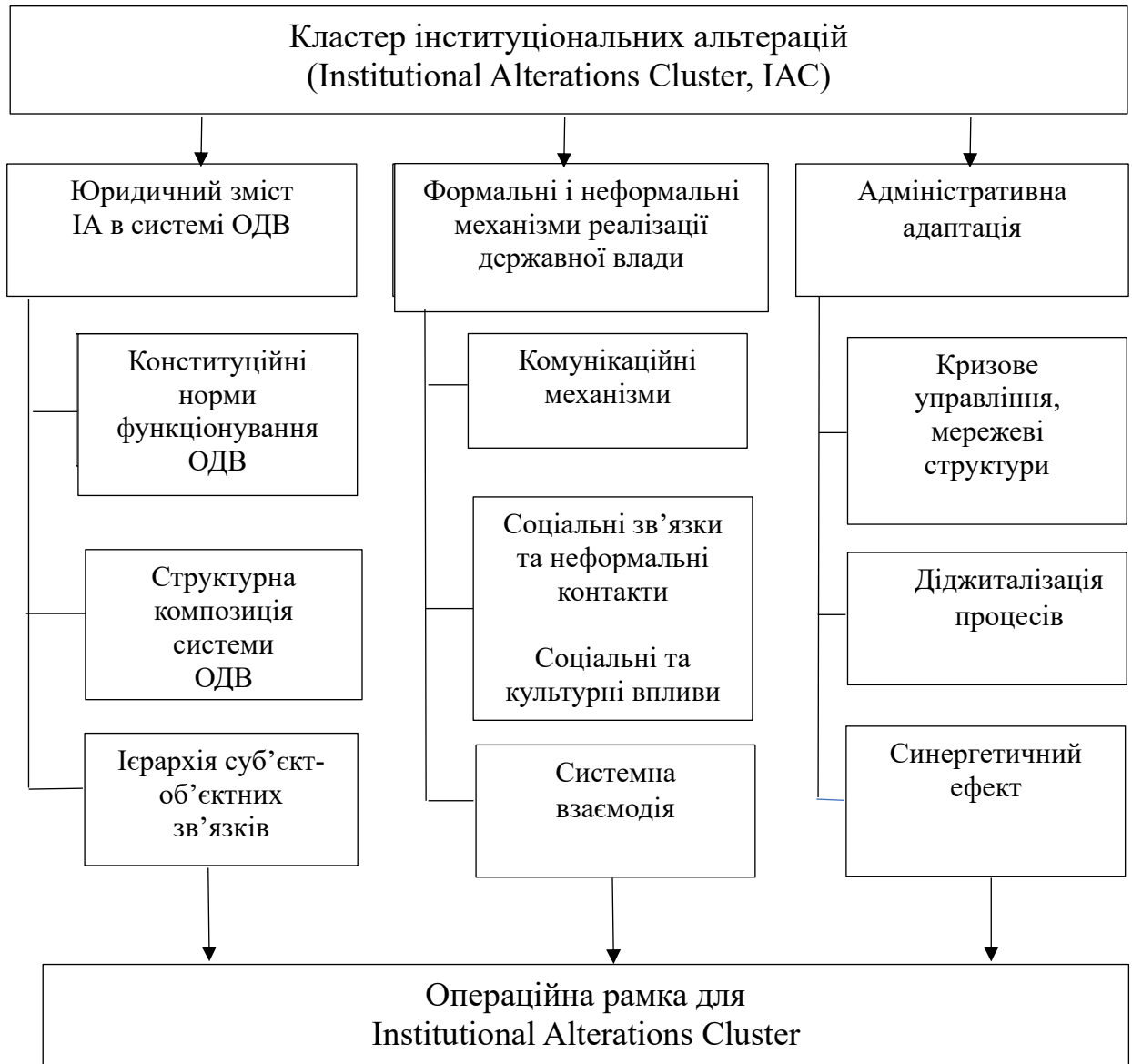

Рис. 2.4. Формалізація кластера інституціональних альтерацій

Джерело: дослідження автора.

Факторами кластеризації інституційних альтерацій слід визначити:

- 1) функціональну однорідність – інститути, що виконують подібні функції (функціонально наближені центральні органи виконавчої влади, формують єдиний кластер);
- 2) рівень кластеризації – інститути, діяльність яких вирішує проблеми у певній суспільній сфері (органи влади, громадські об'єднання, міжнародні партнери);

- 3) нормативне поле кластеризації – регулювання діяльності на основі норм права за однією спеціалізацією;
- 4) вертикальна чи горизонтальна структура-основа кластеризації;
- 5) мережа координації (інформаційно-комунікаційна платформа кластера як система обміну інформацією, яка забезпечує інтеграцію дій усіх суб'єктів і підконтрольність процесів). Координація може бути реалізована через цифрові рішення або регулярні консультаційні платформи.

Інституціональні альтерації можуть бути зумовлені зовнішніми викликами, такими як економічні кризи чи соціальні зміни, що вимагають адаптації інститутів до нових умов, зберігаючи їх легітимність. В межах кластерів зростає роль співпраці між інститутами, що забезпечує обмін кращими практиками та інноваціями. Процес кластеризації допомагає зрозуміти, як інститути можуть швидше реагувати на зміни, створюючи мережі, які підсилюють їх стійкість. Завдяки такому підходу інститути можуть уникати дублювання зусиль, що є важливим аспектом у забезпеченні ефективності. Спільна діяльність органів влади, громадських об'єднань та міжнародних партнерів у рамках кластерів сприяє більш цілісному підходу до розв'язання складних проблем із врахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Важливою характеристикою кластерів є їх здатність до самоорганізації, що дозволяє швидше адаптуватися до нових реалій. Через цифрові платформи створюється зручний простір для координації, що покращує доступ до інформації. Це особливо актуально в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій, які спрощують комунікацію між учасниками. Тож кластеризація інституційних альтерацій стає стратегічно важливою для модернізації державного управління, підвищення його ефективності та прозорості. Як результат, системна організація інституційних зусиль через формування кластерів відкриває нові горизонти для справжньої трансформації державної влади в Україні. Кластери інституційних альтерацій також допомагають активізувати міжсекторальну співпрацю, сприяючи інтеграції інститутів у процесах прийняття рішень.

2.4. Інституціональні реформи в публічному управлінні: еволюція та методологія на основі моделі інституціональної синергії та інновацій

Запропонований нами у підрозділі 2.3 кластер інституціональних альтерацій структурно повинен мати чітко визначені рівні, механізми координації та зони відповідальності, щоб забезпечити ефективність взаємодії. На основі наведеного методологічного забезпечення ми пропонуємо *концепцію моделі інституційної синергії та інновацій* (англ. Institutional Synergy and Innovation Model, ISIM), яка аналізує трансформаційні інституціональні зміни засобами інновації та ефективну інтеграцію учасників, що використовує гнучку модель управління змінами в системі ОДВ, орієнтовану на результати та адаптивність у несприятливих умовах. Впровадження моделі ISIM в реальність дозволить значно покращити ефективність систем управління та забезпечити стійкий розвиток.

ISIM – це концептуальна модель, яка акцентує увагу на інтеграції різних інституційних факторів та інноваційних підходів у сфері державного управління. Вона базується на принципах синергетики, що дозволяє досягати більшої ефективності управлінських процесів через взаємодію різних елементів системи. Інституціональні реформи становлять одну з найважливіших складових трансформації системи публічного управління, особливо в контексті сучасних викликів, таких як глобалізація, цифровізація, економічні кризи та соціальні конфлікти. Еволюція цих реформ не лише відображає етапи розвитку адміністративних та управлінських систем, але й сприяє формуванню фундаментальних принципів створення інститутів, які спроможні ефективно реагувати на потреби суспільства. Для забезпечення успішності таких реформ необхідно використовувати науково обґрунтовані підходи, які поєднують синергію внутрішніх ресурсів організацій із запровадженням інноваційних методів управління. Саме у цьому контексті нами пропонується концепція ISIM, яка виступає важливим інструментом для аналізу, розробки та впровадження інституціональних реформ.

Концепція ISIM також виступає комплексною методологічною основою для проведення інституціональних реформ, що базується на принципах синергії та інноваційності. Ця модель інтегрує класичні теоретичні підходи з сучасними управлінськими практиками, створюючи унікальну платформу для системних трансформацій у публічному секторі. Методологічна база ISIM ґрунтується на чотирьох ключових компонентах: інституціональному проєктуванні, синергетичній взаємодії, інноваційному розвитку та моніторингу результативності. Кожен з цих елементів має власний набір інструментів та методик, що забезпечують комплексний підхід до реформування публічних інституцій. Інституціональне проєктування в рамках ISIM передбачає детальний аналіз існуючих структур, виявлення інституціональних пасток та розробку оптимальних моделей організаційної архітектури. Особлива увага приділяється встановленню ефективних взаємозв'язків між різними елементами системи публічного управління. З позицій інституціонального підходу, важливо обґрунтувати інституціональні реформи як суспільну потребу в ефективному управлінні (рис 2.5).

Модель пояснює, як взаємодія інститутів, модернізація їхніх структур та самоорганізація можуть створювати адаптивні, стабільні та інноваційні системи для довготривалого розвитку, базуючись на чотирьох ключових теоріях: кластерній теорії (умови, які формують основу для взаємодії інститутів у спільному просторі (кластер)), теорії інституціональних змін, теорії альтерацій (операційні механізми проведення і оцінювання інституціональних реформ).

Концепція ISIM органічно поєднує принципи синергії та інноваційності, що дозволяє не лише вдосконалювати існуючі інститути, а й створювати нові, адаптовані до змінних соціальних, економічних та політичних умов. Це відповідає інституціональній парадигмі, яка акцентує увагу на здатності інститутів до адаптації та розвитку. ISIM забезпечує інтеграцію різних рівнів влади через моделі координації та встановлення чітких зон відповідальності.

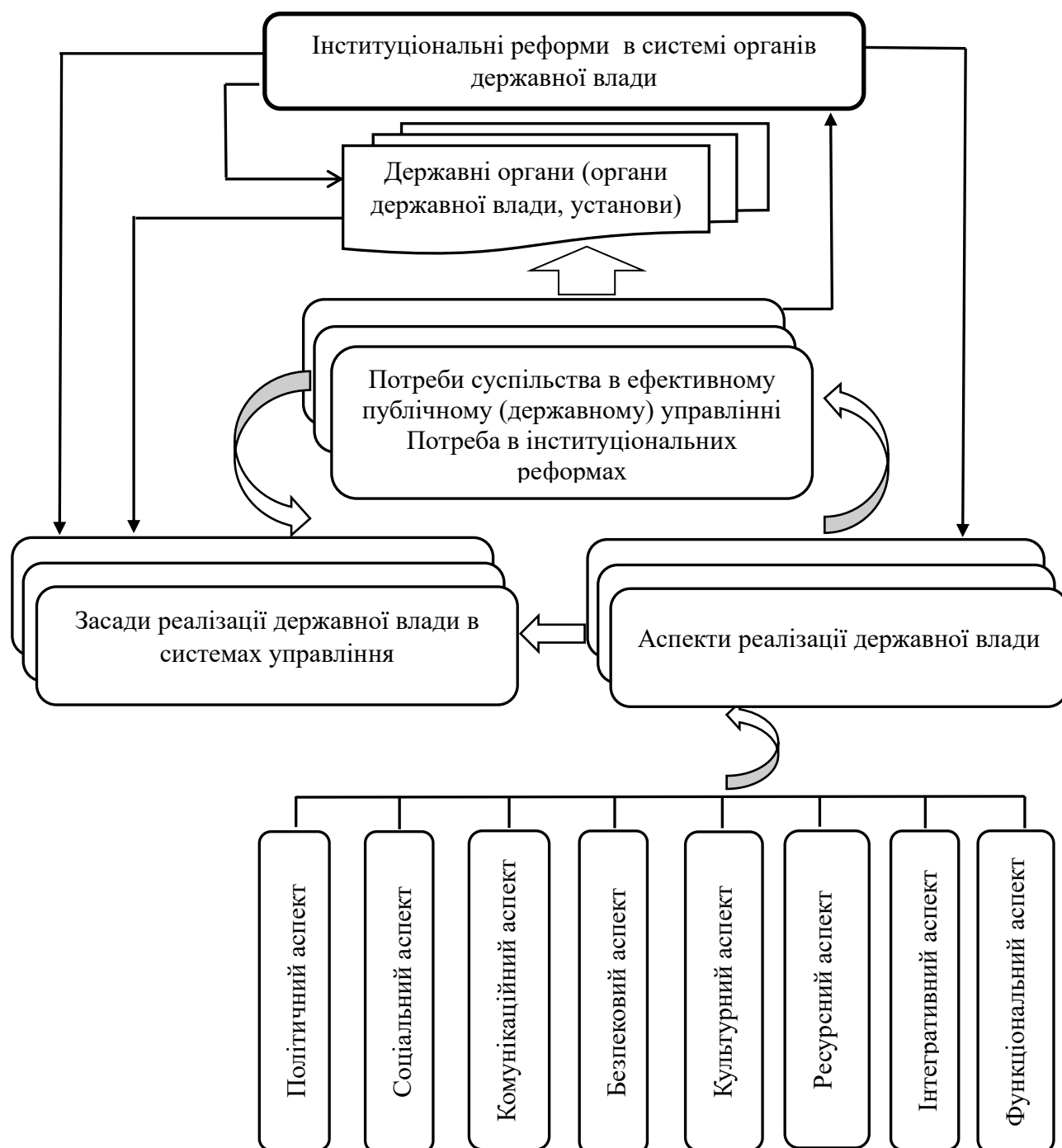

Рис. 2.5. Формальна модель актуалізації потреб в інституціональних реформах (на основі методології ISIM)

Джерело: дослідження автора [338].

Структурні компоненти моделі ISIM:

По-перше, інституціональний кластер (основа взаємодії інститутів) включає в аналіз реалізації державної влади такі складові: Верховну Раду України, органи виконавчої влади, регуляторні органи, система органів судової

влади; громадянське суспільство, культурні норми, традиції, приватний сектор, міжнародні організації, академічна спільнота, а роль кластеру полягає в об'єднанні ресурсів, формуванні критичної маси інновацій і змін.

По-друге, механізми інституціональних реформ, адже інститути змінюються через дві форми альтерацій: еволюційні реформи (постійне удосконалення через адаптацію до нових викликів) та революційні реформи в умовах кризи.

По-третє, самоорганізація системи державної влади як процес, у межах якого система реалізації державної влади розглядається, перш за все, як система, здатна до самоорганізації. Отже, інститути державної влади, реагуючи на зовнішні виклики, трансформують свої функції, структури та механізми взаємодії.

Важливими елементами інституціональної стабільності виступає здатність системи реалізації державної влади до створення нової рівноваги в умовах нестабільності, моніторинг реформ, змін та оперативне корегування пріоритетів, розвиток нових навичок і методів управління – «феномен стабільних інституціональних станів».

Феномен стабільних інституціональних станів можна описати як здатність державних інститутів зберігати свою функціональність і адаптивність у змінюваних умовах, що включає кілька ключових аспектів:

1) наявність зрозумілих і стабільних правил, які регулюють взаємодію між різними інститутами, забезпечує передбачуваність у функціонуванні державних органів;

2) інститути, які здатні швидко адаптуватися до нових викликів, таких як економічні кризи або соціальні зміни, можуть підтримувати свою стабільність на основі інноваційних підходів;

3) синергія між державними, приватними та громадськими інститутами сприяє формуванню стабільних інституціональних станів;

4) стабільні інституціональні стани можуть бути під впливом історичних традицій, соціальних норм та політичних практик, які формують специфіку функціонування інститутів у певному контексті.

Практичне значення цього феномену виявляється в здатності державних інституцій забезпечувати стійкість управлінських процесів, навіть коли зовнішнє середовище перебуває в стані турбулентності. Концептуально феномен стабільних інституціональних станів є ключовим елементом у розумінні механізмів державотворення та еволюції систем публічного управління. Втім, *«феномен стабільних інституціональних станів»* може бути як позитивним, так і негативним явищем. Адже стабільність може забезпечувати передбачуваність та надійність у функціонуванні державних інститутів, або перешкоджає адаптації до нових викликів та можливостей, що призводить до зниження ефективності та конкурентоспроможності.

Факторами прояву такого феномену виступають: кризи (економічні, політичні, соціальні); зміна політичного балансу сил, зміна суспільної свідомості, поширення нових ідей і цінностей, зовнішній вплив та інновації. У межах ППРДВ цей феномен дозволяє розглядати управлінську систему як таку, що здатна проводити інституціональне реформування в контексті полі-стабільності, кожна з яких може бути стабільною в певний історичний період або за певних умов. При цьому саме інститути формують платформи, у межах яких система може підтримувати кілька стабільних станів одночасно, та вибір одного з них залежить від умов, які домінують у певний період. Коли система ОДВ досягає критичної точки, вона може перейти до одного з можливих стабільних станів, й саме державні та суспільні інститути визначають, які саме стани є доступними, а домінуючі умови впливають на вибір конкретного стану.

Розуміння того, що кілька станів можуть бути стабільними (але різними по відношенню до ефективності), допомагає скеровувати інституціональні реформи залежно від їхньої доцільності та майбутніх можливостей адаптації до певної оптимальної моделі. Так, правовий режим воєнного стану створює унікальну ситуацію, коли система державного управління переходить до

особливої моделі функціонування, але при цьому не втрачає здатності до змін, адаптації та переходу між різними станами залежно від розвитку подій. У цьому контексті багатокомпонентна стабільність дозволяє державі використовувати як централізовані (жорстка структура управління – місцеві військові адміністрації (МВА)), так і певні елементи децентралізованих моделей для забезпечення балансу між швидкістю прийняття рішень і локальною автономією. Власне, поняття «інституціональна реформа» є досить розробленим у сучасній науці. При цьому предметом реформ виступають різні суспільні феномени. Аналіз даних у таблиці 2.7 дозволяє ідентифікувати комплексність поняття «інституціональні реформи» та специфіку його розуміння в різних галузях науки, виявити особливості підходів до реформування системі публічного управління.

Таблиця 2.7

Визначення предметної сутності інституціональних реформ

Критерій	Економіка	Політична теорія	Юридична наука	Державне управління
Мета реформ	Підвищення економічної ефективності, стимулювання зростання	Стабілізація політичного середовища, забезпечення демократичного врядування	Забезпечення правової визначеності, верховенства права, модернізація законодавства	Підвищення прозорості, ефективності управлінських процесів, покращення сервісної функції
Об'єкти реформ	Економічні інститути (ринок праці, фінансова система, інфраструкт., приватизація)	Політичні інститути (партійна система, виборче законодавство, органи влади)	Нормативно-правова база, система законодавчої та судової влади, правові процедури	Організаційна структура публічної адміністрації, механізми прийняття рішень, кадрова політика
Інструменти реалізації	Регуляторна реформа, лібералізація, дерегуляція, створення ринкових механізмів	Конституційна реформа, децентралізація, реформи електоральної системи	Судова реформа, кодифікація законів, гармонізація із міжнародними стандартами	Адмін.-територ. реформа, впровадження цифрових інструментів, громадська участь

Продовження таблиці 2.7

Критерій	Економіка	Політична теорія	Юридична наука	Державне управління
Очікувані результати	Економічне зростання, зниження нерівності, залучення інвестицій	Легітимність влади, підвищення політичної стабільності, розвиток демократії	Формування справедливої правової системи, посилення верховенства права	Формування системи управління, яка відповідає потребам суспільства й забезпечує довіру до влади
Основні виклики	Спротив зацікавлених груп, глобальна економічна нестабільність,	Політична поляризація, дестабілізація перехідних режимів, конфлікт інтересів	Непослідовність законодавства, корупція, неадаптованість реформ до місцевих реалій	Бюрократія, низька кваліфікація виконавців, брак ресурсів для модернізації
Засади ефективності	Ефективність економічних механізмів, чітка законодавча основа, прогноз наслідків реформ	Політична воля, прозорість і відкритість процесів, підтримка громадськості	Чіткість і зрозумілість правових норм, їхня адаптація до потреб суспільства	Прозорість процедур, громадський контроль, якість комунікації реформ із суспільством
Цільова спрямованість	Підвищення економічної ефективності, оптимізація ресурсів,	Демократизація, оптимізація політичних процесів, забезпечення представництва	Вдосконалення правової системи, підвищення ефективності правозастосування	Покращення якості публічних послуг, розвиток нової моделі публічної служби
Методологічна база	Економічний аналіз, економічні моделі, теорія систем	Політологічний аналіз, теорія політичних систем, порівняльна політологія	Правовий аналіз, юридична компаративістика теорія права	Системний аналіз, управлінські теорії, адміністративний менеджмент

Джерело: дослідження автора.

Примітка: наведені характеристики є узагальненими і можуть варіюватися залежно від конкретного контексту та умов впровадження реформ.

Так, *інституціональні реформи (економічний підхід)* варто визначити як комплекс структурно-функціональних, змістовних та парадигмальних трансформацій економічних інститутів, раціоналізації правил функціонування

ринкових механізмів та інфраструктури, спрямованих на підвищення ефективності розподілу ресурсів, стимулювання інноваційного розвитку, забезпечення конкурентоспроможності економіки та створення умов для сталого економічного зростання. При цьому власне реформи включають перебудову механізмів взаємодії економічних агентів, удосконалення податкових, фінансових і регуляторних систем відповідно до нових економічних умов, що встановлюються у межах національної держави, або наднаціональних об'єднань (наприклад, ЄС) [339]. Варто вказати щодо реформування енергетичної сфери, приватизації державних підприємств, формування національної валюти, аграрної реформи, реформування регіональної політики, розвитку електронних платіжних систем, цифрових платформ тощо.

Інституціональні реформи (політологічний підхід) виступають як процес модернізації та адаптації політичних інститутів у форматі суспільних трансформацій, передбачають оптимізацію структури і функцій суб'єктів реалізації державної влади, удосконалення системи представництва, розвиток механізмів політичної участі, при цьому метою реформ є підвищення ефективності та легітимності політичних процесів [340]. Варто виділити децентралізацію, розвиток цифрової (електронної) демократії, проведення політичних реформ, система електронних петицій тощо.

Інституціональні реформи (юридичний підхід) являють собою системні зміни в діяльності політико-правових інститутів, їх механізмах функціонування та нормативно-правовій базі для адаптації до нових суспільних викликів. Ці реформи спрямовані на удосконалення правозастосування, зміцнення верховенства права, підвищення юридичної визначеності і культури, забезпечення ефективного доступу громадян до правосуддя та захисту їхніх прав. Ключовими елементами виступають: оновлення законодавства, реформування судової та правоохоронної систем, а також розробка нових підходів до правової інтеграції в міжнародному контексті [341]. Важливо відзначити: конституційні реформи 1991-2019 рр.;

реформу антикорупційного законодавства 2014-2021 рр.; реформу органів правопорядку 2015-2020 рр.; реформи у юридичній сфері – електронне судочинство, розвиток системи безоплатної правничої допомоги, реформування системи юридичної освіти тощо.

Інституціональні реформи (державноуправлінський підхід) виступають як трансформація структур державної влади, адміністративних процедур в публічній сфері для підвищення ефективності, прозорості та орієнтації на потреби громадян, при цьому завдання реформ полягає в модернізації адміністративних процедур, впровадженні інноваційних механізмів публічного управління (зокрема, цифрових технологій), налагодженні партнерських відносин між державою, бізнесом і громадянським суспільством, а також забезпеченні стабільності характеристик системи управління, що відповідає сучасним викликам [342-344].

Фундаментальним завданням інституціональних реформ є модернізація існуючих адміністративних процедур, що включає спрощення бюрократизованих процесів, зменшення корупційних ризиків та полегшення доступу громадян до державних послуг. Зокрема, такий підхід передбачає впровадження інноваційних механізмів публічного управління, серед яких провідну роль відіграють цифрові технології. Використання таких інструментів, як електронний документообіг, онлайн-сервіси для отримання адміністративних послуг або цифровізація державних процесів (прикладом може слугувати українська платформа «Дія») [345], сприяє не лише економії ресурсів, а й формуванню нової якості взаємодії між владою та громадянами.

Отже, поняття *«інституціональні реформи»* включає зміну існуючих структур, адаптацію до змінних умов і спрямування на покращення ефективності інститутів. Водночас, у економічній науці акцент робиться на ринкових відносинах, у політичній науці головною проблемною сферою є демократизація суспільних відносин, у юридичній науці увага зосереджується на верховенстві права, а у державному управлінні на якості державних послуг та адміністративній ефективності (табл. 2.8).

За умов війни державна система управління існує в динамічному середовищі, де домінуючими стають нові виклики (наприклад, активізація бойових дій, внутрішні гуманітарні кризи, окупація територій тощо). Такі зміни потребують швидких реакцій і можуть спричиняти перехід між стабільними станами. Інституціональні реформи (ІР) виступають фундаментальним елементом трансформації сучасних державних систем, що базується на теоретико-методологічних засадах державного управління як цілеспрямованого впливу держави на стан і розвиток суспільних процесів. *Інституціональні реформи у контексті ПРДВ слід визначити як комплекс цілеспрямованих змін у структурі, функціях, принципах і механізмах реалізації державної влади, спрямованих на оптимізацію системи державного управління, підвищення її ефективності, прозорості, підзвітності та адаптивності до сучасних викликів.*

У цьому контексті інституціональні реформи є не просто удосконаленням моделі реалізації державної влади, а стратегічним переосмисленням ролі держави, її відносин з суспільством та бізнесом, а також внутрішньої організації та процесів. Ефективність інституціональних реформ вимірюється не тільки кількісними показниками, але й якісними змінами в управлінській культурі, довірі громадян до влади, здатності держави відповідати на потреби суспільства та забезпечувати сталий розвиток. Успішна реалізація ІР вимагає комплексного підходу, що включає аналіз існуючої інституційної структури, визначення пріоритетних напрямків реформування, розробку детальних планів дій, залучення широкого кола зацікавлених сторін та забезпечення політичної волі для впровадження необхідних змін (табл.2.8).

Саме така комплексна та системна трансформація інституціональної архітектури держави здатна забезпечити довгострокову стійкість та прогресивний розвиток суспільства.

Таблиця 2.8

Інституціональні реформи (економічна сфера)

Критерій аналізу	Опис	Приклад в Україні	Результати впровадження	Взаємозв'язок із іншими сферами
Об'єкт реформування	Економічні інститути (ринкові механізми, регулятори, власність, податкова система, інвестиційний клімат)	Приватизація державних підприємств, земельна реформа, трансформація банківської системи	Ліквідація збиткових підприємств, зростання інвестиційного клімату після ринку землі	Вимагає зміцнення правових інститутів для захисту прав власності
Мета реформ	Створення сприятливого середовища для економічного зростання, залучення інвестицій, підвищення ефективності використання ресурсів	Впровадження ринку землі та розвиток малого і середнього бізнесу	Підвищення прозорості економічної діяльності, стабілізація банківського сектора після реформ 2014 р.	Важлива підтримка політичної волі для забезпечення суспільної довіри
Методологічна база	Використання теорії інституціональної економіки (вплив економічних правил та регуляторів на формування ефективної системи)	Будівництво ринкової економіки після 1991 року, економічна лібералізація 90-х років	Поступовий перехід від центрального планування до ринкових механізмів через структурні зміни	Створює необхідність реформ у державному управлінні та правовій сфері
Основні напрями реформ	Розширення ринкових відносин, дерегуляція та зниження ролі державного контролю, зміна власності (приватизація)	Запровадження системи ProZorro, банківська реформа (ліквідація проблемних банків), тарифна політика	Створення прозорих процедур закупівель, модернізація фінансового сектору через впровадження інструментів НБУ	Ефективність залежить від політичної стабільності (виборчі процеси, підтримка суспільства)

Продовження таблиці 2.8

Критерій аналізу	Опис	Приклад в Україні	Результати впровадження	Взаємозв'язок із іншими сферами
Часові рамки впровадження	Короткострокові зміни для реформ, плани для їх інституціоналізації	Лібералізація ринку газу, функціонування НБУ	Швидкі реформи можуть дати оптимальні фінансові результати	Залежить від структурних реформ у публічному управлінні
Інструменти реалізації	Економетричний аналіз, економічні регулятори, аналітичні моделі прогнозування	Запровадження ПДВ-рахунків у податковій системі, законодавчі зміни для детінізації бізнесу	Зниження рівня корупції (детінізація економіки) при закупівлях	Потребує координації з юридичними реформами через внесення змін у законодавство
Очікувані результати	Економічне зростання, зниження безробіття покращення між. рейтингу	Зростання зовнішніх інвестицій (стабілізація макроекономіки)	Можливий ефект довгострокової стабільності підвищення рівня життя	Зміцнення верховенства права є основою для сталого економічного зростання
Механізми оцінки ефективності	Аналіз ключових економічних показників (ВВП, рівень інфляції, платіжний баланс), реакція міжнародних організацій	Поліпшення рейтингу Doing Business (індекс порівняння простоти підприємницької діяльності), зростання рейтингу Moody's	Поліпшення міжнародного рейтингу показує стабільність реформ (зокрема вплив на інвестиційне середовище)	Отримання зовнішнього фінансування сприяє реформам у банківському секторі
Виклики та перешкоди	Корупція, інституційна неспроможність, відсутність політичної волі для непопулярних рішень.	Неефективна приватизація 90-х рр., опір земельній реформі з боку окремих груп населення	Законодавчий саботаж з боку окремих зацікавлених осіб гальмує ефективність реалізації реформ	Необхідна координація між виконавчою владою та судовою системою.
Роль міжнародної допомоги	Надання технічної допомоги, позик, фінансування та експертиз для проведення реформ	МВФ та Світовий банк фінансували макроекономічну стабілізацію України	Результатом стало зміцнення банківської системи та збереження стабільності валютного курсу	Допомога міжнародних організацій мотивує Україну рухати юридичні та інституційні реформи
Роль бізнесу та громадськості	Забезпечення підтримки структурних реформ. Громадські організації здійснюють моніторинг	Advocacy-кампанії для прозорого ринку землі, співпраця з ЕВА (Євр. Бізнес Асоціацією)	Відкритість у спілкуванні з громадськістю збільшує довіру до реформ та знижує ризики протестів	Громадський вплив необхідний для боротьби з політичним популізмом і корупцією

Складовими інституціональних реформ виступають:

- 1) *інституціональна основа* – IP базуються на принципах інституціональної парадигми, яка розглядає державну владу як систему взаємодії формальних (закони, нормативні акти, адміністративні процедури) та неформальних (традиції, соціальні норми, політична культура) інститутів;
- 2) *цілі IP* – модернізація адміністративних процедур, забезпечення прозорості та підзвітності органів державної влади, підвищення ефективності реалізації державної політики, формування партнерських відносин між державою, бізнесом і громадянським суспільством;
- 3) *сфери реалізації* – політичний аспект, адміністративний аспект, правовий аспект, соціально-економічний аспект;
- 4) *методи реалізації* – аналіз і моделювання систем державного управління, упровадження інноваційних механізмів, зокрема цифрових технологій; адаптація міжнародного досвіду та стандартів, проведення адміністративного аудиту та моніторингу ефективності;
- 5) *результати реформ* – підвищення довіри громадян до державних інститутів, зміцнення демократичних принципів управління, підвищення якості державних послуг, формування умов для сталого розвитку держави.

Таблиця «Інституціональні реформи (політична сфера)» (табл. 2.9) є комплексним інструментом для аналізу ключових аспектів реформування політичних інститутів в Україні. Вона охоплює різні критерії, такі як об'єкт реформування, методологічна база, основні напрями реформ, інструменти реалізації, виклики та очікувані результати. Об'єктом реформування є політичні інститути, такі як правові системи, виборчі механізми, парламентаризм, партійна система та місцеве самоврядування. Мета реформ полягає у зміцненні демократичних інституцій, підвищенні довіри до політичної системи та створенні прозорих механізмів ухвалення рішень.

На основі аналізу таблиці 2.9 ми вказуємо на багатовимірність реформування політичних інститутів в Україні. У таблиці наведені ключові аспекти реформ, їх цілі, методологію, виклики та очікувані результати.

Реформи спрямовані на зміцнення демократичних інституцій, підвищення прозорості та довіри до політичної системи. Водночас, реформи стикаються з викликами, такими як опір політичних еліт, корупція та слабкість інституцій. Саме тому роль міжнародних акторів є визначальною у підтримці реформ через фінансування, технічну допомогу та консультування, а інтеграція цифрових рішень і залучення громадськості сприяють підвищенню прозорості та ефективності реформ. Інституціональні реформи, таким чином, є формою поєднання теорії та практики політичних змін, спрямованих на досягнення сталих змін в управлінні, стабілізацію політичної системи та забезпечення участі громадян у політичному житті.

Інституціональні реформи в Україні є складним процесом трансформації політичної системи, який вимагає комплексного підходу, що поєднує інституційні зміни, цифровізацію та активне громадянське залучення. Водночас успіх реформування значною мірою залежить від подолання внутрішніх інституційних бар'єрів, зокрема спротиву політичних еліт, та ефективної підтримки міжнародних партнерів через експертну, фінансову та технічну допомогу.

З позицій політичної науки слід вказати, що інституціональні реформи дійсно можуть створювати короткострокові загрози стабільності, але в довгостроковій перспективі вони є необхідними для забезпечення стійкості та ефективності системи публічного управління. Основні аспекти цього питання: 1) короткострокові виклики – опір змінам, соціальна конфліктність, ризики дестабілізації політичної ситуації; 2) довгострокова стабільність через зміцнення інституціональної стійкості, підвищення довіри до влади, запобігання інституціональним кризам; 3) проведення інституціональних реформ на основі принципів респонсивності та супервентності.

Таблиця 2.9

Інституціональні реформи (політична сфера)

Критерій аналізу	Опис	Приклад в Україні	Вплив на політичну стабільність	Роль міжнародних акторів у процесі реформ
Об'єкт реформування	Політичні інститути (правові системи, виборчі механізми, парламентаризм, партійна система, місцеве самоврядування)	Реформа децентралізації, Виборчий кодекс	Покращує представництво територій і зміцнює підзвітність влади; водночас може створювати локальні конфлікти через неготовність	МВФ та Європейська комісія підтримують реформи через фінансування децентралізації та боротьбу з корупцією
Мета реформ	Зміцнення демократичних інституцій, підвищення довіри до політичної системи, створення прозорих механізмів ухвалення рішень	Створення незалежних органів боротьби з корупцією, реформа судової системи задля зниження політичного впливу	Підвищує довіру до політики, проте може посилювати напругу з боку політичної еліти, яка чинить опір змінам	ЄС впливає на антикорупційні та судові реформи умовами надання макрофінансової допомоги
Методологічна база	Використання порівняльного аналізу політичних систем і механізмів, дослідження теорій демократії, лібералізму, інституціоналізму	Порівняння роботи виборчих систем і парламентських процедур у ЄС та пострадянських країнах	Допомагає уніфікувати політичні норми з демократичними засобами по лінії європейської інтеграції	Міжнародні наглядові місії, такі як ОБСЄ, сприяють аналізу відповідності реформ виборчої системи європейським критеріям
Основні напрями реформ	Реформа судової системи, посилення прозорості державного управління, децентралізація та зміцнення місцевого самоврядування	Проведення судової реформи для очищення від корумпованих кадрів, формування Вищої ради правосуддя, прозорість виборчого процесу	Посилює автономію місцевого самоврядування, але може збільшити ризики фрагментації влади на певному етапі впровадження	Венеціанська комісія консультувала Україну під час розробки антикорупційного законодавства, спрямованого на незалежність судової системи

Продовження таблиці 2.9

Критерій аналізу	Опис	Приклад в Україні	Вплив на політичну стабільність	Роль міжнародних акторів у процесі реформ
Часові рамки впровадження	Довгострокові реформи у ключових політичних сферах, спрямовані на досягнення сталих змін в управлінні та забезпечення участі громадян	Виборча реформа (до пропорційної системи), децентралізація - процес розпочато у 2015 році і триває донині	Забезпечує стабільні зміни, але довготривалість процесів може викликати розчарування громадян	Вплив західних інституцій через гранти та технічну підтримку сприяв прискоренню ключових етапів децентралізації
Інструменти реалізації	Запровадження нових законодавчих ініціатив, інституціональний аудит органів влади, міжнародні гранти та кредити	Розгляд внесення змін до Конституції України для децентралізації (не прийняті), створення законів про доступ до публічної інформації	Забезпечує адаптацію системи до змін, але часто стикається із блокуванням на рівні парламенту через політичні конфлікти	З міжнародних програм залучаються ресурси для реалізації змін
Очікувані результати	Підвищення довіри до політичних інститутів, формування демократичного суспільства, стабілізація політичної системи України	Позитивний вплив виборів 2019 року, створення конкурентного політичного середовища через антикорупційні механізми	Підвищення стійкості політичної системи до зовнішніх чи внутрішніх криз	Вимоги міжнародних партнерів сприяють формуванню більшої незалежності політичних інституцій
Виклики та перешкоди	Слабкість інституцій, опір з боку політичних еліт, корупція, втрата довіри громадян через невиконання обіцянок	Політична криза навколо Конституційного Суду України, саботаж судової реформи з боку старих політичних еліт	Посилення протестних настроїв, зниження електоральної довіри до реформаторів	Міжнародні донори формують умови для продовження фінансової допомоги

Джерело: систематизовано автором.

Здійснення реформ у рамках інституціональної парадигми вимагає комплексної стратегії, що включає не лише правові зміни, а й культурні трансформації в суспільстві. Для досягнення стійких результатів необхідною є конструктивна співпраця між державними інститутами та громадськістю, що дозволить врахувати потреби суспільства та забезпечити зворотний зв'язок.

Аналіз комплексного підходу до юридичного контексту реформування державної влади наведений у таблиці 2.10. Основні напрями реформ охоплюють теорію держави і права, конституційне право, адміністративне право, фінансове та інформаційне право, а також правову культуру та правосвідомість. Успішність цих реформ залежить від здатності держави подолати виклики, такі як корупція, слабкість інституцій та низький рівень правової культури. Інституціональна парадигма передбачає, що реформи повинні бути довгостроковими, системними та орієнтованими на забезпечення верховенства права, демократичних принципів і соціальної справедливості.

Отже, запропонована нами у розділі 1 модель OSIN з позицій синергетичного ефекту забезпечує максимізацію ефекту від взаємодії різних інституціональних суб'єктів. Це досягається через створення платформ колаборації, розвиток мережевих структур та впровадження механізмів координації між різними рівнями управління. Інноваційний компонент ISIM фокусується на впровадженні передових управлінських практик, цифрових технологій та креативних рішень у процесі публічного управління. Це включає розвиток електронного врядування, впровадження штучного інтелекту в адміністративні процеси та створення інноваційних сервісів для громадян. Методологія оцінювання ефективності реформ базується на комплексній системі індикаторів, що охоплюють як кількісні, так і якісні параметри інституціональних змін. Це дозволяє здійснювати постійний моніторинг прогресу реформ та вносити необхідні корективи в процес їх реалізації.

Таблиця 2.10

Інституціональні реформи (юридична сфера)

Критерій аналізу	Опис	Приклад в Україні	Вплив на політичну стабільність	Роль міжнародних акторів у процесі реформ
Об'єкт реформування	Правові інститути (судова система, прокуратура, органи виконавчої влади, місцеве самоврядування, адміністративно-правові відносини)	Реформа судової системи, створення антикор. органів державної влади, децентралізація, впровадження адміністративних . процедур	Зміцнює верховенство права, але може викликати правові конфлікти через опір старих еліт	Венеціанська комісія консультує щодо змін до Конституції; МВФ підтримує антикорупційні ініціативи
Мета реформ	Забезпечення верховенства права, прозорості адміністративних процедур, незалежності судової системи, ефективності ОМС, захисту прав і свобод громадян	Формування Вищої ради правосуддя, очищення суддівського корпусу, впровадження антикорупційного законодавства	Підвищує довіру до судової системи, але може посилювати напругу через саботаж реформ	ЄС визначає умови щодо незалежності судової системи для надання макрофінансової допомоги
Методологічна база	Використання юридичного аналізу, адміністративного права, порівняльного права, правового інституціоналізму, аналізу джерел права, систематизації адмін.-правових норм	Порівняння судових систем України та країн ЄС, адаптація міжнародних стандартів до національного законодавства	Уніфікує правові норми з європейськими стандартами, але потребує значного часу для адаптації	ОБСЄ та GRECO аналізують відповідність реформ міжнародним стандартам у сфері боротьби з корупцією
Основні напрями реформ	Судова реформа, антикорупційна реформа, реформа місцевого самоврядування, впровадження адміністративних процедур, реформа виконавчої влади	Створення НАБУ, БЕБ, САП, ВАКС, внесення змін до Конституції України щодо децентралізації, Закон України «Про адміністративну процедуру»	Посилює незалежність судової системи, але може створювати ризики правової фрагментації	USAID та ЄБРР фінансують програми з підвищення прозорості судової системи та боротьби з корупцією

Продовження таблиці 2.10

Критерій аналізу	Опис	Приклад в Україні	Вплив на політичну стабільність	Роль міжнародних акторів у процесі реформ
Часові рамки	Довгострокові процеси, спрямовані на сталу правову модернізацію, зокрема у сфері адміністративного права та МС	Судова реформа триває з 2016 року, децентралізація розпочата у 2015 році без законодавчого акту	Забезпечує поступові зміни, але тривалість процесів може викликати розчарування у суспільстві	Західні партнери надають технічну підтримку для прискорення реформ, наприклад, через програми Ради Європи
Інструменти реалізації	Прийняття законів, інституційний аудит, впровадження адмін. процедур, міжнародна технічна допомога	Внесення змін до Конституції України, Закон про адмін. процедуру	Сприяє адаптації правової системи до нових умов, але стикається з опором на рівні парламенту	Програми ЄС, такі як «Право-Justice», забезпечують експертну підтримку та фінансування реформ
Очікувані результати	Формування незалежної судової системи, підвищення прозорості адміністративних процедур, ефективне МС, боротьба з корупцією, захист прав і свобод громадян	Позитивний вплив на прозорість судових процесів, створення конкурентного правового середовища	Підвищує стійкість правової системи до зовнішніх і внутрішніх викликів	Міжнародні партнери сприяють формуванню незалежності судової системи через умови фінансової допомоги
Виклики та перешкоди	Корупція, слабкість правових інституцій, недовіра громадян, недосконалість правового регулювання	Політична криза навколо КСУ (2020 р.), саботаж судової реформи	Посилює протестні настрої, знижує довіру до реформаторів	Західні організації, такі як USAID, вимагають виконання умов для продовження фінансової підтримки
Інтеграція цифрових рішень	Впровадження електронного врядування для підвищення прозорості адміністративних процедур і доступності правових послуг	Платформа «Дія» для доступу до правових сервісів, електронний суд, електронні адмін. послуги	Підвищує довіру до правової системи, створює нові механізми підзвітності	ЄС та міжнародні донори фінансують розвиток цифрових платформ для правової системи
Роль громадськості та недержавних акторів	Підвищення участі громадян у правових реформах, формування інститутів громадянського суспільства, моніторинг адмін. процедур	Платформа «Чесно» для моніторингу суддів, участь громадськості у боротьбі за прозорість судової системи	Знижує ризик монополізації правової системи політичними елітами	Громадські організації співпрацюють із західними донорами (NDI, IRI) для моніторингу реформ

Практична імплементація концепції ISIM демонструє її ефективність у різних контекстах публічного управління. Успішні кейси впровадження моделі свідчать про її адаптивність та здатність забезпечувати сталі позитивні зміни в системі державного управління. Важливим аспектом методології є її орієнтація на довгострокову перспективу та стратегічне планування. ISIM передбачає розробку чітких дорожніх карт реформ з визначенням конкретних етапів, відповідальних сторін та очікуваних результатів. Концепція ISIM пропонує новий підхід до проектування інституціональних реформ, у якому увага орієнтована не лише на модернізацію організаційної структури, але й на активне виявлення потенціалу співпраці між різними інститутами. У моделі ISIM основними елементами є синергія ресурсів, інноваційні процеси та активна взаємодія між учасниками інституційної екосистеми. Це дозволяє створити більш адаптивні та стійкі інституції, які можуть ефективно функціонувати навіть у складних соціально-економічних обставинах.

Одним із ключових аспектів концепції ISIM є ідея інституціональної синергії (у нашому дослідженні – з позицій Е.Остром) [346]. Інститути, сформовані на основі старих ієрархічних принципів, часто виявляються неефективними через роз'єднаність структур та їхніх функцій. ISIM пропонує створювати механізми, які відображають принцип «системного мислення», тобто взаємопов'язану роботу організацій на основі спільних цілей. Інституціональна синергія реалізується через поєднання адміністративних, соціальних, технологічних та політичних ресурсів, що дозволяє досягти результатів, недосяжних у межах роботи окремих компонентів системи. Це забезпечує як підвищення функціональної ефективності, так і лояльність громадян до державного управління.

Другим базовим елементом ISIM є інституціональні інновації, які розглядаються як важливий рушій інституційного розвитку. Інноваційні процеси включають не лише впровадження цифрових механізмів або автоматизацію, але й зміну стилів управління, оновлення нормативно-правової

бази та формулювання нових принципів прийняття рішень, орієнтованих на потреби громадян. Як довели Ю.Шаров, І.Чикаренко, сутність інновацій у публічному управлінні полягає у створенні систем, які враховують динамічний характер сучасного суспільства, а також адаптацію до нових реалій, пов'язаних із глобальними економічними та екологічними викликами [163].

Методологія ISIM передбачає впровадження принципів інституціональної синергії та інновацій у трьох ключових етапах реформування: аналізу, проектування та імплементації. На етапі аналізу основним завданням є визначення слабких місць діючої системи та виявлення потенціалу для об'єднання ресурсів. Процес проектування вимагає формування програм реформ, орієнтованих на досягнення балансу між традиційними методами управління та новаторськими підходами. Водночас імплементація передбачає активне залучення зацікавлених сторін, що дозволяє забезпечити підтримку й масштабування реформ.

Ефективність ISIM залежить від здатності залучити стейкхолдерів до процесу реформування. Уряди, приватний бізнес та громадянське суспільство можуть стати рівноправними учасниками реформ, сприяючи вибудовуванню міжсекторних зв'язків. Публічне управління стає майданчиком для обміну досвідом та ресурсами між зацікавленими сторонами задля досягнення спільних цілей. Важливим аспектом є також соціальна згода, яка виникає внаслідок інклюзивного підходу до управління та врахування потреб усіх суспільних груп. ISIM також є джерелом інтеграції міжнародного досвіду в локальний контекст реформ. Кожна країна має свої унікальні умови, що потребують адаптованого підходу до інституційної синергії та інновацій. Застосування ISIM дозволяє уникати універсалізму, натомість підходячи до розробки реформ з урахуванням соціокультурних, політичних та економічних особливостей. Це створює гнучку систему, яка сприяє не лише тимчасовим, але й довгостроковим змінам.

Концепція ISIM відкриває нові напрями для науковців, що досліджують публічне управління, а також для практиків, які працюють над реформуванням

системи державного управління. Вона пропонує системний підхід до вирішення складних проблем, узгоджуючи адміністративні інтереси зі стратегіями інноваційного розвитку. Такий міждисциплінарний підхід стає основою для створення ефективних, прозорих та адаптивних інституцій. Дотримуючись принципів ISIM, країни можуть розраховувати на суттєве покращення якості життя громадян, відповідальне використання ресурсів та зміцнення довіри до публічного управління в умовах глобальних викликів.

У межах правового режиму воєнного стану інтегрована стабільність системи публічного (державного) управління забезпечує баланс між централізованими та децентралізованими моделями, дозволяючи державі адаптуватися до постійно змінюваних умов. Інститути виступають платформами для підтримки цих станів, а точки біфуркації визначають можливість трансформації між ними. Це дозволяє одночасно підтримувати стратегічний контроль на центральному рівні та забезпечувати локальну стійкість через автономію громад, що є критично важливим для ефективного управління під час війни.

Отже, ISIM – це концептуальна модель, що підкреслює ключову роль інститутів у розвитку інновацій і формуванні їх синергії, основу моделі становить взаємодія між різними соціальними, економічними та політичними складовими, а спрямована модель на створення інноваційної адміністративної екосистеми, здатної прискорювати розвиток суспільних відносин. Завдяки своєму потенціалу узгодження ресурсів різних складових, ISIM дозволяє комплексно аналізувати вплив і результативність інституційної діяльності в інноваційному середовищі. Суть ISIM полягає в інституціональній інтеграції, коли інститути, такі як уряди, корпорації, науково-дослідні центри й навіть громадянське суспільство, співпрацюють, формуючи взаємовигідні стратегії.

Варто представити таку властивість в системі державного управління у вигляді класифікацій моделей інституціональної інтеграції:

- 1) *моделі інституціональної стабільності*: моделі кризового управління і моделі адаптивного управління передбачають швидке реагування на виклики через оптимізацію процедур і координацію між інститутами;
- 2) *моделі гнучкості управління*: модель децентралізації та модель цифрового урядування;
- 3) *моделі інституційної легітимності*: модель «прозорого управління», моделі публічної дипломатії та модель публічного контролю;
- 4) *моделі стратегічної орієнтованості*: модель стратегічного планування та моделі посткризового відновлення;
- 5) *моделі інноваційного управління* : модель цифрової трансформації та модель кібербезпеки;
- 6) *моделі координаційної ефективності*: модель міжвідомчої координації та модель кризового менеджменту;
- 7) *моделі ресурсної забезпеченості*: модель проектного менеджменту та модель диверсифікації фінансування;
- 8) *моделі національних традицій і досвіду*: модель еволюції державного управління і модель гуманізації управління.

Модель ISIM є інтегративною та спорідненою з багатьма сучасними підходами до публічного управління, такими як моделі кризового менеджменту, стратегічного планування, цифрової трансформації та міжвідомчої координації. Модель ISIM створює основу для сталого розвитку держави та суспільства (табл. 2.11). Мову варто вести про інтегрованість функціонального інституціонального алгоритму в методологію здійснення державної влади. Стабільність інституціональної системи спрямована на збереження конституційно визначеного функціонування влади у кризових умовах. В умовах воєнного стану, збройної агресії та енергетичної кризи, основними механізмами реалізації, централізоване управління критичною інфраструктурою та міжнародна співпраця, й при цьому варто уваги створення резервних механізмів управління.

Таблиця 2.11

Аналіз державноуправлінських складових теоретичної моделі ISIM
в умовах інституціональних реформ і правового режиму воєнного стану

Складова ISIM	Мета	Сучасні виклики в Україні	Механізми реалізації в межах ІПРДВ	Рекомендації для вдосконалення
Стабільність інституційної системи	Збереження конституційно визначеного функціонування влади у кризових умовах	Воєнний стан і збройна агресія, енергетична криза, ризики політичної фрагментації	конституційні механізми воєнного стану, централізоване управління критичною інфраструктурою, міжнародна співпраця	Посилення судової системи, розвиток регіональної стійкості, створення резервних механізмів управління
Гнучкість управління	Адаптація механізмів реалізації влади до змінних умов	Необхідність швидкого реагування, баланс централізації/децентралізації, координація з міжнародними партнерами	Спрощені процедури прийняття рішень, делегування повноважень на місця, цифровізація управління	Впровадження кризового менеджменту, розвиток місцевого самоврядування, модернізація е-урядування
Легітимність влади	Забезпечення суспільної довіри та міжнародного визнання	Суспільна напруга через війну, потреба в прозорості, міжнародне позиціонування	Регулярна комунікація з громадськістю, анти-корупційні механізми, міжнародна дипломатія	Посилення громадського контролю, розвиток медіа-комунікацій, міжнародний аудит
Ефективність у досягненні стратегічних цілей	Виконання функцій держави без втрати легітимності чи продуктивності	Реалізація воєнних стратегій і оборонної політики, євроінтеграція в умовах війни, потреба у відновленні економіки	Залучення зовнішньої допомоги (гранти, військова підтримка), реалізація мобілізаційної економіки, використання цифрових сервісів («Дія»)	Розробка довгострокових планів відновлення з урахуванням регіональних потреб, забезпечення суспільно-прозорої міжнародної допомоги.
Інституційна спроможність	Забезпечення ефективного виконання функцій держави	Обмеженість ресурсів, кадрові виклики, технологічні потреби	Оптимізація держ.апарату, професійний розвиток, технологічна модернізація	Впровадження СРІ, розвиток держслужби, інноваційні рішення

Продовження таб.2.11

Складова ISIM	Мета	Сучасні виклики в Україні	Механізми реалізації в межах ІПРДВ	Рекомендації для вдосконалення
Координаційна ефективність	Узгодження дій різних гілок влади	Складність координації в умовах війни, міжвідомча конкуренція, інформаційні розриви	Координаційні ради, єдині інформаційні системи, регламенти взаємодії	Створення кризових штабів, розвиток міжвідомчих платформ, стандартизація процедур
Ресурсна забезпеченість	Оптимальне використання наявних ресурсів	Обмеженість бюджету, залежність від міжнародної допомоги, інфраструктурні втрати	Мобілізація ресурсів, міжнародні гранти, оптимізація витрат	Диверсифікація джерел фінансування, проектний менеджмент, ресурсний аудит
Інноваційність управління	Впровадження сучасних методів держуправління	Технологічне відставання, опір змінам, безпекові ризики	Цифрова трансформація, інноваційні проекти, пілотні програми	Розвиток цифрових компетенцій, стимулювання інновацій, кібербезпека
Стратегічна орієнтованість	Досягнення довгострокових цілей розвитку	Невизначеність післявоєнного періоду, геополітичні ризики, економічні виклики	Стратегічне планування, моніторинг виконання, коригування планів	Сценарне планування, гнучкі методології, міжнародна експертиза
Соціальна відповідальність	Забезпечення соціальних гарантій	Соціальна напруга, внутрішня міграція, гуманітарні потреби	Соціальні програми, гуманітарна допомога, громадські ініціативи	Розвиток нових форм соціальної взаємодії
Політична доцільність	Розробка довгострокових політичних програм, формування політично стабільного середовища реалізації влади	Відсутність функціональних політичних програм, квазі-багатопартійність	Політичний чинник розвитку державного управління	Формування дієвих програм урядової діяльності відповідно до чинного законодавства, затвердження їх відповідно до правової процедури, визначеної Конституцією України

Джерело: узагальнено автором.

Аналіз державноуправлінських складових теоретичної моделі ISIM в умовах інституціональних реформ і правового режиму воєнного стану дозволяє визначити *гнучкість управління* як загальну характеристику в межах ППРДВ, що забезпечує адаптацію механізмів реалізації влади до змінних умов в системі публічного управління. Враховуючи необхідність швидкого реагування та балансу централізації / децентралізації (відповідно до положень Конституції України) слід запровадити модифіковані процедури прийняття рішень і делегування повноважень. В умовах технологічного відставання здійснюється цифрова трансформація та реалізація інноваційних проєктів, тому рекомендується розвиток цифрових компетенцій та забезпечення кібербезпеки. Стратегічна орієнтованість забезпечує досягнення довгострокових цілей розвитку. В умовах невизначеності післявоєнного періоду застосовується стратегічне планування.

У контексті запровадження моделі ISIM, обґрунтована нами у розділі 1 концепція інституціонального дизайну у публічному управлінні ATA-ID (Adaptive Transparent Accountability-based Institutional Design) виступає як сучасна інституціональна парадигма реалізації державної влади, що інтегрує принципи адаптивності, прозорості та підзвітності в умовах викликів сучасного суспільства. Інституціональний дизайн у контексті інституціональних реформ дозволяє: 1) обґрунтувати методологічну основу дослідження, оскільки інституціональний дизайн інтегрує міждисциплінарні підходи (економіка, право, політологія, публічне управління), що забезпечує комплексний аналіз процесів трансформації державних інститутів, у тому числі – у предметі аналізу інституціональних реформ; 2) систематизувати ключові елементи ППРДВ, адже важливо виділити категорії-завдання – інституціональну спроможність, інтеракції, стратегії розбудови та реформи як основні складові, що формують систему реалізації владних відносин; 3) розробити практичні інструменти – інституціональний дизайн пропонує механізми адаптації державних інститутів до сучасних викликів, зокрема через кластеризацію інституціональних альтерацій, цифровізацію, стратегічне

планування та моніторинг; 4) поглибити аналіз взаємодії інститутів, адже використання інституціонального дизайну дозволяє уникнути дублювання функцій, зменшити управлінську стохастичність і забезпечити прозорість інституціональних змін.

Інституціональний дизайн є ключовим поняттям у сучасних дослідженнях державного управління, економіки, політології та права, яке визначає процес створення, адаптації та вдосконалення інституційних структур, механізмів і норм, що забезпечують ефективність функціонування системи публічного управління. Його сутність полягає у формуванні цілісної архітектури державної влади, яка відповідає сучасним викликам і потребам суспільства. У контексті дослідницької методології інституціональний дизайн охоплює як формальні, так і неформальні аспекти функціонування державних інститутів. Формальні аспекти включають нормативно-правову базу, адміністративні структури та організаційні механізми, тоді як неформальні аспекти охоплюють традиції, соціокультурні норми, поведінкові патерни та громадські ініціативи. Дж.Стігліц аналізував вплив інституцій на економічну нерівність [347]. Робота Е.Остром зосереджена на управлінні спільними ресурсами через інститути [348]. У сфері політології інституціональний дизайн розглядається як інструмент для забезпечення стабільності політичних систем, це зокрема, роботи Д.Марча, Й.Олсена, які зосереджені на новому інституціоналізмі, який акцентує увагу на ролі норм і цінностей у функціонуванні політичних інститутів [349-352]. Г.Алмонд і С.Верба вивчали політичну культуру як складову інституціонального дизайну [353], а Д.Роулз розробив теорію справедливості, яка має значення для формування інститутів [354-355].

У сфері права інституціональний дизайн розглядається як механізм забезпечення верховенства права та правової стабільності. Г. Кельзен розробив теорію правової норми [356], яка є основою для формування правових інститутів. Г.Харт досліджував концепцію права як системи правил [357], а Л.Фуллер акцентував увагу на моральних засадах права [358]. Роботи

Р.Дворкіна зосереджені на інтерпретації права як цілісної системи [359]. Д.Остін розробив теорію правового позитивізму, яка впливає на формування правових інститутів [360]. К.Шмітт досліджував роль конституційного права у формуванні політичних інститутів [361].

У сфері публічного управління інституціональний дизайн є інструментом для забезпечення ефективності та прозорості управлінських процесів. Г.Саймон розробив концепцію обмеженої раціональності, яка впливає на формування управлінських інститутів [362]. Ч.Барнард досліджував роль організацій у системі управління [363], а Д.Вальдо акцентував увагу на етичних аспектах публічного управління [364]. Ф.Тейлор розробив науковий підхід до управління, який впливає на формування інституцій [365]. Д.Перрі досліджував мотивацію у публічному управлінні [366], а П.Епплбі акцентував увагу на ролі бюрократії [367]. Таким чином, інституціональний дизайн є міждисциплінарною концепцією, яка інтегрує підходи з економіки, політології, права та публічного управління для створення ефективних, прозорих і адаптивних інституцій.

Сучасне державне управління вимагає від державної системи здатності до оперативної трансформації при збереженні інституціональної взаємодії. АТА-ID формує єдину систему, де кожен її елемент – від прийняття рішень до процесів їх виконання – динамічно адаптується до зовнішніх і внутрішніх змін, у тому числі у кризових умовах, наприклад, під час воєнного стану. Такий підхід дозволяє не тільки оперативно реагувати на виклики, але й забезпечувати прозору комунікацію, ефективне розподілення ресурсів та стабільну реалізацію стратегічних завдань державної влади.

У форматі методологічного забезпечення формування ІПРДВ концепція АТА-ID спрямована на гармонізацію формальних та неформальних інституційних структур, що зумовлює зменшення інституціональних парадоксів, котрі виникають через конфлікт між традиційними підходами та сучасними вимогами. Концепція забезпечує, з одного боку, збереження культурних та історичних особливостей управління, а з іншого – впровадження

інноваційних механізмів для досягнення високої якості публічного адміністрування.

Основні завдання концепції АТА-ІД у контексті методології інституціональних реформ включають: 1) забезпечення гнучкої системи керування, здатної до оперативної адаптації в умовах змін, зокрема під впливом режиму воєнного стану, що дозволяє швидко та ефективно реагувати на надзвичайні ситуації та загрози; 2) інтеграцію формальних структуральних механізмів із неформальними практиками прийняття рішень, з метою зменшення впливу інституціональних парадоксів і гармонізації взаємодії між різними рівнями публічної влади; 3) розробку та впровадження динамічних систем підзвітності, що сприяє прозорості прийняття рішень та контролю за їх виконанням, що, в свою чергу, підтримує довіру громадян до державних інститутів; 4) створення адаптивних механізмів взаємодії між центральною владою та локальною системою адміністрування, що дозволяє ефективно інтегрувати регіональні потреби у загальнодержавну систему управління, особливо в умовах обмежень і викликів, притаманних воєнному стану; 5) забезпечення правового захисту та стабільності за умов надзвичайних ситуацій через впровадження спеціалізованих механізмів, які гарантують збереження прав і свобод громадян навіть у кризових умовах, з урахуванням специфіки правового режиму воєнного стану.

Таким чином, АТА-ІД формує інституціональну систему, що поєднує адаптивність, прозорість та підзвітність, забезпечуючи стабільну реалізацію державної влади незалежно від зовнішніх та внутрішніх викликів. Це комплексне рішення, яке гармонійно інтегрує різні інституційні компоненти в єдину систему, здатну вирішувати як поточні, так і стратегічні завдання суспільства, що особливо актуально для країн, які знаходяться в стані або на порозі кризи. Запровадження правового режиму воєнного стану створює унікальні умови для адаптації державних інституцій, що вимагає врахування концепції інституціонального дизайну як ключового інструменту для забезпечення ефективності функціонування системи публічного управління.

Інституціональний дизайн дозволяє формувати цілісну архітектуру державної влади, яка відповідає сучасним викликам. Зміни, що враховують інституціональний дизайн, передбачають системний підхід до трансформації структур, функцій та механізмів діяльності державних інститутів. У цьому контексті інституціональний дизайн охоплює як формальні аспекти (нормативно-правова база, адміністративні структури, організаційні механізми), так і неформальні (традиції, соціокультурні норми, поведінкові патерни). Це дозволяє забезпечити адаптивність інституцій до нових викликів, таких як глобалізація, цифровізація, соціальні трансформації та надзвичайні ситуації, включно з воєнним станом.

Інституціональний дизайн у контексті реформ передбачає: 1) адаптацію структур і функцій при створенні нових органів влади, реорганізацію існуючих органів влади та перерозподіл повноважень між рівнями управління, впровадження цифрових технологій для підвищення ефективності; 2) розвиток механізмів інституціональної взаємодії; 3) інституціональні альтерації шляхом внесення змін до конституційного та законодавчого регулювання функцій органів влади, розвиток нових форм взаємодії між державою та суспільством, таких як цифровізація адміністративних послуг і публічний контроль; 4) баланс між стабільністю та гнучкістю без втрати функціональності. Особливого значення інституціональний дизайн набуває в умовах правового режиму воєнного стану, коли необхідно забезпечити оперативність прийняття рішень, зберігаючи при цьому легітимність влади та дотримання конституційних принципів. У таких умовах інституціональний дизайн сприяє гармонізації між централізованими моделями управління (наприклад, створення військових адміністрацій) та елементами децентралізації, що дозволяє ефективно реагувати на локальні потреби.

Висновки до розділу 2

1. Інституціональна парадигма реалізації державної влади (ІПРДВ) є комплексною методологічною стратегією системних трансформацій. На основі моделі ISIM (Institutional Synergy and Innovation Model) вона забезпечує

багатовимірний підхід до державного управління, інтегруючи інституціональне проектування, синергетичну взаємодію та інноваційний розвиток. Концепція охоплює чотири ключові теорії: кластерну теорію, теорію інституціональних змін, синергетики та теорію альтерацій. Важливим є формування методологічних засад для аналізу процесів трансформації, що сприяє впорядкуванню та ефективності державного управління. Розробка теоретико-методологічних засад ІПРДВ набуває особливої актуальності в контексті сучасних викликів і загроз національної безпеки держави.

2. Інституціональна спроможність є визначальним елементом інституціональної взаємодії у відносинах управління. Відповідно до моделі ATA-ID (Adaptive Transparent Accountability-based Institutional Design), спроможність передбачає здатність інституцій ефективно виконувати свої функції через забезпечення належного рівня процесів, організації та ресурсів. У контексті моделей інституціональної стабільності (кризового та адаптивного управління) інституційна спроможність забезпечує швидке реагування на виклики через оптимізацію процедур і координацію між інститутами. Зміцнення інституційної спроможності спрямоване як на інституції (системи і структури), так і на розвиток індивідуальної спроможності їх співробітників.

3. Кластеризація інституціональних альтерацій є методологічним підходом до вивчення взаємодії інститутів та ключових суб'єктів державної влади. Модель формалізації кластера інституціональних альтерацій (ІАС) демонструє, як інститути структуруються залежно від їх взаємозв'язків, координації та спільного впливу на систему державного управління. Використовуючи моделі гнучкості управління (децентралізації та цифрового урядування), кластеризація дозволяє оптимізувати розуміння складних процесів взаємодії, підвищуючи ефективність теоретичного аналізу та практичного управління. Кластер формується з взаємопов'язаних елементів, що забезпечують комплексне вирішення завдань у межах певної сфери.

4. Запропонована концепція формальних інститутів у контексті реалізації державної влади підкреслює важливість законодавчого регулювання

та взаємозв'язку між формальними та неформальними інститутами, що визначають ефективність державного управління. Аналіз компонентів концепції дозволяє виявити, як формальні інститути впливають на функціонування держави, а також на їхню легітимність у суспільстві. Це свідчить про необхідність удосконалення законодавчої бази для забезпечення стабільності та ефективності управлінських процесів.

5. Доведено, що інституціональні реформи мають різні цілі в залежності від сфери, в якій вони реалізуються, що вимагає адаптації підходів до їхнього впровадження. Наприклад, економічні реформи спрямовані на підвищення ефективності, тоді як політичні реформи акцентують на стабільності та легітимності влади. Це свідчить про необхідність міждисциплінарного підходу до аналізу та реалізації реформ. Важливо, щоб реформи були узгоджені та сприяли досягненню загальних цілей держави.

6. Інституціональні альтерації є багатограним процесом трансформації державних інститутів, що охоплює фундаментальні зміни в їх структурі, функціях, процедурах, нормах і цінностях. Використовуючи синергетичну методику в рамках концепції ISIM, альтерації розглядаються як «простір багатоваріантності», де система може самоорганізовуватися та створювати нові механізми управління. Модель координаційної ефективності демонструє, як альтерації допомагають узгоджувати дії різних гілок влади, особливо в умовах війни та міжвідомчої конкуренції. Класифікація альтерацій включає структурні, функціональні, процедурні та нормативні зміни, що відбуваються під впливом зовнішніх та внутрішніх викликів.

Основні результати дослідження, що надані у цьому розділі, були опубліковані у фахових наукових виданнях і включені до списку використаних джерел [9;10;12;15;21].

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1.Адміністративно-організаційні напрями реалізації державної влади в особливих умовах: інституціональний формат

Інституціональна парадигма реалізації державної влади набуває особливої гостроти в умовах правового режиму воєнного стану. Війна, що триває з 2014 р., стала не лише екзистенційним викликом для Української держави у контексті спроможності державотворення, її суверенітету і територіальної цілісності, але й показала слабкі місця інституціональної системи, зокрема незавершеність реформ, які повинні були забезпечити ефективне функціонування державного апарату. На даному етапі Україна перебуває у стані трансформації своїх політичних, адміністративних, економічних і соціальних інститутів, що накладає значні обмеження на здатність системи публічного управління реагувати на сучасні виклики.

При цьому проблема незавершеності інституціональних реформ стала очевидною на всіх рівнях управління. Зокрема, згорання процесу внесення конституційних змін щодо децентралізації влади, розпочате у 2015 році певною мірою засвідчило нестачу інституціональної стійкості, ускладнило координацію між центральними й місцевими органами влади, тим більше, що нормативного закріплення такий процес так і не отримав. Прогалини у судовій реформі показали незбалансованість правових методів реалізації державної влади. Інституціональні реформи у сфері запобігання корупції, формування нової правоохоронної структури не привели до очікуваного результату, що суспільно схвалюється, а навпаки, створили нові інституціональні ризики для управління державою.

З 2014 року особливої ваги у формуванні сучасної інституціональної парадигми набув публічно-правовий дискурс, що став невід'ємною складовою трансформаційних процесів у публічному управлінні України. Революція Гідності, початок збройної агресії РФ та окупація частини української території створили обставини, за яких потреба в переосмисленні основ державного устрою набрала критичного значення. Втім, конституційний дискурс (який почав розвиватися як на рівні теоретико-правових обговорень, так і в площині реальних реформ) щодо децентралізації, зміцнення демократичних інститутів, підвищення ефективності державної влади та забезпечення верховенства права – сформував певну інституціональну дихотомію національного розвитку. Дихотомія правових та політичних основ державної влади формалізує: баланс між ефективністю управління та дотриманням законності; розмежування сфер впливу права і політики в державному управлінні; режим стримувань та противаг у системі державної влади, запобігас надмірній концентрації повноважень; гнучкість у прийнятті рішень, враховуючи як правові норми, так і політичну доцільність; захист прав громадян через правові механізми, навіть при зміні політичного курсу; забезпечення легітимності влади через поєднання політичного довіри та правової відповідальності; створення основи для розвитку демократичних інститутів та процесів.

У цьому контексті слід реалізувати більш розгорнуте вивчення проблеми, ніж може здаватися на перший погляд. Найчастіше науковці окреслюють досліджувану ситуацію як співвідношення, взаємовплив або конфлікт легальності та легітимності, підтвердженням чому є значна кількість наукових праць в українському дослідницькому просторі правової, політичної науки, науки державного управління. Інтерес до цієї проблематики зріс в Україні і у широкого загалу - у період інституціонально-політичної кризи 2004-2005 рр. та внесення змін до Конституції України щодо трансформації форми правління на парламентсько-президентську республіку.

Втім, явища легальності і легітимності є більш багатовимірними і вимагають відповідної дослідницької уваги, як і їх взаємовплив, що може мати позитивний, негативний або конфліктний характер. Відзначимо, що явище легальності не обмежується відповідністю нормам права як законодавства, а вказує також на право як цінність, що має загальнолюдський, гуманістичний вимір. Згідно традиції правового позитивізму в загальній юриспруденції, статус законних прав зазвичай походить з інших правових норм або джерела права [368]. Втім, як підкреслює у дисертаційному дослідженні з філософії права В.Савенко, «закон, який є насамперед актом законодавця, незважаючи на його ефективність як форми правотворення, за своєю суттю є суб'єктивним вираженням права» [369, с. 11]. Ф.Хофман звертає увагу на ідеологічний контекст ведення дискусії щодо витоків права і зазначає, що «у найбільш поширеному сенсі «цінність прав» зазвичай асоціюється із західним ліберальним каноном, у рамках якого права, по суті, сприймаються як формулювання набору цінностей у формі індивідуальних прав по відношенню до публічної влади» [370]. Українська дослідниця О.Гришук, аналізуючи відповідний аспект філософії конституційних цінностей, робить висновок, що «цінність права виступає особливим соціальним феноменом, тісно пов'язаним з історичним розвитком ідеї прав людини: права кожної особи на свободу, рівність та справедливість, які випливають із соціальної природи особистості» [371, с. 90]. Легітимність як, у широкому сенсі, суспільна підтримка реалізації влади тягне за собою проблему відповідальності за дотримання проголошеного політичного курсу, тобто політичної відповідальності. Сучасні німецькі вчені К.Вайснер та Ф.Харфст в контексті дослідження проблеми концептуалізації поняття легітимності відзначають, що «легітимність є ключовим поняттям у політичній науці, яке пов'язане з фундаментальними питаннями політики, державним устроєм і політичним курсом – відносинами між правителями та керованими, властивостями політичної системи, її демократичною якістю, верховенством права та результатом її політики» [372]. Однак, вони також звертають увагу на те, що «в академічному середовищі не

досягнуто консенсусу щодо концептуального та емпіричного ядра легітимності, воно все ще є предметом дискусій» [372]. На нашу думку, такого роду ядром легітимності може бути легітимність державної влади, яку О.Коваль визначає як «прийняття влади населенням держави, довіра до неї, визнання права суб'єкта державної влади керувати соціальними процесами. Легітимність державної влади знаходить своє відображення в суспільній свідомості і пов'язана з комплексом очікувань від державної влади стану захищеності, безпеки, стабільності, економічного добробуту» [373]. Таким чином, суспільна підтримка надає певний кредит довіри інституціям державної влади, але вимагає втілення в життя декларованих гарантій, несення деякого типу політичної відповідальності. Відтак, можливо погодитись із аргументацією Ю.Мельника, який відзначав, що «найбільшу роль у забезпеченні стабільності демократії відіграють інститути політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади та їх збалансованість як елементів системи стримувань і противаг. На сучасному етапі державотворчих процесів в Україні це питання є викликом, ціннісним орієнтиром розвитку публічного управління» [374]. Г.Малкіна визначає політичну відповідальність як вид соціальної відповідальності, що полягає у відповідності дій індивідів, соціальних та організаційних спільнот як суб'єктів політики суспільним вимогам щодо здійснення публічної влади» [375].

Якщо між всіма вказаними вимірами легальності і легітимності спостерігається позитивний взаємозв'язок, то можливо говорити про максимально відповідний сучасним світовим правовим і політичним стандартам процес здійснення управлінських відносин. Система законодавства базується на цивілізованих правових засадах, в рамках яких найвищою правовою цінністю є права і свободи людини і громадянина. Як акцентують В.Добіжа та О.Колесник, «верховенство права означає не просто формальну законність, яка забезпечує регулярність і послідовність дій для досягнення демократичного порядку, а й справедливість, засновану на визнанні та повному сприйнятті найвищої суспільної цінності – людської

особистості» [376, с. 101]. Аналізуючи поле даної проблематики, Л.Рябовол констатує, що на сьогодні «право розглядається не суто як система регулювання суспільних відносин, а як феномен сучасної цивілізації» [377, С. 31]. При цьому вчена підкреслює, що умовою реалізації ціннісного потенціалу права є визнання права як цінності усіма суб'єктами права (серед яких особливий статус мають органи державної влади), а також на рівні суспільства загалом [377, С. 35].

Також, за умов позитивного взаємозв'язку правових і політичних основ державної влади, політичний курс реалізації державної і політичної влади в різний спосіб підтримується значною частиною населення, а політичні лідери і державні діячі (що може бути поєднуваними посадами) визнають свою відповідальність перед своїми виборцями і суспільством в цілому. На нашу думку, особливої актуальності для України це набуде у період післявоєнного відновлення, коли інституціям державної влади під час здійснення управління необхідно буде враховувати наслідки трансформаційних процесів в українському соціумі. Н.Кононенко у даному контексті звертає увагу на розвиток громадянського суспільства останніх років в Україні, «що продемонструвало під час війни фантастичну мобілізацію та створило унікальний волонтерський рух, та буде максимально ефективним у післявоєнний час у таких питаннях, як концентрація на адвокації реформ, сприяння відновленню всіх демократичних процедур та процесів після завершення військових дій; активне формування нової культури дискурсу всередині країни» [378, с. 81]. Оскільки в системі державного управління нашої країни наявні складові, які потребують подальшого вдосконалення, то взаємодія органів державної влади зі структурами громадянського суспільства щодо реалізації цього може бути достатньо продуктивною. Як наголошує Б.Толен, «розуміння політики з етичної точки зору чесноти означає, що політичну відповідальність слід розуміти як чесноту (або дещо, що схоже на чесноту). Це означає, що її можна навчитися і розвивати» [379, р. 31].

Як показує історія джерело конфлікту інтересів може бути рушійною силою подальших соціально-політичних трансформацій. Наприклад, норми законодавства частково втрачають релевантність до нових типів соціальних, економічних, політичних та інших відносин, що розвиваються після трансформації політичного режиму. Наприклад, до прийнятого уже за часів набуття незалежності Україною Закону України «Про політичні партії в Україні» № 2365-III від 05 квітня 2001 р. лише у 2015 р. було внесено зміни щодо заборони утворення і діяльності політичних партій, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їх символіки [380]. Втім, позитивним можливо назвати той факт, що це все ж було зроблено, так само як і визначено деякі досить значущі аспекти політичної відповідальності для посадових осіб до Закону України «Про очищення влади» № 1682-VII від 16 травня 2014 р. Зокрема, у законі вказано, що «очищення влади (люстрація) здійснюється з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані, в тому числі, на підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини» [381].

Також, національне законодавство може не в повній мірі відповідати правовим стандартам, що прийняті цивілізованою світовою спільнотою за основоположні, наприклад міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини. Для подолання цієї проблеми урядовцями можуть розроблятися різноманітні стратегії, з-поміж яких в Україні в першу чергу слід назвати Стратегію реформування державного управління України на 2022-2025 рр. В документі відзначається, що її метою є «побудова в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду. ... Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами,

з іншої сторони, ця Стратегія ґрунтується на спільних цінностях, а саме: дотриманні демократичних принципів, верховенстві права, належному врядуванні» [382]. Окрім цього, у контексті адаптації законодавства України до світових стандартів врегулювання комерційної діяльності варто відзначити прийняття Верховною Радою України Закону України «Про лобіювання» № 3606-IX від 23 лютого 2024 р. (введення в дію якого відбудеться 01 січня 2025 р.). У законодавстві незалежної України лише у 2024 р. вперше у вітчизняній практиці було надано визначення лобіюванню як діяльності, що здійснюється з метою впливу (спроби впливу) на об'єкт лобіювання (суб'єкт правотворчої діяльності) в комерційних інтересах бенефіціара (за винагороду, що отримується прямо або опосередковано, та/або з оплатою фактичних витрат, необхідних для її здійснення) або у власних комерційних інтересах особи та стосується предмета лобіювання (нормативно-правовий акт) [383].

Слід зазначити, що зниження суспільної підтримки не обов'язково свідчить про критичний статус легітимності певного інституту державної влади, особливо враховуючи відголоски патерналізму, характерні для суспільної свідомості посттоталітарних чи поставторитарних держав. Звісно, якщо подібна ситуація фіксується протягом тривалого періоду часу, то все ж обґрунтованою видається необхідність перегляду результатів функціонування інституту на відповідність нормативним актам щодо його діяльності, положенням програми дій чи тезам політичного курсу. Інакше виборці чи громадськість в цілому будуть схилитися до наміру вимагати більш конкретних відповідей на свої запити або наполягати на понесенні політичної чи навіть правової відповідальності конкретними посадовими особами. У проекті Закону України «Про політичну відповідальність в Україні» № 6286 від 09 квітня 2010 р. вона визначається як «особливий вид соціальної відповідальності, що полягає у легітимному застосуванні політичних і правових санкцій до суб'єктів політики, визначених цим Законом, що настає за порушення ними політичних норм, узятих на себе політичних зобов'язань» [384]. Втім, даний законопроект так і не був прийнятий, як досі також чітко не

визначено нормативний статус політичних посад в системі державного управління – попри всю проведену законодавцями у цьому спрямуванні роботу із внесення відповідних змін до різних законів України. -правового статусу не входить юридична відповідальність [385].

Отже, конфліктний характер взаємовпливу легальності і легітимності є порівняно релевантним станом структури владних відносин, оскільки в таких умовах зберігається і може бути активованим потенціал трансформації існуючої системи публічного управління в державі у напрямі її вдосконалення. Оскільки формальні виміри легальності і легітимності як, відповідно, правових і політичних основ державної влади, у вигляді дотримання принципу поділу влади (що може мати імітаційний характер) або забезпечення суспільної підтримки (як може бути здобута шляхом маніпуляцій), слід звернути увагу на фундаментальні аспекти. І в якості таких аспектів слід розглядати беззаперечне утвердження прав людини і громадянина як гуманістичного світоглядного і нормативного імперативу реалізації державної влади, а також додержання політичної відповідальності посадових осіб як зворотній зв'язок суспільної підтримки у механізмі владно-суспільної взаємодії.

Разом з тим, з позицій адміністративно-організаційного формату важливо визначити особливості формування інституціональної дихотомії у процесі державотворення 2014-2019 рр., що свідомо вплинуло на подальші події. Реалізація принципів і засад конституційних реформ за межами конституційного, і навіть законодавчого поля, що прямо заборонено Конституцією України. Адже реформа децентралізації, зміна адміністративно-територіального поділу (районний поділ), ліквідація 2/3 районних державних адміністрацій та районних рад, об'єднання територіальних громад вийшло за межі конституційних норм не тільки в частині кількісних показників, а й з позицій інституціональної доцільності .

Інституціональна доцільність – це концептуальне поняття, яке визначає відповідність функціонування державних та управлінських механізмів цілям забезпечення їх ефективності, стійкості та адаптації до наявних соціально-

економічних, політичних і кризових умов, як з позицій раціональності організації інституційної системи, а й її здатність реагувати на виклики, зберігаючи принципи верховенства права, демократичних стандартів та суспільної легітимності. Інституціональна доцільність акцентує увагу на тому, наскільки застосовані управлінські рішення, правові механізми та організаційні зміни відповідають потребам суспільства, сприяють досягненню стратегічних цілей держави, мінімізують ризики та забезпечують інклюзивність процесів прийняття рішень. У контексті публічного управління це поняття є основою для оцінки ефективності будь-якої інституціональної реформи, особливо в умовах надзвичайних ситуацій чи воєнного стану.

Елементами поняття інституціональної доцільності виступають:

1) *функціональність* як здатність інститутів відповідати національним завданням і ефективно виконувати свої повноваження на основі чіткого розподілу ресурсів і відповідальності. У межах інституціональної парадигми реалізації державної влади це означає, що функціонуючі структури є раціонально сформованими і спрямованими на забезпечення націє- та державотворення;

2) *інституціональна ефективність* – вимірюється оптимальністю використання ресурсів, включаючи людські, матеріальні чи інформаційні, для досягнення стратегічних пріоритетів. Інститути мінімізують витрати часу і коштів без втрати результативності. З точки зору інституціональної парадигми, ефективність не лише технократична, але й соціально виправдана, оскільки спрямована на досягнення суспільної гармонії;

3) *інституціональна результативність* – характеризує досягнення інституціями поставлених цілей і відповідності результатів очікуванням суспільства. Результати мають бути сталими, доступними для громадян і такими, що підтримують національний розвиток. Включає поняття реального суспільного ефекту;

4) *кризова стійкість* – означає здатність інституцій функціонувати за умов надзвичайних ситуацій, стабільно виконуючи життєво важливі функції.

В умовах реформ це означає забезпечення безперервності роботи, навіть за несприятливих зовнішніх обставин;

5) *відповідність національним пріоритетам* – при цьому інституціональна доцільність оцінюється на основі її відповідності потребам національного розвитку в економіці, безпеці, соціальній сфері та правовій системі. Вона передбачає інтеграцію інституцій до загальнодержавної стратегії розвитку.

Варто зазначити, що з позицій аналізу функціональної спеціалізації органів державної влади з позицій ІПРДВ кожен інститут державної влади функціонує на основі стандартних *адміністративних інституціональних полів*. Інституціональне поле як об'єкт наукового аналізу пройшло еволюцію від класичного інституціоналізму, зосередженого на формалізованому аналізі політико-правових структур, до нового інституціоналізму з його полідисциплінарним комплексом підходів (табл. 3.1).

Таким чином, з позицій адміністративно-організаційного обґрунтування *інституціональна доцільність* – це властивість державних інституцій ефективно, результативно та адаптивно виконувати свої функції в межах їхніх правових і функціональних рамок, забезпечуючи сталий розвиток суспільства та відповідність національним пріоритетам. Вона охоплює одночасно легітимність, прозорість, адаптивність та здатність до стратегії, що дає можливість реалізовувати реформи у відповідності до викликів і потреб національного розвитку, враховуючи інтереси суспільства та міжнародні зобов'язання держави. Інституціональне поле як поняття сучасної науки виступає основою забезпечення стабільного функціонування публічного управління під час кризових явищ, зокрема в умовах воєнного стану, який діє в сучасній Україні. Воно базується на сукупності норм, правил та процедур, що регламентують діяльність органів державної влади і забезпечують їхню адаптивну спроможність у надзвичайних умовах.

Таблиця 3.1.

Характеристика поняття «інституціональної доцільності» у контексті ІПРДВ

Характеристика	Опис у контексті реформ	Ключові критерії оцінки	Відповідність потребам національного розвитку
Функціональність	Здатність інститутів забезпечувати ефективну реалізацію реформ, виконувати визначені функції	Розподіл повноважень, наявність ресурсів, досягнення цілей реформ, відповідність суспільним потребам	Забезпечення функціонування ключових секторів: оборони, економіки, соціальної сфери, управління в кризових умовах
Ефективність	Оптимальність використання ресурсів для досягнення результатів реформ	Пропорційність витрат і результатів, своєчасність виконання завдань, економічне використання державних ресурсів	Рациональне використання національного потенціалу для підтримки довгострокового розвитку
Результативність	Здатність реалізовувати цілі реформ і досягати запланованих результатів	Досягнута якість послуг, поліпшення соціальних умов, пріоритети реформування	Забезпечення сталого зростання, реалізація національних стратегічних планів.
Адаптивність	Гнучкість інститутів щодо реагування на нові умови реформ і внутрішні/зовнішні виклики	Швидкість адаптації до змін, впровадження інновацій, готовність до модернізації організаційних структур	Стійкість національних інститутів до загроз; здатність швидко реагувати на глобальні зміни
Легітимність	Підтримка реформ суспільством, відповідність процедур реформування законам	Довіра суспільства до реформ, прозорість рішень, узгодженість із Конституцією України	Зміцнення демократичних інститутів, довіри громадян до держави
Кризова стійкість	Здатність інститутів діяти ефективно в умовах кризи чи надзвичайних ситуацій під час реформ	Безперервність функціонування, ефективність мобілізації ресурсів, забезпечення керованості системи в особливих умовах	Підтримка національної безпеки, галузевої автономії для гарантування розвитку в умовах кризи
Оперативність	Здатність реалізовувати рішення для досягнення цілей	Багатоваріантність ухвалення рішень, ефективність механізмів координації	Здійснення управлінських заходів забезпечення національного порядку денного
Інтегративність	Взаємодія інституцій між собою, з громадянським суспільством, міжнародними партнерами тощо	Координація між гілками влади, залучення громадянського суспільства, взаємодія з міжнародними платформами в контексті реформ	Підсилення міжнародної співпраці на користь національних інтересів, об'єднання внутрішніх і зовнішніх ресурсів для досягнення довгострокових цілей

Продовження таблиці 3.1

Характеристика	Опис у контексті реформ	Ключові критерії оцінки	Відповідність потребам національного розвитку
Соціальна ефективність	Відповідність реформ очікуванням суспільства та їхній здатності забезпечити соціальну стабільність	Забезпечення основних прав громадян, позитивний вплив на соціальні умови	Зміцнення соціальної єдності, зниження нерівності та підвищення рівня соціального захисту населення
Правова визначеність	Чіткість і відповідність правових механізмів реформ встановленим юридичним нормам	Узгодженість із чинним законодавством, відсутність суперечностей між новими нормами та інститутами	Забезпечення верховенства права, правової впевненості громадян та стабільності управління в межах нового правового поля
Стратегічність	Орієнтація інституцій на досягнення довготривалих позитивних змін у рамках реформ	Відповідність стратегічним пріоритетам держави, прогнозування наслідків реформ	Підготовка до глобальних змін і викликів, зміцнення держави як учасника світових процесів
Інноваційність	Здатність інституцій впроваджувати нові підходи, технології та інструменти в реалізацію реформ	Використання сучасних інформаційних технологій, орієнтація на передові практики, створення нових управлінських механізмів	Стимулювання національного науково-технічного прогресу, забезпечення конкурентоспроможності країни та підвищення рівня життя громадян
Балансування прав і обов'язків	Утримання балансу між забезпеченням прав громадян і необхідними обмеженнями у складні періоди реформ	Мінімізація обмежень демократичних свобод, пропорційність у реформах	Збереження демократичного устрою та правової культури в умовах реформування

Джерело: дослідження автора.

У рамках такої сукупності Normative Institutionalism (нормативний інституціоналізм) формує наукову основу для аналізу й оцінки регуляторних процесів, які відбуваються на різних рівнях державного управління. При цьому ключову роль відіграє поділ інституціонального підходу на два теоретичні напрями: класичний інституціоналізм та неоінституціоналізм, які мають свій відмінний вклад у формування підходів до інституціонального регулювання.

Класичний інституціоналізм, представлений працями Ф.Гудноу «Politics and Administration» досліджував розмежування політичних і адміністративних функцій держави [385]. В.Вільсон, що розкрив в статті «The Study of Administration» значення адміністративної сталості як основоположного елементу для ефективного управління, який визначив місію адміністративного управління – «об'єктом адміністративних досліджень є, по-перше, те, що уряд може робити належним чином і успішно, і, по-друге, як він може робити ці належні речі з максимально можливою ефективністю і з найменшими можливими витратами грошей або енергії» [386]. Дж.Брайс, який у роботі «Modern Democracies» акцентував увагу на стабільній ролі правил для збереження функціональної здатності інституцій в умовах змін [387].

Як ми наголошували у своїх працях [388], становлення політико-інституційної теорії у класичному її напрямку надало суттєвого поштовху для розвитку політичної науки через використання розробок політичної філософії та юриспруденції, а також сприяло подальшому конституюванню державного управління як самостійної галузі наукового знання. Класичний (традиційний, старий) інституціоналізм можливо визначити як дослідницький напрямок політико-інституційної парадигми політичної науки, аналітичним пріоритетом якого є формалізоване, раціонально обґрунтоване дослідження політико-правових структур, які пов'язані з особливостями реалізації регульованої нормативно-правовими актами державної влади [388]. Право, політика та управління тут розглядаються як взаємопов'язані та взаємообумовлені функціональними характеристиками державного ладу в кожній конкретній державі.

Евристичні параметри цієї дослідницької стратегії пов'язані з рядом недоліків, які і призвели до зниження прогностичних можливостей класичного інституціоналізму та, як наслідок, девальвації аналітичних висновків, які можливо було вивести на основі залучення виключно традиційного типу аналізу:

1) Неполітичні фактори впливу на політичний процес перебувають поза увагою вчених як такі, що не можуть суттєвим чином змінити, наприклад, баланс сил у парламенті. Колективні ідентичності соціального типу (релігійні, етнічні та ін.), витоки традицій і звичаїв організації суспільної взаємодії та збереження їх дієвості поряд із формальними регуляторами поведінки індивідів і груп не визнаються конкуруючими, або, тим більше, первинними за значенням відносно правових приписів та норм законодавства, санкціонованих державою.

2) Неформальні інституціолізовані практики колективної взаємодії не визначаються як складові інституційної політичної системи держави через свою неструктурованість (корупція, клієнтелізм). Проте, дослідження особливостей процесів демократичного транзиту (які активно розпочалися в світі через деякий час по завершенню Другої світової війни) вимагало комплексного аналізу можливостей та загроз для трансформації політичної системи загалом та інституційних перетворень зокрема, чого класичний інституціоналізм запропонувати не зміг.

3) В ідеологічній площині здійснення досліджень в рамках класичного інституціоналізму можливо виокремити консервативну орієнтацію стосовно предметної сфери, оскільки інститути державної влади (як і сама держава) приймалися за однозначне благо для суспільно-політичних відносин, для регулювання яких вони були створені. Також, в розроблених вченими теоріях та концепціях простежуються аспекти західноцентризму, де типові для Старого Світу схеми організації владних структур та політичної взаємодії держави і громадян розглядаються у якості ідеальних зразків для розбудови або реформування політичної системи як такої.

У розвитку класичного інституціоналізму спостерігається внутрішня еволюція дослідницької стратегії аналізу, яка обумовлена зародженням основ міждисциплінарної традиції в політико-інституційній теорії, хоч і серед достатньо споріднених на час усталення інституціоналізму наук – політичної

філософії та правознавства. По-перше, нормативізм політичної філософії поступово раціоналізується та трансформується від вимоги відповідності функціонування управлінських структур морально-ціннісним критеріям до визначення першочергового значення нормативно-правової бази законодавства для регуляції функціонування інститутів. По-друге, розуміння держави як юридичного цілісного утворення вищого порядку по відношенню до системи органів влади, запозичене від юридичного позитивізму та історичної школи права, видозмінюється в політичному інституціоналізмі щодо держави як одного з інститутів політичної системи суспільства. Прогрес в аналітичній традиції пізніше дозволив включити до аналітичного поля дослідження неурядові організації, інститути громадянського суспільства та політичні інститути, що не є безпосередньо суб'єктами реалізації державної влади (політичні партії). Але таке розширення орієнтирів відбулося в той час, коли ігнорувати позасистемних суб'єктів політичного процесу вже не було можливості, а класична політико-інституційна теорія переживала період занепаду.

Наша дослідницька позиція полягає у тому, що інституційне поле – це методологічний обшир, що виступає ключовим компонентом державного управління, який забезпечує узгодженість дій органів влади, стабільність структур і прозорість процесів. Його розвиток тісно пов'язаний із соціокультурними факторами, глобалізацією та адаптацією до кризових ситуацій. У сучасних умовах інституційне поле виконує роль платформи для взаємодії між державою і суспільством, сприяючи демократизації, реформуванню адміністративної системи та впровадженню інноваційних підходів до управління. Розвиток методології інституційного поля тісно пов'язаний із ключовими поняттями та категоріями державного управління, такими як інституціональна/інституційна спроможність, впорядкованість адміністративних функцій, співпраця між вертикальними і горизонтальними рівнями влади, а також здатність державних структур реагувати на виклики зовнішнього та

внутрішнього середовища. У цьому змісті інституціональне поле є багатовимірною системою, яка формує основу для реалізації державного управління, забезпечуючи узгодженість дій органів влади, стабільність структур і прозорість процесів. Подібний підхід відповідає сучасним підходам до аналізу функціонування держави як динамічного і водночас врівноваженого механізму суспільного регулювання.

Інституціональне поле можна визначити як системний простір взаємодії державних (публічних) інститутів, у якому формалізовані правові вимоги, політичні рішення й адміністративні процеси доповнюються неформальними практиками, культурними традиціями, соціальними запитами та суспільними очікуваннями. Як ключовий компонент державного управління, інституціональне поле підтримує відповідність державних рішень потребам населення і сприяє забезпеченню стратегічного розвитку через реформування адміністративної системи, впровадження інноваційних підходів та посилення прозорості.

У контексті формування ІПРДВ, інституціональне поле – це багатовимірна, динамічна та інтерактивна система взаємодії формальних і неформальних інститутів, яка функціонує як простір узгодження соціальних, політичних, економічних і культурних практик, яка забезпечує стабільність і адаптивність суспільних структур, інтегрує рівні управління (локальний, національний, глобальний) та реагує на сучасні виклики, такі як цифровізація, глобалізація й екологічні трансформації тощо. Інституціональне поле є інноваційним механізмом управління, що поєднує традиційні норми з новими формами соціальної взаємодії, сприяючи сталому розвитку та ефективному управлінню, виступає багатовимірною системою, яка забезпечує структурну, функціональну та адаптивну основу для реалізації державної влади, виступає як інтегративний простір, у межах якого взаємодіють інститути, що забезпечують ефективність, стабільність і прозорість державного управління. Інституціональне поле в ІПРДВ

загалом виконує роль платформи, яка об'єднує ключові принципи, імперативи та механізми, спрямовані на досягнення стратегічних цілей держави.

В умовах ПРВС інституціональне поле визначається жорсткими правовими рамками, які регламентують діяльність органів державної влади, військових адміністрацій, правоохоронних органів та громадянського суспільства. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює формальні правила, що забезпечують централізацію управління для захисту держави [101]. У цьому контексті інституціональне поле виконує функцію правового регулятора, який забезпечує передбачуваність і легітимність дій державних інституцій.

Інституціональне поле в умовах ПРВС демонструє здатність державних інститутів адаптуватися до надзвичайних ситуацій, що включає: по-перше, забезпечення матеріальних, фінансових і людських ресурсів для підтримки обороноздатності країни; по-друге, ефективну взаємодію між центральними органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та місцевими органами самоврядування; по-третє, реалізацію антикризового менеджменту, оперативне прийняття рішень у надзвичайних умовах, зокрема під час бойових дій, евакуації населення чи ліквідації наслідків руйнувань. Інституціональне поле поєднує законодавчі та виконавчі органи, військові адміністрації з волонтерськими рухами, громадськими ініціативами, міжнародними організаціями. Така взаємодія створює синергетичний ефект, що дозволяє ефективно реалізовувати державну владу навіть в умовах воєнного стану.

Очевидним проявом нашої концепції інституціонального поля виступили інституціональні трансформації, адже війна 2014–2024 рр. (що триває дотепер) стала каталізатором інституціональних змін в Україні. Зокрема, було створено нові інститути, такі як: військові адміністрації, які забезпечують управління на територіях, де органи місцевого самоврядування не можуть виконувати свої функції, антикризові штаби, що координують дії різних органів влади під час надзвичайних ситуацій; центри стратегічних комунікацій, які відповідають за

інформаційну безпеку та протидію дезінформації. Суттєво змінилась і роль міжнародних інститутів. Тут варто наголосити, що війна прискорила інтеграцію інституціонального поля України з міжнародними структурами, такими як НАТО та ЄС. Це включає як отримання військової, фінансової та гуманітарної допомоги, так і гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами, участь у міжнародних судових процесах для притягнення до відповідальності агресора. Інституціональне поле виконує роль інтегративної платформи, яка поєднує формальні правові механізми, неформальні практики та комунікативні мережі для досягнення стратегічних цілей держави. Завдяки своїй адаптивності, синергетичному ефекту та орієнтації на безпеку інституціональне поле сприяє збереженню суверенітету України, забезпеченню національної безпеки та формуванню основ для післявоєнного відновлення.

Нормативне визначення «Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [101] – є форматом визначення інституціонального поля для реалізації державної влади в спеціальних правових режимах.

Воєнний стан як особливий правовий режим, може бути деталізований і змодельований на основі концепції підходів Д.Норта [389], зокрема, інтеграції механізмів примусу, формальних правил та неформальних обмежень. У цьому

контексті воєнний стан передбачає уточнення наукової платформи інституціоналізації на основі принципів кризового управління, що забезпечує стабільність владної системи й ефективність управлінських рішень через посилення нормативної (формальної) компоненти. У межах воєнного стану механізми формального примусу активно посилюються як базовий інструмент забезпечення дотримання як формальних, так і неформальних правил.

Особливу увагу слід приділити управлінським повноваженням інституціональних структур на рівні функціонування держави та діяльності міжнародних організацій. Політичні інститути, як організаційні актори, мобілізують різноманітні ресурси системи, а як нормативні регулятори – впливають на ціннісну основу поведінки індивідів. Зважаючи на значення інституціоналізованих форм політичного впливу на суспільні процеси в різних масштабах (від локального до глобального), необхідно прояснити основні концептуальні координати інституційної теорії саме в рамках політико-інституційної парадигми політичної науки. Динамічні періоди глибинних трансформацій, притаманні кризовим, «шоковим» умовам, відкривають нові можливості для інституціональних змін. Реформуючись із необхідності, інститути розвивають самоорганізаційні механізми перетворень. Політичні інститути є результатом еволюційного розвитку та цілеспрямованого інституційного дизайну. Таким чином, воєнний стан як особливий правовий режим є невід’ємною частиною інституціонального поля, оскільки він інтегрує формальні правила, механізми примусу та неформальні обмеження, забезпечуючи стабільність і ефективність державного управління в умовах кризових ситуацій.

Ціннісна компонента в межах функціонування ПРВС є ключовим елементом, який визначає зміст, спрямованість і ефективність функціонування державної влади в умовах кризових ситуацій, таких як збройна агресія чи загроза національній безпеці. У контексті ІПРДВ ціннісна компонента забезпечує

ідеологічну, нормативну та соціокультурну основу для функціонування державних інститутів, спрямовану на досягнення стабільності, адаптивності та легітимності управлінських рішень. Ми пропонуємо в умовах протидії збройній агресії РФ проти нашої держави сформувати перехід до резильєнтної інституціональної парадигми реалізації державної влади (р-ІПРДВ), як процес обумовлений необхідністю адаптації державного управління до викликів збройної агресії. У рамках цього переходу центральним завданням виступає забезпечення стійкості державних інститутів до зовнішніх і внутрішніх змін, що досягається шляхом переорієнтації управлінських процесів. ІПРДВ, яка функціонує за усталених умов, базується на стабільних, прогнозованих механізмах державного управління, а в умовах війни ці механізми потребують трансформації до моделі, здатної забезпечити оперативну реакцію на руйнівні чинники.

Резильєнтна ІПРДВ (р-ІПРДВ), на відміну від базової моделі парадигми, передбачає одночасне посилення централізації управління з метою швидкого прийняття рішень та інтеграцію неформальних механізмів, таких як залучення громадянського суспільства та волонтерських ініціатив. Особливу роль відіграє стратегічна спрямованість р-ІПРДВ, завдяки якій державні інститути забезпечують не лише виживання в умовах війни, але й закладають основи для адаптації та модернізації в післявоєнний період. Важливим кроком у переході до р-ІПРДВ є координація між органами центральної влади, військовими адміністраціями та місцевими органами самоврядування, що дозволяє інтегрувати їхні зусилля для досягнення національних цілей. Запровадження цієї парадигми вимагає розвитку цифрових механізмів управління, що забезпечують гнучкість, прозорість і оперативність у прийнятті управлінських рішень. р-ІПРДВ стає не лише механізмом адаптації до війни, а й ключовим інструментом побудови стійкої, ефективної та інноваційної системи державного управління. Таким чином, перехід до р-ІПРДВ – це не лише відповідь на виклики воєнного

часу, але й стратегічна перевага для забезпечення стійкості української державності. р-ІПРДВ реалізується у межах інтегрованої концепції ІПРДВ на основі принципів 4С-моделі інституціонального поля (рис. 3.1).

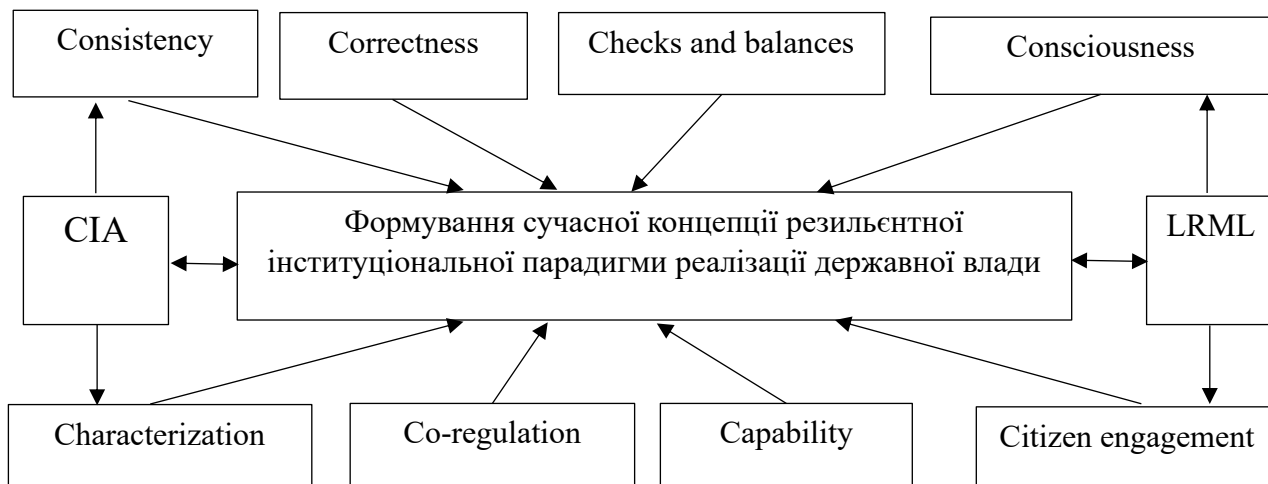

Рис. 3.1. Функціональна модель 4С-формату інституціонального поля

Джерело: дослідження автора.

CIA (англ.) – кластер інституціональних альтерацій;

LRML (англ.) – правовий режим воєнного стану.

Дескриптивна модель 4С-формату інституціонального поля для резильєнтної інституціональної парадигми реалізації державної влади (р-ІПРДВ) є сучасним підходом до формування стійкого, адаптивного та ефективного управління в умовах кризових ситуацій, таких як війна, економічна нестабільність чи глобальні виклики. Ця модель базується на двох рівнях принципів (рівень принципів правової держави та рівень державноуправлінських принципів), які забезпечують баланс між правовими основами державного управління та його функціональними аспектами.

Рівень принципів правової держави включає чотири ключові принципи: 1) consistency (сталість); 2) correctness (справедливість); 3) checks and balances (стримувань та противаг); 4) consciousness (свідомість). Такі принципи формують

основу правової держави та забезпечують легітимність і стійкість державних інститутів.

Другий рівень моделі складається з державноуправлінських принципів: *characterization* (спрямованість); *co-regulation* (спільне регулювання); *capability* (спроможність); *citizen engagement* (залучення громадян). Такі принципи забезпечують функціональність та ефективність управлінських процесів.

1) сталість (*consistency*) виступає ключовим принципом, який визначає передбачуваність і послідовність дій державних інституцій. У контексті нормативної теорії інституціоналізму (ТІ), сталість пояснює, як інституції забезпечують свою легітимність через дотримання усталених норм, цінностей і правил. ТІ стверджує, що інститути не лише адаптують свої структури та процедури до соціального середовища, але й формують нормативну основу, яка визначає їх легітимність. Інституціональна легітимність полягає не лише у виконанні формальних функцій, а й у відповідності діям моральним та етичним очікуванням суспільства.

Сталу поведінку державних органів можна розглядати як спосіб підтримання нормативної легітимності, адже сталість відображає здатність інституцій діяти в межах правових і морально виправданих норм. Очевидно, що інституціональна сталість сприяє формуванню довіри громадян до держави, адже така послідовність виконує дві ключові функції: забезпечує стабільність влади та формує ціннісний консенсус між владою і суспільством.

2) Справедливість (*correctness*) у моделі інституціонального поля формується через рівність усіх суб'єктів перед законом, а також через неупередженість держави у прийнятті рішень. У кризових умовах, таких як війна, цей принцип є важливим для запобігання дискримінації та захисту соціально вразливих груп. Реалізація справедливості зміцнює довіру громадян до владних інституцій та попереджає конфлікти, що можуть виникати через нерівність чи

порушення прав, а виконання закону в контексті справедливості допомагає підтримувати соціальну стабільність.

3) Система стримувань і противаг (checks and balances) – у воєнний час вказує, що виконавча влада отримує розширені повноваження, що може створити ризик зловживань. Система стримувань і противаг дозволяє зберігати баланс між гілками влади, забезпечуючи підзвітність і прозорість, що важливо для збереження демократичних принципів і запобігання авторитаризму.

4) Свідомість (consciousness) органів державної влади – проявляється у відповідальності за свої дії перед суспільством. Прозорість і підзвітність рішень, а також дотримання етичних стандартів є важливими для підтримки довіри громадян до влади. У кризових умовах це допомагає уникнути паніки та зберегти соціальну стабільність.

5) Спрямованість (characterization) – забезпечує чітке визначення пріоритетів і стратегічних цілей державної політики. У період воєнного стану це дозволяє уникнути хаотичних дій, зосередити ресурси на ключових завданнях і забезпечити ефективність управління.

6) Спільне регулювання (co-regulation) – сприяє об'єднанню зусиль держави, громадянського суспільства та бізнесу для вирішення кризових завдань, в умовах ПРВС це дозволяє мобілізувати ресурси, забезпечити координацію дій і підвищити ефективність управління.

7) Спроможність (capability) – спроможність державних інституцій є ключовим фактором для забезпечення їхньої ефективності в умовах кризи, а в умовах ПРВС це включає швидку адаптацію до змін, ефективне управління ресурсами та підтримку життєдіяльності суспільства.

8) Залучення громадян (citizen Engagement) – є важливим для мобілізації суспільства, підтримки державних ініціатив і забезпечення соціальної єдності, й в умовах ПРВС активна участь громадян сприяє підвищенню ефективності державного управління та підтримці морального духу населення.

Також варто виокремити ряд принципів, що визначають функціональну спрямованість ІПРДВ в частині систематизації за безпековими факторами [390]:

1) конвергентність (convergence) – принцип передбачає інтеграцію різних рівнів влади, секторів суспільства та ресурсів для досягнення спільних цілей. У контексті р-ІПРДВ це означає створення єдиного інформаційного та управлінського простору, де центральна влада, місцеві органи, військові адміністрації, громадянське суспільство та міжнародні партнери працюють у синергії. Конвергентність дозволяє уникнути дублювання функцій, зменшити управлінський хаос і забезпечити ефективне використання ресурсів;

2) креативність (creativity) – принцип акцентує увагу на інноваційних підходах до вирішення проблем, адже у сучасних умовах війни та глобальних викликів традиційні методи управління часто виявляються неспроможними, тому креативність стає ключовим фактором успіху. Це включає впровадження цифрових платформ для моніторингу ресурсів, розробку нових моделей кризового менеджменту та використання нестандартних рішень для забезпечення публічної безпеки;

3) комплаєнтність (compliance) – принцип передбачає відповідність дій державних інститутів правовим нормам і стандартам, що особливо важливо в умовах криз, коли існує ризик порушення прав людини або зловживання владою. Комплаєнтність гарантує, що всі управлінські рішення приймаються відповідно до законодавства, що підвищує довіру громадян до держави, зокрема, під час воєнного стану важливо забезпечити прозорість процедур мобілізації ресурсів та дотримання прав внутрішньо переміщених осіб;

І першочергово, 4) конституційність (constitutionality) – принцип є основою легітимності державного управління, адже всі дії органів державної влади повинні відповідати Конституції України, навіть у надзвичайних умовах. Це забезпечує баланс між централізацією влади, необхідною для швидкого реагування на кризу, та збереженням демократичних принципів. Наприклад,

введення обмежень на свободу пересування під час воєнного стану має бути чітко регламентованим і відповідати конституційним нормам.

Слід звернути увагу на загальноуправлінські принципи:

– *контроль* забезпечує моніторинг і оцінку ефективності управлінських рішень. У контексті р-ІПРДВ контроль дозволяє виявляти слабкі місця в системі управління та оперативно їх усувати. Наприклад, контроль за розподілом гуманітарної допомоги дозволяє уникнути корупції та забезпечує адресність допомоги;

– *компетентність* акцентує увагу на професіоналізмі та кваліфікації управлінських кадрів;

– *комунікація* забезпечує ефективний обмін інформацією між усіма учасниками інституціонального поля. У сучасних умовах комунікація має бути швидкою, прозорою та доступною для всіх зацікавлених сторін. Наприклад, використання цифрових платформ для інформування громадян про поточну ситуацію та заходи, які вживає влада, сприяє підвищенню довіри до державних інститутів;

– *координація* забезпечує узгодженість дій між різними рівнями влади та секторами суспільства. У контексті р-ІПРДВ координація дозволяє уникнути дублювання функцій, зменшити управлінський хаос і забезпечити ефективне використання ресурсів. Наприклад, координація між військовими адміністраціями та ОМС.

Запропонована функціональна модель 4С-формату інституціонального поля реалізації р-ІПРДВ є інтегрованим підходом, який поєднує правові та функціональні аспекти управління. Верхній рівень моделі забезпечує легітимність і стійкість державних інститутів, тоді як нижній рівень гарантує їхню ефективність і адаптивність. Усі вісім принципів взаємодіють між собою, створюючи єдину систему, яка здатна протистояти кризам і забезпечувати сталий розвиток. Таким чином, модель інституціонального поля 4С є не лише

інструментом кризового управління, але й основою для модернізації державного управління. У сучасних умовах інституціональне поле виконує роль платформи для взаємодії між державою і суспільством, сприяючи демократизації, реформуванню адміністративної системи та впровадженню інноваційних підходів до управління. Модель інституціонального поля покликана організувати діяльність державних інституцій, громадських і приватних структур на єдиній платформі, що дозволяє мобілізувати та спрямувати ресурси для досягнення стратегічних цілей (табл.3.2).Ця модель забезпечує взаємну адаптацію інтересів держави, бізнесу і громадянського суспільства, створюючи умови для ефективного використання потенціалу кожного сектору. Інституціональне поле виступає механізмом узгодження нормативних правил і процедур, які регулюють взаємодію між учасниками.

Таблиця 3.2

Адміністративно-правові засади реалізації державної влади в умовах правового режиму воєнного стану (на основі функціональної моделі 4С-формату інституціонального поля)

Принцип (відповідно до моделі 4С)	Зміст та характеристика	Адміністративно-організаційні засади реалізації	Обґрунтування в умовах правового режиму воєнного стану
Consistency (сталість)	Послідовність у діях державних інституцій, дотримання правових норм, забезпечення стабільності управлінських процесів навіть у кризових умовах	Дотримання конституційних норм навіть у період воєнного стану, забезпечення безперервності роботи державних органів, уніфікація управлінських процедур, запровадження чітких алгоритмів дій у НС	Сталість у період воєнного стану є основою для збереження легітимності державної влади, послідовність у діях дозволяє уникнути хаосу, забезпечити прогнозованість управлінських рішень і підтримати довіру громадян до держави. Навіть у кризових умовах сталість гарантує дотримання базових прав і свобод громадян

Продовження таблиці 3.2

Принцип (відповідно до моделі 4С)	Зміст та характеристика	Адміністративно-організаційні засади реалізації	Обґрунтування в умовах правового режиму воєнного стану
Correctness (справедливість)	Дотримання принципу рівності перед законом, забезпечення прав і свобод громадян	Захист прав громадян навіть у кризових умовах, забезпечення рівного доступу до державних послуг, прозорість у розподілі ресурсів, недопущення зловживань владою	У період воєнного стану справедливість є ключовим фактором для підтримки соціальної єдності; громадяни повинні бути впевнені, що їх права захищені, а держава діє в інтересах усіх верств населення
Checks and Balances (система стримувань і противаг)	Механізм розподілу влади, який забезпечує взаємний контроль між гілками влади, запобігає концентрації влади в одних руках і гарантує підзвітність	Забезпечення незалежності судової гілки влади, контроль за діями виконавчої влади з боку парламенту, запровадження механізмів громадського контролю, регулярний аудит використання державних ресурсів	В умовах ПРВС система стримувань і противаг є важливою для запобігання зловживанням владою та забезпечення підзвітності, адже коли виконавча влада отримує розширені повноваження, необхідно зберігати баланс влади, щоб уникнути авторитаризму. Це також сприяє збереженню довіри до державн. інститутів
Consciousness (свідомість)	Усвідомлення державними органами своєї відповідальності перед суспільством, дотримання етичних норм, прозорість та підзвітність	Забезпечення прозорості прийняття рішень, інформування громадян про дії влади, відповідальність за прийняті рішення, дотримання етичних стандартів у кризових умовах	Забезпечує довіру громадян до влади, прозорість і підзвітність рішень дозволяють уникнути паніки, зберегти соціальну стабільність і підтримати моральний дух населення, етичність дій влади є важливим фактором для збереження легітимності державних інституцій
Correctness (справедливість)	Дотримання принципу рівності перед законом, забезпечення прав і свобод громадян	Захист прав громадян навіть у кризових умовах, забезпечення рівного доступу до державних послуг, прозорість у розподілі ресурсів, недопущення зловживань владою	У період воєнного стану справедливість є ключовим фактором для підтримки соціальної єдності; громадяни повинні бути впевнені, що їх права захищені, а держава діє в інтересах усіх верств населення

Джерело: розроблено автором.

Модель інституціонального поля забезпечує надійну основу для реалізації державної влади в критичних ситуаціях. Вона синтезує правові, організаційні та операційні принципи, дозволяючи державі не лише ефективно реагувати на виклики, але й зберігати стабільність, легітимність та ефективність у будь-яких кризових обставинах. Особливістю моделі є її здатність інтегрувати різні ресурси, суб'єктів і рішення навколо спільної мети стійкості державності та збереження правової держави (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Аналіз структурних складових інституціонального поля як складової ППРДВ
(організаційний аспект)

Принцип	Зміст та характеристика	Організаційні засади реалізації	Обґрунтування в умовах ПРВС
Characterization (спрямованість)	Чітке визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної політики, орієнтованих на досягнення конкретних результатів у кризових умовах	Формування стратегічних планів дій у межах ПРВС, визначення пріоритетів (оборона, безпека, соціальна підтримка), узгодження дій між різними рівнями влади, виконання стратегічних завдань	Спрямованість забезпечує концентрацію ресурсів і зусиль держави на досягненні ключових цілей. У період ПРВС це дозволяє уникнути розпорошення ресурсів, забезпечити ефективність управління та досягти максимальної результативності в умовах обмеженого часу та ресурсів
Co-regulation (спільне регулювання)	Взаємодія між державою, громадянським суспільством і бізнесом для спільного вирішення кризових завдань, розподілу відповідальності та координації дій	Створення координаційних центрів для взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу, розробка спільних нормативних актів, делегування частини функцій ГО організаціям, залучення бізнесу до підтримки обороноздатності	Спільне регулювання дозволяє об'єднати зусилля всіх суб'єктів суспільства для вирішення кризових завдань. У воєнний час це сприяє мобілізації ресурсів, підвищенню ефективності управління та забезпеченню соціальної стабільності. Спільна відповідальність знижує навантаження на державу та підвищує довіру до її дій

Продовження таблиці 3.3

Принцип	Зміст та характеристика	Організаційні засади реалізації	Обґрунтування в умовах ПРВС
Citizen Engagement (залучення громадян)	Активна участь громадян у процесах прийняття рішень, підтримка державних ініціатив, мобілізація ресурсів громадянського суспільства	Організація волонтерських рухів та громадських ініціатив, залучення громадян до інформаційної підтримки держави, створення платформ для комунікації між владою та суспільством, підтримка ГО	У період воєнного стану залучення громадян є критично важливим для забезпечення єдності суспільства, мобілізації ресурсів та підтримки морального духу. Громадяни стають активними учасниками оборонних процесів, що підвищує ефективність державного управління
Capability (спроможність)	Здатність державних інституцій виконувати свої функції, адаптуватися до змінних умов, забезпечувати ефективність управління	Підвищення кваліфікації кадрів, оптимізація управлінських процесів, забезпечення ресурсами (матеріальними, людськими), Використання цифрових технологій	В умовах ПРВС спроможність інституцій визначає їхню здатність швидко реагувати на виклики, забезпечувати обороноздатність країни, підтримувати життєдіяльність суспільства, ефективне управління ресурсами та швидка адаптація до змінних умов

Джерело: розроблено автором.

Головним аспектом конституційного дискурсу з позицій формування інституціонального поля стала реформа системи місцевого самоврядування (об'єднання територіальних громад), зменшення кількості районів й відповідно ліквідація 2/3 районних рад та 2/3 районних державних адміністрацій, та децентралізація влади. При цьому важливо зазначити, що в сучасному конституційному дискурсі поняття «реформа децентралізації» не відображено, а Конституція України вказує принцип децентралізації у контексті поняття Територіальний устрій України. «Стаття 132. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і

соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій» [318].

Очевидно, що інституціональне поле поняття «реалізація (у тексті Конституції України – здійснення) державної влади» включає і зміст статті 5, ч.2. – «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування», та статті 6 – «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України». У статтях Конституції України також визначені повноваження органів державної влади. Таким чином, поняття реформи децентралізації не містить конституційної визначеності. Однак очевидна актуальність цієї реформи зумовлена як необхідністю наблизити прийняття управлінських рішень до громадян, так і потребою посилення локальної стійкості у відповідь на загрози з боку агресора. Водночас дискусії на цю тему відбуваються під впливом складної комбінації чинників: збереження унітарного устрою держави, забезпечення єдності правової системи та інтеграції окупованих територій у майбутньому. Конституційний дискурс став тут не лише інструментом пошуку балансу між цими складовими, але і платформою для оновлення самих підходів до побудови моделі державного управління [318].

Варто уточнити визначення категорії «інституціональне поле» як системи взаємодії державних інституцій, громадянського суспільства, бізнесу та інших суб'єктів, яка функціонує на основі узгоджених норм, правил, принципів і механізмів, спрямованих на забезпечення ефективного управління, стабільності та стійкості державної влади, а у контексті зазначених характеристик, інституціональне поле розглядається як простір, у якому реалізуються ключові принципи для досягнення резильєнтності (стійкості) державного управління:

1) у контексті *citizen engagement* інституціональне поле виступає платформою для активної участі громадян у процесах прийняття рішень, формування політики та підтримки державних ініціатив, що забезпечує інтеграцію громадянського суспільства в управлінські процеси, сприяючи підвищенню довіри до влади та мобілізації соціальних ресурсів;

2) у контексті *capability* інституціональне поле забезпечує умови для розвитку спроможності державних інституцій виконувати свої функції, адаптуватися до змінних умов і ефективно реагувати на виклики, що включає управління ресурсами, кадровий потенціал і технологічну модернізацію;

3) у контексті *co-regulation* інституціональне поле є простором для координації дій між державою, громадянським суспільством і бізнесом, забезпечує спільне регулювання кризових ситуацій, розподіл відповідальності та узгодження дій для досягнення спільних цілей;

4) у контексті *characterization* інституціональне поле визначає стратегічні пріоритети та цілі державної політики, забезпечуючи їхню узгодженість із суспільними потребами, що дозволяє концентрувати ресурси на ключових завданнях і досягати результатів навіть у кризових умовах;

5) у контексті *consciousness* інституціональне поле формує етичні та моральні стандарти, яких дотримуються державні інституції, що забезпечує прозорість, підзвітність і відповідальність влади перед суспільством, що є основою для довіри громадян;

6) у контексті *checks and balance* інституціональне поле забезпечує механізми взаємного контролю між гілками влади, запобігаючи концентрації влади в одних руках, що підтримує баланс і стабільність у державному управлінні;

7) у контексті *correctness* інституціональне поле гарантує дотримання принципу рівності перед законом, забезпечення прав і свобод громадян, а також

недопущення дискримінації, сприяє соціальній єдності та довірі до державних інститутів;

8) у контексті consistency інституціональне поле забезпечує послідовність у діях державних інституцій, дотримання правових норм і стабільність управлінських процесів у кризових умовах, створює передбачуваність і довіру до державної влади.

Крім того, особлива увага у конституційному дискурсі приділяється питанням національної безпеки та територіальної цілісності. Виклики, що постали перед Україною унаслідок війни, виявили прогалини в правових механізмах забезпечення обороноздатності держави. Це спонукало до вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює функціонування державних інститутів під час воєнного стану. Одним із завдань дискурсу є визначення повноважень, які можуть тимчасово змінюватися у відповідь на надзвичайні обставини, зокрема, під час війни, при цьому зберігати демократичні стандарти на основі принципу верховенства права.

Ще одним важливим елементом конституційного дискурсу стало переосмислення ролі громадянського суспільства та його інтеграція в систему публічного управління. Протягом останніх років все більше уваги приділяється тому, як саме визначити та закріпити правовий механізм впливу громадянської активності на процес ухвалення рішень. Зокрема, після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [391] цей аспект набув одного з ключових місць у конституційній парадигмі, адже забезпечення відкритості, прозорості державної влади та громадської участі відповідає європейським стандартам та сприяє поступовому впровадженню засад демократії на місцях.

В умовах ПРВС антикризове управління стало складовою реалізації державної влади. У рамках новітньої інституціональної парадигми слід виокремити низку інструментів, спрямованих на розширення оперативного втручання держави у різні сфери соціально-економічного життя. Втім, в умовах

незавершеності багатьох інституціональних реформ ефективність антикризового управління залежить від адаптації наявних механізмів, що нерідко створює додаткові адміністративні проблеми. До того ж, післявоєнна трансформація інститутів державної влади вимагатиме від України врахування критичних уроків війни. Досягнення гнучкості та стійкості інститутів управління, ефективна реформа сектору безпеки, довготривала інтеграція місцевого та регіонального рівнів управління у загальнонаціональний контекст мають стати визначальними пріоритетами державного управління у післявоєнний період. Також зростає актуальність конституційного дискурсу щодо розподілу повноважень між центром і регіонами як дихотомії централізації та децентралізації (у форматі положення Конституції України про одночасне їх застосування). Особливі умови є специфічним явищем у державному управлінні, які породжують радикальні виклики для функціонування системи публічного адміністрування, її інституцій і законодавчих основ. Це обставини, за яких звичайний режим управління більше не забезпечує вирішення суспільних проблем і реагування на ризики, що виникають.

Особливі умови включають ситуації, за яких держава змушена використовувати надзвичайні заходи, зокрема воєнний і надзвичайний стани, ліквідація наслідків катастроф, криз чи інших загрозливих подій. Іманентна сутність полягає у максимально ефективному використанні ресурсів держави, інституцій і суспільства для гарантування безпеки, порядку чи функціонування систем в умовах загального ризику. Саме тому важливо закріпити значення ключових принципів в державному управлінні у межах інституціонального поля реалізації державної влади:

1. *Супервентність* у контексті р-ІПРДВ означає залежність і взаємозв'язок між базовими принципами функціонування державних інституцій (такими як сталість, справедливість, система стримувань і противаг) та їхньою здатністю адаптуватися до змінних умов, при цьому зміни в інституціональних

характеристиках можливі лише за умови трансформації фундаментальних принципів, які визначають структуру та функціонування інституціонального поля державної влади. Отже, супервентність підкреслює, що інституціональні процеси та результати залежать від базових норм і цінностей, які формують інституціональне поле.

2. *Респонсивність* проявляється як здатність державних інститутів оперативної та ефективно реагувати на виклики, потреби громадян і зовнішні зміни, зберігаючи сталість, справедливість і спрямованість. У рамках резильєнтної інституціональної парадигми респонсивність базується на принципах залучення громадян, спільного регулювання та спроможності. Вона передбачає гнучкість у прийнятті рішень, прозорість дій влади та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін в межах інституціонального поля.

Отже, респонсивність забезпечує адаптацію інституцій до змінних умов без втрати легітимності та ефективності.

3. *Пропорційність* виступає як принцип, який забезпечує баланс між цілями державної політики та засобами їх досягнення, враховуючи справедливість, систему стримувань і противаг, а також сталість. У резильєнтній інституціональній парадигмі пропорційність означає, що будь-які заходи, які вживаються державою, мають бути адекватними, необхідними та відповідати масштабам викликів, що виникають у межах інституціонального поля. Це стосується як правових, так і адміністративних рішень, які повинні враховувати інтереси громадян і забезпечувати соціальну єдність. Пропорційність гарантує, що дії держави є збалансованими, виправданими та не порушують основоположних прав і свобод громадян.

Особливість управління в умовах воєнного стану полягає в акценті на максимальній централізації влади, передачі значних повноважень виконавчій гілці, а також взаємодії між владою, армією та громадянським суспільством. Це вимагає інтеграції сектору безпеки з ключовими державними інституціями,

зокрема, Кабінет Міністрів України, Верховну Раду України, органи місцевого самоврядування та Збройні Сили України. Військові і цивільні структури в таких умовах мають діяти скоординовано, за чіткими протоколами.

Воєнний стан характеризується значним посиленням ролі правових механізмів регулювання, при цьому юридичне забезпечення реалізується через нормативні акти щодо введення обмежень, зокрема на свободу пересування, використання приватної власності для потреб оборони, коригування економіки у відповідь на загрози воєнного характеру. Очевидно, що власного вирішення потребуватиме проблема інституціонального регулювання.

3.2. Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління: історичні особливості інституціонального регулювання реалізації державної влади

Проведені дослідження стандартної моделі ППРДВ та новітньої моделі р-ППРДВ показали, що сучасні виклики, зокрема глобалізація, ПРВС, економічні кризи та соціальні трансформації вимагають переосмислення ролі державних інститутів у системі публічного управління. Інституціональна парадигма реалізації державної влади стає ключовою платформою для забезпечення стійкості (резильєнтності) державного управління загалом, що передбачає здатність інститутів адаптуватися до змін, зберігати ефективність, легітимність і довіру громадян. Як ми вказували у розділах 1 і 2, особливості інституціонального регулювання органів державної влади в цьому контексті полягають у необхідності: забезпечення стабільності функціонування державних інститутів навіть у кризових умовах; формування гнучких механізмів управління, які дозволяють швидко реагувати на виклики; дотримання принципів справедливості, прозорості та підзвітності; залучення громадян до процесів прийняття рішень.

Базова потреба у формуванні теоретичної основи регулювання реалізації державної влади визначена інституціональними кризами як виклику легітимності сучасним адміністративно-правовим режимам реалізації державної влади. Особливо це стосується правового режиму воєнного стану. Адже органи державної влади функціонують у постійно змінному середовищі під впливом політичних, економічних, соціальних і технологічних факторів. Інституціональне регулювання необхідно розглядати як динамічний механізм, що забезпечує синхронізацію з глобальними викликами (цифровізація, геополітична конкуренція, екологічні виклики), гнучкість в адаптації до умов швидких змін як на національному, так і міжнародному рівнях, створення інфраструктури постійного оновлення норм і процедур діяльності ОДВ.

Вважаємо за доцільне визначити такі засадничі положення інституціонального регулювання. По-перше, в основі функціонування системи публічного управління, як і будь-якої складної адміністративної системи – здатність до саморегулювання та адаптації щодо впливів зовнішнього середовища. У випадку традиційної вертикальної ієрархії державної влади, система характеризується високим рівнем централізації, тобто державноуправлінські рішення залежать від «головного регулятора» – вищого рівня державної влади. Подібна організація може бути ефективною лише в умовах відсутності значних змін та стабільного оточення, однак навколишнє середовище постійно змінюється, що вимагає автономності, гнучкості й швидкості прийняття рішень. Недоліки вертикальної моделі реалізації державної влади можна пояснити через основні положення ШРДВ.

По-друге, жорстка централізація влади як порушення принципу зворотного зв'язку, за явними або неявними (у змістовному сенсі – формальними і неформальними) ознаками. У традиційній вертикальній системі державної влади суверенної держави зосередження влади в одному центрі призводить неспроможності або повного ігнорування механізмів зворотного зв'язку з

«управлінською периферією» – локальними спільнотами, органами місцевого самоврядування. Якщо у механізмі державного регулювання відсутній адекватний алгоритм збору даних про стан системи і зовнішніх впливів, регулятор працює на основі застарілої чи неповної (навіть неправильної) інформації, що ускладнює швидку корекцію вихідних даних і фактично унеможлиблює регулювання. Традиційна вертикально-ієрархічна модель державного управління є прикладом такої проблеми регулювання: 1) рішення, прийняті на центральному рівні, часто не відповідають реальним потребам місцевих громад через відсутність зворотного зв'язку; 2) відсутність локальних механізмів контролю і корекції управлінських дій призводить до системних порушень, коли ресурси та управлінські ініціативи не відповідають конкретним умовам.

По-третє, обмеження участі громадян (у тому числі – локальних спільнот) як проблема недостатньої кількості системних регуляторів. В ідеалі складні адміністративні системи потребують декількох активних регуляторів або адміністративних вузлів – для ефективного контролю різних процесів і рівнів виконання державноуправлінських рішень. У вертикальній моделі управління всі рішення концентруються в одному адміністративному центрі, значно обмежує участь інших суб'єктів, таких як інститути громадянського суспільства, навіть, якщо інституціональна структура була сформована за участі цих інститутів. Як наслідок, по-перше, громадяни не мають можливості впливати на процеси управління, хоча саме вони можуть краще оцінити локальні потреби і виклики, а також відповідно до Конституції України, саме народ є носієм державного суверенітету. Отже, *не використовується* множинність регуляторних механізмів як складників ІПРДВ, а система функціонує як моноцентрична, що створює загрозу перевантаження центрального апарату та прийняття неефективних рішень. У кризових умовах, таких як ПРВС, центральний апарат управління стикається з величезним обсягом завдань: зовнішня співпраця, організація

оборони, організація евакуації населення, мобілізація, охорона критичної інфраструктури, забезпечення продовольством тощо. Через відсутність делегування повноважень на місцевий рівень центральна влада може бути перевантажена, що призводить до затримок у прийнятті рішень і зниження їхньої ефективності.

По-четверте, ускладнення прийняття рішень на місцях через централізовану ієрархію, адже очевидно, що моноцентрична система не враховує специфіку локальних умов. Наприклад, рішення, прийняті на центральному рівні, можуть бути неефективними для конкретних регіонів через різницю в інфраструктурі, ресурсах чи загрозах. Наслідком цього досить часто виступає різна методологія формування інституціональної структури, штатного розпису, цільових завдань. Так само критичним є абсолютне збереження типових структур і адміністративних процедур в різних умовах державотворення. Швидкість реакції системи державної влади виступає як важлива інституціональна характеристика системи ОДВ.

Інституціональна характеристика системи реалізації державної влади – це сукупність структурних, функціональних і регуляторних елементів, які визначають організацію, розподіл повноважень і механізми взаємодії між суб'єктами публічного управління на різних рівнях (центральному, регіональному, локальному) для забезпечення ефективного виконання функцій держави. На основі концепції ІПРДВ інституціональна характеристика включає складові:

1) *структурну складову* та управління об'єктами спільної власності територіальних громад через начальників військових адміністрацій;

2) *функціональну складову*, що визначена реалізацією державної влади через механізми координації, спрямування та контролю – наприклад, РНБО України, Генеральний Штаб ЗСУ, Кабінет Міністрів України; виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням громадської безпеки, оборони, управлінням

критичною інфраструктурою, комунальними підприємствами та іншими об'єктами;

3) *регуляторну складову*, що передбачає використання множинних регуляторних механізмів, таких як передача повноважень військовим адміністраціям, встановлення посиленої охорони критичної інфраструктури, управління комунальним майном і забезпечення його ефективної експлуатації;

4) *адаптивність і децентралізацію* через делегування повноважень на місцевий рівень для оперативного вирішення питань, зокрема в умовах воєнного стану;

5) *кризову стійкість* як здатність системи адаптуватися до надзвичайних умов через централізацію критичних функцій (наприклад, управління обороною) і водночас децентралізацію повноважень для вирішення локальних питань.

Таким чином, інституціональна характеристика реалізації державної влади в межах ІПРДВ відображає баланс між централізацією та децентралізацією, забезпечуючи ефективність, адаптивність і стійкість системи управління в умовах як стабільності, так і кризових ситуацій. При цьому у вертикальній структурі кожне рішення проходить кілька етапів погодження в ієрархії, що уповільнює реакцію на зміну умов, а локальні ініціативи часто блокуються через необхідність дотримання бюрократичних процедур, навіть якщо вони потребують лише мінімального втручання центральної влади.

По-п'яте, неможливість адаптуватися до змін як прояв «жорсткої регламентованості» – виявляється у тому, що у традиційній вертикальній ієрархії механізми регулювання працюють на основі «жорстких налаштувань», що не дозволяє швидко змінювати параметри роботи в умовах невизначеності параметрів управління. Характерною рисою цієї моделі є низька здатність суб'єктів системи (державних службовців; службовців, які обіймають посади в органах державної влади, державних установах та віднесені до категорій посад в цих органах, але не є державними службовцями; осіб, які перебувають на

політичних посадах; осіб, які перебувають на патронатних посадах тощо) до інституціонального навчання, отже, система залишається залежною від усталених нормативів і не може оптимізувати свої дії на основі нових даних або зворотного зв'язку.

Інституціональне навчання – це системний, безперервний процес розвитку знань, навичок, компетенцій і етичних стандартів серед працівників органів державної влади, спрямований на підвищення ефективності, прозорості та відповідальності їхньої діяльності, включає адаптацію до змін законодавства, впровадження сучасних управлінських практик, дотримання міжнародних стандартів належного врядування та формування інституційної культури. У реаліях сучасного публічного управління відсутність технологій інституціонального навчання проявляється у неспроможності органів державної влади в особі керівників швидко реагувати на нові виклики (цифровізацію, глобалізацію, геополітичні зміни). Проблемою виступає збереження застарілих процедур, які втрачають свою ефективність в умовах сучасного суспільства, зокрема, в умовах цифровізації управління.

Оскільки інституціональна парадигма реалізації державної влади являє собою складну систему взаємодії державних інститутів, об'єктів впливу (громадян) та механізмів зворотного зв'язку, основними напрямками для її функціоналу є зменшення інституціональної інерційності, підвищення ефективності зворотного зв'язку та адаптивності системи до інституціональних змін. Оптимізація цієї системи може базуватися на принципах адаптації, зменшення викривлення управлінських регулювань, зворотного зв'язку, а також більш прозорому і децентралізованому механізмі реалізації влади. Децентралізація інституціональних регуляторів забезпечує більш якісну і швидку реакцію на зміни (місцеві органи влади можуть оперативно вирішувати локальні питання, не чекаючи затвердження згори). При цьому взаємодія з громадянами і залучення їх до процесів прийняття рішень формує якісніший

контроль і точну корекцію управлінських дій, а розподіл функцій різного рівня: за стратегічними регуляторами залишається формування політик, тоді як локальні структури відповідають за їх реалізацію на місцях.

Особливу увагу варто приділити історичному процесу конституювання інституціонального регулювання (I.рег). Включення концепції I.рег дозволяє акцентувати увагу не лише на структурному розвитку системи публічного управління, але й на функціонуванні формальних та неформальних правил в межах ІПРДВ, які визначають поведінку і організацію діяльності державних інститутів. I.рег доповнює теорію державного управління, адже встановлює «рамки» (формальні правила, закони) і «механізми зворотного зв'язку» через суспільні механізми (довіра, громадський контроль).

Варто виокремити такі етапи I.рег.

1 етап – «початкове налаштування системи I.рег», формування основ механізму інституціонального регулювання (1990-1991 рр.).

Після проголошення Декларації про державний суверенітет України 1990 р. було започатковано інституціональний процес формування нової моделі реалізації державної влади – рішення про проголошення державної незалежності. Доцільно вказати на такі інституціональні зміни:

- 1) Постанова Верховної Ради Української РСР «Про Концепцію нової Конституції України» [392];
- 2) Постанова Верховної Ради Української РСР «Про структуру державного управління Української РСР» [393];
- 3) Закон УРСР «Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління Української РСР» [394];
- 4) Закон УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного закону) Української РСР» [395];

5) Закон УРСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР у зв'язку з вдосконаленням системи державного управління» [396];

6) Закон УРСР «Про запровадження Кабінету Міністрів УРСР як найвищого органу державного управління Української РСР» [397];

7) Закон УРСР «Про перелік міністерств та інші органи державного управління УРСР» від 13 травня 1991 р. [398];

8) Про структуру державного управління Української РСР : Постанова Верховної Ради УРСР від 18 квітня 1991 року № 980 [399].

Втім, у результаті здобуття незалежності система влади в Україні успадкувала централізовану бюрократичну структуру радянського зразка. Структури формального інституціонального регулювання базувалися на директивному управлінні, але значна частина правил функціонувала неформально (залежність інститутів від політичної еліти). Особливість інституціонального регулювання полягала у тому, що основні інститути функціонували без реальних механізмів зворотного зв'язку громадянами, а правова система не була адаптована до демократичних принципів публічного управління. Функціонал – жорстка система директивного управління, виключно із централізованим контролем, без реального корегування під впливом зовнішнього середовища.

17 березня 1991 року відбувся референдум про збереження СРСР. В Україні до бюлетеня для голосування було включено додаткове питання: «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу Радянських Суверенних Республік на засадах Декларації про державний суверенітет України?» [400]. Сутність цього референдуму Україна використала його як інструмент для підтвердження свого державного суверенітету. Декларація про державний суверенітет, підтримана населенням, активізувала обговорення питань незалежності та майбутнього України, що сприяло подальшому розвитку національної свідомості.

2 етап – «включення зворотного зв'язку в системі I.reg», створення базових інститутів державної влади суверенної держави – почався зі становлення механізму інституціонального регулювання (1991-1996 рр.) після прийняття Акту проголошення незалежності 24 серпня 1991 року [401].

Цей етап інституціонального регулювання можна визначити як етап становлення та розвитку. Він характеризується такими ключовими особливостями:

- формування базових інститутів, створення законодавчої бази, державних органів, судової системи, правоохоронних органів;
- визначення основних принципів – демократії, верховенства права, поділу влади, захисту прав і свобод людини;
- пошук балансу між різними складовими влади, між державою та громадянським суспільством, між формальними та неформальними інститутами;
- адаптація: пристосування інститутів до змінних умов, реагування на нові виклики.

На цьому етапі відбувається активний процес формування інституціонального середовища, який визначає подальший розвиток держави та суспільства. Прийняття законів України (актів національного законодавства) заклало основу для формалізації правил інституціонального регулювання, але механізми контролю за виконанням залишались слабкими. При цьому механізми інституціонального регулювання включали перші сигнали зворотного зв'язку (міжнародні поради, матеріали громадських експертиз), але відставання в розвитку правової основи породжувало неточні корекції системи.

Важливо навести основні нормативні акти цього етапу:

- 1) Закон УРСР «Про правонаступництво України» [402];
- 2) Указ Президента України «Про Державну думу України» [403];
- 3) Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» [404];

- 4) Закон України «Про Представника Президента України» [405];
- 5) Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» [406];
- 6) Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [407].

Разом з тим, у цей період відбувались події системних криз 1994 та 1995 років, обумовлених інституціональними конфліктами «Прем'єр-міністр України – Президент України» (1994 р.) та «Президент України – Голова Верховної Ради України» (1995 р.), що у певних видозмінах тривали до 2010 року.

3 етап – *«Формалізація параметрів I.reg на рівні норм Конституції України»* – прийняття Конституції України 26 червня 1996 року виступило важливим етапом формування механізму I.reg для системного закріплення принципів функціонування влади. Конституція України визначила основні принципи поділу влади, верховенства права та демократичного врядування, детермінувало систему державної влади й основні конституційні принципи. З позицій принципу легітимності важливо вказати, що Конституція України визначила рамки функціонування державних органів і створення балансу між складовими влади через запровадження формальних інституціональних правил і процедур. Однак ці правила часто залишалися декларативними через відсутність дієвих механізмів виконання. Формальна фіксація параметрів інституціонального регулювання на рівні основної «константи» (регулювання через нормативи – фактично започаткування механізму конституційного нормативного інституціоналізму). Реальні зворотні зв'язки тільки починали формуватися. Разом з тим, формалізація конституційних норм, прийняття базових законів з питань діяльності органів влади у межах наступних етапів

(1996-2024 pp.) дозволяє вказати на концептуалізацію в межах ІПРДВ на цьому етапі інструментів нормативної теорії інституціоналізму.

Оскільки обґрунтування даного концепту наведено далі у тексті роботи, зазначимо, що обґрунтування нами конституційної платформи ствердження в управлінській практиці нормативної теорії інституціоналізму (Normative Institutionalism) базується на інтеграції принципів інституціональної нормативності, які спрямовані на закріплення ефективності, стабільності та демократичності державного управління в умовах складних суспільно-політичних викликів. Нормативний інституціоналізм, як теоретична основа, передбачає, що поведінка та рішення індивідів всередині державних інституцій формуються під впливом норм, цінностей та правил, закладених у самих інститутах. Таким чином, для успішного застосування цієї теорії в управлінській практиці необхідне чітке закріплення регуляторних рамок і побудова системи, яка забезпечує дотримання основних принципів через конституційну платформу. Конституційна платформа має стати фундаментом для створення постійних і передбачуваних норм, які визначають зобов'язуючий характер інституційних правил. Саме Конституція України має на меті забезпечувати стабільність і сталість цих інституціональних норм.

Ми визначаємо поняття *«інституціональна норма»* (юридичний контекст державного управління) як встановлене конституційним або законодавчим способом правило, яке регулює порядок функціонування, взаємодії та відповідальності органів державної влади, їх посадових осіб та інших суб'єктів публічного управління, при цьому такі правила не лише формально закріплені в правовій системі, але й активно діють в управлінській практиці як обов'язкові юридичні вимоги для реалізації державної влади, забезпечуючи передбачувану, легітимну та відповідальну поведінку державних інститутів. Інституціональна норма забезпечує сталість і безперервність функціонування державної системи, виступаючи як юридична основа легітимності дій інституцій. Очевидно, що саме

імперативність норм Конституції України виступила механізмом збереження державності України в складні 2000-2014 рр.

4 етап – *розбалансування інституціональної системи (1996–2004 рр.)*.

Неузгодженість між законодавчими нормами та реальним функціонуванням інститутів призвела до дефіциту громадської довіри до державних інститутів. Варто наголосити на деформації регуляторних контурів, що призвело до революційних подій і першого етапу нового інституціонального феномену в Україні – внесення змін до Конституції України. Водночас, попри значну політизованість державного управління, саме у цей період були прийняті:

- 1) Закон України «Про політичні партії в Україні» (2001) [408];
- 2) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) [409];
- 3) Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (1999) [410];
- 4) Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» (1998) [411];
- 5) Указ Президента України «Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні: (2000) [412];
- 6) Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо делегування Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій та Луганській обласним державним адміністраціям повноважень щодо управління майном, що перебуває у загальнодержавній власності» [413];
- 7) Указ Президента України «Про Всеукраїнський референдум щодо внесення змін до Конституції України, не реалізований відповідно до конституційної процедури [414];
- 8) Закон України «Про ратифікацію Угоди про формування Єдиного економічного простору» (прийняття 2003-2004 рр.), чинний [415];
- 9) Закон України «Про основи національної безпеки» [416];

5 етап – *«кризове регулювання системи державного управління»*. Помаранчева революція та інституційне перезавантаження (2004 р.).

Громадський протест продемонстрував кризу державних інститутів . Було проведено політичну реформу, яка посилила роль парламенту та уряду. Започаткування парламентсько-президентської форми правління стало реакцією на вимоги суспільства щодо демократизації. Водночас неформальні впливи залишилися сильними, фактично відбулося реактивне перезавантаження системи через громадський зворотний зв'язок. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08 грудня 2004 р.– хронологічно перший Закон України, що вносив зміни до Конституції України, закріплював перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки [417]. Перший період поєднав 5 етапів інституціонального регулювання, й завершився Помаранчевою Революцією 2004 року (табл.3.4).

Започаткування парламентсько-президентської форми правління стало інструментом балансування виконавчої та законодавчої влади, але, попри структурні зміни, неформальні впливи та корупційні практики залишилися стійкими елементами системи, гальмуючи реальні реформи. Реактивний характер перезавантаження системи через громадський протест підтвердив критичну роль соціального тиску у процесі трансформації державного управління та посилення громадянського суспільства в політичному житті країни. Зміни, закріплені реформою, започаткували новий етап інституціонального регулювання, однак недосконалість запроваджених механізмів стала одним із передвісників подальшої політичної дестабілізації.

Разом з тим, навіть після запровадження парламентсько-президентської форми правління, система державної влади залишалася вразливою до політичних криз, що свідчило про відсутність дієвих механізмів стримувань і противаг між різними гілками влади. Цей період став важливим політичної системи України, оскільки показав, що структурні зміни мають супроводжуватися зміцненням інституціональної спроможності та подоланням неформальних впливів (табл.3.4)

Порівняльна таблиця етапів регулювання інституціонального механізму реалізації державної влади в Україні в межах ІПРДВ (1990-2004 рр.)

Етап	Хронологічні рамки	Стан системи регулювання	Особливості інституціонального регулювання	Відповідність концепту ДУ	Формалізація в межах Р-ІПРДВ
1 етап початкове налаштування системи І.рег	1990-1991 рр.	Успадкування централізованої бюрократичної системи радянського зразка, функціонування на основі директивного управління	Відсутність ефективних механізмів зворотного зв'язку, нормативи регулювання базувались на принципах	Жорстка централізована система, без зворотного зв'язку та адаптації	Впровадження базових елементів резильєнтності через формування національних інститутів, закріплення суверенітету, базова ідентичність державних інститутів
2 етап включення зворотного зв'язку в системі І.рег	1991–1996 рр.	Формування базових інститутів влади (президентство, парламент, уряд), хаотичні спроби демократизації системи управління	Перші законодавчі норми, неузгодженість між гілками влади та відсутність консолідованої правової бази	Введення пропорційного зворотного зв'язку, корекції запізнюються або мають хаотичний характер	Створення базових правових умов для гнучкості в реагуванні, формування інститутів президентства, парламенту та виконавчої влади, розширення суспільного запиту на зміну механізму врядування
3 етап формалізація параметрів І.рег на рівні норм Конституції України	1996 рік	Прийняття Конституції України, закладення основних принципів функціонування влади (поділ влади, верховенство права)	Закріплення нормативних рамок інституціонального регулювання, слабке наповнення реальними механізмами реалізації норм	Формалізація регулювання через закріплення параметрів функціонування системи, адаптація до змін залишається обмеженою	Затвердження Конституції України створює платформу для резильєнтності через чіткий розподіл влади, закріплення ключових цінностей, демократія, права людини, механізм зворотного зв'язку

Продовження таблиці 3.4

Етап	Хронологічні рамки	Стан системи регулювання	Особливості інституціонального регулювання	Відповідність концепту ДУ	Формалізація в межах Р-ІПРДВ
4 етап розбалансування механізмів управління	1996–2004 рр.	Період політичної нестабільності: посилення впливу олігархічних груп, корупція, слабкість судових інститутів	Норми, закладені в Конституції, ігноруються в управлінській практиці, політична еліта використовує інститути для вузьких цілей	Деформація регуляторного контуру: формальні інститути не діють, система керується неформальними механізмами, що посилює нестабільність	Резильентність системи слабшає через поглиблення корупційних практик, інститути формально існують, але функціональна сталість підривається через зловживання владою й ослаблення правового захисту
5 етап кризове регулювання системи	2004 рік	Помаранчева революція: зміна суспільного «сигналу», вимога демократизації владних процесів	Спроба перезавантаження через запровадження парламентсько-президентської форми правління, посилення акценту на законодавчій владі	Реактивне регулювання як відповідь на зовнішньо зростаючий сигнал (громадський протест), перехід до моделі адаптивного регулювання через корекцію параметрів	Резильентність повільно відновлюється через структурні перетворення: парламентсько-президентська форма правління стала спробою стабілізувати систему, запобігши її подальшій концентрації в руках виконавчої влади

Джерело: розроблено автором

Другий період інституційного регулювання складається, за авторською класифікацією, з 5 етапів (з пролонгованою нумерацією етапів 1 періоду).

6 етап – *централізація регулювання та інституціональний дисбаланс* (2010–2014 рр.), порушення балансу інститутів влади та повернення моделі централізованого управління. Конституційна реформа 2004 року була скасована рішенням Конституційного Суду України (рішення чинне) [418]. Механізми І.рег були підпорядковані Президенту України, зруйновано принципи поділу влади. Неформальні механізми (корупція, олігархічний вплив) стали домінуючими. Система функціонувала в замкнутому режимі. При цьому виявився певний інституціональний парадокс – були прийняті закони з позицій забезпечення І.рег.:

- 1) Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [419];
- 2) Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» [420];
- 3) Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [421];
- 4) Закон України «Про адміністративні послуги» тощо [422];

7 етап – *«відновлення системи після критичних політичних рішень»*. Революція Гідності та захист інституціональної демократії (2013-2014 рр.). Повалення авторитарного режиму, повернення до демократичних інститутів та парламентсько-президентської форми державного правління створило умови для балансування державних інститутів, перезавантаження системи державної влади на основі вимог громадянського протесту, запровадження нових компенсаторних механізмів інституціонального регулювання, прийняття важливих нормативно-правових актів з позицій забезпечення І.рег.:

- 1) Постанова Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України», призначення виборів Президента України на 25 травня 2014 року [423];

2) рішення Верховної Ради України про відновлення демократичних засад І.рег. – 21 лютого 2014 року (Закон України № 742-VII «Про відновлення дії окремих положень Конституції України») [424];

3) Указ Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 27 серпня 2014 року № 690 [425] .

8 етап – (2014-2019 рр.) – *«налаштування основних контурів регулювання»*, інституціональні реформи децентралізації, антикорупційної інфраструктури, зміни системи державного фінансування; водночас система державного управління адаптувалася до воєнних викликів 2014-2015 рр. Інституціональні інновації, зокрема впровадження нових органів державної влади, забезпечили адаптацію до інституціональних криз, але залишались труднощі з виконанням окремих норм чинного законодавства. Система управління перейшла на багатоконтурне інституціональне регулювання для мінімізації зовнішніх впливів. З позицій тематики дослідження варто наголосити, що формально цей етап максимально насичений інституціональними реформами. Слід вказати, що таких реформ було декілька, серед головних:

1) реформа державного управління – Закон України «Про очищення влади» 2014 р. [426];

2) антикорупційна реформа – Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про національне антикорупційне бюро», Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 -2017 рр. та інші [427-429];

3) реформа правосуддя – Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [430].

4) реформа децентралізації – Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [431] – не прийнятий;

5) Запровадження законодавства у сфері військово-цивільного управління– Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» [155].

9 етап – *«інституціональна стабілізація»*, інституціональні процеси стабілізації державної влади (2019 р. – 2022 рр.), посилення демократичних інститутів через запровадження нових електронних інструментів демократії (електронне врядування, цифрові послуги). Особливістю І.рег виступило відновлення до інститутів державної влади, що обумовлено прозорістю і технологізацію процесів управління, з'явилися потреби подальшого вдосконалення процесів. Система державної влади продемонструвала тяжіння до довгострокового саморегулювання зі стабілізацією зовнішніх і внутрішніх впливів. Важливим напрямом виступило прийняття нормативних актів, серед іншого:

1) Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади» [432];

2) Закон України «Про основи національного спротиву» [433];

3) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» [434];

4) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію кібербезпеки України» [435];

5) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію інформаційної безпеки» [436];

6) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості» [437];

7) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України» [438];

8) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» [439];

9) Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» [440].

10 етап – *«динамічне регулювання в умовах війни», запровадження мілітарної парадигми державного управління при збереженні функціонування державних і суспільних інститутів у конституційному форматі.*

З початком активної фази війни, збройної агресії РФ проти України у 2022 році першочерговим завданням для державних інститутів виступила адаптація до нових, екстремальних умов. Акцент робиться на оперативності, швидкості реагування та переналаштуванні звичних бюрократичних процесів для ефективного функціонування держави в умовах війни. Йдеться про відмову від застарілих моделей управління на користь більш гнучких і швидких рішень. В умовах воєнного стану безпека громадян та критичної інфраструктури виходить на перший план. Державне регулювання спрямовується на забезпечення безпеки, що включає в себе як фізичний захист, так і кібербезпеку та інформаційну безпеку. Мобільність ресурсів стає критично важливою для забезпечення армії, гуманітарних потреб населення та підтримки економіки. Важливим елементом є також взаємодія між владою і суспільством, оскільки ефективне управління в умовах війни неможливе без довіри та співпраці з боку громадянського суспільства.

Багатоконтурність моделі мілітарного управління визначила специфічний що регулювання відбувається на різних рівнях – від центрального уряду до місцевих громад, та в різних сферах – від військової до соціальної та економічної. Протидія збройній агресії виступила каталізатором розвитку кризової резильєнтності держави та суспільства. Були створені нові, нестандартні механізми мобільної координації між різними державними структурами, волонтерськими організаціями та міжнародними партнерами. Інтеграція волонтерських та громадських ініціатив в інституціональний механізм є важливим аспектом, оскільки це дозволяє використовувати потенціал

громадянського суспільства для підтримки держави та задоволення потреб населення. Це також сприяло зміцненню соціальної згуртованості та національної єдності (табл. 3.7).

Слід вказати основні нормативно-правові акти цього етапу:

- 1) Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [441]
- 2) Указ Президента України «Про утворення військових адміністрацій» [442].

Досвід цього етапу має важливе значення не тільки для України, але й для інших країн, що можуть зіткнутися з подібними кризами, показуючи шляхи трансформації державного управління в умовах війни. Важливо підкреслити, що трансформація системи публічного управління в умовах війни базується на концептуальних засадах інституціональної парадигми. Це включає: інституціональну резильєнтність, інституціональну медіацію, інституціональну взаємодію, цифрову трансформацію, запровадження цифрових платформ для координації, моніторингу та управління ресурсами, а також забезпечення кібербезпеки. Це дозволяє підвищити оперативність прийняття рішень та прозорість управлінських процесів. Таким чином, інституціональна парадигма реалізації державної влади в умовах війни стає ключовим інструментом для забезпечення національної стійкості, адаптації управлінських процесів до кризових умов та підтримки довіри суспільства до державних інститутів.

Проведений аналіз показує, що інституціональна стійкість національної моделі державної влади еволюціонувала на кожному історичному етапі. Від початкового базового закріплення інститутів до складних кризових адаптацій сучасного періоду, р-ІПРДВ відіграла важливу роль у розбудові стійкого, гнучкого управлінського механізму державної влади, здатного функціонувати навіть у найскладніших умовах, таких як війна чи політична нестабільність

Порівняльна таблиця етапів регулювання інституціонального механізму реалізації державної влади в Україні в межах Р-ІПРДВ (2014-2024 рр.)

Етап	Хронологічні рамки	Стан системи регулювання	Особливості інституціонального регулювання	Відповідність концепту ДУ	Формалізація в межах Р-ІПРДВ
6 етап централізація регулювання та інституціональний дисбаланс	2010-2013 рр.	Скасування політичної реформи 2004 року	Прийняття низки системних законів – про ЦОВВ, про адміністративні послуги, антикоруп. пакет НПА	Зміна інституціонального регулювання, централізація управління	Централізована система державного управління забезпечила короткострокову стабільність, але призвела до політичної кризи
7 етап Відновлення системи після критичних політичних рішень	2014 рік	Революція Гідності, підвищення громадського тиску на інститути влади	Відновлення парламентсько-президентської моделі, посилення механізмів децентралізації, антикорупційні реформи	Перезавантаження системи після критичного збою. Інтеграція нових параметрів регулювання через громадські протести	Децентралізація посилює стійкість інституцій на місцевому рівні, що зменшує залежність усієї системи від кризових ситуацій на центральному рівні
8 етап налаштування основних контурів регулювання	2014–2019 рр.	Інтеграція антикорупційних практик, створення НАБУ, НАЗК, процес децентралізації, реформування сектора правосуддя	Інституційна адаптація до внутрішніх і зовнішніх викликів, формування поліцентричної моделі управління	Запровадження паралельних регуляторних контурів, що забезпечують стабілізацію системи на різних рівнях	Створення стійких механізмів протидії ризикам: антикорупційна інфраструктура, поліцентричне управління, адаптація судової системи. Резильєнтність зростає

Продовження таблиці 3.5

Етап	Хронологічні рамки	Стан системи регулювання	Особливості інституціонального регулювання	Відповідність концепту ДУ	Формалізація в межах Р-ІПРДВ
9 етап інституціональна стабілізація	2019 -2021 рр.	Посилення цифровізації державного управління, відкритість інституцій через онлайн-платформи: «Дія», електронні послуги	Стабілізація демократичних норм, інтеграція технологій як елементу прозорості управління	Перехід системи до стабілізованого регулювання з постійною адаптацією параметрів і використанням технологій для моніторингу ефективності	Зміцнення цифрових механізмів резильєнтності: цифрова трансформація полегшує доступ громадян до послуг і забезпечує прозорість функціонування інститутів
10 етап динамічне регулювання в умовах війни	З 2022 р. дотепер	Повномасштабне вторгнення: адаптація державних інституцій до воєнних викликів, посилення оперативного управління	Інституційне регулювання з акцентом на безпеку, мобільність ресурсів і взаємодію між владою і суспільством	Багатоконтурна модель регулювання в умовах критичних навантажень, застосування кризових механізмів управління з гнучкими алгоритмами реагування	Воєнні виклики активізують кризову резильєнтність: створення нових механізмів мобільної координації, спрощення процедур управління, інтеграція волонтерських і громадських ініціатив в інституціональний механізм

Джерело: розроблено автором.

Разом з тим, перехід до нормативної теорії інституціоналізму (Normative Institutionalism) демонструє, що справжня ефективність інституціонального регулювання можлива тільки за умов усвідомлення інституцій як носіїв цінностей, норм і правил, які визначають поведінку не лише державних органів, але й суспільства загалом. Нормативна теорія вимагає, щоб формальні правила були чітко закріплені в юридичних документах, а також активно підтримувалися через соціальні й етичні практики.

Це означає, що ефективність державного управління залежить не лише від прозорості інституцій і їхньої підзвітності, але й від моральних та культурних стандартів, які визначають поведінку учасників управлінського процесу. Згідно з нормативною теорією інституціоналізму, Конституція повинна виступати не лише правовим, але й ціннісним центром, що забезпечує сталість інституційних норм і їх адаптацію до нових соціальних викликів без шкоди для принципів верховенства права. У цій парадигмі важливим є не тільки узгодженість між інституційними нормами, але й обов'язкове вкорінення цих норм у політичну, управлінську та соціальну культуру. Перехід до нормативної теорії також вимагає вдосконалення механізмів зворотного зв'язку між громадянами і владою, що забезпечить моральну легітимність і соціальну підтримку державних рішень. Умовами успіху цієї моделі є стабільність базових конституційних принципів, гнучкість у їх реалізації та адаптація до викликів через систематичний контроль і модернізацію інститутів. Лише через поєднання цінностей, норм і механізмів їхнього дотримання інституційна стійкість відповідатиме вимогам резильєнтності й ефективності в рамках нормативного інституціоналізму.

3.3. Державноуправлінський зміст концепту Normative Institutionalism: теоретичні засади та практичний вимір ІПРДВ в умовах воєнного стану

У наукових працях ми розглядали, особливості концептуалізації політичного вчення у контексті проектів ідеальної держави як основоположного інституту в суспільстві, визначали за допомогою

обґрунтування нормативної основи особливості розбудови і діяльності, також окремих її структурно-організаційних елементів (інститутів). При цьому суттєвою для дослідження інститутів є не лише нормативно обґрунтована основа проведення в життя політичного курсу, але і фактори соціального характеру, що впливають на реалізацію політики – інтереси акторів політичної комунікації. Разом з тим, виникає явище «подвійної інституціоналізації» – наявності інституційних форм, що діють одночасно і не перебувають у логічній згоді: запроваджені законодавчим шляхом нові демократичні інститути та радянські норми і практики, що продовжують існувати на рівні традиційної легітимності в середині інститутів. Д.Норт в цьому випадку вказує на конфлікт формальних та неформальних норм [226, с. 114-118], регулюючий вплив яких може перебувати стані взаємодоповнення, взаємозаміщення чи конфронтації. Але феномен норми продовжує своє існування в інституційному аналізі.

Як відзначає Л.Бунецький, трактування сутності політичних інститутів в класичному інституціоналізмі та новій інституційній теорії (що оформилася у 80-ті рр. ХХ ст.), сутнісно відрізняються: в першому випадку інститут визначається як формалізована організаційна структура, що здійснює свої функції в системі політичної практики відповідно до вимог, цінностей та легітимності її існування та нормативна система політичних взаємовідносин, що оптимальним способом пов'язують та регламентують позиції і поведінку громадян. У той самий час, в теорії нового інституціоналізму під інститутами (політичними) мають на увазі складні комплекси, що містять у собі формальні та неформальні правила, систему норм, символів, моральних шаблонів, які в свою чергу формують сенсові рамки позицій та дій індивідів, що справляють визначальний вплив на індивідуальний вибір через формування оцінки переваг [443, с. 140-148]. Парадигмальний підхід у науці державного управління, як і в інших суспільних науках, відображає еволюцію методів і теоретико-методологічних підходів до вивчення феноменів публічного управління у зв'язку із зміною політичних, економічних, соціальних, культурних та технологічних умов. Концепція парадигм Т.Куна є особливо релевантною для

науки державного управління, оскільки трансформації її методів і підходів не ізольовані, а залежать від історичного контексту, суспільних викликів і розвитку ідеї легітимного управління публічними справами [444].

У цьому контексті нормативність є фундаментальною складовою парадигмального аналізу державного управління (в частині реалізації державної влади зокрема). Нормативні засади задають ключові рамки того, яким чином інститути мають функціонувати, якими є ефективні механізми публічної влади і як забезпечуються суспільні інтереси. Таким чином, парадигмальний підхід надає можливість пояснити еволюцію науки державного управління через зміну і розвиток нормативної бази, яка лежить в основі як функціонування інституцій, так і дослідницьких підходів (дослідницьких стратегій).

Парадигма в науці державного управління являє собою систему основоположних теоретичних норм, концептуальних моделей і методологічних підходів, які визначають характер досліджень і способи вирішення проблемних ситуацій у межах публічного урядування. Тобто це модель, яка задає домінуючі способи мислення і розуміння державного управління у певний історичний період, у першу чергу на основі нормативного концепту. Ключова роль нормативності у цьому контексті полягає у визначенні: 1) принципів державного управління, фактично, що вважається «належним» або «ефективним» державним управлінням; 2) регулятивних рамок норм, а саме, які основні норми легітимності управлінських процесів застосовуються в суспільній практиці; 3) цінностей, а саме, які цілі й інтереси мають бути реалізовані через публічне управління.

Ключове положення запропонованої Т.Куном теорії парадигм полягає в тому, що наукові моделі змінюються не в рамках простого лінійного прогресу, а через цикли «нормальної науки» і наукових революцій [285]. Опора на одні парадигми як основні «методологічні правила» дослідження забезпечувала стабільність науки, однак їх надмірна «догматизація» часто могла обмежувати здатність відображати нові реалії.

Нормативний інституціоналізм (НІ-концепт), у свою чергу, займає проміжну позицію між класичними інституціональними теоріями (з їхньою жорсткою орієнтацією на структури й формальні правила) та сучасними підходами, такими як соціальний конструктивізм. НІ-концепт дозволяє: по-перше, зберігати основні риси інституціонального аналізу, пов'язані із вивченням формальних та неформальних правил, що регулюють поведінку суб'єктів управління; по-друге, гнучко інтегрувати зміни, адаптуючись до нових типів проблем і контекстів (наприклад, гібридні війни, глобалізація, технологічна трансформація, культурна різноманітність). У рамках політико-інституціональної теорії це означає, що подальша еволюція політичної науки потребує розширення концептів, які забезпечують адаптивність дослідницьких підходів [445-446]. Водночас, наукова платформа реалізації державної влади інтегрує нормативний інституціоналізм як базовий складник:

1) НІ-концепт залишається вкоріненим у традиціях вивчення державних інститутів і їх ролі у формуванні «правильних» управлінських практик та взаємодії на різних адміністративних рівнях;

2) застосування НІ-концепту дозволяє адаптивно інтегрувати складні соціальні процеси до інституціональної моделі, створювати зв'язок між стабільністю норм і необхідністю інституціональних трансформацій;

3) НІ-концепт трансформується під впливом сучасних факторів не лише у контексті «нового інституціоналізму», а й набуває характеристик парадигмального явища виключно для державного управління.

Інституціональний підхід трансформується у межах «усталеної науки». Класичні концепції інституціоналізму в історичному аспекті почали із фокусу на формальних правилах і структурах, які задавали загальні політичні рамки. Виникнення нормативного інституціоналізму відображає зусилля вчених пристосувати свої дослідження до реалій багаторівневого управління, де неформальні аспекти (цінності, культура, довіра) стають ключовими. У межах сучасного парадигмального поступу науки державного управління конститується «адаптивна гнучкість норм», яка дозволяє інститутам

зберігати фундаментальні цінності й одночасно так би мовити, еволюціонувати. Нормативний інституціоналізм включає цей елемент у свою структуру, відмовляючись від абсолютно жорстких рамок класичного підходу.

Ми встановили, що у той час як традиційні парадигми політичного інституціоналізму не враховували трансформації цінностей або змін у соціальній і політичній поведінці, нормативний інституціоналізм у межах суспільних наук, і перш за все, державного управління, пропонує інструменти для динамічного аналізу. На цій основі нами розроблені у 1 та 2 розділі динамічні моделі.

Загалом, парадигмальний підхід підкреслює, що зміни норм у сфері управління є основним чинником переходу від одного типу парадигми до іншого. Наприклад, класичні моделі державного управління базувалися на формальних бюрократичних структурах і нормативних припущеннях раціональності (модель бюрократії М.Вебера) [447]. Минуле століття закріпило нові парадигми, такі як New Public Management [448] та Good governance [449]. На даний час домінуючою стає парадигма Flexible and Multi-level governance, яка враховує децентралізацію, цифрову трансформацію, громадську участь і нестандартні виклики типу глобалізації та гібридних загроз. Ці зміни є результатом адаптації нормативної основи державного управління до нових викликів і обставин. Власне, нормативність формує смисловий каркас ІПРДВ. У парадигмальному підході нормативність виконує дві ключові функції: *стабілізаційну*, оскільки задає базові принципи, які забезпечують безперервність і єдність урядових підходів у межах певної парадигми; та *адаптивну*, адже дозволяє змінювати та уточнювати норми в разі необхідності, зберігаючи при цьому легітимність державного управління. Нормативний зміст у будь-якій класичній парадигмі спрямований на ідеал законності й раціональності, проте виникнення викликів глобалізації, нових технологій та соціальних змін вимагали оновлення парадигми.

Нормативний інституціоналізм, як одна зі складових сучасної науки державного управління, відображає парадигмальну ідею адаптивності й

еволюції. Його доцільність базується на тому, що зберігається стабільність державного управління через підтримку базових суспільних норм (верховенство права, підзвітність, легітимність), інтегруються нові елементи, здатні реагувати на виклики (цифрове урядування, екологічна стійкість, децентралізація). Через нормативність, яка є його ключовим інструментом, інституціоналізм забезпечує сталість державного управління навіть у контексті парадигмальних змін. Наприклад, норми, спрямовані на забезпечення аудиту та прозорості на базовому рівні, також застосовуються і при впровадженні сучасних цифрових платформ управління.

У дослідженнях політологічного концепту інституціоналізму (2011-2019 рр.) ми зазначали, що Г.Алмонд шляхом здійснення порівняння політичних систем виокремлював два рівня їх дослідження – інституційний (безпосередньо інституційна структура) та орієнтаційний (орієнтації індивідів відносно окремих інститутів та політичної системи в цілому). Останній, в свою чергу, складається з трьох типів орієнтацій – когнітивних (пізнавальних), афективних (емоційних) та ціннісних, які в комплексі являють собою політичну культуру [450]. Саме через поширення досліджень трансформацій політичних систем та їх структурно-функціональних складових нарешті в спектр уваги вчених-інституціоналістів потрапляють процесуальні аспекти політики – модернізація, демократизація, демократичний транзит інституціоналізація демократичних інститутів (Г.О'Доннелл, А.Пшеворський, Д.Растоу, Ф.Шміттер та інші). Концепція інституціоналізації С.Гантінгтона («підйом і занепад суспільства краще за все аналізувати на основі характеру його інститутів» [451, с. 25]) стала базовою при пошуках відповідей на питання стабільності політичних режимів в державах. Вказані підходи є характерними для зародження неоінституціонального напрямку.

Нормативний інституціоналізм у концепті Д.Марча та Й.Ольсена (інститути формують поведінку через норми та цінності, а не лише через раціональний вибір)[452] дозволив нам сформулювати дослідницький підхід, за яким інституціональний рівень реалізації державної влади найбільше

кореспондує до нормативно-формалізованих аспектів політичного процесу. Це підкреслює важливість формальних інститутів, які забезпечують правову визначеність, регламентовані процедури та прозорість у функціонуванні державної влади. Взаємозв'язок таких норм, які регулюють управлінську діяльність, а їх впровадження демонструє, що інститути забезпечують не лише регулювання, але й легітимність владних рішень через прийняті суспільством норми поведінки. Загалом, аналіз основних підходів варто систематизувати у вигляді аналізу основних теоретичних підходів (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Аналіз окремих підходів в концепті нормативного інституціоналізму

Представник	Ключові ідеї	Внесок у нормативний інституціоналізм	Зв'язок із контекстом ІПРДВ
Дж.Марч [453]	Логіка належності (logic of appropriateness): поведінка визначається нормами, а не лише раціональним вибором	Спільно з Й.Ольсеном заклав основи нормативного інституціоналізму, акцентуючи увагу на ролі норм і цінностей у формуванні інститутів	Відображає важливість формальних і неформальних норм у функціонуванні державної влади
Й.Ольсен [454]	Інститути як носії норм і цінностей, що формують ідентичність акторів і визначають їхню поведінку	Розробив концепцію нормативного інституціоналізму, яка пояснює, як інститути впливають на стабільність і легітимність влади	Підтримує ідею, що інститути забезпечують баланс між владою, суспільством і міжнародними партнерами
Г.Пітерс [455]	Інститути як механізми забезпечення стабільності та ефективності державного апарату	Досліджував, як формальні інститути впливають на публічне управління, зокрема через механізми стримувань і противаг	Відображає практичний вимір функціонування інститутів у державному управлінні
П.Ді Маджіо [456]	Інститути як соціальні конструкції, що формуються під впливом культурних і соціальних норм	Спільно з Л.Пауеллом досліджував, як формальні та неформальні інститути впливають на організаційну поведінку	Значення неформальних інститутів у формуванні нових формальних структур під час трансформацій

Продовження таблиці 3.6

Представник	Ключові ідеї	Внесок у нормативний інституціоналізм	Зв'язок із контекстом ІПРДВ
В.Пауелл [457]	Інституційна ізоморфія: організації стають подібними через вплив норм і правил	Розробив концепцію інституційної ізоморфії, яка пояснює, як інститути адаптуються до зовнішніх умов через соціальні очікування	Відображає ідею адаптації інститутів до нових умов зі збереженням базової структури
Д.Норт [458]	Історичний інституціоналізм: значення історичного шляху та прав власності для розвитку інститутів	Досліджував, як інститути впливають на економічний розвиток, підкреслюючи важливість правової визначеності та стабільності	Підтримує ідею «шляху залежності» (path dependence) та значення історичного контексту для інституцій

Джерело: узагальнено автором.

Інституціональна парадигма, як зазначено в розділі, базується на ідеї, що стабільність, ефективність і легітимність державної влади залежить від функціонування її інститутів, які повинні бути прозорими, підзвітними та здатними адаптуватися до викликів сучасності. Ми вже наголосили на важливості історичного інституціоналізму, який акцентує увагу на значенні пройденого історичного шляху та феномені «шляху залежності» (path dependence). Це очевидно корелюється з ідеями Д.Норта, який підкреслював важливість історичного, соціального та політичного контексту для довгострокового розвитку інституцій [459]. При цьому наша модель ІПРДВ акцентує на адаптивності інститутів, отже, інститути розглядаються не лише як носії формальних норм і правил, але й як динамічні системи, здатні швидко реагувати на зовнішні виклики. Війна, як екстремальний стан, вимагає від інститутів здатності до оперативного прийняття рішень, делегування повноважень, спрощення процедур і впровадження кризових механізмів управління. Наприклад, створення військових адміністрацій в Україні є прикладом адаптації інститутів до умов воєнного стану. Також важливо підкреслити що авторський підхід до ІПРДВ включає комплекс управлінських характеристик:

- інтеграція формальних і неформальних норм – в умовах війни, коли формальні механізми можуть бути фрагментовані, неформальні інститути виступають ключовими для підтримки функціонування державної системи;
- інституціональна стійкість – здатність інститутів зберігати свою функціональність навіть у найскладніших умовах, інститути повинні бути здатними до трансформації без втрати своєї легітимності;
- антикризовий менеджмент як частина нормативного інституціоналізму, отже, інтеграція принципів антикризового управління в нормативну базу інституцій;
- цифровізація як інструмент адаптації, що сприятиме стабільності інститутів навіть у кризових умовах;
- моральна легітимність інститутів, відповідність дій інститутів суспільним очікуванням;
- історична наступність і феномен *path dependence*;
- інституційні альтерації передбачають поступову трансформацію інститутів через впровадження нових норм і практик, що дозволяє уникнути радикальних змін, які можуть дестабілізувати систему;
- роль громадянського суспільства у моніторингу реформ і підтримці інституціональної стабільності;
- національна безпека як частина нормативного інституціоналізму, розвиток системи національної безпеки, нові моделі ресурсного забезпечення та інвестицій;
- справедливість і верховенство права, які забезпечують довіру до інститутів;
- прозорість і підзвітність в умовах кризи, коли довіра до влади може бути підірвана;
- модернізація публічної (державної) служби через оптимізацію процедур, модернізацію регламентів і розвиток людського капіталу;
- інтеграція міжнародного досвіду, співпраця з міжнародними організаціями, такими як ООН, ЄС чи НАТО.

- гнучкість та інноваційність, здатність до впровадження інновацій, які можуть підвищити їхню ефективність і стійкість;
- системний підхід до управління, чіткий розподіл повноважень і ефективну взаємодію між інститутами державної влади;
- розвиток місцевого самоврядування як основи для забезпечення стійкості інститутів на регіональному рівні;
- ствердження культурної ідентичності, як механізму легітимності діяльності інститутів.

Загалом, у контексті нашої дослідницької стратегії і низки публікацій на тему неоінституціональної парадигми, нормативний інституціоналізм є однією з ключових течій неоінституціоналізму, яка акцентує увагу на ролі норм, цінностей і правил у формуванні поведінки інститутів та їхніх суб'єктів [460-461]. Такий підхід базується на ідеї, що інститути не лише виконують функцію регулювання через формальні правила, але й формують ідентичність, очікування та поведінкові моделі через систему норм і цінностей, таких як: 1) логіка належності (Logic of Appropriateness) – поведінка суб'єктів визначається не лише раціональним вибором (як у раціональному інституціоналізмі), а й тим, що вважається «правильним» або «належним» у межах конкретного інституціонального контексту, й власне, інститути формують уявлення про те, як «треба» діяти, виходячи з норм і цінностей, які вони підтримують; 2) інститути виступають як носії норм і цінностей (формують «рамки належності»); 3) інститути забезпечують стабільність соціальних і політичних систем через закріплення тих норм і цінностей, які підтримують довіру до влади та її легітимність; 4) інституціональний контекст як формула, що визначає структуру і функції; 5) інституціональні зміни, як здатність адаптуватися до нових умов через поступові зміни норм і цінностей.

Ми екстраполювали політологічний аспект на публічно-правовий зміст ІПРДВ для характеристики НІ. Для державного управління актуалізація НІ забезпечує: по-перше, баланс між нормами та раціональністю (досягненням результатів); по-друге, ефективне прийняття рішень, підвищуючи якість

управлінських рішень; по-третє, довіру громадян (цінності та суспільне благо); по-четверте, соціальну стійкість, по-п'яте, орієнтацію на результат (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Види норм та їх характеристика у контексті нормативного інституціоналізму

Тип норм	Логіка дій	Характеристика	Роль в інституціональній системі	Приклади
1. Норми-принципи	Логіка доречності	Норми, що визначають базову систему цінностей, принципів чи стандартів, які вважаються «правильними» або етичним	Норми формують фундамент для легітимності інститутів, визначають доречність певної поведінки у суспільстві	Демократичні цінності (повага до прав людини, верховенство права), політичний плюралізм у суспільствах
2. Норми-завдання	Логіка наслідків	Норми, що формують завдання (мету) для інституту орієнтуючись на практику.	Спрямовують організацію до досягнення конкретних цілей, акцентуючи на інструментах та механізмах	Досягнення сталого розвитку, управління природними ресурсами, відновлення зруйнованої інфраструктури.
3. Норми-обмеження	Логіка доречності	Норми, що визначають певні «не дозволені» дії, обмежуючи діяльність інститутів або спільнот	Утримують від дій, які суперечать спільним принципам або створюють загрози для довіри до інститутів	Заборона корупції, обмеження впливу бізнесу на виборчий процес, недопущення обмеження свобод
4. Норми-узгодження	Логіка доречності та логіка наслідків	Норми, які визначають правила координації дій між різними рівнями (локальний, регіональний, національний)	Критично важливі для роботи у багаторівневих системах, забезпечують гармонізацію норм між рівнями управління	Визнання автономії регіонів при дотриманні загальнонаціональних законів, консенсус між місцевими і центральними інтересами
5. Норми-примусу	Логіка наслідків	Норми, які запроваджують для вирішення кризових ситуацій, на забезпечення системної стабільності через примусові механізми	Дозволяють державі швидко реагувати на загрози, захищати суверенітет та функціональність під час надзвичайних умов	Воєнний стан, військова мобілізація, контроль інформації у кризовий період (кібербезпека тощо)

Продовження таблиці 3.7

Тип норм	Логіка дій	Характеристика	Роль в І.системі	Приклади
6. Норми-ритуали	Логіка доречності	Норми, які спрямовують на підтримку символів, традицій, які сприяють підтриманню загальної ідентичності та довіри	Необхідні для структурування спільної символіки або ідентичності, що формує відчуття стабільності та приналежності	Державна мова, національні свята, символіка державних органів
7. Норми-юридичні	Логіка наслідків	Формалізовані закони, які регулюють обов'язки і права інституцій та визначають санкції за їх порушення	Визначають прозорі межі дій державних органів і спільнот, знижують ризики конфліктів через юридичну чіткість	Конституція України, Кримінальний або цивільний кодекс, Норми функціонування бізнесу (Податковий Кодекс)
8. Норми-настанови	Логіка доречності	Неформальні норми, які задають бажану поведінкову модель залежно від системи цінностей суспільства або організації	Часто неформалізовані, але мають високий вплив на спільноти чи установи через силу соціального тиску чи етики	Очікування прозорості у політиці, лідерство через приклад, відкритість у прийнятті рішень
9. Норми-накази	Логіка наслідків	Норми, які реалізуються централізовано для забезпечення контролю або виконання певних завдань.	Використовуються для забезпечення дотримання правил у разі слабкості системи довіри чи високої залежності від контролю.	Контроль як функції правоохоронних органів, виконання бюджетних правил, виконання міжнародних санкцій.

Джерело: узагальнено автором.

Фактично, мова йде про наявність базового поняття «інституціональна норма» (у публічно-правовому контексті) – як встановлене конституційним або законодавчим способом алгоритм, який регулює порядок функціонування, взаємодії та відповідальності органів державної влади, їх посадових осіб та всіх суб'єктів публічного управління, й при цьому не лише формально закріплений в системі національного права, але й активно діє в управлінській

практиці як обов'язкові інструкції для реалізації державної влади, забезпечує передбачувану, легітимну та відповідальну поведінку державних інститутів. У рамках нормативістської теорії такі норми (*інституціональні норми*) є фундаментом будь-якої державної системи, оскільки визначають не лише порядок діяльності інститутів, але й механізми їх відповідальності перед громадянами.

Інституціональна норма має три ключових аспекти: *регулятивний*, *організаційний* та *ціннісний*. У межах *регулятивного аспекту* органи державної влади зобов'язані виконувати конкретні функції відповідно до профільного закону чи іншого нормативно-правового акту у спосіб, який мінімізує ризик «правового нігілізму» або використання влади на власний розсуд (за виключенням змісту принципу пропорційності). У межах *організаційного аспекту* визначаються структури та процедури, на основі яких інститути реалізують свої функції, забезпечують функціональну інтеграцію таких функцій в єдину систему публічного управління. У межах *ціннісного аспекту* реалізуються сучасні гуманізаційні концепти влади, за якими інститути влади мають діяти на основі суспільних цінностей, таких як демократія, верховенство права, рівність і соціальна справедливість.

Ми пропонуємо модернізовану концепцію нормативного інституціоналізму і виокремлюємо *динамічний нормативний інституціоналізм* у форматі ППРДВ. Така концепція враховує сучасні виклики, такі як війна, глобалізація, цифровізація та необхідність адаптації інституцій до швидких змін, зберігаючи при цьому їхню легітимність, стійкість і відповідність суспільним очікуванням. До основних положень концепції *динамічний нормативний інституціоналізм* у форматі ППРДВ належать:

1) *інституціональна інтеракція* як рушійна сила, при цьому інститути не є ізольованими структурами, а функціонують у постійній взаємодії між собою, з суспільством і зовнішнім середовищем; взаємодія між формальними інститутами (закони, правила) та неформальними (традиції, звичаї, соціальні практики) є ключовим механізмом забезпечення ефективності державного

управління; інституціональні інтеракції повинні бути динамічними, щоб відповідати новим викликам і забезпечувати стійкість системи публічного управління;

2) *інституціональні альтерації* як основа адаптації розглядаються як системний процес, що дозволяє інститутам пристосовуватися до нових умов без втрати базових принципів державного устрою, і включають як поступові зміни (еволюційний підхід), так і глибокі трансформації (революційний підхід), залежно від рівня викликів для системи публічного управління;

3) *баланс між формальними та неформальними інститутами* як інтеграцію формальних і неформальних механізмів для підвищення ефективності державного управління;

4) *інституціональна стійкість* через динамічну легітимність, адже легітимність інститутів не є статичною, вона повинна постійно оновлюватися через відповідність суспільним очікуванням, прозорість і ефективність; динамічна легітимність досягається через регулярну комунікацію між владою та суспільством, інтеграцію громадян у процес прийняття рішень (створення громадських рад, платформ для електронного голосування);

5) *цифровізація* (як інструмент модернізації інститутів) та соціальна згуртованість (як основа інституціональної стійкості).

Фактично, в умовах війни ми пропонуємо «резильєнтний нормативний інституціоналізм» (р-НІ), який враховує сучасні виклики, такі як збройний конфлікт, глобальні кризи, цифровізація та потреба в адаптивності державних інститутів в умовах мінливого середовища. Основоположним принципом цієї концепції є резильєнтність, тобто спроможність інститутів не лише зберігати свою стійкість під тиском криз, але й активно розвиватися в умовах системних викликів.

Дж.Марч та Й.Олсен обґрунтовують, що інститути мають, перш за все, нормативний характер, спрямований на забезпечення стабільності через правила, які формуються під впливом традицій та історичного контексту У роботі «The Institutional Dynamics of International Political Orders» наголошено,

що інститути формують дії через призму правил, обов'язків і соціальних очікувань, і можуть одночасно адаптуватися до криз через прийняття соціально виправданих рішень [350]. Праці Дж.Марча та Й.Олсена є фундаментальними для розуміння нормативного інституціоналізму в контексті державного управління. Слід наголосити, що Й.Олсен в одноосібному авторстві обґрунтував важливі концепції нормативного інституціоналізму: 1) формування та трансформацію політичних інститутів в Європейському Союзі, [462], 2) досліди еволюцію публічної адміністрації та взаємодію змін і постійних елементів демократичного управління [463]. Наукова платформа Й.Олсена концентрується на вивченні функціонування, формування та еволюції політичних інститутів і їх впливу на демократичне управління. Його дослідницька парадигма ґрунтується на інституціональному підході, зокрема на теоретичному аналізі взаємозв'язку між інституціями, політичними процесами та поведінкою акторів. Разом із Джеймсом Г. Марчем, Олсен запропонував концепцію «логіки відповідності» (*logic of appropriateness*), яка протиставляється «логіці наслідків» (*logic of consequences*). Ця концепція стала ключовою в сучасній інституціональній теорії.

Доцільно показати порівняння дослідницьких імперативів з позицій нормативного інституціоналізму (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Порівняльна таблиця інституціональних імперативів у працях дослідників нормативного інституціоналізму

Дослідник	Фокус дослідження	Роль локальних спільнот (ЛС) у підході	Ключові поняття та імперативи	Масштабність і обмеження підходу
Е.Остром	Норми у спільному користуванні ресурсами, само-регулювання	ЛС – одиниця аналізу; здатність самостійно регулювати правила без зовнішнього втручання	Довіра та взаємодія як основа правил неформальні норми важливіші за формальні, логіка доречності провідна	Фокусується на рівні локальних спільнот, не враховує державну централізацію, примус і загрози національного рівня

Продовження таблиці 3.8

Дослідник	Фокус дослідження	Роль локальних спільнот (ЛС) у підході	Ключові поняття та імперативи	Масштабність і обмеження підходу
Дж.Марч та Й.Олсен [452-453]	Організаційні структури, логіка доречності та роль політичних інститутів	Локальні спільноти розглядаються як частина управлінського контексту, але акцент зміщується на великі інститути	Норми як рамка прийняття рішень; інститути забезпечують сталість та передбачуваність, інституц. логіка перевищує індивід. інтереси	Враховують усі рівні масштабності (локальний, регіональний, державний), модель спрямована на стабільні системи, а не на кризові умови (переважно)
П.Піерсон [464-465]	Вплив історичного контексту на інституції, довготривалі зміни	Локальні спільноти скоріше є похідною від макрорівневих змін, їх внесок у розвиток норм значущий	Історична залежність (path dependence) формує норми, сталість норм обумовлена соціальним контекстом	Дослідження фокусується на довготривалих змінах, не враховує нагальні адаптації в умовах криз (воєнний стан, інші зовнішні загрози)
Д.Норт [458-459]	Економічна роль інститутів, формальні та неформальні норми	Локальні спільноти є джерелом неформальних норм для пояснення початкових етапів формування інститутів	Формальні інституції доповнюються неформальними нормами, еволюція інституцій через поступові зміни та адаптацію	Фокус направлений на економічні аспекти, локальні спільноти не пов'язані з питанням суверенітету чи кризою політичної легітимності
Р.Патнем [466]	Соціальний капітал у побудові демократичних інститутів	Локальні спільноти є базовими одиницями, які продукують соціальний капітал для зміцнення демократичних практик	Довіра як ресурс для стабільності, горизонтальні зв'язки в системах, формують основу для легітимності вищих інституцій	Розглядає стабільні умови демократичного управління, не досліджує прямий зв'язок між локальними нормами та державною централізацією
М.Леві [467]	Лояльність і соціальний контракт під час кризових умов	Локальні спільноти є джерелом лояльності, але часто вступають у конфлікт із державними інтересами	Соціальні контракти забезпечують підтримку правил, лояльність залежить від впливів між локальними і централізованими нормами	Підхід акцентує увагу на конфліктах між рівнями управління, примусові методи на державному рівні не формалізовані

Джерело: систематизовано і узагальнено автором.

Доцільно вказати, що саме П.Піерсон розробив поняття path dependence (залежності від історичного шляху), показав, як ранні політичні рішення або політичні події можуть визначати довготривалий курс розвитку політичних інститутів і структур, причому ці процеси можуть мати ефект «зростаючої віддачі» [464-465].

На основі проведеного аналізу доцільно доповнити авторську концепцію ППРДВ, по-перше, терміном «адаптивні альтерації («adaptive alteration») – інститути проходять процес поступових альтерацій, які дозволяють їм освоювати нові виклики без втрати ключових норм. Це може включати як довготривалі реформи (наприклад, реформування судової системи), так і короткотермінові кризові заходи (запровадження законів воєнного стану). По-друге, важливо додати поняття цифрової резильєнтності інститутів («digital resilience of institutions») – як здатності інститутів реагувати та відновлюватися після цифрових загроз чи викликів, таких як кіберінциденти, технічні збої, або інші кризи, пов'язані з інформаційними технологіями. У таких умовах резильєнтність інститутів забезпечується через використання цифрових платформ для подолання бюрократії, зберігання даних і множення каналів взаємодії громадян із владою. По-третє, доцільно актуалізувати пріоритет інклюзивності («priority of inclusivity») – спрямованість на забезпечення рівного доступу та залучення різноманітних груп людей до соціальної, економічної, освітньої чи політичної діяльності. Адже інклюзивність робить інститути більш стійкими до зовнішніх впливів, оскільки інститути завжди базуються на широкому суспільному фундаменті.

При цьому ми розробили удосконалений підхід як розвиток дослідження резильєнтності інститутів від К.Голінга (який розглядав резильєнтність як здатність системи витримувати вплив зовнішніх потрясінь і зберігати свої основні функції та структури. Він є ключовою фігурою в галузі екології та досліджень стійкості систем, засновником концепції адаптивного управління екосистемами та широко відомий своєю роботою в розробці теорії екологічної стійкості та змін у складних системах. Праці К.Голлінга зосереджені на

вивченні того, як екосистеми, соціальні системи та їхня взаємодія можуть сприяти гнучкості та стійкості в умовах нестабільності та змін [468]. Дослідження К.Холінга заклали основу для аналізу складних адаптивних систем, включаючи інституції, й у форматі аналізу резильєнтності інститутів цей підхід було адаптовано для розуміння того, як організації, державні структури та суспільства реагують, адаптуються і відновлюються після кризових ситуацій (природних катастроф, політичних криз, економічних потрясінь, пандемій тощо). Особливий акцент зроблено на здатності інститутів захищати сталість, але й адаптуватися до змінних умов [468-469]

Важливо вказати на дослідження М.Аокі (Masahiko Aoki), відомого фахівця у галузі інституціональної теорії, з позицій резильєнтності, але в іншому контексті, ніж, наприклад, К.Голлінг. Хоча його основними ідеями були взаємодія інститутів, структури гри та еволюція соціальних і економічних систем, М.Аокі використовував поняття резильєнтності (або стійкості) для опису здатності інститутів адаптуватися до змін в економічному середовищі. Аокі розглядав резильєнтність як здатність економічних і соціальних інституцій адаптуватися до зовнішніх змін або шоків без втрати своєї ключової функціональності. Це пов'язано з його підходом до інститутів як координаційних механізмів, які формують і регулюють дії агентів, сприяють стабільному функціонуванню економіки навіть у мінливих умовах. У своїх працях М.Аокі аналізував *endogenous institutional change* (внутрішню зміну інститутів) та підкреслював, що резильєнтні інститути мають можливість змінювати свої правила гри, реагуючи на нові ситуації, зберігаючи при цьому координацію між актами [470;471].

У контексті формалізації ІПРДВ (інституціональних підходів до розвитку державного врядування) в умовах воєнного стану, слід розширити класифікацію аспектів резильєнтності державних інститутів:

- 1) державне управління в екстремальних умовах шляхом використання технологічних систем моніторингу і передачі даних; мережеву організацію управління, що дозволяє диверсифікувати джерела інформації та забезпечити

швидке ухвалення рішень навіть у разі руйнувань фізичної інфраструктури; підготовку кадрів до кризових ситуацій, особливо в контексті воєнних дій чи природних катаклізмів;

2) резильєнтність інститутів в умовах екологічних потрясінь ґрунтується на ранньому попередженні ризиків, розробці та реалізації адаптаційних стратегій до майбутніх змін клімату, міжсекторальне управління ресурсами;

3) інституціональна резильєнтність в умовах військових чи політичних конфліктів – збереження територіального контролю шляхом оперативної мобілізації ресурсів і раціональному управлінні, навіть в умовах окупації чи постійних атак на критичну інфраструктуру; підтримання громадського порядку, культурного діалогу, медіації конфліктів; інформаційна стійкість, гуманітарна адаптація як запровадження інституціональних механізмів реагування на масову міграцію, переміщення населення та надання базових послуг (притулок, медицина, харчові продукти []);

4) підтримка соціальної стійкості на основі адаптації програми субсидій, забезпечення мінімуму життєво необхідних послуг у кризових умовах; контроль за динамікою масових настроїв; залучення громадянського суспільства;

5) інформаційна та комунікаційна резильєнтність, захист кіберпростору (попередження атак на інфраструктуру, зокрема банківські, енергетичні та урядові мережі); диверсифікація каналів комунікації, створення резервних систем передачі інформації; підвищення інформаційної грамотності громадян;

6) економічна стабільність в умовах криз, збереження фінансової стабільності, інтеграція надзвичайних бюджетів, логістика постачання, антикризова політика;

7) міжнародна взаємодія зовнішньополітична резильєнтність, залучення зовнішньої допомоги, глобальні альянси (НАТО, ЄС), використання стандартів міжнародного права для мирного врегулювання конфліктів.

У доповнення нормативного інституціоналізму Й.Ольсена та Д.Марча, ми пропонуємо норми інститутів інтегрувати у фіксовані управлінські алгоритми. Такий підхід об'єднує три ключові підходи: матричну структуру для багатовимірної взаємодії інститутів, автоматизовані алгоритми для моніторингу й адаптації та нормативну основу, яка дозволяє зберігати підзвітність і легітимність. На цій основі ми пропонуємо компаративний аналіз підходів щодо управління інституціональними системами у межах формування ІПРДВ

Таблиця 3.9

Аналіз сучасних підходів до управління інституціональними системами

Характеристика	Класичний нормативний інституціоналізм	Мережеве управління (Network Governance)	Цифрове врядування (E-governance)	Резильєнтний (адаптивний) інституціоналізм
Основний принцип	Логіка належності, формування поведінки через норми та цінності	Координація через горизонтальні мережі	Використання цифрових технологій для ефективнішого управління	Комбінування матричної структури, зворотного зв'язку й адаптивності
Підхід до формальних і неформальних інститутів	Акцент на формальних правилах, враховуються неформальні норми	Співпраця формальних і неформальних інституцій	Більший фокус на формальних інститутах через технології	Інтеграція формальних, неформальних і цифрових структур
Горизонтальна взаємодія	<i>Обмежена</i> через систему норм	<i>Сильна:</i> мережа учасників	<i>Середня:</i> фіксується через платформи	<i>Інтенсивна:</i> координація через матричний механізм
Вертикальна взаємодія (центр–регіони)	<i>Часто ієрархічна</i>	<i>Слабка</i>	<i>Залежить від платформи</i>	<i>Організована</i> через внутрішні зв'язки
Гнучкість у кризових ситуаціях	<i>Низька</i>	<i>Середня</i>	<i>Залежить від наявних технологій</i>	Висока, ефективна взаємодія суб'єктів
Використання даних у реальному часі	<i>Обмежене</i>	<i>Мінімальне</i>	<i>Активне:</i> гнучкість для збору й обробки	<i>Активне:</i> індикатори та зворотній зв'язок контролюють управління

Продовження таблиці 3.9

Характеристика	Класичний нормативний інституціоналізм	Мережеве управління (Network Governance)	Цифрове врядування (E-governance)	Резильєнтний (матрично-адаптивний) інституціоналізм
Зворотний зв'язок	Механізм не прописаний	Неявний, залежить від рівня взаємодії	Передбачений через технології	Чіткий механізм коригувань
Технологічна інтеграція	Відсутня	Часткова, технології відіграють додаткову роль	Висока	Поєднання технологій і стратегій багаторівневого управління
Інноваційність	Низька	Середня	Висока	Висока, завдяки інтегруванню багатовекторності
Адаптивність до змін середовища	Обмежена	Середня	Висока у технологічних рамках	Найтехнологічніша та найбільш адаптивна структура
Прозорість і легітимність	Базується на законних і культурних нормах	Побудована на співпраці	Стимулюється через відкриті платформи	Підкріплюється прозорістю алгоритмів і динамічним управлінням
Баланс централізації та децентралізації	Зміщений до централізації	Децентрализоване управління	Комбінований з фокусом на централізацію інформації	Динамічний баланс через розподіл у матричній структурі
Основні приклади використання	Традиційні й стабільні суспільства	Країни з децентралізованим мережевим підходом	Електронні платформи і системи,	Україна в умовах війни, адаптація кризових і мирних механізмів

Джерело: розроблено автором.

У таблиці:

1) класичний нормативний інституціоналізм – це один із підходів до дослідження інститутів у соціальних науках, зокрема у політичній науці та соціології. Цей підхід підкреслює роль норм, цінностей та формальних і неформальних правил у формуванні поведінки індивідів у межах інститутів;

2) мережеве управління – концепція та підхід до управління, який підкреслює значення взаємодії між різноманітними акторами (урядами,

приватним сектором, громадськими організаціями, міжнародними організаціями та місцевими громадами) у процесі ухвалення рішень та реалізації політик. У рамках цієї моделі ключову роль відіграють мережі як гнучкі, децентралізовані структури, що забезпечують співпрацю, обмін ресурсами, знаннями й інформацією;

3) цифрове врядування (E-governance) – це концепція використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для трансформації процесів урядування, підвищення їх ефективності, прозорості та доступності, охоплює використання цифрових інструментів і платформ для взаємодії між урядовими установами, громадянами, бізнесом та іншими стейкхолдерами задля вирішення управлінських завдань і надання публічних послуг;

4) резильєнтний інституціоналізм – це відносно новий напрям у вивченні інституцій, який акцентує увагу на їхній здатності адаптуватися до змін, поглинати зовнішні шоки та зберігати свою функціональність у контексті критичних змін або криз. Він інтегрує ідеї адаптивного управління, екологічної резильєнтності (як у К. С. Голлінга) та еволюційного розвитку інституцій у мінливих середовищах. Матрично-адаптивна компонента інституціоналізму, акцентує на багатоаспектній природі адаптації інституцій.

Цей підхід визнає складність як зовнішнього (економічного, політичного чи соціального) середовища, так і самих інституцій, які повинні будувати резильєнтні механізми, здатні забезпечувати стабільність і функціональність навіть у форс-мажорних обставинах.

Проведені дослідження показали, що періоди відносної стабільності в існуванні інститутів можуть перериватися під час «критичного збігу обставин», коли мають місце зміни в самій сутності інститутів і їх історичний розвиток спрямовується на новий шлях [468]. В історичному інституціоналізмі поряд з індуктивними методиками (які спираються на кропіткі емпіричні спостереження) застосовується переважно компаративна методологія [469], дослідники звертаються також до постулатів еволюціонізму під час аналізу особливостей процесів формування та розвитку інституціонального дизайну

[470]. При цьому дослідники пропонують макровисновки з аналітичних процедур, пояснення фундаментальних залежностей у значних часових інтервалах, який критикує нормативного інституціоналізму назвали «history matters» (англ. – історія має значення). Ми пропонуємо з методологічних позицій порівняти наявні класичні підходи та авторські моделі до управління інституціональними системами в умовах ПРВС для встановлення відповідних особливостей стану систем управління у кризовий період (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Порівняння підходів управління інституціональними системами
в умовах ПРВС

Характеристика	Класичний НІ	Мережеве управління (Network Governance)	Цифрове врядування (E-governance)	Резильєнтний (матрично-адаптивний) інституціоналізм
Реакція на стани війни (кризові виклики)	Повільна, через прив'язку до норм і стабільних процедур	Помірно швидка, завдяки залученню багаточисленних акторів	Залежить від цифрової інфраструктури, може бути ефективною	Швидка і гнучка через адаптацію та поєднання всіх рівнів
Управління ресурсами - людськими та матеріальними	Засади централізованого управління, обмежена ефективність	Розподілена взаємодія, утруднене централізоване планування	Залежить від наявності даних і міжсекційної координації	Централізоване планування з керованими потоками для ефективності
Реакція на гуманітарні виклики	Бюрократичний підхід з акцентом на формальність	Гнучке залучення волонтерських та громадських ініціатив	Ефективна через цифрові інструменти для моніторингу	Комплексна реакція, моніторинг у реальному часі,
Інтеграція соціальних ініціатив (волонтери)	Слабка	Сильна	Може бути інтегрована через спеціальні платформи	Інтеграція формальних, неформальних, цифрових струк.
Комунікація та координація в умовах війни	Більше централізована, повільна	Різномірівнева, але часто залежить від неформальних зв'язків	Посилена використанням цифрових каналів	Координація із забезпеченням прозорості й швидкості виконання
Адаптивність до зміненої обстановки на фронті	Повільна через зацикленість процедур	Помірна через гнучкість мережі	Достатня, якщо наявні адекватні цифрові дані	Висока – перерозподіл ресурсів залежно від критичних зон

Продовження таблиці 3.10

Характеристика	Класичний НІ	Мережеве управління (Network Governance)	Цифрове врядування (E-governance)	Резильєнтний (матрично-адаптивний) інституціоналізм
Вертикальна координація (центр-регіони)	Ієрархічна, бюрократична	Слабка	Може діяти за умови цифрових систем	Гнучка - забезпечує баланс через адаптивну матрицю
Горизонтальна взаємодія інститутів	Контрольована через формальні механізми	Достатня, але обмежена складністю структур	Працює залежно від організації цифрових платформ	Інтенсивна та потокова через матричну співпрацю інститутів
Розподіл гуманітарних чи військових ресурсів	Тривалий через фіксовані процедури	Розподілений, але без системного контролю	Автоматизований за умови наявності якісних даних	Автоматизований та швидкий, на основі процедур та алгоритмів
Прогнозування майбутніх криз чи викликів	Практично не враховується	Часткова можливість через обмін інформацією	Обмежена лише можливостями аналітики цифрових систем	Висока через математичні моделі та алгоритми в прогнозах
Вплив людського фактору	Високий, схильність до помилок	Відчутний, залежить від рівня залученості учасників	Низький, за винятком технічних перевантажень	Мінімальний, рішення генеруються автоматично через сценарії
Цифрова інтеграція	Відсутня	Опосередкована через учасників-акторів	Пряма, через платформи	Ключова, забезпечує працездатність системи

Джерело: узагальнено автором.

Ми застосували аналіз порівняння підходів управління інституціональними системами в умовах ПРВС для формування власної моделі нормативного інституціоналізму, яка є толерантною до викликів воєнного стану. Адже наука державного управління є комплексною суспільною сферою, що вивчає принципи, механізми та практики ефективного функціонування державних інституцій, зокрема в умовах криз та викликів.

У контексті збройної агресії РФ, яка характеризується високим рівнем непередбачуваності, швидкими змінами середовища та гострою необхідністю використання ресурсів із максимальною ефективністю, стандартні підходи

державного управління стають менш продуктивними. Це зумовлює нагальну потребу у розробці нового підходу до легітимності, й власне легітимність державних інститутів стає особливо вразливою під час воєнного стану, тому що: по-перше, централізоване ухвалення рішень може створювати враження надмірного авторитаризму; по-друге, нездатність швидко реагувати на локальні кризи підриває довіру до органів влади; по-третє, інформаційні загрози (фейки, пропаганда противника) можуть дискредитувати дії інститутів навіть за правильно організованої роботи.

На основі класичного інституціоналізму та неоінституціоналізму пропонуємо обґрунтування структури легітимного інституціонального управління під час державних і безпекових криз. Адже правовий режим воєнного стану змінює стандартні умови управління, ускладнюючи дотримання норм і формальних процедур, тому нова модель інтегрує механізми гнучкого реагування без шкоди для інституціональної довіри та суспільного порядку. Розробка нової моделі державного управління в межах нормативного інституціоналізму під час воєнного стану та екзистенційних загроз для державного суверенітету, означає створення структури, яка дозволяє балансувати між збереженням легітимності, ефективною гарантією безпеки та виконанням обов'язків перед міжнародною спільнотою. Нормативний інституціоналізм як теоретична основа передбачає, що інститути функціонують не тільки як формальні органи влади, але й як носії соціальних норм, правил і процедур, які визначають їхню спроможність бути визнаними правомірними. У нашій моделі акцент робиться на ролі легітимності як центральної категорії, яка є визначальною для суспільства, результативності прийняття рішень і стабільності держави навіть під час надзвичайних викликів. Правовий режим воєнного стану змінює стандартні умови управління, ускладнює дотримання норм і формальних процедур, тому нова модель інтегрує механізми гнучкого реагування без шкоди для інституціональної довіри та суспільного порядку.

Назва моделі – «*Нормативна інституціональна структура суверенітету*» (англ. *Normative Institutional Sovereignty Framework, NISF*) – підкреслює три основні вектори підходу: *нормативність*, яка забезпечує системну легітимність; *інституціональну сталість*, яка утримує правила та процедури навіть під тиском криз; і *пріоритет збереження державності та суверенітету*. Ця модель напрацьована з урахуванням основних дилем, з якими стикається держава в умовах війни: вибору між легітимністю і безпекою, між національними та наднаціональними інтересами, між централізацією і децентралізацією, а також між швидкістю реагування і прозорістю процесів.

Ключова ідея NISF полягає в тому, щоб створити матричну структуру управління, яка гарантує збереження базових принципів легітимного управління навіть за умов розширення державних повноважень і зміни балансу між політичними акторами. У критичній ситуації загрози суверенітету, традиційні форми легітимності змінюються й адаптуються до нових реалій. У моделі NISF легітимність розглядається не лише як результат інституціональної діяльності, але і як процес, що постійно формується через узгодження національних інтересів, суспільних норм і стратегічних викликів. NISF – це не альтернатива нормативному інституціоналізму чи неоінституціоналізму, а розвиток і прикладне доповнення цих теоретичних підходів, адаптоване для аналізу та забезпечення державного суверенітету через нормативні інститути (рис.3.2).

Так, NISF вирішує інституціональну пастку між моделлю «Nation-State» та ЄС шляхом переходу від класичної концепції суверенітету до динамічної нормативно-інституційної системи, яка: 1) визнає суверенітет держав як нормативно узгоджений феномен; 2) дозволяє гнучко адаптувати делеговані повноваження залежно від сфер інтеграції; 3) розбудовує механізми інтеграції через спільні норми, що знижують напругу між національним і наднаціональним рівнями; 4) гарантує легітимність через включення громадян в ухвалення спільних рішень

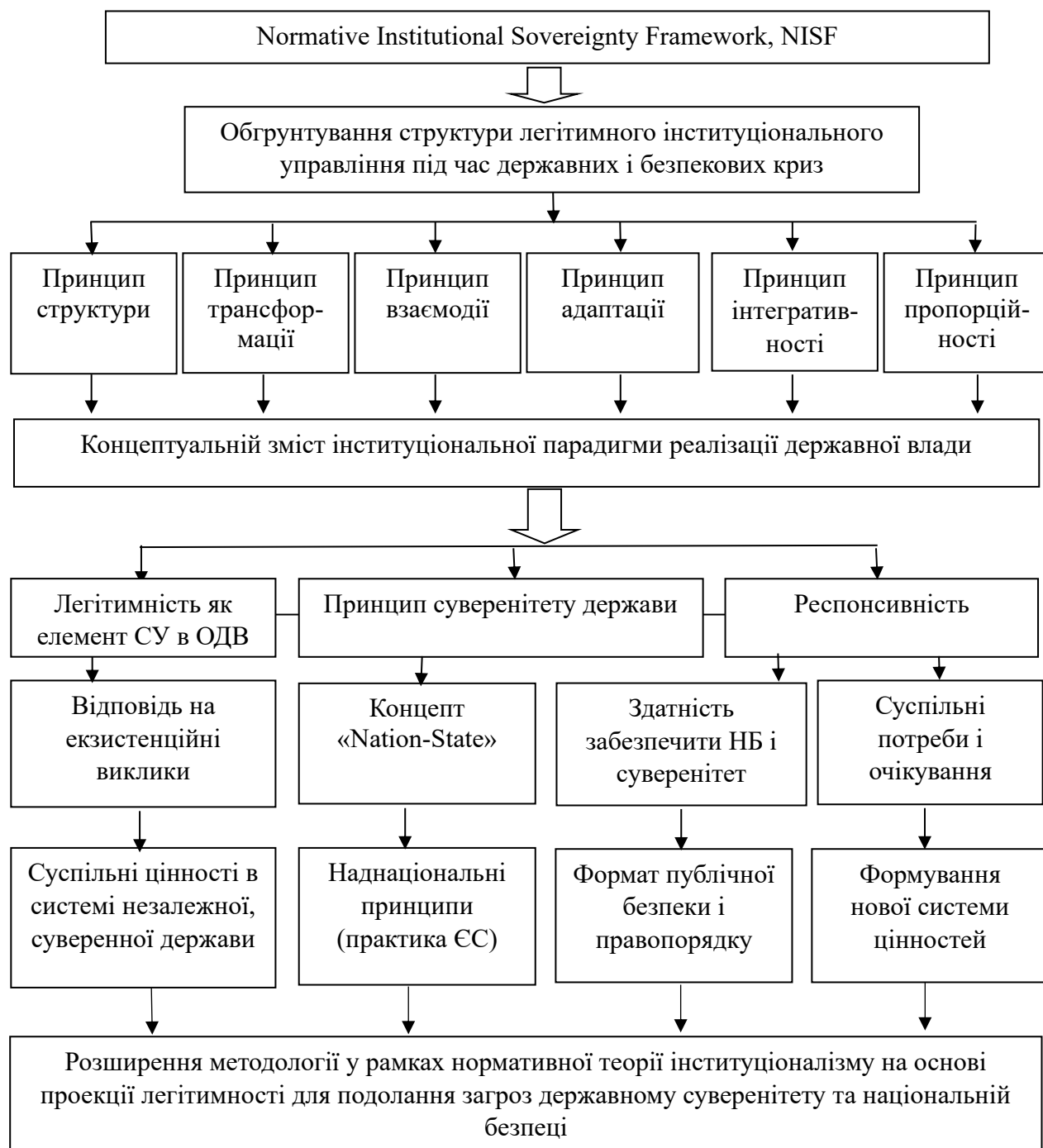

Рис. 3.2. Теоретична модель «Нормативна інституціональна структура суверенітету» (*Normative Institutional Sovereignty Framework, NISF*)

Джерело: розроблено автором.

При цьому формується *інституціональна пастка* у контексті взаємодії моделі «Nation-State» та основ ЄС, яка полягає в системних суперечностях між принципами функціонування класичної моделі європейської держави та

наднаціональними механізмами, які застосовуються в ЄС. Ця пастка виникає через те, що національні держави намагаються зберегти свою суверенність (основоположний принцип націє-держав), проте водночас є частиною Союзу, заснованого на ідеї делегування частини суверенітету задля спільної вигоди. У цьому випадку держави фактично потрапляють у ситуацію, де старі інституціональні структури, властиві націє-державам, починають суперечити вимогам наднаціональної інтеграції й унеможливають створення більш ефективних механізмів управління. Інституціональна пастка полягає в тому, що держави-члени не завжди готові повністю перейти на модель «спільного суверенітету» (*pooled sovereignty* – Д.Най) [473], а недостатній рівень інтеграції перешкоджає ефективному вирішенню транснаціональних проблем, таких як економічна координація, міграція, безпека або екологічні кризи.

Традиційна модель суверенітету ґрунтується на класичному розумінні абсолютної влади в межах території. NISF пропонує нормативне переосмислення цього поняття, коли суверенітет розглядається не як виключне право, а як динамічна інституційна категорія, що поєднує спільні норми та принципи з автономією окремо взятих держав. NISF пояснює, що суверенітет є гнучкішим і адаптивнішим, ніж класичне визначення, і акцентує на ролі норм, спільно створених державами в ЄС. Це дозволяє державам не втрачати відчуття «володіння» суверенітетом, навіть якщо вони делегують певні повноваження на наднаціональний рівень. Щоб зберегти баланс між легітимністю і безпекою, модель NISF пропонує впровадження механізму раціонального «правового аудиту». Цей механізм оцінює необхідність кожного рішення з точки зору його правових меж, формує прозорі інформаційні кампанії серед населення, пояснює кожне обмежувальне рішення, будує часовий ліміт для будь-яких видів обмежень з обов'язковим механізмом перегляду. Таким чином, навіть найбільш радикальні заходи, такі як тимчасова централізація влади чи посилення ролі військових адміністрацій, забезпечуються легітимним підґрунтям і підтримкою громадського консенсусу.

У війні проти зовнішнього агресора сучасні національні держави зазвичай залежать від міжнародної допомоги, яка включає постачання озброєння, гуманітарну підтримку, макрофінансову стабільність та дипломатичну підтримку – *зовнішній вимір легітимності*. Проте надмірна залежність від наднаціональних суб'єктів може викликати внутрішній опір і втрату довіри до уряду. Щоб подолати цю проблему, NISF базується на принципі розмежування сфер впливу між національним і наднаціональним рівнями: 1) держава зберігає монополію на ухвалення стратегічних рішень, пов'язаних із управлінням територією, безпекою та обороною; 2) всі угоди щодо міжнародної допомоги відкриті для громадськості; 3) запроваджується механізм суспільної експертизи, який дозволяє оцінювати вплив наднаціональних рішень на національний суверенітет. Таким чином, держава підтримує міжнародну довіру, але уникає делегітимації через сприйняття зовнішнього втручання.

Очевидно, що воєнний стан вимагає централізованого управління, але одночасно існує потреба враховувати локальну специфіку автономії у вирішенні гуманітарних чи інфраструктурних викликів. Децентралізація підкріплюється механізмом цифрової прозорості зворотного зв'язку, де громади мають безпосереднє право звітувати про свої потреби чи відхилення у роботі системи. При цьому NISF визнає, що у нових умовах прозорість є головною умовою збереження довіри. Концепція NISF розширює розуміння суверенітету, інтегруючи його в нормативно-інституційне поле, де держави й наднаціональні органи діють не як конфліктуючі суб'єкти, а як партнери, що спільно створюють систему правил, регульовану довірою та прозорістю.

Модель NISF трансформує державне управління в умовах воєнного стану, формуючи нову якість роботи інститутів. Вона балансує між легітимністю, безпекою, національними та міжнародними інтересами, інтегруючи сучасні технології, прозорість і підтримку суверенітету в єдину стійку систему управління (табл. 3.11)

Таблиця 3.11

Таблиця порівняння підходів управління інституційними системами (на основі «Normative Institutional Sovereignty Framework»), класичний вид

Характеристика	Класичний нормативний інституціоналізм	Мережеве управління (Network Governance)	Цифрове врядування (E-governance)	Матрично-адаптивний резильєнтний інституціоналізм
Основний принцип	Логіка належності, формування поведінки через норми та цінності	Координація через горизонтальні мережі	Використання цифрових технологій для ефективного управління	Комбінування матричної структури, зворотного зв'язку й адаптивності
Підхід до формальних і неформальних інститутів	Акцент на формальних правилах, враховуються неформальні норми	Співпраця формальних і неформальних інститутів	Більший фокус на формальних інститутах через технології	Інтеграція формальних, неформальних і цифрових структур
Горизонтальна взаємодія	Обмежена, через систему норм	Сильна, мережа учасників	Середня, фіксується через платформи	Інтенсивна, усі учасники координуються через матричний механізм
Вертикальна взаємодія (центр–регіони)	Часто ієрархічна	Слабка	Залежить від платформи	Організована через вертикальні зв'язки в матриці
Гнучкість у кризових ситуаціях	Низька	Середня	Залежить від наявних технологій	Висока
Використання даних у реальному часі	Обмежене	Мінімальне	Активне, гнучкість для збору й обробки	Центральне – система даних та зворотний зв'язок контролюють управління
Зворотний зв'язок	Механізм не визначений	Неявний, залежить від рівня взаємодії	Передбачений через технології	Чіткий механізм коригувань
Технологічна інтеграція	Відсутня	Часткова, технології відіграють роль	Висока	Ключовий компонент, поєднання технологій і стратегій

Продовження таблиці 3.11

Характеристика	Класичний нормативний інституціоналізм	Мережеве управління (Network Governance)	Цифрове врядування (E-governance)	Матрично-адаптивний резильєнтний інституціоналізм
Інноваційність	Низька	Середня	Висока	Висока: завдяки інтегруванню багатовекторності
Адаптивність до змін середовища	Обмежена	Середня	Висока у технологічних рамках	Технологічна та найбільш адаптивна структура
Прозорість і легітимність	Базується на законних і культурних нормах	Побудована на співпраці	Стимулюється через відкриті платформи	Підкріплюється прозорістю алгоритмів і динамічним управлінням
Баланс централізації та децентралізації	Зміщений до централізації	Децентралізоване подвійне управління	Комбінований з фокусом на централізацію інформації	Динамічний баланс через розподіл у матричній структурі
Основні приклади використання	Традиційні й стабільні суспільства	Країни з децентралізованим і мережевим підходом	Електронні платформи і системи	Україна в умовах війни, адаптація кризових і мирних механізмів

Джерело: розроблено автором.

NISF інтегрує основи нормативного інституціоналізму та неоінституціоналізму в прикладну площину, додаючи до них акцент на збереженні, зміцненні та адаптації державного суверенітету через інституційні механізми. Це не заперечення існуючих теорій, а їхнє логічне продовження, пристосоване до специфічних завдань сучасного публічного управління.

Властивостями NISF виступають:

- 1) розширення доктринальної основи – специфічне спрямування на суверенітет як центральну проблему;
- 2) спрямованість на ідентифікацію того, як інститути підтримують, утверджують чи трансформують державний суверенітет у відповідь на зовнішні й внутрішні виклики;

3) акцент на нормах суверенітету, що включає міжнародні юридичні принципи, культурну самобутність, економічну незалежність, а також моделі національного управління, що засновані на довірі громадян;

4) оскільки на практиці суверенітет трансформується в умовах глобалізації, інтеграції держав та нових викликів, досліджується, як інститути інтегрують ці зміни, при цьому захищають фундаментальні риси державного (національного) суверенітету, а не замінюють їх;

5) NISF зосереджується на практичному забезпеченні цілісності й незалежності держави, інтегрує нормативну стабільність в управлінську діяльність.

Згідно з NISF, суверенітет стає динамічним і багаторівневим, виходячи за межі традиційної «територіальної» чи «національної» парадигми. Держави володіють суверенітетом, але це володіння залежить від ефективності норм, узгоджених на інституційному рівні. Інституційний дизайн в цьому фреймворку стає засобом узгодження балансу між локальними, національними та наднаціональними пріоритетами.

Отже, порівняльний аналіз сучасних теоретичних концептів показав, що класичний нормативний інституціоналізм: 1) застосовується у стабільних середовищах, але неефективно відповідає динамічним кризам; 2) мережеве управління є основою для горизонтальної взаємодії, але недостатньо у вертикальній координації; 3) цифрове врядування базується на технологіях, але його ефективність залежить від рівня цифровізації; 4) адаптивний підхід – найбільш інтегративний та гнучкий підхід, який комбінує найкраще з усіх перелічених моделей і додає автоматизовані механізми управління для кризових умов. В умовах збройної агресії порівняння підходів управління інституційними системами суттєво змінюється в умовах ПРВС, оскільки відбувається декомпозиція державного механізму, при конституційні принципи хоча і не потребують додаткового механізму реалізації, але їх реалізації вимагає побудови нової управлінської парадигми (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Порівняння підходів управління інституційними системами в умовах ПРВС

Характеристика	Класичний НІ	Мережеве управління (Network Government.)	Цифрове врядування (E-governance)	Адаптивний р-інституціоналізм
Реакція на стан війни (кризові виклики)	Повільна, через прив'язку до норм і стандартних процедур	Помірно швидка, завдяки залученню чисельних суб'єктів	Залежить від цифрової інфраструктури, може бути ефективною	Швидка і гнучка через адаптацію та поєднання всіх рівнів
Управління ресурсами (людськими та матеріальними)	Централізоване обмежена ефективність	Розподілена взаємодія, утруднене централізоване планування	Залежить від наявності даних і міжсекційної координації	Централізоване планування (ефективність)
Реакція на гуманітарні виклики	Бюрократичний підхід з акцентом на формальність	Гнучке залучення волонтерських та громадських ініціатив	Ефективна через цифрові інструменти для моніторингу	Моніторинг у реальному часі, підтримка структур ГО
Інтеграція соціальних ініціатив (волонтери)	Слабка	Сильна	Може бути інтегрована через спеціальні платформи	Повна інтеграція формальних, неформальних і цифрових структур
Комунікація та координація в умовах війни	Більше централізована, повільна	Рівнорівнева, але часто залежить від неформальних зв'язків	Посилена використанням цифрових каналів	Автоматична координація із забезпеченням прозорості й швидкості виконання
Адаптивність до зміненої обстановки на фронті	Повільна через зацикленість процедур	Помірна через гнучкість мережі	Достатня, якщо наявні адекватні цифрові дані	Висока: матриця перерозподіляє ресурси залежно від критичних зон
Вертикальна координація (центр-регіони)	Ієрархічна, бюрократична	Слабка	Може діяти за умови цифрових систем	Гнучка - баланс централізації та регіональної автономії
Горизонтальна взаємодія інститутів	Контрольована через формальні механізми	Ефективна, але обмежена складністю структур	Функціонує залежно від організації цифрових платформ	Інтенсивна та потокова через матричну співпрацю інститутів

Продовження таблиці 3.12

Характеристика	Класичний НІ	Мережеве управління (Network Gov.)	Цифрове врядування (E-governance)	Адаптивний р-інституціоналізм
Горизонтальна взаємодія інститутів	Контрольована через формальні механізми	Ефективна, але обмежена складністю структур	Функціонує залежно від організації цифрових платформ	Інтенсивна та потокова через матричну співпрацю інститутів
Розподіл гуманітарних чи військових ресурсів	Тривалий через фіксовані процедури	Розподілений, але без системного контролю	Автоматизований, за умови наявності якісних даних	Автоматизований через алгоритми зворотного зв'язку
Прогнозування майбутніх криз чи викликів	Практично не враховується	Часткова можливість через обмін інформацією	Обмежена лише можливостями аналітики цифрових систем	Висока через математичні моделі та алгоритми в прогнозах
Вплив людського фактору	Високий: схильність до помилок	Відчутний: залежить від рівня залученості учасників	Низький: за винятком технічних перевантажень	Мінімальний: рішення генеруються автоматично через дані і сценарії
Цифрова інтеграція	Відсутня	Опосередкована: через учасників-акторів	Пряма: через платформи	Ключова: забезпечує систему ДУ

Джерело: дослідження автора.

Порівняльний аналіз сучасних теоретичних концептів управління демонструє сильні й слабкі сторони кожного підходу в контексті складних умов функціонування системи публічного управління у форматі ПРВС. Класичний нормативний інституціоналізм ефективний у стабільних середовищах, але не враховує динаміку кризових ситуацій, що обмежує його практичне застосування. У той же час адаптивний підхід є найбільш універсальним завдяки здатності інтегрувати горизонтальні та вертикальні механізми взаємодії, а також автоматизовані рішення, що відповідають кризовим викликам. В умовах збройної агресії РФ проти України актуалізується необхідність побудови нової управлінської парадигми, здатної

відповісти на декомпозицію державного механізму та забезпечити ефективну реалізацію конституційних принципів у нестабільних обставинах.

Загальний аналіз наведеного аналітичного матеріалу виступив основою дослідження, наведеного у 4 та 5 розділах. У розділі 5 подано дослідження інституціональних матриць як основи матричного адаптивного р-інституціоналізму.

Висновки до розділу 3

1. Зниження гостроти у дихотомії правових і політичних основ реалізації державної влади в системі публічного управління сучасної демократичної держави можливе завдяки реальному визнанню, закріпленню і дотриманню прав і свобод людини і громадянина як фундаментальних нормативних цінностей у процесі здійснення державного управління. Якщо система нормативно-правових актів, що складає законодавство держави, буде базуватися, а за умов необхідності – реформуватися, на основі відповідності світовим стандартам захисту прав і свобод людини і громадянина, то в суспільстві сформується довіра до інституцій державної влади і держави як центрального інституту політичної системи. За таких обставин і легітимність державної влади, як аспект її політичної природи, буде максимально обґрунтована положеннями правового гуманізму, порівняно із реакційними персоналістськими та традиціоналістськими зразками управлінської діяльності, до підтримки яких легко спрямувати суспільні маси із низькою правовою та політичною культурою.

2. Модель 4С-формату є сучасним підходом до забезпечення стійкості державного управління в умовах криз. Вона базується на двох рівнях: правових принципах і державноуправлінських механізмах, що забезпечують баланс між стабільністю та адаптивністю. Принципи правової держави формують легітимність інститутів, тоді як управлінські принципи сприяють ефективному реагуванню на виклики. Особливу роль відіграє свідомість, яка забезпечує прозорість і підзвітність через залучення громадян до процесу прийняття

рішень. Таким чином, модель 4С-формату є універсальним інструментом для формування резильєнтного управління.

3. Концепція резильєнтного нормативного інституціоналізму (р-НІ) враховує сучасні виклики, такі як війна, глобальні кризи та цифровізація, пропонуючи адаптивний підхід до управління. Основним принципом є динамічна легітимність, яка досягається через прозорість, підзвітність і інтеграцію громадян у процес прийняття рішень. Так, створення громадських рад або платформ для електронного голосування сприяє підвищенню довіри до інститутів. Цифровізація виступає інструментом модернізації, що дозволяє інституціям швидко реагувати на виклики та забезпечувати ефективне управління. Таким чином, р-НІ є основою для адаптації інститутів до мінливого середовища.

4. Модель «Normative Institutional Sovereignty Framework» (NISF) має ключове значення для забезпечення стійкості та легітимності державного управління в умовах криз, зокрема воєнного стану та екзистенційних загроз суверенітету. Модель інтегрує три основні вектори: нормативність, яка гарантує системну легітимність інституцій; інституціональну сталість, що дозволяє зберігати правила та процедури навіть під тиском криз; і пріоритет збереження державності та суверенітету. Модель спрямована на баланс між швидкістю реагування та прозорістю процесів, а також між національними й наднаціональними інтересами, що є критично важливим у сучасних умовах глобалізації. Крім того, NISF враховує необхідність узгодження формальних правил із суспільними нормами, забезпечуючи довіру громадян і ефективність управління. Таким чином, ця модель є універсальним інструментом для адаптації державних інститутів до викликів, зберігаючи їхню легітимність і функціональність.

Основні результати дослідження, що надані у цьому розділі, були опубліковані у фахових наукових виданнях і включені до списку публікацій автора за темою дослідження [2;4;5;10;13;14;20;26;34;36].

РОЗДІЛ 4

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК НАПРЯМ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В
УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

4.1. Проблема інституціонального ствердження суверенітету: історичний контекст та державноуправлінський зміст в межах інституціональної платформи публічної влади

Очевидно, що сталий розвиток можливий лише за умов рівності доступу до основних ресурсів, уникнення монополізації влади та збереження демократичних принципів управління, й це одночасно означає розбудову такого типу інститутів, які з одного боку захищають права громадян, а з іншого стимулюють їх участь у соціально-економічних процесах.

Для держав, які знаходяться у фазі інституціональної кризи та посткризового відновлення, це особливо важливо.

По-перше, інклюзивні інститути запобігають внутрішньополітичній фрагментації, а у випадку України включення постраждалих регіонів, внутрішньо переміщених осіб і представників різних етнічних груп до процесів управління стане запорукою національної єдності.

По-друге, відновлювальна економіка залежить від рівного доступу до ресурсів, й раціональна інклюзивна стратегія передбачає, що не лише великі корпорації, але й малі та середні підприємства матимуть змогу залучати кредитні, інвестиційні та інші економічні інструменти.

По-третє, відповідно здійснюється процес запобігання геополітичному домінуванню, оскільки, як показує практика, саме інститути, що надають доступ до політики широким верствам суспільства, запобігають реалізації авторитарних (або напівавторитарних) сценаріїв і втраті суверенітету держави через вплив зовнішніх суб'єктів.

У такій ситуації постає важливе завдання розробки і реалізації феномену інституціональних платформ як інструменту забезпечення державного суверенітету, легітимності та адаптивності. Ці платформи мають стати основою для інтеграції економічних, соціальних і безпекових механізмів у єдину систему державотворення. Сутність інституціональних платформ виявляється у їх здатності об'єднувати ключових учасників суспільних процесів – органи державної влади, громадянське суспільство, бізнес, міжнародних партнерів – для досягнення спільних цілей та вирішення стратегічних завдань.

Інституціональні платформи мають виконувати кілька основних функцій: 1) координація діяльності інститутів як забезпечення узгодженості дій між різними зацікавленими сторонами для реалізації національних пріоритетів, таких як відновлення критичної інфраструктури, реінтеграція тимчасово окупованих територій або розбудова безпекових механізмів; 2) інклюзивність як створення умов, у яких вплив кожного суб'єкта суспільства буде врахований, а рішення прийматимуться з врахуванням різних точок зору, що сприятиме єдності суспільства й довірі до державних інститутів; 3) інноваційність як побудова інституціональних та управлінських рішень з використанням сучасних технологій та підходів, таких як цифрова трансформація, штучний інтелект, великі дані тощо, що дозволить швидко реагувати на виклики і забезпечить гнучкість управлінських процесів; 4) проактивність як перехід від ролі реагуючої системи до випереджальних дій, спрямованих на попередження кризових ситуацій та створення умов для їхнього уникнення.

Інституціональна платформа – це організаційно-функціональна система, яка об'єднує самостійні суб'єкти (державу, громадян, приватний сектор, міжнародних партнерів) для досягнення спільних цілей у сферах державного управління, економіки, соціальних послуг та безпеки. Її головна мета – забезпечити ефективну взаємодію між сторонами, спрощуючи комунікацію, зменшуючи конфлікти та стимулюючи інновації (рис. 4.1).

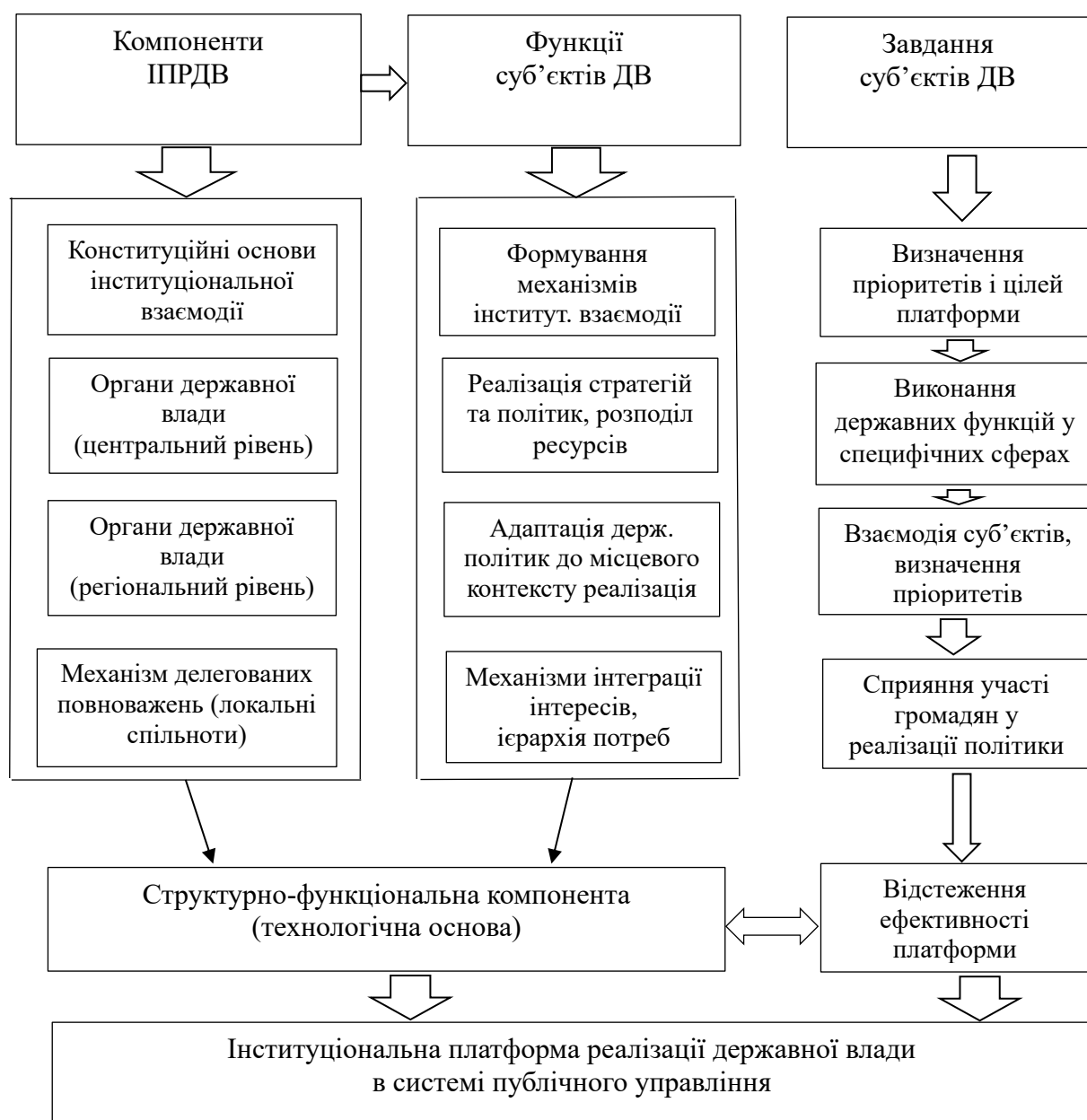

Рис. 4.1. Структурна схема функціонування інституціональної платформи

Джерело: дослідження автора.

Інституціональні платформи також сприяють формуванню довгострокових партнерств між різними суб'єктами, забезпечуючи довіру і сталість їхньої взаємодії навіть в умовах зовнішніх і внутрішніх криз. Їх ключовою перевагою є здатність акумулювати ресурси та експертизу від різних сторін задля швидкого вирішення стратегічних завдань, таких як модернізація державного управління чи впровадження інноваційних політик. Завдяки своїй

фокусованій структурі та гнучкості інституціональні платформи можуть стати базисом для створення ефективних механізмів стримувань і противаг, що сприятиме зміцненню демократичних засад державності. Феномен інституціональних платформ являє собою сучасний механізм інтеграції ресурсів, участі всіх зацікавлених сторін та ефективного управління складними соціально-економічними процесами. У світовій політиці, де виклики стають все більш багаторівневими, а потреба у гнучкості та швидкій адаптації є ключовою, інституціональні платформи виступають як новий рівень організації, що дозволяє пов'язати окремі ініціативи, політичні стратегії та суспільні очікування в єдину логічну систему.

Інституціональні платформи є не лише механізмом реалізації і реформ у різних сферах, але і потужним інструментом для зміцнення державного управління, забезпечення його стійкості та підвищення ефективності. У сучасних умовах розбудова цих платформ може ґрунтуватися на таких ключових напрямках: по-перше, поєднанні кризових та «мирних» підходів до управління, й саме з врахуванням викликів війни, платформи мають водночас вирішувати нагальні безпекові питання та закладати основу для мирного розвитку держави. По-друге, з позиції децентралізації управлінських рішень, об'єднання місцевих ініціатив у загальнонаціональний контекст забезпечить максимальну залученість громад до відновлення та розбудови. По-третє, активне залучення міжнародних донорів, експертів та ресурсів забезпечує підсилення інституційної спроможності України.

Головні компоненти інституціональної платформи можуть бути визначені як структуроутворюючі елементи, що впливають на функціонування всієї системи. Вони забезпечують реалізацію ключових державних функцій у контексті сучасних викликів, таких як глобалізація, війни, соціально-економічні кризи чи кліматичні зміни. Інституціональна парадигма в цьому контексті слугує інструментом для формування нових моделей управління, що враховують такі виклики та можливості; сприяє підвищенню ефективності державної політики через інтеграцію підсистем, елементів і рівнів управління.

При цьому доведено, що саме ІПРДВ детермінує умови сталого розвитку суспільства на основі внутрішньої природи нормативного інституціоналізму.

Ключовими компонентами інституціональної платформи є політичний, економічний, соціальний, безпековий, інституційно-адаптивний і цифровий, кожен з яких відіграє унікальну роль у системі державного управління, але разом вони утворюють цілісну, інтегровану структуру.

Політичний компонент ІПРДВ забезпечує формування та реалізацію стратегічних рішень, які відповідають загальнонаціональним цілям і пріоритетам, а функція полягає у створенні механізмів прийняття рішень, які об'єднують громадян, інститути влади та громадянське суспільство в єдину політичну екосистему. Завдяки цьому забезпечується участь громадян у демократичному процесі. В умовах глобальних викликів політичний компонент повинен забезпечити збереження суверенітету, територіальної цілісності та стабільності держави, функціонуючи як когерентна структура, здатна швидко й ефективно реагувати на кризові ситуації.

Економічний компонент ІПРДВ відіграє ключову роль у забезпеченні ресурсів для функціонування усєї державної системи. Ефективне управління економікою, залучення інвестицій, розвиток публічно-приватного партнерства та стимулювання економічного зростання – це основні завдання цього компонента. Важливо, що економічний компонент має бути адаптивним та здатним швидко реагувати на глобальні зміни, такі як економічні кризи чи перехід до нових моделей економіки. Через інтегровані механізми бюджетування, управління державним майном і стимулювання бізнесу економічний компонент забезпечує підтримку реалізації національних стратегій.

Соціальний компонент ІПРДВ орієнтований на підтримку добробуту громадян, забезпечення їхніх базових потреб і соціальної справедливості. Він охоплює освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, доступ до ресурсів і рівність можливостей. Функціонування цього компонента сприяє суспільній стабільності й інтеграції, що є критично важливим для подолання соціальної

нерівності, яка може призвести до дестабілізації. В сучасних умовах цифровізації соціальних процесів і посилення механізмів зворотного зв'язку респонсивність соціального компонента забезпечується за допомогою сучасних технологій, що дозволяють оперативно реагувати на зміни потреб та очікувань суспільства.

Безпековий компонент ППРДВ створений для забезпечення захисту населення й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Його завдання включають формування надійної системи національної оборони, підтримку громадського порядку, боротьбу зі злочинністю та протидію новим типам загроз, таким як інформаційна чи кібербезпека. Цей компонент має бути здатним до швидкої мобілізації ресурсів і координації як внутрішніх, так і міжнародних зусиль у сфері безпеки.

Інституційно-адаптивний компонент ППРДВ відповідає за модернізацію та гнучкість державних інституцій, які дозволяють системі реагувати на зміни в зовнішньому чи внутрішньому середовищі, зберігаючи при цьому функціональність. Впровадження структурних реформ, перехід на цифрові моделі управління та розробка нових механізмів демократичного врядування є ключовими завданнями цього компонента. Його респонсивність проявляється у здатності адаптувати законодавство, управлінські процеси та організаційні структури для відповідності сучасним реаліям.

Цифровий компонент ППРДВ виконує роль інтегративного інструменту, що забезпечує функціонування всієї інституціональної платформи. Це технологічна база, яка реалізує інформаційні потоки, автоматизацію процесів, прозорість діяльності органів влади та доступність адміністративних послуг для громадян. Завдяки цифровому компоненту забезпечується оперативний збір та аналіз даних, що дозволяє ухвалювати науково обґрунтовані рішення та забезпечувати гнучкість у реагуванні на зміни потреб суспільства.

Формування та використання інституціональних платформ стає не лише вимогою сучасності, а й основою для системної інтеграції всіх зусиль у сфері оборони, відновлення та розвитку. Вони повинні трансформувати державу в

адаптивну, інноваційну, інклюзивну систему, здатну не лише подолати наслідки війни, але й створювати соціально-економічну стабільність для майбутніх поколінь. Для України важливість інституціональних платформ зростає в контексті одночасного вирішення трьох ключових завдань: оборони, відновлення та створення умов для сталого розвитку.

Україна сьогодні має історичну можливість використати інституціональні платформи для координації відновлення після війни. Основні напрями, де вони можуть бути ефективними:

1) відновлення інфраструктури, адже інституціональні платформи мають об'єднати уряд, міжнародних інвесторів та підрядників для реконструкції зруйнованих інфраструктурних об'єктів, оптимального розподілу ресурсів і перевірки їх ефективності, залучення громадян для ухвалення рішень щодо пріоритетних напрямів розвитку на місцях;

2) економічне зростання на основі формування платформ для малого і середнього бізнесу, залучення інвестицій через міжнародні партнерства, соціальну резильєнтність – використання платформ для підтримки внутрішньо переміщених осіб через інтегровані соціальні та економічні програми, залучення громадян до процесів моніторингу виконання соціальної політики, наданої допомоги та фінансової прозорості;

3) у сфері оборони і безпеки – розробка інституціональних платформ для координації між Міністерством оборони України, громадянськими ініціативами та міжнародними донорами для забезпечення армії необхідними ресурсами, використання платформ для автоматизації логістичних операцій.

Інституціональна платформа (І.пл) як структурно-функціональний механізм, що виступає практичним втіленням інституціональної парадигми, забезпечує координацію дій державних інститутів, адаптацію до викликів та утвердженні державного суверенітету в будь-яких умовах, зокрема в мирний час і за надзвичайних обставин, таких як воєнний стан. Формування І.пл є не лише новим форматом державотворення, але й ключовим механізмом для інтеграції зусиль України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Цей

підхід закладає основу для демократичного розвитку, довгострокового економічного зростання і посилення суверенітету держави. І.пл мають стати архітектурними елементами відновленої Української держави, здатної ефективно реагувати на майбутні виклики і стояти на засадах суверенітету, демократії та добробуту.

Таким чином, І.пл, інтегруючи координаційні та адаптивні функції, є не лише сучасною практичною відповіддю на виклики сьогодення, але й глибоко вкоріненою у теоретичних підвалинах інституціональної науки. Її розробка та впровадження відображають усвідомлення довготривалого впливу формування та еволюції інститутів на державність і суспільний добробут. У цьому контексті особливу увагу заслуговує історичний інституціоналізм, як центральна аналітична стратегія, що розкриває значення історичних траєкторій у становленні й зміцненні інституцій.

Очевидний науковий результат щодо формування концептів «*path dependence*» (П.Пірсон, Д.Норт та ін), «*path interdependence*» (К.Крауч, В.Штреек та інші [474;475]), а також у межах тріади «концептів шляху» – «*path independence*» (Д.Ходжсон), як фундаментальних положень нормативного і нового інституціоналізму, працює в усталених форматах реалізації державної влади, але як кожен описовий проект лише дескриптивно описує сутність проблеми. У вільній інтерпретації багатьох дослідників залежність від обраного шляху – це концепція, яка наголошує на вагомості історичних подій у формуванні сучасних структур, явищ і рішень. У широкому сенсі це означає, що спосіб прийняття рішень в минулому значною мірою визначає можливості у теперішньому часі, що по суті є апіорною істиною, оскільки являє собою складову еволюції людської цивілізації. Ця ідея знайшла застосування у різних науках, зокрема економіці, юриспруденції, політології та навіть соціології, адже минулі вибори створюють певні рамки, в яких діє система. Так, правова система, заснована на прецедентному праві, ідеально демонструє залежність від минулого, адже кожне нове рішення будується на основі попередніх. Концепт «*path dependence*» акцентує увагу на історичній зумовленості

інституційного розвитку, коли попередні рішення та практики визначають траєкторію подальшого функціонування інститутів, що часто призводить до інституціональної інерційності. Наприклад, у випадку України, «радянська спадщина» в управлінських структурах і досі впливає на формування політичних практик, що ускладнює впровадження реформ. З іншого боку, концепт «path interdependence» розширює розуміння інституціонального розвитку, вказуючи на взаємозалежність між різними інституціями та акторами, що формують політичну систему. Ця взаємозалежність, однак, часто стає джерелом конфліктів, коли інтереси різних груп не узгоджуються, що призводить до фрагментації політичного простору. У процесі децентралізації в Україні спостерігається конфлікт між центральною владою та місцевими громадами через розподіл повноважень і ресурсів, що демонструє обмеженість концепту «path interdependence» у поясненні виникнення кризових ситуацій в державному управлінні.

На нашу думку, критика таких та аналогічних концептів науковцями є виправданою з позицій теоретичного формату таких концептів, і полягає у їх надмірній дескриптивності, яка не дає змоги запропонувати практичні рішення для подолання інституціональних деформацій. Очевидно, що концепти описують, як інститути функціонують у межах історичних і структурних обмежень, але не пояснюють, як ці обмеження можна подолати. Наприклад, у випадку реформування судової системи в Україні концепт «path dependence» лише вказує на вплив радянських традицій, але не пропонує механізмів для їх подолання. Крім того, обидва концепти мають обмеження у врахуванні зовнішніх факторів, таких як глобалізація чи міжнародний вплив, які можуть суттєво змінювати траєкторію інституціонального розвитку. Зокрема, інтеграція України до Європейського Союзу вимагає адаптації до європейських стандартів, що часто суперечить усталеним практикам, але ці концепти не враховують таких змін.

Ще одним недоліком є те, що концепти «path dependence» і «path interdependence» не враховують роль інновацій та кризових ситуацій, які

можуть радикально змінити траєкторію розвитку інститутів. Наприклад, війна в Україні стала каталізатором для реформ у сфері безпеки та оборони, що не вписується у традиційні уявлення про інституціональну інерційність. Таким чином, хоча концепти «path dependence» та «path interdependence» є важливими для розуміння історичної та структурної зумовленості інституційного розвитку, їхня дескриптивна природа обмежує їхню практичну цінність. Вони не враховують динамічність сучасних політичних систем, вплив зовнішніх факторів та роль інновацій, що робить їх недостатніми для пояснення складних процесів інституціональних трансформацій у сучасних державах.

Вважаємо, що така критика має місце, але проблема для України є більш глобальною. Фактично з 1990 року процес ствердження державного (національного) суверенітету (в інтерпретації концепту Nation-State) було розпочато у новій фазі, оскільки у складі СРСР наявними були окремі складники суверенної держави: система державної влади (включно із системою місцевих рад як частини державної влади Конституція УРСР 1978 р.), конституція, міжнародний статус (самостійне членство в ООН як країни-засновниці, участь у роботі керівних органів цієї організації). Так само у 1990-1996 рр. були прийняті головні нормативні акти у сфері державного суверенітету і незалежності: Декларація про державний суверенітет України (1990 р.), закони України «Про Кабінет Міністрів Української РСР» (зокрема, визначалося, що Кабінет Міністрів Української РСР є найвищим органом державного управління Української РСР»), «Про Президента Української РСР», «Про економічну самостійність УРСР» (1990 р.) – ст. 1. Зміст економічної самостійності Української РСР. Забезпечення економічної самостійності Української РСР є необхідною умовою державного суверенітету України» (*не застосовується на території України від 07.05.2022*), Акт проголошення незалежності 1991 року, Всеукраїнський референдум 1991 року, Конституційний договір 1995 р., Конституція України 1996 р.

У процесі аналізу поняття «реалізація державної влади» (при розробці ППРДВ) варто вказати, що у Преамбулі Конституції України мова йде про такі

засадничі поняття: «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі *здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення*». Стаття 5 Конституції України вказує, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [318].

У Меморандумі про порозуміння та мир, затвердженому Постановою Верховної Ради 20 травня 2014 році №1280 (далі – Меморандум) зазначено, що «Спираючись на свої конституційні повноваження, на основі широкого національного діалогу, Верховна Рада України забезпечить невідкладне проведення конституційної реформи, в основу якої буде покладено *децентралізацію державної влади, що передбачає:*

1) закріплення статусу України як парламентсько-президентської республіки та встановлення балансу влади між усіма її гілками на центральному та місцевому рівнях;

2) забезпечення повноважень регіонів необхідними фінансовими ресурсами за рахунок встановлення справедливого розподілу доходів бюджетів;

3) проведення широкомасштабної судової реформи з метою гарантування прав громадян на чесний і справедливий суд та закріплення незалежності судової системи;

4) проведення реформи правоохоронних органів та прокуратури з метою забезпечення прав і свобод людини, безпеки громадян і відновлення довіри до правоохоронної системи, зокрема шляхом ліквідації функцій загального нагляду у прокуратури;

5) боротьбу з корупцією на всіх рівнях державної влади. Створення Національного антикорупційного органу України з широкими повноваженнями для здійснення контролю за діяльністю чиновників» [477].

Усі положення Меморандуму спрямовані на підвищення здатності державних інститутів реагувати на суспільні запити через децентралізацію, забезпечення фінансової автономії регіонів, правову реформу та антикорупційні заходи. Кожен із запропонованих кроків, включно із створенням прозорих механізмів взаємодії між громадянами та державою, закладає основу ефективної платформи, яка сприяє побудові довготривалої довіри між владою та суспільством. Отже, І.пл в умовах парламентсько-президентської республіки повинна забезпечувати спроможність законодавчої та виконавчої гілок влади діяти відповідально, уникати узурпації повноважень і сприяти включенню громадян у політичний процес. Баланс влади на центральному та місцевому рівнях сприяє стійкості платформи, зокрема через гармонізацію політичних і адміністративних рішень. Так само, справедливий і незалежний суд є базовим елементом функціональної держави, який забезпечує дотримання прав і свобод громадян, а також захист їхніх інтересів. У нашому дослідженні ми наголошуємо, що соціальний компонент платформи має враховувати механізми гарантування верховенства права, довіри суспільства до судової системи та прозорості судочинства. Підвищення незалежності судів також збільшує адаптивність держави, що є важливою умовою стабільності в умовах змін.

У частині функціонального закріплення суверенітету Конституція України встановлює: стаття 2. «Суверенітет України поширюється на всю її територію»; стаття 17. «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу»; стаття 102. «Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і

громадянина»; стаття 116. «Кабінет Міністрів України: 1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України ...» [318].

Закон України «Про Кабінет Міністрів України» встановлює: «Стаття 2. «Основні завдання Кабінету Міністрів України. 1. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать: 1) *забезпечення державного суверенітету* та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України... » [478].

Вважаємо, що загалом концепція «path dependence» самостійно може виступати певним обмеженням реалізації державної влади. Перш, за все, слід вказати на історично сформовані інститути влади, адже якщо інституціональні механізми були побудовані на основі радянської адміністративної системи, то відповідна інерційність перешкоджатиме інноваціям та ефективності. З 1991 р. це проявилось: у сфері публічного адміністрування, через збереження централізованого підходу (спадок СРСР); у площині геополітичної вразливості через історичну залежність від Росії в енергетиці, економіці, а до певного часу і в культурному домінуванні; у недостатньому розвитку демократичних традицій і правових інститутів, які сформували слабкі інститути громадянського суспільства й низький рівень довіри до інститутів влади. Таким чином, інституціональні залежності від зовнішніх загроз створили виклики для сучасного утвердження національного суверенітету.

Відповідно до сучасного наукового тренду формалізації суспільного контексту інституціонального розвитку ми пропонуємо виокремити концепт «path sovereignty assertion» (адаптований до концепції шляхів варіант –«path assertion»). Використання поняття «sovereignty assertion» в сучасній політичній та управлінській науці ми пропонуємо в контексті аналізу суверенного розвитку держави, що для нашої держави є надзвичайно важливим питанням. Кожна країна проходить свій шлях ствердження державного суверенітету –

«path assertion». Запропонована концепція «path assertion» спрямована на імператив державного суверенітету як фундаментальної цінності І.пл. Відповідно до класичного виміру (концепція «path dependence»), історичні рішення, події та механізми, закріплені у системі або її інституціях, створюють певний інерційний ефект. Це означає, що на вибір сучасних і майбутніх стратегій впливають усталені структури, звички, соціальні та економічні практики. Отже, сформовані в минулому моделі визначають поточні обмеження, потенціал розвитку та навіть траєкторію можливих змін. Однак наявність такої детермінованості не означає неможливість змін. Саме тут важливою стає авторська концепція «path sovereignty assertion» («path assertion»), яка передбачає свідому і активну роль держави у формуванні альтернативних траєкторій, трансформації інституційної основи та створенні умов для утвердження державного (національного) суверенітету.

У форматі теоретичної концепції «path dependence», що відома від часів новітньої історії, аналізується взаємозв'язок між минулими подіями та сучасним станом суспільства, наголошується на тому, що державотворення є частиною ланцюгової реакції політичних, економічних і соціальних процесів. Основна увага зосереджується на тому, як попередні рішення формують сучасні обмеження та можливості. Натомість, «path assertion» пропонує не просто враховувати минуле, але й активно впливати на поточний курс розвитку, незважаючи на історично сформовані рамки. На заміщення розгляду державотворення як безальтернативної реакції на минулі події, наша концепція «path assertion» (шлях ствердження) пропонує модель активної взаємодії із траєкторією розвитку для досягнення стратегічних цілей, пояснює, як державні інститути можуть лідирувати в процесах змін, а не просто залежати від минулих рішень. Як ми зазначали, концепція «path dependence» вказує на те, що минулі рішення й дії політичної системи держави (або її інститути) формують обмеження та можливості для сучасних і майбутніх рішень, а основна увага приділяється побудові взаємозалежних структур на основі збереження стабільності та узгодженості між усіма елементами системи.

Очевидно, що концепція «path dependence» працює для аналізу усталених державних систем, але у випадках, коли мова йде про країни, що проходять трансформаційний період розвитку – така концепція може виглядати надто статичною.

Саме «path assertion» передбачає активне ствердження національного суверенітету як здатності підтримувати чи трансформувати модель національного розвитку. Концепція «path assertion» («шлях ствердження») є системним підходом до забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави в межах безпекового простору. Вона базується на інтеграції ключових елементів, які формують стійку, адаптивну та ефективну державну систему. Цей підхід пропонує новий спосіб організації державного управління, орієнтований на довгострокову стабільність, економічне зростання та ефективне реагування на виклики сучасного світу (рис.4.2).

Суверенітет визначається як інституціональна здатність держави зберігати контроль над своєю територією, забезпечувати виконання законів, захищати права власності та підтримувати довіру суспільства. Концепція «path assertion» пропонує багаторівневий підхід до зміцнення суверенітету через взаємодію інституційних, політичних, економічних і соціальних механізмів.

Ключові елементи концепції «path assertion»:

1) інституційна основа держави, що включає ефективну систему формальних інститутів, які забезпечують регулювання прав власності, зниження трансакційних витрат і створення стимулів для економічної активності, та сильні неформальні інститути доповнюють формальні, формуючи ментальні моделі суспільства, які сприяють соціальній згуртованості та довірі до держави;

Важливо розуміти, що формальні та неформальні інститути не існують окремо, а постійно взаємодіють і впливають один на одного. Ефективна інституціональна основа держави вимагає гармонійного поєднання сильних формальних інститутів, що відповідають найкращим міжнародним

стандартам, і неформальних інститутів, які підтримують ці формальні інститути та сприяють соціальній згуртованості.

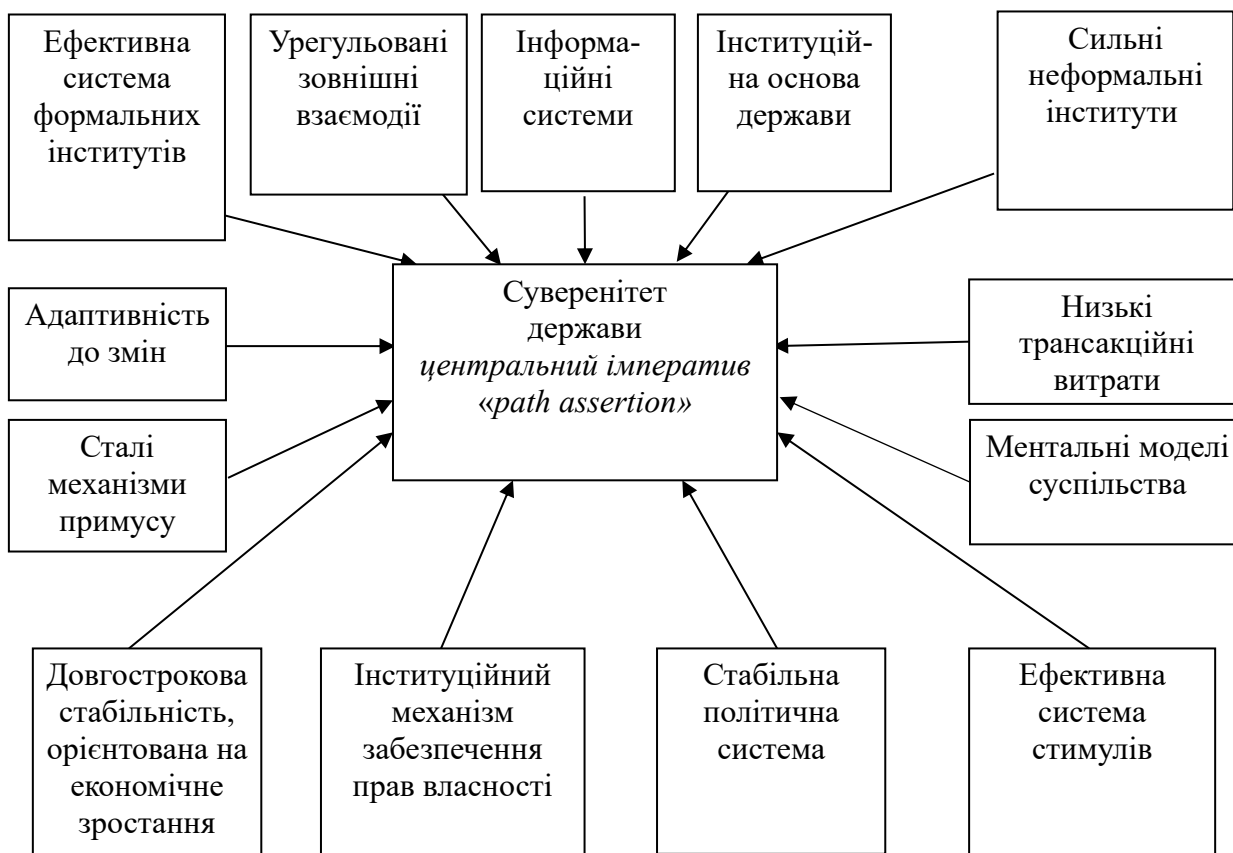

Рис. 4.2. Формалізація концепції «*path assertion*» (шлях ствердження)

Джерело: дослідження автора

2) інформаційні системи, які забезпечують прозорість, доступ до даних і можливість моніторингу змін у реальному часі, і виступають інструментом для прийняття ефективних рішень, що дозволяє державі швидко адаптуватися до змін;

3) сталі механізми примусу, які гарантують виконання законів і підтримку громадського порядку і є необхідною основою для забезпечення безпеки та стабільності на основі реалізації правоохоронними органами публічних послуг;

4) ментальні моделі суспільства, які відображають культурні та когнітивні рамки, які впливають на сприйняття держави громадянами, а також формуються під впливом інституцій і визначають рівень довіри до держави;

5) адаптивність до змін, що включає здатність реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, а також регулювати зовнішні взаємодії, які мінімізують ризики конфліктів і сприяють інтеграції у глобальні процеси;

6) ефективна система стимулів, яка створює мотивацію для громадян і дотримуватися правил і сприяти розвитку держави;

7) стабільна політична система, яка забезпечує інституціональний механізм захисту прав власності, і є основою довгострокової стабільності та економічного зростання шляхом збалансованої взаємодії всіх елементів моделі та інші.

Ми визнаємо, що обмежувальними факторами реалізації «path assertion» можуть виступати такі: 1) складність реалізації в умовах слабких інституцій (відсутність ефективної системи формальних інститутів або сильних неформальних практик може зруйнувати баланс між елементами моделі); 2) розробка та впровадження сучасних інформаційних систем вимагають значних фінансових, технічних і людських ресурсів, які можуть бути недоступними для окремих держав; 3) забезпечення конституційних механізмів примусу потребує значних витрат на утримання силових структур, правову систему та інші інструменти забезпечення порядку; 4) передбачає сильну роль держави у забезпеченні суверенітету, що може призвести до надмірної централізації влади, що у свою чергу може обмежити демократичні процеси та створити ризики авторитаризму, і до того ж, надмірна централізація може не враховувати регіональні чи локальні особливості, що знижує ефективність впровадження моделі; 5) можлива недостатня увага до зовнішніх факторів через зосередження на внутрішніх механізмах; необхідна урегульована зовнішня взаємодія, яка залежить від міжнародного середовища, яке може бути нестабільним або ворожим; 6) ймовірна складність адаптації до швидких змін, оскільки інститути, навіть ефективні, мають певну інертність і

можуть не встигати адаптуватися до швидких змін у зовнішньому середовищі, у тому числі через технологічну відсталість; 7) ризик нерівномірного розвитку через дисбаланс між елементами, а ефективна система стимулів може бути спрямована на певні групи населення, залишаючи інші поза увагою, що створює ризик соціальної нерівності; 8) етатистська по суті концепція на практиці може недостатньо враховувати роль громадянського суспільства у забезпеченні стабільності та суверенітету, а надмірна залежність від державних механізмів зменшує ініціативність громадян; 9) посилена орієнтація на економічне зростання може призвести до нехтування соціальними аспектами – рівністю, справедливістю або екологічною стійкістю.

Але процес ствердження суверенітету кожна країна має пройти в історичному періоді, і такий процес може бути досить тривалим.

Контекстуальна залежність моделі показує, що раціональна реалізація концепції «path assertion» може бути максимально ефективною лише в державах із сильними інститутами та стабільною політичною системою. У країнах із високим рівнем корупції або політичної нестабільності її реалізація може бути малоефективною. Але цінність концепції в умовах правового режиму воєнного стану для України – державний (національний) суверенітет, його збереження і ствердження. «Асертивність» (англ. «assertion») у контексті ППРДВ відображає активну позицію держави в соціальному управлінні, формує основу забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та стабільності національного розвитку. Такий підхід полягає в тому, що держава не тільки реагує на внутрішні й зовнішні виклики, але й активно формує політику, що підтримує її основні національні інтереси.

У сучасних умовах важливим аспектом цієї концепції є формування цифрової держави, яка стає основою для реалізації багатьох елементів моделі. Цифрова держава дозволяє інтегрувати інформаційні системи, адаптуватися до змін, знижувати трансакційні витрати та забезпечувати ефективну взаємодію з громадянами та міжнародними партнерами. У сучасних умовах цифровізація

стає не лише інструментом для реалізації державної влади, але й основою для побудови довіри, прозорості та інноваційного розвитку. Отже, «path assertion» є концептом, який описує процес активного ствердження національної ідентичності, державного суверенітету і державності в умовах кризи, війни, інших викликів. Даний термін акцентує увагу на динамічному й рішучому русі (шляху) державотворення, який нація обирає для побудови власної держави, попри зовнішній чи внутрішній опір, при цьому відправна точка не завжди може співпадати із хронологічними параметрами. Такий концепт актуалізує свідоме подолання інерційності минулого та активного управління сучасним вибором, а отже, держава має не лише реагувати на минулі виклики, але й формувати нові можливості для розвитку й детермінувати суверенітет як системну здатність до автономного самовизначення.

«Асертивність» (у форматі «path assertion») у контексті інституційної парадигми реалізації державної влади як властивість системи державної влади відображає активну позицію держави в управлінні, формуючи впевнений та рішучий підхід до забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та стабільності. Цей підхід полягає в тому, що держава не тільки реагує на внутрішні й зовнішні виклики, але й активно формує політику, що підтримує її основні інтереси: підтримує суверенітет держави через створення стабільних інституцій та механізмів, які забезпечують територіальну цілісність, що включає впровадження правових норм і практик, що гарантують захист території; формує умови для розвитку інновацій і реформ, впроваджуючи стратегії, які спонукають до активної участі всіх рівнів суспільства. При цьому ми наголошуємо, що асертивність системи влади не повинна входити в конфлікт із її респонсивністю. Навпаки, це баланс між утвердженням свого шляху («path assertion») та здатністю враховувати суспільні настрої і змінні умови. Це робить державні (і суспільні) інститути гнучкими у цілепокладанні, але водночас і стійкими. *У контексті ІПРДВ таку властивість як «асертивність» (у форматі «path assertion») доцільно визначити як системну властивість державної влади, яка дозволяє інститутам послідовно*

утверджувати визначений стратегічний курс у змінних умовах, забезпечувати стабільність, адаптивність та відповідність своїм конституційним і функціональним завданням. Це означає проактивність у реалізації політики, захисті національних інтересів, сприянні соціальним змінам. Асертивність, як властивість влади, вказує на спроможність ефективно використовувати інституціональні механізми для досягнення цілей, передбачає наявність ресурсів, компетенцій, організаційних структур і нормативно-правової бази, необхідних для реалізації політики.

У межах нашого підходу «*path assertion*» передбачає відстоювання цінностей і принципів, що лежать в основі державної політики. Це може включати забезпечення прав людини, верховенство права, соціальну справедливість і демократичні цінності. В умовах інституціональних криз, зовнішніх загроз «*path assertion*» є фактором збереження стабільності, захисту національних інтересів і забезпечення безперервності функціонування держави.

Ймовірні ризики застосування концепту «*path assertion*» у частині тиску на демократичні принципи і тяжіння до авторитаризму долаються: 1) забезпеченням балансу між «*path assertion*» та дотриманням демократичних принципів; 2) врахуванням владою інтересів всіх громадян і створенням рівних можливостей для всіх; 3) знаходженням компромісів та побудовою партнерських відносин; 4) прозорістю, підзвітністю та впровадженням ефективних механізмів контролю за діяльністю державної влади.

Модель цифрової держави в межах концепції «*path assertion*» включає, окрім структурних елементів, такі парадигмальні засади:

По-перше, інформаційні системи як базовий компонент цифрової держави є ключовим елементом для забезпечення прозорості, ефективності та швидкого реагування держави на виклики для моніторингу змін у реальному часі, забезпечення доступу до даних для громадян і бізнесу, автоматизації процесів управління. Адже саме інформаційні системи дозволяють державі

інтегрувати дані з різних сфер (економіка, безпека, соціальна політика) для прийняття обґрунтованих рішень.

По-друге, цифровізація інституційної матриці держави базується на тому, що ефективна система формальних інститутів у цифровій державі використовує автоматизацію адміністративних процедур, впровадження електронного урядування (e-government) та цифрових платформ для взаємодії з громадянами. При цьому сильні неформальні інститути можуть бути підтримані через цифрові комунікаційні канали, які сприяють формуванню довіри до держави та підвищенню соціальної згуртованості. Очевидно, що адаптивність до змін через цифрові технології впливає на можливість цифрової держави забезпечувати високу адаптивність до змін, оскільки технології дозволяють швидко реагувати на нові виклики. Використання штучного інтелекту для прогнозування ризиків, впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та безпеки даних, використання великих даних (Big Data) для аналізу соціальних і економічних процесів забезпечує зниження трансакційних витрат, й на цій основі забезпечується зменшення бюрократії та впровадження електронних сервісів. Це сприяє підвищенню ефективності державного управління безпосередньо, через первинні індикатори. Саме тому цифрова держава активно використовує міжнародні цифрові платформи для співпраці з іншими країнами, інтеграції у глобальні економічні процеси та забезпечення кібербезпеки.

По-третє, ефективна система стимулів у цифровій економіці для підтримки інновацій, стартапів та підприємництва, що передбачає інвестування в цифрову інфраструктуру, та створення умов для розвитку електронної комерції.

По-четверте, розвиток ментальних моделей суспільства в цифрову епоху на основі доступу до інформації, прозорості управління та активній участі громадян у прийнятті рішень через цифрові платформи. Це сприяє формуванню довіри до держави та підвищенню її легітимності, стабільній політичній системі через цифрові інструменти, з використанням технологій

для забезпечення стабільності політичної системи, зокрема, електронне голосування для підвищення участі громадян у виборах, цифрові платформи для громадських обговорень і консультацій, моніторинг політичних процесів для запобігання корупції.

Отже, цифрова держава сприяє довгостроковій стабільності, орієнтованій на економічне зростання, через розвиток цифрової інфраструктури, підтримку інновацій і інтеграцію у глобальну цифрову економіку. Перевагами формування цифрової держави в межах концепції «path assertion» виступають прозорість і довіра, ефективність управління, інноваційний розвиток, соціальна згуртованість, глобальна інтеграція.

В умовах війни та післявоєнного відновлення України ця концепція набуває особливого значення, оскільки дозволяє інтегрувати ключові елементи державного управління для подолання кризових явищ, відновлення інституцій та забезпечення сталого розвитку. Збройна агресія РФ проти України створює нові виклики для держави, зокрема руйнування інфраструктури, втрату територій, економічний спад і соціальну дезінтеграцію. У таких умовах концепція «path assertion» стає основою для формування стратегії відновлення та зміцнення Української державності.

Війна та її наслідки створюють кризові умови, в яких державна система зазнає значних навантажень, вимагаючи мобілізації ресурсів, рішучості й адаптивності, але не зміни фундаментальних конституційних основ. Конституція в будь-якій державі є фундаментом її політичної та правової системи. Її зміна в таких екстремальних умовах, як війна або післявоєнне відновлення, може призвести до небезпечної дестабілізації, зростання правової невизначеності та підриву довіри громадян до інститутів влади, що суперечить принципам «path assertion».

В умовах війни необхідна центральна мобілізація всіх ресурсів і зосередження зусиль на збереженні функціональної державності та суверенітету. Згідно з концепцією «path assertion», інституціональна структура повинна залишатися стабільною та передбачуваною, оскільки вона забезпечує

функціональність державних органів, сталий розвиток і довіру громадян. У період війни конституційні зміни не тільки займатимуть значний час, але й можуть спровокувати політичні конфлікти серед еліт, які замість єдності будуть займатися просуванням своїх інтересів у новій інституціональній архітектурі. Крім того, конституційні зміни в умовах війни є технічно складними через обмеженість доступних демократичних механізмів. Наприклад, проведення референдуму чи повноцінних дискусій у парламенті в ситуації, коли частина територій окупована, а громадяни вимушено покинули свої домівки, перетворює процедуру на формальність. Це, у свою чергу, підриває легітимність конституційних змін. У межах «path assertion», довіра до держави та її інституцій є одним із ключових елементів стабільності. Ініціювання конституційних змін без ретельного громадського обговорення або в умовах обмеженого представництва інтересів громадян може бути сприйняте як нечесна чи недемократична дія з боку держави, що дискредитує саму ідею легітимності. За концепцією «path assertion», саме стабільність інституціональної матриці дозволяє забезпечити передбачувану та структуровану взаємодію між суспільством і державою в умовах кризи. Внесення кардинальних змін до Конституції України може зруйнувати цей баланс, викликавши політичну турбулентність.

Система поділу влади, закріплена Конституцією України (зокрема, у її статтях 5, 6 і 17), забезпечує чіткий розподіл функцій між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади [318]. Це запобігає узурпації влади, одночасно надаючи гнучкість для оперативного прийняття рішень у надзвичайних умовах. Згідно з «path assertion», у період інституціональних криз пріоритетним є зміцнення інституціональних механізмів, а не створення нового інституціонального дизайну управління. Іншим важливим аспектом недоречності конституційних змін є їхній довгостроковий характер. Конституційні процеси зазвичай спрямовані на створення сталої правової структури на десятиріччя вперед. Однак у випадку післявоєнного відновлення необхідність адаптації до швидких змін та трансформацій політичного

середовища робить довгострокові законодавчі зміни ризикованими. Будь-яке недосконале формулювання чи неспроможність врахувати всі можливі сценарії може призвести до небажаних наслідків у майбутньому. Замість цього «path assertion» пропонує зосередитися на підвищенні ефективності вже існуючих інститутів і використанні гнучких механізмів для прийняття рішень у період кризи або після неї.

Крім того, у післявоєнний період держава покладається на міжнародну допомогу та інтеграцію до міжнародних структур, зокрема, ЄС. У цьому контексті зміна організації влади може бути сприйнята як відхилення від демократичних норм та стандартів, що ускладнить співпрацю з міжнародними партнерами. Враховуючи необхідність урегульованих зовнішніх взаємодій, закладених у концепції «path assertion», держава має демонструвати стабільність і передбачуваність у своїй правовій системі, зокрема в конституційних аспектах.

Суверенітет є центральним елементом стабільності держави в умовах війни та післявоєнного відновлення, і саме його захист вимагає незмінності основних конституційних засад. Будь-які зміни в організації влади у цей період можуть послабити здатність державних структур швидко й ефективно діяти для забезпечення територіальної цілісності, що є основою суверенітету. Конституційна стабільність дозволяє утримувати внутрішній порядок і законність, уникаючи хаосу, який може виникнути через політичні конфлікти чи спори щодо нових норм. Суверенітет залежить не лише від здатності держави контролювати свою територію, але й від довіри суспільства, яка значно підринається у разі правової невизначеності під час глобальних викликів. Таким чином, непорушність засад державно-правової системи є ключовою умовою збереження суверенітету в умовах війни та закріплення його під час відновлення країни. Отже, концепція «path assertion» є ефективним інструментом для забезпечення суверенітету, стабільності та відновлення держави в умовах війни та післявоєнного періоду, оскільки інтегрує ключові елементи державного управління, такі як інституційна

матриця, інформаційні системи, сталі механізми примусу та адаптивність до змін. У контексті України концепція дозволяє вирішувати ключові виклики, пов'язані з війною, та створювати умови для сталого розвитку в майбутньому. Формування цифрової держави є важливим елементом цієї концепції, що забезпечує прозорість, ефективність і довіру до державного управління.

4.2. Формування інституціональної платформи реалізації концепту *«path assertion»* та системні виклики реалізації державної влади

Актуальність *path assertion* обумовлена тим, що на сучасному етапі державотворення не сформовано організаційного концепту інституціональних реформ, й це визначально створило причину їх низької ефективності. Протягом 35 років (від 1990 року) в державі були прийняті численні програмні документи, проте жодна з програм не була оцінена на відповідність критеріям інституціональної спроможності, не було проведено належного аудиту виконання державних програм, не було надано звітів щодо виконання більшості державних програм. У межах урядових програм і програм діяльності президентів України від 1991 року і до 2019 р. не були сформовані моделі інституціонально спроможної держави, що очевидно вплинуло на ефективність діяльності Кабінету Міністрів України. Серед програм діяльності особливе місце належить концептуальним програмам «Україна-2010», «Україна-2020» тощо.

З позицій наукового аналізу слід наголосити, що функціонування моделі державної влади на основі позаінституціональних і неконституційних норм завжди мало нераціональний характер. Так, урядова доповідь Л.Кучми у 1992 році призвела до прийняття рішення Верховної Ради України «Про тимчасове зупинення повноважень Верховної Ради України, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України і повноважень Президента України, передбачених пунктом 7-4 статті 114-5 Конституції», що врешті призвело до так званої декретизації, адже більшість регулюючих актів були прийняті

декретами Кабінету Міністрів України [480]. У результаті спроможність втратили і Верховна Рада України, і уряд. Такі ситуації періодично продовжувалися у вигляді затвердження програм діяльності уряду рішенням самого уряду, всупереч вимогам Конституції України, яка відносить такі регулюючі дії до повноважень виключно Верховної Ради України. Така ситуація характерна і для урядової діяльності з 2020 року, адже в цей період (2020-2024 рр.) Верховна Рада України рішень щодо затвердження програми діяльності Уряду не приймала. Більше того, урядові програми представлені на сайті парламенту у вигляді демо-версій з сайту Кабінету Міністрів України.

Саме тому варто зупинитися на урядовій програмі Прем'єр Міністра України А.Гончарука 2019 року (програми діяльності КМУ, прийняття якої формально відповідає конституційній процедурі) [480]. Програма діяльності Кабінету Міністрів України 2019 року (далі – Програма) демонструє прагнення до модернізації державного управління через впровадження людиноцентричного підходу, цифровізації процесів та оптимізації функцій державного апарату. Однак, попри амбітність цілей, аналіз інституціональної спроможності цієї програми виявляє низку проблем, які ставлять під сумнів її ефективність та реалізацію. На нашу думку, варто звернути увагу на такі складники програми діяльності такої програми (далі – авторська класифікація характеристик положень Програми):

1) Людиноцентричний підхід (*декларативність без чіткого механізму реалізації*). Програма декларує, що її основою є людиноцентричний підхід, спрямований на вирішення конкретних проблем громадян. Однак, у документі відсутній чіткий механізм реалізації цього підходу. Наприклад, ціль 5.1 Програми щодо повернення ветеранів війни до мирного життя передбачає використання системи «єдиного вікна» та «ветеранських просторів», але не деталізує, як саме ці інструменти будуть інтегровані в існуючу систему державного управління. Відсутність конкретних індикаторів та механізмів моніторингу ефективності ставить під сумнів здатність програми досягти заявлених результатів.

2) Цифровізація (*цілепокладання без врахування реальних ресурсів*). Програма акцентує увагу на тотальній цифровізації державного апарату, включаючи переведення документообігу в цифровий формат, автоматизацію процесів та впровадження інтелектуального опрацювання звернень громадян. Хоча ці ініціативи є важливими для підвищення ефективності управління, вони потребують значних фінансових, технічних та кадрових ресурсів. У Програмі не враховано, чи має держава достатню інституціональну спроможність для реалізації таких масштабних змін, особливо в умовах обмеженого бюджету та низького рівня цифрової грамотності серед частини населення.

3) Інституціональні реформи (*інституціональна інерція та ризики опору реформам*). Програма передбачає функціональний аналіз державного апарату, ліквідацію зайвих функцій та органів, а також спрощення процесів. Однак, у документі не враховано ризики, пов'язані з інституціональною інерцією та опором реформам з боку бюрократичного апарату. Наприклад, скорочення адміністративних витрат і ліквідація функцій можуть зустріти спротив з боку чиновників, які не зацікавлені у зміні статус-кво. Відсутність механізмів подолання цього опору поставила під сумнів реалістичність реалізації таких реформ.

4) Безпека та оборона (*недостатня практична деталізація механізмів інтеграції з НАТО*). Програма приділяє увагу питанням безпеки, зокрема співпраці з НАТО, створенню Національної системи стійкості та інтеграції гендерного компоненту в сектор безпеки й оборони. Однак, такі ініціативи залишаються на рівні загальних декларацій. Наприклад, формування Національної системи стійкості відповідно до критеріїв НАТО вимагає значної інституціональної перебудови, але у програмі не зазначено, як саме це буде досягнуто, які ресурси будуть залучені та які індикатори успішності будуть використовуватися.

5) Реінтеграція та підтримка ветеранів (*обмеженість практичних інструментів та підходів*). Цілі, пов'язані з реінтеграцією ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та мешканців тимчасово окупованих

територій, є важливими, але їх реалізація виглядає поверхневою (станом на 2019 рік). Наприклад, ціль 5.3 щодо реінтеграції мешканців окупованих територій не враховує складність соціально-політичного контексту, зокрема питання ідентичності, економічної інтеграції та подолання наслідків інформаційної війни. Відсутність комплексного підходу до вирішення цих проблем призвела до формального виконання цілей без реального впливу на ситуацію.

6) Економічна політика держави (*суперечливість між цілями та засобами*). Програма декларує необхідність зменшення втручання держави в економіку та скорочення частки перерозподілу коштів через бюджет. Водночас, для реалізації багатьох цілей, таких як підтримка ветеранів, реінтеграція ВПО та цифровізація, потрібні значні державні інвестиції. Ця суперечність між цілями та засобами показала недостатню узгодженість програми у розрізі її складових.

7) Відсутність чітких індикаторів ефективності реалізації програми (*хоча програма декларує необхідність періодичної оцінки ефективності діяльності уряду, вона не пропонує чітких індикаторів для вимірювання успіху*). Наприклад, ступінь задоволеності ветеранів послугами через систему «єдиного вікна» є суб'єктивним показником, який важко виміряти об'єктивно, й відсутність конкретних, вимірюваних індикаторів, зворотного зв'язку ускладнює моніторинг прогресу та оцінку ефективності реалізації програми.

8) Недостатня увага до соціальної згуртованості (*Програма акцентує увагу на економічному зростанні та безпеці, але недостатньо враховує питання соціальної згуртованості*), яка є критично важливою для стабільності держави). Наприклад, у цілі 5.2 Програми щодо шанобливого ставлення до ветеранів і їхніх родин не враховано, як саме держава буде працювати з громадською думкою, щоб подолати можливі упередження чи соціальну напруженість.

9) Ризики формалізму (*декларовані цілі програми, такі як «українці жили довше, безпечніше, заможніше та щасливіше», є надто загальними і*

можуть залишитися на рівні формальних заяв). Відсутність конкретних механізмів реалізації та відповідальності за досягнення цих цілей створює ризик, що програма стане черговим бюрократичним документом без реального впливу на життя громадян. Втім, такий «інституціональний стиль» державноуправлінської діяльності притаманний переважній більшості програм, стратегій і концепцій.

Саме цей феномен проявляється: по-перше, у невизначеності ролей і функцій державних інститутів, коли відсутня чіткість у їхніх повноваженнях або відповідальності; по-друге, у суперечливості між формальними нормами та реальними практиками, що створює подвійні стандарти у функціонуванні системи; по-третє, у нестабільності політичного порядку, коли інститути не здатні адаптуватися до сучасних викликів або забезпечити ефективне управління; по-четверте, у відсутності довіри до інституцій, що підриває їхню легітимність і здатність забезпечувати верховенство права.

Врешті, інституціональна невизначеність може бути як проблемою, що дестабілізує систему, так і каталізатором для її трансформації через впровадження нових норм, практик і механізмів, які сприяють адаптації та модернізації інститутів. Адже «*path assertion*» – це теоретичний концепт, який описує процес активного утвердження національної ідентичності, суверенітету і державності в умовах кризи, війни чи інших викликів. Термін акцентує увагу на динамічному й рішучому поступу (шляху), який нація обирає для побудови власної держави, попри зовнішній чи внутрішній опір. Відповідно, концепція підкреслює не лише прагнення, але й здатність утвердити свої права, незалежність, суверенітет або ідентичність. Саме тому «*path assertion*» визначено як інтегративний процес, так і результат, коли нація-державна проходить складний шлях утвердження, адаптуючись і долаючи перешкоди. (рис. 4.3).

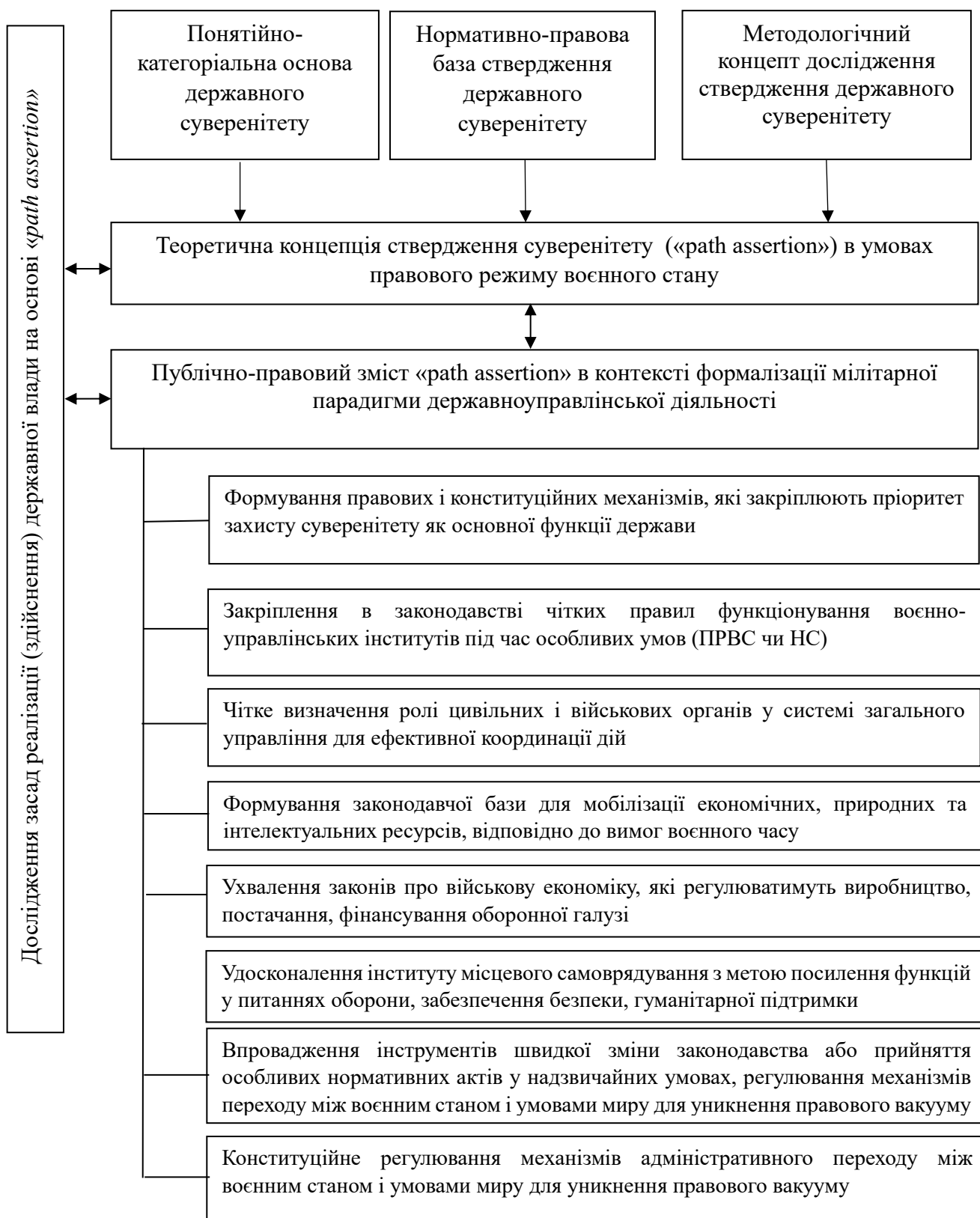

Рис. 4. 3. Дескриптивна модель державотворення на основі «path assertion»

Джерело: досліджено автором.

Очевидно, що шлях ствердження суверенітету кожна держава має пройти самостійно. Фактично, мова йде про цілепокладання державотворення на основі «path assertion», коли враховується специфіка трансформаційних держав, де історичні залежності є критичними, але існує нагальна потреба їх переосмислити або навіть повністю переглянути для модернізації інституцій. Концепція «path assertion» створює умови для швидкої адаптації державотворчих процесів до нових викликів. Інкорпорація концепції «path assertion» до умов війни в Україні робить її надзвичайно релевантною. У поточних умовах Україна потребує одночасно утримання державного суверенітету та забезпечення управлінської гнучкості на місцях. Вважаємо, що реалізація концепту «path assertion» потребує суспільної адаптації напрямів державотворення сучасних національних держав за такими основними напрямами (рис.4.3):

1 напрям – розвиток концепції «path assertion» в умовах кризи державотворення до реальної суверенності і незалежності, у межах якого концепт використовується для розробки методологічних характеристик процесу розвитку національних держав, які формуються за умов випробувань (війна, зовнішня агресія, соціальні конфлікти). Адже «path assertion» – це формат реалізації ППРДВ у кризових обставинах, і не лише на початку історії існування держави, але і на будь-якому етапі її розвитку.

2 напрям – активна роль народу (носія суверенітету) та інститутів – у рамках «path assertion» підкреслюється, що процес утвердження включає спільну діяльність національних еліт, державних структур, а також мобілізацію суспільства задля досягнення поставлених цілей.

3 напрям – стратегічна адаптація, у межах якої формуються умови для національних механізмів гнучко реагувати на виклики і змінювати стратегію для зміцнення державності.

4 напрям – право на суверенітет і самовизначення не лише визнається, а й активно відстоюється (як всередині країни, так і на міжнародній арені).

5 напрям – «*path assertion*» враховує, що утвердження суверенітету – це історичний політичний процес, який включає боротьбу за національну пам'ять, оновлення і трансформацію суспільних структур.

Отже, «*path assertion*» – концепція, яка розглядає державне управління як активний і свідомий процес формування майбутнього, що базується на критичному переосмисленні попереднього досвіду, подоланні історичних обмежень та стратегічному визначенні перспективного курсу розвитку. На противагу інертній залежності від минулого, «*path assertion*» акцентує на суверенній здатності держави брати відповідальність за трансформацію свого історичного, соціального та політичного контексту для досягнення поставлених цілей.

Проблема інституціонального ствердження суверенітету є однією з ключових у процесі державотворення будь-якої країни, особливо в умовах екзистенційних загроз, таких як війна, внутрішні кризи чи глобальні виклики. Суверенітет держави, як основоположна категорія міжнародного права та політичної науки, не є лише формальною ознакою незалежності, а й відображає здатність держави ефективно функціонувати через свої інститути, забезпечувати стабільність, легітимність і довіру громадян [481]. У цьому контексті інституціональне ствердження суверенітету передбачає створення, розвиток і адаптацію державних інститутів, які здатні відповідати на виклики часу, зберігаючи при цьому базові принципи державного устрою.

Історичний контекст формування суверенітету України демонструє складний і багатогранний процес боротьби за незалежність, який супроводжувався постійними викликами інституціонального характеру. У радянський період інститути державного управління були формально інтегровані в загальносоюзну систему, що призвело до втрати суверенітету та укорінення радянських норм і практик, які продовжують впливати на сучасну політичну систему. Після здобуття незалежності у 1991 році Україна зіткнулася з проблемою подвійної інституціоналізації, коли нові демократичні інститути співіснували з радянськими традиціями, що залишилися на рівні соціальних

практик і політичної культури. Це створило ситуацію, коли формально легальні інститути не завжди були легітимними в очах громадян, що підривало їхню ефективність і довіру до них. Наприклад, запровадження нових законодавчих норм часто супроводжувалося їхнім ігноруванням або саботажем через неформальні практики, такі як корупція чи «клієнталізм».

Державноуправлінський зміст інституціонального ствердження суверенітету полягає у створенні ефективної системи публічного управління, яка здатна забезпечувати стабільність, адаптивність і стійкість держави. У цьому контексті важливим є баланс між формальними та неформальними інститутами. Формальні інститути, такі як закони, правила та органи влади, забезпечують стабільність і передбачуваність, тоді як неформальні практики, такі як традиції, звичаї та соціальні норми, сприяють гнучкості та адаптації системи до змін. Інтеграція цих двох компонентів є ключовим механізмом забезпечення ефективності державного управління.

Одним із головних викликів для інституціонального ствердження суверенітету є проблема інституціональної інерційності, коли інститути продовжують функціонувати за старими правилами, навіть якщо ці правила вже не відповідають сучасним реаліям. Це явище особливо характерне для перехідних суспільств, таких як Україна, де процес реформування інституцій часто стикається з опором з боку еліт, які не зацікавлені у зміні парадигми. Наприклад, «реформи децентралізації», які мали б сприяти зміцненню місцевого самоврядування, часто гальмувалися через небажання центральної влади втрачати контроль над ресурсами.

Іншим важливим аспектом є проблема легітимності інститутів, яка визначається не лише їхньою формальною легальністю, але й сприйняттям громадянами. Легітимність є ключовим фактором, який забезпечує довіру до інституцій і їхню здатність виконувати свої функції. Важливим є дотримання принципів прозорості, підзвітності та справедливості, які є основою для формування довіри громадян. Нині інституціональне ствердження суверенітету набуває особливої актуальності. Правовий режим воєнного стану

створює специфічні умови для функціонування державних інститутів, які повинні забезпечувати баланс між гарантією безпеки, збереженням легітимності та виконанням міжнародних зобов'язань. Адже нормативний інституціоналізм, як теоретична основа науки державного управління, пропонує підхід, який поєднує стабільність і адаптивність... Інтеграція формальних і неформальних механізмів, розвиток механізмів зворотного зв'язку та впровадження інноваційних підходів є ключовими елементами цього процесу, які дозволяють забезпечити суверенітет України в умовах сучасних викликів (рис. 4.4).

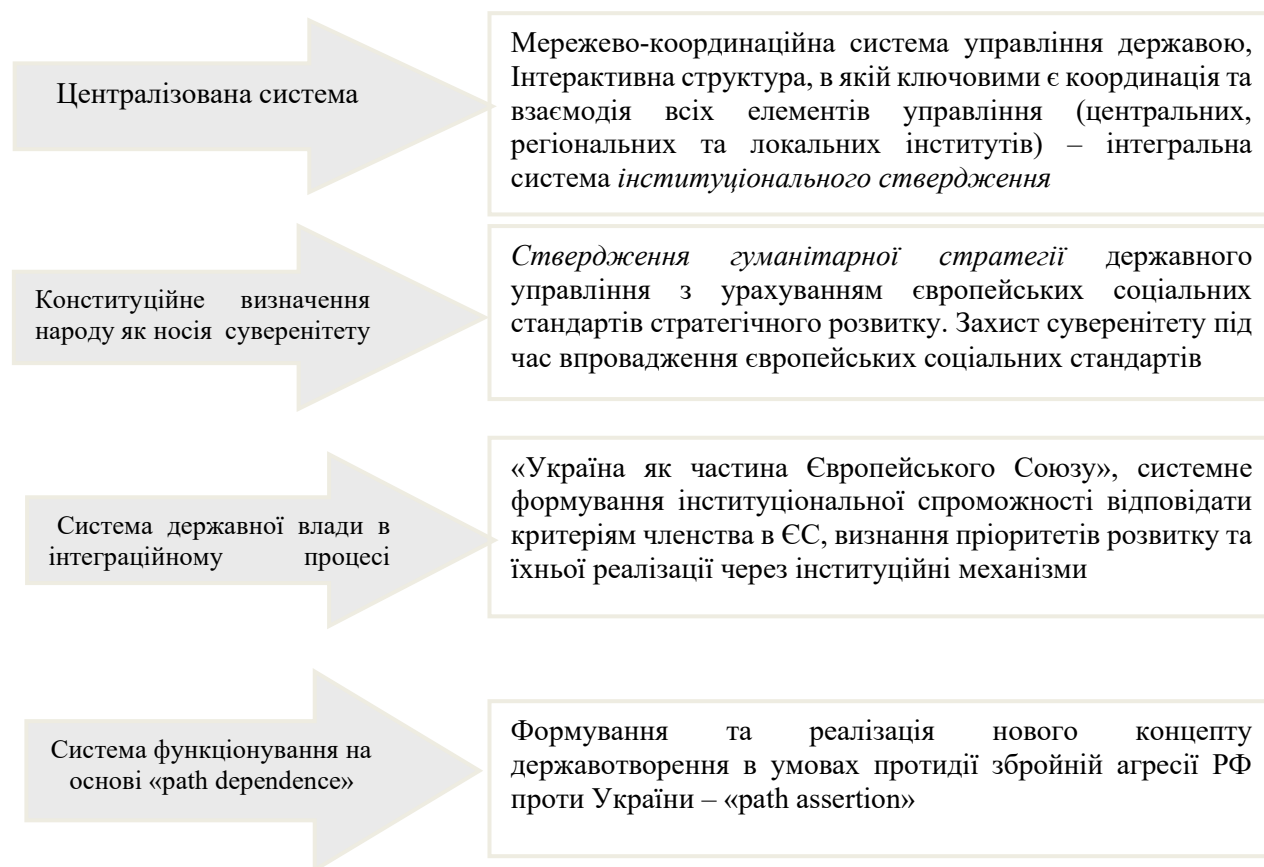

Рис. 4.4. Трансформація сучасних концептів державотворення в контексті «path assertion»

Джерело: узагальнено автором.

Інституціональне ствердження суверенітету також передбачає розвиток механізмів зворотного зв'язку між державними інститутами та громадянами. Це дозволяє не лише підвищити ефективність управління, але й забезпечити

легітимність рішень, які ухвалюються. Наприклад, залучення громадян до процесу прийняття рішень через громадські обговорення чи електронні платформи сприяє підвищенню довіри до влади та зміцненню соціальної згуртованості

Таким чином, інституціональне ствердження суверенітету є складним і багатогранним процесом, який включає як історичний контекст, так і державноуправлінський зміст. Воно передбачає створення ефективної системи публічного управління, яка здатна забезпечувати стабільність, адаптивність і стійкість держави, зберігаючи при цьому базові принципи державного устрою

На основі досліджень, проведених у 3 та 4 розділах, запропонованих концепцій і авторського підходу до «path assertion», центральними дискусійним аспектом виступають інституціональні парадокси, які виникають у процесі забезпечення державного управління в умовах сучасних викликів, таких як воєнний стан, післявоєнне відновлення, національна інтеграція, та одночасне – впровадження європейських стандартів у контексті майбутнього членства України в Європейському Союзі, та максимальному наближенні до критеріїв членства в НАТО.

Власний феномен інституціональної теорії – інституціональні парадокси – є однією зі складних і багатогранних дослідницьких проблем, необхідних для розуміння механізмів функціонування систем державної влади, суспільних інститутів та їх еволюції. Інституціональні парадокси (у прямій чи опосередкованій формі) займають вагоме місце у дослідницьких дискусіях, привертаючи увагу багатьох учених у межах різних напрямів сучасного інституціоналізму. Водночас їх концептуальний статус і методологічні рамки дослідження залишаються недостатньо визначеними через складність аналізу суперечливих взаємозв'язків між формальною та неформальною структурою інститутів, стабільністю і змінами, а також конфліктами, які виникають як усередині інститутів, так і під час міжінституціональної взаємодії. Інституціональні парадокси набувають особливого значення в контексті дослідження сучасної системи державної влади України, де інституціональна

парадигма управління має низку унікальних характеристик. Адже сучасні трансформаційні процеси, які супроводжуються війною, намаганнями ефективного реформування системи державного управління, активізацією громадянського суспільства, водночас породжують явища, що можна охарактеризувати як ключові виклики інституціональних парадоксів. Основу цих парадоксів становить складна взаємодія стабільності інститутів – як запоруки функціонування влади – та необхідності адаптаційних змін, зумовлених новими внутрішніми й зовнішніми викликами.

Поточна ПРДВ в Україні є результатом історичних, політичних та соціальних чинників, й це стосується проблеми балансу між стабільністю державних інститутів і потребою у трансформації під час війни та постійних реформ. Українська система управління демонструє низку інституціональних парадоксів. Насамперед це проблема формалізму та неформальних практик, які співіснують у рамках владної системи (за Д.Нортом). Державна влада тривалий час спиралася на затвердені на законодавчому рівні механізми, але паралельно у ній продовжують діяти неформальні, часто непрозорі інструменти, які, з одного боку, допомагають обходити зайву бюрократію, але, з іншого, стають підґрунтям для системної корупції. Такий парадокс проявляється, наприклад, у впровадженні антикорупційних реформ, коли декларативні формальні зміни не супроводжуються належними практичними діями. Ще одним яскравим прикладом інституціонального парадоксу в українській системі державної влади є суперечність між децентралізацією та централізацією. Реформа децентралізації значно розширила повноваження місцевих органів влади, але брак фінансових ресурсів, координації з центральними органами та інерція старої системи створюють перешкоди для її ефективності. Фактично, децентралізовані органи можуть стикатися з потребою виконувати завдання, що їх їм накладає центральна влада, водночас не маючи для цього належних інструментів. Це породжує як внутрішні міжінституціональні конфлікти, так і парадокс централізованої автономії, коли

регіони мають формальну самостійність, але фактично залежать від вирішення центральних органів.

Важливим аспектом є баланс стабільності та змін. В умовах війни стабільність державного управління є критично важливою, адже робота інститутів напряду впливає на обороноздатність, безпеку громадян та спроможність реагувати на кризові ситуації. Проте прагнення забезпечити сталість нерідко вступає у конфлікт із необхідністю адаптації до нових викликів, й у такій ситуації виникає ефект «заблокованих змін» (у тому числі, і до Конституції України), коли реформи гальмуються небажанням зруйнувати існуючу систему, навіть якщо ця система потребує оновлення.

Інституціональні парадокси також проявляються у питанні легітимності державної влади в суспільстві. Українська система управління перебуває у тривалій перехідній фазі, що супроводжується реформами, які часто сприймаються як незавершені або неефективні. Парадокс полягає в тому, що формальні позитивні зміни (наприклад, створення нових органів, систем цифрового управління чи антикорупційних механізмів) можуть супроводжуватися зниженням довіри до влади через затримки у впровадженні практичних результатів або опір старої системи.

Усі ці явища є свідченням більш глобальних викликів, з якими стикаються сучасні держави. Ключовим інструментом у розумінні інституціональних парадоксів став інституціоналізм, який пропонує різні підходи до аналізу цих конфліктних процесів. Історичний інституціоналізм пояснює парадокси через усталені траєкторії політичних та соціальних процесів: радянська спадщина продовжує впливати на українську модель управління. Соціологічний інституціоналізм фокусує увагу на потребі досягнення культурної та соціальної легітимності, тоді як інституціоналізм раціонального вибору акцентує на мотивованості дій окремих інституціональних суб'єктів [482]. Таким чином, інституціональні парадокси є фундаментальною характеристикою української державної влади, де вони проявляються у всіх ключових аспектах її реалізації: від відносин між

інститутами до формування довіри суспільства. Такі парадокси не лише відображають внутрішні суперечності системи, але й вказують на необхідність комплексного аналізу для створення більш ефективної й адаптивної моделі управління. Лише шляхом урахування цих суперечностей можливо забезпечити реальну трансформації ІПРДВ, здатної відповідати як викликам сьогодення, так і перспективам сталого розвитку.

До основних дослідників феномену (прояву) інституціональних парадоксів слід віднести (таблиця 4.1):

Таблиця 4.1

Формалізація інституціональних парадоксів на основі аналізу досліджень науковців-інституціоналістів
(екстраполяція авторських наукових розробок)

Дослідник	Галузь	Основні ідеї / Парадокси	Основні праці
Д.Норт	Економічні парадокси	Парадокс формальних та неформальних інститутів: формальні реформи часто блокуються культурними та неформальними нормами	«Institutions, Institutional Change, and Economic Performance» (1990) [226]
Е.Остром	Економічні парадокси	Парадокс колективних дій: баланс між централізованим управлінням і локальними правилами для ефективного управління ресурсами	«Governing the Commons» (1990) [346]
К.Крауч	Економічні парадокси	Парадокс неоліберальних реформ: ринкові механізми часто підсилюють нерівність і створюють антидемократичні ефекти	«Capitalist Diversity and Change: Recombinant Governance and Institutional Entrepreneurs», 2011, [483]
Д.Марч і Й.Ольсен	Політичні парадокси	Парадокс логіки доцільності та функціональності: інститути діють за нормами, які іноді суперечать ефективності	«Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics» (1989) [484]
П.Пірсон	Політичні парадокси	Парадокс стабільності і змін: path dependency обмежує можливість реформ, навіть в умовах адаптації	«Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis» (2004) [465]
Ч. Ліндблом	Політичні парадокси	Парадокс поступового прийняття рішень: політика «малих кроків» часто не вирішує системних проблем, але є більш реальною	«The Science of Muddling Through» (1959) [485]

Продовження 4.1

Дослідник	Галузь	Основні ідеї / Парадокси	Основні праці
Б.Баймо	Політичні та юридичні парадокси	Парадокс інституційної мімікрії: перенесення моделей управління викликає конфлікт із локальними традиціями	«The Imported State: The Westernization of the Political Order» (2000) [486]
Н.Флігштайн	Політичні та економічні парадокси	Парадокс інституційної легітимності: боротьба між інноваціями й дотриманням традицій для збереження інституційної довіри	«The Architecture of Markets» (2001) [487]

Джерело: систематизовано автором.

Загалом, інституціональні парадокси є фундаментальною властивістю сучасних політичних та управлінських систем, відображають конфлікти та суперечності, які виникають у межах діяльності інститутів через необхідність поєднувати протилежні цінності, цілі чи принципи.

Загальне визначення інституціональних парадоксів – *це внутрішні або міжінституціональні суперечності, що виникають у процесі виникнення, створення, функціонування або реформування інститутів, інституціональних зв'язків, інституціонального впливу, і проявляються у вигляді конфлікту (суперечності) між різними цілями, принципами або функціями інститутів, такими як, з одного боку, стабільність, централізація чи формалізація, а з іншого – зміни, децентралізація чи адаптація до наявних умов.* Інституціональні парадокси знижують ефективність інститутів, сповільнюють їх еволюцію, створюють системні виклики для системи публічного управління.

У контексті ІПРДВ інституціональні парадокси є джерелом напруги між централізованим контролем і регіональною автономією, між стандартами верховенства права і гнучкістю у застосуванні процедур, а також між національним суверенітетом і глобальним нормативним впливом. Їх ефективне вирішення потребує динамічного підходу до управління, який дозволяє синхронізувати стабільність інституцій з гнучкістю їхньої адаптації до нових

умов, гармонізувати формальні процедури з неформальними викликами та створювати баланс між стратегічними і тактичними цілями держави

Очевидно, що інституціональні парадокси виникають на основі конфлікту інтересів у межах вертикальних або горизонтальних зв'язків, а також через надмірне навантаження на певний рівень ієрархії в умовах глобальних викликів. Інституціональні правила, за наявності, намагаються регламентувати поведінку всіх суб'єктів у межах ієрархії, проте часто виявляються недостатньо адаптованими до відмінностей між суспільними рівнями. Найважливішою проблемою тут є нездатність усіх рівнів взаємодіяти гармонійно, що стає як причиною, так і наслідком змін і криз у суспільстві.

Інституціональні суперечності стали викликом для впровадження державної політики та створення дієздатного управління (П.Пірссон та Д.Норт). Однією з головних причин інституціональних парадоксів виступає конфлікт між стабільністю і потребою змін. Інститути за своєю природою створюються, щоб визначати межі, правила і структуру поведінки громадян і організацій (Д.Норт, П.Пірссон). Ці правила виникають із бажання закріпити стабільність і формалізувати суспільні законодавчі чи політичні норми. Проте саме ця стабільність, закладена на початку створення інституту, може стати на заваді розвитку нових норм, які краще відповідають поточним умовам. Ця ситуація, описана Д.Нортом через суперечність між формальними і неформальними правилами, показує, як надмірне зосередження на встановлених нормах перешкоджає інновації й адаптації [226]. У цьому випадку старі неформальні практики часто суперечать новим формальним реформам.

Ще однією важливою причиною виникнення інституціональних парадоксів є власне феномен *«path dependence»* або залежність інституцій від минулих рішень і практик. Інститути, які усталено функціонували багато років, не лише опираються змінам, але й активно зберігають старі структури, щоб захищати свою позицію в суспільстві. Наприклад, старі структури управлінської бюрократії в державному секторі України, створені за

радянських часів, залишаються актуальними навіть тоді, коли їхня ефективність знизилася в умовах глобальних і сучасних викликів. Це консервує інституціональні проблеми, уповільнює процес трансформації та робить сучасні спроби впровадження демократичних чи інноваційних моделі недостатньо результативними.

Особливе значення в цьому контексті має парадокс нелінійності змін, наведений Д.Марчем і Й.Ольсеном у межах нормативного інституціоналізму [484]. Ефективність інститутів іноді залежить саме від її здатності інтегрувати нові правила та процеси без порушення фундаментального призначення. Натомість спроби швидких і радикальних реформ, особливо якщо вони не підтримуються довірою суспільства, можуть призвести до руйнування вже існуючих функцій. Дана проблема добре проявляється у випадках не виправдано швидкого реформування економічних або виборчих систем, коли нові механізми працюють лише формально, але не дають реальних змін.

Найбільш поширеним є також парадокс формальних і неформальних правил, а не просто їх взаємовплив. Формалізація через юридичне закріплення або адміністративні процеси може виявитися недостатньо результативною без урахування культурних чи соціальних традицій. Наприклад, при запозиченні західних демократичних норм часто ігнорується контекст локальних цінностей, що призводить до відчуження інститутів у суспільстві (Б.Баймо, інституційна мімікрія) [486]. Ідея, що закони та правила здатні швидко змінити суспільство, часто не враховує, що їх реалізація залежить від внутрішніх соціальних механізмів, зокрема, таких, які працюють поза рамками формальних законів.

Наступним важливим аспектом інституціональних парадоксів є дуальна модель централізації та децентралізації. Централізація дозволяє урядам швидко реагувати на кризи, зберігати контроль над державним апаратом і координувати зусилля в масштабах усієї країни. Однак надмірна централізація створює ризик авторитаризму, посилення бюрократії та зменшення громадської участі у прийнятті рішень (Д.Марч і Й.Ольсен) [484]. У той же час

децентралізація й передача повноважень на місця сприяє ефективнішому використанню локальних ресурсів і ініціатив, але ускладнює виконання стратегічних загальнодержавних завдань. Україна стикається з цим парадоксом на шляху впровадження реформи децентралізації, яка послабила залежність регіонів від центрального бюджету, проте в критичні моменти (наприклад, під час війни) централізоване управління знову стало необхідним для координації оборонних і гуманітарних заходів.

Окремо слід виділити парадокс правової рівноваги між верховенством закону та гнучкістю його застосування. З одного боку, дотримання закону є основою стабільного суспільства, з іншого – суворе дотримання букви закону, не враховуючи контексту, може виявитися несправедливим або неефективним (Е.Остром) [346]. Наприклад, застосування міжнародних антикорупційних інструментів в Україні дає позитивні результати, але одночасна орієнтація на «універсальний підхід» часто не враховує особливостей проявів «корупційної субкультури» на регіональному рівні.

У контексті України інституціональні парадокси стають основою нової парадигми реалізації державної влади. Інститути, які ще донедавна вважалися слабкими, знаходять нову силу в ситуаціях кризових викликів, але за умови їх ефективного реформування. Запровадження принципів гнучкості, підтримки локальних рішень у поєднанні з чіткими національними стандартами, а також синхронізація формальних і неформальних механізмів здатні перетворити інституційні конфлікти на ресурс державного розвитку. Парадокси не повинні сприйматися як кризи чи недоліки системи, натомість вони є маркером адаптації інституцій до нових реалій. Здатність влади керувати цими суперечностями покаже, наскільки ефективною Україна є у створенні сучасної моделі управління, що відповідає і європейським стандартам, і національним інтересам.

Наша дослідницька концепція базується на виокремленні декількох ключових підходів до феномену інституціональних парадоксів, які присутні у працях дослідників формально і неформально.

1. *Концепція «нової інституціональної економіки (за Д.Нортом).* Д.Норт вважав, що інститути пристосовуються до змін у середовищі, і що може спричинити їхню інертність або неуспішність у пристосуванні до нових умов, то інституціональним. Дослідник не вживає у своїх роботах спеціального терміну «інституціональний парадокс». Однак його теорії, зокрема: про взаємозв'язок між формальними та неформальними інституціями, залежність від шляху та динаміку інституційних змін, часто передбачають парадоксальну напруженість. Ці ідеї тісно пов'язані з тим, що можна назвати «інституційними парадоксами». Д.Норт досліджує, як формальні інститути (закони, правила, норми) взаємодіють з неформальними нормами (цінностями, традиціями, неписаними практиками) [482]. Інституціональний парадокс виникає тоді, коли формальні зміни в інститутах зазнають невдачі або мають зворотні наслідки, оскільки вони несумісні з укоріненими неформальними нормами. Робота Д.Норта показує, що ці невідповідності часто підривають ефективність реформ, що може нагадувати ідею «інституціональних парадоксів».

Так само слід аналізувати парадокс між «path dependance» та інституціональною інерцією. Д.Норт пояснює, як історичні процеси формують інституціональні рамки, роблячи їх стійкими до змін – навіть коли статус-кво стає неефективним або шкідливим [482]. Це створює ситуацію, коли інститути опиняються між необхідністю адаптації та тяжінням до історичної обмеженості, що можна трактувати як парадокс.

Зрозуміло, що поняття інституціональних парадоксів є досить умовним, й саме тому ми пропонуємо визначити термін «сучасні феномени інституціональних парадоксів».

По-перше, *феномен критичної маси (критичного впливу) інституціональних парадоксів*, який полягає в тому, що накопичення внутрішніх суперечностей у функціонуванні інститутів (та системи публічного управління загалом) досягає певної критичної точки тоді, коли система (або навіть окремий орган влади) стає неспроможною підтримувати свою внутрішню стійкість або ефективність. У цей момент інститути опиняються

перед вибором: здійснювати коригуючі реформи, адаптуватися до змін чи зіткнутися з функціональним колапсом. Такий феномен виникає через послідовне накопичення та взаємну активізацію окремих парадоксів, а критична маса формується під впливом таких чинників: інституціональна стагнація, соціальний тиск і невдоволення через низьку ефективність інститутів, вимоги до модернізації або пристосування до зовнішніх викликів (наприклад, глобалізація чи інтеграція до міжнародних структур).

Варто вказати на прояви критичного впливу такого феномену прискорює глибинні трансформації – виникає соціальний запит на інституціональні реформи (як у випадку реформ судової системи в Україні – реформи 2002, 2009, 2014, 2016 рр.), інститути стикаються з кризами легітимності й управлінської ефективності, політична система змушена шукати нові шляхи балансування між адаптивністю та стабільністю. Водночас невчасна реакція на цей феномен може призвести до функціонального руйнування інститутів, що робить реформування більш складним або навіть неможливим. Саме тому феномен критичної маси інституціональних парадоксів є ключовим маркером доцільності публічних інститутів. Проте це може мати й інший прояв - феномен критичної маси (критичного впливу) інституціональних парадоксів у одному суспільному напрямі. Це відбувається, коли однорідні парадокси – такі як конфлікт між стабільністю та змінами, централізацією і децентралізацією або формалізацією і неформальними підходами настільки концентруються у межах певного напрямку, що унеможливають подальше функціонування або розвиток цієї галузі (сфери, інституту). Коли такі парадокси накопичуються одночасно і взаємопосилуються, система стає неспроможною адекватно реагувати на виклики або забезпечувати базові соціальні потреби. На прикладі судової системи слід вказати, що судова реформа не вирішила проблему виникнення та існування інституціональних парадоксів, проте почала формувати нові нормативні колізії: постійне реформування судової системи; зміни структури системи судової влади; перехід до конституційного поняття «Правосуддя» (розділ УІІ Конституції України), що структурно виявився

більш системним поняттям; організаційно складна модель відбору суддів з численними моделями поєднання формальних і неформальних структур (при цьому неформальні структури нормативно стають основною формальної інституціональної процедури).

Ми пропонуємо визначити поняття інституціональної та неінституціональної процедури в контексті ППРДВ як самостійного об'єкта наукового аналізу. *Інституціональна процедура – це деталізований механізм або алгоритм дій, який виконується вже всередині сформованого інституту, при цьому такі процедури існують на мікро- або мезо-рівні та є практичними механізмами реалізації правил, норм і рішень, частиною функціонування інститутів, але не виступають процесом формування чи закріплення самих інститутів (послідовність дій для ухвалення державного рішення, реалізації законодавчих актів чи здійснення певних політичних функцій).* Інституціональна процедура фокусується на деталізації та впровадженні вже створених правил або рішень і виступає механізмом реалізації стратегій або політик, визначених у рамках вже інституціоналізованої системи.

Досить часто використовується аналогія *інституціональної процедури з інституціоналізацією* (хоча це некоректний підхід) – як процесу створення, закріплення та легітимації інститутів, під час якого формуються правила, норми, традиції або організаційні структури, що визначають поведінку суб'єктів у заданому соціальному контексті, і охоплює чисельні динамічні зміни, спрямовані на переведення будь-якої практичної діяльності на формалізований рівень (процес конституювання).

Очевидно, що варто також визначити поняття «неінституціональна процедура» – як форма організації дій або прийняття рішень, яка не спирається на формалізовані, офіційно закріплені правила, що регламентуються інститутами (державними, соціальними чи іншими), ґрунтується переважно на неформальних практиках, домовленостях, інтуїтивних або ситуативних підходах, які можуть мати тимчасовий або

адаптивний характер та не мають юридичної чи інституційної легітимності. Характеристиками такої процедури виступають:

1) неврегульованість процедури офіційними законами чи нормативно-правовими актами, коли така процедура фактично визнається або приймається учасниками правових відносин як необхідний або основний алгоритм та спосіб дій;

2) набуття властивості складника правового поля шляхом її визнання учасниками суспільного процесу державотворення;

3) використання неінституціональної процедури як основної у правовому полі свідчить про дисфункцію формальних інститутів державної влади;

4) набуття тимчасової або локальної легітимності через загальне визнання її доцільності (чи ефективності), навіть якщо вона фактично не відповідає нормам закону чи встановленим правилам (у контексті «path dependence»).

По-друге, *феномен негативної циклічності інституціональних реформ, або інституціональна деградація*, що характеризується повторюваним процесом започаткування нових інституціональних реформ через незавершеність або провал попередніх, і призводить до загального занепаду системи влади. Даний феномен виникає, коли інституціональні реформи впроваджуються дискретно, без стратегічного підходу, а їх фундаментальні принципи суперечать чинним соціальним, економічним та політичним умовам. У таких випадках незавершена реформа створює нові проблеми, які посилюють системні дисфункції, що змушує ініціювати чергову реформу на ослабленій інституціональній основі, що унеможлиблює досягнення мети. Вказана циклічність має детермінуючий характер, оскільки щоразу реформи зіштовхуються з тими ж структурними недоліками системи державної влади: відсутністю політичної волі, консервативним адмініструванням, корупцією, суспільною недовірою та недосконалою нормативно-правовою базою. Кожна нова реформа, будучи непродуманою або неправильно реалізованою, не тільки

не вирішує наявні проблеми, але й посилює їх. З часом система стає заручником цього процесу, підтримуючи лише видимість змін, але насправді деградує. Деградація проявляється у тому, що ресурси витрачаються на реформи, які не долають базових проблем, а навпаки, збільшують розрив між цілями та реальністю.

Разом з тим, посилюється *інституціональна втома*, коли суспільство, втомлене численними обіцянками змін і невдачами реформ, втрачає мотивацію до активної участі, а класичні інститути втрачають свою суспільну вагу. У таких умовах будь-яка реорганізація сприймається як ще одна безрезультатна спроба, а політики втрачають підтримку, навіть якщо їхні наміри є щирими. Це створює так звану «пастку реформ» (загальне поняття – *інституціональні пастки*), коли реформи здійснюються не для вирішення проблем, а для того, щоб продемонструвати формальну активність, у тому числі – для зарубіжних партнерів.

Інституціональна деградація також має комплексний ефект, і охоплює одразу кілька секторів управління, створюючи взаємопов'язане послаблення всієї системи. Наприклад, реформи у судовій системі, що провалилися, породжують кризу у правоохоронних органах, а це своєю чергою впливає на економіку, стримуючи інвестиції. Врешті, кожна наступна реформа стикається з усе більш складними викликами, оскільки система втрачає спроможність до адаптації та стійкості.

По-третє, *феномен інституціональної деформації* – коли інституціональні парадокси негативно впливають на формулювання доцільності реформ. Феномен інституціональної деформації визначає ситуацію, коли накопичення інституціональних парадоксів починає негативно впливати на процес розробки і осмислення майбутніх реформ. Цей феномен виникає через те, що наявні парадокси не лише ускладнюють функціонування системи, а й остаточно деформують саме розуміння потреб і пріоритетів майбутнього розвитку. Однією з ключових ознак деформації є викривлене бачення загальних проблем, які впроваджується на рівні інституціонального

аналізу, зосередження на формальних аспектах (таких як створення нових законів, структурних інститутів чи ініціатив), тоді як ігноруються системні проблеми, закладені в неформальних практиках чи вкорінених суспільних конфліктах.

Механізм дії *інституціональної деформації* включає визначення впливу інституціональних парадоксів, і власне руйнування ключового принципу – респонсивності, отже, система починає втрачати здатність об'єктивно оцінювати сфери, що вимагають змін, зберігає застарілі підходи, руйнується визначеність цілей реформ. Інституціональна деформація може призводити до того, що реформу оцінюють успішною на основі формальних критеріїв (наприклад, прийняття закону чи створення агентства), тоді як реальні результати є протилежними очікуванням.

Наприклад, реформа децентралізації в Україні забезпечили делегування функцій місцевим громадам. Однак накопичення парадоксів, таких як недостатнє фінансування (формальна децентралізація без належної ресурсної бази) і суперечності між місцевими потребами й державною політикою, деформувало оцінку їхньої успішності. У подальшому це ускладнило формулювання цілей наступних етапів реформи, що знову призвело до недовіри до процесу.

За результатами проведеного дослідження доцільно запропонувати комплексну дослідницьку платформу – *«триада інституціональних парадоксів»* як комплексне явище в системі публічного управління, що відображає фундаментальні протиріччя у процесах інституціональних реформ:

Перший парадокс – парадокс інституціональної трансформації: розкриває протиріччя між необхідністю реформування інституцій та їх обмеженою здатністю до самозміни; розкриває протиріччя між необхідністю реформування інституцій та їх обмеженою здатністю до самозміни; проявляється у ситуаціях, коли державні інституції мають ініціювати та

впроваджувати реформи, спрямовані на власну трансформацію, що створює внутрішній конфлікт інтересів.

Другий парадокс – парадокс інституціональної легітимності: відображає складне протиріччя між потребою збереження суспільної довіри та неминучим її зниженням у процесі реформ і посилюється тим, що успішність реформ значною мірою залежить від рівня легітимності інститутів, які їх впроваджують.

Третій парадокс – парадокс інституціональної наступності: висвітлює протиріччя між необхідністю збереження ефективних практик та потребою в радикальному оновленні і яскраво проявляється у питаннях кадрової політики держави.

Такі складові на основі аналізу інституціональних парадоксів передбачають *аксіому інституціональної рефлексії:* в умовах інституціональних викликів та альтерацій раціонально побудована система державної влади формує системний процес самоаналізу та критичного переосмислення власних функцій, структур, нормативно-правових механізмів та інституціональних процедур з метою забезпечення їхньої відповідності суспільним потребам сучасності, який виступає складовою модернізації інститутів, спрямованої на підвищення ефективності, легітимності та адаптивності державного управління. Інститути визначені нами як упорядковані структури, які регулюють поведінку суб'єктів через усталені норми та правила, а стабільність забезпечується завдяки тому, що інститути створюють очікування щодо «правильних» практик. Водночас, з точки зору класичного погляду, зміни є викликом, адже частина інститутів історично закріплюється і має тенденцію до інерційності (наприклад, бюрократична ієрархія).

Теоретична основа «*тріади інституціональних парадоксів*» базується на таких твердженнях:

1) інститути – це упорядковані структури, які регулюють поведінку суб'єктів через усталені норми та правила, стабільність забезпечується завдяки

тому, що інститути створюють очікування щодо «правильних» практик. Водночас, зміни є викликом, адже частина інститутів історично закріплюється і має тенденцію до інерційності (класичний інституціоналізм);

2) інститути функціонують не лише за правилами, але й за визначеним набором «стандартів», у тому числі, культурних і моральних. При цьому будь-які інституціональні зміни можуть викликати кризу довіри, особливо якщо нові інститути не відповідають «наявній культурі» (неоінституціоналізм);

3) державне управління повинно швидко реагувати на виклики, щоб бути ефективним, проте «швидкі» рішення ухвалюються без належного обговорення або прозорого погодження, що може знижувати довіру та ставити під сумнів легітимність прийнятих змін (комплексний підхід);

4) легітимність інституту визначається не лише ефективністю, але і тим, наскільки добре реформи відповідають соціальним нормам та очікуванням громадян, отже ефективна реформа може бути неприйнятною, якщо вона не узгоджується із загальними цінностями (соціологічний інституціоналізм);

5) гнучкість інститутів часто вимагає неформальних практик, але надмірна їх кількість деформує стандартні правила, і як наслідок, реформи можуть викликати напругу між нормативною основою та необхідністю адаптації нових стандартів і правил до суспільного сприйняття реформ;

6) процеси легітимності і ефективності комбіновані з довгостроковими результатами, отже, якщо швидкі реформи мають недоліки або сприймаються як нав'язані ззовні (наприклад, вимоги міжнародних організацій), це може підірвати довіру суспільства навіть за умов короткострокової ефективності (історичний інституціоналізм).

На наш погляд, «тріаду інституціональних парадоксів» доцільно досліджувати диференційно. У межах першого парадоксу *інституціональної трансформації* (запропонована гіпотеза у межах парадоксу – «Як державні інститути можуть впроваджувати зміни, якщо сама їхня природа схильна до опору змінам?») – варто встановити, у якій мірі результат еволюційного

розвитку інститутів, де кожен парадокс є наслідком історичної траєкторії розвитку самих інститутів, об'єктивно включає опір змінам у сталих інститутах, апіорно визначає розрив між технологічним прогресом та інституційною адаптацією. Адже, оскільки інститути залежать від традиційних норм, важливо розвивати інструментальні (інноваційні) практики, спрямовані на адаптацію до нових умов. Запропоновано використовувати раціональні економічні стимули для створення умов, що зацікавлять державні інститути у проведенні реформ. На основі наукової платформи Д.Норта [226] слід вказати на залежність інститутів від минулої траєкторії розвитку, яку можна подолати шляхом розриву з дисфункціональними практиками, а формальні зміни (зміна законів, структури) мають бути доповнені поступовим впливом на неформальні норми (зміна суспільного сприйняття реформ). На основі наукової платформи Е.Остром [346], слід пропонувати забезпечити широку участь стейкхолдерів (громадськість, бізнес-спільнота) у процесах реформ для зменшення опору й підвищення відповідальності, а також запровадити декілька центрів прийняття рішень.

Другий парадокс – *«парадокс інституціональної легітимності»* (запропонована гіпотеза у межах парадоксу *«Як реформувати інститути, якщо зміни можуть знизити суспільну довіру, тоді як ця довіра потрібна для успіху реформ?»*) – вирішується руйнуванням орієнтації на традиційність через демонстрацію практичної користі реформ (за теорією Т.Веблена) []; легітимність зростає, якщо реформи підкріплені швидкими позитивними результатами, отже учасники системи (громадяни, еліти) мають бачити трансформацію як корисну (за теорією Д.Норта) [226]; легітимність інститутів може бути підвищена через механізми прямої демократії на рівні місцевих громад й посилення регіонального рівня (за теорією Е.Остром) [346].

Третій парадокс – *парадокс «інституціональної наступності»* (запропонована гіпотеза у межах парадоксу *«Як зберегти успішні практики минулого, оновлюючи інституції, не втрачаючи ефективності через радикальні*

зміни?») вирішується: 1) (за теорією Т.Веблена) [411] збереженням тих практик, які продемонстрували свою ефективність, і поєднанням їх із новими; це зменшить ризик розриву наступності, а інновації повинні базуватися на основі доведених практик для зменшення спротиву; 2) (за теорією Д.Норта) [481] радикальні зміни часто неефективні, якщо вони розривають зв'язки між установами, отже, формальна ієрархія має включати функції наступності для забезпечення «перехідних мостів»; 3) (за Е.Остром) [482] доцільно підтримувати наступність через використання колективного досвіду, що дозволяє накопичувати знання, навіть коли кадри змінюються, та застосовувати децентралізацію управління.

Врешті, ми пропонуємо власну концепцію вирішення *«триади парадоксів»*:

1) *«парадокс інституціональної трансформації»* вирішується створенням нових контрольованих траєкторій розвитку, коли державні інститути виводяться із «залежності від минулого» («path dependence»), що досягається шляхом залучення незалежних механізмів оцінки ефективності (наприклад, зовнішніх експертів чи міжнародних організацій) до формування стратегій реформ. При цьому інститути повинні діяти поступово, залишаючи традиційні ролі, але створюючи перехідні структури для керування змінами. Прозорість має стати ключовим елементом, що допомагає зламати конфлікт інтересів всередині інституцій. Авторська концепція «path assertion» передбачає баланс між внутрішнім управлінням інститутів і зовнішнім контролем реформи через чітко визначені цілі і механізми їх досягнення у встановлений Конституцією України і законами спосіб;

2) *«парадокс інституціональної легітимності»* – вирішується через побудову «нових механізмів довіри» на основі «path assertion», коли кожна інституціональна реформа розглядається як окремий етап відновлення суспільної довіри. Саме тому такі реформи повинні розпочинатися із «швидких перемог» – результатів, які можна продемонструвати суспільству найближчим часом, що забезпечує суспільну підтримку. Потрібно вводити

гнучкі поліцентричні механізми, зокрема залучення місцевих адміністрацій і громадських організацій, до прийняття рішень на місцях. Комунікація із громадянами на всіх етапах реформ через відкриті платформи і регулярні звіти забезпечує прозорість і посилює легітимність. Впровадження механізму адаптивного управління в рамках концепції «path assertion» дозволяє коригувати стратегії реформ залежно від суспільної реакції;

3) «парадокс інституціональної наступності» вирішується на основі концепції «path assertion» запровадженням «гібридного підходу» до функціонування державних інститутів, шляхом збереження ефективних практик і впровадження нових механізмів. Такі «legacy-підходи» (інституційно стверджені практичні механізми) мають бути інтегровані з інноваційними моделями державного управління через «перехідні управлінські команди», які працюють як з'єднувальна ланка між старим і новим кадровим складом державних службовців. Принцип поступового оновлення кадрів дозволяє мінімізувати ризики радикальних змін без втрати продуктивності. Концепція «path assertion» передбачає ідентифікацію ключових елементів стверджених практик, які мають залишитися незмінними, при трансформації інститутів.

4.3. Проблема деформації інституціональних платформ і відтворення інституціонального порядку у процесі державотворення

Встановлення того, що реально існуючий політичний порядок неконгруентний до інституціональної парадигми в системі публічного управління, порушує питання про те, завдяки чому підтримується його функціонування. Ця проблема є актуальною тому, що неформальність такого порядку в цьому випадку тяжіє скоріше до напівлегітимної основи санкціонування, аніж до ціннісно-символічної складової буття.

У сучасних національних адміністративних системах, які перебувають у стані трансформації, виникає проблема неконгруентності між формальними (правовими) та дієвими аспектами управління. Ця неконгруентність часто

посилюється через деформацію сутності комунікації, зокрема за допомогою маніпулятивних технологій, які можуть впливати навіть через систему національної освіти. Такі деформації створюють передумови для формування гібридних політичних режимів, у яких співіснування формального і неформального аспектів управління продукує інституціональну невизначеність.

Інституціональну невизначеність варто детермінувати як стан системи державного управління, що характеризується нестабільністю, суперечливістю або відсутністю чітких правил, норм і процедур, які регулюють їхню діяльність. Вона виникає внаслідок дисбалансу між формальними (правовими) та неформальними (практичними) аспектами функціонування інституцій, що може бути спричинено кризовими умовами, гібридними політичними режимами, маніпулятивними технологіями комунікації або впливом історичної залежності (*path dependence*).

На цій основі доцільно запропонувати поняття «*інституціональний імпакт*» – як сукупність довгострокових змін, прямий чи опосередкований вплив яких формальні та неформальні інститути здійснюють на суспільні, політичні, економічні, культурні та екологічні процеси з метою трансформації середовища і досягнення визначених цілей. Інституціональний імпакт проявляється у видимих і вимірюваних наслідках функціонування інститутів, включаючи зміцнення правових систем, покращення ефективності управління, підвищення соціальної згуртованості та адаптацію суспільства до викликів зовнішніх і внутрішніх змін. Основними критеріями оцінки інституціонального імпаку є глибина змін, їх сталість та відповідність цінностям і очікуванням суспільства.

У цих умовах легітимність адміністративно-правового режиму у межах демократичної держави стає вразливою, оскільки вона залежить не лише від формального дотримання норм, але й від сприйняття цих норм суспільством. Легітимність як центральна категорія державного управління, визначає довіру суспільства до інституцій і є основою стабільності держави. У гібридних

політичних режимах, де формальне і дієве співіснують у стані напруги, легітимність може бути підважена через невизначеність і подвійність політичних сигналів. Наприклад, у таких системах індивіди можуть адаптуватися до ситуації подвійного послання, що сприяє формуванню специфічних практик комунікації, таких як парадіалог. Ці практики, у свою чергу, відтворюють політичний порядок, який був сконструйований у суспільному середовищі. Таким чином, подвійна інституціоналізація, що виникає внаслідок цього процесу, забезпечує стійкість політичного режиму навіть за умов макросистемної неефективності.

Нами уточнено адміністративну сутність легітимності (що досліджено у розділах 2, 3) і встановлено, що *легітимність адміністративно-правового режиму базується на трьох основних принципах – нормативності, інституціональної сталості та адаптивності. Нормативність* забезпечує відповідність інститутів національним (а в сучасних умовах – і наднаціонально ствердженим) нормам, які визнаються справедливими у суспільстві. *Інституціональна сталість* гарантує збереження правил і процедур навіть у кризових умовах, тоді як *адаптивність* дозволяє інститутам реагувати на нові виклики, зберігаючи довіру суспільства. У гібридних політичних режимах ці принципи можуть бути порушені через маніпулятивні практики, що підривають довіру до інститутів загалом.

У практичному вимірі легітимність сучасного адміністративно-правового режиму тісно пов'язана із інституціональним порядком, який відтворюється у практиках публічно-правової комунікації. Зокрема, у системах із високим рівнем невизначеності основ інституціонального регулювання політична комунікація може бути використана для маніпуляції громадською думкою, що створює ілюзію легітимності (квазі-легітимність інститутів). У таких умовах важливим виступає забезпечення прозорості та підзвітності інституцій, які є основою довіри суспільства.

У контексті національного суверенітету легітимність адміністративно-правового режиму набуває особливого значення. Суверенітет держави

визначається її здатністю здійснювати контроль над своєю територією, населенням і ресурсами без втручання зовнішніх сил. Легітимність у цьому контексті виступає як основа для збереження суверенітету, оскільки вона забезпечує підтримку державних інституцій з боку суспільства. Національний суверенітет у сучасних умовах стикається з численними викликами, такими як глобалізація, інформаційні війни та гібридні загрози. У цих умовах легітимність адміністративно-правового режиму стає ключовим фактором, який визначає здатність держави захищати свій суверенітет. Наприклад, у ситуації збройної агресії держава повинна забезпечувати легітимність своїх дій через прозорість і підзвітність, навіть якщо це вимагає тимчасового обмеження прав і свобод громадян.

У запропонованій нами моделі Normative Institutional Sovereignty Framework (NISF), яка була розроблена для забезпечення стійкості державного управління в умовах інституціональних криз, легітимність розглядається як центральна категорія. Ця модель інтегрує три основні вектори: нормативність, інституційну сталість і пріоритет збереження державності та суверенітету. У контексті національного суверенітету NISF пропонує баланс між швидкістю реагування та прозорістю управлінських процесів, а також між національними інтересами України та наднаціональними принципами ЄС. Зокрема, в умовах правового режиму воєнного стану держава може застосовувати режим централізації управління, але це повинно супроводжуватися механізмами правового аудиту, які забезпечують легітимність таких дій. Прозорість і підзвітність у цьому контексті стають ключовими елементами, які дозволяють зберігати довіру суспільства навіть у кризових умовах.

Крім того, модель NISF враховує необхідність інтеграції цифрових технологій для підвищення ефективності управління. Цифрова резильєнтність, яка визначає здатність інституцій адаптуватися до цифрових загроз, стає важливим елементом забезпечення національного суверенітету. Наприклад, використання електронного врядування дозволяє забезпечувати прозорість і підзвітність інституцій, що зміцнює довіру суспільства. Таким чином,

легітимність адміністративно-правового режиму є основою для збереження національного суверенітету. У сучасних умовах, коли держави стикаються з численними викликами, такими як гібридні загрози та інформаційні війни, забезпечення легітимності стає ключовим завданням публічного управління. Модель NISF пропонує інтегративний підхід, який дозволяє зберігати легітимність навіть у кризових умовах, забезпечуючи стійкість державних інституцій і захист національного суверенітету.

Слід вказати, що у форматі NISF інституціональна деформація характеризується:

1) поступовою декомпозицією системи стримувань і противаг, адже відбувається ослаблення механізмів взаємного контролю між складовими влади, що призводить до концентрації повноважень в одній із них, створює умови для зловживання владою, зниження прозорості та підзвітності інститутів, а також втрати довіри з боку суспільства. Подібна ситуація створює ілюзію легітимності, яка підтримується через маніпулятивні технології комунікації, зокрема через контрольовані медіа, що формують суспільне сприйняття інститутів як легітимних, як правило в тоталітарних або авторитарних режимах;

2) формалізацією демократичних процедур – інститути зберігають зовнішню форму демократичності, але реальні процеси прийняття рішень стають закритими, непрозорими та підконтрольними вузьким групам впливу, що призводить до імітації участі громадян у процесах управління, що підриває легітимність державної влади;

3) посиленою інституціоналізацією неформальних практик – адже у кризових умовах зростає роль неформальних механізмів управління, таких як кулуарні домовленості, корупція та лобіювання, що безпосередньо сприяє деформації адміністративно-правового режиму, коли формальні правила лише декларуються, а реальна влада здійснюється через неформальні канали;

4) дисбалансом між стабільністю та трансформацією – адже у періоди інституціональної трансформації виникає ризик збереження застарілих,

неефективних практик, які блокують впровадження інновацій. Водночас радикальні зміни без належного обґрунтування можуть призвести до втрати інституційної спадковості та ефективності (інституціональні парадокси);

5) зниженням інституціональної довіри – оскільки квазі-легітимність інститутів підриває довіру громадян до державної влади, оскільки рішення сприймаються як несправедливі, непрозорі або такі, що не відповідають суспільним очікуванням; це породжує умови для подальшої дестабілізації системи публічного управління;

6) фрагментацією адміністративно-правового режиму, відсутністю єдиної стратегії управління та координації між інститутами призводить до появи суперечливих рішень, дублювання функцій і конфліктів між різними рівнями влади, що ускладнює реалізацію державної політики та знижує її ефективність;

7) деформацією механізмів контролю та моніторингу, за умови, що контрольні органи можуть перетворюватися на інструменти політичного тиску або формально виконувати свої функції, що призводить до відсутності реальної оцінки ефективності державної політики, сприяє збереженню неефективних практик і посиленню інституціональних деформацій;

8) залежністю від зовнішніх впливів, особливо у періоди кризи або трансформації інститути можуть стати залежними від зовнішніх акторів (міжнародних організацій, іноземних держав чи корпорацій), що підриває їхню автономність і здатність до самостійного прийняття рішень.

У межах ІПРДВ квазі-легітимність інститутів може розглядатися як наслідок інституціональної невизначеності, яка виникає через відсутність чітких правил і процедур, суперечливість між формальними нормами та реальними практиками, а також через кризові умови, які вимагають швидких і часто непрозорих рішень. Наприклад, у періоди глобальних викликів, таких як економічні кризи, війни чи соціальні трансформації, інститути можуть використовувати квазі-легітимність для збереження стабільності, але це підриває довіру суспільства до їхньої діяльності, має тимчасовий характер,

провокує власні системні кризи, може посилювати неформальний вплив на систему державної влади.

Квазі-легітимність також пов'язана з феноменом подвійної інституціоналізації, коли формальні правила співіснують із неформальними практиками, які часто суперечать одне одному. У таких умовах інститути можуть діяти в рамках формальних норм, але їх реальна діяльність визначається неформальними домовленостями, що створює невизначеність і підриває реальну легітимність. Це особливо характерно для гібридних політичних режимів, де формальні демократичні процедури поєднуються з авторитарними практиками. Інституціональна парадигма реалізації державної влади, яка базується на принципах стійкості та адаптивності, пропонує підхід до подолання квазі-легітимності через модернізацію інститутів і забезпечення їхньої прозорості та підзвітності. Наприклад, наша модель 4С-формату передбачає баланс між стабільністю та адаптивністю, що дозволяє інститутам реагувати на виклики сучасності, зберігає довіру суспільства.

Варто наголосити, що квазі-легітимність інститутів також може бути наслідком маніпулятивного використання суспільної підтримки. При цьому суспільна підтримка може бути здобута через маніпуляції громадською думкою або через створення ілюзії ефективності інститутів. У таких умовах легітимність стає дискретною, оскільки вона не базується на реальній ефективності інститутів чи їхній відповідності суспільним очікуванням. Саме тому у межах ІПРДВ важливим завданням є перехід від квазі-легітимності до реальної легітимності, що передбачає ствердження прав людини як гуманізаційного імперативу державної влади, забезпечення політичної відповідальності посадових осіб і створення механізмів зворотного зв'язку між владою та суспільством. Дотримання принципів правової держави, таких як верховенство права, прозорість і підзвітність, є ключовими умовами для подолання квазі-легітимності.

Характерна особливість прояву квазі-легітимності інститутів також може бути пов'язана з інституціональним парадоксом, який виникає через

необхідність поєднання стабільності та адаптивності. З одного боку, інститути повинні зберігати сталість і дотримуватися встановлених процедур, з іншого – вони мають бути здатними адаптуватися до змін і реагувати на виклики. У таких умовах квазі-легітимність може слугувати тимчасовим механізмом для збереження стабільності, але вона не може бути основою для довгострокового розвитку. Окрім чіткої нормативності (нормативний інституціоналізм) це передбачає модернізацію процесів управління, цифровізацію, використання великих даних і прогнозних методів, а також створення гнучких і відкритих організаційних структур. Наприклад, європейський досвід показує, що баланс між централізацією і децентралізацією, між традиціями та нововведеннями, між реформами і консервативним стилем управління є інструментами забезпечення реальної легітимності інститутів.

Таким чином, квазі-легітимність інститутів у межах ППРДВ виступає явищем, що виникає в умовах нестабільності та невизначеності, але може бути подолане через модернізацію інститутів, забезпечення їхньої прозорості та підзвітності, а також через утвердження прав людини і політичної відповідальності як основних принципів державної влади. Ми пропонуємо на основі ППРДВ вирішити загальну проблему інституціональної деформації у межах запровадження моделі інституціонального дизайну системи публічного управління (рис.4.5)

Станом на сьогодні в розвинених країнах інституціоналізовані формати комунікації учасників політичного процесу, але це не завжди сприяє остаточному вирішенню проблеми ефективності її конкретної організації. Важливим доробком виступає концепція легітимності Д.Ролза, що дозволяє вирішити основні суперечності інституціональної взаємодії [354-355]. Типовим прикладом цього можна назвати інституціональні практики, які складають політичний порядок і можуть відтворюватися як неформальні регулятори політичної комунікації або, при нормативній формалізації, стати інституціоналізованою складовою політичної системи, і створити інституціональні пастки.

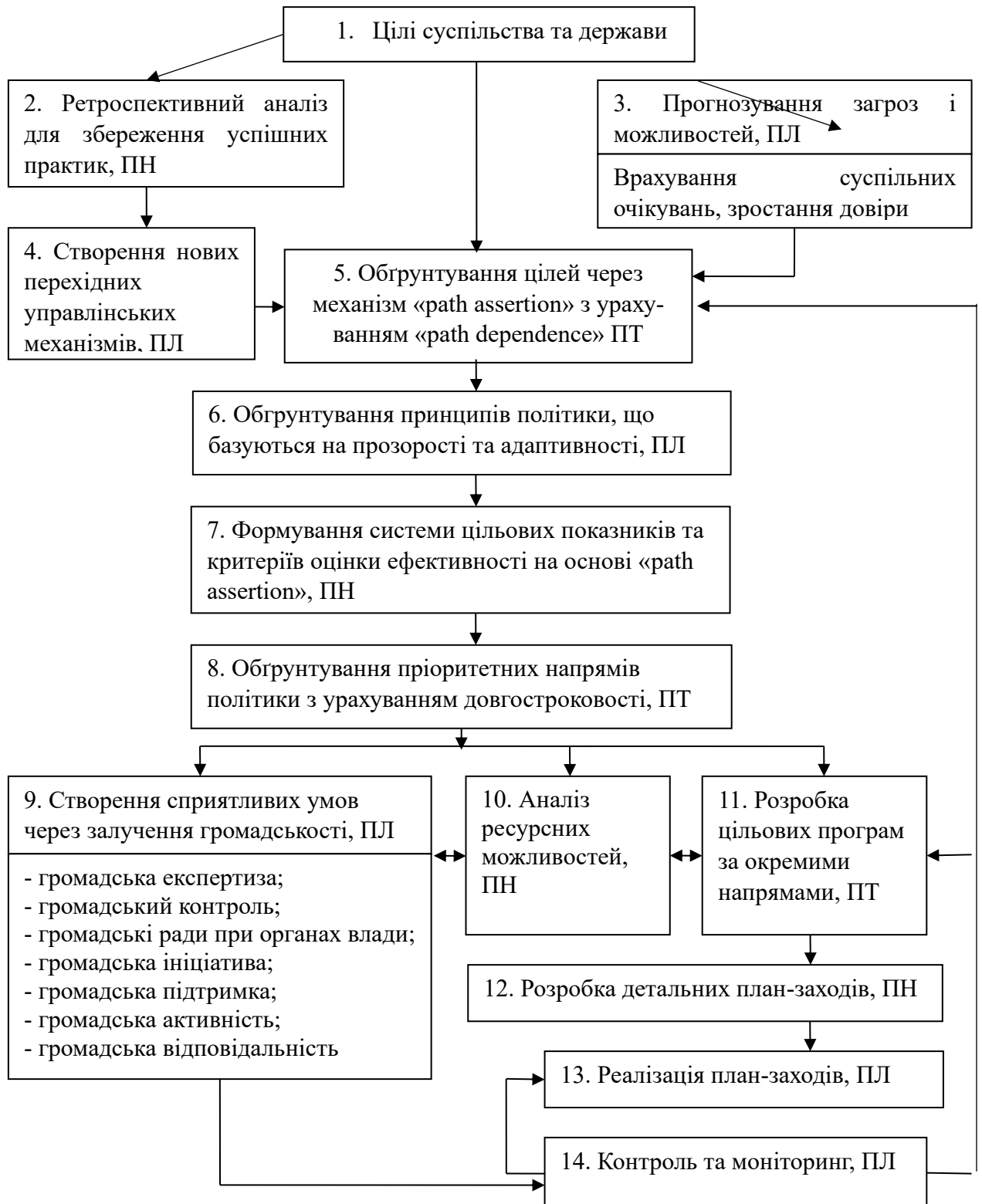

Рис. 4.5. Алгоритм впливу інституціональних парадоксів на систему публічного управління

ПТ – парадокс трансформацій, ПЛ – парадокс легітимності, ПН – парадокс наступності.

Важливо зазначити, що з позицій формування ІПРДВ результатами впровадження концепту «path assertion» виступають такі:

По-перше, концепція «path assertion» як механізм подолання парадоксу трансформації передбачає створення нових траєкторій розвитку через залучення незалежних експертів, громадськості та міжнародних партнерів, баланс між стабільністю (збереження ефективних практик) і новаціями (впровадження нових підходів) та впровадження адаптивних стратегій, які дозволяють коригувати курс державотворення залежно від змін у середовищі.

По-друге, концепція «path assertion» як механізм подолання парадоксу легітимності, базується на забезпеченні прозорості на всіх етапах реалізації політики, постійній комунікації з громадськістю для роз'яснення цілей, принципів і результатів, впровадженні механізмів зворотного зв'язку, які дозволяють враховувати суспільні очікування.

По-третє, концепція «path assertion» як механізм подолання парадоксу наступності включає інтеграцію інституціональних практик у нові моделі управління шляхом залучення окремих практик концепції інституційної пам'яті, оновлення кадрового складу на основі компетенцій, використання перехідних механізмів для забезпечення стабільності під час змін. У межах інституціональної парадигми реалізації державної влади політична комунікація виступає не лише як засіб обміну інформацією між акторами, але й як механізм, що формує та відтворює політичний порядок. Такий порядок може бути як формалізованим, так і неформальним, залежно від того, наскільки інституціоналізованими є практики політичної комунікації. Важливим аспектом є те, що комунікативна практика, яка виникає в процесі взаємодії, часто набуває самостійного значення, перетворюючись на механізм, що забезпечує відтворення самої себе. У таких умовах інституціональна взаємодія як системна комунікація може слугувати як інструментом подолання кризи, так і механізмом її поглиблення, залежно від того, як вона організована і які цінності вона відтворює.

ІПРДВ передбачає, що інституціональна взаємодія є не лише засобом передачі інформації, але й механізмом формування інституціональної культури, яка визначає орієнтації індивідів щодо політичної системи та її інститутів. Ці орієнтації можуть бути когнітивними (пізнавальними), афективними (емоційними) або ціннісними, і вони формуються в процесі політичної комунікації. Наприклад, якщо взаємодія орієнтована на маніпуляцію громадською думкою, це може призвести до формування негативних орієнтирів, які підривають довіру до інститутів.

У межах розробки ІПРДВ ми пропонуємо запровадити такі поняття:

1. *Інституціональна детермінація* – процес визначення соціально-економічних, політичних, організаційних та адміністративних явищ формальними та неформальними інститутами через нормативне ствердження правил, норм і стандартів поведінки в суспільстві, з одночасним встановленням меж, інструментів, орієнтирів розвитку та механізмів функціонування системи державної влади для забезпечення стабільності та передбачуваності. Інституціональна детермінація формує рамкові умови для взаємовпливу суб'єктів завдяки інтеграції цінностей, законодавчих норм і процедур у поведінкові моделі суб'єктів системи публічного управління.

2. *Інституціональна регуляція* – комплексна система заходів і механізмів впорядкування суспільних відносин, організаційних процесів та взаємодії суб'єктів через формальні та неформальні норми, що забезпечують стабільність, передбачуваність і ефективність функціонування соціально-політичних та економічних систем, і включає нормативно-правові акти, інструктивні механізми, адміністративні процедури, а також соціальні й культурні наративи, що сприймаються членами суспільства як легітимні правила гри. Регуляція спрямована на досягнення сталого алгоритму управління шляхом узгодження інтересів, попередження конфліктів і забезпечення гармонізації дій між інститутами, організаціями й громадянами.

3. *Інституціональна деформація* – феномен, який виникає в умовах кризи консервативної моделі інститутів, коли традиційні механізми

регулювання та управління втрачають свою ефективність через невідповідність новим викликам середовища. Консервативна модель інститутів базується на стабільності, історичній наступності та збереженні усталених норм і правил, які забезпечують передбачуваність і сталість політичної системи. Однак у кризових умовах, таких як війна, глобальні виклики чи внутрішні політичні кризи, ця модель стикається з серйозними обмеженнями. Формальні інститути, які є основою консервативної моделі, часто виявляються неспроможними швидко адаптуватися до змін, що призводить до їхньої деформації. Інституціональна деформація проявляється у порушенні регуляторного контуру, коли формальні механізми перестають діяти, а система починає керуватися неформальними практиками. Це створює нестабільність, оскільки неформальні механізми часто суперечать принципам верховенства права, прозорості та підзвітності. Наприклад, у кризових умовах може відбутися укорінення тіньових практик, які замінюють формальні процедури, що підриває довіру до інституцій. Крім того, прагнення швидко модернізувати систему без урахування її історичної наступності може призвести до декомпозиції демократичних норм і цінностей, які інститути втілюють.

Криза консервативної моделі інститутів визначально обумовлена феноменом «path dependence», коли інститути продовжують функціонувати за старими правилами, навіть якщо ці правила вже не відповідають новим реаліям. Це створює інституціональну пастку, у межах якої система стає неспроможною до змін, а будь-які спроби реформування стикаються з опором з боку політичних еліт, які не зацікавлені у перегляді умов взаємодії. При цьому відсутність інституціональних змін лише поглиблює кризу, оскільки інститути втрачають свою легітимність і здатність виконувати основні функції.

Зовнішні чинники, такі як глобалізація, інформаційні війни чи гібридні загрози, можуть посилювати інституціональні деформації, особливо якщо вони мають дестабілізуючий характер. Наприклад, вплив зовнішніх кризових факторів може призвести до заміни одних практик іншими, більш

ефективними, але ці нові практики можуть бути неформальними і суперечити формальній інституціоналізації. Це створює ситуацію, коли система функціонує на основі подвійних стандартів, що підриває її стабільність і довіру до неї з боку суспільства. Ще одним проявом інституціональних деформацій є прагнення правлячих еліт зберегти статус-кво через посилення контролю та введення жорстких заходів, що часто супроводжується ігноруванням ролі громадянського суспільства. У таких умовах трансформація інститутів відбувається без реальної демократизації, що призводить до подальшого відчуження громадян від політичної системи. Це створює ризик укорінення авторитарних практик, які ще більше посилюють інституціональні деформації.

Цифровізація стає важливим інструментом для мінімізації деформацій, оскільки вона сприяє прозорості, підзвітності та ефективності інститутів навіть у кризових умовах. Також важливу роль у подоланні інституціональних деформацій відіграє громадянське суспільство, яке може здійснювати моніторинг реформ і підтримувати інституціональну стабільність. Наприклад, залучення громадян до процесу прийняття рішень через цифрові платформи дозволяє зменшити ризики тіньових практик і підвищити довіру до інституцій. Крім того, поступова трансформація інститутів через впровадження нових норм і практик, а не радикальні зміни, дозволяє уникнути дестабілізації системи.

Таким чином, інституціональні деформації є наслідком кризи консервативної моделі інститутів, яка втрачає свою ефективність у сучасних умовах. Вони проявляються у порушенні регуляторного контуру, укоріненні неформальних практик, втраті легітимності та неспроможності до адаптації. Однак ці деформації можуть бути подолані через впровадження антикризових механізмів, цифровізацію, залучення громадянського суспільства та поступову трансформацію інститутів. Це дозволяє не лише мінімізувати негативні наслідки кризи, але й створити основу для розвитку більш стійкої та ефективної політичної системи. Політична комунікація, яка є ключовим

механізмом взаємодії між владою і суспільством, відіграє вирішальну роль у цьому процесі. Використання цифрових платформ для політичної комунікації не лише забезпечує прозорість та залучення громадян до процесу прийняття рішень, але й створює механізми протидії деформаціям, зокрема шляхом виявлення та усунення штучних інформаційних бар'єрів чи маніпуляцій.

ІПРДВ в Україні набуває виняткової важливості в умовах війни, коли основною метою є не лише виживання держави, але й забезпечення її подальшого розвитку. Тривала збройна агресія РФ проти України стала каталізатором для інституціональних трансформацій: вона виявила слабкі місця в системі управління, таких як незавершеність реформ, інституційна невизначеність та недостатня координація між гілками влади. Відповіддю на ці виклики має стати мінімізація інституційних деформацій через консолідацію інституціональної спроможності держави. У межах правового режиму воєнного стану функціонує управлінська система, в якій викристалізуються головні аспекти інституціональної деформації – наприклад, перевищення або недотримання повноважень, слабкі механізми контролю чи непрозорість ухвалення рішень. У цих умовах такий управлінський інструмент, як інституціональна спроможність повинна проявлятися через здатність інститутів не лише оперативно ухвалювати необхідні рішення, але й ефективно долати внутрішні деформації, зберігаючи довіру суспільства та легітимність влади. Інакше інститути ризикують втратити суспільну підтримку і перетворитися на неспроможні механізми управління, що лише поглиблюватиме кризу.

Інституціональне поле, яке конструюється в умовах воєнного стану, стає інтегративною платформою, що дозволяє мінімізувати деформації через створення синергії між формальними правовими механізмами (законодавством, нормативними актами) та неформальними практиками. Такі платформи здатні зміцнювати адаптивність публічного управління, інтегруючи сучасні комунікативні технології, інноваційні практики та міжнародний досвід. Особливе значення має прозора взаємодія між владними інститутами

та громадянським суспільством, де комунікація виконує функцію не лише інформування, але й зворотного зв'язку, що є важливим інструментом мінімізації спотворень у процесах управління. Інституціональна спроможність, як основний інструмент мінімізації деформацій, включає здатність інститутів не лише реагувати на поточні виклики, але й запобігати виникненню кризових ситуацій у майбутньому. Гармонізація законодавства із європейськими нормами є значущим кроком для мінімізації інституційних спотворень, адже це дозволяє створювати механізми, що виключають можливість маніпуляцій і неефективності. Подолання інституціональних деформацій передбачає реінтеграцію феномену *інституціонального порядку*, яка дозволяє створити стабільне, прозоре та ефективне управління. Дане поняття присутнє у працях науковців в опосередкованому, але практичному спрямуванні, зокрема, Д.Норт обґрунтовує алгоритм забезпечення порядку в економіці шляхом встановлення правил та обмежень, що визначають інституціональну взаємодію. Власного визначення «інституціональний порядок» Д.Норт не подає, але ідея побудови стабільного інституціонального середовища ним детермінована чітко [226].

- Формула політичного порядку є центральною тезою Ф.Фукуями, у межах якої автор аналізує процеси встановлення політичного порядку, простежує, як суспільства створюють легітимні й ефективні держави через інституціональний розвиток [488]. Поняття «інституціонального порядку» (у нашому трактуванні) тут тісно пов'язане з побудовою стабільних державних структур. І у своїй праці дослідник аналізує, як політичний порядок може занепадати або деградувати через послаблення інституціональних механізмів, а поняття політичного порядку є центральним у дослідженні взаємодії демократії, бюрократії та державних інституцій. Також Ф.Фукуяма Фукуяма вводить розрізнення між силою державних інституцій (*state capacity*) та обсягом функцій держави (*state score*). Держава може брати на себе багато функцій (високий обсяг), але не виконувати їх належним чином (низька сила).

Наприклад, корумповані чи бюрократично неефективні держави часто мають великий обсяг функцій, але низьку спроможність [488].

Е.Остром використовує термін «institutional arrangements», особливо у випадках управління спільними ресурсами; наводить конкретні приклади, коли сукупності правил, створені спільнотами, формують систему домовленостей, що забезпечує сталий порядок. Поняття «institutional order» Е.Остром прямо не використовує, але вважає, що система домовленостей полягає у створенні впорядкованого середовища [345].

Серед багатьох праць дослідників виокремимо Ю. Габермаса, який використовує поняття «institutional order» у контексті легітимації правових обмежень, які забезпечують порядок у демократичних суспільствах, та підкреслює взаємозв'язок між правовим порядком та функціонуванням інститутів. Власне, комунікативна парадигма Ю.Габермаса забезпечує концептуальну основу для універсального публічного права, яке захищає мир і права людини ефективним і законним способом [492].

На основі проведеного дослідження є можливість концептуалізувати поняття інституціонального порядку і представити у вигляді дескриптивної моделі (рис.4. 6).

Формування мультидисциплінарного підходу щодо інституціонального порядку як складника ППРДВ в умовах змінних параметрів є концептуальною необхідністю, що відповідає сучасним викликам. Інституціональний порядок розглядається як основа стабільності та передбачуваності функціонування державних та суспільних інститутів. Однак у динамічному середовищі, де зростає кількість змінних факторів (наприклад, соціальні, цифрові, економічні виклики), виникає потреба у сталому та релевантному підході до його розробки. Методологія «головних компонент» у цьому контексті стає інструментом, що дозволяє підходити до аналізу складності явищ багатовимірно та системно. Її сутність полягає в ідентифікації та узагальненні ключових компонент, які мають найбільший вплив на певний процес чи систему.

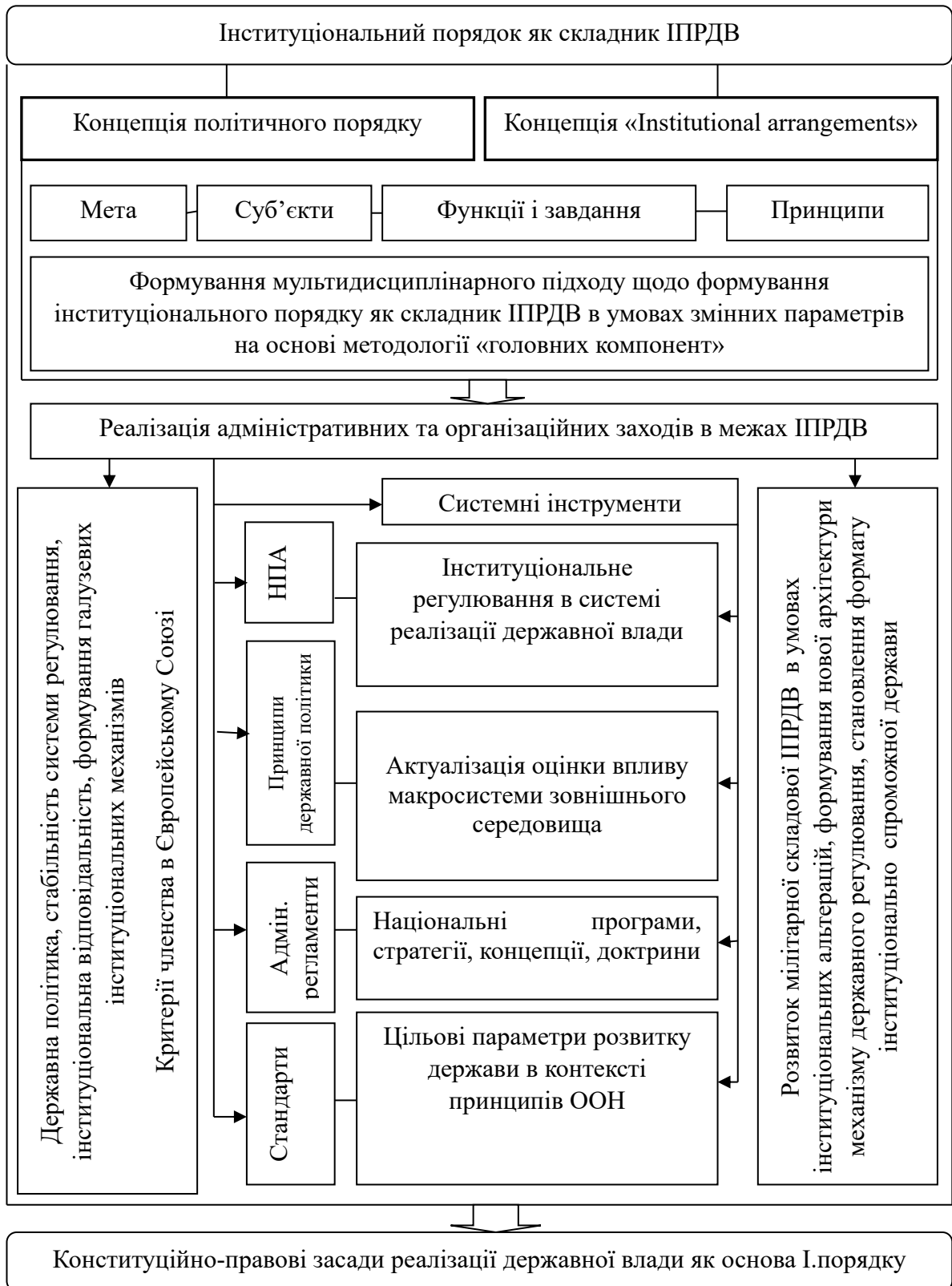

Рис. 4.6. Теоретична модель формалізації концепту «інституціональний порядок»

Джерело: досліджено автором.

У випадку формування інституціонального порядку, головні компоненти можна визначити як ключові параметри, від яких залежать стабільність, легітимність та ефективність державних інституцій. Цими компонентами можуть бути поняття функціональної взаємодії, прозорості управління, інституціональної стійкості та адаптивності механізмів впливу.

Методологія «головних компонент» дозволяє звузити перелік змінних до найбільш релевантних у різних контекстах. Наприклад, при аналізі економічного впливу на інституціональний порядок важливо оцінити такі змінні, як державний бюджет, обсяги фінансування ключових органів влади тощо. Водночас у соціальному аспекті ключовими змінними можуть бути рівень довіри громадян до владних інституцій або ефективність комунікацій між державою та суспільством. Основним завданням стає визначення тих компонент, які є найбільш вагомими у кожному з контекстів, та інтеграція їх у комплексний аналіз.

Умови змінності параметрів вимагають гнучкості у формуванні інституціонального порядку. Реалії сучасного світу демонструють, що підходи, побудовані на застарілих моделях, не відповідають динамічності зовнішнього середовища. Тому мультидисциплінарний підхід фокусується на забезпеченні адаптивності інституціональних механізмів. Наприклад, у ситуаціях глобальних криз важливо мати інститути, здатні швидко адаптуватися до нових викликів без шкоди для стабільності системи. Методологія «головних компонент» також дозволяє прогнозувати вплив зміни окремих факторів на загальну систему. У випадку зміни параметрів макrorівня (наприклад, прийняття нового законодавства чи появи нових міжнародних зобов'язань) мають спрацювати комплексні індикатори, які базуються на кореляції мінливих параметрів із ключовими компонентами інституціонального порядку. Це дозволяє оцінити, які аспекти системи потребують першочергової уваги для збереження її ефективності. Прозорість процедур державного управління, наприклад, часто визначається низкою інструментів (електронні аукціони, цифровізація документообігу), які інтегруються у рамках

конкретних домовленостей (institutional arrangements). Проте ці механізми мають спиратися на цілісну архітектуру інституціонального порядку, який підтримує загальну логіку їхнього впровадження.

ПРВС і процес післявоєнного відновлення є чи не найскладнішим викликом для українських інститутів. Мінімізація інституціональних деформацій у цьому контексті вимагає впровадження стратегічних підходів до відбудови інфраструктури, відновлення економіки та зміцнення соціальних інститутів. Для цього необхідно створювати інтегровані міжсекторальні (міжгалузеві) інституціональні платформи, які забезпечуватимуть прозорість взаємодії між владою, бізнесом і громадянським суспільством, а також сприятимуть залученню міжнародних партнерів до процесів відновлення. Таким чином, інституціональна спроможність і мінімізація деформацій повинні стати центральними елементами державотворення в сучасній Україні. Комплексний підхід до усунення деформацій передбачає гармонійне поєднання адаптивності, прозорості, інновацій та інтеграції громадськості до державного управління. Це дозволить не лише долати поточні виклики, але й закладати основи для формування стабільної, демократичної та ефективної системи публічного управління. На нашу думку, це актуалізує нові пояснювальні можливості для дослідження навіть масштабних політичних процесів, проблемний характер яких, на перший погляд, не так важко відкоригувати. Наприклад, у випадку незавершеного демократичного транзиту може скластися уявлення, що потрібно просто послідовно реалізувати комплекс реформ до тих пір, поки вони не досягнуть вираженого прояву своєї дієвості. Це є результатом певного спрощеного розуміння владних відносин, яке і дозволяє подолати застосування напрацювань, що беруть свій початок із наукових теорій психології та розвиваються вченими з інших галузей наукового знання.

4.4. Теоретичний аналіз і практики вирішення інституціональних криз у форматі інституціональної парадигми реалізації державної влади

Загальнотеоретичні дослідження кризовості у функціонуванні інститутів управління реалізуються переважно у рамках політичної науки та спрямовуються до аналізу політико-ідеологічних основ цих процесів, як це відображається у статтях І.Забеліної (загальна теорія кризи владних інститутів) [490], Т.Андрієвського (криза інституту демократії) [491] та інших. Прикладний аналіз кризових аспектів діяльності окремих інститутів політичної системи здійснюється у тому числі вченими науки державного управління, наприклад Р.Кропивницьким [492] аналізується функціонування органів місцевого самоврядування у кризових комунікаціях, втім вивчення більшості з них реалізується переважно політологами (криза інституту партій досліджена Ю.Копинець) [493], істориками (криза інституту президентства О.Чернишевич) [494] та інших. Для розширення концептуальних основ теорії державного управління виникає необхідність комплексного дослідження кризових явищ у рамках інституційної системи управління та окремих інституцій, що актуалізує аналіз соціальних та політичних основ виникнення і розвитку інституційних криз у структурі управлінських відносин та зумовленої цим їх трансформації у рамках політичної системи суспільства.

Теоретичний аналіз і практики вирішення інституціональних криз у форматі ІПРДВ детермінований самою сутністю функціонування системи державної влади. Адже інституціональні кризи виникають у періоди, коли державні органи, механізми ухвалення рішень або взаємодії між суспільством і владою зазнають суттєвих обмежень у функціонуванні, що призводить до порушення стабільності, легітимності та ефективності державної системи. У рамках ІПРДВ такі кризи аналізуються як явища, які впливають реалізації державної влади через зв'язок із принципами функціонування інститутів: стійкістю, прозорістю, підзвітністю та ефективністю.

З теоретичної точки зору, інституціональні кризи є результатом невідповідності між формальними правилами, закріпленими у нормативно-правових актах, та фактичними практиками функціонування органів влади. Наприклад, у періоди політичної або економічної нестабільності виникають ситуації, коли державні інституції не здатні виконувати свої функції через корупційні ризики, невідповідність їхньої структури викликам часу або низьку довіру населення до органів влади. Цілком логічною є і зворотна сторона – невиконання органами влади функціонального призначення провокує інституціональні кризи. Адже зазвичай такі кризи проявляються через дисфункцію основних інструментів державного управління – інституціональну неспроможність забезпечити захист прав громадян, неефективність економічної політики, порушення принципу верховенства права, конфлікти між гілками влади чи неспроможність враховувати запити і потреби громади. Таким чином, інституціональні кризи постають не лише як технічна проблема управління, а і як суспільно значуще явище, що змінює характер відносин між владою та громадянами.

У межах концепції ІПРДВ інституціональні кризи можуть бути аналізовані через низку ключових аспектів. Основними із них є:

- 1) стратегічна функція державних інститутів, що забезпечує легітимність і стабільність державного управління;
- 2) ефективність механізмів реалізації державної влади;
- 3) здатність інститутів змінюватися відповідно до зовнішніх та внутрішніх викликів.

Як ми вже встановили у цьому розділі, одним із ключових елементів вирішення криз є аналіз причин їх виникнення через виявлення і подолання інституціональних деформацій. Очевидною причиною інституціональних криз виявилася збройна агресія РФ проти України з 2014 р.

Аналіз інституціональних криз варто почати з вивчення змістовної сутності даного поняття, що спонукає звернутися до витоків його концептуалізації у широкому аналітичному просторі суспільних наук.

О.Сушій визначила сутність цього феномену із максимальною точністю, коли опублікувала результати дослідження особливостей націєтворчого процесу у координатах соціетальної кризи в Україні. У своїх системно-структурних координатах соціетальна криза має два виміри: одна площина представлена як криза основних сфер соціальної системи: політико-правової, економічної, соціальної, духовної; друга – як криза її основних структурних компонентів: інституційна криза (деформація – розпад); ціннісна криза (конфлікт – нівелювання), криза інтересів та цілей (зіткнення – боротьба); криза ідентичностей (поляризація – розмивання) [495]. Виокремлюючи інституційну кризу як один з основних структурних компонентів кризи соціальної системи у цілому, авторка, втім, підкреслює, що інституції також формують відносини єдності між її підсистемами, тому ситуація кризи має значний потенціал загрози. Інституції, цінності, інтереси та ідентичності рівноцінно належать до всіх підсистем і сфер суспільної життєдіяльності, забезпечуючи соціетальну цілісність суспільства, і, відповідно, утворюють підсистемні (структурні) компоненти соціетальної кризи: інституційна криза, криза цінностей, криза інтересів та криза ідентичностей [495, с. 14].

Базуючись на вищезазначених підходах, можливо дійти висновку, що аналіз та врегулювання інституційної кризи має реалізуватися у більш широкому контексті врахування особливостей соціальної системи країни, на що звертає увагу М.Орел. «Історичний досвід свідчить, що ліквідація політичних інститутів держави при безпосередньому силовому впливі на них ще не означає загибелі державності. ... При збереженні вітального потенціалу суспільства і людини інституційна криза може бути швидко подолана, тобто політичні інститути можуть бути відновлені (яскравим прикладом є відтворення політичних інститутів Республіки Польща)» [496]. Втім, це вимагає від фахівців з державного управління обізнаності, доопрацювання і застосування комплексної методології щодо подолання інституційних криз, які реалізуються у системі управління, але можуть бути зумовлені чинниками різної природи. На думку О.Сушій, «якщо пропоновані

експертами/управлінцями антикризові заходи розраховані виключно на подолання вузькоокресленої кризової ситуації і водночас ігнорують інші негативні процеси, які хоч і відбуваються одночасно, але мають іншу природу, вони (такі антикризові рішення) можуть і не дати належного ефекту» [496, с. 17]. Окрім цього, базова підтримка стабільності соціальної системи суспільства і убезпечення її від некерованих кризових тенденцій є важливою для підтримання ефективного функціонування інституційного механізму держави у цілому. «Успішне виконання суб'єктами публічного управління у сфері національної безпеки завдань щодо забезпечення стійкості соціального порядку у контексті збереження та розвитку національних цінностей, унеможлиблює зниження вітального потенціалу державності, яке є загрозою для національної держави, як соціального інституту» [496].

На стратегічному рівні подолання інституціональних криз вимагає реформування базової нормативно-правової та управлінської архітектури – формування інституціонального дизайну. Це може бути, наприклад, прийняття нових законів, запровадження судових або антикорупційних реформ, конституційні зміни задля забезпечення ефективності поділу влади. На операційному рівні вирішення криз часто зводиться до впровадження конкретних інструментів і механізмів, які забезпечують стабілізацію функціонування системи. До них належать цифровізація державного управління, яка підвищує прозорість і зменшує корупційні ризики; оновлення процедур ліцензування та акредитації, що дозволяє гармонізувати систему відповідності стандартам; створення механізмів громадського моніторингу, таких як громадські ради або наглядові комісії.

У контексті дослідження нестабільності соціально-політичних процесів в сучасній науці аналізується явище політичної кризи. В енциклопедичному словнику з політології політична криза визначена як «важкий перехідний стан політичного процесу, інститутів влади, політичної сфери суспільства у цілому; різкий, крутий злам усталених політичних зв'язків; загострення політичного конфлікту, внаслідок якого настає якісна зміна ситуації: суперники

застосовують силу, або відступають з ортодоксальних чи фанатичних позицій» [497, с. 340]. У дисертаційному дослідженні І. Кліма політична криза визначається автором як «порушення стабільного функціонування політичної системи, своєрідне відхилення у життєдіяльності суспільства у цілому. Основною метою політичного процесу за таких умов стає збереження традиційних параметрів функціонування системи» [498, с. 6]. Зауважимо, що у такому разі кризова ситуація фактично не розв'язується, оскільки проблеми, що порушували рутинний стан політичної системи та призвели до виникнення кризи, належним чином не вирішуються. Ю. Лисенко та Ю. Манелюк політична криза держави розглядається як «чинник трансформації суспільства, умова його розвитку від стану невизначеності і нестабільності до стану стабільного демократичного функціонування» [499, с. 18]. Отже, результатом політичної кризи має бути якісно нова організація управлінських відносин у взаємодії держави та суспільства, що відтворюється у функціонуванні інституційної системи у цілому та окремих політичних інститутів.

Явище інституційної кризи може бути складовим елементом процесу розвитку політичної системи суспільства на певному етапі її трансформації, або ж з різною інтенсивністю проявлятися під час всього періоду її існування. Так, вже класичним для політичної науки є періодизація етапів трансформації українського суспільства за Є. Головахою, серед яких на час її формулювання дослідник виокремлював наступні:

- 1) стримування інституціональних змін (1992-1994 рр.);
- 2) становлення подвійної інституціональної системи (1995-1999 рр.);
- 3) інституціональна криза і «Помаранчева революція» (2000-2004 рр.);
- 4) нереалізовані «постреволюційні» очікування: від ейфорії до розчарування (2005-2010 рр.);
- 5) стратегічна невизначеність і нові політичні ризики (2011-2013 рр.);
- 6) від «драми невизначеності» до трагедії визначення вектору трансформації (2014-2016 рр.);
- 7) початок декларованого транзиту (2017р. - ?) [500, с. 27].

Оскільки цитована праця була опублікована у 2016 р., то її автор зупинився на короткостроковому прогнозуванні ймовірного розвитку суспільно-політичних процесів в Україні протягом найближчого часового періоду. Характеризуючи особливості перебігу політичних процесів етапу, на якому реалізувалася безпосередньо інституційна криза, у більш ранньому дослідженні у співавторстві з Н. Паніною, Є. Головаха відзначав, що «сформована у попередні роки інституціональна система вступила у суперечність і з потребами найактивніших верств населення, і з інтересами впливових опозиційних політичних еліт, які не знайшли (або втратили) своє місце в усталеній владній ієрархії. ... І саме тут увиразнилася неспроможність подвійної інституціональної системи, що здатна запропонувати лише амбівалентні рішення у ситуаціях вибору стратегічного курсу держави і суспільства, наділяючи атрибутами легальності й легітимності взаємовиключні напрями розвитку» [501]. До того фактично інерційний розвиток політичного процесу, що зумовлювався ефектами від розпаду вихідної тоталітарної системи управління, став потребувати реформування для приведення у відповідність із сучасними, зокрема, європейськими стандартами інституційного будівництва.

Ще одна українська вчена, А.Мілюкова, безпосередньо підкреслює необхідність аналізу інституційної системи суспільства для дослідження трансформацій у політичній його сфері (на прикладі України). З огляду на вказане, станом на 2014 р. вона виокремлює такі етапи політико-інституційних перетворень та визначає їх сутність:

- 1) інституційна трансформація та становлення нової інституційної системи 1991-1994 рр.;
- 2) структурування інституційної системи демократії обмеженого доступу 1994-2004 рр.;
- 3) інституційна криза і спроба другої інституційної трансформації 2004-2010 рр.;

4) формування інституційної структури закритої демократії 2010-2013 рр. [502, с. 168].

Базуючись на розглянутих вище періодизаціях розвитку політичної сфери життя суспільства в Україні, яка різними дослідниками аналізується переважно на основі стану інституціональної системи у цілому, на нашу думку слід доповнити наявні розробки результатами дослідження новітніх політичних процесів. Більшою мірою ми вважаємо за необхідне спиратися на дослідження Є. Головахи, який відзначав, що 2017 р. має стати початком демократичного транзиту для тогочасної української політичної системи.

Багато у чому висновки довгострокового прогнозування Є. Головахи щодо розгортання політичних процесів Україні релевантні фактично спостережуваним явищам, втім, на нашу думку, ряд подій надзвичайного характеру вимагає додаткового наукового аналізу, зокрема:

1) 2019 р. – «електоральна революція» за результатами проведення чергових президентських та дострокових парламентських виборів в Україні (що відбулися після розпуску парламенту новообраним президентом). Посаду президента та значну більшість місць у парламенті вибороли представники нової політичної сили, що трансформувало існуючу систему управління;

2) 2020-2021 рр. – криза ефективності управлінської діяльності, пов'язана із непередбачуваним фактором пандемії COVID-19. Окрім своїх безпосередніх функціональних обов'язків, управлінські інституції зіткнулися із необхідністю подолання наслідків негативного впливу даного фактору;

3) 2022 р. і до теперішнього часу – криза легітимності інституціонально системи управління, зумовлена дією обмежень воєнного стану щодо нормального перебігу виборчих процесів у зв'язку із збройною агресією РФ проти України [101].

В. Федоренко на основі ґрунтовного дослідження теорії та практики процесів демократизації сформулював наступне визначення поняття «електоральна революція»: «новітній тип революції, заснованої на цінностях демократії, конституціоналізму та поваги до прав людини, що передбачає

докорінну зміну внаслідок і за результатами проведення виборів старих політичних еліт на нові, а також формування нових цілей, завдань і пріоритетів розвитку держави у взаємодії з громадянським суспільством» [505, с. 219]. Загалом, висновки його аналітичної праці можуть суттєво збагатити дослідницький інструментарій теорії державного управління в аспекті вивчення сучасних особливостей реалізації владних відносин. На основі проведеного аналізу пропонуємо власне узагальнення (табл.4.2)

Таблиця 4.2

Порівняльна класифікація управлінських криз у межах ІПРДВ

Критерії	Класифікація криз			
	Інституціональна криза	Структурна криза	Політична криза	Системна криза
Сутність	Дисфункція інститутів як невідповідність формальних правил і практичної реалізації	Неспроможність (неефективність) управлінських структур виконувати свої функції	Конфлікт між суб'єктами влади, що дестабілізує прийняття рішень	Загальна втрата узгодженості функціонування всіх складових державної влади
Причини	Корупція, неадекватні методи управління, низька довіра до інституцій	Застаріла структура, брак ресурсів, перевантаження функцій	Політична конкуренція, ідеологічні протистояння, слабка легітимність влади.	Складні комплексні фактори (війна, міграція, соціальний розпад)
Прояви	Нестабільність роботи установ, недовіра до управлінських механізмів, порушення прав	Розбалансованість роботи структур, неефективне використання повноважень, невиконання завдань	Відсутність єдності в політиці, часті зміни влади, кризи довіри між владою та суспільством	Масштабний колапс державного управління, крах спільних правил і норм.
Рівень впливу	Може бути локалізована до окремих інституцій чи сфер діяльності	Переважає в окремих управлінських структурах	Впливає на всю політичну сферу, як державну, так і суспільну	Охоплює всі рівні державної влади та ключові сфери сусп. життя
Механізми подолання	Реформи, підвищення прозорості, модернізація процедур	Оптимізація структур та ресурсного забезпечення, цифровізація	Політичні реформи, компроміси, легітимізація за участі суспільства	Комплексні антикризові програми, залучення міжнародної підтримки

Продовження таблиці 4.2

Критерії	Класифікація криз			
	Інституціональна криза	Структурна криза	Політична криза	Системна криза
Приклади	Кризові явища у системі судової влади, низька ефективність ліцензування	Неефективність роботи місцевих органів влади, проблеми з децентралізацією	Некерованість парламентом, часті конфлікти між гілками влади	Розпад системи управління в державі під час революцій чи воєн
Розв'язання у форматі ШРДВ	Створення механізмів прозорості, оновлення системи контролю	Реструктуризація функцій, інтеграція сучасних методів управління	Посилення стримувань і противаг, підвищення участі громадян	Комплексна реформа всієї системи, створення нових підходів до взаємодії

Джерело: дослідження автора.

Дискусії щодо легітимності вищих інститутів державної влади в умовах українському та цивілізованому зарубіжному експертному середовищі зосереджуються переважно на комплексі аргументів стосовно її підтвердження. Так, Міжнародна фундація виборчих систем (International foundation for electoral systems (IFES)) у коментарі від 20 травня 2024 р. щодо безперервності повноважень Президента в Україні у воєнний час відзначає, що як положення чинної Конституції України, так і Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а також Виборчого кодексу України передбачають та прямо забороняють проведення виборів за подібних обставин [503]. Отже, згідно національним законодавством України, здійснення повноважень Президентом України, а також іншими виборними інституціями державної влади під час дії воєнного стану має всі підстави вважатися легальним та легітимним, що є визнаним на міжнародному рівні.

Під час запровадження ПРВС управлінські кризи суттєво загострюються, оскільки національна система влади зазнає додаткових навантажень, пов'язаних із кризовими умовами. Аналіз класифікації таких криз дозволяє зрозуміти їхню специфіку, причини та механізми подолання в умовах війни чи надзвичайного стану. Інституціональна криза проявляється у

нездатності установ оперативно адаптувати нормативно-правові та управлінські процеси до воєнних умов, що ускладнює реалізацію управлінських функцій. Структурні кризи охоплюють організаційні та логістичні аспекти, які можуть бути несумісними із запитами воєнного часу, наприклад, неспроможність місцевих органів забезпечити належне реагування. Найбільш критичною є системна криза, яка призводить до цілковитого розпаду державного управління.

Застосування ІПРДВ дозволяє розробити диференційовані механізми реагування залежно від характеру кризи, а методика ІПРДВ орієнтована на гармонізацію діяльності інституцій навіть за змінних умов, оптимізацію структур та усунення деформацій через надзвичайну концентрацію зусиль. Варто представити узагальнену класифікацію управлінських криз у межах ІПРДВ в умовах ПРВС (таб.4.3). Ми розглядаємо також варіант, що інституціональні кризи можуть бути штучними, й слід виокремити три альтернативні сценарії (в контексті ІПРДВ).

Таблиця 4.3

Класифікація управлінських криз у межах ІПРДВ в умовах ПРВС

Критерії	Класифікація криз			
	Інституціональна криза	Структурна криза	Політична криза	Системна криза
Сутність	Дисфункція ключових державних інституцій, що впливає на І. спроможність	Неефективність організаційних структур для виконання завдань НБ	Конфлікт між політичними суб'єктами, який загострює управлінську кризу у ПРВС	Загроза кризи системи ОДВ за наявності військових та екзистенційних загроз
Причини	Порушення процедур функціонування інститутів у вигляді призупинення окремих НПА під час ПРВС	Руйнування об'єктів критичної інфраструктури, перевантаження структур новими завданнями	Конфлікт і невизначеність повноважень, політичні розбіжності в умовах ПРВС	Обумовлені зовнішнім фактором: агресія, війна, загроза суверенітету

Продовження таблиці 4.3

Критерії	Класифікація криз			
	Інституціональна криза	Структурна криза	Політична криза	Системна криза
Прояви	Неефективне управління, неможливість реалізації частини базових повноважень	Затримка у виконанні військових завд., неузгодженість дій та ресурсн. забезпечення	Відсутність узгоджених рішень, дезорієнтація суспільства	Колапс взаємодії цивільних і військових структур
Рівень впливу	Локальний або національний, але переважно у сфері державного управління	Залежить від рівня структури: може бути локалізованим до окремого сектору	Національний рівень, але політичні конфлікти дезорганізують усю країну	Національний або регіональний, залежить від масштабу загроз
Механізми подолання	Налагодження процесів в управлінні, оперативний аудит, зміна керівників ТУ ОДА	Перебудова упр.структур відповідно до воєнних умов, скорочення бюрократії	Встановлення політичного діалогу, концентрація влади у центрі і у сфері ВК	Повна мобілізація потенціалу інститутів державної влади
Приклади	Дисфункція системи ОМС через норми ПРВС, та обмеження комунікацій	Неефективність логістичного забезпечення військових, гуманітарних потреб	Посилення політичного протистояння між п/партиями під час воєнного стану	Дезінтеграція управління, втрата комунікації, спеціальні адм. режими
Розв'язання у форматі ППРДВ	Аналіз першочергових потреб інститутів, концентрація ресурсів на відновленні головних функцій	Цифровізація функцій, укріплення координації між сектором оборони органами ДВ	Концентрація центрального управління, чіткий розподіл відповідальності	Повна ре-організація та оновлення системи ОДВ, створення антикризових штабів

Джерело: систематизовано автором.

Нами розроблено сценарії розвитку системи державної влади.

1. *Сценарій паралельної еволюції* складових в системи державної влади – інституціональні експерименти в декількох напрямках замість єдиного траєкторного шляху. Цей сценарій передбачає одночасну розробку кількох конкуруючих інституціональних практик чи політик без негайного запровадження остаточного рішення. Наприклад, у державному управлінні можуть функціонувати паралельні моделі для різних регіонів чи секторів економіки.

Ключові елементи: 1) децентралізація, яка дозволяє окремим регіонам чи спільнотам впроваджувати різні правила гри; 2) тестування як паралельне впровадження інноваційних моделей в різних локалізаціях (експериментальні зони); 3) обмін досвідом, коли результати з успішних моделей можуть масштабуватися.

2. *Сценарій декомпозиції (руйнування структури) інститутів* в системі публічного управління, фактично – створення умовних «рамоч можливостей» шляхом руйнування старих структур для нового складного вибору. Фактично, мова йде про декомпозицію, або «інституціональний хаос», в умовах штучно обмеженого шляху розвитку та відсутності регуляторів – нормативно-правових актів. Як тільки розрив зв'язку (декомпозиція «path dependence») досягнуто, соціальна та політична система здатна побудувати нові правила без тиску попередніх структур управління.

Ключові елементи: 1) завершення життєвих циклів інституцій – інституціональна логіка передбачає, що змінювати наявні організації/правила важко, тож відмова від них може бути єдиним варіантом. Але при цьому ймовірно відбувається ініціювання «кризових розривів», та впроваджується тимчасова автономія елементів системи державної влади; 2) уніфікація слугує фінішним рішенням (наприклад, економічна трансформація – перехід до ринкових структур).

3. *Сценарій постійної адаптації (еволюціонізм інститутів)* – створення динамічного середовища, де інститути здатні постійно перебудовуватись залежно від змін обставин). Цей сценарій визначає, що інститути мають бути побудовані таким чином, щоб не лише відповідати сучасному середовищу, а й мати здатність до постійного оновлення через впровадження механізмів зворотного зв'язку.

Ключові елементи: 1) регулярний аудит ефективності інститутів, базований на економічних, соціальних та екологічних показниках; 2) механізми оновлення політик чи практик у випадку змін зовнішнього середовища (гнучкість); 3) інклюзивність як інтеграція громадянського

суспільства та багатосторонніх переговорів для зміни інституцій; 4) замість «lock-in» існує постійний розвиток та відповідність умовам.

Інституціональні кризи в системі сучасного державотворення є складним та багатоаспектним феноменом, що вказує на дисфункцію інститутів, і водночас слугує каталізатором змін, спрямованих на розвиток державної системи. Вони змушують суспільство та владу переглядати усталені механізми управління, адаптувати їх до нових умов і викликів, що загалом сприяє модернізації інститутів. Незважаючи на значні ризики, такі кризи створюють можливість виявити слабкі місця у функціонуванні системи державної влади (у широкому розумінні – публічного управління) та впровадити структурні й секторальні реформи. Завдяки кризам державні інститути переходять на новий рівень ефективності й стійкості, посилюють свою відповідальність перед суспільством. Таким чином, інституціональні кризи, хоча й є дестабілізаційним фактором, стають джерелом оновлення та прогресу у процесі державотворення.

Висновки до розділу 4

1. У розділі досліджуються як теоретичні, так і практичні аспекти функціонування державної влади в умовах державотворення. Основний акцент зроблено на інституціональних механізмах, їх адаптивності, модернізації та здатності реагувати на сучасні виклики. Концепція «path assertion» та аксіома інституціональної рефлексії є центральними ідеями, які спрямовані на державного суверенітету, державних інститутів і забезпечення їхньої відповідності сучасним потребам. Аналіз кризових явищ і запропоновані механізми їх подолання демонструють комплексний підхід до вирішення проблем державного управління. При цьому у розділі проаналізовано врахування історичного контексту, зовнішніх і внутрішніх викликів.

2. Проблема інституціонального ствердження суверенітету «path assertion» є ключовою у процесі державотворення, особливо в умовах

екзистенційних загроз, таких як збройна агресія, внутрішні кризи чи глобальні виклики. Історичний контекст формування суверенітету України демонструє складний процес боротьби за незалежність, який супроводжувався викликами інституціонального характеру, зокрема впливом радянських норм і практик, що продовжують впливати на сучасну політичну систему.). Важливим є подолання інституціональної інерційності, коли інститути продовжують функціонувати за старими правилами, що не відповідають сучасним реаліям, та розвиток механізмів зворотного зв'язку між державними інститутами і громадянами для підвищення довіри та легітимності. Вирішення наукового завдання обґрунтування концепції інституціонального ствердження суверенітету забезпечене розробкою авторської концепції «path assertion», яка враховує історичний контекст («path dependence») і спрямовує інститути на досягнення довгострокових цілей, зокрема через прозорість, адаптивність і врахування суспільних очікувань.

3. У дисертації встановлено, що «path assertion» як концепція державного управління передбачає активне формування майбутнього держави через модернізацію інституціональної системи, подолання інерційності та адаптацію до сучасних викликів, розглянуті ключові аспекти, які можуть бути основою для створення інституціональної платформи реалізації цієї концепції, виділено етапи інституціональних змін в Україні, які демонструють циклічність процесів – від інституційної кризи до трансформації, а потім до формування нових структур. Це підтверджує, що інституційна платформа як основа державотворення повинна бути гнучкою та здатною до адаптації.

4. Деформація інституціональних платформ виникає через невідповідність між реальним політичним порядком і теоретичною інституціональною парадигмою. Така невідповідність проявляється у таких аспектах, як неконгруентність політичного порядку, коли реально існуючий порядок базується на напівлегітимних або неформальних практиках, які не відповідають ціннісно-символічним основам державного управління; самопідтримання деформованого порядку, за умов якого політичні суб'єкти

використовують специфічні комунікативні та управлінські практики, які сприяють відтворенню неформального порядку, навіть якщо він суперечить офіційним інституційним нормам; втрата довіри до інституцій, отже деформація інституціональних платформ призводить до зниження легітимності державної влади, оскільки громадяни не сприймають її як ефективну чи прозору.

5. У контексті теорії інституціоналізму «Institutional order» є більш загальним поняттям, яке описує цілісну, загальносистемну структуру інститутів у суспільстві чи державі. Цей термін фокусується на стабільності, відповідності правил і узгодженості інституцій у забезпеченні управління, порядку й легітимності. У контексті ППРДВ, «Institutional order» відображає загальну архітектуру взаємовідносин між владою, громадянським суспільством і громадянами. Це модель інституціонального дизайну, який забезпечує функціонування інститутів і взаємодію між ними на всіх рівнях державного та суспільного управління (місцевому, національному, міжнародному). «Institutional arrangements» – це конкретні формальні чи неформальні домовленості, угоди, механізми або правила, які роблять систему інституціонального порядку дієвою у певному контексті. Вони є інструментами, що забезпечують фактичну роботу та практичне досягнення цілей. У контексті ППРДВ це можуть бути конкретні механізми реалізації державної влади, такі як структура державних органів, процедура прийняття законів, механізми громадської участі, бюджетний процес тощо, й саме тому «Institutional order» є стратегічною основою на основі всіх принципів й загальної логіки функціонування державної влади, своєрідна довгострокова структура, що гарантує стабільне функціонування держави незалежно від окремих криз чи проблем. «Institutional arrangements» виступає як тактичний рівень діяльності (в контексті ППРДВ). Це інструменти, які використовуються для реалізації державних функцій: способи взаємодії органів влади, механізми суспільно-політичних консультацій, конкретні угоди чи процедури, при чому такі можуть змінюватись або адаптуватись залежно від цілей або викликів.

6. У контексті авторського підходу до інституціональних деформацій визначимо, що деформації інституціонального порядку – це порушення базових правил, норм та стабільності (наприклад, втрата довіри до основної правової системи або державна криза). Саме «Institutional order» може постраждати внаслідок втрати легітимності державної влади або її неспроможності забезпечити правопорядок. Деформації «Institutional arrangements» – це непрацюючі чи застарілі механізми управління (наприклад, корупційні схеми в бюджетному процесі чи недієві громадські ради). Тут йдеться про дисфункціональні методи реалізації політик. Ці два поняття доповнюють одне одного – інституціональний порядок створює стратегічну основу, тоді як інституціональні домовленості працюють як оперативні інструменти, забезпечуючи реалізацію цього порядку. У разі деформацій, увагу приділяють відновленню порядку і вдосконаленню домовленостей для гармонійного розвитку та стабільності.

Основні результати дослідження, що надані у цьому розділі, були опубліковані у фахових наукових виданнях і включені до списку публікацій автора [4;7;8;9;20;21;22;24;25;27;32].

РОЗДІЛ 5

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО СПРОМОЖНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: СУЧАСНІ УПРАВЛІНСЬКІ КОНЦЕПТИ

5.1. Конституювання інституціональної парадигми реалізації державної влади у контексті впливу на суверенітет і політичну автономію держав: проблеми політичної легітимності

Актуальність дослідження конституювання ППРДВ у контексті впливу на суверенітет і політичну автономію держав у форматі політичної легітимності зумовлена низкою глобальних, регіональних і внутрішньодержавних викликів, які набувають дедалі більшого значення у сучасному світі. Суверенітет і політична автономія як фундаментальні характеристики національної державності, постійно зазнають випробувань унаслідок глобалізації, міжнародної інтеграції, зростання міждержавних конфліктів, кризи легітимності та суспільної довіри, що робить дослідження даних проблем найбільш важливим у наукових і прикладних сферах.

Політична легітимність, у свою чергу, є тією основою, яка визначає стійкість і ефективність державної влади, формуючи зв'язок між інститутами, суспільством і зовнішнім середовищем, що визначено такими факторами:

1) Світові трансформаційні процеси загострили проблему легітимності державної влади, адже національні спільноти дедалі частіше стикаються з *обмеженнями традиційних методів управління в умовах інституціональних змін*. Економічні кризи, політична поляризованість, соціальна нерівність, кліматичні катастрофи та технологічні виклики підвищують очікування громадян щодо прозорості, ефективності та відповідальності традиційних державних інститутів.

2) Дослідження впливу політичної легітимності на державний суверенітет стає надзвичайно актуальним через масштабну зону геополітичної

турбулентності, зокрема, зростаючий тиск глобальних і регіональних сил на внутрішні політичні системи держав, зокрема: намагання окремих національних держав деформувати моделі колективної безпеки; а також впливом міжнародних фінансових структур легітимно обмежити суверенітет та політичну автономію національних інститутів.

3) Питання легітимності актуалізується у зв'язку із кризами інституціональної довіри як відчуження громадян від політичних процесів, що призводить до зростання популізму, радикалізму та зниження соціальної підтримки владних структур, які охоплюють дедалі більшу кількість держав. У таких умовах актуальність дослідження конституювання інституціональної парадигми проявляється у *потребі надання нових управлінських концептів і механізмів, які здатні відновити легітимність інститутів у суспільстві.*

4) Ствердження спроможності держав ефективно функціонувати в умовах зовнішнього втручання та гібридних загроз, коли політична автономія деформується не лише через прямий військовий конфлікт, а й за допомогою інформаційних атак, економічного тиску та організації внутрішніх криз довіри – *конфлікт між внутрішньодержавними нормами управління та необхідністю співіснування в глобальних правових мережах.*

5) Конституювання ІПРДВ в авторитарних та посткомуністичних державах, де питання легітимності часто вирішується через зловживання владою або тиск на громадянське суспільство. У таких умовах аналіз інституціональних механізмів є основою рекомендацій щодо формування конкурентних і стійких демократичних систем. Це особливо актуально для пострадянських країн, таких як Україна, країни Балтії, які відчувають *виклики одночасної демократизації, модернізації та зовнішньої агресії.*

6) Удосконаленням законодавчих рамок, які регулюють *баланс між суверенітетом і інтеграційними процесами*, отже, потреба дослідити, як інститути можуть зберігати (стверджувати) державний суверенітет, залишаючи відкритими можливості для участі в міжнародних спільнотах чи регіональних структурах.

Сучасна модель детермінації поняття «суверенітет» на рівні національної держави представлена на рис. 5.1.

Рис. 5.1. Сучасна модель детермінації поняття «суверенітет» на рівні національної держави

Джерело: дослідження автора.

Для характеристики трьох інституціональних криз – кризи глобалізації, кризи мультікультуралізму та кризи ідентичності – необхідно проаналізувати їх зміст у контексті впливу на суверенітет, політичну автономію та легітимність інституціональної парадигми державної влади. В основі аналізу такі складники: легітимність влади, рівень автономії, формалізація інститутів, вплив зовнішньої політики.

Кожна з цих криз підриває ключові аспекти політичної системи та визначально впливає на якісне функціонування інститутів.

1. *Криза глобалізації* – пов'язана з фактичним інституціональним переходом частини владних повноважень від традиційних національних

держав до наднаціональних структур. Йдеться про зростання економічної, правової та інформаційної взаємозалежності, яка підриває регуляторну здатність національних інститутів. У цьому контексті варто визначити такі властивості так званого «колективного суверенітету»: по-перше, трансформується легітимність влади; по-друге, деформується рівень автономії, національна автономія обмежується керівними рішеннями наднаціональних структур, а інтеграційні структури набувають ознак стратегічної автономії; по-третє, зростання формальних регуляцій від міжнародних організацій може підривати національні правові та політичні системи, робить їх менш ефективними; по-четверте, змінюється вплив зовнішньої політики. Сучасна криза глобалізації вказує на необхідність адаптації інституціональної парадигми до реалій багаторівневого управління, де потрібно зберігати національну легітимність та автономію, не виходячи з глобального контексту.

2. *Криза мультикультуралізму в Європі є багатовимірною проблемою, яка пов'язана з недоліками легітимності влади, обмеженнями автономії держав-членів, формалізацією інституцій ЄС та впливом зовнішньої політики.*

По-перше, криза легітимності виникає через те, що частина громадян вважає, що їхні національні інтереси та культурні особливості не враховуються на наднаціональному рівні. Це породжує недовіру до інститутів ЄС, які сприймаються як віддалені від реальних потреб громадян. Мультикультуралізм у цьому контексті стає викликом, оскільки різноманітність культур вимагає від ЄС більш інклюзивного підходу до формування політики.

По-друге, мультикультуралізм створює низку проблем, зокрема, не враховує різні підходи країн: держави-члени мають різні історичні, культурні та політичні традиції, що впливає на їхнє ставлення до міграції, інтеграції та культурного розмаїття. Наприклад, Франція дотримується моделі культурної асиміляції, тоді як Німеччина більше орієнтована на інтеграцію. До того ж, ЄС

намагається встановлювати спільні стандарти (наприклад, у питаннях міграції чи прав людини), що сприймається як втручання у внутрішні справи держав, очевидно, що викликає опір з боку національних урядів.

По-третє, контекст мультикультуралізму демонструє недостатню гнучкість інституцій (формалізовані процедури прийняття рішень у ЄС часто не враховують швидких змін у суспільстві, зокрема тих, що пов'язані з міграційними кризами чи культурними конфліктами), а також відчуження громадян, адже інституції ЄС сприймаються як бюрократичні та віддалені від реальних проблем громадян. Це посилює кризу легітимності та створює сприятливий ґрунт для популістських рухів, які виступають проти мультикультуралізму.

По-четверте, через глобальні виклики ЄС прагне діяти як самостійний суб'єкт по більшості питань, що викликає проблему у відносинах «країни-члени ЄС – інститути ЄС».

3. *Криза інституціональної ідентичності* (в аспекті діяльності ЄС, формування інституціональної парадигми ЄС) – проблема діяльності інститутів управління, яка виникає між двома ключовими концептами: «колективним суверенітетом» інтеграційного об'єднання (інституціональною концепцією) та національною інституціональною ідентичністю. При цьому очевидно, що демократія управління на рівні ЄС детермінована складною системою формального представництва, що провокує євроскептицизм, популізм антиінтеграційних рухів, заклики до «національної автономії» в ЄС.

Сучасна криза економічних відносин, що загострюється в умовах територіальних претензій одних національних держав до інших, відображає складну взаємодію між принципами суверенітету, політичної автономії, доцільності та історичної справедливості. Економічна інтеграція, яка спочатку сприймалася як процес гармонізації міжнародних відносин, спрямований на усунення економічних, політичних та культурних бар'єрів, дедалі частіше стикається з реальністю посилення національних інтересів, конфліктів і спроб перегляду міжнародно визнаних кордонів. Аналіз кризи глобалізації в умовах

сучасних територіальних претензій у світі з урахуванням «історичної справедливості» потребує оцінки *суперечностей між суверенітетом держав і глобальними інтеграційними процесами*. У випадках територіальних претензій засадничі принципи глобалізації зазнають краху, оскільки акцент зміщується на «історичні аргументи», які порушують (навіть деформують) суверенітет держав. Країни, які висувають претензії, стверджують, що мають історичне чи етнічне, чи будь-яке інше право на певну територію, що у багатьох випадках використовується як інструмент геополітичного тиску, й відтворює широкий спектр методів і засобів, які притаманні ранній історії світового розвитку.

Саме тому актуалізується сутність концепту «суверенітету 3.0» як нової інституціональної парадигми функціонування ЄС на основі еволюції підходів до державного суверенітету та концепту яка відображає зміни в структурі, організації влади, методах її здійснення та механізмах зворотного зв'язку із суспільством. Стаття 1 Договору про ЄС (ДЄС): держави-члени створюють Союз, з переданням частини своїх повноважень для досягнення спільних цілей: «Цей договір ознаменовує новий етап у процесі створення дедалі тіснішого союзу народів Європи, в якому рішення приймаються якомога відкритіше та якнайближче до громадян». Стаття 5 ДЄС – принципи субсидіарності й пропорційності: Союз втручається та регулює лише ті сфери, де цілі не можуть бути досягнуті на національному рівні (тобто йдеться про обмеження національного суверенітету в певних питаннях задля спільної вигоди). Стаття 13 ДЄС – інституціональна база ЄС: чітко закріплено, що інституції ЄС діють у тих межах, які були визначені договорами, і лише за погодженням держав-членів, що безпосередньо стосується концепції добровільного делегування частини суверенітету. Стаття 50 ДЄС – право на вихід із ЄС: підтверджує, що держави-члени залишаються повноцінними суверенними суб'єктами, адже вони мають право відкликати свої делеговані повноваження і вийти зі складу ЄС. При цьому «суверенітет 3.0» представляє новий етап, який ґрунтується на визнанні не лише традиційних

(територіальних та правових) аспектів національного суверенітету, але і його інтеграції із цифровими, кіберактивними й громадсько-орієнтованими вимірами. Очевидно, що інституціональна парадигма «суверенітет 3.0» включає аналіз суверенітету 1 рівня («базового рівня»), що історично впливало як на організацію, так і на функціонування державної влади, визначало економічну, політичну безпеку та інші платформи влади, виступило основою інституціональної спроможності держав у процесі створення ЄС [504].

З часу набуття чинності договору про Європейське об'єднання вугілля і сталі, НАТО та ін., у відповідь на глобалізацію та посилення ролі міжнародних інститутів, власне національний суверенітет почав уособлювати не лише виключний контроль держави над своєю територією, але й здатність держави взаємодіяти з міжнародною системою. Властивостями формату «суверенітет 2.0» виступили: делегування частини функцій держави наднаціональним інститутам (ЄС, ООН, НАТО), відбулося визнання взаємозалежності економічних, екологічних та соціальних процесів, були сформовані складні механізми зворотного зв'язку із громадянами через різні форми представництва в глобальній та національній політиці.

Вважаємо, що авторська теоретична концепція «суверенітет 3.0» пропонує новий підхід, у якому форма реалізації державної влади модернізується шляхом інтеграції цифрових технологій, зміни методів організації влади і створення інноваційних механізмів зворотного зв'язку між суспільством і владою. Концепт передбачає багаторівневу систему організації і взаємодії: 1) у контексті територіальний виміру: збереження класичної моделі суверенітету держави над своєю територією, формування механізму контролю над цифровими доменами (наприклад, національні домени, інформаційний суверенітет); 2) у контексті адміністративно-правового виміру національні закони інтегруються з принципами міжнародного права, посилюється спроможність держави активно реагувати на зміни інституціонального порядку; 3) в економічному вимірі включення економіки у «цифрову територію» через блокчейн, електронну комерцію та цифрову

валюту, що дозволяє контролювати фінансові потоки в умовах глобалізації;

4) у соціальному вимірі: – соціальний зв'язок через використання цифрових платформ для комунікації між владою та громадянами, участі населення у прийнятті рішень через інструменти прямої електронної демократії.

У контексті деталізації ППРДВ за концептом «суверенітету 3.0» ми використовуємо метод головних компонент (англ. Principal Component Analysis, PCA) [505], що виявилось референтним щодо аналізу та оптимізації інституціональної парадигми, особливо у таких аспектах, як оцінка спроможності управління, виявлення ключових факторів впливу на державну політику та формування стратегій інституціонального розвитку. Адже ППРДВ функціонує як складна багатофакторна система, яка включає різноманітні змінні – політичні, соціальні, економічні, культурні та правові. Метод головних компонент дозволяє зменшити кількість таких змінних характеристик, зберігаючи при цьому максимальну кількість корисної інформації для опису та аналізу основних структурних елементів системи влади. PCA також дозволяє систематизувати традиційні та нові (цифрові) аспекти суверенітету, виокремити головні змінні, які найбільше впливають на структуру нової моделі держави, визначити вплив цих компонент на методи організації влади, її взаємодію з суспільством і адаптацію до змін глобального середовища.

Для аналізу варто інтерпретувати такі ключові змінні характеристики:

A1 – територіальний суверенітет (наскільки держава володіє своїм фізичним простором і прилеглими зонами (морськими зонами, повітряним простором); у сучасних умовах територіальний суверенітет також включає захист кордонів від зовнішніх загроз (військових, економічних чи екологічних); ця змінна компонента є базовою складовою суверенітету, яка забезпечує фізичну цілісність держави; *A2 – цифровий суверенітет* (рівень контролю над національними цифровими платформами (доменами, обробкою даних) – виступає критично важливим інструментом для захисту національних інтересів, зокрема в умовах кіберзагроз, включає здатність держави регулювати діяльність міжнародних цифрових корпорацій на своїй території;

A3 – економічний суверенітет (здатність держави контролювати свої економічні процеси без зовнішнього тиску) – включає механізми захисту стратегічних галузей економіки, зокрема енергетики, транспорту та фінансів, від зовнішнього впливу та здатність держави адаптуватися до глобальних економічних викликів; *A4 – суверенітет у зовнішній політиці* – відображає ступінь залежності держави від міжнародних організацій, угод та зобов'язань, показує, наскільки держава зберігає автономію у прийнятті ключових рішень; *A5 – соціальний зворотний зв'язок* (якість і швидкість взаємодії держави з населенням через інструменти демократії); *A6 – суверенітет* (здатність адаптуватися до викликів, що виникають в умовах системних міждержавних криз); *A7 – кібер-суверенітет* (можливість держави захищати свої інформаційні мережі та бази даних від втручання).

Модель суверенітету, яка враховує виклики глобалізації, цифровізації та трансформаційних змін, визначена нами як «модель багатовимірного суверенітету», що інтегрує класичні підходи до суверенітету з новими змінними, які відображають аспекти сучасного державного управління. Вона базується на аналізі змінних характеристик (A1-A7), які формують інституціональну матрицю суверенітету. Для ЄС сутність інтегрованої моделі «суверенітет 3.0» передбачає, що національна держава більше не є єдиним носієм та реалізатором суверенітету, й нову роль відграє, перш за все, ЄС.

Модель багатовимірного суверенітету може бути інтегрована як розширення інституціональної матриці за рахунок уведення змінних (A1–A7), кожна з яких формує підґрунтя різних рівнів чи модулів суверенітету, адаптованого до сучасних викликів. Зокрема, змінна A1 – територіальний суверенітет визначає базовий рівень матриці, який забезпечує фізичну цілісність держави через контроль її фізичного простору, морських зон, повітряного простору, а також системи безпеки, що запобігають зовнішнім загрозам військового, економічного чи екологічного характеру. Такий рівень є відповідною точкою для оцінки спроможності держави зберігати свою автономію на геополітичній карті.

A2 – цифровий суверенітет стає наступним рівнем матриці, який характеризує здатність держави контролювати цифровий простір: національні цифрові платформи, обробку даних, діяльність міжнародних корпорацій у межах юрисдикції. Його включення в матрицю формує новий вимір суверенітету, що є необхідним у часи глобального зростання кіберзлочинності, кіберзагроз і залежності країн від цифрових технологій.

На економічному рівні (A3) розширена матриця аналізує спроможність держави уникати зовнішнього впливу у стратегічних секторах економіки, таких як енергетика, фінанси, транспорт, а також здатність адаптуватися до глобальних економічних викликів. Цей рівень узгоджується із загальною структурою матриці через акцент на збереженні автономії держави в ключових сферах функціонування.

Змінна A4 – суверенітет у зовнішній політиці формує надбудовний рівень матриці, який відображає рівень незалежності держави у прийнятті міжнародних зобов'язань та рішень. Тут інституціональна матриця включає механізми балансування між інтеграцією в міжнародні організації, такі як ЄС, ВООЗ чи ООН, та збереженням національної автономії.

A5 – соціальний зворотний зв'язок орієнтований на рівень демократичної взаємодії, прозорості та участі громадян у прийнятті державних рішень. Інституціональна матриця в цьому аспекті забезпечує оцінку механізмів залучення населення через вибори, громадські ініціативи, петиції чи громадські обговорення важливих ініціатив.

Змінна A6 – суверенітет адаптивності стає інтегральним компонентом моделі, що демонструє здатність держави адаптуватися до поточних і майбутніх викликів (зокрема, кліматичних змін, технологічних інновацій чи демографічних проблем). Тут матриця виділяє показники гнучкості систем управління та їхньої реакції на нові виклики.

На особливому місці в багатовимірній моделі інтегрується A7 – кіберсуверенітет, який оцінює здатність держави захищати власні інформаційні мережі від стороннього втручання, коригувати вплив зовнішніх джерел

дезінформації та забезпечувати стійкість у кіберпросторі. Матриця в цьому аспекті допомагає вибудовувати практичні рамки для формування «кіберстійкого» суспільства.

Сукупність цих змінних дозволяє вибудувати нову модифікацію інституціональної матриці, що визначається як «модель багатовимірного суверенітету». Кожен із зазначених рівнів взаємодіє між собою, створюючи цілісну систему в державному управлінні. Для ЄС ця модель отримує додатковий вимір — «суверенітет 3.0», де роль національної держави розширюється до рівня багатоярусного управління, враховуючи специфіку наднаціональних інституцій. Це розширення матриці дозволяє деталізувати інституціональну спроможність сучасної держави і зробити її більш чутливою до реалій глобалізації, цифровізації та трансформаційних процесів. Матриця багатовимірного суверенітету є концептуальною основою для побудови матриці ППРДВ, адже її аналіз дозволяє виділити ключові спроможності (адаптивність, прозорість, стійкість). При адаптації такої матриці у межах ППРДВ змінні багатовимірного суверенітету дозволяють створити основу для інституціональних характеристик регіонів у розробці сталих політик.

Теоретичний концепт євроінтеграції ґрунтується на моделі економічної інтеграції, що була побудована на імперативах економічних інститутів і взаємодії між ними – у сучасному тренді на формалізацію підходів як поєднання «path dependence» та «path interdependence». Так, феномен європейського формату «path dependence» тісно пов'язаний із систематизацією традицій, норм і рішень на кожному етапі європейського інтеграційного процесу, по суті, виступає частиною процесу набуття членства для країн, що приєднуються. Основними характеристиками цього підходу в рамках євроінтеграції є: 1) економічна основа інтеграції – етапи інтеграції як складники формування економічного союзу держав; 2) інституціональні імперативи – створення європейських інститутів стало основою для формування інтеграційної динаміки, орієнтованої на збереження інституціональної легітимності; 3) фундаментальні природні принципи ЄС, такі як «Acquis Communautaire» стали фундаментом правового поля (рис. 5.2).

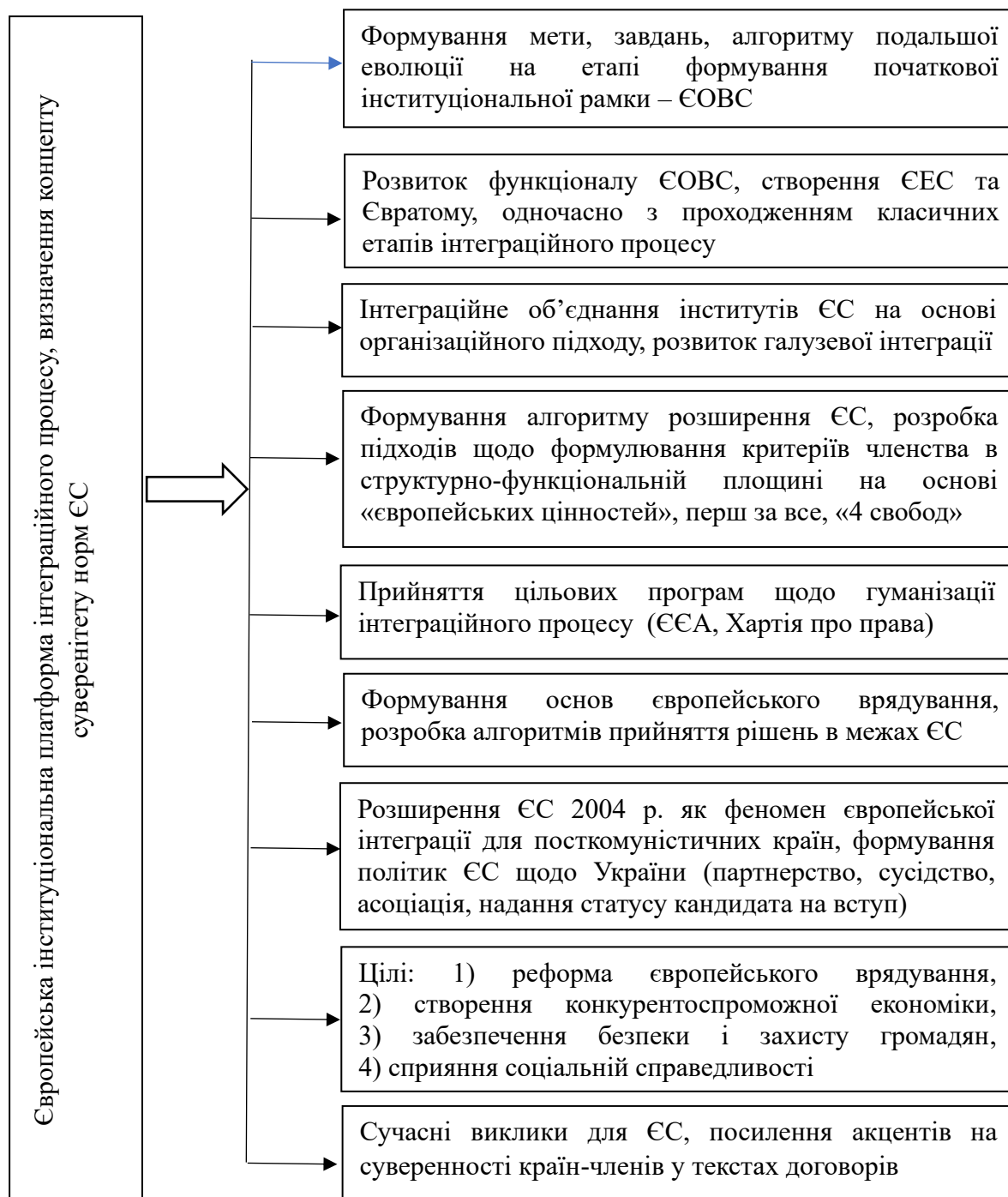

Рис. 5.2. Формат реалізації інституціональної парадигми інтеграційного процесу на засадах еволюції концепту суверенітету норм ЄС

Джерело: розроблено автором [506-508].

Наведений на рис. 5. 2 формат реалізації інституціональної парадигми інтеграційного процесу підкреслює, що ухвалені раніше рішення у межах ЄС формують «коридор можливостей» для подальших змін, а роль «path interdependence» у концепції «суверенітету 3.0» базується на взаємозв'язку

рішень між державами-членами, секторами й рівнями управління, що формують сучасну глобальну інтеграційну платформу (табл.5. 1).

Таблиця 5.1

Порівняльна таблиця взаємозв'язку принципів і засад суверенітету ЄС та країн-членів ЄС

Характеристика	Інституціональні імперативи ЄС	Суверенітет країн-членів ЄС
1. Джерело легітимності	Спільна правова та нормативна база для всіх країн-членів, яка закріплена у договорах ЄС, зокрема, Лісабонському договорі	Конституції держав-членів, національні історичні традиції, виборчі системи та демократичні процедури
2. Наднаціоналізм (supranational)	ЄС діє на основі принципу наднаціоналізму, що передбачає передачу національних повноважень до інституцій ЄС у визначених сферах (торгівля, митна політика)	Держави-члени зберігають суверенітет у внутрішніх сферах, таких як освіта, культура, охорона здоров'я, при цьому делегують частину суверенних прав до ЄС
3. Принцип субсидіарності	Регулювання лише тих питань, які не можуть бути ефективно вирішені на національному рівні (економіка, екологія, міграція)	Збереження права на вирішення питань, які краще регулюються на рівні національних урядів чи регіонів
4. Пріоритет права	Принцип верховенства права ЄС – норми європейського права мають перевагу над нормами національного законодавства у визначених сферах	Конституції держав-членів мають вищу юридичну силу стосовно внутрішніх питань, при цьому базові положення корелюються з правом ЄС
5. Відповідальність	Колективна відповідальність країн-членів за виконання європейських договорів та директив	Держави-члени самостійно визначають власну національну політику за межами сфер, делегованих до ЄС
6. Федералізм	ЄС має окремі характеристики федеративної системи управління, зокрема через спільні інститути, прийняття рішень у деяких сферах (торгівля, конкуренція, митна політика) – здійснюється на наднаціональному рівні; ЄС має спільну правову систему, яка має пріоритет над національним законодавством у визначених Договорами про ЄС сферах	Держави-члени зберігають значну автономію у сферах, що не передані до компетенції ЄС (наприклад, оборона, освіта, культура), федералізм обмежений принципом субсидіарності, який гарантує, що рішення приймаються на найнижчому можливому рівні

Продовження таблиці 5.1

Характеристика	Інституціональні імперативи ЄС	Суверенітет країн-членів ЄС
8. Право ініціативи	Законодавча ініціатива належить Європейській комісії, яка представляє інтереси всього ЄС, Особливі повноваження Європейського парламенту	Національні парламенти мають право ініціювати закони на території своїх держав у межах їхньої компетенції
9. Відносини із зовнішніми партнерами	Спільна зовнішньополітична стратегія ЄС у відносинах із третіми країнами (санкції, торговельні угоди) – механізм спільних політик	Країни-члени можуть проводити власну зовнішню політику за умов узгодження її ключових аспектів із політикою ЄС
10. Економічний вимір	Економічний суверенітет частково делеговано Європейському центральному банку та єдиній валютній системі Єврозони	Країни поза Єврозоною зберігають контроль над власними валютами (Польща, Угорщина, Чехія та інші)
11. Захист інтересів громади	ЄС акцентує на цінностях і правах громадян: захист прав людини, загальна політика у сфері екології, технологій	Країни мають власні механізми захисту інтересів громадян у рамках локальних традицій чи законів
12. Механізм припинення членства в ЄС	Передбачено право держав вийти з ЄС відповідно до статті 50 Лісабонського договору	Країни-члени зберігають право залишити Союз, але піддаються економічним і політичним викликам (приклад – Brexit)

Джерело: узагальнено автором на основі [509].

Цей підхід поєднує співпрацю, взаємовплив і здатність адаптуватися до умов взаємозалежності та передбачає:

1) *мультиінституціональність* – ЄС є багаторівневою системою, що включає взаємодію між інститутами ЄС, урядами країн-членів, локальними органами влади та приватними структурами, локальними спільнотами. Взаємозалежність стає ключовою характеристикою прийняття рішень;

2) *гібридність інтеграції* – економічні, політичні та правові моделі не діють ізольовано одна від одної. Сформовані секторальні механізми спільних політик ЄС насправді інтегрують декілька напрямів кожна, й виступають феноменом спроможності ЄС;

3) *взаємозалежність реформ в межах ЄС* – ухвалення одного рішення впливає на інші напрями інтеграції (наприклад, розширення ЄС залежить від ефективності реформ у нових країн-кандидатів). На сучасному етапі функціонує гібридний підхід до суверенітету – держава поєднує традиційні інструменти (закони, кордони, влада) із сучасними цифровими інструментами, що дозволяє їй швидше адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх змін.

Отже, інституціональний суверенітет органів управління (інститутів) ЄС – це концепція, яка відображає здатність ЄС діяти як сильний, об'єднаний і автономний суб'єкт на міжнародній арені, захищаючи своїх громадян, спільні цінності, права та спосіб життя, й така ідея базується на розподілі суверенітету між ЄС та його державами-членами, що робить кожну з них сильнішою через спільні дії та інтеграцію. При цьому очевидною є проблема взаємовпливу основ легітимності суверенітету ЄС та держав-членів ЄС (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Порівняльна таблиця аналізу засад легітимності суверенітету ЄС та країн-членів ЄС

Характеристика	Засади легітимності ЄС	Засади легітимності країн-членів ЄС
1. Джерело легітимності	Закріплено у договорах про ЄС (Маастрихтський, Амстердамський, Лісабонський договори тощо)	Конституції країн-членів, національні демократичні вибори та історичні традиції державного управління
2. Суверенітет народу	Обмежено непрямым представництвом у наднаціональних інституціях (Європейський Парламент)	Відображено безпосередньо через національні механізми (виборчі процедури - парламентські, президентські або референдуми)
3. Інституційна легітимність	Базується на функціонуванні наднаціональних структур: Європейської Ради, Ради ЄС, Європарламенту, Європейської комісії, Суду ЄС	Базується на функціонуванні національних органів влади: парламентів, президентів, урядів, судових систем
4. Демократичний вибір	Громадяни беруть участь у виборах до Європейського парламенту, хоча Єврокомісія як постійний інститут, Рада ЄС, Європейська Рада, низка інших інститутів формується через представництво урядів країн-членів	Демократичне волевиявлення (пряма демократія), національні вибори, особливості виборів визначені національним законодавством

Продовження таблиці 5.2

Характеристика	Засади легітимності ЄС	Засади легітимності країн-членів ЄС
5. Пріоритет права	Легітимність забезпечується принципом верховенства права ЄС над національним законодавством (у визначених сферах) за договорами ЄС	Правова система кожної країни забезпечує верховенство конституції та національних законів у внутрішніх питаннях
6. Зв'язок із громадянами	Опосередкований зв'язок через національні уряди та обраний Європарламент. Політика ЄС можливість громадян звернутися до Суду ЄС	Прямий зв'язок через вибори, референдуми та інші демократичні процедури
7. Наднаціональне делегування	Держави-члени делегують частину своїх повноважень ЄС у визначених сферах (торгівля, митна політика, екологія тощо) – єдині процедури для країн-членів	Держави залишають за собою право вирішувати питання, які не делеговані ЄС, і зберігають контроль над іншими аспектами
8. Збереження легітимності через цінності	Легітимність базується на спільних європейських цінностях: демократії, прав людини, солідарності та верховенства права	Легітимність у межах держав базується на історичних, політичних і культурних цінностях, демократії, правах людини та верховенстві права
11. Стабільність легітимності	Легітимність залежить від консенсусу та співпраці між країнами-членами, а також ефективності функціонування інститутів ЄС	Легітимність національних урядів забезпечується довірою громадян, стабільністю політичної системи та суверенітетом
12. Спосіб реалізації міжнародної ролі	Легітимність ЄС на міжнародній арені закріплюється через торговельні угоди, санкційні механізми та участь у міжнародних організаціях від імені всього Союзу	Кожна країна-член самостійно легітимізує свої міжнародні дії, але з урахуванням обмежень, встановлених ЄС.

Джерело: узагальнено автором.

Для аналізу авторської концепції «path assertion», наведеної у розділі 4, важливо проаналізувати її як еволюційний розвиток у контексті сучасного розуміння державного суверенітету і очевидно, суверенітету ЄС. «Path assertion» підкреслює ствердження державою свого суверенітету на основі історично обраного шляху («path dependence») та актуалізації цього шляху в умовах сучасної глобальної взаємозалежності («path interdependence») (або національної незалежності («path independence»). На відміну від класичних парадигм суверенітету, «path assertion» орієнтується на підхід, у якому держава не тільки слідує певному історичному шляху, але й активно заявляє свої права,

інтереси та управлінські пріоритети, використовуючи власні ресурси й можливості для збереження та трансформації свого статусу в глобальному контексті, і передбачає прогресивне ствердження – активне використання інструментів впливу для ствердження суверенітету в умовах збройної агресії («path assertion»).

Для розуміння концепції «path assertion» ми пропонуємо класифікацію ключових дослідницьких вимірів відповідно до механізмів її реалізації:

1. *Інституційний вимір* – ствердження державними інститутами власного суверенітету шляхом збереження автономії у вирішенні базових економічних, політичних чи правових питань; формування суверенних органів, здатних реалізовувати конституційні функції (наприклад, незалежна судова система).

2. *Технологічний вимір* – використання цифрових технологій для посилення державного контролю над законом, інформацією, економікою та соціальними процесами.

3. *Економічний вимір* – «path assertion» проявляється у створенні незалежної економіки, захищеної від зовнішніх криз через диверсифікацію, контроль фінансових потоків і адаптацію національних інновацій.

На нашу думку, дискусійним аспектом виявляється поняття історичної справедливості з позицій загального інституціонального змісту суверенітету держави. Адже аргумент «історичної справедливості» рідко спирається на універсальні принципи, а його використання слугує для легітимації агресії. У глобалізованому світі історична справедливість дедалі частіше конфліктує з міжнародним правом, яке ґрунтується на принципах непорушності кордонів і територіальної цілісності держав.

Теоретична концепція ППРДВ у форматі сучасної держави-члена ЄС представлена на рис. 5. 3. Концепція «path assertion» доводить, що складно перейти від «історичних аргументів» до універсальних принципів сучасного міжнародного права.

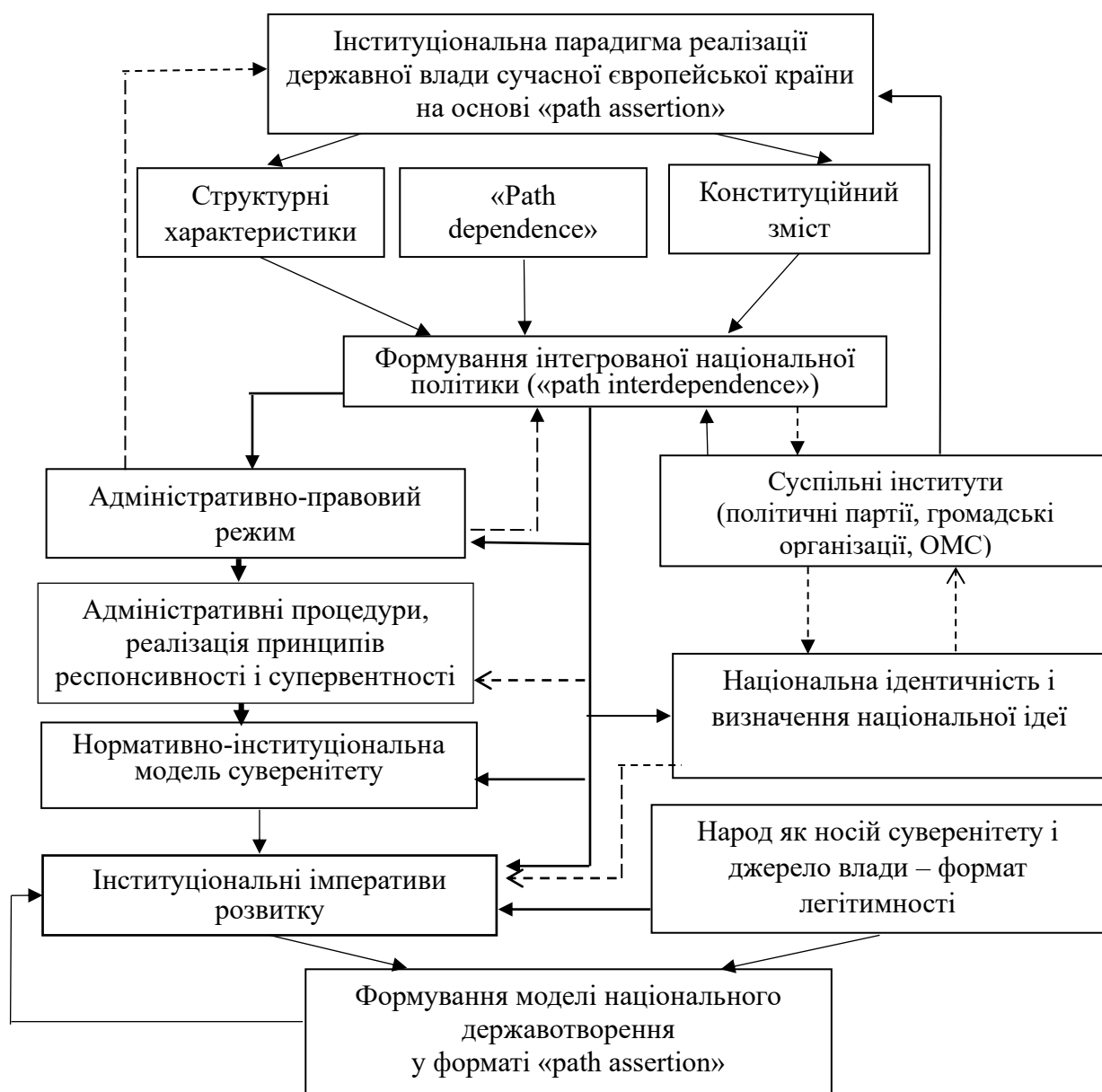

Рис. 5.3. Теоретична модель національного державотворення у форматі «path assertion» («path sovereignty assertion»).

Джерело: дослідження автора.

Саме тому така «прихильність» до історичного шляху на даному етапі історичного розвитку є «інституціональною пасткою», яка перешкоджає прогресу сучасної держави. Втім, це може бути квазі-історична залежність, що виступає виправдовуванням неспроможності ідентифікувати загрози, розробити алгоритми їх уникнення чи протидії у ситуації, коли державні інститути, усупереч потребі адаптації до сучасних викликів, відтворюють «усталені історичні підходи», що вже втратили свою ефективність. Це не лише

обмежує можливості для інновацій, але й формує інституціональну інерцію, яка стає критичним чинником у зниженні спроможності держави до трансформації. Адже важливо розглядати історичний досвід не як інституціональний імператив, а як ресурс для формування нових підходів, які враховують сучасні реалії та глобальні виклики.

У такому контексті важливо проаналізувати досвід європейських країн, де існують показові моделі зміцнення політичної довіри через сильні системи інституціонального саморегулювання в системі державної влади. Неспроможні (або недостатньо спроможні) інститути, що не здатні виконувати свої функції, можуть сприяти формуванню інституціональних пасток, підриваючи політичну автономію держави. У цих умовах спроможність держави діяти незалежно може бути обмеженою.

Так, у випадку Великої Британії, політичні кризи часто долаються завдяки гнучкості нормативних конституційних актів, що дозволяє інститутам швидко адаптуватися до нових викликів. Франція, зі свого боку, має досвід побудови авторитетних державних структур навіть у добу великих соціальних змін, завдяки чому продовжує зміцнювати позиції своєї Республіки.

Вибір Франції, Польщі, Німеччини та Великої Британії для аналізу особливостей реалізації концепції «path assertion» та інституціональної парадигми реалізації державної влади є обґрунтованим через їх роль у європейському політичному, економічному та історичному контексті. Кожна країна представляє різні моделі державного управління, підходи до ствердження суверенітету та інституціонального розвитку, що дозволяє провести комплексний аналіз. Вибір Франції обумовлений тим, що ця держава реалізує модель централізованого суверенітету, є класичним прикладом централізованої держави з сильною виконавчою владою, де президент відіграє ключову роль у реалізації державної політики, а модель управління демонструє, як централізований підхід може поєднуватися з елементами децентралізації. У форматі «path assertion» Франція активно просуває свою національну ідентичність та суверенітет, водночас виступаючи за зміцнення

європейського суверенітету, й саме це дозволяє встановити, як держава може утверджувати власний шлях через інтеграцію в наднаціональні структури. З позицій ІПРДВ, Франція демонструє сильну вертикаль влади, де інституції, такі як президентська адміністрація та уряд, мають домінуючу роль, що характеризує здатність централізованих інститутів ефективно формувати механізми реалізації державної влади.

Польща реалізує інституціональну модель балансу між національним суверенітетом і європейською інтеграцією, і є прикладом країни, яка активно захищає свій національний суверенітет у межах ЄС, водночас інтегруючись у європейські структури. Її історичний досвід боротьби за незалежність формує унікальний підхід до реалізації державної влади (раціональний «path dependence»). У форматі розробленої у дисертації концепції «path assertion» слід визначити, що Польща стверджує свій шлях через акцент на національних цінностях, традиціях та незалежності, що дозволяє дослідити, як держава може реалізовувати свою політику в умовах наднаціонального впливу. При цьому Польща демонструє баланс між централізованою владою та місцевим самоврядуванням. Її модель дозволяє аналізувати, як інституції можуть адаптуватися до викликів, пов'язаних із зовнішнім тиском (наприклад, з боку ЄС) та внутрішніми реформами. На нашу думку, успішна модель децентралізації у Польщі може бути прийнята як базова для України.

Федеративна Республіка Німеччини після Другої світової війни проводила інтеграцію інституціональних практик у нову модель державного управління в умовах післявоєнного відновлення, реалізує політику федеративної моделі поділеного суверенітету, адже суверенітет розподілений між федеральним урядом і землями, а власне модель управління є унікальною в Європі та демонструє, як децентралізація може сприяти ефективному управлінню. У форматі «path assertion» ФРН утверджує свій шлях через економічне лідерство в ЄС та активну участь у формуванні європейської політики. Це дозволяє визначити специфічні інструменти реалізації державою власних інтересів у форматі євроінтеграції (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Аналіз інституціональної парадигми державної влади: Велика Британія, Польща, Німеччина, Франція

Країна	Політичний устрій	Форма управління	Централізація/ децентралізація	Ключові формальні інституції	Неформальні інститути
Велика Британія, (United Kingdom, UK)	Парламентська монархія	Помірна децентралізація через деволуцію	Сильний суверенітет у зовнішній політиці, особливо після виходу з ЄС (Brexit), прагнення до незалежності у прийнятті рішень	Парламент («Король в парламенті»), Палата громад, Палата лордів), Кабінет прем'єр-міністра, деволуційні органи (Шотландія, Уельс)	Політичні партії (консерватори, лейбористи), ЗМІ як впливовий фактор, протестні рухи за автономію
Польща	Напівпрезидентська республіка	Централізована з елементами децентралізації, Баланс між централізмом і регіональною автономією	Активно захищає свій суверенітет у межах ЄС, часто виступаючи проти надмірної централізації влади в Брюсселі, зберігає сильну національну ідентичність	Президент, Сейм і Сенат (двопалатний парламент), місцеве самоврядування (гміни, повіти, воєводства)	Католицька церква, Громадські ініціативи, політичні громадські рухи
Німеччина	Федеративна республіка	Децентралізована, сильна децентралізація через федеративну систему	Активно підтримує ідею поділеного суверенітету на наднаціональному рівні, інтегрує свою зовнішню політику з політикою ЄС, зберігає власні інтереси у глобальних питаннях	Канцлер як глава уряду, Бундестаг (нижня палата), Бундесрат (представництво земель), Уряди і парламенти федеральних земель	Політичні партії (ХДС/ХСС, СДПН, вільні демократи, зелені, АдН), громадські організації, потужна інтеграція в межах ЄС
Франція	Напівпрезидентська республіка	Помірна децентралізація, але домінує централізм	Активно підтримує ідею європейського суверенітету, але водночас прагне зберегти свою незалежність у ключових питаннях, таких як оборона та зовнішня політика	Президент (глава виконавчої влади), Парламент (Національні збори і Сенат), регіональна адміністрація (префекти), складний, але функціональний АТУ	Політичні партії, громадські протести (важливе політичне явище), ЗМІ Визначальна роль у праві ЄС

Джерело: розроблено автором на основі [509-514].

Федеративна структура державного устрою ФРН дозволяє аналізувати, як інституції на різних рівнях (федеральному та регіональному) взаємодіють для реалізації державної влади. Модель ФРН є прикладом ефективного поділу повноважень інститутів державної влади, інститутів влади на рівні федеральних земель, інститутів самоврядування.

Але у нашому дослідженні основу аналізу інституціонального формату визначення сутності концепту «path assertion» складатиме Велика Британія, як приклад імперативу національного суверенітету та інтересів. Велика Британія є унікальним і надзвичайно важливим прикладом для порівняльного аналізу через її особливу політичну, історичну та інституційну траєкторію, яка відрізняється від інших європейських країн. Це єдина країна, яка вступила до ЄС відповідно всім вимогам, які діяли у спільноті (тоді ЄЕС), не приєдналась до Шенгенської угоди, та не вступила у зону Євро, й розпочавши процес Brexit у 2016 році, у 2021 році офіційно припинила членство, при цьому не послабила інституціональний механізм делегування повноважень структурам ЄС.

Вибір Великої Британії (United Kingdom, UK,) для аналізу обґрунтовується такими ключовими аспектами: 1) UK має одну з найстаріших парламентських систем у світі, де суверенітет закріплений за парламентом, що дозволяє дослідити, як централізована модель управління може адаптуватися до сучасних викликів, а процес деволюції (унітарна країна з елементами децентралізації через деволюцію влади до Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії) створює унікальну можливість для аналізу балансу між централізованим суверенітетом і регіональною автономією. UK має довгу історію як глобальної країни (імперії), що вплинуло на її сучасне розуміння суверенітету. Концепт «path dependence» пояснює, чому UK обрала шлях виходу з ЄС: історично вона завжди прагнула зберігати незалежність у прийнятті рішень і уникати надмірної інтеграції [515].

Варто виокремити такі складові досвіду UK:

1. Суверенітет UK базується на концепції абсолютної влади парламенту. Brexit став яскравим прикладом прагнення до відновлення

національного суверенітету. Деволуція (як внутрішній інституціональний виклик) трансформувала традиційний інститут суверенітету, адже передача владних повноважень регіональним урядам (Шотландія, Уельс, Північна Ірландія) стала викликом для класичного британського централізованого управління.

2. УК реалізує новий концепт суверенітету у глобалізованому світі, і прагне зберігати сильний вплив у міжнародних відносинах через свою концепцію «глобальної Британії», що включає торговельні угоди, військові союзи та Посилення Британської Співдружності націй через запровадження нових трендів у міжнародній політиці, що можуть деформувати класичну модель суверенітету. Це підкреслює прагнення до суверенного прийняття рішень, але вже на УК прагне зміцнювати двосторонні відносини зі стратегічними партнерами як альтернативу регуляційному впливу ЄС. У цьому контексті суверенітет розглядається як можливість визначати власну зовнішню і внутрішню політику, як продовження концепту «британських національних інтересів».

У такому підході досвід процесу деволуції у УК актуальний: 1) для Франції, яка поступово надає більше автономії регіонам; 2) для Німеччини, що має усталену федеративну систему, але стикається з різним ефектом від політики між землями; 3) для Польщі, де формальна регіональна децентралізація має обмежений характер. УК більше орієнтована на національні інтереси, тоді як Німеччина та Франція підкреслюють роль загальних європейських цінностей.

Разом з тим, в історичному контексті лише досвід УК може бути застосований до еволюції сучасних концептів суверенітету, у тому числі – обґрунтування «path assertion» на основі аналізу нормативно-правових актів Великої Британії (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Нормативно-правові акти Великої Британії (офіційна назва – Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії) щодо закріплення поняття «суверенітет» у розвиток концепції «path assertion»

Нормативно-правовий акт	Ключовий зміст	Вплив на інституційну парадигму реалізації державної влади	Концептуалізація «path assertion»
Magna Carta (1215)	Обмеження влади монарха, принцип верховенства права	Створення основ парламентської влади, закладення принципу підпорядкування влади верховенству права	Перший крок до обмеження абсолютної влади монарха, що став фундаментом для майбутнього парламентського суверенітету
Bill of Rights (1689)	Верховенство парламенту над монархом, захист свободи слова та виборів	Встановлення парламенту як найвищого органу влади, забезпечення основи демократичної політичної системи	Законодавче утвердження суверенітету парламенту над монархом, що остаточно закріпило домінування демократичного представництва
Acts of Union (1707, 1801)	Об'єднання Англії, Шотландії, Ірландії	Укріплення централізації влади, створило єдине правове поле і парламент для UK	Концентрація суверенітету в одному об'єднаному парламенті, що зміцнило національну єдність і контроль центральної влади
Parliament Acts (1911, 1949)	Обмеження повноважень Палати лордів, надання ключових законодавчих прав Палаті громад	Посилення демократичності законодавчого процесу, спрощення прийняття рішень парламентом, особливо Палатою громад	Підтвердження суверенітету виборної Палати громад у парламенті, скорочення впливу не демократичної частини законодавчої влади
European Communities Act (1972) скасований	Визначало верховенство законів ЄС над національним законодавством	Тимчасове обмеження суверенітету парламенту, забезпечення інтеграції в європейське правове поле	Поступка частини суверенітету через наднаціональне законодавство, що довело важливість мати контроль над можливістю скасування такого обмеження
Human Rights Act (1998)	Інтеграція Європейської конвенції з прав людини у британське законодавство	Впровадило механізм судового перегляду щодо дотримання прав; зміцнило захист прав громадян, але не обмежило суверенітет парламенту	Адаптація міжнародних принципів прав людини до власного законодавства без втрати контролю парламенту, що зберегло суверенітет держави
Scotland Act, Wales Act, Northern Ireland Act (1998)	Надання повноважень деволюційним урядам (Шотландії, Уельсу, Північній Ірландії)	Встановлення балансу між централізованою державною владою та автономією регіонів; забезпечення стабільності через обмежену деволюцію	Обмежена передача повноважень регіонам із чітким підкріпленням права центрального парламенту зберігати кінцевий контроль над суверенітетом у межах держави

Продовження таблиці 5.4

Нормативно-правовий акт	Ключовий зміст	Вплив на інституційну парадигму реалізації державної влади	Концептуалізація Path Assertion
Fixed-term Parliament Act (2011) скасований	Встановив фіксований термін дії парламенту – 5 років	Забезпечення політичної стабільності через прогнозованість виборчого циклу; обмеження розпуску парламенту залежно від політичної вигоди уряду	Закріплення суверенітету парламенту шляхом уникнення маніпуляцій розпуском, що гарантує незалежність демократичних процесів
EU (Withdrawal) Act (2018)	Скасував <i>European Communities Act</i> і завершив членство у ЄС	Відновлення повного парламентського суверенітету; повернення контролю над правовими, економічними та політичними повноваженнями	Реалізація національного суверенітету через вихід із-під наднаціональних структур ЄС та встановлення повного контролю над внутрішніми питаннями
Internal Market Act (2020)	Гарантує функціонування єдиного ринку між частинами Сполученого Королівства після Brexit	Укріплення внутрішнього ринку Королівства; підсилення централізації влади у сфері економічних відносин із деволуційними регіонами	Захист національного суверенітету шляхом забезпечення єдності внутрішнього економічного ринку навіть після деволуції та виходу з ЄС
TCA Implementation Act (2020)	Закон імплементує угоду про торгівлю й співробітництво між Великою Британією та ЄС	Відновлення контролю над національними економічними системами, розмежування юрисдикцій британських судів і права ЄС	Зміцнив національний суверенітет через формалізацію рівноправних відносин із ЄС, виключивши вплив наднаціонального регулювання
Nationality and Borders Act (2022)	Запроваджує жорсткіші правила імміграції, легальності статусу громадян і надання притулку	Зміцнює контроль над державними кордонами як ключовим елементом суверенітету	Посилення суверенітету через відновлення повного контролю над національними кордонами та міграцією, закріплення незалежної політики притулку
Illegal Migration Act (2023)	Спрямований на скорочення нелегальної міграції та полегшення вирішення видворення мігрантів	Посилення державного контролю над питаннями нелегальної міграції; підтримання національних інтересів через обмеження зовнішнього тиску	Посилення суверенітету через боротьбу з порушеннями у сфері міграції, що демонструє незалежність у проведенні політики навіть всупереч міжнародній критиці

Джерело: узагальнено автором на основі [516-528].

У контексті захисту національного суверенітету слід виокремити Угоду про торгівлю та співробітництво між ЄС та Великою Британією (TCA Implementation Act (2020) – The EU-UK Trade and Cooperation Agreement), яка визначає преференційні домовленості, забезпечує координацію, правоохоронну та судову співпрацю у кримінальних справах, тематична співпраця та участь у програмах Союзу. Угода підкріплюється положеннями, що забезпечують рівні умови та повагу до основних прав. Очевидно, що УК змогла сформувати нові форми захисту національного (державного) суверенітету.

На основі дослідження досвіду УК та сформованого порівняльного аналізу (табл. 5.4) доцільно визначити основні риси «path assertion» у контексті виокремлення ознак суверенітету в сучасних європейських країнах – сучасного європейського формату суверенітету:

1) *суверенітет як еволюційна конструкція* (суверенітет на основі легітимізованих традицій, правових форм і політичних структур);

2) *суверенітет як адаптивна система* (на основі «path assertion» та «м'якого» впливу регіональних угод, дипломатичних механізмів та цифрових платформ);

3) *суверенітет як прагматичний механізм запровадження ІПРДВ* («path assertion» підкреслює активну національну модель управління).

Розглядаючи сучасні виклики глобального порядку, доцільно вказати на специфіку суверенітету, коли він перетворюється з класичного інструмента автономії на активний фактор перерозподілу інституціонального впливу. Цей підхід базується на усвідомленні, що концепт суверенітету у XXI столітті є не лише принципом міжнародного права, а й інструментом боротьби за владу між державами, наднаціональними організаціями та корпораціями та громадянським суспільством. Вирішення системної проблеми суверенності інститутів ми пропонуємо здійснювати на рівні розробки методології аналізу інституціональних матриць.

5.2. Інституціональні матриці як платформа реалізації концепту «path assertion»: теоретико-методологічний аналіз

У процесі аналізу управління та реформування державних інститутів набуває актуальності системний підхід, який дозволяє не лише здійснювати характеристику окремих інституціональних одиниць або груп, але й виявляти структурні взаємозв'язки між ними в межах комплексної соціально-політичної системи. Цей підхід формує підґрунтя для дослідження інституціональних матриць, що репрезентує найвищий рівень організації інституціональної структури. Інституціональні матриці охоплюють інтегровану взаємодію та взаємозалежність інститутів, моделюються через їх системне функціонування на основі сукупності правил і норм, які забезпечують цілісність та стабільність соціально-політичної системи.

Концепт інституціональних матриць у сучасному науковому дискурсі застосовується для аналізу механізмів реалізації стратегій із ствердження суверенітету («path assertion»), які держави обирають задля визначення власної траєкторії розвитку. Адже якщо ми формалізуємо поняття кластеру інституціональних альтерацій як певної функціонально-пов'язаної групи інститутів у процесі змін чи реформ, то інституціональна матриця охоплює систему всіх інститутів держави, забезпечує їх інтеграцію до єдиного суспільного середовища. Одні ті ж самі інститути можуть входити до кількох кластерів, але вони завжди є елементами загальної інституціональної матриці державної влади.

В основі цієї матриці лежить взаємодія формальних інститутів (збройні сили, закони, податкова система, судочинство, державні адміністративні органи) та неформальних інститутів (соціальні норми, традиції, довіра, культура), які спільно визначають «внутрішні правила і стандарти» в економічній, політичній, правовій та соціальній системах. При цьому, якщо кластери концентруються на аналізі альтерацій, то матриця враховує як

динаміку змін, так і їх вплив на статичні взаємозв'язки в межах системи. Це дозволяє оцінити, як процеси реформування окремих кластерів впливають на систему в цілому й наскільки збережено стабільність базових інституційних принципів (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Концептуалізація понять ППРДВ з позицій матричного підходу

Характеристика	Інституціональні альтерації	Кластер інституціональних альтерацій	Інституціональна матриця
Рівень аналізу	Окремі інституційні зміни	Функціонально пов'язані групи інститутів (групи змін)	Системна взаємодія інститутів у контексті загальної структури (система багатовимірних взаємозв'язків)
Охоплення	Локальне або секторальне	Секторальне або функціональне	Комплексне, багатовимірне та багаторівневе
Фокус уваги	Процеси змін	Функціональна взаємодія	Системні взаємозв'язки
Основні акценти	Зміни конкретної структури або функції	Гармонізація змін у межах спільних задач	Взаємозалежність усіх елементів системи
Методологія	Процесний підхід	Кластерний аналіз	Матричний аналіз
Мета	Адаптація або оптимізація конкретного інституту	Підтримка цілісності та функціональної ефективності певної сфери	Узгодження змін усіх секторів державного управління
Пріоритетні змінні	Структура та функції окремих інститутів	Системна взаємодія та координація між функціональними групами	Узгодженість між секторами, стратегіями і рівнями інституцій
Інструменти реалізації	Нормативно-правові акти та точкові зміни	Правові акти, комплексні реформи в межах певної сфери	Аналітичні моделі, системний моніторинг, нормативно-правова база
Реалізація змін	Реагування на виклики	Секторальні реформи	Постійний процес взаємодії та корекції
Системність	Часткова: охоплює лише окремих інститут	Локальна: об'єднує групи інститутів у певній функціональній сфері	Повна: охоплює всі рівні, розділи та взаємозв'язки інституцій
Аналіз змін	Фрагментований, концентрується на одній зміні	Враховує зміни в межах окремих функціональних кластерів	Інтегрований – враховує вплив змін на всю організаційну систему

Продовження таблиці 5.5

Характеристика	Інституціональні альтерації	Кластер інституціональних альтерацій	Інституціональна матриця
Підхід до прогнозування	Локалізований – оцінюються наслідки однієї зміни	Функціональний – прогноуються результати змін конкретного кластеру	Системний – моделювання глобальних наслідків змін
Вплив на стабільність	Мінімальний ризик дестабілізації	Залежить від ефективності змін у кластері	Забезпечення стратегічної стабільності при одночасних реформах
Приклади впровадження	Зміни в процедурі роботи суду	Реформа судової системи, децентралізація	Всеосяжна адаптація державної системи до стандартів ЄС
Вертикальні зв'язки	Відсутні або локальні	Слабкі – більше уваги горизонтальним зв'язкам	Сильні – урахування національного, регіонального та місцевого рівнів
Масштаб змін	Точковий	Обмежений кластером	Мультисекторальний
Основні ризики	Недостатня ефективність через обмеженість масштабу	Відсутність координації між кластерами	Складність у плануванні та реалізації комплексних взаємодій
Приклад методології	Нормативно-правовий аналіз	Кластерний аналіз	Матрична модель

Джерело: розроблено автором.

Отже, *інституціональна матриця (ІМ)* з позиції *інституціонального підходу* – це комплексна система базових інститутів, норм, цінностей та правил, що визначають організацію та функціонування системи державної влади, яка, в контексті концепту «path assertion», слугує платформою для реалізації стратегій ствердження суверенного шляху держави. Ця матриця не є статичною, а динамічно трансформується під впливом свідомих рішень державної влади, спрямованих на вибір та ствердження власної траєкторії розвитку, забезпечуючи тим самим реалізацію та захист національного суверенітету. Поняття інституціональних матриць є найбільш комплексним підходом до аналізу та планування інституціональних змін, оскільки воно враховує як функціональні, так і структурні взаємозв'язки в межах усієї державної системи. Перехід від альтерацій до кластерів і далі до матриці дозволяє поглибити аналіз, ширше розкрити взаємозв'язки між інститутами та

спрогнозувати наслідки масштабних реформ на різних рівнях державного управління. У сучасному процесі реформування державного управління необхідно враховувати: 1) структурну матрицю, що описує базову організацію інституцій (інститутів і кластерів); 2) функціональну матрицю, яка відображає роль і функції кожного інституту в загальній системі; 3) процесуальну матрицю, яка фіксує порядок взаємодії між інституціями, зокрема в умовах проведення інституціональних альтерацій.

Проведений нами у розділі 2 аналіз сучасного наукового змісту формату «інститут (інституціональний)» дозволяє запропонувати авторський підхід до визначення поняття ІМ як міжгалузевої системи формальних та неформальних інститутів, що формують комплексну основу для регулювання економічних, політичних, соціальних, екологічних та культурних процесів у суспільстві на основі взаємодії між окремими індивідами, групами, державою, міжнародними організаціями та природним середовищем, забезпечують узгодження індивідуальних і колективних інтересів [529-530].

Основними елементами ІМ виступають: 1) формальні інститути, зокрема, стандартизовані правила та регламенти, закони, державна політика, правові системи, економічні регулятори, ринкові механізми, інфраструктурні й організаційні структури; 2) неформальні інститути: соціальні норми, культурні традиції, моральні принципи, довіра, звичаї, колективна пам'ять і суспільні цінності; 3) природні обмеження: взаємодії з екосистемами, ресурсні обмеження (водні, енергетичні тощо) та екологічні виклики. У мультидисциплінарній перспективі інституціональна матриця є інтегративною системою, яка забезпечує ефективну взаємодію формальних і неформальних інститутів у різних сферах життя. У цьому контексті важливо наголосити, що ефективність інституціональної матриці залежить від здатності адаптувати її елементи до змінних умов середовища, таких як глобалізація, технологічний розвиток або соціально-економічні кризи (табл. 5. 6).

Таблиця 5.6

Аналіз методологічних компонент матричного підходу при розробці ІПРДВ

Характеристика	Інституціональні альтерації	Кластер інституціональних альтерацій	Інституціональна матриця
Рівень аналізу	Окремі інституційні зміни у межах конкретного ОДВ	Функціонально пов'язані групи змін у межах певної сфери впливу або напряму	Система багатовимірних взаємозв'язків між усіма елементами ДУ
Фокус уваги	Процеси змін окремих елементів та їх адаптація	Функціональна взаємодія та координація змін у межах кластеру	Системні взаємозв'язки та їх вплив на всю структуру ДУ
Охоплення	Локальне (окремий інститут або функція)	Секторальне (галузеві інститути)	Комплексне (вся система ОДВ)
Методологія	Процесний підхід, аналіз окремих змін	Кластерний аналіз, функціональний підхід	Матричний аналіз, системний підхід
Нормативна база	Окремі нормативно-правові акти щодо конкретних змін	Пакет взаємопов'язаних нормативних документів у межах сфери	Комплексна система правового регулювання (міжгалузевих зв'язків)
Часова перспектива	Короткострокова (реакція на конкретні виклики)	Середньострокова (реалізація галузевих реформ)	Довгострокова (стратегічний розвиток ДУ)
Механізми координації	Внутрішньоінституційна координація	Міжінституційна координація в межах кластеру	Багаторівнева система координації між елементами
Оцінка ефективності	На основі досягнення конкретних цілей змін	На основі функціональної ефективності кластеру	На основі системної ефективності та синергетичного ефекту
Ризики	Локальні ризики впровадження змін	Ризик дисбалансу кластеру	Системні ризики та каскадні ефекти
Ресурсне забезпечення	Локальні ресурси конкретного інституту	Ресурси, розподілені в межах кластеру	Використання ресурсів системи
Гнучкість	Висока (швидка адаптація елементів)	Середня (узгодження в межах кластеру)	Низька (системному узгодженні змін)
Складність впровадження	Низька (зміни в межах одного інституту)	Середня (координація змін у межах кластеру)	Висока (системна координація)
Стійкість результатів	Низька (залежить від окремого інституту)	Середня (підтримується кластером)	Висока (забезпечується системою)
Моніторинг	Моніторинг окремих показників змін	Моніторинг функціональної ефективності	Комплексний системний моніторинг
Управлінський рівень	Операційний рівень	Тактичний рівень	Стратегічний рівень

Продовження таблиці 5.6

Характеристика	Інституціональні альтерації	Кластер інституціональних альтерацій	Інституціональна матриця
Інформаційне забезпечення	Локальні інформаційні потоки	Секторальні інформаційні системи	Інтегрована інформаційна система
Людський фактор	Залежність від окремих виконавців	Залежність від команди кластеру	Системна взаємодія всіх учасників
Вплив зовнішніх факторів	Прямий вплив на конкретні зміни	Вплив на функціонування кластеру	Комплексний вплив на систему
Адаптивність	Швидка адаптація до локальних змін	Секторальна адаптація	Системна адаптація
Масштабованість	Обмежена масштабованість	Масштабованість у межах сектору	Повна масштабованість
Прогнозованість	Висока для локальних змін	Середня для кластерних змін	Низька через складність системи
Відповідальність	Персональна відповідальність	Розподілена в межах кластеру	Системна відповідальність
Контрольованість	Висока контрольованість локальних змін	Середня контрольованість кластеру	Складна система контролю
Синергетичний ефект	Мінімальний	Значний у межах кластеру	Максимальний системний ефект
Інноваційний потенціал	Локальні інновації	Кластерні інновації	Системні інновації
Стратегічна орієнтація	Тактичні цілі	Секторальні стратегії	Загальнодержавна стратегія
Правова основа	Окремі нормативні акти	Галузеве законодавство	Системне законодавство
Взаємозалежність	Низька	Середня	Висока
Конфліктність	Локальні конфлікти	Кластерні конфлікти	Системні конфлікти
Комунікаційні зв'язки	Прості лінійні	Мережеві в межах кластеру	Складні матричні

Джерело: розроблено автором.

Досліджені нами у дисертації інституціональні парадокси у державному управлінні, сформовані на основі аналізу перманентних суперечностей між комплексними викликами сучасності та обмеженими можливостями державних інститутів, є багатоаспектним явищем та потребує системного підходу щодо детермінації ІМ.

Матричний підхід до аналізу цього явища дозволяє структурувати індивідуальні аспекти парадоксу через їх взаємозв'язки за різними вимірами: «стабільність – адаптивність», «автономія – відповідальність», «централізація

– децентралізація» тощо. Застосування матриці суттєво поглиблює розуміння процесів, які відбуваються в межах інституціональної парадигми реалізації державної влади, та дозволяє розробити збалансовані управлінські рішення. Однією з ключових суперечностей, яка формується в межах інституціонального парадоксу, є необхідність збереження стабільності державних інститутів, що гарантує стійкість системи управління, при одночасній потребі у їхній адаптації до динамічного соціального, економічного та політичного середовища. Отже, матричний підхід дозволяє оцінити вплив змін, наприклад, через паралельне порівняння стійкості інститутів в умовах динамічного глобального середовища. У елементній базі матриці можна розглянути баланс між статичними елементами (правові норми, сталі інституціональні функції) та динамічними елементами – як пристосування до викликів інституціональних криз та тенденцій. Надмірна стабільність, що утримує інститути від змін, призводить до їх консерватизму та втрати актуальності, тоді як надмірна мобільність руйнує структурну цілісність, що стосується, зокрема, органів виконавчої влади, які потребують чіткої ієрархії у кризовий момент. Таким чином, державне управління повинно формувати дієвий механізм, що дозволяє досягти рівноваги між цими полярними станами, мінімізуючи ризики.

Ще одним важливим аспектом методології ІМ є проблема взаємовпливу між автономністю інститутів та їх відповідальністю перед суспільством. Автономія забезпечує довгострокову стійкість та інституціональну незалежність у прийнятті рішень, проте її надмірність може привести до розриву між державними інститутами та очікуваннями громадян. Матричне моделювання дозволяє порівняти рівні автономності, співставити різні інститути – скажімо, законодавчу владу чи регуляторні агентства – з інститутами, що мають прямий контакт із суспільством, наприклад, органами місцевого самоврядування, яким делеговані функції держави. Аналіз цієї проблеми на основі матричного підходу надає можливість визначити зв'язок між рівнем відкритості інститутів і довірою до них населення, запропонувати

оптимальні шляхи модернізації. Особливо це важливо у контексті сучасної кризи довіри громадян до фундаментальних державних структур, що обумовлено бойовими діями на території України.

Не менш важливою проблемою, яка розглядається на перетині соціального та інституціонального вимірів, є співвідношення формальних і неформальних інститутів, досліджене нами у розділі 2. Формальні інститути забезпечують чіткість і передбачуваність державного управління, однак їх ефективність часто базується на підтримці неформальних механізмів, таких як культурні традиції, норми та неформальні взаємовідносини серед соціальних груп. Матричний підхід доцільно використати для порівняння впливу формальних і неформальних елементів, забезпечуючи вироблення рекомендацій щодо гармонізації цих рівнів. Це особливо важливо для модернізації управлінських практик у багатокультурних суспільствах, таких як Україна, де певні механізми можуть бути дуже контекстуально загостреними, зокрема у сфері місцевого самоврядування.

Так само важлива суперечність стосується централізації та децентралізації влади. Централізовані інститути мають суттєву перевагу в кризових ситуаціях завдяки швидкому прийняттю рішень, однак бюрократизація та відсутність гнучкості можуть виступити інституціональною пасткою для таких систем в умовах довготривалої стабільності. Водночас децентралізація дає змогу підвищити ефективність публічного адміністрування на місцевому рівні, сприяє активізації громадян, проте значно ускладнює координацію роботи між рівнями управління, особливо в умовах багаторівневого управління [532]. Матричний підхід дозволяє представити ці два концепти організації державної влади (які на конституційній платформі функціонують одночасно) як різні сценарії у форматі координат, отже порівняти швидкість прийняття рішень централізованими структурами з рівнем демократичності за децентралізованого підходу. Це може бути основою для розроблення практичних рекомендацій із розподілення владних повноважень залежно від інституціональних функцій й контексту.

Важливим аспектом інституціонального парадоксу реалізації державної влади є проблема балансу між короткостроковими завданнями та стратегічними цілями. Державні інститути часто зосереджуються на вирішенні нагальних проблем під час інституціональних криз (економічних, безпекових), при цьому ігнорують довгострокові масштабні цілі розвитку. У матричному контексті цей баланс можна представити шляхом співвідношення ресурсів, що витрачаються на поточні завдання, зі стратегічними витратами часу, фінансів і політичної волі. Це дозволяє аналізувати, яким чином ресурси перерозподіляються в межах державного бюджету або які із державних програм втрачають фінансування та підтримку через короткострокові кризи.

Значну проблему становить суперечність між глобальними викликами та локальними можливостями їх вирішення. У сучасному державному управлінні потреба у дотриманні національної ідентичності суперечить умовам глобалізації, яка створює потребу в інтеграції до міжнародних управлінських практик. Використовуючи ІМ, можна порівняти ризики втрати національної специфіки з отриманими вигодами від глобальної кооперації. Це дозволяє встановити пріоритети в політиках, спрямованих як на збереження суверенітету, так і на інтеграцію до світових структур.

Очевидний інституціональний парадокс виявляє фундаментальні суперечності в системі державного управління, створює підґрунтя для формування більш комплексного підходу – інституціональної матриці. Європейський досвід демонструє, що перехід від парадоксальності до матричності вимагає системного переосмислення принципів організації влади та управління. Іншими словами, державне управління в Європі еволюціонує від вирішення окремих суперечностей (парадоксів) в інституціональній діяльності до побудови інтегрованої, взаємопов'язаної системи публічного управління. Ця система враховує множинність учасників управління, рівні прийняття рішень та динамічне середовище. Для здійснення такого переходу традиційні принципи організації влади, що базуються на лінійній ієрархії,

розподілених функціях і жорстких правилах, повинні бути переглянуті, модернізовані або доповнені новими підходами.

У країнах ЄС цей перехід відбувається через інтеграцію кількох ключових елементів. По-перше, визнання множинності інституціональних форм та їхньої взаємозалежності, що дозволяє перейти від дуалістичного протиставлення до багатовимірної матриці взаємодій. По-друге, впровадження принципу субсидіарності, який допомагає вирішити парадокс централізації-децентралізації через чітке розмежування повноважень різних рівнів управління. Важливим аспектом переходу є трансформація системи прийняття рішень від лінійної до матричної структури. Європейська практика показує ефективність багаторівневого управління («multi-level governance»), де різні інституційні актори взаємодіють у складній системі горизонтальних і вертикальних зв'язків. Це дозволяє подолати парадокс автономії та контролю через створення збалансованої системи стримувань і противаг. Європейський досвід свідчить, що складність викликів (глобалізація, кліматичні зміни, військові конфлікти, посилення ролі громадянського суспільства) вимагає нових підходів. Організація влади через інституціональну матрицю дозволяє інтегрувати всі елементи в єдине управлінське середовище, яке працює як ефективна багатовимірна система.

Відповідно до предмету дослідження варто визначити системне поняття (ІМ) в контексті реалізації державної влади, що представляє собою багаторівневу структуровану модель взаємопов'язаних формальних і неформальних інститутів, що забезпечують функціонування системи публічного управління. ІМ виступає фундаментальною основою для розуміння складних взаємозв'язків між різними елементами системи державної влади та механізмами її реалізації. На відміну від традиційного лінійного розуміння інституціональної структури, матрична модель формалізує багатовимірний простір взаємодій, де кожен елемент пов'язаний з іншими як по горизонталі (на одному рівні управління), так і по вертикалі (між різними рівнями), й саме

така структура дозволяє враховувати всю складність і багатогранність процесів публічного управління.

Отже, інституціональна матриця – це інтегрована багаторівнева система взаємопов'язаних формальних і неформальних інститутів, що створює структуровану модель реалізації публічної влади через взаємодію між різними рівнями управління, забезпечуючи функціональну єдність регулятивних механізмів, нормативних стандартів і культурно-когнітивних (узагальнено – інституціональних) патернів у процесі здійснення публічного управління. ІМ включає три базових рівні: регулятивний (формальні правила та процедури), нормативний (стандарти та очікування) та культурно-когнітивний (цінності та переконання). Кожен з цих рівнів має власну структуру та механізми функціонування, але при цьому вони тісно взаємопов'язані та взаємозалежні.

Багатовимірність інституціональної матриці є фундаментальною ознакою, яка дає змогу врахувати всі аспекти публічного управління, зокрема політичний, соціальний, економічний та екологічний. Ця властивість дозволяє аналізувати систему державної влади не лише через окремі її елементи, а й через їх взаємодії між собою, що створює комплексну картину функціонування. За класичним підходом Д.Кемпбелла [533], на відміну від ситуації, коли існує ймовірність ізолювати кожен сферу управління, матриця інтегрує всі рівні в єдину систему, де політика, економіка, культура, екологія та соціум взаємно обумовлюють один одного.

ІМ базується на тому, що кожен елемент матриці має свою динаміку, проте всі вони тісно взаємопов'язані. Наприклад, рішення у сфері політичного управління (наприклад, впровадження нових законів) може гальмуватися неформальними традиціями, які не відповідають швидким змінам регулятивного середовища. У цьому випадку соціальна інертність створює додаткові виклики для адаптації державної політики. Аналогічно, економічне рішення (наприклад, зміна податкової системи) може впливати на соціальну стабільність і питому вагу екологічної відповідальності в суспільстві (рис.5. 4).

Рис. 5.4. Функціональний зміст інституціональної матриці

Джерело: розроблено автором.

Здатність ідентифікувати ці взаємозв'язки є однією з основних переваг багатовимірності інституціональної матриці у державному управлінні. Це дає змогу розглядати владу як інклюзивну, а не сегментовану систему, в якій різні

секторальні аспекти не конкурують, а гармонійно доповнюють один одного. Наприклад, якщо інститут держави впроваджує політику, спрямовану на покращення прав довілля, ця політика має бути співвіднесена з економічними та соціальними інструментами її реалізації, такими як фінансові стимули підприємствам чи створення суспільної підтримки через громадянське суспільство.

Місією інституціональної матриці в межах ІПРДВ є створення легітимної, керованої і гнучкої системи реалізації державної влади, яка забезпечує сталість розвитку, враховує інтереси суспільства та підвищує якість виконання державних функцій. Стратегічне призначення цієї цільової функції полягає в тому, щоб інтегрувати всі рівні й виміри управління, адаптувати державні інститути до постійно змінюваного середовища та забезпечити довгострокову стабільність влади. Цільова функція визначає головний орієнтир у розвитку ефективності та інтегрованості державної влади, як основу для сталого майбутнього розвитку суспільства.

Правовий режим воєнного стану в Україні створює специфічні умови для функціонування державної влади, в яких характерні механізми управління, взаємодії між інститутами та реалізація владних повноважень змінюються відповідно до надзвичайної ситуації. Такі умови вимагають не лише оперативності й швидкого ухвалення рішень, але й забезпечення стабільності системи публічного управління, легітимності дій влади та підтримки ефективної комунікації між державою і суспільством. Воєнний стан підвищує суспільну напругу та ризик втрати довіри громадян до влади через концентрацію владних повноважень і обмеження прав.

Запровадження методології інституціональної матриці як елементу ІПРДВ гарантує: по-перше, *легітимізацію заходів воєнного стану*, впроваджених через формальне законодавство, шляхом узгодження їх із суспільними очікуваннями, забезпечення прозорості ухвалених рішень та підзвітності центральній владі навіть у рамках воєнного правового режиму, збереження діалогу з суспільством через чітко структуровану комунікативну

політику, яка передає обґрунтованість і необхідність кожного владного заходу. По-друге, *пріоритезує регулятивні функції ОДВ*, щоб забезпечити централізацію управління, швидкість прийняття рішень та їх виконання. При цьому нові формальні інститути (законодавчо закріплені норми воєнного стану) мають працювати високоефективно з урахуванням мінімізації бюрократичних процедур. По-третє, *створює механізми гнучкого делегування повноважень* у разі потреби, між структурними рівнями (наприклад, військові адміністрації отримують обов'язки, які раніше виконували цивільні органи). У межах ППРДВ цільова функція матриці повинна створювати баланс між надзвичайними повноваженнями влади і збереженням її легітимності через регулярне звітування, доступну інформацію для громадян і прозорість прийняття рішень (рис. 5.5).

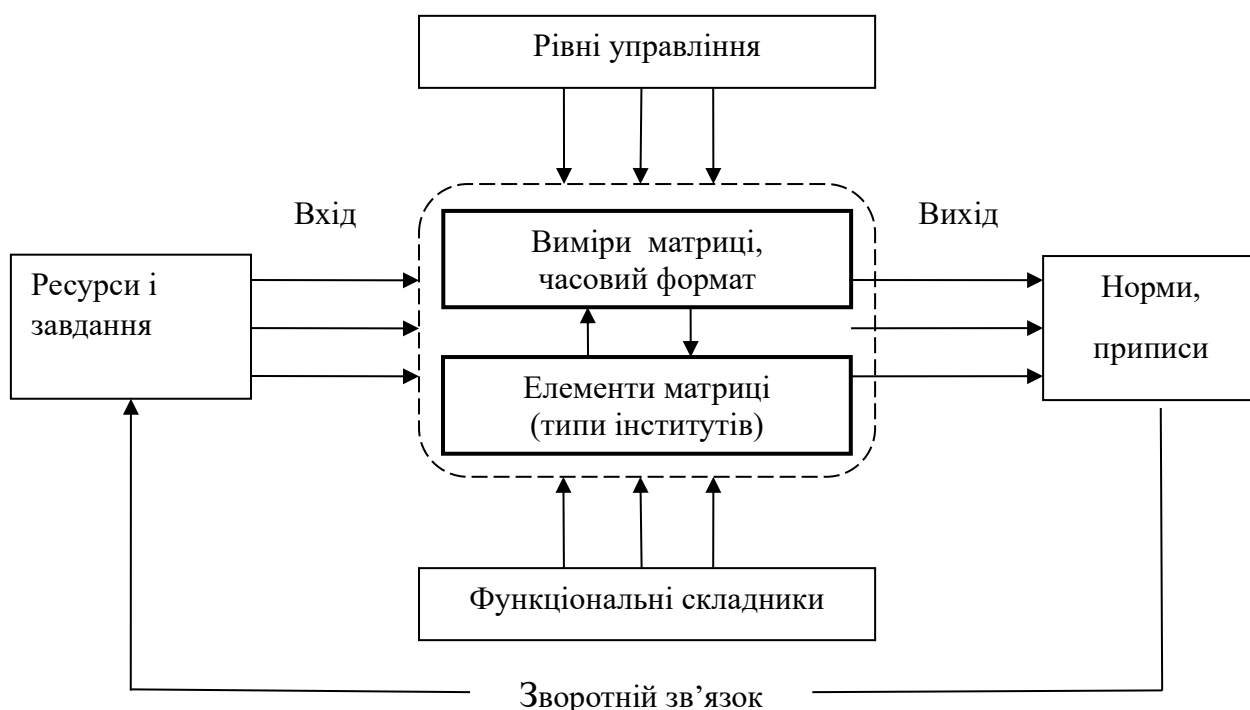

Рис. 5.5. Формалізація побудови інституціональної матриці (державноуправлінський контекст)

Джерело: дослідження автора.

Доцільно розрізняти структурні виміри матриці:

- 1) *політичний вимір* – політичні структури, взаємовідносини між гілками влади, механізми прийняття рішень;
- 2) *економічний вимір* – відносини власності, економічна політика, баланс ринку та державного регулювання;
- 3) *соціальний вимір* включає соціальні інституції, забезпечення рівноправності, взаємодія держави з громадянами;
- 4) *екологічний вимір* включає управління природними ресурсами, екологічна політика, кліматична адаптація;
- 5) *культурний вимір* – цінності, традиції, суспільна пам'ять, символи та соціокультурна інтеграція;
- 6) *безпековий вимір* – оборонний сектор, правовий режим, забезпечення національної та громадської безпеки.

Алгоритм формування ІМ виглядає таким чином:

- 1) визначення виміру (аспекту) матриці;
- 2) вибір інституту для кожного виміру – формальні й неформальні інститути, суб'єкти тощо;
- 3) розподіл функцій інститутів за вимірами – регулювання, стимулювання, адаптація тощо;
- 4) визначення управлінського завдання для інститутів;
- 5) врахування часових рамок та рівнів управління;
- 6) визначення інструментів реалізації.

Такий аналіз складників дає основу для побудови інтегрованої інституціональної матриці, яка дозволить врахувати всі аспекти управління в рамках ІПРДВ. При цьому ми актуалізуємо принцип історизму, за яким жоден з парадоксів інституціональної парадигми не виникає в ізоляції від попереднього досвіду. Нинішні особливості державного управління, конфлікти між формальними та неформальними інститутами, напруга між автономністю органів влади і їхньою відповідальністю перед суспільством

стають зрозумілими лише у контексті історичного розвитку української державності та її інститутів.

Варто запропонувати два формати інституціональної матриці як складової ІПРДВ.

Перший формат визначений детермінацією рівнів, цілей та функцій, що оцінюються з позицій впливів, стимулів та нормативного регулювання (рис. 5.6).

	<i>Впливи</i>	<i>Стимули</i>	<i>Нормативне регулювання</i>	<i>Ресурси</i>	<i>Ризики та виклики</i>
<i>Цілі</i>	Зовнішні кризи, глобалізація, соціальні зміни	Економічна стабільність	Стратегії, закони, міжнародні Угоди	Людський капітал, ресурс часу	Політична нестабільність
<i>Функції</i>	Політичний тиск	Економічні стимули	Інституціональна юрисдикція	Компетенції, інфраструктура	Конфлікт повноважень, опір змінам
<i>Рівні</i>	Європейський (міжнародний) вплив	Ресурсна автономія	Координація законів	Локальні (місцеві) бюджети	Проблема координації
<i>Стратегії</i>	Потреби суспільства	Міжсекторальні стимули	Політичний вектор розвитку	Технічна підтримка	Економічна нерівність
<i>Результат</i>	Громадський тиск	Соціальні і персональні стимули	Міжнародні гарантії	Адміністративні ресурси	Зниження громадської довіри

Елементи аналізу ІПРДВ: впливи, стимули, нормативне регулювання, ресурси, ризики, виклики

Рис. 5.6. Інституціональна матриця як складова ІПРДВ

Джерело: розроблено автором, актуалізовано на основі аналізу результатів проведеного в НТУ ДП експертного опитування (2023-2024 рр.) (додаток В1, В2)

Управлінські завдання конкретизують функціональність ІМ у межах ІПРДВ у кожному вимірі та відображають цільову спрямованість влади: мобілізація ресурсів (економічних, людських, інформаційних), забезпечення

національної безпеки, розвиток стратегічних секторів економіки, підтримка інституційної стійкості в умовах криз, формування соціальної єдності та солідарності, підвищення ефективності управлінських рішень. У цьому підході державна влада розглядається як комплексна багаторівнева система, де взаємодія формальних і неформальних інститутів забезпечує ефективність, легітимність та результативність управління. Функції ІМ спрямовані на забезпечення стабільної реалізації державної влади через механізми інтеграції, координації та адаптації інститутів у межах цієї парадигми.

Матричний аналіз дозволяє структурувати всі компоненти державного управління (цілі, функції, рівні, ризики, ресурси, нормативне регулювання тощо) в єдиній моделі. Це дає змогу зрозуміти, як ці елементи взаємодіють між собою, яка їхня взаємозалежність і де є прогалини чи протиріччя. Завдяки матриці можна охопити всю систему управління у комплексі, а не лише окремі її аспекти. Матричний підхід допомагає чітко оцінити поточний стан державного управління за різними аспектами (нормативним, фінансовим, організаційним) і побачити, які напрями потребують першочергової уваги. Наприклад, якщо на певному рівні (державному, регіональному чи локальному) виникають дисбаланс у регулюванні та використанні ресурсів, їх можна своєчасно коригувати.

Інший формат ІМ передбачає розуміння критеріального аналізу побудови матриці на основі поняття «інституціональні цінності». *Інституціональні цінності* – це ключові принципи, ідеї та норми, які визначають структуру, функціонування та розвиток інституцій, а також їхню роль у суспільстві. В основі цього підходу лежить усвідомлення, що ефективність та стійкість ІМ залежить не лише від правових чи організаційних рамок, але й від глибокої інтеграції основних цінностей у всі аспекти діяльності. Цінності слугують критеріями, що визначають пріоритетність дій, правила взаємодії та очікувані результати для суспільства.

Критеріальний аналіз допомагає визначити не лише відповідність інституцій актуальним запитам суспільства, але й їхню здатність адаптуватися

до змін і перешкоджати занепаду. Така структура, орієнтована на цінності, вирішує проблему «формалізації без сенсу», коли інститут працює не лише «для процесу», а щоб реалізовувати чіткі суспільно корисні цілі. Європейська практика доводить, що цінності є зв'язувальними елементами між формальними правилами, неформальними очікуваннями та реальними результатами управління. У цьому контексті переходу до ІМ важливим кроком стає формування ціннісної архітектури управління, яка забезпечує рівновагу між загальноприйнятими стандартами, гнучким підходом до їх реалізації та адаптацією до конкретних умов. Феномен інституціональної архітектури виявляється не лише у композиції матриці, а й у алгоритмізації інституціонального дизайну як визначального компоненту.

Інституціональний дизайн (авторське трактування) у межах матричного підходу полягає в акцентованому застосуванні як інструменту для систематизованого проектування, аналізу та моделювання структури державного управління, здатної ефективно функціонувати в умовах одночасного впливу різнополярних факторів і системних суперечностей. У цьому контексті матричний підхід дозволяє представити інституціональний дизайн як багатовимірну концепцію, де всі аспекти інституційної системи співвідносяться у чітко визначених координатах.

Такий підхід дозволяє інтегрувати інститути в єдину систему, де вони взаємодіють на основі спільних базових принципів. У межах критеріального аналізу ІПРДВ при побудові інституціональної матриці варто виділити базові категорії цінностей: 1) етичні цінності, що включають принципи справедливості, прозорості, чесності та соціальної відповідальності; 2) функціональні цінності (ефективність, продуктивність, гнучкість та економічність), які забезпечують функції інститутів, враховуючи ресурсні обмеження; 3) соціальні цінності, що охоплюють інклюзивність, рівність, солідарність та орієнтацію на громадські потреби; 4) інноваційні цінності (адаптивність, розвиток нових підходів, цифровізація та впровадження змін).

На цій основі сформовано інституціональну матрицю головних компонент суверенної держави на основі методології «path assertion» (рис. 5.7).

Рис. 5.7. Інституціональна матриця як складова ІПРДВ у форматі переходу до цифрової держави

Джерело: розроблено автором, актуалізовано на основі аналізу результатів проведеного в НТУ ДП експертного опитування (2023-2024 рр.), (додаток В1, В2).

За такого підходу матриця набуває багатовимірного характеру, де кожен елемент оцінюється через призму множинних ціннісних критеріїв. Наприклад, ефективність інституції розглядається не лише через призму економічних показників, але й через її здатність забезпечувати соціальну справедливість та екологічну відповідальність. Важливим аспектом є те, що інституціональні цінності не є статичними – вони еволюціонують разом із суспільством та його потребами. Відповідно, матриця повинна мати механізми постійного

оновлення та адаптації до змін у суспільних цінностях та очікуваннях. Критеріальний аналіз також дозволяє виявляти потенційні конфлікти між різними інституціональними цінностями та розробляти механізми їх збалансування. Наприклад, може виникати напруження між цінностями ефективності та інклюзивності, що вимагає пошуку оптимальних рішень. Критеріальний аналіз на основі інституціональних цінностей також дозволяє краще розуміти та враховувати культурні та контекстуальні особливості різних суспільств при формуванні та розвитку публічних інституцій. Це особливо важливо в умовах глобалізації, де необхідно знаходити баланс між універсальними стандартами та локальними особливостями.

Методологічна потреба враховувати неоднозначність локальних особливостей не означає відмову від універсальних стандартів, але вимагатиме їхнього стратегічного налаштування. Так, одним із прикладів може бути адаптація європейського стандарту інклюзивності до країн, де й досі існують значні етнічні чи соціальні розриви. У цьому процесі критеріальний аналіз допомагає створити механізми подолання інституціональних розривів.

ІМ при цьому виконує роль системоутворюючої конструкції, яка забезпечує інституціям стійкість через поетапну інтеграцію цінностей у середовищі глобального розвитку. Це важливо, адже впровадження уніфікованої моделі управління без урахування локального контексту може призвести до втрати довіри до інституцій. З іншого боку, надмірна локальна адаптація може розбалансувати систему, створюючи ризики її ізоляції від загального розвитку. Отже, критеріальний аналіз, заснований на інституціональних цінностях, має бути центральним інструментом у формуванні сучасних інституцій. У межах інституціональної парадигми він дозволяє синтезувати глобальні універсальні принципи (демократія, права людини, верховенство права) з національними та культурними особливостями.

На основі аналізу інституціональних впливів (порівняння форматів інституціональних матриць) варто запропонувати дескриптивну модель методологічного забезпечення ІПРДВ (рис. 5. 8).

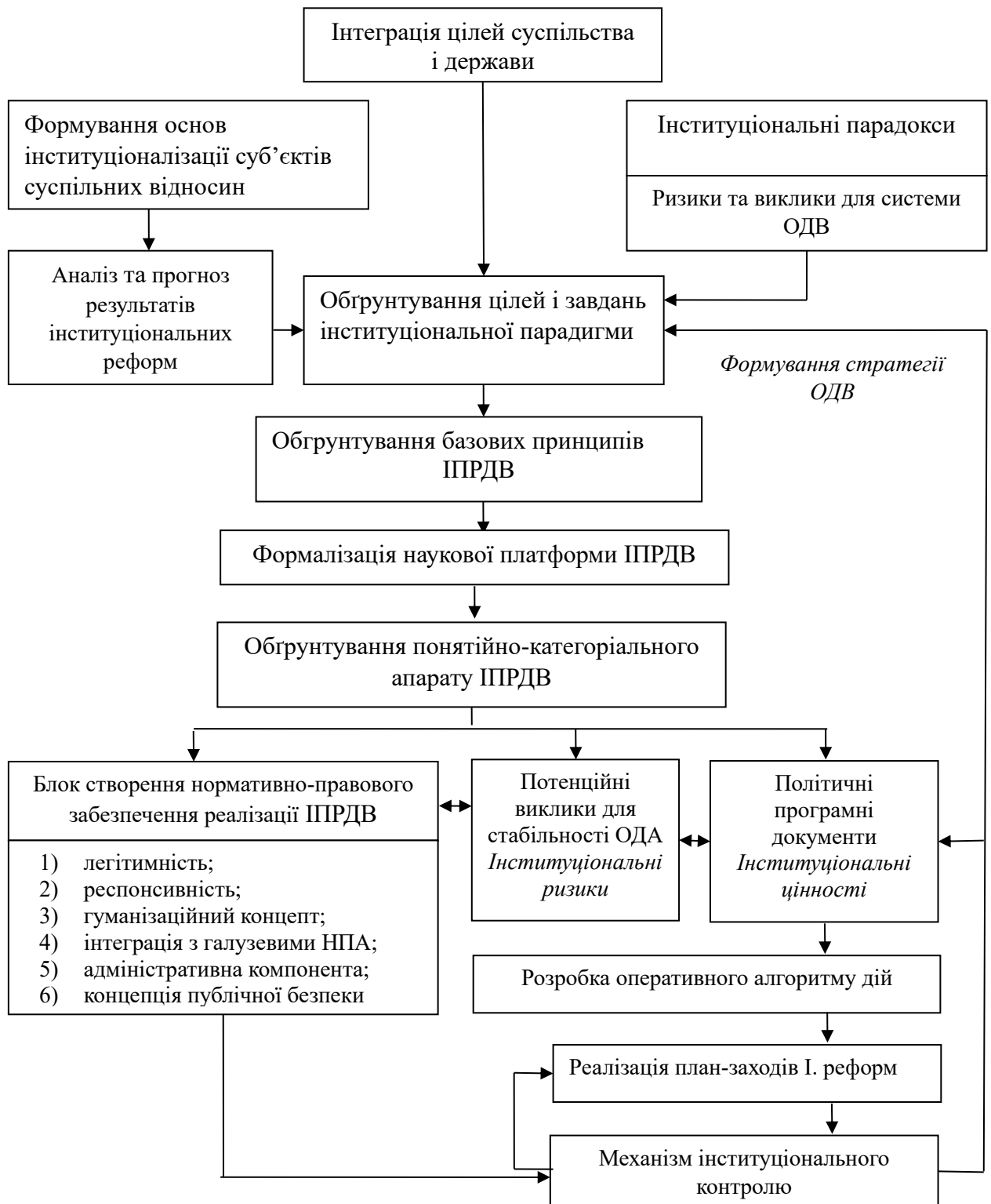

Рис. 5.8. Дескриптивна модель методологічного забезпечення ІПРДВ на основі ІМ (операційний підхід)

Джерело: розроблено автором.

Наведена модель (рис. 5.8) передбачає деталізацію програмних елементів, їхню взаємодію в реальних умовах і врахування операційного рівня для аналізу та напрацювання структурно організованих рішень. Матричний аналіз ризиків дозволяє визначити ключові проблеми, які можуть завадити впровадженню програми, та відповідно сформулювати конкретні інструменти для їх мінімізації у рамках операційного забезпечення діяльності ОДВ.

Основний *ризик можливої політичної нестабільності* у такій моделі проявляється на рівні правової бази та управлінських процесів. Часті політичні зміни можуть порушити безперервність реалізації програми через переоцінку її ключових цілей новими політичними силами або зміни пріоритетів. Політична воля, як рушійний фактор, має бути стабілізованою через закріплення довгострокових показників програми на нормативному рівні. Методологічний підхід передбачає структурування програми на такі елементи, які є незалежними від політичного контексту і можуть продовжувати існування навіть у періоди змін влади.

Другий критичний елемент ризиків – конфлікт інтересів, який особливо актуальний на операційному рівні, де взаємодіють різні органи, включно з бізнесом, громадськими організаціями та місцевою владою. Цей виклик впливає на координацію функцій і прозорість рішень. Дескриптивна модель акцентується на деталізації механізмів, які забезпечують антикорупційний моніторинг, чіткий контроль розподілу ресурсів та дотримання функціональної субординації. Інтегруючи операційний інструментарій, зокрема системи електронного управління, можна зменшити рівень ризику конфлікту інтересів за рахунок прозорості в діяльності інституцій.

Невідповідність цілей потребам населення є ще одним викликом, який потребує операціоналізації на етапі планування та впровадження програми. Операційний підхід дозволяє впроваджувати гнучкі інструменти моніторингу запитів суспільства, такі як регулярні соціологічні опитування, оцінювання зацікавлених сторін і зворотній зв'язок у реальному часі через цифрові

платформи обговорення, що реалізує можливість оперативного коригування цілей програми відповідно до актуальних суспільних очікувань.

Дублювання повноважень чи їхній розбалансований розподіл у дескриптивній моделі вирішується шляхом системного аналізу функцій усіх суб'єктів, що впроваджують ППРДВ. Це забезпечується операційним підходом, який передбачає деталізацію зон відповідальності кожного суб'єкта, усунення дублювання функцій та реалізацію принципу субсидіарності. Усе це підкріплюється нормативним регулюванням, що унеможливує ситуації, коли конкуренція між органами влади або прогаліни у повноваженнях уповільнюють реалізацію програми. Опір змінам серед ключових учасників (державних службовців, суспільства та бізнесу) також враховується в операційному підході шляхом залучення освітніх, мотиваційних і комунікаційних кампаній. Наприклад, для державних службовців розробляються програми підвищення кваліфікації, що акцентують увагу на вигодах від реалізації нових підходів. Для громадськості важливо надавати прозору інформацію про позитивні наслідки програми, використовуючи доступні цифрові платформи і ЗМІ.

Окремо варто виділити проблему координації, зокрема між усіма рівнями управління (глобальним, національним, регіональним та локальним). У операційній композиції здійснення програми координації створюються єдиних цифрових платформ для зберігання, обробки і звітності щодо даних усіх рівнів управління. Важливе значення має і міжсекторальна співпраця: бізнес, громади і влада повинні координувати зусилля через чітко прописані механізми на базі загальної нормативної матриці.

Вирішальним питанням є усунення розриву між доступними ресурсами і цілями програми. Операційний підхід у дескриптивній моделі вимагає кореляції всіх стратегічних цілей із наявними людськими, фінансовими та технологічними ресурсами. Вводяться інструменти регулярного аналізу ресурсів перед початком кожного етапу реалізації програми, а також

створюються механізми мобілізації додаткових ресурсів (через державно-приватне партнерство, грантове фінансування тощо).

Проблема громадської довіри також вирішується в межах операційного підходу через високу прозорість всіх процедур, відкритість даних про виконання задач програми і залучення громадян до моніторингу. Наприклад, через публічно доступні інтерактивні платформи громадяни можуть бачити, які результати вже досягнуто, а які слабкі місця потребують уваги. Загалом, описативна модель методологічного забезпечення ППРДВ із застосуванням операційного підходу дозволяє чітко визначити, як кожен ризик чи виклик впливає на програму і які саме операційні інструменти варто застосувати для його подолання. Такий підхід гарантує ефективність і стійкість державного управління, забезпечуючи гнучкість у виконанні програм і їхню відповідність суспільним потребам.

У рамках мультидисциплінарного підходу ІМ дає змогу проектувати різні сценарії функціонування інститутів залежно від умов і соціальних контекстів. Важливо дослідити, яким чином збільшення автономії інститутів у демократичних умовах вплине на їх стійкість та підзвітність перед суспільством при різних рівнях централізації. Матричний підхід наголошує, що прагнення до радикальних рішень, зокрема, абсолютної централізації чи повної децентралізації, не сприяє ефективності. Натомість інституціональний дизайн на основі ІМ дозволяє конструювати збалансовані системи, у яких гнучкість поєднується зі стабільністю, а глобальні нормативи враховують локальну специфіку. У матриці ці баланси розташовуються у точках перетину кількох координатних площин. Таким чином роль інституціонального дизайну включає розроблення механізмів, які відповідають сучасним викликам: глобалізації, цифровізації, екологічним та демографічним змінам. У матричному підході відображаються точки зіткнення традиційних державних інститутів із новими технологіями (цифрове урядування, автоматизація) та стратегічними тенденціям.

ІМ в ІПРДВ є концептом, що доповнює багатовимірну структуру взаємодії ключових суспільних інститутів, які формують основи соціального, економічного та політичного порядку. Адже кожна система державного управління не просто функціонує, а базується на унікальному поєднанні історично сформованих принципів організації влади, юридичних норм і соціокультурних традицій. Матриці не лише надають стійкість державним системам, а й забезпечують їм можливість гнучко адаптуватися до сучасних викликів, використовуючи нові можливості та реагуючи на зміни в суспільстві. Завдяки цій динаміці, інституціональні матриці стають потужними інструментами для досягнення соціальної стабільності та розвитку в умовах швидко змінюваного світу. Інституціональні матриці також виступають основою для взаємодії правових, історичних, політичних та соціальних компонентів у державній владі. Їх конституційна природа дозволяє зберігати і систематизувати елементи державної влади, забезпечуючи баланс між історичною спадкоємністю і сучасними реформами.

Прикладом може слугувати інституціональна парадигма УК, де *історична інституціональна матриця (ІМ)* містить властивості формування основних інститутів держави, у тому числі, роль монарха як гаранта легітимності. Ключовою особливістю ІМ є здатність забезпечувати стійкість системи під час внутрішніх і зовнішніх трансформацій. Від Великої Хартії вольностей (1215) до Білля про права (1689) [516-517], ІМ встановлювала обмеження для монархічної влади, закладаючи основи парламентської демократії. Судовий прецедент і принцип верховенства права стали основою правової системи, підтверджуючи суверенітет держави і легітимність влади.

ІМ (у межах ІПРДВ) для УК є унікальною завдяки своєму неформалізованому характеру і складається з: конституційних актів (Велика Хартія вольностей, Акт про парламент 1911 року, Акт про права людини 1998 року) як ключових елементів, що підтримують порядок взаємодії влади; конституційних конвенцій, що регулюють інституціональну взаємодію монарха і парламенту на основі неписаних правил; парламентського

суверенітету, що надає пріоритет парламентським законам і їх здатності змінювати будь-який аспект права. Таким чином, І. матриця визначає способи функціонування інститутів відповідно до принципів верховенства права, забезпечуючи баланс між традиціями і сучасними правовими нормами, і підтверджує суверенітет держави у процесі адаптації до нових реалій.

Політичний компонент ІМ ППРДВ УК залишається центром функціональної влади і включає складники: «Король в Парламенті» як інституціональний зв'язок між главою держави і законодавчою владою, що забезпечує безперервність прийняття рішень; політична відповідальність уряду, і така відповідальність закріплена інституціонально; рівновага влади як взаємодія між палатами парламенту, судовою системою та урядом, що є основою ІМ. Матриця демонструє, що ефективність влади базується на історичній легітимності і чітко вибудованій конституційній ієрархії, структурованій системі легітимності. Політична система Великої Британії спирається на унітарну модель, але інтегрує регіональні елементи через процес деволюції. Регіональні уряди, такі як Шотландський парламент та Уряд Уельсу, забезпечують баланс між локальною автономією та єдністю держави. Ідеологічний аспект адміністративного устрою поєднує культурну автономію регіонів із єдністю королівства.

Економічний формат ІМ ППРДВ УК відображений у системі фінансової децентралізації, але з контролем із боку центрального уряду. Регіони отримують кошти через певні формули, такі як Barnett Formula [534], що передбачає базове фінансування для децентралізованих територій. Ця модель забезпечує вирівнювання економічного розвитку територій та зменшення нерівності між ними. Деволюція, як процес передачі повноважень від центрального уряду Лондона до регіональних адміністрацій, стала однією з найважливіших реформ управління Великої Британії у ХХ ст. Починаючи з 1998 року, реформа змінила політико-адміністративний устрій держави, запровадивши нові демократичні органи для Шотландії, Уельсу, Північної Ірландії, а також структурами прямого місцевого самоврядування в Англії.

Соціокультурний компонент ІМ включає традиції й церемонії, адже монархія підтримує національну ідентичність через символічну участь у найважливіших суспільних заходах. Король, будучи захисником віри, інтегрує релігійні й державні цінності в суспільну матрицю, створюючи культурний міст між владою й народом. Цей компонент матриці сприяє зміцненню національної ідентичності та легітимності державної системи через повагу до історичних традицій. З позицій формального закріплення процес деволуції – передачі повноважень від центрального уряду Лондона до регіональних адміністрацій, стала однією з найважливіших реформ управління УК у ХХ ст. Починаючи з 1998 року, реформа змінила політико-адміністративний устрій держави, запровадивши нові демократичні органи для Шотландії, Уельсу, Північної Ірландії, а також структурами прямого місцевого самоврядування в Англії. Деволуція дозволила регіонам УК ухвалювати рішення з урахуванням місцевих потреб та пріоритетів, посилюючи відчуття автономії, проведення виборних органів для Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії сприяло більшому залученню населення у політичне життя регіонів, а реформа створила механізми, які зменшили напругу у відносинах між регіонами та центральною владою [535].

На прикладі УК варто вказати на очевидні переваги формалізації інституціональних матриць на рівні національної держави: *гнучкість інститутів* – реакцію на виклики без радикальних змін формальної структури, адаптуючись до нових вимог через неформальні конвенції та нові регіональні інститути; *асиметричність децентралізації*, що дозволяє ефективно забезпечувати місцеве управління без відмови від централізованих елементів влади; *збереження «path dependence»*, адже інституціональний підхід підкреслює, що деволуція є продуктом тривалого історичного процесу, який поєднує попередні конституційні практики з сучасними політичними викликами. Значну роль у збереженні стабільності системи відіграють неформальні механізми та міжінституціональна координація, які юридично необов'язкові, але їх дотримання є питанням політичної культури та традицій.

Очевидну інституціональну пастку у взаємодії формальних і неформальних інститутів у сучасному інституціональному дискурсі УК вирішує феномен *інституціональної конвергентності* як процес зближення функцій, структур або принципів роботи різних інститутів у межах однієї системи або між різними державними системами. У політичному просторі Великої Британії цей процес стосується адаптації одних інститутів до викликів, які спричиняють зміни в інших, а також гармонізації формальних і неформальних інституціональних практик.

Інституціональна конвергентність у контексті «path assertion» – це динамічний процес гармонізації, адаптації та зближення функцій, структур та принципів дії формальних і неформальних інститутів у межах однієї державної системи або між різними системами, який забезпечує узгодженість, інтеграцію та стійкість інституціональних механізмів. Цей процес передбачає не просто уніфікацію інститутів та взаємодією між інституціональними рівнями, а також їх гармонізацію та координацію задля забезпечення узгодженості у відповідь на внутрішні та зовнішні виклики, сприяє ефективній реалізації національного суверенітету та визначенню траєкторії розвитку держави відповідно до концепту «path assertion». Цей процес є динамічним і постійно трансформується у відповідь на соціально-політичні зміни сприяє стабільності та гнучкості інституціонального дизайну, що дозволяє державі активно обирати та формувати траєкторії розвитку.

Британська деволуція, започаткована наприкінці ХХ століття (закони 1998 року), є класичним прикладом інституціональної конвергентності у відповідь на регіональні вимоги до автономії. Поступовий процес легітимізації формальних і неформальних структур у рамках деволуції демонструє конвергентні тенденції. Як наслідок, УК продемонструвала, що інституційна конвергентність може успішно вирішувати напруги між централізованістю та потребою у децентралізованому самоврядуванні, та створила гнучкі, але стабільні механізми управління, адаптовані до різних соціальних і політичних контекстів [536].

Brexit став серйозним викликом для інститутів УК в питанні збереження політичної та соціальної стабільності. Інституціональна конвергентність проявилася у зближенні підходів центральної влади та регіональних органів з метою мінімізації напруги. Процес Brexit виявив адаптивну здатність державних інститутів УК раціоналізувати процедури та механізми управління цілісною державою у складних умовах. Інституціональна конвергентність у УК є основою для ефективного управління в унікальній системі, яка поєднує централізоване врядування з регіональною автономією.

Важливо вказати на особливі функціонування механізмів реалізації ППРДВ у УК – феномені Scrutiny як форми інституціональної взаємодії, яка реалізується через системні механізми та регламентовані процедури для нагляду, аналізу й оцінки діяльності виконавчої влади. Інституціональна сутність цього феномену полягає в забезпеченні прозорості, підзвітності та ефективності державних інститутів шляхом балансування повноважень між законодавчою і виконавчою гілками влади. Scrutiny формує критичну систему механізмів, у межах якої виконавча влада діє в рамках самостійного, національного шляху розвитку, а не в інтересах зовнішніх структур. Зокрема, European Scrutiny Committee аналізував всі пропозиції актів ЄС до Brexit, щоб оцінити, наскільки вони відповідають національному суверенітету УК [537].

Авторське трактування поняття ІМ як концептуальної системи понять є комплексним підходом до аналізу та планування інституціональних змін, оскільки враховує як функціональні, так і структурні взаємозв'язки в межах усієї державної системи. При цьому слід виокремити такі категорії:

- 1) Структурна матриця характеризує базову організацію інститутів, їх функції, взаємозв'язки та принципи роботи, що визначають фундаментальну архітектуру інституційної системи. Вона забезпечує організаційну єдність і цілісність системи ОДВ (і суспільства), гармонізує функціонування формальних та неформальних інститутів. У контексті «path assertion» структурна матриця слугує механізмом адаптації інституціональної системи до змін, дозволяє державі трансформувати її складові для реалізації суверенної

траєкторії розвитку. Ця матриця підтримує баланс між стабільністю інституційної структури та її здатністю реагувати на внутрішні й зовнішні виклики.

2) Функціональна матриця (відображає роль і функції кожного інституту в загальній системі) – система розподілу ролей та функцій між інститутами, що регулює їхній внесок у загальну інституційну систему з точки зору виконання завдань і досягнення стратегічних цілей. Функціональна матриця відображає місце і роль кожного інституту у цілісній структурі, його компетенції, а також способи взаємодії з іншими елементами системи. У контексті «path assertion» функціональна матриця слугує механізмом, що забезпечує адаптацію функцій інститутів до нових викликів, сприяє координації та взаємодії між ними та дозволяє впроваджувати зміни, необхідні для реалізації обраної суверенної траєкторії розвитку. Основні характеристики – рівні відповідальності, ієрархія, адаптивність, гармонізація.

3) Процесуальна матриця регулює порядок взаємодії між інститутами, зокрема в контексті інституціональних альтерацій, включає аналіз методологічних компонент матричного підходу при розробці ІПРДВ) – це система, яка фіксує порядок взаємодії між інститутами, визначає алгоритми ухвалення рішень та функціональної співпраці, відповідальності та координації в рамках єдиної управлінської системи. Процесуальна матриця підтримує узгодженість інституціональних процесів, гармонізує ролі й механізми взаємодії у відповідності до інституціональних альтерацій. У контексті «path assertion» та розробки інституціональних програм розвитку державного управління (ІПРДВ), процесуальна матриця забезпечує методологічну основу для побудови чітких і послідовних державних рішень, а також гарантує скоординований підхід до реалізації стратегій, допомагаючи адаптувати управлінську систему до зовнішніх і внутрішніх викликів. Основні характеристики матриці – порядок взаємодії, інституціональні альтерації, методологічна основа, гармонізація програм, суверенна траєкторія розвитку.

Практико орієнтований зміст ІМ слід визначити як здатність забезпечувати гармонійне регулювання соціальних, політичних та економічних відносин, підтримання стабільності та впорядкованості управлінської системи. ІМ виступає базисом для утвердження у («path assertion») та адаптації інституціональної взаємодії до нових викликів і умов, сприяє сталому функціонуванню та трансформації суспільства. Запровадження методології інституціональної матриці як елементу ІПРДВ: *по-перше*, гарантує легітимізацію заходів воєнного стану; *по-друге*, пріоритезує регулятивні функції органів державної влади; *по-третє*, створює структурну основу для інтеграції та адаптації інститутів в умовах виникнення нових викликів, гарантуючи можливість динамічної реорганізації функцій і процесів у напрямках кризового управління; *по-четверте*, сприяє мобілізації ресурсів та узгодженості політик у рамках єдиної стратегічної концепції, яка враховує актуальні потреби суспільства, воєнно-політичну ситуацію та перспективи сталого розвитку у післявоєнному відновленні.

Запропонована нами теорія критеріального аналізу побудови матриці побудована на основі поняття «інституціональні цінності», і передбачає, що процес проектування інституціональної матриці має ґрунтуватися на оцінці діяльності інститутів через призму ключових цінностей. Це означає, що система визначає наскрізні принципи – такі як верховенство права, соціальна справедливість, національна безпека та державний суверенітет – і трансформує їх у систему критеріїв для оцінки стратегій, функцій та результативності інститутів, а також їх взаємодії. Інституціональна матриця будується на балансі базових ціннісних установок, які встановлюють межі функціональної, структурної та процесуальної гармонії. Інституціональні цінності визначають пріоритети діяльності інститутів (наприклад, відданість соціальному розвитку, забезпечення прав громадян чи прозорість управління). Для цього інституціональні цінності екстраполюються у низку вимірюваних критеріїв, які дозволяють оцінювати: *ефективність інституту* (наскільки він досягає поставлених цілей у межах визначених норм і цінностей), *прозорість*

і підзвітність (як інститут взаємодіє із суспільством, забезпечує відповідальність за свої дії), *здатність до адаптації* (як інститут враховує зміни середовища та нові виклики).

Інституціональний дизайн (ІД) у матричному підході розглядається як інтегративний інструментарій, що дозволяє збалансувати структурну організацію державного управління через систематизовану методологію формування, аналізу й моделювання державних інститутів. Одночасне врахування впливу різнополярних факторів (соціальних, політичних, економічних, культурних) дозволяє використовувати інституціональний дизайн як динамічний механізм для стабілізації системи під час її функціонування в умовах системних суперечностей.

Ключова мета ІД –забезпечити досягнення балансу між стабільністю та гнучкістю інституціональної системи, що дозволяє адаптувати державне управління до кризових ситуацій, конфліктів цілей та викликів глобалізованого середовища. ІД у межах матричного підходу: 1) поєднує структурний та функціональний складники; 2) враховує взаємовплив суперечливих факторів шляхом інтеграції критеріїв для аналізу конфліктних інститутів, які виконують взаємовиключні завдання; 3) створює модель ієрархії і горизонтальної координації, яка усуває дублювання між інститутами.

У межах матричного підходу ІД спирається на ідею про те, що суперечності не є лише перешкодами, а можуть служити джерелом балансу (захист національного суверенітету в умовах тиску міжнародних організацій, економічний розвиток та екологічна безпека тощо). Отже, сутність дизайну в рамках матричного підходу передбачає створення адаптивної структури управління, яка реагує на зовнішні зміни (політична нестабільність, економічні кризи) та внутрішні виклики (неефективність інститутів).

ІД, пов'язаний із матричним підходом, усуває сегментацію аналізу, розширює увагу на взаємозв'язки між різними рівнями інституціональної системи (місцевий, регіональний, державний і глобальний). Фокус на ІД в умовах нестабільності (ризиків, багатофакторності, суперечності) дозволяє

створювати універсальні моделі, здатні пом'якшувати складні політичні й економічні трансформації.

Застосування нами матричного підходу для аналізу досвіду УК [537] свідчить, що у сучасному цивілізаційному процесі одне з ключових завдань концепції «path assertion» є збереження інтегрованості держави у глобальні процеси без втрати суверенності. Феномен Scrutiny допомагає знайти баланс шляхом: 1) аналізу впливу глобальних процесів (наприклад, кліматичних угод, торговельних відносин) на національний суверенітет; 2) перевірки рішень уряду на предмет того, чи не виходять вони за межі повноважень, наданих виконавчій владі (принцип підпорядкованості виконавчої влади законодавчій). Таким чином, із застосуванням механізму Scrutiny суверенітет держави залишається основою будь-якого прийнятого рішення.

5.3. Інституціональні імперативи суспільного розвитку як основа формування ІПРДВ в системі публічного управління

У контексті формування сучасної концепції ІПРДВ доцільно обґрунтувати поняття інституціональних імперативів суспільних відносин, які представлені у сучасній науці як одне з фундаментальних понять забезпечення стабільності державноуправлінської діяльності. Такі імперативи виступають базовими регуляторами для структурування та функціонування суспільства, забезпечуючи баланс між довгостроковою стабільністю та необхідною адаптивністю до змінних умов.

Інституціональні імперативи – це фундаментальні елементи або обов'язкові умови, необхідні для ефективного розвитку, функціонування та адаптації інститутів у межах певного суспільства, детермінують стратегічні цілі, структурні вимоги, функціональні механізми та базові принципи, які інститути мають враховувати для забезпечення стабільності, легітимності, сталого розвитку та соціальної інтеграції. З позицій теорії інституціоналізму, сучасні інституціональні імперативи є тими базовими орієнтирами, що

визначають рамки та механізми еволюції суспільства. У такому контексті вони не лише регламентують, але й сприяють розвитку суспільних інститутів, забезпечують їх зв'язок із суспільними потребами, цінностями та цілями.

Політичні процеси в сучасному світі характеризуються високим ступенем мінливості та невизначеності, а останнім часом – загостренням конфліктності, що потребує вдосконалення механізмів управління інституціями державної влади. Важливого значення інституціональні імперативи набувають в контексті розбудови управлінської системи стійкості національної держави, що особливо актуалізується для України у зв'язку з викликами у протистоянні збройній агресії РФ та майбутніми завданнями післявоєнного відновлення. Ми вважаємо за необхідне навести основоположні інституціональні імперативи національної стійкості держави як комплексного феномену сучасного державного управління.

Перш за все, поняття *інституціонального імперативу* як нормативної вимоги та/або функціонального правила, закріпленого у структурі суспільства або внутрішньодержавної системи, яке визначає спосіб підтримання порядку, стабільності та взаємодії між інститутами (суб'єктами) через визнання, дотримання та розвиток певних норм, інститутів чи традицій. *Інституціональний імператив* фокусується на забезпеченні керованості та збереження стабільності у соціальному середовищі шляхом формалізації поведінки, стримування конфліктів і підтримки рівноваги шляхом раціоналізації структури і функцій інститутів, такі як баланс сил, право, демократія та суверенітет.

Один із визначних дослідників проблем демократичних трансформацій, А.Пшеворський конкретизує, що «теорія нового інституціоналізму складається з двох тез: 1) «Інститути мають значення»: вони впливають на норми, переконання і дії; отже, вони формують результати; 2) «Інститути є ендогенні»: їхня форма та функціонування залежать від умов, за яких вони виникають і існують» [538]. Втім, навіть нова інституціональна теорія не могла б називатися такою, якби не розглядала у якості основного об'єкта свого

дослідження суспільно-політичні інститути та інститути, що є особливо характерним для окремих напрямів сучасного інституціонального аналізу.

Отже, підвищення значущості інституціональних регуляторів у політичному процесі через підкреслювання їх фактично імперативної ролі спонукає до продовження дискусії щодо функціонування інституційних імперативів у державному управлінні. У наукових дослідженнях до теперішнього часу найбільш поширеним є підхід до розуміння змістовної сутності феномену імперативу, який було обґрунтовано ще у фундаментальних філософських працях І.Канта. «Кожен імператив є формулою практичної необхідності, і тільки це. Він виражає спрямованість наших дій, припускаючи їхню добродішність. Формула практичної необхідності – це формула «*causa impulsiva*» вільного вчинку, і оскільки вона об'єктивно викликає необхідність, її називають мотивом» [539]. На нашу думку, феномен імперативності може бути концептуалізований також стосовно дослідження інституціональних акторів, взаємодії між ними, стратегії розвитку означених явищ і процесів в рамках інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі державного управління.

В якості конкретного прикладу можливо розглянути визначені М.Ковальчуком та О.Івашиною інституціональні імперативи розбудови інституціональної системи для забезпечення економічної безпеки держави. «Основними прогресивними інституціональними імперативами, які необхідні для підвищення стійкості інституціональної системи і протистояння загрозам економічній безпеці держави, є наступні: мінімальні темпи інфляції, довіра до державних та приватних інститутів, сприятливе середовище для активізації бізнес-діяльності (тобто забезпечення можливостей рентабельності бізнесу в легальному секторі економіки), страхування валютних ризиків, захищеність прав інституціональних акторів в процесі соціально-економічних відносин всіх рівнів» [540].

Ми вважаємо за необхідне розширити рамки дослідження особливостей функціонування інституціональних імперативів в системі державного

управління від аспектів економічної безпеки та розглянути інституціональне підґрунтя національної стійкості в цілому. Указом Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 р.» введено в дію рішення «Про запровадження національної системи стійкості», яким була схвалена Концепція забезпечення національної системи стійкості (2021 р., далі – Концепція) [541]. Аналіз Концепції забезпечення національної системи стійкості дозволяє виокремити у якості ключових інституціональних імперативів розбудови національної системи стійкості наступні:

- 1) конституціональна формалізація змістовної сутності феномену національної стійкості;
- 2) суспільний консенсус щодо складових забезпечення національної системи стійкості;
- 3) стратегія трансформації політичної системи через оптимізацію системи управління.

Щодо конституціональної формалізації зазначимо, що формалізоване закріплення певної ідейної конструкції у нормативно-правових актах надає їй регулятивного потенціалу та з абстрактно-філософської площини переводить у сферу прикладної реалізації. Загалом можливо сказати, що «конституційна законність як метод і мета діяльності органів державної влади полягає, окрім її гарантування, у всеохоплюючій її дії та стійкості. Це означає неухильне дотримання конституції: в процесі реалізації безпосередньо норм Конституції України; в процесі правотворчої діяльності уповноважених органів державної влади; в процесі правореалізаційної діяльності суб'єктів суспільних відносин» [542, С. 170). Таким чином, національна система стійкості представляє собою прикладний вимір впровадження фундаментальних конституційних положень щодо суверенності і незалежності української держави, демократичного, соціального і правового вимірів її функціонування.

Виокремлення серед суб'єктів забезпечення національної стійкості інститутів громадянського суспільства як елементів механізму інституційної

взаємодії у цьому процесі спрямовує діяльність фахівців на вивчення можливостей досягнення широкого суспільного консенсусу. На думку О.Даниленко, «розглядаючи *суспільний консенсус* як універсальну філософську категорію, визначаємо, що він виникає як згода в системі суспільних відносин лише за умов створення міцних і сталих зв'язків між її учасниками: на рівні держави – між владою і громадянським суспільством» [543]. У процесі реалізації державної влади перед урядовцями сучасних демократичних держав невідворотно постає завдання залучення поряд з іншими суб'єктами владних відносин інститутів громадянського суспільства до практики здійснення державного управління.

Безпосередньо у визначенні національної системи стійкості зазначено, що вона представляє собою «комплекс цілеспрямованих дій, методів та механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, інститутів громадянського суспільства, які гарантують збереження безпеки і безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під час і після настання кризової ситуації» [541].

Від початку набуття Україною незалежності проекти реформування системи державного управління були представлені неодноразово, однак їх положення попри позитивний потенціал потребують подальшого вдосконалення. Інституціональний імператив конституціональної формалізації щодо складових елементів національної стійкості полягає у підкресленні необхідності на етапі запровадження національної системи стійкості розв'язання ряду проблем, серед яких на інституційному рівні найперше виокремлюється невизначеність інституційної моделі забезпечення національної стійкості в цілому [541]. Конкретизація інституційної моделі реалізації управлінських відносин в даному контексті має надзвичайно важливе значення для їх функціонального виміру, як це представлено, наприклад, у дослідженні колективу вітчизняних вчених щодо інституційної моделі системи оборони України. На думку М.Лобко, А.Фучко, В. Копистра

«розглядаючи інституційну модель системи оборони України, слід зазначити, що вона є складною, ієрархічною, функціональною і, як зазначалось, включає значну кількість елементів, які за функціональною ознакою доцільно умовно розділити за відповідними компонентами» [544]. У якості значущих компонентів даної моделі автори виокремлюють керуючий, виконавчий і забезпечуючий та представляють рисунок структури взаємозв'язків між інституціями, функціями та напрямками здійснення інтеракцій в інституційній моделі системи оборони України. В цьому аспекті проблемою для запровадження національної системи стійкості є також «відсутність органів державної влади, відповідальних за координацію взаємодії державних та недержавних структур у сфері забезпечення національної стійкості на державному, регіональному та місцевому рівнях, у тому числі управління ризиками та забезпечення відповідних спроможностей, обґрунтування та формування необхідних резервів та ін.» [541].

Інституціональний імператив досягнення суспільного консенсусу стосовно визначення пріоритетних складових забезпечення національної системи стійкості вказує на важливість наявності широкої суспільної згоди як щодо цих складових, так і щодо методів їх використання та механізмів підтримання стійкості.

Серед основних проблем, які потребують розв'язання на етапі запровадження національної системи стійкості, в Концепції на методологічному рівні було виокремлено недостатній рівень обізнаності посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також інститутів громадянського суспільства з вимогами інформаційної безпеки, відсутність або недостатній рівень засобів і можливостей ефективно протистояти інформаційній війні, яка ведеться проти України, та відповідних навичок роботи з дезінформацією [541].

Серед підходів до визначення сутності феномену громадянського суспільства вважаємо за необхідне звернути увагу на дослідження його з точки зору взаємодії з державою, до якої воно приналежне. Д.Вітер, О.Руденко

довели, що «громадянське суспільство як система недержавних суспільних відносин і інститутів, що надає особистості можливість реалізувати свої права, потреби, інтереси та цінності, поряд з тим, не є ізольованим від держави, не протистоїть їй, а швидше, навпаки, громадянське суспільство й держава поєднані одне з одним низкою структурних зв'язків, оскільки держава, здійснюючи управлінсько-посередницькі функції в суспільному житті, не може не співдіяти з громадянськими цінностями та інститутами, які через систему горизонтальних зв'язків охоплюють майже всі суспільні відносини» [545, С. 23]. Більше того, вітчизняними вченими підкреслюється, що на сучасному етапі розвитку соціально-політичних відносин в державі громадянське суспільство може значним чином впливати на формування системи державного управління.

Інституціональний імператив трансформації політичної системи шляхом реалізації стратегії реформування системи управління є ще одним важливим елементом конструювання національної системи стійкості. Необхідність аналізу реформування системи державного управління України у контексті нашого дослідження пов'язана з тим, що для раціональної розбудови національної системи стійкості перешкоджає наявність ряду проблемних аспектів для її ефективного функціонування. Серед проблем, які потребують розв'язання, у Концепції визначено, що не вирішеним на час її ухвалення є також питання законодавчого, інституційного, методологічного забезпечення функціонування національної системи стійкості та взаємодії суб'єктів її забезпечення [541].

У Концепції обґрунтовується підхід, за якого на загальнодержавному рівні до механізму інституційного забезпечення національної системи стійкості має бути включено в першу чергу Раду національної безпеки і оборони України, а також має функціонувати така посадова одиниця як національний координатор з питань співробітництва України з НАТО у сфері розбудови національної системи стійкості. На регіональному і місцевому рівнях до нього має бути включено в першу чергу місцеві державні

адміністрації, а також мають бути утворені постійні структури міжвідомчої взаємодії з питань забезпечення безпеки і стійкості регіонів і територіальних громад. У документі достатньо розгорнуто представлено проєкт механізму інституційного забезпечення національної системи стійкості, що базується на функціонуванні наявних інституцій (із розширенням їх повноважень), та тих, що мають бути спеціально сформовані [541].

Для коректного виконання наукових досліджень, а також використання категоріального апарату при розробці нормативно-правових актів постає необхідність прояснити та окреслити змістовну сутність понять інституційної дієвості, спроможності та стійкості. Серед академічних визначень поняття інституційної спроможності досить операціональним є підхід О.Рось, яка характеризує інституційну спроможність як «здатність інституції виконувати свої функції через забезпечення належного рівня процесів, організації та ресурсів відповідної інституції». На основі даної категоризації, а також в результаті проведення власного аналізу, вважаємо за доцільне розглядати змістовну сутність явища інституційної спроможності як здатності інституції виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення. Поняття інституційної спроможності, як і інституційної дієвості, може бути застосованим щодо суспільних інститутів різного рівня формалізації – як вже означених органів державної влади, так і інших інститутів політичної системи. Інституційна стійкість як центральний концепт інституційної складової Концепції може бути застосована щодо аналізу інституційних структур на різних рівнях їх функціонування. Л.Жукова характеризує інституційну стійкість держави як «ступінь зростання, в якому вищий рівень стабільності досягається шляхом реформування природного еволюційного процесу самооновлення суспільної системи. Цього можна досягти шляхом докорінної зміни відсталих соціально-політичних інститутів та подолання деструктивних проявів інституційного розвитку держави, які потребують для свого відновлення часу та значних зусиль усього суспільства» [547, с. 9]. У вимірі окремого поняття стан інституційної стійкості може бути

підтриманий у межах ефективного функціонування інституціональної системи управління загалом. Важливим аспектом при цьому є забезпечення від виникнення такої ситуації, за якої інституційна стійкість буде забезпечена впливом переважно неформальних чинників та факторів деструктивного характеру.

Тривалий час реалізація національних інтересів України розглядалася в контексті забезпечення її національної безпеки в координатах захисту основ державності, таких як, наприклад, демократичний конституційний лад. При цьому актуалізувався прогностичний аспект у механізмі прийняття управлінських рішень, оскільки предметом аналізу могли виступати потенційні загрози. На сьогодні дослідники галузі державного управління, вважають за необхідне розширити рамки дослідження зазначеної проблеми та реалізації управління у вказаній сфері до аналізу особливостей функціонування відповідних інститутів. Для цього вони формалізують можливості посткризового відновлення та підтримання сталого розвитку політичної системи суспільства в цілому. Отже, дослідження основ забезпечення національної системи стійкості дозволяє сформулювати такі інституціональні імперативи: нормативне визначення та тлумачення змісту поняття національної стійкості інститутами законодавчої та судової влади; формування інститутами громадянського суспільства максимально широкого суспільного консенсусу стосовно особливостей національної системи стійкості; реформування органів виконавчої влади з метою трансформації системи державного управління та, у підсумку, політичної системи.

Для формалізації ІПРДВ необхідно виділити ключові аспекти, які характеризують сучасну державну владу як багатовимірний механізм, що забезпечує стабільність, стійкість, ефективне управління та відповідь на виклики. Система інституціональних імперативів об'єднує структурно-функціональні та ціннісні категорії, які визначають основи функціонування державної влади. На основі дослідження у підрозділі ми пропонуємо

використовувати ранжування інституціональних імперативів у контексті ШРДВ.

1) Інституціональні імперативи 1 порядку – верховенство права та правова держава (*інституціональні юридичні імперативи*) – відображають основоположну функцію держави – створення правового середовища, у якому здійснюються внутрішні та зовнішні управлінські дії. Цей рівень є нормативним базисом для всіх інших імперативів:

Імператив 1.1. *Функціональне забезпечення суверенітету* – реалізація державної влади у частині забезпечення суверенітету держави засобом захисту територіальної цілісності, непорушності кордонів та шляхом гарантії виключного права державної влади на управління територіями і населенням держави.

Імператив 1.2. *Функціональне верховенство права* – реалізація державної влади на принципах правової держави, де всі органи влади та громадяни діють у межах законодавства.

Імператив 1.3. *Баланс (стабільність) вертикалі державної влади* – реалізація державної влади шляхом поєднання ефективної ієрархічної структури (централізації) з автономією на місцевому рівні (децентралізацією), що дозволяє ефективно реалізовувати державну політику як у центрі, так і на регіональному рівні.

Імператив 1.4. *Комплексна безпека* – формування у процесі реалізації влади такої системи, яка охоплює військову, економічну, інформаційну, кібернетичну та екологічну безпеку.

Імператив 1.5. *Інтегрованість дії* – координація різних органів державної влади у процесі реалізації державної влади для забезпечення національної безпеки.

Імператив 1.6. *Інтеграція громадянського суспільства* – участь громадян у процесі реалізації державної влади шляхом забезпечення механізмів залучення населення до прийняття важливих рішень шляхом відкритих обговорень, петицій, референдумів.

Імператив 1.7. *Підтримка міжнародних стандартів* – дотримання міжнародних зобов'язань у процесі реалізації державної влади і активне використання міжнародного досвіду в сфері управління.

2) Інституціональні імперативи 2 порядку – ефективна система управління ризиками та кризами (*інституціональна спроможність*) – підкреслюють інституційну ефективність, що є ключовою умовою для стабільності й розвитку державного управління в умовах динамічних змін:

Імператив 2.1. *Інституціональна ефективність* – забезпечення у процесі реалізації державної влади компетентності, функціональної ефективності та швидкості реагування всіх державних інститутів.

Імператив 2.2. *Інституційна адаптивність* – здатність у процесі реалізації державної влади адаптуватися до нових кризових викликів, зберігаючи керованість.

Імператив 2.3. *Стійкість до викликів* – впровадження у процесі реалізації державної влади механізмів кризового менеджменту для забезпечення безперервності державного управління в умовах ПРВС, надзвичайних ситуаціях.

Імператив 2.4. *Інституціональна пам'ять* – здатність у використовувати як інституціональний потенціал системи, так і враховувати негативний досвід організації влади.

Імператив 2.5. *Цифровізація управління* – впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери державного управління для підвищення ефективності та прозорості.

Імператив 2.6. *Інноваційні рішення* – держава у процесі реалізації державної влади має підтримувати інноваційний розвиток в управлінських структурах, що включає впровадження штучного інтелекту, автоматизованих систем прийняття рішень.

Імператив 2.7. *Економічна стійкість* – формування у процесі реалізації державної влади економічної бази, яка здатна забезпечити виконання всіх ключових функцій держави навіть у кризових умовах.

3) Інституціональні імперативи 3 порядку – *інституціональна відповідальність* – забезпечує суспільну легітимність державної влади, що є основним критерієм її раціональності та відповідності сучасним стандартам.

Імператив 3.1. *Прозорість державної влади* – гарантія прозорого прийняття рішень у процесі реалізації державної влади, доступність інформації для громадян у межах законодавства.

Імператив 3.2. *Підзвітність державної влади* – зобов'язання органів влади пояснювати у процесі реалізації державної влади свої дії перед суспільством та нести політичну відповідальність за прийняті рішення.

Імператив 3.3. *Нульова толерантність до корупції* – зобов'язання органів влади у процесі реалізації державної влади формувати дієву антикорупційну політику.

Імператив 3.4. *Екологічна відповідальність влади* – прийняття у процесі реалізації державної влади рішень, які враховують довгострокові екологічні наслідки.

Імператив 3.5. *Політична консолідація* – здатність до політичного діалогу, формування відкритих комунікаційних платформ.

4) Інституціональні імперативи 4 порядку – *інституціональна гуманізаційна модель* – для забезпечення соціальної гармонії, справедливості та довіри суспільства до держави:

Імператив 4.1. *Гуманізаційний концепт державного управління* – захист і реалізація базових прав і свобод громадян передбачають основу реалізації державної влади.

Імператив 4.2. *Ідентичність і національна спадщина* - захист національної ідентичності та розвиток культури мають бути частиною політики державного управління.

Імператив 4.3. *Гуманітарна орієнтованість* – органи влади у процесі реалізації державної влади мають підтримувати високі стандарти забезпечення соціальних, освітніх, культурних потреб громадян.

Імператив 4.4. *Партнерство з неурядовими організаціями (NGO)* – взаємодія органів влади у процесі реалізації державної влади із громадськими організаціями як необхідна умова забезпечення соціальної рівноваги та стабільності.

Імператив 4.5. *Підтримка мовної та культурної політики* – формування у процесі реалізації державної влади сприятливих умов для збереження мовних і культурних традицій народу, що є основою соціальної єдності.

Така система імперативів формалізує ІПРДВ, виступає основою для поєднання та гармонізації ключових складових управління: стабільності, стійкості, інноваційності й соціальної орієнтованості. З позиції теорії державного управління «інституціональний імператив» слід визначити як *обов'язковий управлінський принцип або регулятивну вимогу, яка створює умови для функціонування та розвитку ефективної, стабільної й прозорої системи державного управління у соціально-правовому контексті*. Отже, інституціональний імператив відіграє роль неформального орієнтира, який визначає, як інститути державної влади повинні реалізовувати свої функції з урахуванням політичних, адміністративних, соціальних і етичних стандартів.

Усі інституціональні імперативи інтегруються у багатовимірній та динамічній системі, яка спирається на фундаментальні принципи правової держави, верховенство права, прозорість і підзвітність управління, спрямовані на досягнення стратегічного балансу між інтересами суспільства, правами громадян і функціональними потребами держави, забезпечуючи водночас стабільність інститутів і можливості для їхнього розвитку. Взаємодія таких імперативів покликана не лише створити ефективну систему управління, але й забезпечити суспільну згуртованість і підтримку державних ініціатив з боку населення.

Основні характеристики феномену «інституціонального імперативу» :

- 1) *цілісність* – інституціональний імператив є частиною багаторівневої системи, у якій окремі частини (рівні) формують єдину функціональну модель;
- 2) *адаптивність* – орієнтований на забезпечення реакції на виклики та

підтримки стабільності системи незалежно від змін зовнішніх чи внутрішніх умов; 3) *консолідуюча функція* – поєднує правові, адміністративні, соціальні та етичні основи управлінської практики; 4) *ефективність* – забезпечує максимальну функціональність системи при мінімальних транзакційних витратах; 5) *легітимність* – ґрунтується на основоположних принципах прозорості, відповідальності та підзвітності.

З позицій міждисциплінарності варто вказати на особливість поняття «інституціональний імператив» для галузей науки (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Особливість поняття «інституціональний імператив» у сучасних науках

Галузь знань	Сфера застосування	Основні принципи	Цілі	Механізми реалізації	Результати
Політичні науки	Державна влада, політичні інститути	Демократія, представництво, відповідальність	Стабільність, легітимність влади	Вибори, референдуми, політичні партії	Формування ефективної системи влади
Юридичні науки	Юридичні відносини, законодавство	Правова держава, верховенство права, захист прав людини	Захист прав, забезпечення справедливості	Судова система, законодавство, правоохоронні органи	Безпека на основі права, захист громадян
Економічні науки	Економічна діяльність, ринкові відносини	Свобода ринку, конкуренція, ефективність	Економічне зростання, підвищення добробуту	Ринкові механізми, податкова система	Економічна стабільність
Наука державного управління	Державне управління, адміністративні процеси	Ефективність, прозорість, підзвітність	Реалізація державної політики, надання публічних послуг	Адміністративні реформи, цифровізація, партнерство з громадянами	Ефективне державне управління, довіра громадян

Джерело: систематизовано автором.

У контексті ІПРДВ інституціональний імператив – це обов’язкова, регулятивна, адаптивна вимога, що забезпечує ефективну, прозору та стійку реалізацію функцій публічної влади в межах інституційної системи державного управління, спрямовану на підтримання суспільного добробуту, верховенства права та реагування на виклики сучасності. Саме тому, інституціональний імператив як поняття дозволяє організувати та систематизувати інституційні принципи, закони та управлінські практики,

забезпечує зв'язок між теоретичними основами та реальними потребами у державному управлінні, економіці, політиці та праві. Адже концепція інституціонального імперативу є логічним продовженням і розвитком таких шкіл, як історичний інституціоналізм, неоінституціоналізм та теорії державного управління. За допомогою поняття «інституціональний імператив» доцільно побудувати платформу для оцінки ефективності, адаптивності й прозорості державної влади. Зокрема, його доцільність зростає в умовах криз (воєнні дії, пандемії, екологічні катастрофи).

Очевидно, що інституціональні імперативи формують теоретичну й концептуальну базу для проведення реформ, модернізації окремих державних інститутів або всієї системи управління, виступають своєрідними інституціональними регуляторами функцій держави. Контент аналіз Стратегії реформування державного управління до 2025 року (далі – Стратегія) показав, що ця стратегія побудована на комплексі інституціональних імперативів:

1) верховенство права та належне врядування – Стратегія ґрунтується на принципах верховенства права, демократичних цінностей та належного врядування, як це визначено в Угоді про асоціацію з ЄС, й ці принципи є основою для реформування державного управління. Формальне визначення імперативу – *«Забезпечення законності, передбачуваності адміністративних дій та дотримання демократичних принципів у діяльності органів виконавчої влади»;*

2) ефективність та результативність державного управління – у Стратегії наголошується на необхідності створення професійної, результативної та підзвітної системи центральних органів виконавчої влади, що включає: розбудову ефективних державних інститутів, орієнтацію на результат, а не на процес; підвищення спроможності міністерств до формування політики. Формальне визначення імперативу – *«Орієнтація на результативність, ефективність та професіоналізм у діяльності органів виконавчої влади»;*

3) підзвітність та прозорість – Стратегія передбачає забезпечення підзвітності органів влади громадянам, зокрема через проведення публічних консультацій, моніторинг і контроль виконання управлінських рішень, доступ до публічної інформації. Формальне визначення імперативу *«Прозорість і підзвітність органів виконавчої влади як основа довіри громадян до держави»*;

4) децентралізація та доступність послуг – у Стратегії акцентується увага на необхідності зниження адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання, розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), забезпечення доступності та якості адміністративних послуг у різних (за чисельністю населених пунктів та мешканців) територіальних громадах. Формальне визначення імперативу (неявне) *«Децентралізація повноважень і забезпечення рівного доступу до якісних адміністративних послуг»* [548]. Стратегія вказує лише на поняття «децентралізація повноважень у сфері адміністративних послуг» (4 згадки у тексті) у змісті мінімізації їх виконання державою.

5) інституціональна спроможність – у Стратегії визначено необхідність посилення інституційної спроможності органів виконавчої влади, зокрема через формування професійної та політично нейтральної публічної служби, проведення аналізу кадрового складу та інституціональної спроможності, удосконалення процедур правонаступництва та передачі функцій між органами. Формальне визначення імперативу *«Забезпечення інституційної спроможності органів влади для ефективного виконання їхніх функцій»*. Отже, мова йде, скоріше, за все, про формат повноважень конкретної системи органів влади – інституційну спроможність, а не інститутів загалом;

6) інноваційність та цифровізація – Стратегія передбачає впровадження сучасних інформаційно-технологічних рішень для покращення якості адміністративних послуг, оптимізації робочих процесів у державних органах, проведення аудиту процесів для виявлення негативних тенденцій. Формальне визначення імперативу *«Використання інноваційних технологій і цифровізація державного управління»* (операційний зміст);

7) європейська інтеграція – Стратегія базується на виконанні зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, зокрема, проведення політичних, соціально-економічних, законодавчих та інституційних реформ, дотримання *acquis* ЄС (законодавства ЄС). Формальне визначення імперативу *«Гармонізація державного управління з європейськими стандартами»*.

На основі аналізу імперативів доцільно зробити висновок, що Стратегія має високий рівень інституціональної раціональності, оскільки: базується на міжнародних стандартах та європейських принципах належного врядування, орієнтована на підвищення ефективності, прозорості та підзвітності державного управління, включає інноваційні підходи, такі як цифровізація та сервісна модель держави. Незважаючи на визначені цілі, стратегія має суттєві недоліки в механізмах реалізації, координації та ресурсному забезпеченні, що створює ризики для ефективного впровадження реформи державного управління та досягнення поставлених цілей. При цьому проявляється відсутність системного підходу до вирішення структурних проблем державного управління.

З позицій методології ІПРДВ варто вказати, що Стратегія декларативно орієнтована на європейські стандарти, але не містить чітких механізмів їх імплементації, відсутній системний підхід до трансформації державного управління – заходи часто фрагментарні, не враховано потенційні ризики та перешкоди впровадження реформ, недостатньо розкрито питання сталості результатів після завершення Стратегії. Вирішити такі проблеми, на нашу думку доцільно за такими напрямками:

1) для підвищення ефективності планування діяльності центральних органів виконавчої влади необхідно оновити законодавство щодо державного стратегічного планування, інтегрувавши його з реформою управління державними фінансами та забезпечивши орієнтацію на результат, а не на процес;

2) запровадити систематичний аналіз та оптимізації робочих алгоритмів у центральних органах виконавчої влади, що дозволить усунути

дублювання функцій, підвищити ефективність координації між міністерствами та забезпечити чіткий розподіл функцій формування і реалізації політики;

3) посилити кадрову спроможність державних органів шляхом впровадження програм професійного навчання, стажування молодих фахівців, популяризацію державної служби та забезпечення конкурентоспроможної заробітної плати на основі інституціональних імперативів державної служби європейського зразку;

4) для гармонізації з європейськими стандартами необхідно провести аналіз інституціональної спроможності органів, відповідальних за виконання зобов'язань у сфері європейської інтеграції, і визначити модельні структури.

На основі наданого контексту, інституціональні імперативи в умовах збройної агресії РФ проти України 2014–2024 рр. (що триває дотепер) набувають особливого значення для забезпечення стійкості, адаптивності та ефективності державного управління. Вони визначають ключові принципи функціонування державної влади в межах інституціонального поля, спрямовані на подолання кризових ситуацій, забезпечення національної безпеки та підтримку суспільної стабільності.

У цьому контексті інституціональні імперативи (*Імперативи*) слід конкретизувати:

1. *Імператив безпеки* – забезпечення національної безпеки, правопорядку та обороноздатності держави, захист територіальної цілісності, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, боротьба з колабораціонізмом та тероризмом;

2. *Імператив централізації* – орієнтація інституціонального поля, що орієнтоване на централізацію управління для забезпечення оперативності прийняття рішень, що проявляється у посиленні ролі центральних органів влади та обласних, районних, міських, селищних військових адміністрацій;

3. *Імператив легітимності* – легітимний правовий режим функціонування державних інститутів повинен відповідати нормам

міжнародного права, що забезпечує підтримку з боку громадян і міжнародної спільноти;

4. *Імператив адаптивності* – інституціональне поле повинно бути гнучким і здатним швидко реагувати на зміни ситуації;

5. *Імператив соціальної згуртованості* – консолідація суспільства в умовах війни навколо спільної мети – захисту держави, а інституціональне поле сприяє формуванню соціальної згуртованості через підтримку громадянських ініціатив, волонтерських рухів і патріотичних настроїв.

Збройна агресія РФ проти України стала періодом інтенсивної еволюції інституціонального поля Української держави. Це включає: модернізацію державного управління, зокрема впровадження цифрових технологій; автоматизацію процесів створення електронних платформ для взаємодії громадян із владою; посилення ролі громадянського суспільства; активну участь громадян у процесах прийняття рішень, контроль за діяльністю органів влади; інтеграцію з міжнародними структурами, як адаптацію українських інститутів до стандартів ЄС і НАТО. Отже, реалізація системи інституціональних імперативів залежить від декількох ключових факторів. По-перше, рішучість і компетентність державної влади, яка повинна демонструвати чітке розуміння цілей, здатність приймати стратегічні рішення та розробляти політики, спрямовані на довгостроковий вплив. По-друге, інституціональна ефективність, яка відображає здатність органів державної влади працювати скоординовано, оперативно й із врахуванням суспільних потреб. По-третє, підтримка та довіра суспільства, адже без активної участі громадян, їх долучення до процесів формування та реалізації державної політики неможливо забезпечити легітимність управлінської системи.

Практична реалізація інституціональних імперативів вимагає постійного моніторингу і оцінки, щоб забезпечити гнучкість та здатність реагувати на змінні внутрішні та зовнішні виклики. Це означає також необхідність залучення сучасних технологій і цифрових рішень, які сприяють підвищенню прозорості, інтеграції процесів та ефективності управління. У такій системі не

менш важливим є акцент на глобальних викликах і можливостях, у тому числі забезпечення екологічної рівноваги, стимулювання інноваційного розвитку й активної інтеграції у світові економічні й політичні процеси.

Таким чином, система інституціональних імперативів у межах ІПРДВ виконує роль інституціонального центру, що дозволяє державі дотримуватися балансу між традиціями і змінами, необхідністю стабільності та вимогами динамізму. Вона не лише гарантує ефективність функцій державного апарату, але й сприяє формуванню суспільства, яке сприймає інститути влади як основних партнерів у досягненні спільного добробуту та безпеки.

Нами пропонується окремий науковий продукт – «Система механізмів реалізації інституціональних імперативів».

1. Нормативні інституціональні імперативи: *Верховенство права та правова держава*. Механізми реалізації: 1.1) розробка та імплементація законодавчих актів, які закріплюють принципи верховенства права, правової держави та балансу публічної влади; здійснюється регулярний аудит законодавства для усунення суперечностей і прогалин; 1.2) інституціональна координація забезпечується створенням міжвідомчих платформ для координації дій органів влади (центральної та місцевої) у забезпеченні правової стабільності та впровадження механізмів взаємодії між державними органами та громадянським суспільством; 1.3) цифрові інструменти: запровадження електронного правосуддя (e-justice) для забезпечення доступу громадян до правосуддя; використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості правових процесів.

2. Антикризові інституціональні імперативи: *Ефективна система управління ризиками та кризами*. Механізми реалізації: 2.1) розробка національної стратегії управління ризиками, яка включає сценарне планування та механізми реагування на надзвичайні ситуації, створення кризових центрів на національному, регіональному та місцевому рівнях; 2.2) запровадження системи навчання для державних службовців щодо управління кризами та ризиками, розробка механізмів швидкої реорганізації інститутів у разі

надзвичайних ситуацій; 2.3) використання штучного інтелекту для прогнозування ризиків і моделювання сценаріїв, впровадження платформ для моніторингу та управління кризами в реальному часі.

3. Технологічно-організаційні інституціональні імперативи: *Інституціональна цифровізація*. Механізми реалізації: 3.1) запровадження системи відкритих даних (open data) для забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність органів влади; 3.2) створення онлайн-платформ для громадського моніторингу та зворотного зв'язку; 3.3) розробка механізмів автоматизованого моніторингу державних закупівель, запровадження електронних декларацій для всіх посадових осіб; 3.4) створення системи екологічного моніторингу з використанням супутникових даних, запровадження механізмів оцінки екологічного впливу державних рішень.

4. Інституціональні гуманізаційні імперативи: *Інституціональна соціалізація*. Механізми реалізації: 4.1) розробка програм соціального захисту, орієнтованих на вразливі групи населення; 4.2) запровадження механізмів громадського обговорення соціальних ініціатив; 4.3) створення платформ для співпраці органів влади з неурядовими організаціями, надання грантів для підтримки громадських ініціатив.

Розроблена система механізмів реалізації інституціональних імперативів забезпечує їх інтеграцію в систему державного управління, підвищує ефективність, прозорість і адаптивність державних інститутів. Вона є основою для модернізації державного управління та забезпечення національної стійкості в умовах сучасних викликів.

Важливо вказати, що розроблена нами концепція ІМ дозволяє чітко визначити, які елементи входять до кожного механізму реалізації державної влади, але не враховує їх взаємодії, динаміки та механізмів реалізації. Таке завдання вирішує запровадження поняття «інституціонального framework» (далі – I.F).

5.4. Концепт інституціональної спроможності в системі публічного управління як категорія формування ІПРДВ на засадах інституціональної взаємодії

ІМ є початковою структурою, що класифікує інституціональні імперативи за класифікованими нами порядками, дозволяє чітко визначити складові кожного рівня, але не враховує їх взаємодії чи динаміки. *Інституціональний framework (I.F)* - як еволюція концепції ІМ, є гнучкою системою, яка інтегрує всі елементи в єдину модель, включає базові елементи (інституціональні імперативи всіх порядків), визначає взаємозв'язки між ними (наприклад, верховенство права як основа прозорості), інтегрує механізми реалізації (цифровізація, антикорупційна політика, кризовий менеджмент). I.F. також враховує адаптивність, дозволяє вносити зміни залежно від зовнішніх викликів. У межах нашої моделі NISF (Normative Institutional Sovereignty Framework) ми пропонуємо визначити поняття I.F. як концептуальної багатовимірної та динамічної моделі, яка інтегрує ключові принципи, механізми, інструменти та взаємозв'язки між інститутами державної влади. Втім, I.F. є інструментом аналізу та моделювання взаємозв'язків між ключовими елементами (імперативами), механізмами реалізації та моніторингом. Ми використовуємо у процесі розробки нашої дослідницької стратегії I.F. для переходу до поняття інституціональної спроможності, яка має зробити I.F. операційним на практиці, розкриваючи та зміцнюючи поняття спроможності інститутів виконувати свої функції та ідентифікувати недоліки в їх діяльності. Адже I.F. структурує інститути, їхні зв'язки та механізми управління, але сам по собі є лише моделлю. Інституціональна спроможність залежить не тільки від визначення імперативів у framework, а й від доступності ресурсів для їхнього втілення. Це включає кадровий потенціал, фінансові інвестиції, технологічну інфраструктуру та доступ до знань і ноу-хау. Саме I.F. ідентифікує необхідні ресурси, тоді як спроможність оцінює, наскільки вони доступні та як ефективно використовуються.

У рамках І.Ф. слід детермінувати механізми реалізації (наприклад, цифровізація, кризовий менеджмент, антикорупційна політика). Перехід до спроможності вимагає впровадження цих механізмів у дію з чіткими результатами. Зокрема, механізм цифровізації, як складник І.Ф., вступає системою електронного врядування, яка покращить доступ громадян до державних послуг. Інституціональна спроможність також оцінюється через наявність результатів таких новацій, як цифровий інститут, що являє собою організаційно-функціональна систему, що використовує сучасні цифрові технології для забезпечення реалізації функцій державної влади, управління публічними процесами та надання послуг громадянам; такий інститут базується на автоматизованих інформаційних системах, алгоритмах штучного інтелекту, цифрових платформах взаємодії, а також механізмах електронної демократії та прозорості. Основними характеристиками цифрового інституту є його здатність адаптуватися до змін, забезпечувати ефективну публічну комунікацію, швидке реагування на виклики та гарантувати громадянам рівний доступ до ресурсів і послуг за допомогою цифрових технологій. Отже, І.Ф. виступає теоретичною основою, структурованою моделлю інституційних імперативів, яка через впровадження механізмів і управлінських практик трансформується у фактичну інституціональну спроможність, що забезпечує реальні результати та ефективність на практиці.

Інституціональна спроможність (як атрибут суб'єкта публічної політики) притаманна інститутам різного типу. Саме тому дослідження складників інституціональної спроможності сучасної держави обумовлює інтерес як у науково-теоретичній, так і у прикладній площині, особливо в умовах інституціональних викликів, що актуалізувалися у період повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Спроможність як складова інституту держави є предметом дослідження політичної науки з 90-х років ХХ ст., коли актуалізувалася необхідність вивчення особливостей розвитку незалежних держав на пострадянському просторі. Одними з перших дослідників даного феномену були Г.Гелман та

С.Ратнер, які аналізували можливості «порятунку» неспроможних держав, оскільки у негативному контексті щодо визначення рівня спроможності держави застосовується поняття «неспроможна держава» (англ. «failed state»). В якості основних ознак неспроможної держави вказані дослідники виокремлювали поширення соціальних злиднів, особливості економічних умов та політичну нестабільність [550]. З моменту формалізації перших підходів до осмислення феномену «failed state» минув уже значний період часу і на сьогодні акцент дослідників змістився на вивчення аспектів індивідуальної та колективної безпеки. Так, сучасний український вчений А.Багінський формулює наступне визначення неспроможної держави – «це держава, що не може ефективно виконувати функції безпеки, забезпечення добробуту населення та не має ефективного контролю за територією» [551, С. 29].

Грунтовне дослідження проблематики спроможності реалізується авторським колективом Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. Аналіз проблематики досліджень провідних українських науковців дозволив вказати на важливість наукового обґрунтування інституціонально спроможної держави в цілому і включають особливості функціонування представницьких органів місцевого самоврядування, громад, органів судової влади, державного управління як такого, а також взаємодії держави та громадянського суспільства. Зокрема, у розроблених наукових проектах: аналітичній записці авт. кол. під кер. чл.-кор. НАН України О.Рафальського «Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення» (2023) [551]; монографії за ред. чл.-кор. НАН України О.Рафальського, чл.-кор. НАН України О.Майбороди «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни» (2023) [552] ; монографії авт. кол. під кер. та за ред. чл.-кор. НАН України Г.Зеленько «Політична система України: конституційна модель та політичні практики» (2023) [553]; аналітична доповідь за ред. чл.-кор. НАН України Г.Зеленько «Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями

оптимізації» (2014) [554], розроблено комплекс наукових індикаторів оцінки стану спроможності держави, забезпечення адаптивності управління, виявлено численні пастки процесу державотворення в Україні.

М.Кармазіна основну увагу зосередила на розгляді інституційної спроможності інституту президента [555]. Н.Кононенко дослідила проблеми вимірювання інституційної спроможності уряду, і встановила, що «аналіз трансформації стану українського суспільства, «civil society» та влади після року повномасштабної російсько-української війни з метою визначення перспектив повоєнного унормування дефектів української демократії, один з яких – делегітимація влади, дозволяє стверджувати, що політика повоєнного збереження довіри суспільства до держави має враховувати конкретні чинники» [556, С. 80-81].

Грунтовне дослідження параметрів інституціональної спроможності держави здійснює М.Савчин, який виокремлює комплекс факторів, що можуть визначати функціональний потенціал, аналізує феномен спроможної держави протягом тривалого періоду часу, але в різних контекстах робив акцент на захисті прав людини як основи функціонування такої держави. Дослідник звертається до аналізу інституційної спроможності держави в рамках актуального контексту її форматування, наприклад, проблем економічного розвитку України до повномасштабного вторгнення. Базуючись на такому емпіричному підґрунті, М.Савчин зауважує, що «інституційно спроможна держава сприяє формуванню і відтворюванню діяльності ефективних інституцій та правил, які зможуть здійснювати справедливу алокацію ресурсів і на цій основі забезпечувати фінансування та планування видатків на певні легітимні цілі з метою забезпечення економічного добробуту суспільства» [557].

Найбільш потужним викликом для інституційної спроможності держави на вітчизняних теренах стала збройна агресія РФ проти України. На національному рівні компонентами цього є інструменти «militant democracy» та парламентського і судового контролю, а також ефективний розподіл

повноважень між органами влади у сфері національної оборони. Держава розглядається інституційним простором безпеки гідної людини, особливо це відчувається в умовах зовнішньої агресії» [558-559].

Доцільно на основі дослідження держави як інституту політичної системи виокремлювати її інституційну спроможність та інституціональну спроможність саме з позицій політико-правового імперативу розвитку України. Ми пропонуємо під *інституціональною спроможністю розуміти спроможність інституту як здатність регулювати певний тип суспільних відносин на основі норм визнаних державою міжнародно-правових актів, національного законодавства та суспільної легітимації* (нормативний аспект сутності інституту). Інституціональну спроможність держави ми визначаємо як здатність забезпечувати безпеку на загальнонаціональному рівні, гарантувати захист прав окремої людини і громадянина, безпеку суспільства і держави на основі принципів транспарентності, відкритості, партисипативності (перелік не є вичерпним). Так само варто вказати на широкий термін «інституціональна спроможність» як здатність інститутів проходити процес становлення, розвитку, ефективного функціонування, адаптування до змін, формувати режими інтеракцій з іншими інститутами (фактично, «інститут – система»).

Інституційна спроможність виступає для конкретної інституції як індикатор здатності виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення. Саме тому вважаємо за доцільне визначати *інституційну спроможність держави як здатність окремих органів влади ефективно реалізувати державні повноваження у межах норм Конституції України і законів України у форматі взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства на основі принципів легітимності, респонсивності, пропорційності та адаптивності* (перелік принципів не є вичерпним).

Інституціональна спроможність є перш за все складником стійкості національної держави, її здатності зберігати суверенітет і незалежність за умов

впливу зовнішніх викликів, захищати політичну автономію в умовах внутрішньої чи зовнішньої загрози. Одним із ключових аспектів інституціональної спроможності є здатність державних інститутів ефективно виконувати визначені функції, вирішувати суспільні проблеми та підтримувати стабільність навіть у кризових ситуаціях.

Глобалізація та розширення міжнародних зв'язків поставили перед державами нові виклики щодо збереження суверенітету. Сучасні форми гібридної агресії, економічні кризи чи зовнішні політичні тиски стали тригерами, що перевіряє міцність інституційної системи. Польща, наприклад, демонструє модель зміцнення своєї національної безпеки через масштабне залучення міжнародної підтримки, тоді як Велика Британія зберігає політичну автономію, використовуючи багатовікові традиції лобювання інтересів у дипломатичних відносинах. У Франції, навіть в умовах терористичних загроз, владі вдалося зберегти легітимність у суспільстві шляхом впровадження жорсткіших правових режимів, одночасно дотримуючись правових принципів.

Правовий режим воєнного стану також є індикатором інституціональної спроможності держави, реалізація якої залежить від здатності держави швидко мобілізувати ресурси та забезпечити виконання рішень. Натомість приклади інших країн вказують, що слабкість інституціональної спроможності може зробити режим воєнного стану джерелом внутрішнього конфлікту, а не стабілізуючим механізмом. Крім того, міжнародна легітимність держави нерозривно пов'язана зі стабільністю її внутрішніх інституцій. Держава, що демонструє слабкість владних інститутів, ризикує втратити довіру з боку міжнародної спільноти, як це було помітно у випадках нестабільних режимів різних країн. Цікаво, що Франція часто вдало балансує між запровадженням жорстких заходів безпеки та збереженням міжнародного авторитету завдяки ефективності своїх інститутів. Тим часом Німеччина зберігає стабільність завдяки багатосторонній стратегії, яка спирається на сильні місцеві та федеральні інститути.

Таким чином, інституціональна спроможність є базовою категорією процесу забезпечення суверенітету, легітимності та автономії держави. Ефективність державних інституцій визначає здатність країни протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам, зберігати довіру суспільства і міжнародних партнерів. Особливого значення набуває правовий режим воєнного стану, який дозволяє державі оперативного реагувати на кризи, мобілізувати ресурси та забезпечити захист національних інтересів. Зміцнення інституціональної спроможності, підвищення прозорості влади та залучення громадськості до прийняття політичних рішень є найголовнішими вимогами для формування стійкої держави навіть у найскладніших умовах. Досвід таких країн, як Велика Британія, Франція, Німеччина та Польща, демонструє, що сила державної влади залежить як від ефективності її інституцій, так і від здатності влади адаптуватися до сучасних викликів і трансформацій.

Інституціональна спроможність як здатність системи державних інститутів (на всіх рівнях: центральному, регіональному та локальному) виконувати покладені на них функції, забезпечувати сталість державного управління, реагувати на виклики та підтримувати довіру громадян, і передбачає комплексну організацію принципів, норм і механізмів, які структурно підтримують загальні зусилля для досягнення державних цілей. У межах І.платформ раціональна інституціональна спроможність реалізується через здатність платформи забезпечувати систему збалансованих взаємозв'язків між різними рівнями та інститутами влади, визначає, наскільки ефективно платформа інтегрує центральну владу, регіональні адміністрації й місцеві громади у процес прийняття і реалізації управлінських рішень в контексті викликів і загроз для державного суверенітету, дозволяє уникати надмірної централізації або, навпаки, фрагментації державного управління.

Інтегроване поняття *«інституціональної/інституційної спроможності»* досить широко застосовується українськими вченими для дослідження особливостей функціонування інститутів політичної системи суспільства, суспільних відносин, перш за все у контексті реалізації державної влади. Разом

з тим, така інтегрована модель спроможності у більшості публікацій вживається як апріорно належне поняття, яке автоматично виключає (мінімізує) ґрунтовний розгляд її змістовної наповненості і смислової диференціації з орієнтованістю на прикладні аспекти вимірювання загальних характеристик системи суспільних відносин. Для вирішення такої проблеми слід доповнити обшир наявних розробок з проблематики державного управління методологічною основою інтегративного наукового аналізу, що дозволить розширити епістемологічні орієнтири наукового дослідження проблематики інституціональної/інституційної спроможності.

Заслуговує на увагу той факт, що підхід, який вважає це поняття апріорно належним, ігнорує важливі аспекти, які можуть впливати на його емпіричну та теоретичну природу. Доцільно визначити складники інтегрованої моделі інституціональної спроможності:

По-перше, необхідність диференціації базових категорій і понять, адже у наукових публікаціях чітко не розрізняються поняття інституціональної та інституційної спроможності, що призводить до концептуальної невизначеності феномену спроможності. Інституційна спроможність (англ. «capability») вказує на конкретну здатність реалізовувати завдання, в той час як інституціональна спроможність (англ. «capacity») може відображати більш широкий контекст організаційної здатності та ресурсного забезпечення.

По-друге, потреба раціоналізації концептуального аналізу поняття «спроможності», адже у сучасних дослідженнях предмет аналізу як правило обмежується лише емпіричними оцінками без наукового бекґраунду і чіткої теоретичної основи для формулювання висновків і рекомендацій про зміст і функціонування інститутів державної влади, реалізації державної влади, взаємодії інститутів в системі публічного управління.

По-третє, мінімізація обмежень прикладного підходу, оскільки дослідження науковців зосереджені на практичних аспектах визначення спроможності без належного теоретичного обґрунтування, що знижує їх значущість і універсальність.

Вирішити таку проблему можливо на основі дотримання складових:

- 1) проведення інтегративного наукового аналізу, який включає поєднання галузей науки, основою методології яких складає інституціональний підхід (у дисертації це розділи 1-4), що дозволяє розглянути проблематику інституціональної/інституційної спроможності в контексті соціальних, економічних і політичних факторів, та дозволить сформулювати більш ґрунтовний аналіз і розуміння динаміки інститутів;
- 2) удосконалення алгоритму вимірювання та аналізу, що передбачає розробку індикаторів та критеріїв для вимірювання інституціональної/інституційної спроможності, які б давали змогу об'єктивно оцінювати стан і функціонування державних інститутів;
- 3) використання case-study, що дозволяє деталізувати механізми спроможності в дії та їх вплив на політичну систему, адже детальний опис та оцінка конкретної ситуації в реальному часі, створена з метою отримання узагальнень та інших ідей, може стосуватися окремої людини, групи людей, організації, системи тощо. Доповнення поняттями соціальної динаміки, історичного контексту та суспільних цінностей сприятиме збагаченню епістемологічних орієнтирів в аналізі інституціональної/інституційної спроможності. Це не лише дозволить краще розуміти існуючу систему, але й знаходитиме шляхи для її модернізації в умовах викликів, з якими стикається сучасне українське суспільство.

Визначення й впровадження категорії «інституціональна спроможність» сприяє створенню прозорих механізмів управління. Це допомагає підвищити довіру населення до державних структур, оскільки громадяни можуть спостерігати за ефективними і підзвітними процесами в управлінні. Очевидно, що підвищення інституціональної спроможності веде до стабільності в суспільстві, оскільки сильні інститути можуть швидше та ефективніше реагувати на соціальні та економічні виклики, такі як кризи, несправедливість або конфлікти, що, у свою чергу, сприяє зміцненню соціального капіталу та зменшенню соціальної напруги.

У міжнародній практиці концепція інституціональної спроможності активно використовується для оцінки та покращення роботи різних урядів, зокрема в контекстах реформ та управлінських змін. Наприклад, у програмах технічної допомоги та реформи державного управління цей підхід дозволяє оцінити результативність інвестицій у людські ресурси, економічний розвиток та соціальні програми. Власне, ІПРДВ виступає як фундамент спроможності, адже інституціональна парадигма – це сукупність принципів, норм, структур і механізмів, які створюють основу для функціонування будь-якої державної, соціальної, економічної чи політичної системи.

Інституціональна парадигма виступає також базисом для видів спроможності, зокрема: *економічна спроможність* формується через правила економічної взаємодії, механізми захисту прав власності, норми господарської діяльності, інструменти регулювання ринкових відносин; *політична спроможність* виникає завдяки: процедурам прийняття колективних рішень, механізмам легітимації влади, каналам політичної участі, системам стримувань і противаг; *фінансова спроможність* базується на нормативах фінансового контролю, механізмах грошового обігу, правилах фінансової звітності, інструментах монетарної політики.

Нами пропонується формування засад інституціональної спроможності на основі концепту інституціональних парадоксів:

1. *Проблема інституціонального дизайну.* Наш концепт інституціональних парадоксів (тріада парадоксів) враховує, що актуальність інституціонального дизайну (симетрична з підходом М.Олсона), виникає не через фундаментальну слабкість інституціональної парадигми, а через дефіцит ефективного інституціонального дизайну або координації між рівнями управління, оскільки центральний рівень таку проблему вирішує не завжди ефективно. Інституціональна парадигма, якщо розглядати її у динамічному контексті, не обмежується простими примусовими чи стимулюючими механізмами, а пропонує інтегративне виокремлення проблеми, перенесення рівня прийняття оперативних рішень на регіональний, зі стратегічним

підпорядкуванням центру. При цьому мають бути визначені всі формальні ознаки функціонування органів влади на регіональному рівні – правовий статус, службова діяльність, відповідальність, формальна підпорядкованість, наявність формальних нормативів. Тому варто акцентувати на здатності інститутів формувати динамічні системи довіри та відчуття відповідальності. Сильні інституції не лише керують поведінкою через примус або стимули, а й трансформують суспільну структуру так, що індивідуальна вигода починає узгоджуватись із колективним добробутом. Це фундаментальний елемент вирішення інституціонального парадоксу – інститути змінюють не лише зовнішні правила, а й внутрішній когнітивний вибір.

2. *Проблема довіри та когнітивної норми як вирішення проблеми «інституціонального дизайну».* Інститути (за нашим доктринальним підходом) виступають не тільки як механізми примусу, а як надскладні системи, що формують суспільні когнітивні парадигми. На практиці сильні інститути вирішують проблему інституціонального дизайну такими способами: по-перше, забезпечують формування суспільної довіри, для чого створюють прозорі правила взаємодії; по-друге, здійснюють переведення норм взаємодії у когнітивну площину – створюють когнітивні механізми, в яких дотримання правил перестає бути «державним примусом» і стає автоматичною соціальною нормою; по-третє, «державний примус» з боку інститутів трансформується в добровільну участь всіх акторів в системі публічного управління.

3. *Інституціональні стимули як інтегрована складова ІПРДВ (доповнює концепт інституціонального дизайну).* Інститути включають у внутрішню структуру вбудовані стимули. Це вирішує проблему необхідності «зовнішніх механізмів примусу». При цьому стимули це вже не зовнішня складова, вони є органічною частиною інституціональної парадигми. Наприклад, у демократичних системах голосування на виборах створює стимули участі через відчуття впливу, легітимність уряду та соціальну відповідальність. Інститути можуть поєднувати матеріальні чи соціальні стимули для зниження

трансакційних витрат і підвищення колективної кооперації. Розвинені створюють такі стимули через прозорість фінансів і високий рівень державних послуг.

4. *Сильні інститути як вирівнювачі асиметрій у результатах («суспільних вигодах»)*. Концепт інституціональних парадоксів дозволяє пояснити, як сильні інститути зменшують асиметрії між результатами індивідів та суспільним добробутом. Проблема частково виникає через дисбаланс між особистими і колективними стимулами. Однак сильні інститути можуть регулювати дисбаланс через фінансові чи соціальні «корекції» (наприклад, механізми штрафів та пільг), гарантувати справедливий розподіл результатів через системи підзвітності, що підвищує участь у колективних діях.

5. *Інституціональний парадокс суспільної поведінки*. Адже навіть сильні інститути стикаються з проблемами колективної дії, але саме раціональна інституціональна парадигма дозволяє перетворити проблему інституціонального дизайну на власний ресурс для удосконалення контексту. Проблема структури парадигми стимулює до автоматизації та спрощення інститутів через ефективніше управління стимулами. Це створює парадокс ефективності: чим більше проблем із недотриманням норм вирішують інститути, тим менше зусиль буде потрібно в майбутньому. У межах поведінкової теорії – поведінка перетворюється на «норму». Загалом, інституціональна парадигма не ідеалізує суспільний (публічний) порядок, але включає динамічні механізми (довіру, стимули, когнітивні зміни), трансформує поведінку суспільства у спосіб, що зменшує необхідність прямого примусу, створює саморегульовану систему, у якій учасники погоджуються діяти за колективними інтересами через оптимізацію інституціонального дизайну.

У методологічному сегменті вітчизняних досліджень суспільних наук детально обґрунтовується необхідність розрізнення смислового наповнення таких базових аналітичних категорій як «інститут» та «інституція», що мають

позначати основний предмет їх вивчення. Специфіка репрезентації цих категорій у межах наукової платформи ІПРДВ буде деякою мірою відрізнятися в залежності від галузі наук, однак інститут/інституція як аналітична одиниця присутня у кожній з них.

Для детермінації складників дослідження інституціональної спроможності ми вважаємо за необхідне виокремити такі параметри:

- 1) міжнародно-правовий вимір функціонування інституту – відповідність міжнародним стандартам реалізації управлінської діяльності;
- 2) відповідність системі національного права як визначальний критерій легальності реалізації управлінської діяльності;
- 3) суспільна легітимація – наявність достатнього рівня суспільної довіри до функціонального потенціалу інституту.

Аналіз зазначених параметрів інституціональної спроможності реалізується на основі застосування положень дослідницьких напрямів нового інституціоналізму політичної науки:

1) *Міжнародного інституціоналізму*, у відповідності з положеннями якого, як зазначає В.Боднієкс, «кожна державна стратегія формує структурні обмеження міжнародного політичного життя – ці обмеження можуть бути формальними або неформальними» [560]. Такий підхід до розуміння сутності міжнародного інституціоналізму дозволяє вийти на рівень застосування цивілізаційного аналізу, що є більш релевантним до досліджуваної нами проблематики. Згідно М.Михальченко, «для держави є важливим аспект цивілізаційного визначення і самовизначення» [561, с. 6], що здійснюється в тому числі і через розвиток відповідних певному типу цивілізації політичних інститутів. Для перспектив європейської інтеграції України відповідність європейським зразкам інституціонального будівництва може підвищувати потенціал інституціональної спроможності інституту, що є одним з критеріїв набуття членства у ЄС.

2) *Нормативного інституціоналізму* (перш за все, підходів Дж.Марча, Й.Олсена) – у межах якого інституціональна спроможність залежить від

кореспондування нормативних основ функціонування інституту до системи національного законодавства певної держави – як визначальної умови її легальності [562]. Подібний підхід до розуміння інституціональної спроможності дає можливість врегулювати проблему наявності невідповідностей і прогалин у національному законодавстві щодо регулювання нормативних основ функціонування інституціональної системи держави, що надзвичайно важливо для стабільності останньої.

3) *Соціологічного інституціоналізму*, «в основі положень якого в теорії політичної науки є більш нормативно-формалізовані підходи порівняно з іншими різновидами інституціоналізму оскільки на його формування вагомий вплив справила теорія організацій» [563]. Вплив даної теорії є одним з напрямів розвитку цієї версії інституціонального аналізу і в дослідженні інституціональної спроможності він наближав би нас до структурного аналізу, що буде розглянуто пізніше.

Важливим виступає аспект соціологічного інституціоналізму, який дозволяє обґрунтувати залежність рівня інституціональної спроможності інституту від, наприклад рівня суспільної довіри як прояву соціальної легітимації (особливість інституту президенціалізму). Тому ми наведемо підхід А.Порумбеску, яка вказує, що «теорія соціологічного інституціоналізму розвинулась як дослідницька альтернатива, що використовувалась в теоріях європейської інтеграції як інструмент для пояснення внеску соціальної поведінки, культурної спадщини, передписаних ролей і моделей у впливі на еволюцію організації» [564].

Натомість, інституційна спроможність може бути визначена для інституції як здатність виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення (структурний аспект сутності інституції). У дослідженні інституційної спроможності вважаємо за необхідне виокремити такі складники: 1) нормативно-правовий складник – наявність узгодженої нормативно-правої бази; 2) організаційний складник –

наявність необхідного рівня структурної диференціації; 3) ресурсний складник – наявність достатнього обсягу людських і матеріальних ресурсів.

Аналіз зазначених складових інституційної спроможності може бути реалізований на основі застосування положень інституціональних досліджень з економіки та нового інституціоналізму політичної науки:

1) *Класичного інституціоналізму*, «основою інституційних досліджень в рамках якого були політико-правові підходи, предметом аналізу яких виступала держава (як центральний інститут) та інститути державної влади (перша половина ХХ ст.)» [562].

2) *Структурного інституціоналізму*, «який використовує багато категорій, розроблених представниками старої школи інституціоналізму, а у центрі дослідницьких інтересів даного напрямку перебувають відмінності між президентськими і парламентськими режимами, а також між федеральною та унітарною системами політичного устрою» [565]. Слід вказати, що рівень досліджуваної структурної диференціації може бути і меншим, тому структурний інституціоналізм коректно застосувати до вивчення інституціональної спроможності, наприклад розгалуженості партійної організації.

3) економічний інституціоналізм, положення якого важливі для нас з точки зору дослідження ресурсного забезпечення функціонування суспільно-політичних інститутів, що може бути принципово важливим для, наприклад, громадських організацій чи політичних партій. Загалом, «вивчення інституціоналізму сприяє розпізнаванню провалів ринку, ірраціональності у рішеннях економічних агентів, організаційних проблем в реалізації державної політики, існуванні трансакційних витрат; беручи за основу теорії економічного інституціоналізму та його підходи» .

Окрім наведених підходів інституціонального аналізу, визначимо комунікативний підхід, який дозволяє пояснити особливості владних відносин як в складних системах управління, так і щодо проблеми координації міжінституціональної взаємодії (інституціональних інтеракцій).

Невизначеність в цьому аспекті можуть призвести до деінституалізації політичного змісту державної влади.

Авторський підхід до концепту інституціональної спроможності (ІС) базується на аналізі властивостей інституціоналізації державної влади. Це дозволяє запропонувати нові підходи до розуміння таких феноменів, як інституціональні зміни, стійкість, легітимність, довіра, адаптація, інновації, фрагментація, ефективність та відповідальність. Усі ці категорії є ключовими для аналізу функціонування системи публічного управління:

1) *інституціональна стійкість* визначається як здатність державних структур зберігати свою функціональність у кризових умовах, забезпечуючи стабільність системи публічного управління

2) *інституціональна легітимність* пов'язана з визнанням владних структур суспільством, що є основою для ефективного виконання владних функцій;

3) *інституціональна довіра* відображає рівень суспільної підтримки державних інституцій, що є важливим чинником їхньої стабільності;

4) *інституціональні інновації* спрямовані на модернізацію державного управління через впровадження нових управлінських практик, технологій та механізмів;

5) *інституціональна адаптація* забезпечує гнучкість системи публічного управління, дозволяючи їй реагувати на зовнішні та внутрішні виклики;

6) *інституціональна фрагментація* вказує на розриви та дисфункції в системі, які потребують подолання через цілеспрямовані реформи.

Авторська дослідницька концепція ІПРДВ базується на визначення 3 рівнів детермінації ІС: 1) рівень локальних спільнот; 2) рівень регіонального управління; 3) рівень держави. Відповідно до предмету і мети дослідження ми не проводимо у дисертації аналіз ІС на наддержавному (наднаціональному) рівні.

Перший рівень ІС – *локальні спільноти*. Інституціональна спроможність локальних спільнот є ключовим поняттям у сучасній науці державного управління, що відображає здатність локальних громад ефективно організувати свої дії, управляти ресурсами та вирішувати проблеми на основі формальних і неформальних правил. Це поняття базується на принципах самоорганізації, адаптивності, прозорості та підзвітності, що дозволяє локальним спільнотам функціонувати автономно, але у взаємодії з регіональними та національними інститутами (рис.5. 9). Отже, інституціональна спроможність локальних спільнот є інтегрованим поняттям, яке охоплює аспекти їх діяльності, спрямовані на забезпечення стійкості, ефективності та адаптивності в умовах сучасних викликів.

У формальному вигляді реформа децентралізації в Україні була представлена як спосіб надати більші повноваження місцевим громадам для вирішення *«локальними спільнотами локальних проблем на локальному рівні»*, зменшити бюрократичне навантаження центральної влади, залишаючи їй лише стратегічні функції, забезпечити сталість регіонального розвитку та підвищити відповідальність місцевих органів самоврядування за їхні рішення.

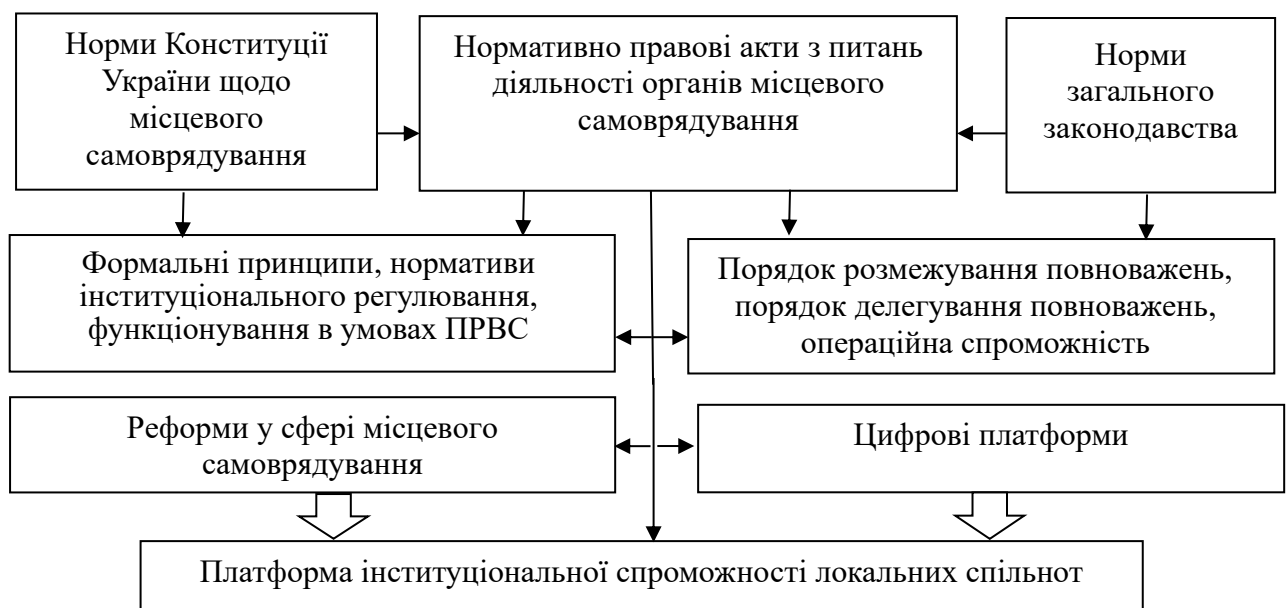

Рис. 5.9. Складники формування ІС локальних спільнот

Джерело: розроблено автором.

Фактично, локальні спільноти можуть формувати узгоджені правила, які визначають порядок управління територіальним розвитком, підвищувати ефективність використання місцевих ресурсів. У контексті децентралізації важливо забезпечити інституціоналізовану участь громадян у прийнятті рішень, що відповідає принципу участі зацікавлених сторін, сформульованому Е.Остром. Для досягнення стійкості й довіри між членами громади вирішальним є впровадження прозорих механізмів моніторингу та підзвітності, які дозволяють уникати потенційних конфліктів і стимулювати дотримання локальних правил. Саме з цих позицій реформа децентралізації в Україні може бути сприйнята як практичне втілення багаторівневого управління, яке сприяє ефективній взаємодії між локальними, регіональними та національними рівнями управління.

Другий рівень ІС – *інституціональна спроможність на регіональному рівні управління*, яка виступає основним елементом багаторівневого управління, що забезпечує ефективну координацію між місцевими громадами, реалізацію національних стратегій та адаптацію їх до специфіки регіону. Це поняття охоплює здатність регіональних органів влади виконувати свої функції в умовах сучасних викликів, таких як цифровізація, економічні кризи, екологічні загрози та соціальні трансформації.

Структура поняття інституціональної спроможності регіональних органів влади:

1) координація взаємодії між місцевими громадами: ІС забезпечує обмін інформацією та ресурсами, підтримку горизонтальної співпраці між громадами, наприклад, у реалізації спільних інфраструктурних проєктів;

2) реалізація національних стратегій: регіональні органи влади відіграють важливу роль у впровадженні національних стратегій на місцевому рівні, адаптацію загальнонаціональних цілей до специфіки регіону, моніторинг виконання стратегій та оцінку їхньої ефективності, забезпечення відповідності між регіональними ініціативами та національними пріоритетами;

3) адаптація до специфіки регіону – інституціональна спроможність регіональних органів влади включає: розробку регіональних стратегій, які враховують ці особливості; індивідуалізацію підходів до управління залежно від потреб регіону; використання локальних ресурсів для підвищення стійкості регіону;

4) розвиток регіональної інфраструктури – ІС регіональних органів влади передбачає здатність забезпечувати розвиток інфраструктури, необхідної для економічного та соціального зростання, що включає: інвестиції в транспортну, енергетичну та комунікаційну інфраструктуру; використання інноваційних технологій, таких як геоінформаційні системи (GIS) для управління інфраструктурою; забезпечення доступу до критичних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист;

4) інтеграція цифрових технологій – ІС формалізована цифровізацією, у межах якої регіональні органи влади повинні: використовувати цифрові платформи для моніторингу, аналізу та управління; забезпечувати прозорість та підзвітність через електронні сервіси; розвивати цифрову інфраструктуру для підвищення ефективності управління;

5) адаптивність – ІС передбачає здатність швидко реагувати на кризи та адаптуватися до змінних умов, зокрема: здійснювати розробку кризових планів реагування; формувати механізми забезпечення стійкості регіону до природних катастроф, економічних криз чи соціальних конфліктів; використовувати адаптивні механізми управління;

6) залучення громадськості та партнерів до управління, що включає проведення громадських консультацій для врахування думки населення, залучення бізнесу до реалізації інфраструктурних проєктів через публічно-приватне партнерство, співпрацю з громадськими організаціями для вирішення соціальних проблем;

7) моніторинг та оцінку ефективності – ІС включає: використання індикаторів для оцінки стійкості регіону, таких як рівень зайнятості, доступ до

послуг критичної інфраструктури, соціальну згуртованість, проведення регулярного моніторингу виконання стратегій;

8) вертикальну (з центральними органами влади для реалізації національних стратегій) і горизонтальну (з іншими регіонами для обміну досвідом та реалізації спільних проектів) координацію;

9) розвиток людського капіталу – ІС базується на розвитку цифрової грамотності, залученню молодих спеціалістів до роботи в органах влади.

Інституціональна спроможність регіональних органів влади є багатограним поняттям (рис. 5.10), яке охоплює різні аспекти діяльності, спрямовані на забезпечення сталого розвитку та стійкості регіонів, базується на здатності регіональних органів влади ефективно координувати дії між місцевими громадами, забезпечувати регіональний розвиток, реалізовувати національні стратегії та адаптувати їх до специфіки конкретного регіону.

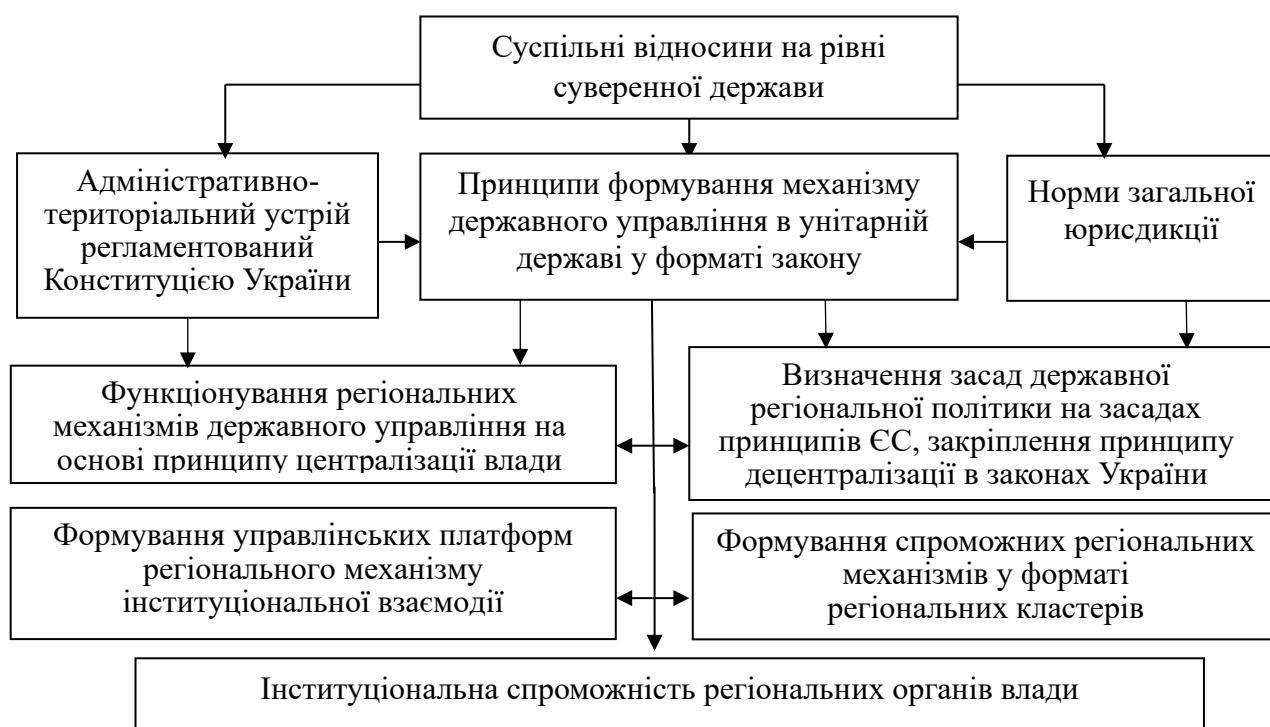

Рис. 5.10. Визначення складників формування ІС на регіональному рівні управління на основі методології кластеру інституціональних альтерацій

Джерело: розроблено автором.

Третій рівень ІС – *інституціональна спроможність держави* – є багатовимірним поняттям, яке визначає здатність державних інститутів ефективно функціонувати, забезпечувати стабільність, безпеку, реалізовувати національні стратегії та адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів. У сучасних умовах цифровізації та гібридних загроз це поняття набуває особливого значення, оскільки від рівня інституціональної спроможності залежить національна стійкість, здатність держави реагувати на кризи [567].

Структурними елементами ІС держави виступають:

- 1) формування та реалізація національних стратегій розвитку: ІС держави передбачає здатність розробляти довгострокові стратегії, які враховують як внутрішні, так і зовнішні виклики;
- 2) забезпечення стабільності: ІС держави включає механізми запобігання кризам, та забезпечення стійкості в умовах змін;
- 3) адаптивність до викликів: ІС держави передбачає гнучкість у прийнятті рішень, здатність до інновацій та інтеграцію цифрових технологій;
- 4) організаційна структура: ІС держави забезпечує чіткий розподіл повноважень, координацію між різними рівнями влади, ефективну взаємодію з громадянським суспільством і бізнесом;
- 5) нормативно-правова база: ІС держави потребує досконалої правової основи для реалізації багаторівневого управління як у форматі децентралізованого, так і централізованого управління;
- 6) фінансова стабільність: ІС включає здатність ефективно управляти бюджетом, залучати інвестиції, забезпечувати фінансування ключових сфер (освіта, охорона здоров'я), створювати резерви для реагування на кризи;
- 7) кадровий потенціал: ІС передбачає наявність неполітичної державної служби, кадрового резерву, критеріїв професіоналізму та компетенції;
- 8) технологічна інтеграція: ІС держави базується на можливості інтегрувати цифрові технології в управлінські процеси;
- 9) кібербезпека: ІС держави включає захист інформаційних систем, управління ризиками кібератак та створення систем раннього попередження;

10) соціальна згуртованість: ІС держави залежить від рівня довіри громадян до державних інститутів, соціальної згуртованості та активної участі громадян у процесах управління;

11) міжнародна співпраця: ІС держави включає здатність до ефективної взаємодії з міжнародними організаціями, участь у глобальних ініціативах та адаптацію міжнародного досвіду до національних умов;

12) системи моніторингу та оцінювання: ІС держави залежить від наявності систем моніторингу та оцінювання, які дозволяють аналізувати результати реалізації стратегій (рис.5. 11).

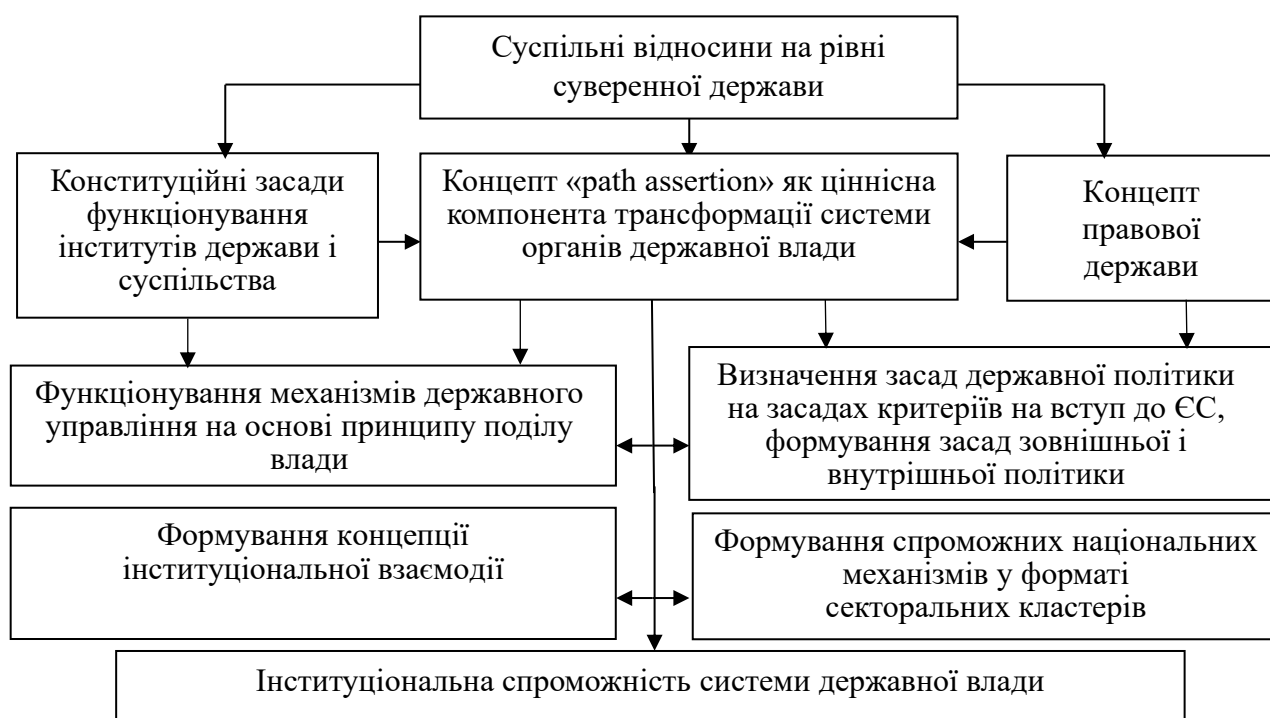

Рис. 5.11. Визначення інституціональної спроможності держави на основі методології NISF

Джерело: розроблено автором.

У цьому контексті важливо вказати на методологію *інституціонального форсайту* – дослідницького інструменту довгострокового прогнозування та формування стратегічного бачення розвитку інституціональної системи, який базується на вивченні суспільних трендів, визначенні можливих сценаріїв майбутнього та підготовці державних інститутів до змінного середовища. Варто визначити мету інституціонального форсайту (І.форсайт) як

забезпечення випереджувального управління шляхом створення адаптивних стратегій, які враховують внутрішні та зовнішні виклики, перспективи розвитку і глобалізаційні процеси. Характеристиками І.форсайту виступають: стратегічне спрямування, сценарне мислення, гнучкість, елементи випереджувального управління, міждисциплінарність, комунікація зацікавлених сторін. На нашу думку, І.форсайт займає місце між інституціональним framework та інституціональною спроможністю, оскільки виступає інструментом планування переходу між концептуальною структурою та її практичним підсиленням через елементи ІС, зокрема, розробленні стратегій випереджувального типу та ініціюванні ціннісних трансформацій.

У межах ІПРДВ І.форсайт виконує стратегічну функцію підтримки її випереджувального та адаптивного потенціалу. Його місце в методології ІПРДВ слід охарактеризувати таким чином, що форсайт доповнює ІПРДВ динамічним баченням майбутнього, об'єднує всі рівні framework, додаючи фактор часу (довгострокові тренди) до основних інституціональних імперативів та механізмів. Також І.форсайт вбудовується в операційні механізми ІС, допомагає здійснювати прогнозування ризиків, планування ресурсів і реалізацію конкретних заходів, слугує зв'язковим елементом між інституціями (як суб'єктом влади) і зовнішнім середовищем (як об'єктом регулювання). Важливо вказати, що І.форсайт забезпечує ІПРДВ інструментами для прогнозування викликів і ризиків та створення сценаріїв адаптації інституцій до цих викликів.

У дисертації нами пропонується Концепція інституціональної взаємодії (Додаток Д), що виступає сучасним форматом становлення інституціонально спроможної держави, інтегрує ключові підходи до підвищення ефективності функціонування державної влади, адаптуючи її до кризових умов воєнного стану. Згідно з результатами експертного опитування, 45% респондентів вважають, що організаційно-правове забезпечення частково відповідає сучасним викликам, а 35% зазначають, що воно відповідає лише за окремими аспектами. Це свідчить про наявність прогалів у нормативно-правовій базі,

які ускладнюють ефективне функціонування органів влади. Крім того, 50% респондентів вказали, що високий професійний рівень притаманний лише окремим службовцям, що підкреслює необхідність системного підходу до підвищення кваліфікації кадрів. Концепція враховує ці виклики, пропонуючи впровадження навчальних програм, тренінгів та сучасних стандартів роботи для державних службовців.

Інституціональному форсайту, який дозволяє прогнозувати виклики та розробляти проактивні стратегії, в Концепції приділено особливу увагу. Це відповідає результатам опитування, де 52% респондентів назвали координацію між центральними та місцевими органами влади найбільш ефективним механізмом у протидії збройній агресії. Водночас 37% респондентів вказали на недостатню координацію між органами влади як основний виклик для ефективного управління під час війни. Концепція пропонує створення єдиних платформ для комунікації та координації, що сприятиме оперативному ухваленню рішень. Децентралізація також є важливим елементом Концепції. Опитування показало, що 48% респондентів вважають, що децентралізація частково підвищує інституційну спроможність, але має обмеження, зокрема через недостатнє фінансування місцевих органів влади (57%) та відсутність чіткої координації між рівнями влади (33%). Концепція передбачає посилення фінансової підтримки місцевих органів влади, оптимізацію їхньої структури та залучення громадян до процесів управління.

Центральне місце в Концепції займають інноваційні підходи. Згідно з опитуванням, 69% респондентів підтримують використання цифрових технологій, 63% – впровадження електронного урядування, а 74% вважають перспективним застосування штучного інтелекту для аналізу даних. Концепція пропонує активне впровадження цифровізації, автоматизації управлінських процесів та електронного урядування для підвищення ефективності державного управління. Водночас результати опитування свідчать про низьку готовність органів влади до впровадження інновацій: лише 7% респондентів вважають, що готовність є високою, тоді як 42% зазначають, що готовність є

лише за окремими напрямками. Це підкреслює необхідність модернізації технічної бази, підвищення кваліфікації кадрів та створення сприятливих умов для інновацій. Концепція враховує ці аспекти, пропонуючи комплексний підхід до впровадження інновацій, зокрема через розвиток цифрової інфраструктури та навчання персоналу. Концепція враховує складність і багатовимірність сучасного державного управління, особливо в умовах ПРВС, нестабільності та постійно змінного середовища, що спонукає до інтеграції елементів інституціональної спроможності, framework та форсайту у взаємодію між державними органами.

Розроблена Концепція інституціональної взаємодії є сучасним інструментом формування інституціонально спроможної держави, яка здатна ефективно функціонувати в умовах воєнного стану. Вона враховує специфіку кризових ситуацій, забезпечуючи адаптацію управлінських процесів, стабільність та легітимність державного управління. Основою Концепції є принципи прозорості, підзвітності, інституціональної довіри та участі громадськості, що дозволяє створити нову платформу для взаємодії між державними інститутами, громадянським суспільством та локальними спільнотами. Інституціональна довіра виступає ключовим елементом, який забезпечує готовність громадян співпрацювати з державою, підтримуючи її дії навіть у складних умовах. Концепція передбачає інтеграцію інституціонального форсайту для прогнозування викликів і розробки проактивних стратегій, що дозволяє державним інститутам адаптуватися до змінного середовища. Вона також базується на framework, який структурує ключові імперативи, такі як верховенство права, прозорість, ефективність управління ризиками та адаптивність. Особливу увагу приділено механізмам взаємодії між формальними та неформальними інститутами, що сприяє формуванню інституціональної комплементарності та дозволяє державним органам враховувати місцевий контекст і потреби громад, забезпечуючи баланс між централізацією та децентралізацією.

Належним аспектом Концепції є впровадження механізмів цифровізації, які підвищують ефективність управлінських процесів, забезпечують доступність державних послуг і сприяють прозорості діяльності органів влади. Умови воєнного стану вимагають швидкого реагування, тому Концепція передбачає створення гнучких управлінських структур, здатних оперативно ухвалювати рішення. Вона також акцентує увагу на мобілізації ресурсів через інтеграцію державних, громадських і приватних структур на єдиній платформі. Це дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси для досягнення стратегічних цілей.

Концепція визначає важливість нормативної стабільності, яка забезпечує баланс між традиціями та інноваціями, необхідний для підтримки легітимності державної влади. Вона також спрямована на розвиток соціальної солідарності через залучення громадськості до процесів управління, що сприяє зміцненню довіри до державних інститутів. Інституціональна адаптивність, як ключовий принцип, дозволяє державним органам швидко реагувати на виклики, зберігаючи стабільність і ефективність управління. Особливу увагу приділено формуванню механізмів кризового менеджменту, які забезпечують безперервність функціонування державних інститутів.

Концепція також враховує вплив зовнішніх факторів, таких як глобалізація, цифровізація та соціальні трансформації, які змінюють механізми інституціональної взаємодії. Вона передбачає інтеграцію міжнародного досвіду та стандартів, що сприяє підвищенню інституціональної спроможності України. Умови збройної агресії РФ визначили нові пріоритети публічного управління, зокрема національну безпеку, мобілізацію ресурсів та адаптацію нормативного поля. Концепція акцентує увагу на необхідності створення інформаційних платформ для діалогу між владою та громадянами, що сприяє підвищенню прозорості та підзвітності. Концепція є стратегічним документом, який визначає напрями розвитку державних інститутів, забезпечуючи їхню адаптацію до сучасних

викликів. На рисунку 5.12 наведено дескриптивну модель Концепції інституціональної взаємодії, розроблену за результатами дослідження.

Рис. 5.12. Інтегративна модель формування основ інституціонально спроможної держави на основі концепції інституціональної взаємодії

Джерело: розроблено автором.

У процесі розробки Концепції нами визначено потребу у формуванні основ *інституціональної медіації* як сучасного механізму узгодження інтересів, вирішення конфліктів та забезпечення ефективної взаємодії між різними суб'єктами публічного управління, такими як державні інститути, громадянське суспільство, бізнес і міжнародні організації. Вона є невід'ємною частиною ІПРДВ, яка спрямована на забезпечення стабільності, адаптивності та легітимності державного управління в умовах сучасних викликів.

Інституціональна медіація (І.медіація) – це процес, який функціонує як інструмент узгодження інституціональних імперативів (верховенство права, прозорість, соціальна згуртованість) із динамічними змінами в суспільстві. Вона спрямована на вирішення конфліктів між різними інститутами, зокрема формальними (державні органи) та неформальними (громадські організації, локальні спільноти), а також на забезпечення їхньої ефективної взаємодії. І.медіація дозволяє уникнути деінституціоналізації, яка може виникати через втрату довіри до державних інститутів, бюрократичну інертність або конфлікти між суб'єктами управління.

І.медіація сприяє формуванню інституціональної платформи, яка дозволяє уніфікувати механізми прийняття управлінських рішень, створити систему стратегічного планування та забезпечити безперервність державного управління в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів. І.медіація також відіграє важливу роль у вирішенні інституціональних парадоксів, таких як баланс між автономністю інститутів і їх відповідальністю перед суспільством, забезпечує, щоб інститути мали достатню свободу для виконання своїх функцій, але водночас залишалися підзвітними громадянам. І.медіація узгоджує інтереси центральних органів влади та локальних спільнот, сприяючи ефективному розподілу повноважень.

В умовах воєнного стану і.медіація сприяє координації між різними рівнями влади, що дозволяє уникнути управлінського хаосу. Вона допомагає об'єднати зусилля державних, громадських і приватних структур для досягнення спільних цілей, а також сприяє відкритості та прозорості управлінських процесів, що підвищує довіру громадян до влади. Для реалізації І.медіації використовуються різні інструменти, такі як платформи для діалогу та механізми моніторингу та оцінки. Важливо створити відповідну нормативно-правову базу, забезпечити фінансування та підвищити рівень професійної підготовки кадрів для ефективного впровадження медіації.

Попри значний потенціал, І.медіація стикається з низкою викликів, таких як недостатня довіра між суб'єктами, брак ресурсів та опір змінам. Для

подолання цих викликів необхідно зміцнювати довіру між державними інститутами, громадянським суспільством і бізнесом, забезпечувати достатнє фінансування та технічне забезпечення, а також сприяти впровадженню медіації через навчання та підтримку.

Результати проведеного опитування (додаток В) також підтверджують важливість І.медіації як механізму узгодження інтересів і вирішення конфліктів. Зокрема: 43% респондентів назвали недосконалість законодавчої бази основною проблемою, що вказує на необхідність реформування нормативно-правового забезпечення, 52% відзначили покращення координації між органами влади як пріоритетний захід для підвищення ефективності управління, 74% підтримують застосування штучного інтелекту для аналізу даних, що свідчить про роль інновацій.

Однією з ключових функцій І.медіації є запобігання деінституціоналізації, яка може виникати через втрату довіри до державних інститутів або їхню неспроможність адаптуватися до змін. І.медіація забезпечує: зміцнення легітимності державних інститутів, що особливо важливо в умовах воєнного стану, коли громадяни очікують від влади чітких і ефективних дій; підтримку стабільності управлінських процесів, що дозволяє уникнути хаосу та забезпечити безперервність функціонування державних інститутів навіть у кризових умовах. І.медіація може сприяти впровадженню цих інновацій, забезпечуючи узгодження інтересів різних суб'єктів та сприяючи адаптації інститутів до змінних умов.

Практичний вимір І.медіації реалізується через впровадження конкретних механізмів, інструментів та підходів.

По-перше, *створення платформ для діалогу*: 1) інформаційні платформи – цифрові платформи, які забезпечують прозору комунікацію між владою та громадськістю; 2) публічні слухання.

По-друге, *інституціоналізація механізмів медіації* шляхом: 1) створення спеціалізованих центрів медіації на центральному та регіональному рівнях, які будуть займатися вирішенням конфліктів між різними суб'єктами управління

(державними органами, громадами, бізнесом); 2) розробки етичних етичних норм для державних службовців (посадових осіб, які представляють державу).

По-третє, *підвищення прозорості та підзвітності*: 1) запровадження механізмів громадського контролю за діяльністю державних інститутів, зокрема через незалежні аудити, звітування та публікацію результатів; 2) надання громадянам відкритого доступу до інформації про діяльність органів влади, що сприятиме підвищенню довіри та легітимності.

По-четверте, *розвиток цифрових інструментів*: 1) електронне урядування через цифрові технології для автоматизації управлінських процесів, що дозволить зменшити бюрократію та підвищити ефективність взаємодії між інститутами; 2) цифрові платформи для медіації шляхом використання онлайн-інструментів для вирішення конфліктів, обміну інформацією та координації між різними рівнями влади.

По-п'яте, *адаптація до кризових умов*: 1) розробка спеціальних процедур для вирішення конфліктів в умовах ПРВС, може включати створення мобільних груп медіаторів, які працюватимуть у регіонах, що постраждали від конфліктів; 2) мобілізація ресурсів на єдиній платформі у кризових умовах.

Сучасна система публічного управління стикається з численними викликами, такими як глобалізація, цифровізація, зростання суспільних очікувань та необхідність забезпечення національного суверенітету в умовах воєнного стану. У цих умовах виникає потреба у створенні інтегрованої моделі, яка забезпечує ефективну взаємодію між формальними та неформальними інститутами, адаптацію до змін середовища та стійкість управлінських процесів. Одним із таких підходів є концепція *інституціональної екосистеми державотворення (ІЕСД)* як важливий концептуальний конструкт сучасної науки державного управління, що визначається як інтегральна сукупність взаємопов'язаних формальних (державні органи, нормативно-правові акти, адміністративні структури) та неформальних (традиції, соціальні норми, громадські ініціативи) інститутів, які взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, забезпечуючи реалізацію державної влади в системі публічного

управління. В умовах сучасних глобальних викликів, зокрема повномасштабної збройної агресії РФ проти України, актуалізується необхідність формування такої екосистеми, яка здатна забезпечити стійкість, адаптивність та ефективність державного управління.

З методологічної точки зору, поняття ІЕСД базується на теорії інституціоналізму, яка дозволяє аналізувати взаємодію інститутів у контексті їхньої здатності до самоорганізації, адаптації та розвитку. Важливим аспектом ІЕСД є здатність до самоорганізації, що проявляється у формуванні нових механізмів взаємодії та адаптації до змін зовнішнього середовища. ІЕСД характеризується високим рівнем складності, оскільки включає множину суб'єктів з різними інтересами, цілями та ресурсами, що вимагає ефективних механізмів координації та узгодження інтересів.

Головним елементом структури ІЕСД є механізми інституціональної медіації, які забезпечують узгодження інтересів, вирішення конфліктів та ефективну взаємодію між різними суб'єктами управління. Інституціональна медіація зміцнює довіру до державних інститутів, забезпечує безперервність управління в умовах криз, сприяє балансу між стабільністю та адаптивністю, допомагає вирішувати інституціональні парадокси, такі як баланс між автономністю інститутів і їхньою відповідальністю перед суспільством.

ІЕСД функціонує як практичний інструмент реалізації принципів, ідей та процесів, властивих сучасному державному управлінню. Вона забезпечує реалізацію таких принципів, як прозорість, підзвітність, респонсивність та інклюзивність, що є основою для формування довіри громадян до державних інститутів. В умовах воєнного стану інституціональна екосистема дозволяє мобілізувати ресурси різних суб'єктів управління (державних органів, громадянського суспільства, бізнесу, міжнародних організацій) для ефективного реагування на виклики національній безпеці та стабільності держави. ІЕСД також забезпечує інтеграцію інноваційних підходів у систему публічного управління, зокрема через впровадження цифрових технологій, електронного урядування та штучного інтелекту. Це дозволяє підвищити

ефективність управлінських процесів, зменшити бюрократичні бар'єри та забезпечити швидкий доступ громадян до державних послуг. Впровадження цифрових технологій у межах інституціональної екосистеми сприяє забезпеченню якості управлінських рішень, зменшенню корупційних ризиків і оптимізації використання ресурсів.

ІЕСД виконує провідну роль у вирішенні інституціональних парадоксів, таких як баланс між автономністю інститутів і їхньою відповідальністю перед суспільством, між централізацією та децентралізацією, між стабільністю та інноваціями. Вона забезпечує, щоб інститути мали достатню свободу для виконання своїх функцій, але водночас залишалися підзвітними громадянам. В умовах воєнного стану ІЕСД сприяє координації між різними рівнями влади, що дозволяє уникнути управлінського хаосу та забезпечити безперервність функціонування державних інститутів.

Для ефективного функціонування ІЕСД необхідно створити відповідну нормативно-правову базу, яка регулюватиме взаємодію між формальними та неформальними інститутами. Важливим є також забезпечення фінансування та технічного оснащення інститутів, що входять до екосистеми, а також підвищення рівня професійної підготовки кадрів. Інституціональна екосистема має бути гнучкою та здатною швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища, що забезпечується через впровадження механізмів моніторингу та оцінки ефективності її функціонування. ІЕСД є також важливим інструментом для реалізації міжнародних стандартів у сфері публічного управління, зокрема в контексті європейської інтеграції України. ІЕСД дозволяє адаптувати національні інститути до міжнародних норм і стандартів, забезпечує їхню ефективну взаємодію з міжнародними організаціями та партнерами, сприяє збереженню національної ідентичності та врахуванню локального контексту в процесах реалізації державної політики.

ІЕСД виступає не лише як теоретична концепція, але й як практичний інструмент для реалізації державної влади в умовах складних викликів і трансформацій. Її впровадження дозволяє створити прозору, підзвітну та

інноваційну систему управління, яка відповідає потребам сучасного суспільства. ІЕСД виступає ключовим елементом ІПРДВ, інтегрує принципи, механізми та інструменти здійснення владних повноважень, спрямованих на забезпечення суверенітету держави, її стабільності та ефективності в умовах сучасних викликів.

Висновки до розділу 5

1. У дисертації проаналізовано трансформацію інституціонального змісту реформ в Україні через призму інституціональної спроможності, що дозволило визначити феномен «інституціонально спроможної держави». Розроблена авторська концепція інституціональної взаємодії спрямована на гармонізацію формальних і неформальних інститутів, що забезпечує стабільність і адаптивність державного управління. Особливу увагу приділено формуванню сучасної моделі детермінації поняття «суверенітет» як інституціональної платформи реалізації концепту «path assertion», що враховує виклики глобалізації, мультикультуралізму та кризи ідентичності. На основі національного досвіду та досвіду ЄС наведено модель «суверенітету 3.0», яка інтегрує цифровий суверенітет, адаптацію до глобалізації та динамічний підхід до вирішення внутрішніх і зовнішніх викликів.

2. У межах дисертаційного дослідження обґрунтовано теоретичну модель національного державотворення у форматі «path assertion», яка базується на досвіді європейських країн, зокрема Великої Британії. Встановлено, що сучасний суверенітет розглядається як еволюційна конструкція, адаптивна система та прагматичне ствердження, що дозволяє державам ефективно реагувати на виклики глобалізації. Проаналізовано нормативно-правові акти Великої Британії, які закріплюють поняття «суверенітет», та їхній вплив на розвиток концепції «path assertion». Уточнено концептуалізацію ІПРДВ, яка інтегрує принципи цифрової модернізації, глобальної адаптації та інноваційного управління.

3. У дисертаційному дослідженні розроблено авторське трактування поняття «інституціональна матриця» (ІМ) як концептуальної системи, що інтегрує формальні та неформальні інститути для аналізу, планування та регулювання економічних, суспільних і політичних процесів. ІМ охоплює три ключові складові: структурну матрицю, яка описує базову організацію інститутів; функціональну матрицю, що визначає роль і функції інститутів у системі; та процесуальну матрицю, яка фіксує порядок взаємодії між інститутами, особливо в контексті інституціональних альтерацій. Запровадження методології ІМ у межах ІПРДВ забезпечує легітимізацію заходів воєнного стану, пріоритезацію регулятивних функцій органів влади та ефективне управління в умовах системних суперечностей. На основі досвіду Великої Британії доведено актуальність інституціональної конвергентності.

4. У дисертаційному дослідженні концептуалізовано поняття інституціональних імперативів суспільного розвитку як обов'язкових управлінських принципів і регулятивних вимог, що створюють підґрунтя для формування ефективної системи державного управління в соціально-правовому контексті, що підтверджується аналізом Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 рр. Встановлено, що результируючим фактором функціонування інституціональних матриць виступає інституціональна спроможність, яка забезпечує регулювання суспільних відносин на основі нормативно-ціннісних засад, зокрема дотримання прав людини та європейських стандартів управління. Розроблено методіку формалізації даних для кількісної оцінки параметрів інституціональної спроможності, що дозволяє визначати динаміку інституціональних змін, обґрунтовано застосування інституціонального форсайту як інструменту прогнозування та адаптації майбутніх змін в інституціональному середовищі.

5. У дисертаційному дослідженні розроблено Концепцію інституціональної взаємодії, що виступає сучасним форматом інституціонально спроможної держави, орієнтованим на стабільність, ефективність та адаптацію державної влади до кризових умов, зокрема в

умовах воєнного стану. Запропонована Концепція впроваджена в діяльність органів державної влади, про що свідчать відповідні довідки про її практичне застосування. Розроблено поняття інституціональної медіації як механізму забезпечення узгодження інтересів, вирішення конфліктів та адаптації державних інститутів до динамічних змін суспільства, що дозволяє поєднати верховенство права, прозорість і соціальну згуртованість. Інституціональна медіація функціонує як стратегічний інструмент вирішення інституціональних парадоксів і сприяє зміцненню довіри до державних інститутів.

6. У дослідженні обґрунтовано поняття «інституціональна екосистема» (ІЕСД), яка охоплює формальні та неформальні інститути, що взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, забезпечуючи стійкість і адаптивність державного управління в сучасних умовах. Інституціональна екосистема виконує роль практичного інструменту реалізації принципів, ідей та процесів у межах ІПРДВ, спрямованих на гармонізацію інституціональної взаємодії та створення цілісної системи ефективного публічного управління.

Основні результати дослідження, що надані у цьому розділі, були опубліковані у фахових наукових виданнях і включені до списку опублікованих праць [2;3;11;17;18;19;42;43].

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукову проблему формування інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління (побудова парадигмального підґрунтя, інтеграція формальних і неформальних інститутів, реагування на структурні та управлінські виклики), а також практичних питань (оцінка інституціональної спроможності органів влади та системи влади загалом, адаптація до викликів цифровізації та глобальних трансформацій), що дозволило створити цілісну систему теоретичного підґрунтя і практичних інструментів для більш ефективного і стабільного функціонування системи публічного управління.

Наукові результати дослідження свідчать про досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження, що надало змогу сформулювати комплекс висновків і рекомендацій, які мають як теоретичне, так і практичне значення.

1. Систематизовано теоретико-методологічні підходи до розуміння інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління як концептуальної основи державної влади, яка визначає принципи, механізми та підходи до здійснення влади через формальні та неформальні інститути, спрямовані на забезпечення легітимності, ефективності та адаптивності системи публічного управління. Визначено концептуальні засади ІПРДВ, доведено, що така парадигма базується на взаємодії регулятивного, нормативного та комунікативного рівнів інституціональної взаємодії. ІПРДВ визначена як комплексна теоретико-методологічна система, що інтегрує принципи, механізми та інструменти здійснення владних повноважень, яка базується на класичному, трансформаційному, ціннісно-соціальному, технологічному, партисипативному, гуманізаційно-легітимаційному та ризик-орієнтованому підходах, що забезпечує приведення управлінських процесів у відповідність до регулятивних рамок і нормативних процедур, дозволяє не лише виявляти

інституціональну дискретність, а й розробляти ефективні організаційно-правові механізми її подолання. Розроблено комплекс дослідницьких гіпотез, що формують науковий обшир предмету дисертаційної роботи, уточнено структурно-функціональний зміст інституціональної детермінації державної влади в системі публічного управління (на основі структурної моделі реалізації державної влади).

2. Розвинуто методологію інституціональних альтерацій в публічному управлінні, розроблено модель кластеру інституціональних альтерацій (IAC) як новітньої детермінанти методологічного забезпечення інституціонального підходу для аналізу складних систем управління. У розвиток моделі IAC у дисертації розроблена концепція ISIM (Institutional Synergy and Innovation Model), що представляє собою комплексну методологічну основу для проведення інституціональних реформ, і базується на принципах синергії та інноваційності, створенні цілісної моделі, яка поєднує традиційні принципи нормативності із сучасними викликами цифрової епохи.

Сформовано та охарактеризовано функціональний зміст наукової платформи «Реалізація державної влади» (синтез економічної, політологічної, юридичної наук і науки державного управління). На цій основі розроблено дескриптивну модель інституціоналізації влади як платформи ІПРДВ, визначено і охарактеризовано структуру категорій ІПРДВ (критерії детермінації) з позицій науки державного управління: перший рівень інституціоналізації (платформа інституціоналізації влади) – державна влада, державотворення, демократичне врядування, державний суверенітет, конституційний лад, національні інтереси, правова держава; другий рівень (структурна основа інституціоналізації) – державні інститути, державний апарат, державні послуги, державний контроль, система стримувань і противаг, прозорість влади; третій рівень (формалізація механізму інституціонального регулювання) – політико-адміністративна система, цифровізація та електронне врядування, державна служба, державні процедури, державно-приватне партнерство тощо.

3. Охарактеризовано особливості нормативно-правового забезпечення реалізації державної влади на основі інституціонального підходу. Особливу увагу зосереджено на нормативній теорії інституціоналізму (normative institutionalism, NI), формалізовано публічноуправлінський зміст такої теорії, при цьому акцентовано увагу не лише на ролі норм, цінностей та правил у функціонуванні суспільних інститутів, а й на внутрішніх характеристиках інститутів державної влади, їх інституціональній спроможності як базовій характеристиці. У широкому розумінні «інституціональні норми» повинні мати внутрішній (моральний або соціальний) характер і впливати на вибір дій суб'єктів управління. На основі узагальнення праць провідних зарубіжних науковців і власних досліджень доведено, що нормативний інституціоналізм розкриває зміст процесу реалізації державної влади, особливості формування інститутами нормативно-ціннісної основи для прийняття рішень і взаємодії у публічному управлінні, адже інститути не лише діють як комплекс правил чи механізмів примусу, а й визначають «норми належного», які закріплюють легітимність і відповідність поведінки учасників управлінських процесів суспільним очікуванням. Це особливо важливо в контексті публічного сектора, де процеси легітимізації є ключовими для забезпечення довіри суспільства до влади. Нормативний інституціоналізм пропонує унікальний підхід до аналізу трансформаційних процесів у публічному управлінні, акцентуючи на соціалізації працівників, впровадженні етичних принципів та адаптації традиційних цінностей до сучасних викликів, таких як прозорість, підзвітність і відповідальність у державному управлінні.

На основі аналізу організації системи органів державної влади як середовища конституювання ІПРДВ в умовах ПРВС сформовано особливий формат актуалізації нормативного інституціоналізму (резильєнтний нормативний інституціоналізм, р-НІ), запропоновано моделі реалізації державної влади: модель мобілізаційної централізації та модель децентралізованої інтеграції. У розвиток такого підходу обґрунтована

дослідницька платформа «р-ІПРДВ», розроблена функціональна модель 4С-формату інституціонального поля, концептуалізовано обґрунтування легітимної інституціональної структури управління під час державних і безпекових криз.

4. Визначено пріоритетність інституціонального підходу в загальній методології управлінської діяльності та обґрунтовано його визначальну роль в умовах трансформації конституційно-правових засад державного управління на основі нових інституціональних практик, які відповідають сучасним викликам, але зберігають при цьому базові принципи державного устрою. На цій основі сформовано дослідницьку концепцію формалізації ІПРДВ з позицій аналізу формальних інститутів на основі інституціональної верифікації положень Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 рр. Інституціональну верифікацію детерміновано як процес системної, правомірної та цілеспрямованої перевірки відповідності функціонування державних інститутів, їх структур, механізмів і процедур встановленим нормативно-правовим засадам, стратегічним цілям державного управління та суспільним запитам, і спрямовану на оцінку здатності інститутів забезпечувати ефективну реалізацію державної влади, адаптацію до внутрішніх і зовнішніх викликів, а також дотримання базових принципів правової держави, стабільності та демократичних цінностей. На цій основі розроблено ендодинамічну модель впливу інституціональної парадигми реалізації державної влади (ЕД-модель, з позицій економічної науки), інституціонально-конвергентну модель соціодинаміки державної влади (як елемент ІПРДВ, з позицій соціології), модель інституціонального функціонування системи державної влади на основі ІПРДВ (юридичний підхід).

Встановлено, що інституціональний підхід забезпечує системний аналіз функціонування державної влади, розглядаючи її як комплекс формальних і неформальних інститутів, що взаємодіють у межах єдиної управлінської системи. Це дозволяє виявляти ключові елементи інституціональної структури державної влади та їх взаємозв'язки, формувати чіткі межі повноважень і

процедур, що мінімізує дублювання функцій і управлінські конфлікти; забезпечувати узгодженість між рівнями державної влади. Розроблено поняття інтероперабельності системи державної влади як здатність органів державної влади, установ і організацій, на основі сучасних інформаційних систем ефективно співпрацювати, обмінюватися даними, інформацією та координувати свої дії для досягнення спільних цілей.

В умовах трансформації конституційно-правових засад державного управління інституціональний підхід дозволяє: оцінювати вплив інституціональних альтерацій (зміни у функціях, структурі та механізмах взаємодії інститутів) на стабільність і ефективність державної влади, розробляти механізми адаптації інститутів до кризових умов, таких як воєнний стан, енергетична криза чи глобальні виклики, забезпечувати баланс між стабільністю та інновацією, акцентувати увагу на забезпеченні легітимності державної влади шляхом впровадження цифрових технологій для підвищення прозорості та ефективності влади (електронна послуга, електронний портал, електронне урядування, електронний цифровий підпис тощо).

5. Здійснено розробку і розвиток концептуальних ідей, понять і категорій науки державного управління, що відтворюють зміст інституціональної парадигми реалізації державної влади, та наведено низку науково-методологічних напрацювань, які дозволяють поглибити розуміння цієї парадигми та сприяти її практичній реалізації, ключовими з яких виступають: «інституціональна верифікація», «інституціональні альтерації», «інституціональний дизайн», «інституціональна комплементарність», «інституціональна легітимність», «інституціональні матриці», «інституціональні імперативи», «інституціональна платформа», «інституціональний порядок», «інституціональна спроможність», «тріада інституціональних парадоксів» тощо. Розвинуто методологічні підходи, такі як нормативний інституціоналізм, новий інституціоналізм; запропоновано концепт «шлях ствердження» («path assertion»), модель інституціонального дизайну, інституціональної матриці, кластеру

інституціональних альтерацій, інституціональної медіації тощо. Розроблено інструментарій оцінки інституціональної спроможності, включаючи інтегрований індекс. Методологічна цінність дослідження полягає в комплексному підході, який інтегрує економіку, політологію, право і державне управління, створюючи міждисциплінарну основу для розуміння інституціональних процесів.

6. Охарактеризовано поняття інституціональної спроможності органів державної влади, яка враховує характеристики управлінських інститутів, іманентно властиві сучасній системі публічного управління. Даний аспект інституціональних параметрів має першочергове значення для визначення регулятивних можливостей інститутів та функціональних особливостей інституцій. Інституціональну спроможність запропоновано визначити як здатність інститутів державної влади регулювати певний тип суспільно-політичних відносин, ефективно виконувати свої функції, адаптуватися до змін середовища, взаємодіяти з іншими інститутами та забезпечувати стабільність і розвиток суспільства на основі нормативно-ціннісних засад (дотримання прав і свобод людини, реформування системи управління за європейськими стандартами та інші). При цьому інституціональна спроможність детермінована комплексною характеристикою здатності інститутів ефективно виконувати конституційно закріплені функції із застосуванням наявних механізмів, процедур та практик, що включає ключові внутрішні характеристики: операційну ефективність, фінансову ефективність, технологічну інноваційність, структурно-організаційну складову (наявність необхідних повноважень, ресурсів та інструментів); адаптивну складову (спроможність пристосовуватися до змін середовища та викликів); інтеграційну складову (здатність взаємодіяти з іншими інституціями та системами).

У дисертації формалізовано поняття «інституціональний framework» (I.F.), не лише як концептуальну та організаційно-функціональну структуру, а перш за все, як динамічний інструмент, що визначає правила, механізми та

принципи взаємодії між інститутами, суб'єктами та процесами, спрямований на досягнення та підтримку високого рівня інституціональної спроможності. I.F. забезпечує інтеграцію формальних і неформальних норм, процедур і механізмів, орієнтованих не лише на досягнення стратегічних цілей, таких як ефективність, легітимність, адаптивність і стійкість, але й на постійний розвиток потенціалу інститутів. Як елемент I.F. інституційна спроможність залежить від інституціональних рамок, норм та механізмів, що функціонують на макрорівні суспільних процесів, виступає проявом ІПРДВ і визначена як здатність конкретної інституційної структури (органу влади, установи, організації) виконувати покладені на неї функції (що можуть представляти собою перелік завдань, які виокремлюються для якомога більш комплексного виконання функцій організації), спираючись на необхідне ресурсне забезпечення. Для реалізації як інституціональної, так і інституційної спроможності необхідно враховувати чинники, що визначають особливості регулятивної та функціональної спроможності. До них слід віднести властивості самого інституціонального феномену: елементи внутрішньої структури державного інституту повинні корелювати між собою; такі структурні елементи мають бути проаналізовані на основі типології адміністративних систем; наднаціональні структури управління здійснюють трансформаційний вплив через механізми зовнішньої інтеграції на основі правових норм.

Запропоновано інноваційну методологію оцінювання інституціональної спроможності системи публічного управління, яка базується на аналізі якісних та кількісних показників ефективності функціонування державних інститутів. Практична складова спроможності передбачає наявність інтегрованої системи показників, яка включає як кількісні індикатори (продуктивність, ефективність використання ресурсів, швидкість надання державних послуг), так і якісні характеристики (рівень довіри суспільства, відповідність управлінських стратегій суспільним потребам, дотримання принципів належного врядування).

7. Розроблено концепцію інституціонального дизайну у публічному управлінні (ATA-ID), яка включає механізми трансформації державних інститутів, побудовані на принципах респонсивності, супервентності та транспарентності. Представлена у роботі модель ATA-ID включає структурні принципи (цільовий інституціональний дизайн, гібридна структура, інституціональна взаємодія). Сутність інституціонального дизайну полягає в науково обґрунтованому процесі розробки, аналізу, впровадження та вдосконалення інституціональної архітектури, спрямованої на створення ефективних механізмів регулювання відносин між суб'єктами в межах суспільства чи певної системи управління. Основою ATA-ID є міждисциплінарний підхід, що охоплює структурну, нормативну, культурну та функціональну складові інституційного середовища. Модель ATA-ID має функціонал як дескриптивної, так і проектної моделі. Доведено, що інституціональний дизайн може застосовуватися для вирішення комплексних управлінських завдань гармонізації суспільних, економічних і політичних цілей національного розвитку, а також на основі застосування принципів респонсивності, супервентності, транспарентності.

8. Розкрито сутність теоретико-методологічного підходу щодо мінімізації залежності від попереднього інституціонального алгоритму (феномен «path dependence») в системі публічного управління як основну перешкоду для реалізації інституціональних змін (у тому числі – у форматі конституційних реформ) в Україні, оскільки наявні формальні структури, правила та практики відтворюють усталені консервативні підходи навіть в умовах нових викликів в державноуправлінській діяльності. Це створює ситуацію, коли суспільні інститути, які потребують трансформації, самі стають джерелом опору змінам, що вимагає особливих адміністративних методів і підходів для подолання інституціональної інерції. Доведено, що методологічна складність дослідження інституціональних реформ полягає у необхідності інтеграції різних теоретичних підходів та емпіричних методів аналізу, потребує розвитку інструментарію оцінки ефективності інституціональних

змін, включно з розробкою системи індикаторів та критеріїв успішності реформ. Наголошено, що важливим аспектом розробки ППРДВ виступає врахування феномену «path dependence» та інституціональної інерції при проектуванні та реалізації інституціональних реформ.

Запропоновано концептуальну модель мінімізації впливу «path dependence», яка включає такі основні компоненти: перегляд нормативно-організаційної бази, стимулювання інновацій у процесах прийняття рішень, розвиток адаптивних управлінських інструментів. На цій основі детерміновано авторський підхід до поняття інституціональної матриці, яка визначена як системна основа публічного управління, що складається з формальних (закони, інститути) та неформальних (культура, норми, цінності) складових, які взаємодіють між собою, забезпечує стабільність й одночасно – управління змінами, реалізує дуалізм збереження традицій та впровадження інновацій.

Визначені чинники розвитку механізмів проактивного формування управлінських рішень для подолання інституціональної інерції на основі авторського концепту «path assertion». Такий концепт виступає методологічною платформою для досліджень інституціонального феномену суспільного розвитку в умовах ствердження національного суверенітету. Розроблений у межах дисертаційного дослідження концепт «path assertion», на відміну від класичних концептів суверенітету, орієнтується на підхід, за яким держава активно декларує свої права, інтереси й управлінські пріоритети, використовує власні ресурси та можливості для збереження і трансформації свого статусу в глобальному контексті. Концепт «path assertion» з позицій науки державного управління передбачає прогресивне ствердження як активне використання інструментів впливу для захисту і забезпечення державного суверенітету в умовах зовнішньої агресії. Концепт «path assertion» є системним підходом до імперативу суверенітету та територіальної цілісності держави в межах безпекового простору, базується на інтеграції головних компонент, які формують стійку, адаптивну та ефективну систему державної влади; пропонує

новий спосіб організації державного управління, орієнтований на довгострокову стабільність, економічне зростання та ефективне реагування на виклики сучасного світу.

9. Досліджено особливості європейського досвіду формування інституціональних стандартів публічного управління у форматі виявлення сучасних тенденцій реалізації державної влади на основі концепту суверенітету. Виокремлено три напрями інституціональних криз, які впливають на сутність сучасної детермінації поняття «суверенітет держави» – криза глобалізації, криза мультикультуралізму, криза ідентичності. Формалізована сучасна модель детермінації поняття «суверенітет» на рівні національної держави; визначена сутність інституціональної парадигми «суверенітету 3.0» як нової інституціональної парадигми на основі еволюції підходів до державного суверенітету, яка відображає зміни в структурі, організації влади, методах її здійснення та механізмах зворотного зв'язку із суспільством.

Представлена у роботі теоретична модель національного державотворення у форматі «path assertion», концептуалізована, зокрема, на основі досвіду Великої Британії, дозволила визначити основні риси цієї концепції у контексті визначення ознак суверенітету в сучасних європейських країнах (фактично, європейського формату суверенітету) на основі таких імперативів: 1) суверенітет як еволюційна конструкція; 2) суверенітет як адаптивна система; 3) суверенітет як прагматичне ствердження («assertion»).

На прикладі Великої Британії варто вказати на очевидні переваги формалізації інституціональних матриць на рівні національної держави на основі феномену інституціональної конвергентності. У межах аналізу досвіду Великої Британії охарактеризовано феномен Scrutiny як інституціональної форми (механізму) парламентського контролю, що реалізується через системні механізми та регламентовані процедури для нагляду, аналізу й оцінки діяльності виконавчої влади. Інституціональна сутність Scrutiny проявляється як у процедурних інструментах (звітність, дебати, аналіз політик), так і в

нормотворчій діяльності (регламентування обов'язків виконавчої влади перед парламентом). Нормативно визначений феномен Scrutiny як форма інституціональної взаємодії вказує на особливі механізми реалізації ППРДВ у Великій Британії через системні механізми та регламентовані процедури для нагляду, аналізу й оцінки діяльності виконавчої влади (для Brexit – механізм European Scrutiny Committee). Механізм Scrutiny виступає важливим елементом впровадження концепту «path assertion» у практику державного управління.

10. Розвинуті теоретико-методологічні засади наукового аналізу адміністративно-правових, історичних, організаційних, інформаційно-комунікативних, соціально-адаптивних засад державного управління з позицій ППРДВ. З цих позицій визначено поняття інституціональної взаємодії як інтегративної системи формальних і неформальних зв'язків між інститутами державної влади, громадянського суспільства та локальними спільнотами, що:

- 1) базується на принципах легітимності, довіри та суверенітету;
- 2) реалізується через механізми координації, комунікації та взаємного контролю;
- 3) забезпечує адаптивність управлінської системи до зовнішніх викликів;
- 4) спрямована на підтримку інституціональної спроможності держави шляхом регулювання суспільних відносин у межах нормативно визначених процедур, формування єдиного інституціонального поля реалізації державної влади, забезпечення балансу між централізацією та децентралізацією управлінських процесів;
- 5) формує підтримку динамічної рівноваги між формальними структурами та неформальними практиками.

Механізм забезпечення ефективної інституціональної взаємодії включає створення багатовимірної системи правил і норм, формування єдиного інституційного середовища, забезпечення горизонтальних і вертикальних зв'язків між інститутами.

Розроблено поняття інституціональної медіації як системного механізму, який інтегрує процеси вирішення конфліктів, узгодження інтересів та підтримання стабільності в суспільстві шляхом посередництва між інститутами з метою формування стійкої взаємодії між державними органами,

бізнесом, громадянським суспільством та міжнародними організаціями на основі суб'єктності держави. Актуальність інституціональної медіації зростає в умовах глобалізаційних викликів, протидії збройній агресії, соціальної напруги та нестабільності управлінських систем. На цій основі запропоновано Концепцію інституціональної взаємодії в системі органів державної влади, яка впроваджується в діяльності органів державної влади. Концепція підкреслює важливість впливу міжнародних стандартів, економічних факторів і соціальних змін на формування інституціональної взаємодії, спрямована на створення демократичної, гнучкої та ефективної системи управління, яка забезпечує баланс між централізацією та децентралізацією, стабільністю та адаптивністю, а також між інтересами держави та громадянського суспільства. Таким чином, інституціональна взаємодія стає ключовим інструментом для побудови стійкої державної системи, здатної забезпечити реалізацію національних інтересів, захист суверенітету та розвиток демократичних процесів навіть у найскладніших умовах державотворення.

Обґрунтовано концептуальні засади цифрової трансформації інституціональної структури державного управління, що включає: архітектуру цифрових платформ взаємодії, механізми інтеграції штучного інтелекту в процеси прийняття управлінських рішень, систему забезпечення кібербезпеки державних інституцій. Сформовано комплексну систему забезпечення інституціональної безпеки в умовах цифрової трансформації, що включає: механізми протидії кіберзагрозам, систему управління ризиками при впровадженні інституціональних змін тощо. Розроблено поняття «інституціональна екосистема» як сукупність взаємопов'язаних формальних і неформальних інститутів, що взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, забезпечують реалізацію державної влади в системі публічного управління. Розроблено структуру та функції інституціональної екосистеми, визначено її роль у забезпеченні стійкості та адаптивності системи державного управління.

Концепція інституціональної екосистеми державотворення (ІЕСД) як важливий концептуальний конструкт сучасної науки державного управління, що визначається як інтегральна сукупність взаємопов'язаних формальних (державні органи, нормативно-правові акти, адміністративні структури) та неформальних (традиції, соціальні норми, громадські ініціативи) інститутів, які взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, забезпечуючи реалізацію державної влади в системі публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Нова доктрина українського державного управління: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 1–17.
2. Авер'янов В. Реформування українського державного управління: необхідність оновлення науково-теоретичних засад. Актуал. проб. сучасної науки в дослідженнях молодих учених. Ч. 1. Сімферополь, 2005. Спец. вип. : у 2 ч. С. 24–30.
3. Авер'янов В. Державне управління. Європейські стандарти. Досвід та адміністративне право. Київ: Юстініан, 2007. 288 с.
4. Авер'янов В. Удосконалення побудови та діяльності вітчизняних органів державного управління з урахуванням європейських принципів і стандартів. *Юридична Україна*. 2010. № 11. С. 4-14.
5. Нижник Н. Державне управління в Україні: функція координування. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 111-116.
6. Нижник Н. Проблеми сьогодення державного управління в Україні. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3. С. 14-19.
7. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.
8. Бакуменко В. Д. Державне управління : курс лекцій. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 536 с.
9. Бакуменко В. Д. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління. *Ефективність державного управління*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2015. Вип. 43. С. 21-28.
10. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 320 с.
11. Шаров Ю. Демократичні зміни в публічному управлінні: програмно-цільова ідеологія здійснення. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.:

Державне управління. 2009. № 1. 52-57.

12. Шаров Ю., Молоканова В. Тенденції запровадження ціннісно-орієнтованого проектного підходу в публічному управлінні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. № 2. С. 95-102.

13. Шаров Ю., Маматова, Т. Громадський моніторинг надання адміністративних послуг в Україні: огляд стану нормативного регулювання. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 4. С. 25-32.

14. Білинська М.М. Розвиток партнерських відносин між органами державної влади і громадянами. *Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2012. №2. С. 30-36

15. Битяк Ю. П. Правове регулювання організації та діяльності апарату глави держави: зарубіжний та вітчизняний досвід. Національна академія правових наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків : Оберіг, 2012. 140 с.

16. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види). *Право України*. 2005. № 1. С. 21 – 25.

17. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії. Парлам. вид-во, 2007. 576 с.

18. Борденюк В. Механізм (апарат) державного управління як система органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. *Право України*. 2005. № 6. С. 16 – 21.

19. Грицяк І. А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади. Київ. : К.І.С., 2006. 398 с.

20. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу. Київ : К.І.С., 2004. 260 с.

21. Грицяк І. А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади. Київ : К. І.С., 2006. – 398 с.

22. Грицяк І. А. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами. *Вісник Академії митної служби України*. Серія : Державне управління. 2010. № 2. С. 5-11.
23. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження. Київ : НАДУ, 2008. 296 с.
24. Куйбіда В. С. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах. Київ : ТОВ «Полігр. Центр «Крамар», 2010. 258.
25. Лахижа М. І. Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. 289 с.
26. Лахижа М. І. Система управління якістю в органах влади (вітчизняний та зарубіжний досвід). Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. 131 с.
27. Mykola Lakhyzha and other. Corruption as a social and governanct problem in post-communist counties. *Modern management: theories, concepts, implementation*. The Academy of Management and Administration in Opole, 2021, pp.394.
28. Lakhyzha M., Lozynska T., Dorofyeyev O. The state of development of the concept of sustainable development in the public administration science in Ukraine. Science and education for sustainable development. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022 S. 833-842
29. Lakhyzha M., Yehorycheva S., Stezenko N. Public Management of Public Investment Projects in Ukraine under Conditions of European Integration. *Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 95. 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019). S. 108 – 113. – URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/smtesm-19/125917630>.
30. Оржель О. Європеїзація систем публічного адміністрування країн Центральної та Східної Європи у контексті підготовки до членства в ЄС. *Вісник НАДУ*. 2010. № 2. С. 22-30.

31. Оржель О. Ю. Європейське врядування як чинник згуртування Європейського Союзу: теоретико-методологічні засади. Київ : НАДУ, 2012. 236 с.
32. Стрельцов В. Ю. Ціннісний феномен європейського врядування. Харків. ДокНаукдержУпр, 2012. 274 с.
33. Лозицька І.О. Адаптація європейського досвіду як основа реформ у національній системі місцевого самоврядування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. №6 Ч.2. С.87–92.
34. Кальниш Ю. Формування теоретико-методологічних засад політичної аналітики в державному управлінні. Автореф.дис... д-ра наук з держ. управління. НАДУ. Київ, 2007. 37 с.
35. Rudenko O. Conceptualization of the theory of public stability in the science of public administration Association agreement : driving integrational changes : Chicago, Illinois, USA. 2019. p. 13-25
36. Gaievska, L., Kveliashvili, I., Lipovska, N., Ieroshkina, O., Niema, O. & Kokhalyk, K. (2021). Theoretical foundations of innovation in public administration. *Ad Alta. Journal of interdisciplinary research*, 11(1-XVII), 6-10.
37. Gaievska, L., Karlova, V., Bobrovska, O. Kulynych, M., Akimova, L. M., Akimov, O. O. (2023) *Public-private partnership as a tool for implementing state policy*. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research* (12(1)). pp. 21-30.
38. Маматова Т. В., Кравцов О. В. Забезпечення якості публічних послуг в умовах цифрової трансформації (Section 10. Ensuring the administrative services' quality in the context of digital transformation). *Development vectors in public management and administration* : collective monograph. Riga, Latvia : Publishing House «Baltija Publishing», 2021. 338 p. P. 208-228. – URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-082-7-10>. (дата звернення: 30.09.2024).
39. Маматова Т., Борисенко В. Теоретичне підґрунтя дослідження процесів публічного управління у сфері забезпечення резильєнтності територіальних громад в Україні. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 2. С. 67-73.

40. Маматова Т., Чикаренко І. Бородин Є. Цифрові платформи Smart Specialisation Platform та ESPON: структура та можливості для регіонів і громад ЄС. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10. № 6. С. 37-45.

41. Шпекторенко І. В. Евристичні можливості блокового підходу у формуванні структури управлінської діяльності депутата місцевої ради. Теоретичні та практичні аспекти формування компетентності депутатів місцевих рад України. Дніпро: ГРАНІ, 2021. 280 с.

42. Шпекторенко І. В. Цифровізація публічного управління та питання суб'єктності діяльності в методології публічного управління: теоретичні та практичні аспекти / Digitalization of public administration and the issue of subjectivity in the methodology of public administration: theoretical and practical aspects. Public policy, governance and communications in the EU member states and candidate countries : post-conference monograph / [V. Burksiene et al. ; gen. ed. by G. Riabtsev and V. Tertychka]. Kyiv : NaUKMA, 2023. 190 p. P. 43-54

43. Shpektorenko, I., Vasylevska, T., Bashtannyk, A., Piatkivskyi, R., Palamarchuk, T., & Akimov, O. (2021). Legal bases of public administration in the context of European integration of Ukraine: questions of formation of a personnel reserve. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11(1), XVIII, pp. 76-81.

44. Shpektorenko I., Golub V., Kozakov V., Leliuk R., Chumak I., Nagornyak M. Reforming and modernizing the public service of Ukraine under European standards management of personnel policy. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*. 2021. № 11(1). Special issue XVII. P. 17-21 (WoS Core Collection). – URL http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110117/papers/A_03.pdf. (дата звернення: 30.09.2024).

45. Шпекторенко І. В. Евристичні можливості блокового підходу у формуванні структури управлінської діяльності публічного службовця. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7. № 11. С. 38-48.

46. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. Методологія публічного управління: аспекти її структури, співвідношення, взаємозалежності законів, закономірностей та функцій управління. *Публічне управління і*

адміністрування в Україні. 2022. Вип. 28. С. 14-18. DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.28.2>

47. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. Методологія публічного управління як система: теоретичні та практичні аспекти. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 29. С. 7-12. – URL: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.29.1>. (дата звернення: 30.09.2024).

48. Bashtannyk, A., Akimova, L., Kveliashvili, I., Yevdokymov, V., Kotviakovskiy, Y., & Akimov, O. (2021). Legal bases and features of public administration in the budget sphere in Ukraine and foreign countries. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 1(1), XVIII, pp. 63-68.

49. Bashtannyk, Alla and Andriiv, Vasyl M. and Ragimov, Faig V. and Makukh, Oxana V. and Noval'ska, Nadiia I., Mechanisms of Public-Private Partnership Projects Management: Regulatory Financial Analysis (Case of Ukraine) (May 15, 2020). *International Journal of Management*, 11 (4), 2020, pp. 556-566., Available at SSRN. – URL: <https://ssrn.com/abstract=3601675>. (дата звернення: 30.09.2024).

50. A. G. Bashtannyk, and other. Synopsis The system of public administration in the context of decentralization of power : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. 198 p.

51. Bashtannyk, A. and Lozytska, I. and Torchynyuk, V. and Iukhno, I. and Shvets, K. and Karpa, M. (2021) Peculiarities of regulation the activities of *public authorities in the condition of constitutional changes. On the example of the system of judicial authorities. AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. №11. pp. 60-66.

52. Durman M., Bashtannyk A., Kornienko V., Omarov A., Levchenko S. The Paradigm of Public Administration and its Development in Conditions of State Formation and Changes. *International Journal of Economics and Business Administration*. Volume VIII, Special Issue 1, 2020. pp. 178-189. – URL: <https://www.ijeba.com/journal/535>. (дата звернення: 30.09.2024).

53. Дурман М. І. Драган. Аналіз досвіду реформування адміністративної системи управління зарубіжних країн при переході до нового публічного менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2010. № 2. С. 53-59.

54. Драган І.В., Самойленко Л.Я. Основи модернізації публічного управління: регіональний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. № 4(98) (2021). С. 86-90.

55. Драган, І., Дакал, А., & Антонова Л. (2023). Стандартизація як ключовий фактор реалізації напрямків державної політики. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. № 4. С. 31–37.

56. Дацій Н.В., Драган І.В., Малахова Т.В. Оцінка рівня та ефективності державного регулювання аграрного сектору *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 11. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2422/2458>. (дата звернення: 10.10.2024).

57. Драган І.О. Драган І.В., Розвиток кадрового потенціалу як завдання державної антикризової політики в умовах динамічного зовнішнього середовища. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 4, 2023. С. 18-22

58. Драган І.О., Драган І.В., Механізми реалізації державної політики підтримки вітчизняного бізнесу в контексті структурних змін зовнішнього середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. №18. с. 164-169.

59. Сорокіна Н. (2023). Розвиток екосистеми управління людськими ресурсами державної служби у контексті формування морально-етичної компетентностей державних службовців. *Аспекти публічного управління*. 11(1), 20-25.

60. Сорокіна Н. () Особливості етикету публічного службовця в сучасних умовах реформування публічної служби. *Ефективність державного управління*. 2020. № 63. С. 185-198.

61. Сорокіна Н. Сутність етичної інфраструктури та її роль у процесі формування морально-етичних основ публічної служби. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 2. С.157-164.

62. Сорокіна Н. Формування морально-етичних основ публічної служби в Україні. 2020. *Аспекти публічного управління*. Т. 8. № 5. С. 90-97.

63. Сорокіна Н.Г. Концептуальна модель формування морально-етичних основ публічної служби в Україні. *Держава та регіони. Сер.: Публічне управління і адміністрування*. 2022. Вип. 1. С.78-83.

64. Хожило І.І. Сучасні підходи до визначення інструментів публічного управління. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. Електронний збірник наукових праць. 2009. Випуск 1 (1). – URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2009-01/KhozhyloStat.pdf>. (дата звернення: 10.10.2024).

65. , Хожило І. І., Макуріна О. А. Система вищої освіти України в умовах війни: аспекти стійкості. *Державне будівництво*. 2022. № 2. С. 106–117.

66. Хожило І.І., Полякова О.С. Сучасний стан функціонування системи правової освіти в Україні: публічно-управлінський аспект. *Наукові перспективи*. 2021. 2(8). – URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/163>. (дата звернення: 10.10.2024)

67. Хожило І.І. (2023) Стратегія державної безпеки та імператив соціального захисту населення в умовах війни: регіональний аспект / *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. – URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/331>.

68. Липовська Н., Сахарова К., Шевченко О. Координація взаємодії держави та суспільства для формування та реалізації сучасної публічної політики в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 4. С.23-28.

69. Липовська, Н. Реформування системи підготовки кадрів як складова екосистеми управління людськими ресурсами державної служби. *Аспекти публічного управління*. 2023. В. 11. С. 50-54.

70. Липовська Н., Сахарова К., Товмашенко Р. Демократичні настанови суб'єктів публічної політики в умовах суспільних трансформацій. *Державне будівництво : зб. наук. праць*; електронний ресурс. 2023. № 1 (33). 224 с. С. 8-18.

71. Липовська Н., Сахарова К.. Публічна безпека та громадський порядок: концептуальні підходи. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2023. № 34. С.184-188.

72. Липовська Н.А. Публічно-службові відносини в системі демократичного врядування. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С.16-23.

73. Koltun V., Zamazieieva H., Lypovska N. Development of the ecosystem support for small and medium-sized businesses in Ukraine. *Public management and administration in Ukraine*. Journal article. DOI: 10.32782/pma2663-5240-2022.32.14 (дата звернення: 10.10.2024).

74. Липовська Н., Пашкова Г., Сахарова К. Розвиток публічного управління з позицій інституціонального підходу. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. 19-24.

75. Липовська Н., Бондаренко Д. Трансформація концептуальних засад державної промислової політики України в післявоєнний період. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. 2022. С. 59-69

76. Квітка С. Вплив цифрових технологій на професійну підготовку публічних службовців у контексті цифрової трансформації в музейній справі. *Аспекти публічного управління*, 2023. №11. С. 47-51.

77. Квітка С., Миргородська М. Державна екологічна політика в умовах цифрового розвитку суспільства: механізми мережевого управління. *Аспекти публічного управління*, 2023. №11. С. 30-37.

78. Квітка С., Корсун В. Механізми мережевого управління взаємодією публічної влади та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*. 2023. № 11. С. 81-87.

79. Квітка С., Мазур О. Особливості державної політики протидії соціальним конфліктам на основі розвитку співробітництва громад з використанням мережевого управління та смарт-спеціалізації територій. *Аспекти публічного управління*, 2023. № 11(1). С. 86-93.

80. Квітка С., Яшин Д. Європейський досвід проведення форсайтів у сфері публічного управління. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали ХХ наук.-практ. конф.* 18 травня 2023 р., м. Дніпро. – Дніпро: НТУ ДП, 2023. 162 с. С.74-76.

81. Квітка С., Фургало Д. (2023). Роль цифрового громадянства для стійкості та розвитку громад в Україні. Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 4 травня 2023 р.. Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. С.89-92.

82. Бородін Є., Квітка С. (2022) Формування цифрових компетентностей публічних службовців. *Інформаційно-ресурсне забезпечення освітнього процесу в умовах диджиталізації суспільства* : збірник матеріалів ІІ Міжнародної науково-практичної конференції, 10 листопада 2022 р. Київ : Науково-методичний центр ВФПО, 2022. . С. 100-104

83. Igor Andrianov, Jan Awrejcewicz, Galina Starushenko, Sergiy Kvitka. (2022). Effective heat conductivity of a composite with hexagonal lattice of perfectly conducting circular inclusions: An analytical solution. *Z Angew Math Mech*. 2022; 102: e202200216. P.1-13

84. Квітка С., Рибченко А. (2022). Реалізація державної політики цифрового розвитку щодо боротьби з етнічними конфліктами. *Аспекти публічного управління*. 2022. 10, 5-13.

85. Квітка С., Карпенко О. Вплив цифровізації на державне управління у сфері протидії міжнаціональним конфліктам. *Аспекти публічного управління*. 2022. №10. 62-68.

86. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Вектори забезпечення стійкого функціонування об'єктів критичної інфраструктури й об'єктів підвищеної небезпеки в Україні та за кордоном. – URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/20147>. (дата звернення: 11.09.2024)

87. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Забезпечення стійкості системи державного регулювання об'єктів підвищеної небезпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 4. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3461>. (дата звернення: 11.09.2024)

88. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2024. № 3 (44). С. 9–19.

89. Pomaza-Ponomarenko A., Hren L., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society // *Revista San Gregorio*. SPECIAL EDITION-2020. Núm. 42. – URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>. (дата звернення: 11.09.2024)

90. Помаза-Пономаренко А.Л., Микитюк Ю.М. Цифровізація державної політики vs. державна політика цифровізації у сфері правового регулювання : монографія. Харків: НУЦЗ України, 2021. 200 с. – URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/14203>. (дата звернення: 11.09.2024)

91. Кравцов О.В. Роль соціально-ментальних чинників становлення національної ментальної стійкості в умовах цифрового суспільства. *Публічне*

управління та адміністрування в Україні 2023. № 34. – URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/34-2023/39.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

92. Кравцов О.В. Інституціональний зміст сучасного механізму національної стійкості. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2023. Випуск 38. – URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/38-2023/52.pdf>. (дата звернення: 10.10.2024).

93. Кравцов О. В. Концептуалізація моделі державотворчих процесів в Україні на основі проблемного підходу: феномен цифрової резильєнтності державних структур. *Держава і регіони*. 2023. № 1. – URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/1_2023.pdf. (дата звернення: 10.10.2024).

94. Кравцов О. В. Формування особливих механізмів національного розвитку на основі цифровізації в умовах правового режиму воєнного стану *Публічне управління та місцеве самоврядування*, Вип. 3, 2024. С. 3-10.

95. Кравцов О. В. Роль державного управління в розбудові національної моделі стійкості в цифровому суспільстві. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024 №4. С. 7-12. – URL: DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.1>. (дата звернення: 10.10.2024).

96. Кравцов О. В. Децентралізація і локалізація в контексті формування цифрової моделі стійкості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024 №5. С. 71-78.

97. Прокопчук І., Воронкова А., Кравцов О. Дослідження впровадження інноваційних цифрових технологій в державному управлінні. Успіхи і досягнення у науці. Серія «управління та адміністрування» (2024): № 10(10) – URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/18067>. (дата звернення: 10.10.2024).

98. Яровой Т. Розвиток партисипативної демократії – важливий фактор вдосконалення управління в об'єднаних територіальних громадах. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 3. С. 59-65.

99. Яровой Т. Лобізм як суспільний феномен: проблематика усвідомлення. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. Вип. 24. С. 83-84.

100. Яровой Т. Становлення державного управління у сфері національної безпеки України. ретроспектива 2000-2013 роки, крізь призму лобістського впливу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 121-125.

101. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-УІІІ. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення: 10.10.2024).

102. Концепція реформування діяльності центральних органів виконавчої влади: Розпорядження Кабінету міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1013. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-%D1%80#Text>. (дата звернення: 10.10.2024).

103. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2372-ІХ. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>. (дата звернення: 10.10.2024).

104. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

105. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964 ІV (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 39, ст.351.

106. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 черв. 1998 р. № 615. *Офіц. вісн. України*. 1998. № 24. С. 3.

107. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

108. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : Львів : Сполом, 2020. 418 с.

109. Житник О. М. Формування державної політики національної безпеки в умовах трансформацій у військовій сфері : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. МАУП. Київ, 2021. 347 с.
110. Помаза-Пономаренко А. Л., Лободенко К. В. Наукові перспективи розвитку правозахисної державної політики України: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2020. 188 с. – URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/12104>. (дата звернення 30.09.2024).
111. Домбровська С., Помаза-Пономаренко А., Порока С., Урбанек А. Безпекова політика України в умовах євроінтеграції: монографія. Х.: НУЦЗУ, 2023. 252 с.
112. Нижник Н. Р. Постсоціалістична держава: теоретико-правові проблеми : Ужгород : УжНУ, 2003. 104 с.
113. Липовська Н.А. Управління інституціалізацією Державної митної служби України: монографія. Дніпро : Акад. мит. служби України, 2006. 232 с.
114. Олуйко В. М. Кадрові процеси в державному управлінні України: стан і перспективи розвитку: дис.: НАДУ. – К., 2006. – 493 с.
115. Мартиненко В. М. Державне управління: шлях до нової парадигми (теорія та методологія). Харків : Вид-во «Магістр», 2003. – 218 с.
116. Юхно І. Трансформація системи публічного управління в контексті змін до Конституції України: постановка завдання наукового дослідження. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 67-74
117. Модернізація галузі науки державного управління в умовах суспільних реформ в Україні. Київ: НАДУ, 2020. 552 с.
118. Антонова Л. В. Е-урядування як сервісно-орієнтований інструмент державного управління соціальною сферою *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2020. № 7. С. 37-56.

119. Акімов О.О. Концептуальні основи системогенезу професійної діяльності державних службовців в Україні. Київ : «Центр учбової літератури», 2019. 370 с.

120. Акімов О.О. Формування та реалізація повноважень органів державної влади: системогенезний аспект. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 3(60). С. 71–81.

121. Право в публічному управлінні : навч. посіб. за заг. ред. В.В. Баштанника. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 408 с.

122. Озерна І. Місце і роль територіальної оборони в обороноздатності держави в умовах воєнної агресії. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної агресії* : збірник матеріалів II Міжнародної науково–практичної конференції, м. Кропивницький, 07 жовтня 2022 року. Кропивницький, 2022. С. 420-424.

123. Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи в Україні. Київ : Алерта, 2016. 428 с.

124. Ситник Г. П. Актуальні питання підвищення ефективності державного управління у сфері національної безпеки України. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 1. С.3-25.

125. Akimov O., Karpa M. Features of the introduction of the system in accordance with the state policy. *Public Administration and Law Review*, 2021. 3. 11–17.

126. Akimov O. 9. Karpa M., (2021). Competence Approach to development of Modern Public Administration: Theory and practice of development. *International Conference on Economics, Law and Education Research (ELER 2021)*. 40-45.

127. Karpa M. I., Akimov O., Akimova L. Development of Ukrainian public policy in the conditions of European integration: systematization and socialization. *Модернізація публічного управління в умовах глобальних змін світового простору* : Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2021. С.27-52.

128. Липовська Н. Реформування системи підготовки кадрів як складова екосистеми управління людськими ресурсами державної служби. *Аспекти публічного управління*. Том 11. № 1. 2023. С. 50-54.

129. Бородін Є.І. Запровадження соціальної послуги формування життєстійкості в Україні в умовах війни: система публічноуправлінської взаємодії. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 41. С. 220 – 229.

130. Бородін Є.І., Першина Н.Г. Основи «теоретичного перехрестя» та «інтегративного міждисциплінарного збагачення» у формуванні міжсекторального партнерства в охороні нематеріальної культурної спадщини. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74). № 4. С. 8 – 15.

131. Бородін Є.І., Горбульов Д.В. Публічне управління забезпеченням громадської безпеки: зарубіжний досвід. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7(35). С. 28 – 38.

132. Mishchenko D.A., Bilozubenko V.S., Brus T.M., Krushelnytska T.A. Challenges and prospects for the development of the system of public and municipal administration Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. – 96 p.

133. Драгомирецька Н. Соціально-гуманітарні аспекти сталого розвитку регіону. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 26 жов. 2018 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2018. 524 с.

134. Драгомирецька Н. Концепція сталого розвитку: теоретико-історичний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 1. – С. 6-12.

135. Драгомирецька Н. Теоретико-методологічні основи вимірювання ефективності комунікативної діяльності державного службовця: Одеса: ВидавІнформ «ОНМА». 2006. 184 с.

136. Драгомирецька Н. Методологія соціального проектування: сучасна світова практика. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 3 (спец. вип.). С. 53-59.

137. Баштанник О.В. Інституціональна парадигма реалізації державної влади: концептуалізація базових параметрів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 4. С. 1-6.

138. Баштанник О.В. Спроможність держави як суб'єкта публічного управління в політичній системі України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія «Державне управління»*. 2023. Вип. 2 (19). С. 90-97.

139. Баштанник О.В. Економічна безпека як складова інституційної спроможності та конкурентоспроможності держави. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 37. С. 100-105.

140. Баштанник О.В. Аспекти цілепокладання в контексті реалізації інституційних інтеракцій в системі державного управління. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 6. С. 11-17.

141. Бородін Є. І. Система місцевого самоврядування. *Публічне управління : термінол. слов.* Київ : НАДУ, 2018. С. 162.

142. Бобровська О. Ю., Бондаренко Д. М. Економічна система регіонів як квазіоб'єкт публічного і галузевого управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 77-85.

143. Драгомирецька Н. М. Система публічного адміністрування. *Публічне управління : термінол. слов.* Київ : НАДУ, 2018. С. 162.

144. Баштанник А.Г. Теоретико-методологічні засади функціонування механізмів регулювання діяльності органів державної влади. *Visegrad Journal of human rights*. 2016. № 4. Ч. 2. С. 64–69.

145. Баштанник А.Г. Концептуальні засади наукового аналізу становлення механізмів регулювання діяльності органів влади в Україні. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43 С. 281–286.

146. Керецман В. Ю. Державне регулювання розвитку регіонів в Україні: теорія і практика: автореф. дис... Київ, 2005. 32 с.
147. Колтун В. С. Соціально-етичний потенціал державної служби (теоретико-історичний аналіз): автореф. Київ, 2002. 20 с.
148. Бурик З. М. Система методів державного регулювання сталого розвитку в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 1. С. 37-44.
149. Бульба В. Соціальні ризики людського розвитку: сутність та місце в державному управлінні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2. С. 209-214.
150. Бульба В. Г. Державна гуманітарна політика України щодо розвитку освіти: механізми реалізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. С. 7-13.
151. Поступна О. Механізми інтеграції науки, освіти й виробництва: проблеми та особливості. *Теорія та практика державного управління*, 2012, №3. 116-122.
152. Поступна О. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні. Харків, ТОВ Оберіг. 2021. 400 с.
153. Вольська О. Публічне управління як системне явище в сучасному суспільстві. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2020. № 3. С. 15-20.
154. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року № 389. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
155. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/141-19>. (дата звернення: 20.09.2024).
156. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021, № 41, ст.339.
157. Теорія та практика європейського врядування : навч. посіб. Дніпро

: ДРІДУ НАДУ, 2009. 216 с.

158. European Governance. A White Paper. Commission of the European Communities. COM (2001) 428 final. Brussels, 25.07.2001. – URL: www.ec.europa.eu/governance/contrib_etc_en.pdf. (дата звернення: 10.10.2024).

159. European Principles for Public Administration. SIGMA Papers: # 27/19-Nov-1999. – URL: www.eupan.org. (дата звернення: 10.10.2024).

160. Hoffmann S. Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe. London: Macmillan Press LTD, 1998. -2nd Ed.-P. 157 – 172..

161. Milward Alan S. The European Rescue of the Nation State. London : Routledge. 2000. 453 p.

162. Wallace H. EU Enlargement: A Neglected Subject. The State of the European Union: Risks, Reform, Resistance and Revival. Oxford : Oxford University Press, 2000. Vol. 5. P. 149 – 164.

163. Шаров Ю. Європейські стандарти публічного управління: проєкція на муніципальний рівень. – URL : <http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/.../10syppmr.pdf>. (дата звернення: 10.10.2024).

164. Петровський П. Проблема визначення сучасної парадигми державного управління. Вісник НАДУ. 2006. № 2. С. 63.

165. Баштанник А. Організаційно-правові засади управління в складних адміністративних системах: європейський досвід та Україна. Право України. 2007. № 11. С. 153–157.

166. Воротін В. Державна європейська інтеграційна політика розвитку України. *Зб. наук. пр. УАДУ*. Київ. : Вид-во УАДУ. 2002. Вип. 1. С. 33-44

167. Акімов О.О. Аналіз системогенезу комунікації як складової державно-управлінської діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>. (дата звернення: 10.10.2024).

168. Іжа М. М. Трансформація публічного управління в умовах соціально-політичної трансформації України. *Актуальні проблеми*

державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ 2012. Вип. 4 (52). С. 3-7..

169. Друк Ю. Я. Модернізація державного управління в контексті реформування політичної системи: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. Львів, 2008. 20 с.

170. Гончарук Н. Адміністративна реформа в Україні: чинники стримування та успіху. – URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04%2811%29/11gntcsu.pdf. (дата звернення: 10.10.2024).

171. Руденко О. Концепція теоретичного осмислення суспільної стабільності в пост-некласичній парадигмі державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування : наук. вісн. Акад. муніцип. упр.* 2010. Вип. 3 (13). С. 36 URL:4–377.

172. Дука А. П. Критерії оцінювання соціально-економічної дієвості сучасного публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: «Право, публічне управління та адміністрування»*. 2021. № 2. С. 76-83.

173. Князєв В. М. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми : Київ : Вид-во НАДУ, 2003. 320 с.

174. Шаров Ю. Муніципальні послуги: шлях до високої якості : монографія. Мелітополь : Видавн. дім ММД, 2008. 136 с.

175. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». Документ затверджено Комітетом міністрів Ради Європи 14.12.2022 р. (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4). – URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення: 21.10.2024).

176. Sydorchuk, O. ., Bashtannyk, V., Terkhanov, F. ., Kravtsov, O. ., Akimova, L., & Akimov, O. (2024). Integrating digitization into public administration: Impact on national security and the economy through spatial planning. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(5), 747–759.

177. Kravtsov O., Kravtsova T., Lashenko O. Strategic Security Imperatives in the Development of Communities in the Post-War Period in Ukraine. *Review of Economics and Finance*. 2023. Vol. 21, P. 723-730.

178. Колодій А. Концепція публічного (нового) врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем. *Демократичне врядування: Науковий вісник*. – 2012. – Вип. 10. – URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik10/fail/Kolodij.pdf. (дата звернення: 10.10.2024).

179. Баштанник В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2010. 390 с.

180. Bashtannyk V. Theoretical and methodological basis of implementation of the foreign experience of administrative regulation in the system of public administration. *Development trends in legal science and practice: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2018. 244 p. p. 126–144.

181. Антонова О. Стратегічна компетентність державних службовців. Дніпро. ДРІДУ НАДУ. 2017. 332 с.

182. Матвєєнко І.В. Система впливів в публічному управлінні: теоретико-методологічний аспект : монографія. Одеса : Олді+, 2024. 491 с.

183. Wallace H. *Policy-making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 1998. 510 p.

184. Кудрявцева М.В. Перезавантаження влади як публічноуправлінський феномен: теоретико-методологічні засади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3 (42). С.6 – 12.

185. *Розвиток системи управління в ЄС: досвід для України : наук. розробка*. Київ : НАДУ, 2013. 56 с.

186. *Digital First! Reform in the Swedish Public Sector* URL:<https://dig.watch/resource/digital-first-reform-in-the-swedish-public-sector>. (дата звернення: 10.10.2024).

187. Баштанник О.В. Аналіз стратегічного виміру реформування державного управління як відповіді на виклики сьогодення в рамках досліджень з проблематики публічного управління. *Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи* : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, м. Дніпро, 27 жовтня 2023 р. Дніпро. 2023. С. 18-21.

188. 45. Баштанник О.В. Інституціональна парадигма реалізації державної влади в сучасних дослідженнях із публічного управління та адміністрування. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття* : збірник тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ конф., м. Житомир, 7-8 грудня 2023 р. Житомир. 2023. С. 21-23.

189. Баштанник О.В. Неінституціональна парадигма реалізації державної влади: основи концептуалізації. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація* : матеріали І міжнар. наук. конф., м. Кременчук, 16 лютого 2024 р. Вінниця. 2024. С. 93-95.

190. Баштанник О.В. Особливості реалізації державної влади інститутами управління в умовах воєнного стану. *Ways to reform public administration and management under martial law in Ukraine* : collection of scientific papers of the International scientific conference, Riga, Republic of Latvia, March 06-07. 2024. Riga (Republic of Latvia). 2024. P. 5-8.

191. Баштанник О.В. Основні передумови трансформації та особливості подальшого розвитку дослідницької стратегії політико-інституційної парадигми політичної науки. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2015. № 2 (118). С. 111-118.

192. Новий інституціоналізм в політико-інституційній парадигмі: конкретизація змісту поняття та параметрів дослідницької стратегії. *Науковий журнал «Politicus»*. 2017. № 2. С. 52-56.

193. Баштанник О.В. Інституціоналізм раціонального вибору: теоретико-методологічні основи та українська політична наука. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22. № 11. С. 37-46.

194. Bashtannyk O. The effect of individual identity on social-political processes at the point of view of the new institutionalism political theory. *Науковий журнал «Регіональні студії»*. 2022. № 30. С. 40–44.

195. Баштанник О.В. Структурування інституціональної системи політики в теорії нового інституціоналізму політичної науки. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 6-7 листопада 2015 р. Дніпро. 2015. С. 86–91.

196. 64. Баштанник О.В. Вплив наднаціональних політичних інститутів ЄС на формування цивілізаційної ідентичності Європи. *Ідентичності та політичні інститути* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 27 квітня 2016 р. Ніжин. 2016. С. 17–20.

197. Баштанник О.В. Передумови інституціональної кризи у наднаціональному механізмі управління ЄС: економічний фактор. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 4-5 листопада 2016 р. Дніпро. 2016. С. 143–147.

198. Баштанник О.В. Інституціональні основи міжнародного співробітництва та теорія інституціоналізму політичної науки: приклад ЄС. *Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 11-12 листопада 2016 р. Київ. 2016. С. 92–95.

199. Баштанник О.В. Регіональна інтеграція та національна ідентичність в Європі: внутрішні кордони суверенності інституціонального управління. *Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 22-23.09. 2017 р. Львів. 2017. С. 76–80.

200. Баштанник О.В. Психологічні концепції в теорії інституціоналізму: double bind як підґрунтя політичного порядку. «UChoice: 4P» Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology : матеріали Всеукр. третьої міждисциплінарної наук.-практ. конф., м. Одеса, 6 жовтня 2017 р. Одеса. 2017. С. 11–15.

201. Віко Д. Юридична енциклопедія: Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1 : А- Г..
202. . Immergut E.M. Historical Institutionalism and West European Politics. *West European Politics*. 2008. Vol. 31, № 1-2. P. 345 -369.
203. Шипунов Г. Концептуальні засади транзитологічної парадигми: історія становлення. *Вісник Львівського ун-ту*. 2010. Вип. 2. Сер. : Філософсько-політологічні студії. С.51-62.
204. Чемшит О.О. Роль соціокультурних чинників у процесі самовизначення територіальних співтовариств як соціокультурних систем *Вісн. Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого*. Харків., 2011. № 10. С. 174-184.
205. Ващенко К.О. Передумови становлення політичної аналітики і прогнозування. *Гілея*. 2011. Вип. 43. С. 470-476.
206. Ващенко К.О. Теоретико-методологічний інструментарій і засоби забезпечення політичного аналізу і прогнозування в сучасній Україні: автореф. дис. Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 40 с.
207. Баштанник О. Інституціоналізм раціонального вибору: пояснювальні можливості та методологічні обмеження. *Розвиток суспільних наук в сучасних умовах: теорія, методологія, практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18-19 жовтня 2019 р.* Київ. 2019. С. 25–29.
208. Єремеева Н.В. What is new in new institutionalism? *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць*. Вип. 14. Харків, 2008. С. 75-79.
209. Дзюндзюк В. Б. Методологічні засади оцінки та підвищення ефективності діяльності органів влади як публічних організацій: дис. *Донецький державний університет управління*. Донецьк, 2006. 469 с.
210. Бакуменко В. Сучасні моделі-підходи управління суспільним розвитком. *Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. : Сер. «Управління»*. Вип. 1: Сучасні проблеми та підходи у муніципальному управлінні. Київ : Видавн.-поліграф. центр Акад. муніцип. упр., 2007. С. 193 –195.

211. Кубійда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи : монографія. Київ : Атіка, 2004. 288 с.

212. . Заморська Л. Становлення юридичного позитивізму. *Юридичний вісник*. 2011. № 2. С. 104-109.

213. Заславська О.О. Особливості інституційної теорії у вивченні політичної комунікації.– URL: Режим доступу: <http://intkonf.org/k-polit-n-zaslavska-oo-osoblivosti-institutsiynoyi-teoriyi-u-vivchenni-politichnoyi-komunikatsiyi>. (дата звернення: 10.10.2024).

214. Новак-Каляєва Л. М. Розвиток методології державного управління у новітніх концепціях соціо-політичного управління: європейський контекст. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 33. 2012. С. 58-72.

215. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції формування публічного управління. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 21-28.

Колісніченко Н. Політика і державне управління як соціальні феномени. – URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2012_1/12knmusf.pdf. (дата звернення: 10.10.2024).

216. Квітка С.. Цифрові трансформації як сучасний тренд періодичного циклу розвитку суспільства. *Збірник наукових праць НАДУ*. Спецвипуск. 2020. С. 131–134.

217. Квітка С., Новіченко Н., Гусаревич Н., Піскоха Н., Бардах О., & Демошенко Г. Перспективні напрямки цифрової трансформації публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2020. № 8(4). С. 129–146.

218. Chykarenko I. A., Mamatova T. V. «Public management and administration» scope of knowledge's development in conditions of decentralization and local governance reform. Challenges and prospects for the development of social sciences in Ukraine and EU countries: comparative analysis : Collective monograph. Riga : Izdevniecība «Baltija Publishing». 2019. P. 289-304

219. Іжа М.М., Матвєєнко І.В. Теоретико-методологічні засади розроблення та функціонування механізмів запровадження інновацій в

публічному управлінні та адмініструванні. *Наукові інновації та передові технології. Серія: «Управління та адміністрування»*. 2022. № 8. С. 323-334.

220. Стратегічне управління та управління змінами в публічній сфері: навч. наоч. посіб. Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2023. 230 слайдів.

221. Bilyk, O., Bashtannyk, O., Pasichnyi, R., Kalyayev, A., & Bobrovska O. (2023). Formation and implementation of mechanisms of electronic management of the regional education system. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 13(02), XXXVIII, 6-15 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130238/papers/A_01.pdf (<https://wos-journal.info/journalid/5403>). (дата звернення: 10.10.2024).

222. Zaporozhets T., Hornyk V., Bashtannyk O., Pasichnyi R., & Putintsev A. (2023). Institutionalization of information policy in the digital space of post-war Ukraine. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 13(02), XXXVIII, 16-23 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130238/papers/A_02.pdf (<https://wos-journal.info/journalid/5403>).

223. Рибій О.В. Різновиди та умови встановлення рівноваги політичних інститутів. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sup/2010_21/Rozdil_2/01_Rybyi.pdf. (дата звернення: 10.10.2024).

224. Рибій О.В. Становлення політичних інститутів: природа та особливості процесу інституціоналізації. - URL: [http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2010-4/10%20-%204\(8\)%20-%206.pdf](http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2010-4/10%20-%204(8)%20-%206.pdf).

225. Beume von K. Approaches to a theory of the transformation of democracy and market society K. von Beume. – Mode of access: http://dev.ulb.ac.be/cevipol/dossiers_fichiers/von-beume-93-2.pdf (дата звернення: 10.10.2024).

226. North, D. C. *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press 1990. 328 p. URL :<https://www.cambridge.org/core/books/institutions-institutional-change-and->

economic-performance/AAE1E27DF8996E24C5DD07EB79BBA7EE/ (дата звернення: 10.10.2024).

227. March J.G. *Rediscovering Institutions* J.G. March, J.P. Olsen. N.-Y. : Free Press. 1989. 237 p..

228. Morrone G. Wilhelm Windelband's Doctrine of the Categories: between Neo-Kantianism and Ontology. – URL: https://www.academia.edu/37781489/Wilhelm_Windelband_s_Doctrine_of_the_Categories_between_Neo_Kantianism_and_Ontology. (дата звернення: 10.10.2024)

229. Казаков М. Метод деконструкції у постмодерністській парадигмі пізнання. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. 2011. Вип. 561-562. С. 198.

230. Куриленко І. А. Рецепція постмодернізму як культурної парадигми: теоретичний аспект. *Культура України*. 2013. Вип. 44. С. 127.

231. Озерова Т. Ціннісний дискурс у контексті постмодерної культурної парадигми. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер. : Гуманітарні науки*. 2013. Вип. 2. С. 56.

232. Зінченко В. Соціокультурна глобалізація, трансформації наукового знання і постмодерна парадигма в соціальній філософії освіти. *Філософія освіти*. 2013. № 1. С. 164.

233. Цитовано за Кривошеїн В.В. Парадигмальний вимір політики. Д. : ДНУ, 2002. 112 с. С. 14-15.

234. Савостьянова М.В. Структура та функціональний діапазон парадигмальної науки. *Філософія науки: традиції та інновації*. Суми, 2010. № 1 (2). С. 24.

235. Кулик Є. Історико-методологічні моделі походження наукового знання. *Вісник Львівського національного ун-ту. Сер. Педагогічна*. 2004. Вип. 18. С. 264.

236. Lakatos, I. (1978). *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers, Volume 1*. Edited by John Worrall & Gregory

Currie. Cambridge, UK: Cambridge University Press. – URL:<https://www.cambridge.org/core/books/methodology-of-scientific-research-programmes/507064AA05AB8A46ABF4A3B7278F084C/>(дата звернення: 10.10.2024).

237. Осьмак А. Інтероперабельність критеріїв оцінювання сервісів виявлення дезінформації в умовах цифровізації публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2024. №12. В.1. С.6-13.

238. Interoperability. – URL: <https://dictionary.cambridge.org/example/english/interoperability>.) (дата звернення: 18.10.2024)

239. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення: 18.10.2024)

240. Черниш В., Баштанник В. Публічне управління в умовах інституціональних альтерацій в системі державної влади: теоретико-методологічні засади. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. №. 5. С. 7-13.

241. Паспорт спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини URL: <https://knute.edu.ua/file/MTc=/16bded713bb584cc1b0201b1954ff250.pdf>. (дата звернення: 18.10.2024)

242. Паспорт спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – URL: <https://lpnu.ua/spetsrady/d-3505203/pasport-spetsialnosti-080003>.

243. Паспорт спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит URL:<https://knute.edu.ua/file/MTc=/9b10057209c61814f5fa256fc33b0fb9.pdf>. (дата звернення: 18.10.2024)

244. Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: Macmillan.- URL:<https://oll.libertyfund.org/titles/veblen-the-theory-of-the-leisure-class-an-economic-study-of-institutions> (дата звернення: 18.10.2024)

245. Rutherford, M. (2011). Veblen's Evolutionary Approach to Institutional Change. *Journal of Economic Issues*, 45(2), 311-328.
246. Commons, J. R. (1934). *Institutional Economics: Its Place in Political Economy*. New York: Macmillan. – URL: https://books.google.com.ua/books/about/Institutional_Economics_Vol_I.html?id=1wFHIGU70ZAC&redir_esc=y. (дата звернення: 18.10.2024)
247. Hodgson, G. (2019). «John R. Commons and the Theory of Institutional Change». *American Economic Review*, 109(5), 1606-1632.
248. Mitchell, W. C. (2013). *Types of Economic Theory: From Mercantilism to Institutionalism* (Ed. Joseph Dorfman). New York: Augustus M. Kelley. – URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203796573-45/types-economic-theory-mercantilism-institutionalism-vol-1-wesley-mitchell-joseph-dorfman>. (дата звернення: 18.10.2024)
249. Morgan, M. (2018). Wesley Mitchell's Contributions to Institutional Economics: An Empirical Approach to Economic Behavior. *Journal of Economic Perspectives*, 22(4), 161-180
250. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>. (дата звернення: 18.10.2024)
251. North, D. C., & Thomas, R. P. (1973). *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511819438>. (дата звернення: 18.10.2024)
252. Паспорт спеціальності спеціальності 22.00.01 – теорія та історія соціології. URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/22.00.00/22.00.01.pdf>.
253. Паспорт спеціальності спеціальності 22.00.03 – соціальні структури та соціальні відносини. – URL: (дата звернення: 18.10.2024).
254. Паспорт спеціальності спеціальності 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/22.00.00/22.00.04.pdf>. (дата звернення: 18.10.2024)

255. Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. Translated by A. M. Henderson and T. Parsons. New York: Oxford University Press. – URL: https://ia804503.us.archive.org/32/items/weber-max.-the-theory-of-social-and-economic-organization-1947_202106/Weber%2C%20Max.%20-%20The%20Theory%20of%20Social%20and%20Economic%20Organization%20%5B1947%5D.pdf. (дата звернення: 18.10.2024)

256. Weber, M. (1968). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Edited by G. Roth and C. Wittich. Berkeley: University of California Press. – URL: <https://ia600202.us.archive.org/8/items/MaxWeberEconomyAndSociety/MaxWeberEconomyAndSociety.pdf>. (дата звернення: 18.10.2024).

257. Parsons, T. (1937). *The Structure of Social Action*. New York: McGraw-Hill. – URL: <https://archive.org/details/dli.ernet.4397/page/n1/mode/2up>. (дата звернення: 18.10.2024).

258. . Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe, IL: The Free Press. – URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf>. (дата звернення: 18.10.2024)

259. Dahrendorf, R. (1968). *Essays in the Theory of Society*. Stanford: Stanford University Press. – URL: <https://doi.org/10.4324/9781003260271>. (дата звернення: 18.10.2024).

260. Homans, G. C. (1958). *Social Behavior as Exchange*. *American Journal of Sociology*, 63(6), 597-606.– URL: <https://doi.org/10.1086/222355>. (дата звернення: 24.10.2024).

261. Blau, P. M. (1977). *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. New York: Free Press. – URL: <https://archive.org/details/inequalityhetero0000blau/page/n5/mode/2up>. (дата звернення: 24.10.2024)

262. Паспорт спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. – URL: <https://lpnu.ua/spetsrady/d-3505219/pasport-spetsialnosti-120001>. (дата звернення: 24.10.2024)

263. Паспорт спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/12.00.00/12.00.02.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024)

264. Паспорт спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – URL: <https://lpnu.ua/spetsrady/d-3505219/pasport-spetsialnosti-120007>. (дата звернення: 24.10.2024)

265. Паспорт спеціальності 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/12.00.00/12.00.10.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024)

266. Паспорт спеціальності 12.00.11 – міжнародне право. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/12.00.00/12.00.11.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024)

267. Паспорт спеціальності 12.00.12 – філософія права. – URL: <https://lpnu.ua/spetsrady/d-3505219/pasport-spetsialnosti-120012>. (дата звернення: 24.10.2024).

268. Паспорт спеціальності 19.00.06 – юридична психологія. – URL: https://univd.edu.ua/files/articles/16152/pasport_specialnosti_190006.pdf. (дата звернення: 24.10.2024).

269. Паспорт спеціальності 23.00.01 – Теорія та історія політичної науки. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/23.00.00/23.00.01.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024).

270. Паспорт спеціальності 23.00.02 – Політичні інститути та процеси. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/23.00.00/23.00.02.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024).

271. Паспорт спеціальності 23.00.03 – Політична культура та ідеологія URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/23.00.00/23.00.03.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024).

272. Паспорт спеціальності 23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – URL:

<https://asp.knu.ua/doc/Pasport/23.00.00/23.00.02.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024).

273. Паспорт спеціальності 23.00.05 – Етно-політологія та етнодержавознавство. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/23.00.00/23.00.03.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024)

274. Паспорт спеціальності 25.00.03 – державна служба. – URL: <https://asp.knu.ua/doc/Pasport/25.00.00/25.00.03.pdf>. (дата звернення: 24.10.2024).

275. Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Open University Press. – URL: <https://archive.org/details/understandinggov0000rhod/page/n3/mode/2up>. (дата звернення: 24.10.2024)/

276. Smith, G. (2009). *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge University Press. – URL: <https://lib.ugent.be/catalog/ebk01:1000000000784270>. (дата звернення: 24.10.2024).

277. Hay, C. (2002). *Political Analysis: A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan. – URL: [https://www.hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/Hay,%20C.,%20\(2002\)%20Political%20%20Analysis_A%20Critical%20Introduction-1.pdf](https://www.hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/Hay,%20C.,%20(2002)%20Political%20%20Analysis_A%20Critical%20Introduction-1.pdf). (дата звернення: 24.10.2024).

278. Marsh, D., & Stoker, G. (Eds.). (2010). *Theory and Methods in Political Science* (3rd ed.). Palgrave Macmillan. – URL: <https://archive.org/details/TheoryAndMethodsInPoliticalScience1>. (дата звернення: 30.10.2024)

279. Stoker, G. (2018). *Governance as theory: five propositions*. *International Social Science Journal*, 50(155), 17-28. – URL: https://www.academia.edu/1820158/Governance_as_theory_five_propositions. (дата звернення: 30.10.2024).

280. James, O. (2003). *The Executive Agency Revolution in Whitehall: Public Interest versus Bureau-shaping Perspectives*. Palgrave Macmillan. –URL: <https://ipmn.net/wp2/wp-content/uploads/2018/07/7-3-010a-Cline-BkRev.pdf>.

(дата звернення: 30.10.2024).

281. Hood, C. (1998). *The Art of the State: Culture, Rhetoric, and Public Management*. Oxford University Press. – URL: <https://doi.org/10.1093/0198297653.001.0001>. (дата звернення: 30.10.2024).

282. Massey, A. (2018). *Public Management and the State in the 21st Century*. Edward Elgar. – URL: https://archive.org/details/artofstatecultur0000hood_f9s8. (дата звернення: 30.10.2024)

283. Perri 6 (David Ashworth, 2005). *Towards holistic governance: the new reform agenda*. Palgrave MacMillan. – URL: https://muse.jhu.edu/pub/50/edited_volume/chapter/3548494. (дата звернення: 30.10.2024)

284. Jessop, B. (2002). *The Future of the Capitalist State*. Polity. – URL: <https://bobjessop.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/11/a-1982-jessop-capitalist-state.pdf>. (дата звернення: 30.10.2024)

285. Кун Т. Структура наукових революцій. Київ: Port-Royal, 2001. 228 с.

286. Петровський П. Цінність гуманітарної методології постмодернізму для демократичного врядування. – URL : http://fd.snu.edu.ua/info/files_articles/collection_14/article21.pdf (дата звернення: 30.10.2024)

287. Петровський П. Проблема визначення сучасної парадигми державного управління. Вісник НАДУ. 2006. № 2. С. 63.

288. Андрейчук Н.І. Парадигма як термін. *Вісник: Проблеми української термінології*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2008. № 620. с. 254-257.

289. Новак-Каляєва Л. Взаємообумовленість державного управління та прав людини в сучасних політичних та інституційних процесах. *Державне управління та місцеве самоврядування*: Вип. 3 (18). – С.60–72.

290. Новак-Каляєва Л. Глобальні тенденції щодо вирішення проблем дотримання прав людини у віртуальному просторі в контексті завдань державного управління. *Демократичне врядування*: Вип. 11. 2013. – URL: <http://lvivacademy.com/visnik9/index.html>. (дата звернення: 30.10.2024).

291. Новак-Каляєва Л. М. Права людини в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. 396 с.

292. Руденко О. Державно-управлінські механізми забезпечення суспільної стабільності. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2009. № 4. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>. (дата звернення: 11.08.2023).

293. Руденко О. Загальні моделі формування теорії суспільної стабільності. *Актуальні проблеми державного управління*. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. № 3 (39). С. 24–31

294. Руденко О. М. Державне управління та державна служба в країнах ЄС в контексті Європейської інтеграції України : навч.-метод. матеріали / упоряд. І. В. Поліщук. Київ : НАДУ, 2013. 68 с.

295. Руденко О. Концепція теоретичного осмислення суспільної стабільності в пост-некласичній парадигмі державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування : наук. вісн. Акад. муніцип. упр.* 2010. Вип. 3 (13). С. 36 URL:4–377.

296. Л. М. Івашова, М. Ф. Івашов, І. М. Квеліашвілі. Методологія наукових досліджень і системного підходу у сфері публічного управління: механізми, важелі, методи, інструменти. *Публічне управління та митне адміністрування*, № 2 (25), 2020. С. 11 – 19.

297. Kveliashvili I., Akimova L., Yevdokymov V., Kotviakovskiy Y., Akimov O. Legal bases and features of public administration in the budget sphere in ukraine and foreign countries *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research* The 2021.April.

298. Kveliashvili I., Kupriichuk V., Pershko B., Kyrychenko H., Danylyuk E. Development of the financial and economic security of the company based on the superintendence of its business activity. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research* . 2021. January.

299. Kveliashvili Iryna and other. Theoretical Foundations Of Innovation In Public Administration Larysa Gaievska, *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*. 2021. March. Web of Science

300. Квеліашвілі І. М. Комунікаційна стратегія як засіб стимулювання трансформаційних процесів у митній сфері. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. №4(31). С. 59-65.

301. Суший О. В. До методологічних засад соціокультурної парадигми державного управління: від каузальності до контекстуальності. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 30. С. 58–65. С. 62.

302. Романенко К. М. Державно-адміністративний менеджмент як складова маркетингової парадигми державного управління. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Управління. 2010. Вип. 1. С. 99–106. С. 101.

303. Баштанник О. Політико-інституційна парадигма політичної науки: теоретико-методологічні основи. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. 240 с. С. 15.

304. Ситник Г. П. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2011. № 2. С. 25–34. С. 21.

305. Алексєєнко І. Г. Президентська республіка як парадигма взаємодії політичних інститутів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: Політологія. 2010. Т. 149. Вип. 137. С. 73–77. С. 76.

306. Рось О. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого

самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 97-100. С. 98–99.

307. Рось О. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 97–100. С. 99.

308. Голубь В. Інституціоналізація інтерацій держави і суспільства як основа формування ефективної держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 1(59). С. 8–16. С. 13.

309. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021%D1%80#n9>. (дата звернення: 30.10.2024)

310. Sukhova, K., Borodin, Y., Tarasenko, T., Komarova, K., Akimova, L.M, Akimov, O.O. (2022) Organizational mechanism of state management of social services in territorial communities. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 12(1), XXVII, 188-192.

311. Мартищенко, С. Л. (2022). Концептуальні особливості сучасного етапу адміністративної реформи в Україні. *Часопис Київського університету права*, (2-4), 32-37. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.04>

312. Баштанник В. Організаційні засади формування інтегрованих систем публічного управління як основи процесу реформування державного управління. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2020. № 1. С. 5-12.

313. Юхно І. Феномен стабільності публічноуправлінської діяльності в умовах системних реформ. *Право та державне управління*. 2021. №2. С. 252-257.

314. Beetham David. (1991). *The Legitimation of Power*. London: Palgrave Macmillan. – URL: <https://archive.org/details/legitimationofpo0000beet> (дата звернення: 30.10.2024).

315. Hjern, Benny, & Porter, David O. (1981). *Implementation Structures: A New Unit of Analysis in Implementation Research*. *Administration & Society*, 13(3),

279-306. <https://doi.org/10.1177/017084068100200301>. (дата звернення: 30.10.2024)

316. Cooper, Christopher A; Knotts, H Gibbs; Brennan, Kathleen M. The Importance of Trust in Government for Public Administration: The Case of Zoning. . *Public Administration Review*; Washington Vol. 68, Iss. 3, (May/Jun 2008): 459-468.

317. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності. Наш формат. 2022. 440 с.

318. Конституція України: від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

319. Putnam R.D. Bowling alone: The collapse and revival of American community / R. D. Putnam. New York : Simon and Schuster, 2000. – 541 p.

320. David P.A. Path dependence, its critics and the quest for “historical economics” URL: <http://economics.ouls.ox.ac.uk/12448/1/0502003.pdf> (дата звернення: 30.10.2024)

321. Boas T.C. Conceptualizing continuity and change: the composite-standard model of the Path dependence . *Journal of Theoretical Politics*. 2007. № 19 (1). – P. 33-54.

322. Greener I. Historical institutionalism, critical realism and morphogenetic social theory – towards a synthesis of explaining why history matters in organizations? – URL: <http://www.mngt.waikato.ac.nz/ejrot/cmsconference/2005/proceedings/criticalrealism/Greener.pdf> (дата звернення: 30.10.2024)

323. Lustick I. S. Taking evolution seriously: historical institutionalism and evolutionary theory/ *Polity*. 2011. Vol. 43, № 2 (April). P. 179-209.

324. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01 липня 2010 року № 2411. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>. (дата звернення: 30.10.2024)

325. Черниш В. Інституціональні виклики для системи публічного влади в особливих режимах адміністрування. *Slovak international scientific journal*. 2023. № 70. С. 81-85. doi: 10.5281/zenodo.7808851.

326. King C., Stivers C. (1998). Government is Us: Public Administration in an Anti-Government Era. *Public Administration Review*, 58(4), 365-373.

[https://www.semanticscholar.org/paper/Government-Is-Us%3A-Public-Administration-in-an-Era-Stivers-](https://www.semanticscholar.org/paper/Government-Is-Us%3A-Public-Administration-in-an-Era-Stivers-King/7b95871900087fe2ced17725616a575cd34ecc5)

[Administration-in-an-Era-Stivers-](https://www.semanticscholar.org/paper/Government-Is-Us%3A-Public-Administration-in-an-Era-Stivers-King/7b95871900087fe2ced17725616a575cd34ecc5)

[King/7b95871900087fe2ced17725616a575cd34ecc5](https://www.semanticscholar.org/paper/Government-Is-Us%3A-Public-Administration-in-an-Era-Stivers-King/7b95871900087fe2ced17725616a575cd34ecc5).

(дата звернення:

30.10.2024)

327. Scharpf F. (1997). Games Real Actors Play: Actor-Centered Institutionalism in Policy Research. Westview Press. ГКДЖ

<https://archive.org/details/gamesrealactorsp0000scha/page/n7/mode/2up>.

(дата

звернення: 30.10.2024).

328. Lodge M. (2011). Managing Regulation: Regulatory Performance and the Role of Adaptation. *Journal of European Public Policy*, 18(8), 1135-1151. –

URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3723544>.

(дата звернення: 30.10.2024).

329. Buzacott J. (1990). Flexibility and decision making. *European Journal of Operational Research*. – URL:

https://www.academia.edu/17260773/Flexibility_and_decision_making.

330. Buzas Z. Emergent Flexibility in Institutional Development: How International Rules Really Change. *International Studies Quarterly*, Volume 64,

Issue 4, December 2020, Pages 821–833, –

URL: <https://doi.org/10.1093/isq/sqaa049>. (дата звернення: 30.10.2024)

331. Berthinier-Poncet A. (2014). Cluster Governance and Institutional Dynamics: A Comparative Analysis of French Innovation Clusters. In: Proceedings of the 24th AIMS Conference. – URL: [https://www.strategie-](https://www.strategie-aims.com/conferences/24-xxiiieme-conference-de-l-aims/communications/3198-institutional-innovation-practices-of-cluster-governance-a-comparative-analysis-of-french-innovation-clusters/download)

[aims.com/conferences/24-xxiiieme-conference-de-l-aims/communications/3198-](https://www.strategie-aims.com/conferences/24-xxiiieme-conference-de-l-aims/communications/3198-institutional-innovation-practices-of-cluster-governance-a-comparative-analysis-of-french-innovation-clusters/download)

[institutional-innovation-practices-of-cluster-governance-a-comparative-analysis-](https://www.strategie-aims.com/conferences/24-xxiiieme-conference-de-l-aims/communications/3198-institutional-innovation-practices-of-cluster-governance-a-comparative-analysis-of-french-innovation-clusters/download)

[of-french-innovation-clusters/download](https://www.strategie-aims.com/conferences/24-xxiiieme-conference-de-l-aims/communications/3198-institutional-innovation-practices-of-cluster-governance-a-comparative-analysis-of-french-innovation-clusters/download). (дата звернення: 30.10.2024)

332. Lawrence, T. and Suddaby R. (2006), Institutions and Institutional Work, in Sage (dir) Handbook of organization studies, Londres: Sage, 215-254. – URL: <https://www.academia.edu/4067145>. (дата звернення: 30.10.2024)

333. Treaty of Amsterdam. – URL: www.eurotreaties.com/amsterdamtext.html. (дата звернення: 30.10.2024)

334. Treaty on European Union, 1992. – 29 July: – URL: www.eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html. (дата звернення: 30.10.2024).

335. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>. (дата звернення: 30.10.2024).

336. Європейська інтеграція. – URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/slovnyk-peremovyn-pro-vstup-do-yes>. (дата звернення: 30.10.2024).

337. Офіс «Горизонт Європа в Україні. – URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/structure/pillars/p-2/c-1>. (дата звернення: 30.10.2024)

338. Юхно І. Феномен стабільності публічноуправлінської діяльності в умовах системних реформ. *Право та державне управління*. 2021. №2. С. 252-257.

339. Поченчук Г. Теоретичні основи інституціонального реформування. *Міжнародний гуманітарний вісник*. 2017. № 28. – URL: <http://www.vestnik-ekonom.mgu.od.ua/journal/2017/28-2017/7.pdf>. (дата звернення: 30.10.2024)

340. Баштанник О.В. Управління змінами як основа стратегії реформування державного управління в контексті сталого розвитку та національної стійкості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 1. С. 7-13/

341. Тульчинська С. О. Інституціональні засади становлення нового регіоналізму в Україні / С. О. Тульчинська, Р. В. Тульчинський. *Економічний*

вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2018. № 15. С. 48-54.

342. Баштанник В. Конституційно-правові засади державного управління в системі наднаціональних інтеграційних процесів: історико-теоретичний аспект. Вісн. НАДУ. 2008. № 3. С. 5 – 18.

343. Баштанник В. Інституціоналізація механізмів делегованого управління в системі наднаціональних інтеграційних процесів Вісник НАДУ. 2007. № 4. С. 100 – 110.

344. Баштанник В. Соціалізація державного управління як системи суспільних відносин у форматі наднаціональних інтеграційних процесів. Акт. проб. держ. упр. 2007. № 4. С. 35 – 46.

345. Дія. Державні послуги онлайн. – URL: <https://diia.gov.ua>. (дата звернення: 30.10.2024)

346. Ostrom E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (Political Economy of Institutions and Decisions)*. Cambridge: Cambridge University Press. 1991. 298 p.

347. Stiglitz, J. E. (1999). On Liberty, the Right to Know, and Public Discourse: The Role of Transparency in Public Life. *Oxford Amnesty Lecture*. – URL: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/On-Liberty-the-Right-to-Know-and-Public-Discourse-The-Role-of-Transparency-in-Public-Life.pdf>. (дата звернення: 30.10.2024)

348. Ostrom, E. (2005). *Understanding Institutional Diversity*. Princeton: Princeton University Press. – URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7s7wm>. (дата звернення: 30.10.2024)

349. March J.G. Elaborating the “New Institutionalism”. *Working Paper*. – 2005. № 11. 28 p.

350. March J.G. The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*. 1998. Vol. 52, № 4 (Autumn). P. 943-969.

351. March J.G. The logic of appropriateness. *Working Paper*. 2009. № 4. 28 p.

352. March J.G. The new institutionalism: organizational factors in political life. *The American Political Science Review*. 1984. Vol. 78, № 3 (September). P. 734-749.

353. Almond, G., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press. – URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt183pnr2>. (дата звернення: 30.10.2024)

354. Rawls, John. (1993) *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press

355. Rawls, John. (1999) *A Theory of Justice*. Revised ed. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 538 p.

356. Kelsen H. (1960). *Pure Theory of Law*. Berkeley: University of California Press. – URL: <https://www.ucpress.edu/books/pure-theory-of-law/paper>. (дата звернення: 30.10.2024)

357. Hart, H.L.A. (1961). *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Press. http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Hart/Concept%20of%20LAW_Chapters%201_2.pdf. (дата звернення: 30.10.2024)

358. Fuller, L.L. (1964). *The Morality of Law*. New Haven: Yale University Press. – URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3571&context=ilj>. (дата звернення: 30.10.2024)

359. Dworkin, R. (1986). *Law's Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press. – URL: <https://www.filosoficas.unam.mx/~cruzparc/empire.pdf>. (дата звернення: 30.10.2024)

360. Austin, J. (1832). *The Province of Jurisprudence Determined*. London: John Murray. – URL: <https://www.koeblergerhard.de/Fontes/AustinJohnTheprovinceofjurisprudencedetermined1832.pdf>. (дата звернення: 30.10.2024)

361. Schmitt, C. (1922). *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Berlin: Duncker & Humblot. – URL: <https://ia902809.us.archive.org/22/items/byzanzdaslichtausdemosten2001114>

4/%5BStudies%20in%20Contemporary%20German%20Social%20Thought%5D
%20Carl%20Schmitt%2C%20George%20Schwab%20-
%20Political%20Theology_%20Four%20Chapters%20on%20the%20Concept%20
of%20Sovereignty%20%28Studies%20in%20Contemporary%20German%20Soci
al%20Thought%29%20%281986%2C%20The%20MIT%20Press%29.pdf. (дата
звернення: 30.10.2024).

362. Simon, H.A. (1947). *Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organization*. New York: Macmillan. – URL: https://www.academia.edu/111978948/Herbert_A_Simon_Administrative_Behavior_A_Study_of_Decision_Making_Processes_in_Administrative_Organization. (дата звернення: 30.10.2024).

363. Barnard, C.I. (1938). *The Functions of the Executive*. Cambridge, MA: Harvard University Press. – URL: <https://ia601508.us.archive.org/7/items/in.ernet.dli.2015.190485/2015.190485.The-Functions-Of-The-Executive.pdf> (дата звернення: 30.10.2024)

364. Waldo, D. (1948). *The Administrative State: A Study of the Political Theory of American Public Administration*. New York: Ronald Press. – URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.74031>. (дата звернення: 30.10.2024).

365. Taylor, F.W. (1911). *The Principles of Scientific Management*. New York: Harper & Brothers. – URL: [http://strategy.sjsu.edu/www.stable/pdf/Taylor,%20F.%20W.%20\(1911\).%20New%20York,%20Harper%20&%20Brothers.pdf](http://strategy.sjsu.edu/www.stable/pdf/Taylor,%20F.%20W.%20(1911).%20New%20York,%20Harper%20&%20Brothers.pdf). (дата звернення: 30.10.2024).

366. Perry, J.L., & Wise, L.R. (1990). *The Motivational Bases of Public Service*. *Public Administration Review*, 50(3), 367–373. – URL: <https://sangyubr.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/02/the-motivational-bases-of-public-service.pdf> (дата звернення: 30.10.2024)

367. Appleby, P.H. (1945). *Big Democracy*. New York: Alfred A. Knopf. – URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.274872>. (дата звернення: 30.10.2024)

368. Herstein, Ori, "Legal Rights", *The Stanford Encyclopedia of*

Philosophy (Winter 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). – URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/legal-rights>. (дата звернення: 30.10.2024).

369. Савенко В. В. Закон у структурі правової реальності: філософсько-правовий аналіз : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.12 – філософія права, Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 412 с.

370. Hoffmann, Florian. (2023). On the Value of Rights. In book: Constitutions of Value (pp.199-215) 10.4324/9781003221920-11.

371. Грищук О.В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с.

372. Wiesner, Claudia & Harfst, Philipp. (2022). Conceptualizing legitimacy: What to learn from the controversies related to an “essentially contested concept”. *Frontiers in Political Science*. 4. 867756. 10.3389/fpos.2022.867756

373. Коваль О. Я. Легітимність державної влади: співвідношення правових і моральних аспектів реалізації : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Оксана Ярославівна Коваль ; Міністерство внутрішніх справ України, Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2018. – 230 с.

374. Мельник Ю. П. Визначення поняття «Політична відповідальність»: Наукові погляди та підходи до його тлумачення. *Південноукраїнський правничий часопис* 2020. № 2. 9-13.

375. Малкіна Г.М. Політична відповідальність у демократичному суспільстві (інституціональний аспект) дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 Київ 2011 372 с.

376. *Krakowskie Studia Małopolskie* Василь Добіжа¹, Олександр Колесник. *Співвідношення понять право і закон* 2022 nr 4. 94-106

377. Рябовол Л. Т. До питання про соціальну цінність права. Право та державне управління. 2019 № 2 (35). Т. 1. С. 30-36. URL:<https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.5> (дата звернення: 30.10.2024)

378. Кононенко, Наталія. Легітимність влади: чинники детермінації у повоєнній Україні. *Політичні дослідження*. 2023. № 1 (5). С. 68-86

379. Tholen, B. (2018). Political Responsibility as a Virtue: Nussbaum, MacIntyre, and Ricoeur on the Fragility of Politics. *Alternatives*, 43(1), 22-34. – URL:<https://doi.org/10.1177/0304375418777178> (дата звернення: 30.10.2024)

380. Про політичні партії в Україні, Закон України № 2365-III (2001) (Україна). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 30.10.2024).

381. Про очищення влади, Закон України № 1682-VII (2014) (Україна). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>(дата звернення: 30.10.2024)

382. Деякі питання реформування державного управління України, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 831-р (2021) (Україна). – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-p#Text>. (дата звернення: 30.10.2024).

383. Проект Закону про політичну відповідальність в Україні Номер, дата реєстрації: 6286 від 09.04.2010.

384. Про очищення влади, Закон України № 1682-VII (2014) (Україна). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>. (дата звернення: 30.10.2024).

385. Goodnow F. (1900). *Politics and Administration: A Study in Government*. New York: Macmillan. – URL: <https://archive.org/details/politicsandadmi01goodgoog>. (дата звернення: 30.10.2024).

386. Wilson W. (1887).The Study of Administration. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197–222. – URL:

<https://www.archives.gov/research/administration-of-government>. (дата звернення: 30.10.2024).

387. Bryce, J. (1921). *Modern Democracies*. New York: Macmillan. (2 томи. – URL: <https://archive.org/details/moderndemocracie02brys>. (дата звернення: 30.10.2024)

388. Баштанник О.В. Можливості і загрози організації політичного порядку в інституційному вимірі політичної системи. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2016. № 4 (132). С. 136-142

389. North, D.C., & Thomas, R.P. (1973). *The Rise of the Western World: A New Economic History*. – URL: <https://archive.org/details/riseofwesternwor0000nort>. (дата звернення: 30.10.2024).

390. Krahnemann, E. (2005). *States, Citizens, and the Privatization of Security*. – URL: <https://archive.org/details/statescitizenspr0000krah>. (дата звернення: 30.10.2024).

391. Угода про України між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

392. Про Концепцію нової Конституції України: Постанова Верховної Ради Української РСР 19 червня 1991 року №1213, – URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T121300>. (дата звернення: 30.10.2024).

393. Про структуру державного управління Української РСР : Постанова Верховної Ради УРСР від 18 квітня 1991 року № 981-XII –URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981-12>. (дата звернення: 30.10.2024)

394. Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління : Постанова Верховної Ради Української РСР від 13 травня 1991 року № 1030В-XII. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/10306-12>. (дата звернення: 30.10.2024)

395. Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного закону) Української РСР: Закон УРСР 5 липня 1991 року № 1293. *Відом. Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 445.

396. Про зміни і доповнення Конституції УРСР у зв'язку з вдосконаленням системи державного управління: Закон УРСР від 21 травня 1991 року № 1028. *Відом. Верховної Ради УРСР*. 1991. № 26. Ст. 294.

397. Про утворення Кабінету Міністрів Української РСР: Закон УРСР від 19 квітня 1991 року № 284. – URL: <https://tsdavo.gov.ua/golovna/istorychna-prosvita-arhivni-dzherela/zakon-ukrayinskoyi-radyanskoyi-soczialistychnoyi-respubliky-vid-18-kvitnya-1991-r-%E2%84%96-980-hii-pro-utvorennya-kabinetu-ministriv-ukrayinskoyi-rsr>. (дата звернення: 30.10.2024)

398. Про перелік міністерств та інші органи державного управління УРСР: Закон УРСР від 13 травня 1991 року № 1030. – URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981-12>. (дата звернення: 30.10.2024).

399. Про структуру державного управління Української РСР : Постанова Верховної Ради УРСР від 18 квітня 1991 року № 980. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/980-12>. (дата звернення: 30.10.2024).

400. Референдум про збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік як оновленої федерації рівноправних суверенних республік. – URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/1991-soviet-referendum>. (дата звернення: 30.10.2024)

401. Акт проголошення незалежності України від 24 серп. 1991 р. // *Відом. Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

402. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року № 1543. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1543-12>. (дата звернення: 30.10.2024).

403. Про Державну думу України: Указ Президента України від 25 лютого 1992 року № 99 / Нормативні Акти України. – Комп'ютерний банк правової інформації. Компакт-диск. Системи НАУ АО «Інформтехнології». – К., 1999.

404. Про формування місцевих органів влади і самоврядування: Закон України від 3 лютого 1994 року №3917. *Відом. Верховної Ради*. 1994. № 22. Ст. 144–145.

405. Про Представника Президента України: Закон України від 05 бер. 1992 р. № 2167-12 (втратив чинність). *Відом. Верховної Ради України*. 1992. № 23. Ст. 335.

406. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України», укладений 08 червня 1995 року. *Вісн. державної служби*. 1995. № 2. С. 6–28.

407. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Угоду ратифіковано Законом № 237/94-ВР від 10 листопада 1994 р. – URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_012. (дата звернення: 30.10.2024).

408. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III. *Уряд. кур'єр*. 001. 28 квітня.

409. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квітня 1999 року № 586. *Відом. Верховної Ради України*. 1999. № 20–21. С. 190.

410. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 14 червня 1997 р № 280. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С. 170

411. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810. *Вісн. державної служби України*. 1998. № 3. С. 7–8.

412. Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні: Указ Президента України від 14 квітня 2000 року № 599. *Уряд. кур'єр*. 2000. 15 квітня.

413. Про додаткові заходи щодо делегування Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій та Луганській обласним державним адміністраціям повноважень щодо управління майном, що перебуває у загальнодержавній власності : Указ Президента України від 21 лютого 1994 року № 61. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/61/94>. (дата звернення: 30.10.2024)

414. Про проголошення Всеукраїнського референдуму за народною ініціативою (Про Всеукраїнський референдум щодо внесення змін до Конституції України). Указ Президента України від 15 січня 2000 року № 65. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/65/2000>. (дата звернення: 30.10.2024).

415. Про ратифікацію Угоди про формування Єдиного економічного простору» (прийняття 2003-2004 рр.): Закон України від 20 квітня 2004 року № 1683. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1683-15#Text>. (дата звернення: 30.10.2024).

416. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964 IV (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 39, ст.351.

417. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08 грудня 2004 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text>. (дата звернення: 30.10.2024)

418. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>. (дата звернення: 30.10.2024).

419. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 07 жовтня 2010 р. № 2591-VI. *Офіц. вісн. України*. 2010. № 79. С. 8. Ст. 2792.

420. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики : Закон України від 01 липн. 2010 № 2411-VI . *Відом. Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527.

421. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України № 3166-VI від 17. 03. 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

422. Про адміністративні послуги : Закон України № 5203-VI від 06. 09. 2012 року *Офіційний вісник України*. 2012. № 76. С. 44.

423. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України», призначення виборів Президента України на 25 травня 2014 року: Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 року № 757. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18#Text/>. (дата звернення: 30.10.2024).

424. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21 лютого 2014 року № 742. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text>. (дата звернення: 30.10.2024).

425. Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів: Указ Президента України» від 27 серпня 2014 року № 690. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6902014-17590>. (дата звернення: 30.10.2024)

426. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>. (дата звернення: 30.10.2024).

427. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14 жовтня 2014 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. (дата звернення: 30.10.2024)

428. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України № 1699-VII від

14 жовтня 2014 р. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>. (дата звернення: 30.10.2024).

429. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 47. Ст. 2051 (зі змінами).

430. Про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя) : Закон України від 02 червня 2016 року №1401-УІІІ. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 28. Ст. 532.

431. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). Картка законопроекту. – URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644. (дата звернення: 30.10.2024).

432. Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади: Закон України від 19 вересня 2019 року № 117: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-20#Text>.

433. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2021, № 41, ст.339

434. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України №392/2020. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 07.10.2024).

435. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> (дата звернення: 03.09.2024).

436. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. *Законодавство України : офіц. портал*. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 30.10.2024)

437. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. – URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Uказы/5017.html> (дата звернення: 20.10.2024).

438. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України №121/2021. *Законодавство України: офіц. портал.* – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21> (дата звернення: 23.09.2024).

439. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України №56/2022. *Законодавство України: офіц. портал.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення: 07.09.2023).

440. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України від 26.08.2021 № 448/2021. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 03.09.2023).

441. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>. (дата звернення: 30.10.2024).

442. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>. (дата звернення: 30.10.2024)

443. Бунецький Л. Інституціональна проблематика в сучасній політичній науці: аналіз феномену «політичний інститут». Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2011. Вип. 1. С. 140-148.

444. Баштанник О.В. Координація інституційних інтеракцій в системі державного управління: особливості та основні чинники. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 4. С. 9-18.

445. Баштанник О.В. Політико-інституційна парадигма політичної науки: теоретико-методологічні основи. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2015. 240 с.

446. Баштанник О.В. (2023). Парадигмальні засади дослідження та функціонування політичних інститутів у контексті реалізації державної влади. In *Worldview explications of modernism and postmodernism* (pp. 1-24). Riga: Baltija Publishing.

447. Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, University of California Press. – URL: <https://archive.org/details/max-weber-economy-and-society>. (дата звернення: 30.10.2024)

448. Hood, C. (1991). *A Public Management for All Seasons?* *Public Administration*, 69(1), pp. 3–19. – URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.1991.tb00779.x>. (дата звернення: 30.10.2024)

449. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP) (2009). *What is Good Governance?* Bangkok: UNESCAP. – URL: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>. (дата звернення: 30.10.2024).

450. Almond G. Political systems and political change. *The American Behavioral Scientist*. Vol. 6. 1963. P. 3-10.

451. Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press. 488 pages.

452. March J., Olsen J. Institutional Perspectives on Political Institutions // *Governance: An International Journal of Policy and Administration*. 1996. №9 (3). P. 247-264.

453. March J., Olsen J. The Logic of Appropriateness // *Arena Working Papers* (Center for European Studies, University of Oslo). 2004. № 04/09. – URL : http://www.arena.uio.no/publications/wp04_9.pdf/. (дата звернення: 30.10.2024).

454. Olson M. *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1965. 186 p.
455. Peters G.B. *Institutional Theory in political Science. The “New Institutionalism*. London & N.-Y. : PINTER. 1999. 183 p.
456. DiMaggio P. *The New Institutionalisms: Avenue of Collaboration / P. DiMaggio // Journal of Institutional and Theoretical Economics*. 1998. № 154 (4). – P. 696-705.
457. Powell W. W. *Expanding the scope of institutional analysis // The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 1991. P. 183-203.
458. North D. C., Thomas P. *The Rise of the Western World: A New Economic History*. New York: Cambridge University Press, 1973. 180 p.
459. North, D. C., Wallis, J. J., & Weingast, B. R. (2009). *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge: Cambridge University Press. 320 p. – URL: <https://favaretoufabr.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/douglass-north-violence-and-social-orders.pdf/> (дата звернення: 30.10.2024).
460. Баштанник О.В. Проблема викривлення комунікації в управлінських відносинах та відтворення політичного порядку. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 7. С. 17-23.
461. Баштанник О.В. Інституціоналізм раціонального вибору: теоретико-методологічні основи та українська політична наука. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22. № 11. С. 37-46.
462. Olsen J. (2007). *The Institutional Dynamics of the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
463. Olsen J. (2009). *Democratic Accountability, Political Order, and Change: Exploring Accountability Processes in an Era of European Transformation*. Oxford: Oxford University Press.
464. Pierson, P. (2000). Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review*, 94(2), 251–267.

465. Pierson, P. (2004). *Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis*. Princeton University Press.
466. Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster. – URL:https://www.academia.edu/63928926/Bowling_Alone_The_Collapse_and_Revival_of_American_Community_Robert_D_Putnam_New_York_Simon_and_Schuster_2000_541_pages. (дата звернення: 30.11.2024).
467. Levy M. (1995). Is the Environment a National Security *Issue*? *International Security*, 20(2), 35–62.
468. Holling C. (1973). *Resilience and Stability of Ecological Systems*. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1-23.
469. Gunderson L., Holling, C. (2002). *Resilience and Adaptive Cycles*. In: *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Island Press.
470. Aoki M. (2011). Institutions as Cognitive Media between Strategic Interactions and Individual Beliefs. *Journal of Economic Behavior & Organization*.
471. Aoki M. (2007). Endogenizing Institutions and Their Changes. *Journal of Institutional Economics*.
472. Melnyk, O., Popov, M., Bashtannyk, O., Lapychak, N., Kurnosenko, L., & Khavariivska, H. (2024). The production safety strategies for enhancing food quality through ecological imperatives in the context of national security. *International Journal of Design & Nature and Ecodynamics*, 19(3), 927-935 (Scopus).-URL <https://doi.org/10.18280/ijdne.190322>. (дата звернення: 30.11.2024)
473. Nye J. (1968). *International Regionalism: Readings* / edited by Joseph S. Nye, Jr. Boston: Little, Brown and Company. ISBN 978-0316626378. x, 432 p.
474. Crouch, C. (2005). *Capitalist Diversity and Change: Recombinant Governance and Institutional Entrepreneurs*. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01900692.2019.1668808>. (дата звернення: 30.11.2024).

475. Streeck, W., & Thelen, K. (2005). *Beyond Continuity: Institutional Change in Advanced Political Economies*. – URL: <https://www.mpifg.de/821262/2005-01-wz-streeck-thelen>. (дата звернення: 30.11.2024).

476. Hodgson, G. (1988). *Economics and Institutions: A Manifesto for a Modern Institutional Economics*. Cambridge: Polity Press. – URL: https://www.academia.edu/33464563/Hodgson_G_M_1988_Economics_and_institutions. (дата звернення: 30.11.2024).

477. Про Меморандум порозуміння і миру: Постанова Верховної Ради України від 20 травня 2014 року № 1280: – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-VII#Text>. (дата звернення: 30.11.2024).

478. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року №794 . – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>. (дата звернення: 30.11.2024).

479. Про тимчасове зупинення повноважень Верховної Ради України, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України і повноважень Президента України, передбачених пунктом 7-4 статті 114-5 Конституції: Постанова Верховної Ради України від 22 листопада 1992 року № 2814.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2814-12#Text/>. (дата звернення: 30.11.2024).

480. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Верховної Ради України від 4 жовтня 2019 року № 188. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20#Text>. (дата звернення: 30.11.2024).

481. Теоретичні засади вирішення проблем державного управління в Україні : наук. доп.; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького / заг. ред. Ю. С. Шемшученка, В.. Авер'янова. Київ, 1995. 23 с.

482. Баштанник О. Соціологічний інституціоналізм як напрям нового інституціоналізму політичної науки: методологія та її реалізація в українських політологічних дослідженнях. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. № 9-10. С. 5–14.

483. Crouch C. Capitalist Diversity and Change: Recombinant Governance and Institutional Entrepreneurs. – URL: <https://academic.oup.com/book/6938?login=false>. (дата звернення: 30.11.2024).
484. March J., Olsen J. Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics – URL: https://books.google.com.ua/books/about/Rediscovering_Institutions.html?id=PptVLvIoSWwC&redir_esc=y
485. Lindblom C. The Science of Muddling Through. – URL: <https://www.jstor.org/stable/973677>. (дата звернення: 30.11.2024).
486. Badie B. The Imported State: The Westernization of the Political Order. – URL: <https://www.sup.org/books/sociology/imported-state>. (дата звернення: 30.11.2024)
487. Fligstein N. The Architecture of Markets. – URL: https://www.academia.edu/34022527/Architecture_of_Markets. (дата звернення: 30.11.2024).
488. Fucuyama F. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century. – URL: <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctvrf8c1g> (дата звернення: 30.11.2024).
489. Habermas J. Between Facts and Norms. – Cambridge, 1996. 631 p.
490. Забеліна І. О. Теорія кризи владних інститутів як складова кризи суспільства й управління. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. Вип. 4. С. 60-64
491. Андрієвський Т. Г. Криза інституту демократії в умовах гібридної війни: електоральний ракурс. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 1 (17). С. 4-15. DOI: – URL: <https://doi.org/10.34142/24130060.2019.17.1.01>. (дата звернення: 30.11.2024).
492. Кропивницький Р. Роль і місце органів місцевого самоврядування в кризових комунікаціях інституцій публічного сектору. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 2 (120). С. 87-107. DOI: – URL: <https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-29120-87-107>. (дата звернення: 30.11.2024).

493. Копинець Ю. Інституційна криза політичних партій на початку ХХ століття та характеристика сучасних тенденцій їх розвитку. Вісник Львівського університету. *Серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 30. С. 146–153. – URL: DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.30.20> (дата звернення: 30.11.2024)
494. Чернишевич О. В. Інститут президенства в контексті конституційної реформи 2004 року: вимога часу чи шлях виходу з політичної кризи. *Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”*. 2020. Вип. 152 (№ 1). С. 84-88.
495. Суший О. В. Націєтворчий процес у координатах соціетальної кризи в Україні. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2019. Вип. 43 (46) С. 7-19.
496. Орел М. Г. Місія суб’єктів публічного управління у сфері політичної безпеки щодо забезпечення стійкості соціального порядку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.1.22> – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1367> . (дата звернення: 30.11.2024)
497. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / за наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми. Львів : “Новий Світ – 2000”, 2014. 779 с.
498. Клим І. М. Політична криза: аналіз і технології врегулювання в сучасній Україні : дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Львівський національний ун-т ім. В. Стефаника. Львів, 2012. 247 с.
499. Лисенко Ю. В., Манелюк Ю. М. Політичний конфлікт і політична криза держави як чинники політичної трансформації. *Політикус*. Вип. 6. 2022. С. 18-23. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-6.3>
500. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. Вип. 15-16. № 1-2. С. 26-30.
501. Головаха Є., Паніна Н. Основні етапи і тенденції трансформації українського суспільства: від перебудови до “помаранчевої революції”. – URL:

<http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2019/02/>

[Golovaha_Panina_narancsos_186.pdf/](#) (дата звернення: 30.11.2024)

502. Мілюкова А. О. Етапи та основні тенденції політико-інституційних перетворень в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 166-176.

503. Коментар IFES в Україні: Про безперервність повноважень Президента в Україні у воєнний час, коли проведення виборів неможливе. 20 травня 2024 року. – URL: <https://www.ifesukraine.org/wp-content/uploads/2024/05/ifes-comment-continuity-of-presidential-powers-in-wartime-uk-ok-raine-while-elections-are-on-hold-d1-2024-05-20-ukr-1.pdf>. (дата звернення: 30.11.2024)

504. Баштанник В. Конституційно-правові засади державного управління в системі наднаціональних інтеграційних процесів: історико-теоретичний аспект. *Вісн. НАДУ*. 2008. № 3. С. 5–18.

505. Principal Component Analysis. – URL: <https://builtin.com/data-science/step-step-explanation-principal-component-analysis>. (дата звернення: 30.11.2024)

506. Copenhagen European Council. Copenhagen, 21.22 June, 1993 Bulletin of the European Communities Commission. 1993. No. 6, V. 26. P. 13–15.

507. European Governance. A White Paper. Commission of the European Communities. COM (2001) 428 final. Brussels, 25.07.2001. – URL: www.ec.europa.eu/governance/contrib_efc_en.pdf. (дата звернення: 30.11.2024).

Баштанник О.В. Вплив наднаціональних політичних інститутів ЄС на формування цивілізаційної ідентичності Європи. *Ідентичності та політичні інститути* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 27 квітня 2016 р. Ніжин. 2016. С. 17–20.

65. Баштанник О.В. Передумови інституціональної кризи у наднаціональному механізмі управління ЄС: економічний фактор. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 4-5 листопада 2016 р. Дніпро. 2016. С. 143–147.

508. Баштанник О.В. Інституціональні основи міжнародного співробітництва та теорія інституціоналізму політичної науки: приклад ЄС. *Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 11-12 листопада 2016 р. Київ. 2016. С. 92–95.

509. European Union Law. – URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/d1cd8619-e5ba-4d8b-9d13-c2c5b7340d1c/EU_LAW_MODULE.pdf/. (дата звернення: 30.11.2024).

510. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС : монографія. Київ : Основи, 1996. 420 с.

511. Світові моделі державного управління: досвід для України : 2-ге вид. Київ : НАДУ, 2015. Ч. 1. 612 с. Ч. 2. 520 с.

512. Wollmann H. Local Government Reforms in Great Britain, Sweden, Germany and France: Between Multi-Function and Single-Purpose Organisations. *Local Government Studies*, 2004. Vol. 30. № 4. P. 639–665.

513. Сухонос В. Від конституційної монархії до змішаної республіки. Еволюція французького конституціоналізму. *Форум права*. 2013. №1. С. 996-1002.

514. Kovacs P., Gajduschek G. (Eds). (2015). *Contemporary Governance Models and Practices in Central and Eastern Europe : selected revised papers from the 22nd NISPACEE Annual Conference, May 22-24, 2014, Budapest, Hungary*. Bratislava: NISPACEE Press.

515. Portes, Jonathan. The Impact of Brexit on the UK Economy: Reviewing the Evidence. *VoxEU*, CEPR, 2023. – URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-brexit-uk-economy-reviewing-evidence>. (дата звернення: 30.11.2024).

516. Magna Carta (1215)/ – URL: <https://www.britannica.com/topic/Magna-Carta>. (дата звернення: 30.11.2024)

517. Bill of Rights (1689). – URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/parliamentaryauthority/revolution/collections1/collections-glorious-revolution/billofrights>. (дата звернення: 30.11.2024)

518. Acts of Union. – URL: <https://www.britannica.com/story/acts-of-union-uniting-the-united-kingdom>. (дата звернення: 30.11.2024).

519. Parliament Acts (1911, 1949). – URL: <https://www.parliament.uk/about/how/laws/parliamentacts>. (дата звернення: 30.11.2024).

520. European Communities Act (1972). – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68/enacted>. (дата звернення: 30.11.2024).

521. Human Rights Act (1998). – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/contents>. (дата звернення: 30.11.2024).

522. Scotland Act, Wales Act, Northern Ireland Act (1998). – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/46/contents> (дата звернення: 30.11.2024).

523. Fixed-term Parliament Act (2011). – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/enacted> (дата звернення: 30.11.2024).

524. EU (Withdrawal) Act (2018). –EU (Withdrawal) Act (2018).

525. Internal Market Act (2020). – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/27/contents>. (дата звернення: 30.11.2024).

526. TCA Implementation Act (2020) .– URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/29/contents>. (дата звернення: 30.11.2024).

527. Nationality and Borders Act (2022). – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/36/contents>. (дата звернення: 30.11.2024).

528. Illegal Migration Act (2023). – URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/37/contents>. (дата звернення: 30.11.2024).

529. Баштанник О.В. Інституційна стійкість як основа цілепокладання для реалізації інституційних інтеракцій в системі управління. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : збірник матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 22 лютого 2024 р. Полтава. 2024. С. 10-13.

530. Баштанник О.В. Децентралізація реалізації державної влади як реформа взаємовідносин інституцій виконавчої влади на місцевому рівні і органів місцевого самоврядування. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations* : collection of scientific papers of the V International Scientific and Theoretical Conference, Amsterdam, The Netherlands, February 23, 2024. Vinnytsia (Ukraine). 2024. P. 81-82.

531. Баштанник О.В. The features of maintenance for institutial capacity of the Verkhovna Rada of Ukraine in modern conditions. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique* : c avec des matériaux de la VI conférence scientifique et pratique internationale, Paris, République Française, Mars 1er, 2024. Vinnytsia (Ukraine). 2024. P. 85-88.

532. Баштанник А.Г. Особливості регулювання діяльності органів державної влади в умовах децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 1. С. 6-13.

533. Shadish, William R., Cook, Thomas D., & Campbell, Donald T. *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*. Wadsworth, 2002. – URL: <https://iaes.cgiar.org/sites/default/files/pdf/147.pdf>. (дата звернення: 30.11.2024).

534. Barnett Formula. – URL: <https://archive.niassembly.gov.uk/io/research/1201.pdf>. (дата звернення: 30.11.2024).

535. Heald, David, and Alasdair McLeod. Beyond Barnett? Financing Devolution. *Political Quarterly*, 73(3), 2002, pp. 339–352. DOI: 10.1111/1467-923X.00491. (дата звернення: 30.11.2024).

536. Institute for Government. *The Barnett Formula Explained*. Institute for Government, 2020. – URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk>. (дата звернення: 30.11.2024).

537. European Scrutiny Committee. – URL: <https://committees.parliament.uk/committee/69/european-scrutiny-committee>. (дата звернення: 30.11.2024).

538. Przeworski, A. (2004). Institutions Matter? Government and Opposition, 39, 527-540.

539. Kant, I. (1930). *Lectures On Ethics*. London: Methuen and Co. Ltd.

540. Івашина О., Ковальчук М. Пріоритетні напрями удосконалення інституціональних імперативів економічної безпеки України. Інноваційна Україна – інноваційна економіка. 2016. 9-10, С. 52-56.

541. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 р. «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text>. (дата звернення: 30.11.2024).

542. Коломійцев П. Конституційна законність як метод та мета здійснення державної влади. Підприємництво, господарство, право. 2020. № 6. – С. 168-172.

543. Даниленко Л. Суспільний консенсус – ефективна технологія антикризового управління у системі місцевого самоврядування. Вісник післядипломної освіти : Серія: Соціальні та поведінкові науки. 2023. № 23, С. 118-132.

544. Лобко М., Фучко А., Копистра В. Інституційна модель системи оборони України. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони ім. І.Черняхівського. 2021. № 1. С.82-86.

545. Вітер Д., Руденко О. Теоретичне осмислення ідеальної сутності громадянського суспільства. Розвиток громадянського суспільства в Україні:

минуле, сучасність, перспективи. Видавництво Національного університету «Острозка академія» 2014. с. 21-46.

546. Рось О. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. Інвестиції, практика та досвід. 2019. №18. С. 97-100.

547. Жукова Л. Інституційна стійкість держави в умовах глобальної нестабільності. Економіка і суспільство. 2017. № 13. С. 3-7.

548. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-p#Text>. (дата звернення: 30.11.2024).

549. Helman G.B., Ratner S.R. Saving Failed States. – URL: <https://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states/> (дата звернення: 30.11.2024).

550. Багінський А. Крихіткі держави в умовах кризових ситуацій. *Вісник НГУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 3(55). С. 29-35.

551. Політична безпека України: проблеми політичного і державного управління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення : монографія / за ред. чл.-кор. НАН України О. О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 304 с.

552. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.

553. Політична система України: конституційна модель та політичні практики : монографія / кол. авт.: Зеленько Г. І. (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023.

554. Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналіт. доповідь / заг. ред. Г. І. Зеленько. Київ, 2014. 164 с.

555. Кармазіна М. Методологічні проблеми дослідження інституту президентства: досвід західних науковців зламу століть. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2022. № 3. С. 24-40.

556. Кононенко Н. Легітимність влади: чинники детермінації у повоєнній Україні. *Political Studies*. 2023. № 1(5). С. 68-86.

557. Савчин М. Інституційна спроможність під час і після війни. – URL: <https://zbruc.eu/node/116584>

558. Савчин М. Конституціоналізм і війна. *Український часопис конституційного права*. № 2. 2022. – URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2022/konstytutsionalizm-viina/>

559. Савчин М. Юридичні інструменти забезпечення національних інтересів та міжнародне співробітництво у сфері економіки. *Український часопис конституційного права*. № 4. 2021. – URL: <https://www.constjournal.com/pub/4-2021/yurydychni-instrumenty-zabezpechennia-natsionalnykh-interesiv-mizhnarodne> (дата звернення: 30.11.2024).

560. Bodnieks, V. The New Institutionalism: A tool for analysing defence and security institutions. *Security and Defence Quarterly*. 2020. № 32(5). P. 83-94. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/130903> .(дата звернення: 30.11.2024).

561. Михальченко М. Цивілізаційний аналіз як засіб політичного пізнання. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 4. С. 5-19.

562. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2006. Вип. 9. С. 190-199.

563. Баштанник О. В. Особливості наукового дослідження в рамках класичного інституціоналізму політико-інституційної парадигми. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2014. № 3. С. 87-93.

564. Porumbescu A. Sociological institutionalism arguments in explaining EU integration. *Sociology and Social Work Review*. 2018. № 2. P. 17-24.

<https://globalresearchpublishing.com/wp-content/uploads/2018/12/Sociological-institutionalism-arguments-in-explaining-EU-integration.pdf> (дата звернення: 30.11.2024).

565. Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; “Логос”, 2016. 416 с.

566. Cazorla M., Gallego-Bono J. R. Approaches to Economic Institutionalism: A Theoretical Review of its Characteristics and Elements of Study. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2023. № 12. P. -66. DOI: 10.36941/ajis-2023-0060. (дата звернення: 30.11.2024).

567. Баштанник О.В. Інституціональна/інституційна спроможність інститутів політичної системи як аналітична категорія та функціональний аспект публічного управління. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 2. С. 83-88.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

монографії

1. Баштанник О. В. Політико-інституційна парадигма політичної науки: теоретико-методологічні основи. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2015. 240 с.

2. Баштанник, О. В. (2023). Парадигмальні засади дослідження та функціонування політичних інститутів у контексті реалізації державної влади. In *Worldview explications of modernism and postmodernism* (pp. 1-24). Riga: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-357-6-1>

статті, опубліковані щонайменше у двох різних періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

3. Voronina, Y., Bashtannyk, O., Komarnytska, H., Saevich, R., & Paterukha, N. (2023). Change Management and Implementation of Changes in the Field of Public Administration. *Economic Affairs (New Delhi)*, 68(04), 2207-2220 (Scopus). <https://doi.org/10.46852/0424-2513.4.2023.29>

Особистий внесок автора: проведено аналіз досвіду змінних парадигм з позицій економічного підходу, виявлено особливості реформи публічного управління.

4. Kryshchanovych, S., Syniuk, O., Yadukha, S., Blyznyuk, A., Bashtannyk, O., & Ravliuk, V. (2023). Determining strategic priorities for forming state policy to provide financial and economic security under martial law. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 6(53), 287–299 (Scopus). <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4237>

Особистий внесок автора: проведено аналіз історичного досвіду державотворення та виявлено особливості реформи публічного управління на етапах державотворення.

5. Sydorchuk, O., Bobrovska, O., Pasichnyi, R., Bashtannyk, O., Hordiichuk, O., & Kozak, I. (2024). The role and competences of local self-government in achieving the goals of sustainable development in the process of state participation and artificial intelligence as important tools. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 14(01), XLI, 188-194 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140141/papers/A_31.pdf (<https://wos-journal.info/journalid/5403>)

Особистий внесок автора: проведено розробку інституціонального змісту участі держави в процесі управлінського впливу на формування цілей сталого розвитку.

6. Melnyk, O., Popov, M., Bashtannyk, O., Lapuchak, N., Kurnosenko, L., &

Khavarivska, H. (2024). The production safety strategies for enhancing food quality through ecological imperatives in the context of national security. *International Journal of Design & Nature and Ecodynamics*, 19(3), 927-935 (Scopus). <https://doi.org/10.18280/ijdne.190322>

Особистий внесок автора: проведено аналіз інституційної спроможності спроможності держави вирішувати питання у сфері національної безпеки..

7. Zayats, D., Serohina, N., Bashtannyk, O., Akimova, L., Akimov, O., & Mazalov, A. (2024). Economic Aspects of Public Administration and Local Government in the Context of Ensuring National Security. *Economic Affairs (New Delhi)*, 69(02), 979-988 (Scopus). <https://doi.org/10.46852/0424-2513.3.2024.23>.

Особистий внесок автора: проведено аналіз історичного досвіду державотворення та виявлено особливості реформи публічного управління на етапах державотворення.

8. Bashtannyk, O., Bobrovska, O., Yefimenko, L., Fimyar, S., Brazhko, O., & Oliinyk, N. (2024). Public management of economic development under the conditions of martial law and the post-war period as a factor of economic security and sustainable development of Ukraine. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 1411–1420. (Scopus) <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2257>

Особистий внесок автора: проведено аналіз особливостей формування інституціональних засад публічного управління в умовах воєнного стану.

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

9. Баштанник О. В. Інституціональна/інституційна спроможність інститутів політичної системи як аналітична категорія та функціональний аспект публічного управління. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 2. С. 83-88. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.2.15>

10. Баштанник О. В. Стратегія реформування державного управління як чинник підвищення спроможності держави. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 35. С. 77-81. <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.35.14>

11. Баштанник О. В. Становлення неоінституціональної парадигми реалізації державної влади в умовах трансформації національної системи управління. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 131-136. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.3/20>

12. Баштанник О. В. Концептуальні засади визначення феномену спроможності в сучасній методології державного управління. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 2. С. 10-18. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-2-2>

13. Баштанник О. В. Виміри розбудови національної системи стійкості у контексті внутрішньо і зовнішньополітичних пріоритетів України. *Публічне*

управління і адміністрування в Україні. 2023. № 36. С. 7-11.
<https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.36.1>

14. Баштанник О. В. Методологічні основи дослідження політичних інститутів: історичний інституціоналізм та аналіз функціонування інститутів державної влади. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 4. С. 7-11. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.4.1>

15. Баштанник О. В. Інституціональна парадигма реалізації державної влади: концептуалізація базових параметрів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 4. С. 1-6. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.4/01>

16. Баштанник О. В. Спроможність держави як суб'єкта публічного управління в політичній системі України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Серія "Державне управління"*. 2023. Вип. 2 (19). С. 90-97. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-2-10>

17. Баштанник О. В. Економічна безпека як складова інституційної спроможності та конкурентоспроможності держави. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 37. С. 100-105. <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.37.19>

18. Баштанник О. В. Аспекти цілепокладання в контексті реалізації інституційних інтеракцій в системі державного управління. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 6. С. 11-17. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.1>

19. Баштанник О. В. Координація інституційних інтеракцій в системі державного управління: особливості та основні чинники. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 4. С. 9-18. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-4-2>

20. Баштанник О. В. Реалізація державної влади в системах управління на засадах респонсивності як умова демократичного врядування: інституціональний підхід. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. № 1. С. 17-24. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-1-3>

21. Баштанник О. В. Управління змінами як основа стратегії реформування державного управління в контексті сталого розвитку та національної стійкості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 1. С. 7-13. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.1>

22. Баштанник О. В. Інституціональні імперативи системної розбудови національної стійкості держави. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 2. С. 7-13. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.2.1>

23. Баштанник О. В. Інституційна криза як визначальний чинник трансформації управлінських відносин у політичній системі суспільства. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. № 2. С. 14-20. <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-2-2>

24. Бородін Є.І., Баштанник О.В. Дихотомія правових та політичних

основ реалізації державної влади як феномен системи публічного управління. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 3. С. 7-13. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.1>

Особистий внесок автора: проведено аналіз сутності політичних основ реалізації державної влади.

стаття у науковому періодичному виданні інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію

25. Bashtannyk, O. (2024). Institutional capacity of the Ukrainian parliament in the conditions of modern security threats. *Academia Polonica (Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej)*, 63(2), 119-128. (Polish scientific and professional electronic journals) <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/1285/1229>

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації

26. Bilyk, O., Bashtannyk, O., Pasichnyi, R., Kalyayev, A., & Bobrovska O. (2023). Formation and implementation of mechanisms of electronic management of the regional education system. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 13(02), XXXVIII, 6-15 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130238/papers/A_01.pdf (<https://wos-journal.info/journalid/5403>)

Особистий внесок автора: проаналізовано апардигмальні засади формування основ електронного менеджменту.

27. Zaporozhets T., Hornyk V., Bashtannyk O., Pasichnyi R., & Putintsev A. (2023). Institutionalization of information policy in the digital space of post-war Ukraine. *AD Alta - journal of interdisciplinary research*, 13(02), XXXVIII, 16-23 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130238/papers/A_02.pdf (<https://wos-journal.info/journalid/5403>)

Особистий внесок автора: охарактеризовано систему критеріїв інституціональної ефективності.

28. Баштанник О. В. Основні передумови трансформації та особливості подальшого розвитку дослідницької стратегії політико-інституційної парадигми політичної науки. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2015. № 2 (118). С. 111-118. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_2_23.

29. Баштанник О. В. Особливості інституціональної системи політики як структуруючої основи простору її реалізації. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2015. № 12/1 (128). С. 6-11. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_12\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_12(1)_3)

30. Баштанник О. В. Можливості і загрози організації політичного порядку в інституційному вимірі політичної системи. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2016. № 4 (132). С. 136-142. <https://doi.org/10.15421/1716091>

31. Баштанник О. В. Національна держава в наднаціональному союзі: інституціональні структури, інституційні норми та глобальна ідентичність (приклад ЄС). *Науковий журнал «Politicus»*. 2017. № 1. С. 174-178. http://politicus.od.ua/1_2017/37.pdf

32. Баштанник О. В. Новий інституціоналізм в політико-інституційній парадигмі: конкретизація змісту поняття та параметрів дослідницької стратегії. *Науковий журнал «Politicus»*. 2017. № 2. С. 52-56. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7643/1/Bashtannik.pdf>

33. Баштанник О. В. Проблема викривлення комунікації в управлінських відносинах та відтворення політичного порядку. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 7. С. 17-23. <https://doi.org/10.15421/171889>

34. Баштанник О. В. Інституціоналізм раціонального вибору: теоретико-методологічні основи та українська політична наука. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22. № 11. С. 37-46. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171996>

35. Баштанник О. В. Соціологічний інституціоналізм як напрям нового інституціоналізму політичної науки: методологія та її реалізація в українських політологічних дослідженнях. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. № 9-10. С. 5–14. <https://doi.org/10.15421/172080>

36. Lukina T., Shevchenko S., Shulga N., Fast A., Pravosud O., Bashtannyk O. State educational policy for ensuring the quality of pedagogy: global trends and Ukrainian experience. *AD Alta journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11, Issue 1 : Spezial issue : 16. P. 38-44 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110118/papers/A_07.pdf

Особистий внесок автора: проведено аналіз інституціональних засад державної освітньої політики.

37. Bakhov I., Syniavska A., Sheliukh O., Ishchuk N., Terekhova L., Bashtannyk O. Recent trends in translators training in Ukraine and Europe. *AD Alta journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11, Issue 1, : Spezial issue: 16. P. 69-75 (WoS CC: ESCI). https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110118/papers/A_12.pdf

Особистий внесок автора: розроблено методологію порівняльного аналізу національного та зарубіжного досвіду реалізації галузевих програм.

38. Bashtannyk O. The effect of individual identity on social-political processes at the point of view of the new institutionalism political theory. *Науковий журнал «Регіональні студії»*. 2022. № 30. С. 40–44. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.6>

39. Баштанник О. В. Функціонування інституту громадських рад у форматі дослідницької стратегії нового інституціоналізму політичної науки. *Науковий журнал «Регіональні студії»*. 2022. № 28. С. 40-46. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.28.7>

40. Баштанник О. В. «Локальна і урбаністична політика» як навчальна дисципліна та напрям досліджень у сучасній українській політичній науці *Науковий журнал «Регіональні студії»*. 2023. № 33. С. 7-14. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.33.1>

41. Баштанник О. В., Горкава В. В. Феміністичний аналіз особливостей функціонування політичних інститутів: дослідження ролі жінок у політиці та в інституціях влади. *Політологічний вісник*. 2024. Вип. 92. С. 362-370.

<https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.362-370>

Особистий внесок автора: проведено аналіз інституціональних засад функціонування політичних інститутів.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях) за науковою спеціальністю

42. Баштанник О. В. Інституційна спроможність у площині взаємодії громадянського суспільства та держави: формати проєктного дослідження. *Сімдесят восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали міжнар. мультидисциплінарної наук. інтернет-конф., м. Львів, Україна – м. Опольце, Польща, 28-29 вересня 2023 р. Львів (Україна), 2023. С. 120-122. http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1697715950.pdf

43. Баштанник О. В. Інституційна спроможність територіальної громади: аспект кадрового забезпечення. *Міжнародний форум «Безпечна, комфортна, спроможна, територіальна громада» - 2023* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 11-13 жовтня 2023 р. Дніпро (Україна), 2023. С. 217-219. <https://science.nmu.org.ua/ua/conferences/Forum/Zbirnyk.pdf>

44. Баштанник О. В. Аналіз стратегічного виміру реформування державного управління як відповіді на виклики сьогодення в рамках досліджень з проблематики публічного управління. *Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, м. Дніпро, 27 жовтня 2023 р. Дніпро (Україна), 2023. С. 18-21. https://pereklad.nmu.org.ua/ua/Abstracts_1.pdf

45. Баштанник О. В. Інституціональна парадигма реалізації державної влади в сучасних дослідженнях із публічного управління та адміністрування. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Житомир, 7-8 грудня 2023 р. Житомир (Україна), 2023. С. 21-23. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/02/21.pdf>

46. Баштанник О. В. Особливості інституційних інтеракцій у політичній системі сучасної України. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття* : матеріали VI Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 8 грудня 2023 р. Вінниця (Україна), 2023. С. 50-52. <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/08.12.2023/48>

47. Баштанник О. В. Формування національної системи стійкості у контексті забезпечення національної безпеки України. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених, м. Одеса, 15 грудня 2023 р. Львів – Торунь (Україна - Польща), 2023. С. 19-22. <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/251/6900/15567-1>

48. Баштанник О. В. Методологічні основи дослідження інституціональної спроможності політичних інститутів. *The process and*

dynamics of the scientific path : collection of scientific papers of the V International Scientific and Theoretical Conference, Athens (Hellenic Republic), February 9, 2024, Vinnytsia (Ukraine) 2024. P. 23-24.

<https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/09.02.2024>

49. Баштанник О. В. Неінституціональна парадигма реалізації державної влади: основи концептуалізації. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація* : матеріали I Міжнародної наукової конференції, м. Кременчук, 16 лютого 2024 р. Вінниця (Україна), 2024. С. 93-95.

<https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/16.02.2024/53>

50. Баштанник О. В. Інституційна стійкість як основа цілепокладання для реалізації інституційних інтеракцій в системі управління. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : збірник Матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Полтава, 22 лютого 2024 р. Полтава (Україна), 2024. С. 10-13.

https://nung.edu.ua/sites/default/files/2024-03/%23%20Тези%20%20КОНФ.%202024_%20ПОЛІТИЧНІ%20ТРАНСФОРМАЦІЇ%20СУЧАСНОГО%20СУСПІЛЬСТВА.pdf

51. Баштанник О. В. Децентралізація реалізації державної влади як реформа взаємовідносин інституцій виконавчої влади на місцевому рівні і органів місцевого самоврядування. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations* : collection of scientific papers of the V International Scientific and Theoretical Conference, Amsterdam (The Netherlands), February 23, 2024 Vinnytsia (Ukraine), 2024. P. 81-82.

<https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/23.02.2024>

52. Баштанник О. В. The features of maintenance for institutial capacity of the Verkhovna Rada of Ukraine in modern conditions. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique* : c avec des matériaux de la VI conférence scientifique et pratique internationale, Paris (République française), Mars 1er, 2024 Vinnytsia (Ukraine), 2024. P. 85-88.

<https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/view/20>

53. Баштанник О. В. Особливості реалізації державної влади інститутами управління в умовах воєнного стану. *Ways to reform public administration and management under martial law in Ukraine* : collection of scientific papers of the International scientific conference, Riga (Republic of Latvia), March 06-07, 2024 Riga (Republic of Latvia), 2024. P. 5-8.

<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/447/12063/25207-1>

54. Баштанник О. В. Особливості структурування координат інституційних інтеракцій в системі державного управління України. *Наукова весна* : матеріали XIV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 27-29 березня 2024 р., м. Дніпро, 2024. С. 258-259.

https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2024/Scientific_Spring_2024.pdf

55. Баштанник О. В. Стратегічний вимір проектування розвитку інституційної взаємодії в системі управління. *Scientific forum: theory and*

practice of research : collection of scientific papers «SCIENTIA»with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, Valencia (Kingdom of Spain), April 5, 2024 Vinnytsia (Ukraine), 2024. P. 37-39. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/05.04.2024>

56. Баштанник О. В. The concept of state capacity in modern scientific discourse of governing. *Перспективи розвитку суспільно-гуманітарних наук в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Біла Церква, 11-12 квітня 2024 р., Біла Церква (Україна), 2024. С. 51-54. https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/tezy_perspect_rozvit_sus_gum_nauk_11.04.2024.pdf

57. Баштанник О. В. Інституційна спроможність та конкурентоспроможність держави: аспект економічної безпеки. *World economy and civilizational progress amidst polystructural changes: economic-technological, resource, political-legal, security-social factors* : collection of scientific papers of the International scientific conference, Uzhhorod (Ukraine), April 16–17, 2024 Riga (Republic of Latvia), 2024. P. 191-194. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/441/11902/24898-1>

58. Баштанник О. В. Управління змінами як складова реформування державного управління в контексті забезпечення національної стійкості. *Управління інноваційним процесом в Україні: завдання під час війни та післявоєнної відбудови* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 16-17 травня 2024 р., Львів (Україна), 2024. С. 18-20. <https://science.lpnu.ua/mipu/tezi-dopovidey-mipu-2024>

59. Баштанник О. В. Інституційна спроможність політичних інститутів: методологічний інструментарій дослідження. *Політико-правові засади модернізації України: внутрішній та зовнішній виміри* : матеріали XXV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 04 червня 2024 р., Харків (Україна), 2024. С. 68-71. <https://acmhs.in.ua/conferences.html>

60. Баштанник О. В. The content of the concept of capacity as a research problem in modern public administration. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід* : матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 07 червня 2024 р. Вінниця (Україна), 2024. С. 51-53. <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/07.06.2024/68>

61. Баштанник О. В. Інституціональна спроможність громадянського суспільства та особливості взаємодії з державою. *Чорноморські наукові студії* : матеріали X Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції, м. Одеса, 17 травня 2024 р., м. Одеса, 2024. С. 225-228. <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/283/8916/19981-1>

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях)

62. Баштанник О. В. Концепція порядку в суспільно-політичних дослідженнях: інституціональний аспект. *Сучасні соціально-гуманітарні*

дискурси : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Дніпро, 21 березня 2015 р.). Дніпро, 2015. Ч. 1. С. 10–12.

63. Баштанник О. В. Структурування інституціональної системи політики в теорії нового інституціоналізму політичної науки. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6-7 листопада 2015 р.). Дніпро, 2015. С. 86–91.

64. Баштанник О. В. Вплив наднаціональних політичних інститутів ЄС на формування цивілізаційної ідентичності Європи. *Ідентичності та політичні інститути* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 27 квітня 2016 р.). Ніжин, 2016. С. 17–20.

65. Баштанник О. В. Передумови інституціональної кризи у наднаціональному механізмі управління ЄС: економічний фактор. *Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4-5 листопада 2016 р.). Дніпро, 2016. С. 143–147.

66. Баштанник О. В. Інституціональні основи міжнародного співробітництва та теорія інституціоналізму політичної науки: приклад ЄС. *Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 листопада 2016 р.). Київ, 2016. С. 92–95.

67. Баштанник О. В. Регіональна інтеграція та національна ідентичність в Європі: внутрішні кордони суверенності інституціонального управління. *Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22-23 вересня 2017 р.). Львів, 2017. С. 76–80.

68. Баштанник О. В. Психологічні концепції в теорії інституціоналізму: double bind як підґрунтя політичного порядку. «UChoice: 4P» Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: : матеріали Всеукр. Третьої міждисциплінарної наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 жовтня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 11–15. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/72863d63-2c48-4347-8147-4d0f59b905b7/content>

69. Баштанник О. В. Соціологічний інституціоналізм у політико-інституційній парадигмі політичної науки. Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій : матеріали II Всеукр. наук. конф. (м. Дніпро, 26-27 жовтня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 9–11. http://repository.dnu.dp.ua:1100/?page=inner_material&id=10394

70. Баштанник О. В. Інституціоналізм раціонального вибору: пояснювальні можливості та методологічні обмеження. Розвиток суспільних наук в сучасних умовах: теорія, методологія, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18-19 жовтня 2019 р.). Київ, 2019. С. 25–29. http://repository.dnu.dp.ua:1100/?page=inner_material&id=15463

71. Баштанник О. В. Соціологічний інституціоналізм в сучасних українських дослідженнях політики: аналіз міжнародних політичних процесів. *Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі* : матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9-10 жовтня 2020 р.). Київ, 2020. С. 28–31. http://212.3.125.102:1100/?page=inner_material&id=15462

72. Баштанник О. В. Історичний інституціоналізм у дослідженні державно-політичних інститутів. *Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12-13 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 92–95. http://repository.dnu.dp.ua:1100/?page=inner_material&id=15461

73. Баштанник О. В. The gender parameters of individual identity in institutionalized sphere of politics. *Розвиток суспільних наук в сучасних умовах: теорія, методологія, практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 вересня 2022 р.). Київ – Львів - Торунь, 2022. С. 26–28. <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/160/2048/4819-1>

74. Баштанник О. В. Проблематика дерусифікації топоніміки у контексті викладання навчальної дисципліни «Локальна і урбаністична політика». *Сімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Львів (Україна), м. Переворськ (Польща), 21-22 лютого 2023 р.). Львів, 2023. С. 155–158. <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4225>.

75 Баштанник О. В., Горкава В. В. Аналіз ролі жінок у політиці та в інституціях влади на прикладі сучасної України. *Перспективи розвитку суспільно-гуманітарних наук в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Біла Церква, 11-12 квітня 2024 р.). Біла Церква, 2024. С. 19–23. https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/tezy_perspect_rozvit_sus_gum_nauk_11.04.2024.pdf.

Додаток Б

Довідки про впровадження

результатів дисертаційного дослідження, видані:

- 1) Комітетом Верховної Ради України з питань свободи слова (довідка про впровадження № 04-29/12–653 від 11.11.2024 р.);
- 2) Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів (лист про впровадження № 110д9/10-2024/130725 від 13.06.2024 р.);
- 3) Державною службою України з надзвичайних ситуацій (довідка про впровадження № 05-4200/11 від 25.10.2024 р.);
- 4) Державним агентством водних ресурсів України (довідка про впровадження № 6480/01/11-24 від 12.11.2024 р.)
- 5) Південним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції (довідка про впровадження № 57221/14.3–10 від 01.11.2024 р.);
- 6) Херсонською обласною військовою адміністрацією (довідка про впровадження № 01-01-58-12095/0/24/ від 12.11.2024 р.);
- 7) Львівською обласною військовою адміністрацією (довідка про впровадження № 5/36-11904/0/2-24/1-0001-1 від 04.10.2024 р.);
- 8) Дніпропетровською обласною радою (довідка про впровадження № 2699/0/2-24 від 12.11.2024 р.);
- 9) Волинською обласною радою (довідка про впровадження № 1510/51/2-24 від 30.09.2024 р.);
- 10) Департаментом освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 8466/0/211-24 від 26.11.2024 р.).

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5

№ 04-29/12-653

" 11 " 11 2024 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління»

Матеріали аналітичних довідок та пропозицій щодо формування інституціональних засад реалізації державної влади у сфері свободи слова в Україні, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління використовуються в діяльності секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова у процесі розробки проектів нормативно-правових актів, зокрема, при підготовці Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» щодо встановлення допомоги журналістам за шкоду їх життю та здоров'ю завдану під час виконання ними професійних обов'язків внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України створення належних умов для інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства; забезпечення ефективних процедур участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, вирішенні питань місцевого значення.

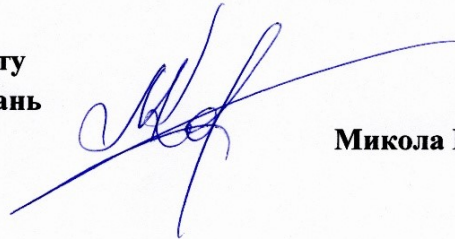
Отримані О.В. Баштанник наукові результати дисертаційного дослідження враховані у діяльності секретаріату Комітету у частині розробки чітких процедур і механізмів підтримки журналістів, які зазнали шкоди під час виконання професійних обов'язків, встановлення інституційних гарантій для отримання допомоги, що забезпечить ефективність і оперативність виконання

закону, запровадження механізмів, що підтримують інституційний розвиток Медіа та організацій громадянського суспільства, сприяння розвитку інституційних партнерств між медіа та громадськими організаціями для посилення їх спільного впливу.

О.В. Баштанник підготувала комплекс наукових праць за напрямом формування сучасної моделі впровадження прозорих процедур ухвалення законодавчих актів з розширенням участі громадськості, а також організації публічних обговорень та консультацій з громадськістю для підвищення довіри до законодавчих ініціатив.

Результати дисертації О.В. Баштанник у вигляді практичних пропозицій щодо створення чітких інституційних процедур надання допомоги представникам медіа, визначення відповідальних інституцій та їх повноважень, розробки механізмів міжвідомчої координації та впровадження прозорих процедур прийняття рішень у цій сфері розглянуті і будуть впроваджені у діяльності секретаріату Комітету в процесі підготовки нормативно-правових актів.

**Керівник секретаріату Комітету
Верховної Ради України з питань
свободи слова**

Микола КОЗЛОВ

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. Грушевського, 5, hryvko@rada.gov.ua

До спеціалізованої вченої ради

Про впровадження результатів
дисертаційної роботи
Баштанник О.В.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління»

Дисертаційна робота кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління, присвячена актуальній темі, а саме формуванню теоретико-методологічних засад і практичному обґрунтуванню інституціональної парадигми реалізації державної влади в системі публічного управління в контексті сучасних викликів і загроз для національної держави.

У сучасних умовах постійного удосконалення законодавства, формування концептуальної та доктринальної основи соціальної політики держави особливої ваги набуває необхідність формування раціонального інституціонального підходу в діяльності органів державної влади. З цих позицій важливим є впровадження запропонованих О.В. Баштанник адміністративно-організаційних напрямів інституціональної модернізації діяльності державної влади в умовах протидії збройній агресії РФ проти Української держави, функціонального аспекту державного управління, форм і методів реалізації державної влади, іманентно властивих управлінським механізмам соціальної, правової держави. Важливими для реалізації в діяльності органів державної влади є запропоновані автором алгоритми регулювання діяльності органів державної влади на основі концепту інституціональної спроможності.

Наукові результати дисертаційного дослідження, спрямовані на науково-методичний супровід необхідних умов реалізації принципів функціонування органів влади на основі принципу «справедливого адміністрування». О.В. Баштанник особисто здійснено розробку наукових праць за тематикою нового наукового напрямку – формування концептуальних засад інституціонально спроможної соціальної держави на основі принципу респонсивності.

Результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник у вигляді практичних пропозицій та розробки наукового концепту формування гуманізаційної складової інституціональної парадигми реалізації державної влади в контексті Цілей сталого розвитку до 2030 року є корисними та будуть використані у роботі.

**З повагою,
народний депутат України**

**Сергій ГРИВКО
(посв. №110)**

ЕАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Гривко Сергій Дмитрович
Сертифікат: 3FAA9288358E003304000000C30C7330E8D3CD00
Дійсний до: 22.01.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
110;9/10-2024/130725 від 13.06.2024

1589954

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

вул. О. Гончара, 55а, м. Київ, 01601, тел. (044) 247-30-26, тел./факс (044) 202-32-11, факс (044) 247-31-44
<https://dsns.gov.ua> ЄДРПОУ 38516849 oper@dsns.gov.ua

05-4200/11 № 25.10.2024

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації
державної влади в системі публічного управління»

Матеріали аналітичних довідок та пропозиції щодо впровадження новітніх форм і методів реалізації публічноуправлінської діяльності в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління використовуються в діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій, зокрема у процесі виконання Плану ДСНС із виконання Плану МВС із реалізації плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік, Плану МВС з виконання Плану заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління в Україні на 2022 – 2025 роки, Плану заходів з реалізації стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 року № 328 (в межах компетенції ДСНС).

Наукові результати дисертаційного дослідження, впроваджені у межах виконання наведених заходів, спрямовані на науково-методичний супровід необхідних умов реалізації інституціональної спроможності та розробки умов адаптивності управлінських технологій в системі ДСНС України (підготовлено аналітичну довідку та методичні рекомендації). О.В. Баштанник особисто здійснено розробку наукових праць за тематикою визначення регулюючого впливу адміністративних процедур на рівні центрального апарату та регіональних підрозділів ДСНС.

Результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник у вигляді проекту Концепції публічноуправлінської діяльності в системі державної влади в умовах правового режиму воєнного стану розглянуті і будуть впроваджені в процесі підготовки проектів нормативно-правових актів з питань діяльності ДСНС.

Заступник Голови з питань
цифрового розвитку, цифрових
трансформацій і цифровізації

Роман ПРИМУШ

**ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО ВОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
(ДЕРЖВОДАГЕНТСТВО)**

вул. Велика Васильківська, 8, м. Київ, 01024, тел./факс: (044) 235-31-92, тел. (044) 235-61-46
E-mail: davr@davr.gov.ua, сайт: davr.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 37472104

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему:
**«Інституціональна парадигма реалізації державної влади
в системі публічного управління»**

БАШТАННИК ОКСАНИ ВІТАЛІВНИ

на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління

Матеріали наукових розробок, аналітичних довідок та пропозиції щодо удосконалення управлінської діяльності органів влади на території Дніпропетровської області, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник О. В. застосовуються в діяльності Державного агентства водних ресурсів України в частині інституційного посилення та координації діяльності суб'єктів державного управління, а також удосконалення координації між державними та приватними установами, що працюють у сфері водних ресурсів.

Отримані наукові результати сприятимуть процесу оновлення та гармонізації нормативно-правової бази з урахуванням міжнародного досвіду та стандартів у сфері управління водними ресурсами, а також впровадженню механізмів оцінки ефективності регуляторних інструментів для швидкого реагування на зміни в екологічних умовах.

Результати дисертаційного дослідження будуть враховані при розробці відкритих платформ для публікації даних з управління водними ресурсами та запровадження публічних консультацій з метою врахування думок громадян та експертів у процесі прийняття управлінських рішень, розвитку інноваційних методів управління водними ресурсами шляхом партнерства з науковими установами та приватним сектором.

**Т.в.о. Голови,
доктор технічних наук**

Ігор ГОПЧАК
Державне агентство водних ресурсів України
№ 6480/01/11-24 від 12.11.2024

**МІН'ЮСТ
ПІВДЕННЕ МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ
УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА
ЮСТИЦІЇ (М. ОДЕСА)**

пр. Дмитра Яворницького, 21-а, м. Дніпро, 49005,
тел.: (056) 746-08-91,
e-mail: info@dp.minjust.gov.ua
https://just-dnipro.gov.ua,
Код ЄДРПОУ 43315529

№ _____
на № _____ від _____

**ДОВІДКА ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
Баштанник Оксани Віталіївни
«Інституціональна парадигма реалізації державної влади
в системі публічного управління»
на здобуття наукового ступеня доктора наук
з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія
державного управління**

Результати дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни на тему «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління впроваджуються в діяльності Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) в частині використання пропозицій О.В. Баштанник щодо інституціонального забезпечення діяльності територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади в умовах правового режиму воєнного стану.

Запропоновані рекомендації, висновки та результати дослідження були враховані при підготовці практичних рекомендацій щодо удосконалення публічно-службових відносин у структурі управління, формування інституціональних механізмів міжвідомчої взаємодії підрозділів управління з органами державної влади і органами місцевого самоврядування на регіональному рівні.

Заступник начальника
Південного міжрегіонального
управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)

Ольга ЗАХАРОВА

UB
Південне міжрегіональне управління Міністерства
юстиції (м. Одеса)
№57221/14.3-10 від 01.11.2024
КЕП: Захарова О. В. 01.11.2024 14:15
382367105294AF970400000991A68009D68D701

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

пл. Свободи, 1, м. Херсон, 73003, тел. +38 (099) 632 97 36

e-mail: kanc@khoda.gov.ua, www.khoda.gov.ua

Код ЄДРПОУ 00022645

№ _____ На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління»

Матеріали аналітичних довідок та пропозиції щодо удосконалення управлінської діяльності органів влади на території Херсонської області, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління використовуються в діяльності Херсонської обласної військової адміністрації у процесі виконання обласної Цільової програми сприяння розвитку громадянського суспільства на 2022 – 2026 роки, затвердженої рішенням Х сесії Херсонської обласної ради VIII скликання 7.12.2021 № 399, у тому числі створення належних умов для інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства; забезпечення ефективних процедур участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, вирішенні питань місцевого значення; синергії зусиль органів влади, бізнесу та громадянського суспільства для соціально-економічного розвитку області.

Наукові результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник впроваджені у діяльності органів державної влади Херсонської області у частині визначення індикаторів і механізмів забезпечення інституційної спроможності інститутів громадянського суспільства на регіональному рівні. О.В. Баштанник підготувала комплекс наукових праць за напрямом формування взаємозв'язків між інститутами суспільного управління, що формуються в умовах сучасного державотворення на центральному та регіональному рівні.

Результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник у вигляді авторських пропозицій і рекомендацій щодо функціонування інституціональних режимів реалізації державної влади в умовах правового режиму воєнного стану розглянуті і будуть впроваджені в процесі підготовки нормативно-правових актів органів виконавчої влади Херсонської області.

Заступник голови обласної
державної адміністрації

Володимир КЛЮЦЕВСЬКИЙ

СЕД АСКОД Херсонська ОВА

№ 01-01-58-12095/0/24/ від 12.11.2024

Підписувач Ключевський Володимир Іванович

Сертифікат 3FAA9288358EC003040000003ABE37001DB8C400

Дійсний з 20.10.2023 0:00:00 по 19.10.2025 23:59:59

Херсонська обласна військова адміністрація

№ 01-01-58-12095/0/24/ від 12.11.2024

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул. Винниченка, 18, м. Львів, 79008, тел.: (032) 299-91-00, факс: (032) 261-23-99

www.loda.gov.ua, e-mail: kancel@loda.gov.ua, Код ЄДРПОУ 00022562

№ _____

На № _____

від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління»

Матеріали аналітичних довідок та пропозиції щодо удосконалення управлінської діяльності органів влади на території Львівської області, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління використовуються в діяльності Львівської обласної військової адміністрації у процесі виконання Стратегії розвитку Львівської області на 2021-2027 роки (розділ II, п. 3 «Порівняльні переваги, виклики й ризики розвитку області»), та розробки проекту Плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках.

Наукові результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник впроваджені у діяльності органів державної влади Львівської області у частині визначення інституціональних особливостей діяльності органів в особливий період (підготовлено методичні рекомендації), розробки індикаторів інституційної стабільності управлінської діяльності як основи реалізації національних реформ. О.В. Баштанник підготувала наукові праці за тематикою формування сучасного регіонального механізму інституційної взаємодії.

Результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник у вигляді проекту Концепції інституційної взаємодії на регіональному рівні в умовах правового режиму воєнного стану розглянуті і будуть впроваджені в процесі підготовки нормативно-правових актів органів влади Львівської області.

Перший заступник голови

Львівська ОДА
№5/36

Андрій ГОДИК

арк.1

-11904/0/2-24/1-0001-1 від
04.10.2024

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

просп. Олександра Поля, 2, м. Дніпро, 49004, тел./факс 742-75-89,
e-mail: info@oblrada.dp.gov.ua, <http://www.oblrada.dp.gov.ua>, код ЄДРПОУ 23928934

12.11.2024 № ВИХ-2699/0/2-24

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління»

Матеріали наукових розробок, аналітичних довідок та пропозиції щодо удосконалення управлінської діяльності органів влади на території Дніпропетровської області, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – «Теорія та історія державного управління», використовуються в діяльності Дніпропетровської обласної ради в процесі виконання Програми впровадження державної політики органами виконавчої влади у Дніпропетровській області на 2016 – 2025 роки, Переліку завдань і заходів цієї Програми відповідно до рішення обласної ради від 13 травня 2022 року № 181-11/VIII.

Отримані наукові результати дисертації Баштанник О.В. впроваджені в частині розроблення і втілення інституціональних режимів діяльності органів влади регіонального рівня. Баштанник О.В. підготувала пропозиції щодо удосконалення публічноуправлінських алгоритмів посилення ролі регіональних органів влади в умовах правового режиму воєнного стану.

Результати дисертаційного дослідження Баштанник О.В. у вигляді практичних рекомендацій розглянуті й будуть впроваджені під час підготовки нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області.

Заступник голови обласної ради

І.В. КАШИРІН

095122

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА РАДА

майдан Київський, 9, м. Луцьк, 43027, тел. (0332) 778 300
e-mail: post@volynrada.gov.ua, web: https://volynrada.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 00022444

30.09.2024 № 1510/51/2-24 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління»

Матеріали наукових розробок аналітичних довідок та пропозиції щодо удосконалення управлінської діяльності органів влади на території Волинської області, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління використовуються в діяльності Волинської обласної ради у процесі виконання Стратегії розвитку Волинської області на 2021-2027 роки, затвердженої рішенням обласної ради від 13.10.2020 № 32/3 (розділ 9 «Головні чинники та сценарій розвитку області»).

Отримані наукові результати дисертації О.В. Баштанник впроваджені у діяльності органів влади Волинської області у частині розробки алгоритмів інституційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування. О.В. Баштанник підготувала практичні рекомендації щодо посилення інституційної спроможності органів влади регіонального рівня на основі нормативно-правової, організаційної та ресурсної компонент.

Результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник у вигляді рекомендацій і пропозицій раціоналізації діяльності органів влади в умовах правового режиму воєнного стану розглянуті і будуть впроваджені в процесі підготовки нормативно-правових актів органів влади Волинської області.

Голова

Григорій НЕДОПАД

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ

вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, тел. 770-87-42, факс (056) 770-68-00
e-mail: osvita@adm.dp.gov.ua, <http://www.osvita-dnepr.com>, код ЄДРПОУ 25927519

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни на тему: «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління»

Матеріали наукових розробок, аналітичних довідок та пропозиції щодо удосконалення управлінської діяльності органів виконавчої влади Дніпропетровської області, підготовлені за результатами дисертаційного дослідження кандидата політичних наук, доцента Баштанник Оксани Віталіївни «Інституціональна парадигма реалізації державної влади в системі публічного управління» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління використовуються в діяльності департаменту освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації у процесі виконання регіональної цільової соціальної програми «Освіта Дніпропетровщини до 2024 року» (від 05.11.2021 №121 8/ VIII).

Отримані наукові результати дисертації О.В. Баштанник у частині встановлення індикаторів інституційної спроможності органів виконавчої влади впроваджені у частині удосконалення діяльності департаменту в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема враховані авторські пропозиції щодо механізмів координації та взаємодії на основі формування міжвідомчих робочих груп для вирішення комплексних освітніх питань, створення регіональних освітніх хабів для обміну досвідом, запровадження регулярних координаційних нарад з керівниками освітніх закладів.

Результати дисертаційного дослідження О.В. Баштанник у вигляді практичних рекомендацій розглянуті і будуть впроваджені в процесі діяльності департаменту освіти і науки.

Заступник директора департаменту, к.т.н

 Антон ДЕДУРА

032818

Дніпропетровська обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Вих№ 8466/0/211-24 від 26.11.2024
ср

Додаток В1

АНКЕТА

стандартизованого соціологічного опитування проведеного в режимі онлайн
«Особливості реалізації державної влади в системах управління»

Шановні експерти!

У межах вивчення профільних дисциплін у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» проводиться соціологічне дослідження, метою якого є вивчення ефективності механізмів регулювання діяльності органів державної влади.

При заповненні електронної анкети опитування необхідно позначити обрану Вами відповідь (*один або декілька варіантів відповіді*).

1. Чи вважаєте Ви, що рівень організаційно-правового забезпечення регулювання діяльності органів державної влади відповідає сучасним викликам? (Один варіант відповіді).

Так, відповідає.

Частково відповідає.

Відповідає лише за окремими аспектами.

Не відповідає.

Інше (вказіть) _____.

2. Як Ви оцінюєте професійний рівень сучасного державного службовця? (Один варіант відповіді).

Високий рівень.

Низький рівень.

Присутній у деяких службовців.

Інше (вказіть) _____.

3. Наскільки ефективно органи державної влади виконують свої функції в умовах протидії збройній агресії з РФ проти України? (Один варіант відповіді).

Високий рівень ефективності.

Середній рівень ефективності.

Низький рівень ефективності.

Ефективність за окремими напрямками.

Інше (вказіть) _____.

4. Чи вважаєте Ви, що децентралізація сприяє підвищенню ефективності державного управління? (Один варіант відповіді).

Так, повністю сприяє.

Частково сприяє.

Нейтральний вплив.

Негативний вплив.

Інше (вказіть) _____.

5. Які основні проблеми Ви вбачаєте в механізмах реалізації державної влади? (Один або декілька варіантів відповіді).

Недосконалість законодавчої бази.

Відсутність координації між органами влади.

Низький рівень професійної підготовки кадрів.

Недостатнє фінансування.

Інше (вказіть) _____.

6. Як Ви оцінюєте вплив адміністративної реформи на ефективність державного управління в умовах правового режиму воєнного стану? (Один варіант відповіді).

Позитивний вплив на всі рівні.

Позитивний вплив лише на місцевий рівень.

Нейтральний вплив.

Негативний вплив через недостатню координацію.

Інше (вказіть) _____.

7. Які аспекти адміністративної реформи потребують першочергового вдосконалення в умовах війни та післявоєнного відновлення? (Один або декілька варіантів відповіді).

Оптимізація структури органів влади

Підвищення кваліфікації державних службовців.

Забезпечення прозорості та підзвітності.

Залучення громадян до процесів управління.

Інше (вказіть) _____.

8. Чи вважаєте Ви, що сучасна адміністративна реформа відповідає потребам громадян? (Один варіант відповіді).

Так, повністю відповідає.

Частково відповідає.

Відповідає лише за окремими аспектами.

Не відповідає.

Інше (вказіть) _____.

9. Які проблеми децентралізації Ви вважаєте найбільш критичними в умовах правового режиму воєнного стану? (Один або декілька варіантів відповіді).

Недостатнє фінансування місцевих органів влади.

Відсутність чіткої координації між рівнями влади.

Низький рівень підготовки місцевих кадрів.

Відсутність прозорості у прийнятті рішень.

Інше (вказіть) _____.

10. Як Ви оцінюєте роль територіальних громад у процесі децентралізації? (Один варіант відповіді).

Громади активно беруть участь у процесі.

Громади частково залучені.

Громади не мають достатніх повноважень.

Громади не зацікавлені у процесі децентралізації.

Інше (вказіть) _____.

11. Як Ви оцінюєте роль органів державної влади у забезпеченні державної безпеки? (Один варіант відповіді).

Висока ефективність.

Ефективність за окремими напрямками.

Середній рівень ефективності.

Низький рівень ефективності.

Інше (вказіть) _____.

12. Які механізми державного управління є найбільш ефективними у протидії збройній агресії РФ проти України? (Один або декілька варіантів відповіді).

Координація між центральними та місцевими органами влади.

Використання цифрових технологій для управління.

Підвищення рівня мобілізаційної готовності.

Забезпечення прозорості у прийнятті рішень.

Інше (вказіть) _____.

13. Які виклики найбільше впливають на ефективність державного управління під час війни? (Один або декілька варіантів відповіді).

Недостатнє фінансування.

Відсутність чіткої координації.

Низький рівень підготовки кадрів.

Відсутність сучасних технологій.

Інше (вказіть) _____.

14. Як Ви оцінюєте ефективність комунікації між органами влади та громадянами в умовах війни? (Один варіант відповіді).

Висока ефективність.

Ефективність за окремими напрямками.

Середній рівень ефективності.

Низький рівень ефективності.

Інше (вказіть) _____.

15. Які заходи необхідно впровадити для підвищення ефективності державного управління під час війни? (Один або декілька варіантів відповіді).

Покращення координації між органами влади.

Залучення громадян до прийняття рішень.

Використання сучасних технологій.

Підвищення кваліфікації кадрів.

Інше (вказіть) _____.

16. Які інноваційні підходи Ви вважаєте найбільш перспективними для публічного управління? (Один або декілька варіантів відповіді).

Використання цифрових технологій.

Впровадження електронного урядування.

Застосування штучного інтелекту для аналізу баз даних.

Використання блокчейн-технологій для прозорості.

Інше (вказіть) _____.

17. Чи вважаєте Ви, що інновації можуть значно підвищити ефективність державного управління? (Один або декілька варіантів відповіді).

Так, повністю.

Частково.

Лише у певних сферах.

Ні, не можуть.

Інше (вказіть) _____.

18. Які інновації Ви вважаєте найбільш необхідними для впровадження в Україні? (Один або декілька варіантів відповіді).

Електронне урядування.

Цифровізація документообігу.

Використання аналітичних платформ.

Автоматизація процесів управління.

Інше (вказіть) _____.

19. Як Ви оцінюєте готовність органів влади до впровадження інновацій? (Один варіант відповіді).

Високий рівень готовності.

Готовність за окремими напрямками.

Середній рівень готовності.

Низький рівень готовності.

Інше (вказіть) _____.

20. Які перешкоди найбільше заважають впровадженню інновацій у публічному управлінні? (Один або декілька варіантів відповіді).

Недостатнє фінансування.

Відсутність кваліфікованих кадрів.

Низький рівень технічного забезпечення.

Опір змінам з боку працівників.

Інше (вказіть) _____.

21. Які основні виклики постають перед системою публічного управління в умовах війни? (Один або декілька варіантів відповіді).

Недостатній рівень координації між органами державної влади.

Відсутність регіональних програм безпеки.

Низький рівень технічної готовності.

Високий рівень бюрократії у прийнятті рішень.

Інше (вказіть) _____.

22. Чи впливають військові дії на ефективність децентралізації? (Один варіант відповіді).

Так, впливають позитивно, сприяють посиленню громад

Частково впливають, але залишають незавершеними деякі зміни.

Нейтральний вплив.

Негативно впливають через руйнування інфраструктури.

Інше (вказіть) _____.

23. Як Ви оцінюєте рівень взаємодії між центральними та місцевими органами влади? (Один варіант відповіді).

Взаємодія ефективна.

Взаємодія частково ефективна.

Рівень взаємодії обмежений.

Взаємодія є вкрай низькою або майже відсутня.

24. Як війна вплинула на кадрову політику у публічному управлінні? (Один варіант відповіді).

Плильність кадрів у зв'язку з війною.

Запрошення на роботу працівників із кадрового резерву.

Недостатній рівень кваліфікації новоприйнятого персоналу.

Посилення вимог до державних службовців через нові виклики.

25. Як Ви оцінюєте ефективність управління бюджетними ресурсами під час війни? (Один варіант відповіді).

Управління бюджетними ресурсами є ефективним.

Управління бюджетними ресурсами є неефективним.

Ефективність управління бюджетними ресурсами задовільна.

Ефективність управління бюджетними ресурсами є низькою.

26. Як Ви оцінюєте загальний рівень інституціональної спроможності органів публічного управління в Україні? (Один варіант відповіді).

Високий рівень, відповідає сучасним викликам.

Середній рівень, існують недоліки в окремих аспектах.

Низький рівень, система працює неефективно.

Дуже низький рівень, необхідне докорінне реформування.

Важко оцінити.

27. Чи достатній рівень кваліфікації державних службовців для реалізації сучасних управлінських завдань? (Один варіант відповіді).

Достатній рівень кваліфікації.

Недостатній рівень кваліфікації.

Критично низький рівень кваліфікації.

Інше (вказіть) _____.

28. Чи забезпечує законодавча база ефективне виконання функцій публічного управління? (Один варіант відповіді).

Так, повністю забезпечує.

Частково забезпечує, але потребує незначних змін.

Частково забезпечує, але потрібні суттєві вдосконалення.

Ні, законодавство суттєво обмежує функціонування.

Важко оцінити.

29. Як Ви оцінюєте ефективність боротьби з корупцією у сфері публічного управління? (Один варіант відповіді).

Високоєфективна, значно знижує рівень корупції.

Помірно ефективна, зменшує корупцію за окремими напрямками.

Неефективна, корупція залишається значною проблемою.

Результатів майже немає, корупція майже не зменшується.

Важко оцінити.

30. Чи є децентралізація ефективним засобом підвищення інституціональної спроможності? (Один варіант відповіді).

Так, децентралізація значно підвищує спроможність.

Частково підвищує ефективність, але є обмеження.

Поки що не до кінця зрозумілий її вплив.

Децентралізація поки що не впливає суттєво.

Важко оцінити.

31. Як Ви оцінюєте технічну спроможність органів влади впроваджувати інновації? (Один варіант відповіді).

Технічні можливості повністю відповідають потребам.

Технічні можливості достатні лише для виконання базових функцій.

Технічні можливості середні і потребують модернізації.

Технічні можливості недостатні, застаріле обладнання та технології.

Важко оцінити.

32. Як Ви оцінюєте роль міжнародних організацій у підтримці інституціональної спроможності? (Один варіант відповіді).

Значна, вони активно підтримують реформи.

Помірна, вони допомагають лише на окремих напрямках.

Незначна, їх вплив обмежений формальними консультаціями.

Відсутня, їх підтримка майже не відчувається.

Важко оцінити.

33. Що є основною перешкодою для підвищення інституціональної спроможності публічного управління? (Один або декілька варіантів відповіді).

Брак політичної волі.

Недостатній рівень фінансування.

Відсутність належної координації між органами влади.

Опір реформам з боку чиновників.

Недостатність громадянського залучення до процесів управління.

Інше (вказіть): _____.

34. Як Ви оцінюєте якість нормативно-правового забезпечення публічного управління? (Один варіант відповіді).

Повністю відповідає сучасним вимогам.

Загалом відповідає сучасним вимогам.

Частково відповідає сучасним вимогам,

Здебільшого не відповідає сучасним вимогам, потребує суттєвих змін.

Повністю застаріле, потребує повного оновлення.

35. Характеристика респондента. Ваш управлінський статус.

Керівник органу влади – посадова особа ОМС.

Працівник бюджетної сфери: лікар, вчитель.

Працівник правоохоронної сфери.

Інше _____.

36. Ваш вік.

До 30 років.

30-50 років.

Понад 50 років.

37. Ваш рівень професійної підготовки.

Вища юридична освіта.

Вища економічна освіта.

Вища технічна освіта.

Вища педагогічна освіта.

Дві та більше вищих освіти.

Дякуємо за участь у соціологічному опитуванні!

Додаток В2

Результати стандартизованого соціологічного опитування
«Особливості реалізації державної влади в системах управління»
2023-2024 рр.

м. Дніпро, проведеного в режимі онлайн
Національним технічним університетом «Дніпровська політехніка»

Всього брали участь в опитуванні:

136 респондентів, до 45 років, з вищою освітою.

1. Чи вважаєте Ви, що рівень організаційно-правового забезпечення регулювання діяльності органів державної влади відповідає сучасним викликам?

Результати: 45% респондентів вважають, що організаційно-правове забезпечення частково відповідає сучасним викликам; 35% зазначають, що таке забезпечення відповідає лише за окремими аспектами; лише 5% оцінюють як повністю відповідне; 15% вказують на невідповідність.

Більшість респондентів вважають, що організаційно-правове забезпечення потребує удосконалення, що свідчить про наявність прогалин у нормативно-правовій базі, які ускладнюють ефективне функціонування органів влади.

2. Як Ви оцінюєте професійний рівень сучасного державного службовця?

Результати: 50% респондентів вважають, що високий професійний рівень притаманний лише окремим службовцям; 30% зазначають, що професійність проявляється лише в окремих аспектах; 15% оцінюють рівень як низький, лише 5% вважають його високим.

Половина респондентів вказує на недостатній професійний рівень державних службовців. Це свідчить про необхідність системного підходу до підвищення кваліфікації кадрів, зокрема через навчальні програми, тренінги та впровадження сучасних стандартів роботи. Низький рівень професійності може негативно впливати на якість управлінських рішень та їх реалізацію.

3. Наскільки ефективно органи державної влади виконують свої функції в умовах протидії збройній агресії РФ проти України?

Результати: 40% респондентів вважають, що ефективність проявляється лише за окремими напрямками; 35% оцінюють ефективність як середню, 15% вказують на низьку ефективність, лише 10% оцінюють ефективність як високу.

Більшість респондентів вважають, що органи влади демонструють ефективність лише в окремих аспектах. Це може бути пов'язано з недостатньою координацією між різними рівнями влади, бюрократичними перепонами та обмеженими ресурсами.

4. Чи вважаєте Ви, що децентралізація сприяє підвищенню ефективності державного управління?

Результати: 40% респондентів назвали недосконалість законодавчої бази основною проблемою, 30% вказали на відсутність координації між органами

влади, 20% зазначили низький рівень професійної підготовки кадрів, 10% вказали на недостатнє фінансування.

Основними проблемами є недосконалість законодавчої бази та відсутність координації між органами влади. Це свідчить про необхідність реформування нормативно-правової бази, покращення комунікації між рівнями влади та підвищення кваліфікації кадрів. Недостатнє фінансування також є суттєвим бар'єром для реалізації ефективного управління.

5. Які основні проблеми Ви вбачаєте в механізмах реалізації державної влади?

Результати: 43% респондентів назвали недосконалість законодавчої бази основною проблемою, 27% вказали на відсутність координації між органами влади, 22% зазначили низький рівень професійної підготовки кадрів, 8% вказали на недостатнє фінансування.

Основними проблемами є недосконалість законодавчої бази та відсутність координації між органами влади. Це свідчить про необхідність реформування нормативно-правової бази, покращення комунікації між рівнями влади та підвищення кваліфікації кадрів.

6. Як Ви оцінюєте вплив адміністративної реформи на ефективність державного управління в умовах правового режиму воєнного стану?

Результати: 10% респондентів вважають, що адміністративна реформа має позитивний вплив на всі рівні, 25% зазначають, що позитивний вплив спостерігається лише на місцевому рівні, 35% оцінюють вплив як нейтральний, 30% вказують на негативний вплив через недостатню координацію.

Адміністративна реформа має обмежений вплив на ефективність управління, що свідчить про необхідність її вдосконалення. Зокрема, слід звернути увагу на покращення координації між рівнями влади та адаптацію реформи до умов воєнного стану.

7. Які аспекти адміністративної реформи потребують першочергового вдосконалення в умовах війни та післявоєнного відновлення?

Результати: 56% респондентів назвали оптимізацію структури органів влади, 24% вказали на необхідність підвищення кваліфікації державних службовців, 12% зазначили забезпечення прозорості та підзвітності, 8% вказали на залучення громадян до процесів управління.

Основними напрямками вдосконалення є оптимізація структури органів влади та підвищення кваліфікації кадрів. Це свідчить про необхідність реформування організаційної структури та впровадження сучасних стандартів роботи.

8. Чи вважаєте Ви, що сучасна адміністративна реформа відповідає потребам громадян?

Результати: лише 5% респондентів вважають, що реформа повністю відповідає потребам громадян; 35% зазначають, що вона відповідає лише частково; 45% вказують, що реформа відповідає лише за окремими аспектами; 15% вважають, що реформа не відповідає потребам.

Більшість респондентів вважають, що адміністративна реформа лише частково відповідає потребам громадян. Це свідчить про необхідність адаптації адміністративної реформи до реальних потреб суспільства.

9. Які проблеми децентралізації Ви вважаєте найбільш критичними в умовах правового режиму воєнного стану?

Результати: 57% респондентів назвали недостатнє фінансування місцевих органів влади, 33% вказали на відсутність чіткої координації між рівнями влади, 10% зазначили інші проблеми.

Основними проблемами децентралізації є недостатнє фінансування та відсутність координації між рівнями влади. Це вказує на необхідність посилення фінансової підтримки місцевих органів влади та покращення комунікації між ними.

10. Як Ви оцінюєте роль територіальних громад у процесі децентралізації?

Результати: 48% респондентів зазначили, що територіальні громади залучені частково; 34% вказали, що територіальні громади не мають достатніх повноважень; 18% вважають, що територіальні громади не зацікавлені у процесі.

Це свідчить про важливість і необхідність залучення територіальних громад до процесу децентралізації і покращення координації між рівнями влади та ОМС.

11. Як Ви оцінюєте роль органів державної влади у забезпеченні державної безпеки?

Результати: 43% вказали високу ефективність, 14% вказали ефективність за окремими напрямками, 23% вказали середній рівень ефективності, 20% низька ефективність.

Загалом, високий і достатній рівень впливу органів державної влади на забезпечення державної безпеки (зокрема завдяки діяльності спецслужб і органів правопорядку).

12. Які механізми державного управління є найбільш ефективними у протидії збройній агресії РФ проти України?

Результати: 52% вказали координацію між центральними та місцевими органами влади, 26 % зазначили використання цифрових технологій для управління, 10 % підвищення рівня мобілізаційної готовності, 12% назвали забезпечення прозорості у прийнятті рішень.

13. Які виклики найбільше впливають на ефективність державного управління під час війни?

Результати: 29% вказали на недостатнє фінансування, 37% назвали відсутність чіткої координації, 27% зазначили низький рівень підготовки кадрів, 7% зазначили відсутність сучасних технологій.

Очевидна більшість респондентів відзначила технічну можливість підвищення ефективності влади, а переважна більшість вказала як проблему відсутність чіткої координації.

14. Як Ви оцінюєте ефективність комунікації між органами влади та громадянами в умовах війни?

Результати: 44% визначили високу ефективність, 24% вказали ефективність за окремими напрямками, 21% назвали середній рівень ефективності, 11% вказали низьку ефективність.

Загальний позитивний стан комунікації визначила більшість опитаних. Разом з тим, очевидною є проблема якості комунікацій, уникнення формалізму комунікацій.

15. Які заходи необхідно впровадити для підвищення ефективності державного управління під час війни?

Результати: 52% відзначили покращення координації між органами влади, 18% вказали залучення громадян до прийняття рішень, 25% визначили використання сучасних технологій, 5% вказали підвищення кваліфікації кадрів.

Очевидним пріоритетом виступає необхідність покращення координації між органами влади. А необхідність використання сучасних технологій потребує підвищення кваліфікації кадрів.

16. Які інноваційні підходи Ви вважаєте найбільш перспективними для публічного управління? (Можливим було надати декілька відповідей).

Результати: 69% вказали використання цифрових технологій, 63% назвали впровадження електронного урядування, 74% визначили застосування штучного інтелекту для аналізу баз даних, 32% відзначили використання блокчейн-технологій для прозорості.

Переважна більшість опитаних абсолютно підтримує запровадження цифрових технологій, електронного урядування і використання можливостей штучного інтелекту для обробки інформації.

17. Чи вважаєте Ви, що інновації можуть значно підвищити ефективність державного управління?

Результати: 44% вважають, що інновації значно підвищать ефективність державного управління; 23% вважають, що лише частково; 28% вказують, що лише у певних сферах; 5% вважають, що не можуть.

Найбільшим викликом для сучасних публічних службовців та працівників державного сектору є впровадження; при цьому більша частина респондентів вважає, що сучасна модель державного управління є занадто консервативною.

18. Які інновації Ви вважаєте найбільш необхідними для впровадження в Україні?

Результати: 38% респондентів вважають, що найбільш необхідною інновацією є електронне урядування; 27% назвали цифровізацію документообігу, 19% вказали на використання аналітичних платформ, 16% зазначили автоматизацію процесів управління.

Найбільш популярною серед респондентів є ідея впровадження електронного урядування, що свідчить про потребу у спрощенні доступу громадян до державних послуг. Цифровізація документообігу також є важливим напрямом, оскільки вона сприяє зменшенню бюрократії.

Використання аналітичних платформ та автоматизація процесів управління вказують на необхідність підвищення ефективності управлінських рішень.

19. Як Ви оцінюєте готовність органів влади до впровадження інновацій?

Результати: 7% респондентів вважають, що готовність є високою; 42% зазначають, що готовність є лише за окремими напрямками; 31% оцінюють готовність як середню, 20% вказують на низьку готовність.

Лише невелика частка респондентів вважає, що органи влади мають високу готовність до впровадження інновацій. Більшість вказує на обмежену готовність, що свідчить про необхідність модернізації технічної бази, підвищення кваліфікації кадрів та створення сприятливих умов для впровадження інновацій.

20. Які перешкоди найбільше заважають впровадженню інновацій у публічному управлінні?

Результати: 39% респондентів назвали недостатнє фінансування основною перешкодою, 28% вказали на відсутність кваліфікованих кадрів, 21% зазначили низький рівень технічного забезпечення, 12% вказали на опір змінам з боку працівників.

Недостатнє фінансування є ключовою проблемою, яка ускладнює впровадження інновацій. Відсутність кваліфікованих кадрів та низький рівень технічного забезпечення також є значними бар'єрами.

21. Які основні виклики постають перед системою публічного управління в умовах війни?

Результати: 37% респондентів вказали на недостатній рівень координації між органами державної влади, 26% зазначили відсутність регіональних програм безпеки, 22% назвали низький рівень технічної готовності, 15% вказали на високий рівень бюрократії у прийнятті рішень.

Недостатня координація між органами влади є найбільш критичним викликом, що ускладнює ефективне реагування на кризові ситуації. Відсутність регіональних програм безпеки та низький рівень технічної готовності свідчать про необхідність розробки стратегій для посилення регіональної безпеки та модернізації технічної бази.

22. Чи впливають військові дії на ефективність децентралізації?

Результати: 14% респондентів вважають, що військові дії впливають позитивно, сприяючи посиленню громад; 49% зазначають, що військові дії частково впливають, але залишають незавершеними деякі зміни; 25% оцінюють вплив як нейтральний; 12% вказують, що вплив є негативним.

Більшість респондентів вважають, що військові дії частково впливають на децентралізацію, залишаючи незавершеними деякі реформи. Це свідчить про необхідність адаптації децентралізації до умов війни та посилення підтримки громад.

23. Як Ви оцінюєте рівень взаємодії між центральними та місцевими органами влади?

Результати: 9% вказали, що взаємодія ефективна; 41% оцінюють взаємодію як частково ефективну, 33% вказують на обмежену взаємодію; 17% зазначають, що взаємодія є вкрай низькою або майже відсутня.

Більшість опитаних вказала на низьку ефективність взаємодії, що обумовлено проблемою нормативно-правового забезпечення.

24. Як війна вплинула на кадрову політику у публічному управлінні?

Результати: 35% вважають, що вплив війни проявився через плінність кадрів, 29% відзначили переорієнтацію політики на кадровий резерв, 21% вказали на недостатній рівень кваліфікації новоприйнятого персоналу, 15% зазначили на посилення вимог до службовців через нові виклики.

Основним викликом кадрової політики стала плінність кадрів. Існує спроба залучати спеціалістів із кадрового резерву. Посилення вимог до службовців є позитивним кроком, але цього недостатньо для системного вирішення проблеми.

25. Як Ви оцінюєте ефективність управління бюджетними ресурсами під час війни?

Результати: 8% респондентів вказали, що управління є ефективним; 39% назвали ефективність задовільною; 34% зазначили, що ефективність є частковою з низькою проблем; 19% вважають, що управління є неефективним.

Більшість респондентів вказують на задовільний або частковий рівень ефективності управління бюджетними ресурсами. Основні проблеми, на які вказують респонденти це недостатнє фінансування, відсутність прозорості у використанні коштів або їх нецільовий розподіл.

26. Як Ви оцінюєте загальний рівень інституціональної спроможності органів публічного управління в Україні?

Результати: 12% вважають, що рівень інституціональної спроможності є високим і відповідає сучасним викликам; 28% зазначають, що рівень є середнім, але існують недоліки в окремих аспектах; 37% оцінюють рівень як низький, вказуючи на неефективність системи; 18% вважають, що рівень є дуже низьким і потребує докорінного реформування; 5% респондентів утрималися від оцінки або вказали, що важко дати відповідь.

Більшість респондентів оцінюють інституціональну спроможність органів публічного управління як низьку або середню. Лише 12% вважають, що система відповідає сучасним викликам, що свідчить про обмежену довіру до ефективності державних інститутів. Високий відсоток негативних оцінок (37% – низький рівень, 18% – дуже низький рівень) вказує на наявність системних проблем, таких як слабка координація між органами влади, недостатня технічна база, низький рівень професійної підготовки кадрів та застаріла нормативно-правова база. Це також може бути наслідком недостатньої адаптації інституцій до сучасних викликів, зокрема умов війни та економічної нестабільності.

27. Чи достатній рівень кваліфікації державних службовців для реалізації сучасних управлінських завдань?

Результати: 12% вважають, що рівень кваліфікації є достатнім; 39% зазначають, що кваліфікація частково відповідає вимогам; 31% вказують, що рівень кваліфікації є недостатнім; 18% вважають, що кваліфікація є критично низькою.

Результати демонструють, що лише незначна частина респондентів вважає рівень кваліфікації державних службовців достатнім. Більшість опитаних вказує на часткову або недостатню відповідність кваліфікації сучасним вимогам.

28. Чи забезпечує законодавча база ефективне виконання функцій публічного управління?

Результати: 9% респондентів вважають, що законодавча база повністю забезпечує ефективність; 34% зазначають, що вона частково забезпечує, але потребує незначних змін; 41% вказують, що законодавча база частково забезпечує, але потребує суттєвого удосконалення; 16% вважають, що законодавство суттєво обмежує функціонування.

Більшість респондентів вважають, що законодавча база потребує суттєвих змін для забезпечення ефективного виконання функцій публічного управління, що вказує на необхідність її модернізації, адаптації до сучасних викликів та усунення застарілих норм.

29. Як Ви оцінюєте ефективність боротьби з корупцією у сфері публічного управління?

Результати: 6% респондентів вважають боротьбу з корупцією високоефективною; 37% оцінюють її як не дуже ефективну, що зменшує корупцію за окремими напрямками; 35% вказують, що корупція залишається значною проблемою; 22% зазначають, що результатів майже немає.

Боротьба з корупцією є помірно ефективною лише за окремими напрямками. Значна частка респондентів вказує на те, що корупція залишається серйозною проблемою, а також наголошують про необхідність посилення антикорупційних заходів, підвищення прозорості та відповідальності.

30. Чи є децентралізація ефективним засобом підвищення інституціональної спроможності?

Результати: 29% респондентів вважають, що децентралізація значно підвищує спроможність; 48% зазначають, що вона частково підвищує ефективність, але має обмеження; 23% вказують, що її вплив поки що не до кінця зрозумілий.

Більшість респондентів вважають, що децентралізація частково підвищує інституційну спроможність, але має обмеження. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення механізмів децентралізації, зокрема в умовах війни, для забезпечення більшої автономії та ефективності громад.

31. Як Ви оцінюєте технічну спроможність органів влади впроваджувати інновації?

Результати: 12% респондентів вважають, що технічна спроможність є достатньою; 36% зазначають, що вона частково відповідає потребам; 34%

вказують на значний дефіцит інфраструктури; 18% зазначають, що сучасні технології майже не використовуються.

Сучасні технології використовуються в управлінні, проте їхній рівень залишається недостатнім, особливо на місцевому рівні. Відсутність технічної бази та цифрової інфраструктури суттєво обмежує можливості ефективного управління.

32. Як Ви оцінюєте роль міжнародних організацій у підтримці інституціональної спроможності?

Результати: 27% респондентів вказують, що міжнародні організації суттєво підтримують реформи; 45% оцінюють їхній внесок як важливий, але не достатній; 19% вважають, що їхній вплив є поверхневим; 9% зазначають, що роль міжнародних організацій є незначною.

Міжнародні організації відіграють важливу роль у реформуванні державного управління; проте їхній внесок більшість респондентів оцінює як важливий, але недостатній і поверхневий.

33. Що є основною перешкодою для підвищення інституціональної спроможності публічного управління?

Результати: 39% назвали основною перешкодою брак політичної волі, 27% зазначили недостатність фінансування, 21% вказали слабку координацію між органами влади, 13% звернули увагу на опір реформам з боку чиновників.

Основною перешкодою для реалізації реформ є брак політичної волі. Це поєднується із фінансовими обмеженнями та організаційними проблемами, які ускладнюють впровадження структурних змін.

34. Як Ви оцінюєте якість нормативно-правового забезпечення публічного управління?

Результати: 11% респондентів вважають, що нормативно-правове забезпечення повністю відповідає сучасним вимогам; 36% зазначають, що воно загалом відповідає, але потребує оновлення; 38% вказують, що нормативно-правова база частково відповідає, але потребує суттєвих змін; 15% вважають, що вона здебільшого не відповідає сучасним вимогам.

Більшість респондентів вважають, що нормативно-правова база потребує оновлення або суттєвих змін. Це свідчить про необхідність її модернізації для забезпечення ефективного управління.

Додаток Д

Розглянуто і впроваджується в діяльності
Державної служби України
з надзвичайних ситуацій
довідка про впровадження
№ 05-4200/11 від 25.10.2024 р.,
Південним міжрегіональним управлінням
Міністерства юстиції України
довідка про впровадження
№ 57221/14.3–10 від 01.11.2024 р.

КОНЦЕПЦІЯ інституціональної взаємодії в системі державної влади в умовах правового режиму воєнного стану

Вступ

У сучасних умовах, коли Україна зіткнулася з серйозними викликами, що пов'язані з воєнними конфліктами, питання ефективності інституціональної взаємодії на регіональному рівні набуває особливої актуальності. Правовий режим воєнного стану вимагає нових підходів до управління, оскільки класичні моделі державноуправлінських відносин більшою мірою не відповідають динаміці та складності сучасних кризових ситуацій. У цьому контексті концепція інституціональної взаємодії виступає критично важливим інструментом для налагодження ефективної комунікації між державними органами, органами місцевого самоврядування, локальними спільнотами.

Однією з головних складових концепції виступає інституціональна довіра, що визначає взаємозв'язок між громадянами та державними інститутами. Інституціональна довіра є не лише моральною категорією, але й засадничим елементом для забезпечення легітимності дій держави у ситуації, що потребує жорсткого контролю та обмежень. Критичним викликом у цьому контексті є формування механізмів, які сприяють розвитку довіри з боку населення до державної влади, забезпечуючи готовність співпрацювати, надавати інформацію та активно долучатися до управлінських процесів.

У сучасному світі виклики безпеки та стабільності постійно зростають, й тому ідея інституціональної взаємодії стає важливою частиною ефективного управління на центральному та регіональному рівні. Правовий режим воєнного стану вимагає адаптації управлінських стратегій, зокрема через запровадження механізмів, що сприяють рівноправним відносинами між державою та суспільством, між центральним і локальними системами. Інституціональна довіра є основою легітимності дій державних органів, оскільки забезпечує впевненість громадян у стабільності та ефективності управлінських рішень. У цьому контексті важливо зосередитися на

управлінських нормативах, які регулюють взаємодію між інститутами держави і суспільства. Концепція може стати управлінським інструментом для посилення комунікаційних каналів, що допоможуть зміцнити легітимність влади і довіру серед населення. Адже в умовах воєнного стану особливо важливо, щоб органи влади дотримувалися визначених етичних стандартів, які формують основи довіри. Це може бути досягнуто шляхом інтеграції прозорих управлінських практик, які дозволяють громадянам контролювати діяльність інститутів. Ефективна взаємодія органів влади з населенням повинна включати регулярні звіти про діяльність, а також публічні слухання для виявлення поточної громадської думки з питань державотворення.

Залучення громадськості до формування державних і локальних політик стане ключовим елементом для посилення інституціональної взаємодії. Це може включати проведення консультацій, організацію публічних слухань, а також формування громадських рад не лише із залученням ГО, а й з представників громади. Такі заходи підвищать прозорість і відкритість влади, що, в свою чергу, дозволить знизити соціальну напругу та сприятиме конструктивному діалогу між державою та громадянами. Крім того, застосування інституціональних механізмів контролю та моніторинг їх діяльності стане запорукою підзвітності держави. Це дозволить підтримувати високі етичні стандарти та боротися з корупційними проявами.

Концепція інституціональної взаємодії є основою для формування нових відносин між державою та суспільством. Вона базується на принципах прозорості, довіри та участі громадськості, що дозволяє створити нову інституціональну платформу для успішного функціонування державних інститутів в умовах воєнного стану. Це сприятиме стабільності, розвитку та зміцненню демократичних цінностей в українському суспільстві, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах викликів.

1. Основні напрями та поняття концепції

Концепція інституціональної взаємодії в системі державної влади (далі – Концепція) передбачає реалізацію ряду ключових напрямів:

1) визначення адміністративних рамок взаємодії на основі аудиту та удосконалення наявної нормативної бази, яка регулює взаємодію органів державної влади з органами місцевого самоврядування у процесі реалізації державної влади, локальними групами, бізнес-структурами, політичними партіями громадськими соціальними групами;

2) упровадження механізмів, які забезпечують прозорість і зворотний зв'язок, доступність інформації про діяльність державних органів і можливість громадян висловлювати свої зауваження;

3) розробка етичних норм для працівників системи державної влади з метою зміцнення довіри з боку громади;

4) створення незалежних механізмів контролю за діяльністю органів влади, що дозволяє здійснювати моніторинг ефективності їхньої роботи;

5) стимулювання активної участі населення у формуванні та реалізації державної політики на регіональному рівні, що веде до створення більш відповідальних управлінських структур.

Дія Концепції охоплює суспільні відносини, які регулюють діяльність органів державної влади в умовах правового режиму воєнного стану. Концепція забезпечує реалізацію демократичних принципів у державному управлінні та їх відповідність європейським стандартам публічного управління.

У рамках Концепції ключові терміни мають такі значення:

– діяльність інститутів влади – унормована взаємодія суб'єктів у системі інститутів державної влади, що спрямована на регулювання суспільних відносин у різних сферах на основі принципу підзвітності, прозорості та інституціональної адаптивності;

– інститути державної влади – це організовані та інституційно сформовані колективи або індивіди, які наділені законодавчо визначеним статусом та владними повноваженнями для реалізації державної влади в межах нормативного регулювання;

– інституціональний порядок – це сукупність стійких і передбачуваних взаємозв'язків між соціальними суб'єктами, які регулюють їх поведінку у визначених контекстах; складається з норм, правил та практик, що формуються через соціальну взаємодію та взаємозалежність, зокрема державних інститутів, громадських організацій і індивідуумів; сприяє формуванню стабільності у суспільстві, забезпечує передбачуваність рішень і дій учасників, а також знижує рівень невизначеності у міжособистісних та інституціональних взаємодіях; метою є підтримка справедливості, рівності і громадянських свобод, що забезпечує соціальну інтеграцію та розвиток демократичних процесів;

– інституціональна адаптивність – здатність інституціональних структур реагувати на нові виклики, зміни в соціально-економічному середовищі та суспільні потреби; передбачає можливість трансформації, модифікації або перегляду інституціональних механізмів для забезпечення ефективності в умовах змін (зміни в організації, правилах, процедурах або нормах, що регулюють інституціональну взаємодію), а висока ступінь адаптивності дозволяє інститутам підтримувати свою легітимність, відповідність суспільним очікуванням та зберігати стабільність у складних або кризових ситуаціях;

– інституціональна структура – інтегративна сукупність формальних і неформальних інститутів, норм, правил та практик, що визначають спосіб організації соціальних взаємодій у суспільстві; забезпечує основи для побудови соціальних відносин, формує способи управління, прийняття рішень та вирішення конфліктів; дозволяє ефективно організувати соціальну взаємодію, впливає на результативність управлінських процесів і визначає атмосферу довіри та співробітництва в суспільстві;

– інституціональна спроможність – спроможність інституту як здатність регулювати певний тип суспільних відносин на основі норм, визнаних державою міжнародно-правових актів, національного законодавства та суспільної легітимації (нормативний аспект сутності інституту);

– інституціональна спроможність (цифрова) – комплексна характеристика організаційної, технологічної та особистісної складових державних інститутів, яка визначає їх здатність впроваджувати, використовувати та адаптувати сучасні цифрові технології і методи управління для підвищення ефективності, прозорості та доступності державних послуг, а також для оперативного реагування на виклики сучасного суспільства;

– інституційна спроможність – здатність інституцій виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення (структурний аспект сутності інституції);

– інституційна спроможність (цифрова) – здатність інституцій, зокрема державних органів, установ, організацій і приватних структур, об'єднань, організацій, ефективно впроваджувати, використовувати та адаптувати цифрові технології для забезпечення належного функціонування, підвищення якості управлінських процесів, послуг та взаємодії з громадськістю;

– локальні спільноти – соціальні групи, які взаємодіють на регіональному рівні і є важливими учасниками процесу реалізації державної влади; їх внесок у державне управління забезпечує комунікацію між формальними та неформальними інститутами;

– механізми ефективної інституціональної взаємодії – комплекс інституціональних, організаційно-правових та адміністративних засобів, форм і методів управління, які, застосовуючи системний підхід, дозволяють змінювати традиційні підходи до регулювання поведінки суб'єктів і об'єктів управління, забезпечуючи ефективний вплив на суспільні відносини в конкретних сферах публічного управління;

– нормативне регулювання – це процес встановлення норм і правил, що визначають діяльність інститутів і забезпечують дотримання принципів демократичного управління та суспільної участі;

– регулювання інституціональної діяльності – процесуальні заходи, які упорядковують діяльність суб'єктів влади, спрямовані на досягнення належного функціонування системи інституціональної взаємодії і підтримання інституціонального порядку;

– принципи інституціональної взаємодії – закономірності та основи, на яких базуються організаційні та управлінські процеси, що можуть бути сформульовані у вигляді чітких правил, котрі сприяють легітимності дій органів влади;

– система інституціональної взаємодії – складна структура, що охоплює: а) суб'єкти взаємодії (органи управління); б) об'єкти взаємодії (сфери суспільного життя під впливом держави); в) державноуправлінську діяльність (процеси, що реалізують зв'язки між суб'єктами та об'єктами інституційної взаємодії);

– ствердження суверенітету – це процес, спрямований на ствердження незалежності та автономії держави, що може бути найбільш успішно реалізоване через легітимні інститути влади та довіру суспільства.

– управлінська діяльність – організуючий і регулюючий вплив на індивідуальні, колективні та групові дії, що здійснюється безпосередньо чи через спеціально створені структури (державні організації, громадські об'єднання, асоціації тощо).

Концепція визначає важливість формування ефективних механізмів інституціональної взаємодії в умовах воєнного стану для забезпечення легітимності та ефективності державного управління, а також для підвищення інституціональної довіри в суспільстві. Реалізація наведених принципів сприятиме розвитку стійкого інституційного середовища, де органи влади, локальні спільноти та інші інститути зможуть взаємодіяти з максимальною ефективністю.

Оптимізація організаційно-правового механізму інституціональної взаємодії, підвищення якості надання адміністративних, соціальних, освітніх, поліцейських та інших послуг, а також забезпечення законності та прозорості діяльності органів державної влади позитивно впливають на позиції держави у світових рейтингах. Раціонально побудована структура інституціональної взаємодії є однією з ключових передумов добросовісного управління, що ґрунтується на принципах верховенства права, законності та пріоритету прав людини.

Концепція визначає: основні вимоги до організаційно-правового забезпечення функціонування органів державної влади; організацію діяльності інститутів влади на всіх рівнях для формування раціональної державної політики; напрями організаційно-правового забезпечення інституціональної взаємодії; етапи формування ефективних механізмів реалізації державної влади.

2. Проблеми, на розв'язання яких спрямована Концепція

Побудова ефективної системи інституціональної взаємодії в Україні вимагає чіткого наукового уявлення про основні проблеми, що перешкоджають розвитку демократичного державного управління. Особливу увагу потрібно приділити характеристикам, властивостям та особливостям інституціональних структур, які визначають характер взаємодії між соціальними суб'єктами в умовах воєнного стану і нової реальності, коли процеси управління мають бути адаптивними, гнучкими та відповідати демократичним принципам, щоб задовольняти потреби населення та орієнтуватись на принципи верховенства права. Важливим аспектом Концепції є усвідомлення специфіки інституціонального порядку, який визначений суспільними відносинами в Україні, спрямований на участь громадян у процедурах управління. Базова проблема інституціональної взаємодії детермінована тим, що єдність

управлінських практик та норм має ґрунтуватися на принципі легітимності та співпраці між формальними і неформальними інститутами.

В умовах постійних викликів необхідно знайти баланс між підзвітністю органів влади та їх здатністю до інституціональної адаптації, що в свою чергу вимагає усвідомлення динаміки соціально-економічних процесів і законотворення. Системні перетворення вимагають інтеграції інституціонального підходу, який здатний врахувати та оптимізувати державне управління в умовах інституціональних змін, формувати стратегію інституціонального розвитку через поступовий підбір механізмів, що відповідають вимогам сучасності.

Аналіз таких проблем сприяє формуванню конструктивної моделі державного управління, що поєднує інтереси громадянського суспільства та вимоги ефективності державної влади, а також забезпечує механізм реалізації змісту і сутності інституціонального розвитку, що сприяє руйнуванню штучних бар'єрів між органами влади і суспільством у цілому, створює фундамент для відкритого діалогу та конструктивного співробітництва в умовах кризових ситуацій.

3. Концепція на основі принципів публічного адміністрування визначає основні напрями реформування державного управління в умовах правового режиму воєнного стану

1. Затвердження єдиної критеріальної основи оцінювання стану регулювання діяльності органів влади та напрямів державної політики, оскільки в умовах воєнного стану важливо визначити структуру оцінки ефективності всіх напрямів управлінських практик, а також враховувати специфіку мілітарної парадигми державного управління.

2. Реалізація принципу універсального підходу до алгоритму функціонування державного управління. Це передбачає адаптацію і гнучкість системи управління, що дозволяє швидко реагувати на виклики, що постають під час воєнних дій.

3. Формування і координація державної політики, зокрема стратегічне планування державної політики. Необхідно звернути увагу на якість нормативно-правової бази, включити вимоги щодо формування політики на основі ґрунтовного аналізу та участі громадськості. Таке співробітництво формує інституціональну довіру між органами влади і суспільством, що критично важливо в умовах війни.

4. Модернізація державної служби та управління людськими ресурсами, що включає закріплення єдиного підходу до статусу посадових осіб органів влади, їх повноважень, призначення та підпорядкування. Важливо забезпечити чітке розуміння ролі кожного учасника процесу управління в умовах особливих адміністративних режимів.

5. Забезпечення підзвітності органів державного управління, адже актуальними є прозорість роботи, вільний доступ до публічної інформації,

організація системи державного управління з чітким визначенням підзвітності, а також можливість судового перегляду рішень. Це сприяє формуванню мілітарної культури державного управління, в умовах якої громадяни можуть бути впевненими у законності дій влади.

6. Надання адміністративних, соціальних, поліцейських та інших типів послуг, передбачених чинним законодавством, на основі стандартів надання, гарантій відповідних адміністративних процедур та електронного урядування. Це забезпечує швидкий доступ до необхідних послуг та інформації, що є особливо важливим у кризові часи.

Важливість нормативного визначення адміністративно-правових режимів в умовах воєнного стану полягає в необхідності формалізації правил, які регулюють діяльність державних органів і безпосередню взаємодію з громадянами. Це дозволяє не тільки підвищити ефективність управління, але й зміцнити легітимність влади в очах суспільства, що має вирішальне значення для відновлення та підтримки громадського порядку під час військових дій.

Концепція базується на фундаментальних положеннях Конституції України, яка закріплює основні принципи організації державної влади, демократичне управління та забезпечення прав та свобод громадян, що є базовими орієнтирами для всіх реформ у сфері публічного адміністрування.

Концепція розроблена з урахуванням положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 492; Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121; Стратегії забезпечення державної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 року; Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447; Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347; Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685.

Дія цієї Концепції поширюється на питання реформування інституціональної взаємодії в системі «державна влада – місцеве самоврядування», що здійснюється відповідно до положень Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021, а також Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695.

Концепція у відповідній сфері інституціонального регулювання розповсюджується на питання попередження та реагування на надзвичайні ситуації, оскільки реформи в цій сфері є невід'ємною частиною комплексної адміністративної реформи, затвердженої відповідно до Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу

виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 січня 2018 р. № 43-р.

Питання формування мілітарної парадигми державного управління в умовах правового режиму воєнного стану у концепції реалізується відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, який регулює діяльність органів державної влади в особливих умовах та визначає механізми взаємодії між різними інституціями, а також Стратегії державної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56.

Дія Концепції базується на Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р, яка визначає основні напрями реформи структур і процесів державного управління в Україні, акцентуючи увагу на підвищенні ефективності, прозорості та підзвітності органів влади.

Інституціональним полем реалізації Концепції виступають Закон України «Про Кабінет Міністрів України», Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», Закон України «Про місцеві державні адміністрації», Закон України «Про місцеве самоврядування», Закон України «Про політичні партії», Закон України «Про медіа», Закон України «Про громадські об'єднання», Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» тощо.

4. Мета і зміст основних понять Концепції

Розробка даної Концепції базується на розумінні системи державної влади як складної інституціональної системи, що детермінується через взаємопов'язані механізми легітимного впливу на суспільні процеси, забезпечення правопорядку та досягнення стратегічних цілей державного розвитку. Реалізація державної влади розглядається як багаторівневий процес трансформації державних інтересів у конкретні управлінські рішення, що забезпечують ствердження суверенітету, формування, інституціонально спроможної держави, концептуалізації інституціональної парадигму в основу сучасного державотворчого механізму.

Базові засади Концепції базуються на таких фундаментальних положеннях:

- 1) державна влада є динамічною системою, здатною адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх викликів в умовах екзистенціальних загроз;
- 2) механізми реалізації влади мають бути прозорими, підзвітними та орієнтованими на суспільний запит;
- 3) інституційний дизайн влади має забезпечувати баланс між централізацією та децентралізацією управлінських процесів.

У контексті сучасних трансформацій особливого значення набувають принципи:

- інституціональної адаптивності – здатності системи державної влади швидко реагувати на зміни;
- субсидіарності – делегування повноважень на найближчий до громадянина рівень управління;
- респонсивності – чутливості державних інститутів до суспільних потреб;
- інтероперабельності – забезпечення ефективної горизонтальної та вертикальної комунікації між владними інституціями.

Ключовим аспектом концепції є формування інституціональної платформи, яка дозволяє: уніфікувати механізми прийняття управлінських рішень; створити систему стратегічного планування; забезпечити неперервність державного управління в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

Особливої уваги потребує розвиток інституціональної матриці державної влади, що передбачає: чітке визначення функціональних меж кожного державного інституту; запровадження механізмів взаємного контролю та противаг; створення умов для постійного інституційного вдосконалення.

Реалізація державної влади розглядається не як статичний адміністративний процес, а як динамічна система взаємодії між державними інститутами, громадянським суспільством, локальними спільнотами та окремими громадянами. Це потребує переосмислення традиційних підходів до державного управління, впровадження інноваційних механізмів комунікації та прийняття рішень.

Основна мета – створити таку модель реалізації державної влади на основі інституціональної парадигми, яка б максимально ефективно акумулювала суспільні очікування; забезпечувала прозорість та підзвітність владних інститутів; сприяла постійному інституційному розвитку держави.

Інституціональний механізм реалізації державної влади виступає як регулятор процесу реформування в системі органів влади, сприяє розвитку інститутів публічного управління та їх інтеграції, виступає засобом мінімізації протиріч у державноуправлінській діяльності. Ця концепція є стратегічним документом, що визначає напрямки розвитку інститутів державної влади та інтеграцію їх діяльності в умовах сучасних викликів.

5. Сучасний стан інституціональної структури державної влади

Основна мета раціонально побудованого механізму реалізації державної влади в рамках концепції інституціональної взаємодії полягає у визначенні місця та ролі інститутів державної влади в системі суспільних відносин. У цій концепції категорія «інститути державної влади» розглядається як інтегративне поєднання трьох основних підсистем: законодавчої, виконавчої та судової влади, а також інституту Президента України та спеціальних органів, що виконують регуляторні функції.

Системи державного управління, що зазнають змін у сучасному світі, вимагають нових підходів до адміністрування, зокрема, через рефлексію на інтеграційні процеси та горизонтальні зв'язки між різними органами влади. Це стосується також регулювання діяльності центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), які функціонують у складі інших ЦОВВ та координуються керівниками вищого рівня.

Сучасна модель інституціональної парадигми реалізації державної влади базується на розумінні державної влади як форми політичної влади, яка організовує суспільне управління відповідно до принципу народовладдя, ґрунтується на комплексному підході до розуміння державного управління як складної соціо-інституціональної системи. Це регулює суспільні відносини в межах держави, спираючись на основні принципи: суверенітету, територіальної цілісності та незалежності. Реалізація державної влади передбачає функціонування структур державного апарату, прийняття і контроль за виконанням норм національного права, а також представлення інтересів держави в міжнародних відносинах.

Ключовим методологічним принципом виступає трансформація класичної моделі державного управління в інтегративну інституціональну платформу, що забезпечує системну взаємодію різних владних інституцій. При цьому державна влада розглядається як багатовимірна інституціональна матриця, що включає: структурно-функціональний вимір (інтегративне поєднання законодавчої, виконавчої та судової гілок влади), інституціональний вимір (система формальних та неформальних інституцій), комунікативний вимір (механізми горизонтальної та вертикальної комунікації), нормативно-регулятивний вимір (сукупність правил, норм та процедур реалізації владних повноважень). Сучасні адміністративні системи характеризуються трансформацією традиційних владних інститутів, виникненням гібридних інституціональних форм, розвитком мережових механізмів управління, диверсифікацією каналів комунікації між владою та суспільством.

Особливістю сучасного інституційного дизайну є поява складних адміністративних конфігурацій системи державної влади, зокрема: поліцентричні системи управління; інтегровані структурні підрозділи; міжвідомчі координаційні механізми; тимчасові інституціональні утворення для вирішення спеціальних завдань; неформальні структури, афільовані в процес прийняття державноуправлінських рішень.

Основними функціональними характеристиками виступають реалізація регулятивної функції в суспільних відносинах, представництво інтересів народу на всій території держави, забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та незалежності, гарантування прав і свобод людини, формування та контроль інституціональних легітимних механізмів примусу

Стратегічними напрямками інституціональної трансформації виступають цифровізація адміністративних процесів, розвиток горизонтальних комунікативних практик, імплементація інноваційних управлінських

технологій, формування інституціональної резильєнтності, забезпечення інституціональної прозорості та підзвітності

Концепція інституціональної парадигми реалізації державної влади є методологічною основою для комплексного реформування системи державного управління, спрямованої на створення ефективної, адаптивної та соціально орієнтованої інституціонального дизайну влади.

6. Особливості формування сучасної системи державноуправлінської діяльності як інституціонального поля реалізації державної влади

Сучасний стан регулювання діяльності органів державної влади в Україні вимагає акценту на інституціональній взаємодії, яка є ключовим елементом для забезпечення ефективності управлінських процесів. Інституціональна взаємодія передбачає не лише формальні структури, але й активну участь неформальних інститутів, які можуть впливати на функціонування держави. Основні аспекти інституціональної взаємодії:

1. Удосконалення організаційної структури, реформування центральних органів виконавчої влади, з мінімізацією дублювання функцій між ними. Це дозволить забезпечити системність реалізації державної влади та підвищити інституціональну спроможність суб'єктів, які реалізують державну владу.

2. Принцип субсидіарності, що розуміється як передача повноважень на локальний рівень як важливий крок для забезпечення доступності адміністративних послуг. Це сприятиме більшій залученості громадян у процеси управління та підвищує відповідальність органів влади перед суспільством.

3. Взаємодія між формальними та неформальними інститутами, при цьому неформальні інститути можуть виступати як механізм стримувань і противаг, коли формальні інститути не виконують своїх функцій. Вони також можуть створювати паралельні структури влади, що підривають легітимність держави. Оптимізація взаємодії можлива через створення механізмів прозорості та підзвітності.

4. Адаптація до сучасних викликів, що враховує особливості глобалізації, соціальних трансформацій та технологічного прогресу, що вимагає оновлення законодавства, створення сучасних адміністративних процедур і впровадження нових стандартів; це стосується і взаємовідносин між державою та громадянами, де останні стають активними учасниками публічного управління.

5. Інституціональна комплементарність, яка виявляється у створенні формальними інститутами необхідної правової та організаційної бази, а неформальні інститути сприятимуть інтеграції правил у реальне суспільне життя. Це забезпечує адаптацію державної політики до місцевого контексту та потреб громади.

6. Забезпечення законності та підзвітності, при цьому офіційний статус органів влади, їх законодавча регламентація та виконання публічних функцій є основою реалізації інституціональних реформ.

Ключовими аспектами інституціональної взаємодії виступають:

1. Інституціональні інтеракції як рушійна сила розвитку:
 - інститути державної влади не є ізольованими структурами, а функціонують у постійній взаємодії між собою, суспільством і зовнішнім середовищем;
 - взаємодія між формальними та неформальними інститутами є ключовим механізмом ефективності державного управління;
 - інституціональні інтеракції мають бути динамічними для адаптації до нових викликів.
2. Механізми забезпечення інституціональної взаємодії:
 - горизонтальна координація між гілками влади;
 - залучення громадянського суспільства;
 - взаємодія з міжнародними партнерами;
 - створення прозорих механізмів комунікації.
3. Особливості інституціональної взаємодії:
 - поєднання формальних структур та неформальних практик;
 - адаптація інституцій до змінних умов;
 - забезпечення балансу між структурними змінами та наступністю.
4. Стратегічні напрямки розвитку:
 - децентралізація управління;
 - цифровізація адміністративних процесів;
 - впровадження інструментів кризового менеджменту;
 - розвиток місцевого самоврядування.
5. Виклики інституціональної взаємодії:
 - подолання бюрократичних перешкод;
 - забезпечення легітимності інститутів;
 - адаптація до глобалізаційних процесів;
 - підвищення ефективності державних послуг.

Інституціональна взаємодія розглядається як складний, багатогранний процес, що вимагає постійного вдосконалення механізмів комунікації, адаптації та розвитку державних інститутів.

7. Організаційна спрямованість інституціональної взаємодії в умовах правового режиму воєнного стану

Місією механізму інституціональної взаємодії у процесі реалізації державної влади є визначення раціональної основи організації державної влади для забезпечення доступності та якості надання адміністративних, соціальних, поліцейських та інших послуг, ефективного використання наявних ресурсів, сталого розвитку територій, а також здатності адекватно реагувати на політичні, соціальні та економічні виклики. Це також включає вирішення

завдань формування умов для набуття членства в Європейському Союзі відповідно до угод з інститутами ЄС, положень Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», рішень Президента України.

Результатом виступає побудова демократичної, гнучкої та ефективної системи управління державою на засадах децентралізації державної влади. У концептуальному плані така система управління буде розроблятися та впроваджуватися на основі інституціональної взаємодії, що забезпечить:

1) чіткість і відповідність правових механізмів реформ встановленим юридичним нормам, при цьому важливою складовою є узгодженість із чинним законодавством, що дозволяє уникнути суперечностей між новими нормами та наявними інститутами;

2) послідовність у діях державних інститутів, що забезпечує сталість та передбачуваність у реалізації державної політики, передбачає створення базових правових умов для гнучкості в реагуванні на зміни, формування інститутів президентства, парламенту та виконавчої влади.

3) поєднання майбутніх адміністративної та самоврядної реформ на основі норм і практик ЄС, з урахуванням конституційних положень про зміст і форму місцевого самоврядування з підвищенням ефективності механізму надання громадянам відповідних послуг, що дозволить уникнути дублювання функцій і забезпечити чітку координацію між органами влади на різних рівнях;

4) політико-правове, фінансове, матеріальне, організаційне та інформаційне забезпечення завдань, функцій і повноважень, які реалізуються в сфері регулювання органів державної влади, що підвищить легітимність суспільних інститутів і довіру громадян до механізмів реалізації державної влади;

5) розвиток аналітичних навичок є надзвичайно важливим для прогнозування соціально-економічних наслідків управлінських рішень. Освіта в галузі публічного управління та адміністрування має акцентувати увагу на інтегрованих теоретико-практичних курсах, що допомагають розвивати критичне мислення та аналітичний підхід до складних задач. Це дозволяє зреагувати на можливі виклики, формуючи адаптивні стратегічні рішення з урахуванням потреб суспільства. Необхідно враховувати, що точна інформація та дані є основою для прийняття обґрунтованих і ефективних рішень;

6) створення інформаційних платформ, які сприяють діалогу між владою та громадськістю. Такі платформи повинні стати доступними ресурсами для всіх громадян, забезпечуючи їм не лише актуальну інформацію про діяльність державних органів, але й простір для обміну думками та ідеями. Це підвищує вмотивованість населення до участі в процесах, які визначають їхнє життя, створюючи унікальну можливість для громадян активно включатися в процеси ухвалення рішень.

В умовах правового режиму воєнного стану організаційна спрямованість інституціональної взаємодії набуває особливого значення, оскільки вона визначає ефективність функціонування державних інститутів, військових адміністрацій та механізмів захисту суверенітету.

Основні аспекти цієї спрямованості слід визначити як:

1. *Централізація управління.* Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює жорсткі правові рамки, які регламентують діяльність органів державної влади, що забезпечує централізацію управлінських процесів, що є необхідним для швидкого реагування на загрози національній безпеці. Централізація дозволяє зосередити ресурси та повноваження у адміністративних і безпекових інститутах, що підвищує їхню ефективність у кризових умовах.

2. *Адаптація до надзвичайних ситуацій.* Формат «Інституціональне поле» в умовах війни демонструє здатність державних інститутів адаптуватися до нових викликів. Це включає розвиток самоорганізаційних механізмів, які дозволяють інститутам швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Важливим є також інтеграція формальних правил і механізмів примусу з неформальними обмеженнями, що забезпечує стабільність і ефективність управлінських рішень.

3. *Мобілізація ресурсів.* Модель «інституціональних платформ» покликана організувати діяльність державних інститутів, громадських і приватних структур на єдиній платформі. Це дозволяє мобілізувати та спрямувати всі ресурси для досягнення стратегічних цілей, що є критично важливим у контексті воєнного стану.

4. *Гнучкість і швидкість реагування.* Правовий режим воєнного стану змінює стандартні умови управління, ускладнюючи дотримання норм і формальних процедур, й тому нова модель управління інтегрує механізми гнучкого реагування, що дозволяє зберегти інституціональну довіру та суспільний порядок, навіть у кризових умовах.

5. *Залучення громадськості.* Інституціональна взаємодія в умовах воєнного стану передбачає активну участь громадськості у процесах управління. Створення інформаційних платформ для діалогу між владою та населенням сприяє підвищенню довіри до державних інститутів і залученню громадян до підтримки держави в умовах кризи.

6. *Нормативна стабільність.* Незважаючи на кризові умови, важливо зберегти нормативну стабільність. Інституціональна матриця, що складається з формальних і неформальних складових, забезпечує баланс між традиціями та інноваціями, що є необхідним для підтримки стабільності державного управління.

7. *Соціальна солідарність.* Неформальні механізми примусу, такі як моральна підтримка та публічне визнання, відіграють важливу роль у формуванні соціальної солідарності. Це сприяє створенню додаткового тиску на суб'єктів управління, заохочуючи їх до дотримання правил і активної участі в суспільних ініціативах.

Конституювання інституціональної взаємодії, що відображає еволюцію та трансформацію державного управління в Україні передбачає такі етапи:

1. Етап 1: *Аналіз засад та історичних тенденцій.* Цей етап фокусується на дослідженні історичного розвитку державного управління в Україні,

визначенні правової основи публічного адміністрування та ідентифікації ключових тенденцій.

Етап 2: *Систематизація європейського досвіду*. На цьому етапі відбувається вивчення та узагальнення європейського досвіду раціоналізації відносин у державному управлінні.

Етап 3: *Визначення суб'єктів публічно-владних відносин*. Цей етап зосереджується на чіткому визначенні суб'єктів публічного управління, їх завдань, цілей, принципів та компетенцій.

Етап 4: *Розробка теоретико-методологічної моделі*. На цьому етапі створюється комплексна модель легітимної реалізації державної влади, яка враховує особливості функціонування інститутів, механізми прийняття рішень та взаємозв'язки між владними структурами.

Етап 5: *Класифікація підходів до інституціонального змісту*. Цей етап передбачає систематизацію та класифікацію різних підходів до розуміння інституціонального змісту публічного управління.

Етап 6: *Формування інституціональної парадигми*. На цьому етапі формується сучасна інституціональна парадигма реалізації державної влади, яка враховує особливі умови державотворення, реформи, війну, глобалізацію та трансформацію національної безпеки.

Етап 7: *Оптимізація та трансформація системи*. На цьому етапі зосереджується увага на оптимізації системи публічного управління, трансформації процесу реалізації державної влади на засадах сучасних принципів інституціонального підходу (респонсивності та супервентності), а також на формуванні нової доктрини державного управління.

Ці етапи формують основу для ефективної інституціональної взаємодії в системі публічного управління, що є критично важливим для забезпечення стабільності та розвитку держави в умовах сучасних викликів.

Ключовим принципом інституціональної взаємодії є динамічна інтеракція між формальними та неформальними інститутами, яка забезпечує ефективність державного управління. Цей принцип ґрунтується на розумінні того, що інститути не функціонують ізольовано, а перебувають у постійній взаємодії один з одним, з суспільством та зовнішнім середовищем.

Реалізація принципу в практичній діяльності органів державної влади передбачає:

1) взаємозв'язок інститутів держави і суспільства з метою забезпечити цілісність і ефективність управлінських процесів, оскільки кожен суб'єкт суспільних відносин має свою роль і функції в загальному механізмі влади;

2) адаптивність, як властивість інституціональних інтеракцій, є важливою для реагування на нові виклики та зміни в суспільстві. Інститути повинні бути готовими до адаптації своїх функцій і механізмів взаємодії, щоб відповідати потребам суспільства та зовнішнім умовам;

3) наявність регулятивних та комунікативних механізмів, а саме: інституціональна взаємодія включає регулятивні механізми, які визначають правила гри в управлінні, а також комунікативні механізми, які забезпечують

обмін інформацією та ідеями між різними суб'єктами, що сприяє підвищенню прозорості та підзвітності в управлінні;

4) соціальна відповідальність держави перед громадянами. Це означає, що інститути повинні діяти в інтересах суспільства, враховуючи його потреби та цінності;

5) спільні цілі, що є важливим для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Це передбачає координацію дій між різними інститутами та суб'єктами управління;

6) системність, оскільки інституціональна взаємодія є складовою частиною більшої системи публічного управління, що включає в себе різні рівні влади та інституційні структури. Ця системність дозволяє забезпечити цілісність і ефективність управлінських процесів, а також інтеграцію різних елементів управління;

7) багаторівнева інтеграція як взаємодія регулятивного, нормативного та комунікативного рівнів, подолання інституціональних розривів, формування цілісної системи публічного управління.

8. Вплив зовнішніх факторів на функціонування механізмів інституціональної взаємодії

Функціонування механізмів інституціональної взаємодії в Україні під впливом зовнішніх факторів є складним і багатограним процесом, що визначається різними соціально-політичними, економічними та культурними умовами. Основні аспекти цього впливу можна охарактеризувати наступним чином:

1. Глобалізація суттєво впливає на інституціональну взаємодію, оскільки вони вимагають адаптації національних інститутів до міжнародних стандартів і практик. Це може призводити до трансформації правових норм, управлінських практик та механізмів взаємодії між державними органами, що, в свою чергу, підвищує їхню інституціональну спроможність.

2. Цифровізація на основі впровадження цифрових технологій в управлінські процеси змінює способи комунікації між інститутами, підвищуючи ефективність обміну інформацією та зменшуючи бюрократичні бар'єри. Це сприяє формуванню нових механізмів публічного управління, які є більш адаптивними до потреб суспільства, формує перехід до цифрової держави.

3. Соціальні трансформації, позначені інституціональними змінами в соціальній структурі, такі як зростання активності громадянського суспільства, впливають на інституціональну взаємодію, оскільки громадські ініціативи та рухи можуть вимагати нових підходів до управління та більшої прозорості з боку держави. Це підвищує вимоги до інституційної адаптивності та гнучкості.

4. Інституціональні кризи, таких як війна, економічні труднощі, створюють ситуації, коли інститути змушені швидко адаптувати свої

механізми взаємодії, щоб забезпечити стабільність і безпеку. Це може призводити до централізації управлінських функцій та зміни в розподілі повноважень між різними рівнями влади.

5. Вплив наднаціональних структур, такі як Європейський Союз, на формування інституційних механізмів в Україні. Пропозиції фінансової допомоги, технічної підтримки та рекомендацій щодо реформ, що стимулює адаптацію національних інститутів до міжнародних стандартів.

6. Економічні фактори, й загальна економічна ситуація в країні, включаючи інвестиційний клімат та рівень розвитку ринку, впливає на функціонування механізмів інституціональної взаємодії. Сильна економіка може забезпечити ресурси для реформування інститутів, тоді як економічні труднощі можуть призвести до їхньої стагнації.

7. Соціо-культурні особливості, норми та традиції впливають на сприйняття інституційної взаємодії в суспільстві. Неформальні інститути, такі як традиції та соціальні практики, можуть як підтримувати, так і перешкоджати формальним інститутам у їхній діяльності.

Збройна агресія РФ проти України з 2014 року суттєво вплинула на всі аспекти інституціональної взаємодії в країні. Цей конфлікт створив нові виклики для державного управління, формування безпекової політики та взаємодії між державними інститутами.

Основні аспекти цього впливу:

1) зміна пріоритетів публічного управління – основними пріоритетами стали національна безпека та оборона. Державні інститути мають реорганізувати свої функції з фокусом на забезпечення територіальної цілісності та реагування на загрози;

2) активна централізація управлінських структур – для швидкого та ефективного реагування на агресію РФ, місцеві органи влади отримали нові обов'язки у сфері виконання планів оборони, що потребувало перегляду їхніх повноважень та механізмів взаємодії з вищими структурами;

3) мобілізація ресурсів - державні інститути стали на шлях мобілізації ресурсів для підтримки армії та тилу. Це потребувало налагодження тісної кооперації між різними державними органами, неурядовими організаціями та приватним сектором;

4) залучення міжнародної допомоги – для здійснення реформ у сфері безпеки та оборони Україна Це призвело до інтеграції міжнародного досвіду та ресурсів у функціонування місцевих військових адміністрацій, а також до зміцнення міжнародних зобов'язань України;

5) формування нового правового середовища – оскільки збройна агресія вимагала пристосування нормативного поля (у контексті правового режиму воєнного стану). Це, в свою чергу, потребувало вироблення нових норм і стандартів взаємодії між державними інститутами;

6) зменшення довіри до інститутів держави в умовах збройної агресії виникає унаслідок недостатньої прозорості та підзвітності в умовах війни.

Громадяни почали більше запитувати про участь у процесах прийняття рішень, що підвищило вимоги до публічної взаємодії;

7) інформування та зв'язки з громадськістю – для подолання інформаційної війни та задоволення потреб суспільства в правдивій інформації створені нові механізми комунікації. Це підвищило значення інформаційного супроводу діяльності державних структур, створивши платформу для діалогу між суспільством і владою;

8) адаптація до нових викликів як відповідь на постійні загрози безпеці, формування нових механізмів реагування, які забезпечують оперативність управлінських рішень. Інституціональні переходи стали важливими для створення нових стратегій, покликаних ефективно протистояти збройній агресії проти України.

8. Пріоритети Концепції

Положення Концепції враховують всебічну та глибоку оцінку реального стану функціонування механізмів інституціональної взаємодії в Україні. Удосконалення цих механізмів є міжгалузєвою реформою, яка не тільки сприяє відповідності органам державної влади міжнародним стандартам, але й забезпечує їхній ефективний взаємозв'язок у рамках публічного адміністрування. Це можливо лише за умов наявності потужного політичного лідерства зі значними повноваженнями на основі інституту Президента України.

Впровадження Концепції не передбачає створення нових структур управління або збільшення чисельності державних службовців. Досягнення запланованих результатів Концепції буде реалізовано через оптимізацію наявних організаційних структур, зміцнення їх функціонального спрямування в системі органів державної влади та адаптацію організаційно-правового статусу центральних органів виконавчої влади.

Для забезпечення функціонування механізмів інституціональної взаємодії в Україні необхідно прийняти нові законодавчі акти:

1. Базовий закон – «Про діяльність органів державної влади, державних установ та організацій в умовах правового режиму воєнного стану в Україні». Закон встановлює основи для взаємодії між органами державної влади, військового командування та місцевого самоврядування, визначає принципи прозорості, підзвітності та участі громадськості у процесах прийняття рішень. Інтеграція механізмів зворотного зв'язку з громадянським суспільством та впровадження відкритої інформації про діяльність органів влади. Закон регулює особливості діяльності інститутів управління в умовах правового режиму воєнного стану. Закон у межах положень Конституції України розширює положення Закону України «Про державну службу», Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Закону України «Про місцеві державні адміністрації», Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», Закону України «Про

судоустрій та статус суддів», Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», у частині реалізації органами державної влади завдань і функцій держави, проведення реформ, визначає статус посадових осіб органів державної влади, особливості функціонування органів влади в особливих правових режимах, визначає особливості взаємодії органів військового командування і цивільних структур управління, стверджує статус місцевих військових адміністрацій.

Цей закон буде основою для регулювання діяльності органів влади в умовах воєнного стану, що має суттєве значення для забезпечення стабільності та ефективності управління в Україні. А саме:

1) закон забезпечить чіткі гарантії та процедури діяльності органів державної влади та державних установ у період воєнного стану, що є критично важливим для підтримання управлінських функцій. У разі виникнення надзвичайних ситуацій необхідно мати формалізовані механізми для забезпечення безперебійної роботи урядових структур;

2) закон визначить умови, в яких органи влади можуть здійснювати свої повноваження, в тому числі обмеження прав і свобод громадян. Це дозволить захистити інтереси населення, забезпечивши баланс між потребами безпеки і правами людини. Прозорі процедури контролю за діяльністю органів влади забезпечать захист населення від зловживань;

3) окрім регулювання повноважень, закон може встановити відповідальність органів державної влади та їх посадових осіб за ухилення від виконання своїх обов'язків або за зловживання посадовим становищем в умовах воєнного стану. Це підвищить рівень підвітності та відчуття відповідальності за прийняті рішення;

4) формальні правила, визначені в рамках цього закону, дозволять органам влади швидше ухвалювати важливі управлінські рішення. У ситуаціях, де кожна секунда на рахунок, важливо, щоб існував чіткий механізм для проведення термінових рішень без бюрократичних затримок;

5) закон може визначити порядок і механізми оптимізації використання ресурсів державних установ та організацій, що буде сприяти ефективнішій координації між різними рівнями влади. Це дозволить уникнути дублювання функцій і забезпечити максимальну продуктивність державних органів під час кризового управління.

2. Закон України «Про делегування повноважень у системі органів влади державної влади» – передбачає механізми делегування повноважень між центральними та територіальними органами влади в особливих адміністративних режимах, що сприятиме узгодженій взаємодії інститутів державної влади.

Встановлює процедури контролю за ефективністю делегування та відповідальність за виконання цілей, для яких ці повноваження були делеговані.

3. Закон України «Про нормативно-правові акти та нормотворчу діяльність в умовах правового режиму воєнного стану» – окреслює процедури

розробки, погодження та ухвалення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність інститутів державної влади.

Закон включає механізми оцінки впливу нових регуляторних механізмів на інституціональні процеси та громадські інтереси.

4. Внести зміни у Закон України «Про Кабінет Міністрів України». Зміни визначають роль Кабінету Міністрів як координуючого органу у системі публічного управління, уточнює процедури міжвідомчої координації та механізми моніторингу виконання ухвалених рішень.

5. Внести зміни у Закон України «Про центральні органи виконавчої влади». Зміни передбачають механізми підзвітності центральних органів влади перед Кабінетом Міністрів та громадськістю, а також деталізує процеси міжвідомчої взаємодії для підвищення ефективності управлінських рішень.

6. Внести зміни у Закон України «Про місцеві державні адміністрації». Зміни уточнюють повноваження місцевих адміністрацій у контексті координації з місцевими радами та іншими органами, впроваджує механізми взаємодії з місцевим бізнесом і населенням для кращого виконання державних програм, оптимізує діяльність громадських, координаційних, консультативно-дорадчих структур.

Фінансування заходів з реалізації Концепції

Фінансування заходів з реалізації Концепції здійснюватиметься за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг фінансування заходів із реалізації Концепції з Державного бюджету України визначатиметься щороку з урахуванням конкретних завдань та фінансових можливостей.

Основна частина заходів додаткового фінансування не потребує.

